68
8 F
27

68.8.F.27

28

Bibliotheca Vallicel.
de
Vincentiae Anno 1822 in Turcio
Fratrum Leonardi Rimondi

C. CORNELII TACITI
EQVITIS ROMANI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBRI QVATVOR PRIORES,

ET IN HOS OBSERVATIONES CAROLI PASCHALII CVNEATIS.

His obſeruationibus obſcura illuſtrantur, preſſa & concinna ὀξυφεγματῶς explicantur; ſcitu digna, atque adeò ea, quæ in ima præcordia demitti ab iis, qui publica munia capeſſunt, debent, in breues præceptiones redacta ſunt.

98.
8
F
27

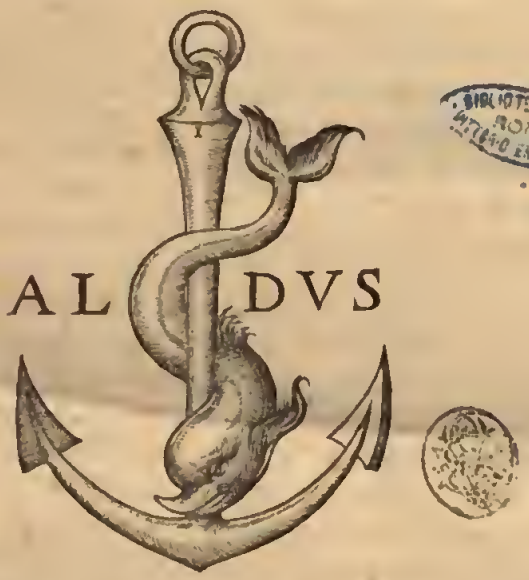

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

PARISIIS,
Apud Robertum Colombellum via ad D. Ioannem Lateranenſem in Aldina Bibliotheca.
M. D. LXXXI.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

SERENISSIMO CAROLO EMANVELI DEI GRATIA DVCI ALLOBROGVM, ITALIÆ SVBALPINÆ PRINCIPI, &c.

CAROLVS PASCHALIVS CVNEAS S. P. D.

QVI multa experientia, magnisq; laboribus exercitus est, CAROLE SERENISSIME PRINCEPS, cæteris mortalibus loco pręscij, & pręcipui numinis est. nempe, optimi reip. status autor, legũ sanctor, solidę quietis firmator, deniq; generis humani rector hactenus est, vt ad eum vnum omnia deferri, quibus publica salus continetur, & possint, & debeant. Cæterùm qui ad hunc sapientiæ gradũ nititur per cõpendia præceptorum persæpe assequitur eum, qui longum experimentorũ iter pergit. His vnis ferè præceptis quia diuina Cornelij Taciti scripta contexta sunt, cæteros historiæ scriptores Græcos pariter, ac Romanos infra huius magnitudinẽ iacere existimo. Quippe, vnus omniũ veterum in rerum obscurissimarum veritatem penetrauit; in intimum callidissimorum hominum pectus inspexit; vera æstimatione quanti quidque sit, perpẽdit; mixta cum principatu morientis vestigia libertatis, cum falsis vera, cum ludibriis seria, cum adumbratis solida; consociatum cum fide obsequium seruile, cum virtutibus fallaces species virtutibus similes; denique cum rebus rerum imitamenta introspexit, discreuit, & signa, quibus singula dignoscantur, impressit. Cæterùm, nullam hîc prodigam verborum copiam, nullas pusillas, suspitiosas, supetuacuas sententias; nihil falsum, otiosum, compositum in ostentationem in se habet concinnitas hæc valida sensibus, in qua nec verba, nec periodos numeres, sed singula æstimes, & expendas; nec sonitum inanis, fractæ, & eneruatæ orationis exaudias, sed robur adstrictæ, & collectæ sentias, ac maiestatem validissimæ, ac sapientissimæ eloquentiæ, quæ tota ex grauissimis, verisimisque sensibus exundat, admirere. Iam verò nec virtutes, nec vitia silentur; neutrum in maius effertur; sed ea moderatione merito laus tribuitur, qua peccatum non asperatur. Nec est quod vereare, quicquam hic supra imitationem esse positum, aut in miracula corruptũ. omnia sunt obuia, ante pedes, in communi vsu posita; nimirum, priscis verbis hodierna facta ostenduntur. Denique is Tacitus est, qui nonnisi ei placere potis est, quẽ erudit; nec quenquam erudit, nisi qui ex propriis, non alienis experimẽtis tantum ptudentiæ collegit, vt, hoc duce, honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernere possit. vsque eò omnia instrumenta, quibus ad omnes vitę status subsidia parantur, ex hoc sacrario promi possunt;

nempe illa, quorum ope futura præuideri, imminentia vitari, secunda temperari, dubia prudenter tractari possunt. Alios nescio. me quidem exquisitissimum hoc solidę doctrinæ genus ita cœpit, vt, non mihi ipse priùs satisfecerim, quàm ex quatuor prioribus Annalium libris, omnium accuratissimè scriptis, quibus, scilicet, continentur præcipua rerum agitata sub cautissima Tiberii senectute, verissima axiomata collegi. nimirũ annisus sum, vt in ima huius scriptoris sensa descenderem, eaque perspicerem, & quæ perspexisse videor veluti in locos communes coniicerem, & in rationes præceptionis redigerem; atque has, quomodo in omni vita explicari debeant, tanquam digito demonstrarem. Quam ad rem equidẽ non adhibui orationem comptam, & sollicitam, & quam vnam plus æquo multi admirantur, verborum iactantiam, qui satis intelligam, hæc me animis, non auribus scribere: neque superuacua, & odiosa multæ lectionis ostentatione (quod hodie vsitatissimum est) verissimos Taciti sensus prætexere volui; vna autoris dignitate, & magnitudine contentus. Denique id sedulò egi, ne falsis lectori imponerem, eumue inanibus morarer. Porrò etsi mihi hæc sepositeram, tamen non licuit obfirmare me. quippe iis mos gerendus fuit, qui me vt ea emitterem, impensè rogarũt. Itaque dantur in hominum conspectum; sed ea lege dantur, vt in tuo nomine appareant, CAROLE SERENISSIME PRINCEPS, vt omnes gentes, & ipse te, hoc est, eminentes virtutes, sine quibus haud quisquam Dei vice in terris fungi potest, quarum potissimas Tacitus exequitur, quibus es instructissimus, veluti in speculum inspiceres. Etsi quantùm illæ possint, à prudentissimo quoque iam diu præsumptum, ex publica fęlicitate, quæ nunc est, homines perspiciunt. Quippe simulatque dies ille tuus natalis illuxit, pax ante, quã tu esses, cœpta veriùs, quã firmata hominibus pariter illuxit. nimirum, quod cœleste bonum irati Dii nostrę genti ante multos annos eripuerant, illud ipsum propitij, te sponsore, tua, inquam, fide, optãtibus magis, quàm sperantibus elargiti sunt. Vsqueadeò esse nõ potuisti, quin eadẽ præstares, vt ingenti hominũ multitudini bene esset, & quod magni reges præclaris victoriis consequi non potuerũt, statim vt editus esses, id primũ tui muneris mortales haberẽt. Cui eximiæ fælicitati ne quicquã deesset, protinus æmula virtus comes ire cœpit. harũ vtraq; certatim tantũ bonorũ in te cumulauit, vt educationẽ probitas, ætatem prudentia, multiplicata hominum vota tua summa fortuna anteuerterit. Enimuero te patri filium pientissimum, adiutorem sapientissimum, successorem dignissimum externę gentes admirantur, æmuli fatentur, tui experiuntur: qui animum induxeris, summum imperium esse, Deum vereri; Iustitiam colere; abstinenrem esse; animum supra fortunam gerere; bonum tuum à publico non distinguere; te reip. non tibi rempublicare; imperium non vi, sed beneficio custodire; nec prouincias tributis pre-

premere;sed iis oportere esse contentũ,quibus pacẽ fęliciſſimè tueris; nihil venale pati,quod reip.exitium,tibi inuidiam,contrahentibus infamiã cõciliare poſſit; ſed per omnia præſtare, vt quod ſorte naſcendi tibi obtigit,ingentibus meritis datum,&quę res tota voti erat,à iudicio eligentiũ principem profecta videatur.Hæc,SERENISSIME PRINCEPS,quia, vt maxima ſunt,ita perpetua fore nos iſta virtus ſperare iubet,nõ mirũ eſt,ſi gratos tot bonotum æſtimatores nactus es.neq; enim iis populis,quibus regendis à Deo impoſitus es, temerè hic eſt cõſenſus,propria ſingulorũ ſalute tuã,ſi res poſtulet,redimendi,& ſuorum obiectu corporũ eius magnitudinẽ protegendi,cuius fida tutela vniuerſorum ſecuritatem cõtineri intelligunt.adeò tua bonitas non adũbrata cuiuſquã lętitia,ſed veriſſimis laudibus celebratur: adeò te moderatio, & ſapientia vix prima ſpatia floreutiſſimi iſtius principatus ingreſſum ea fælicitate cumularunt,quam omnes optant,pauci merentur, vni virtute præſtantes adipiſcuntur. Ipſe quidem in publica lætitia facere non potui,quin obſeruantiam in te meam aliquo argumento teſtatam facerem. nec alio conſilio meis hiſce in Tacitum obſeruationibus nomen tuum inſcripſi. Quo genere monimẽtorum ſi delectabere; & exiguum hoc munus, ab optimo tamen animo profectum, ſolita comitate exceperis,me tu quidem non exiguo beneficio deuinxeris, atque ad maiora nitenti & animum, & robur addideris. Pariſiis Prid. Id.Maij.M. D. LXXXI.

IDEM LECTORI.

NOn fuit consilium ea persequi quæ ad Grammaticam rationem pertinent, etsi hoc vnum nec præterea quicquam admirantur quidam, qui hodie literarum, & literatorum arbitros agunt: quibus vetera adeò non placent, vt totos dies conspiciantur vltro & citro cursantes, ac rogitantes, ecquid noui in lucem prodierit. Quippe, qui Græcum, aut Latinum scriptorem vix vllum perlegerunt, recentes, quæ est hominum audacia, censorio supercilio probant, improbant, extollunt, deprimunt. Ex illo grege vnum nominarem, si esset, vt modestia temeritatem insectari posset. Hic, quòd illa quæ ad rerum inuestigationem magis, quàm quæ ad verborum interpretationem pertinent, sectatus sum, vix vna, aut altera mearum obseruationum linea perlecta, quicquid operæ hic à me positum est, vituperauit. Cui ego, & siqui alij ita sentiunt, etsi respondere possum, non hæc me ideo scripsisse, vt ipsis placerem, sed vt, quid mihi placeret, ostenderem; tamen illud addam; me, ac præter me quidem eos omnes, quibus pectus sapit, non parum dolere, quòd ad cætera nostri seculi mala & hoc accessit, quòd pro superuacuis mirè sudamus, nec vitæ, sed scholæ discimus; & quod merum instrumentum est, in hoc, tanquam in opere perfecto aquiescimus. Hæc sunt inania verborum, in quibus qui sollicitè versantur, hi, quæ aliorum est facilitas, ne dicam, imperitia, de literis optimè meriti existimãtur. Pudet in hoc genere exequi nostrorum Grammaticorum triumphos, qui sibi pulchri videntur, si è vetusto codice, aut è fragmine lapidis didicerint, siue pro seu, Quintum pro Sexto esse reponendum; & huiusmodi gerrus germanas, & λίφος λίφου non modò vsque ad satietatem, sed vsque ad fastidium oggãniunt. Quæ tamen ineptiæ, & literarum dedecora ferri aliquo pacto possent, si non sæpiùs antiquam, veramque lectionem peruerterent, ac liquidis sensibus tenebras obducerent. Horum mihi ratio, ac totum literaturæ genus vt nunquam probari potuit, ita ijs assentior, qui non alio consilio Græcè, & Latinè discunt, quàm vt, quæ ex veterum monimentis vtilia excerpi, & colligi possunt, ad suum vsum seponant. Neque tamen sum nescius, è scriptoribus priscis alios dictionis potius, quàm rerum gratia legendos esse; apud alios sibi aduersus fortuita quærendum esse præsidium: ac sine illorum ope hos adiri non posse, hos, inquam, grauissimos, & sapientissimos vitæ moderatores, Senecam, & hunc nostrum. sed optima rerum studiosè in his inuestigantem, etiam verborum difficultatibus passim attineri, & eorum rudem esse, quæ priùs didicisse oportuit, hoc verò totum puerile, ineptum, præposterum esse aio. Cæterùm nego ei, qui bonos Latinitatis autores peruolutarit, Taciti verba, & genus dictionis videri fractum, arduum, præruptum, atque adeò haud satis candsdum, vt quosdam falsò existimare video; præter admodum pauca, quæ & rerum, quas scripsit, & aulæ, & seculi propria fuere: nempe, genus dicendi, vt ait Seneca, imitatur publicos mores. Quæ tamen huiusmodi sunt, vt, quem illa semel aduertere, huic non modò propria, sed singularia, significantia, neruosa, eademque plana, & æquabilia, vt sunt, ita videantur. Quicquid hic inest difficultatis, quod haud parum est, id abditis, ac reconditis sensibus continetur. hos introspicere, atque vt ita dicam, perrumpere, laudabilis operæ pretium est. Hic me sudasse fateor. an hoc arduum euaserim, integris sapientum animis diudicandum relinquo. Nonnulla fortè leuia grauissimis inserta videbuntur; sed qui eo consilio hoc opus aggressus sim, vt singula, prout series contextus postulat, persequerer, malui libero cuiusque iudicio quid studiosè amplectendum, quid item in leui habendum putet, committere, quàm quicquam negligere quòd meritò desiderari posset. Quanquam & illa ipsa quæ primo aspectu leuia fortasse videri possunt, illis, quibus iamdiu sunt cognita, hoc ipso gratiora fore puto, quòd Taciti autoritate firmantur. Neque verò improbo conatus illorum, qui dictionum, & historiæ ambigua distingunt, implicita soluunt, obscura illustrant, abdita recludunt. Quin, vt hos laudo, ita singulos hortor, vt quantum quisque diligentia, & doctrina valet, in commune consulat. Me quidem nec difficilia sæpe interpretari, & meas coniecturas, sicubi contextus est mutilus, aut depranatus, proferre, atque alia huiusmodi, quæ ad verborum interpretationem pertinent, ex ipso potissimùm Tacito excerpta cursim persequi, & in arctiorem libri marginem coartare non piguit, vt & hac in parte studiosis Taciti satisfacerem. Hæc, lector, scire te volui, vt instituti mei rationem cognosceres; simulque apud te ijs responderem, qui quòd sciunt nihil, omnia se scire putant; nec vllo merito suo, sed aliena contumelia splendent. Vale.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIAE Maiestatis priuilegio cautum est, ne quis ab hinc annos decem C. CORNELII TACITI QVATVOR PRIORES ANNALIVM LIBROS, ET IN HOS OBSERVATIONES CAROLI PASCHALII CVNEATIS, nisi ipsius PASCHALII permissu, typis excudat, aut, extra ditionem regni Galliæ excusos, & æditos vspiam venales habeat. Qui secus faxit, huic multa futura est ea, quæ Regio diplomate continetur dato Blesiis die vicesimo primo Aprilis 1581.

Subscripto,

BRVLART.

EPITOME PRIMI LIBRI ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

CVM tam Iulianarum quàm Pompeianarum partium duces aut bello, aut proscriptione extincti essent, atque ex nobilibus ij tantùm tot cladibus essent superstites, qui, dummodo honoribus & opibus extollerentur, facilè eum, à quo hæc acciperent, rerum potiri passuri erant; populus autem Romanus, prouinciæque neque in legibus, quibus nullus erat locus, neque in magistratibus, quibus Resp. quæstui erat, quidquam esse præsidij animaduerterent, nullum tot malis præsentius remedium inueniri potuit, quàm vt tam perturbata, ac distracta respub. ab vno regeretur. Ideo minimè mirandum est, si tali rerum statu Augustus, vt primùm victoriis, ita mox benignitate, & comitate, suisque artibus cuncta ad se trahens, patefecit sibi aditum ad principatum, quem, post oppressum Pompeium, extinctosque Triumuiros, tenuit sub nomine Tribunitiæ potestatis per septem & triginta annos continuatæ. Huic successit Tyberius Nero priuignus ab ipso non solùm in adoptionem, verùm etiam in collegium & consortium summæ potestatis assumptus. Hinc planior ei via ad principatum, quem, Augusto extincto, marris potissimùm artibus adeptus, continuò Posthumum Agrippam, æmuli impatiens, simulato Augusti mandato, è medio sustulit. Cumque, libertate semel amissa, omnis generis homines certatim in seruitium ruerent, Sex. Pompeius, & Sex. Apuleius cos s. primi in verba Tiberii iurauerunt. mox in Consulum ii omnes, qui remp. administrabant. Cæterùm quamuis Tiberius Augusti vestigiis insistens Tribunitio iure contentus esset, tamen haud nescius quantùm in eo momenti esset, vt legiones, quarum in manu sita erat res Romana, protinus, quisnam principatum adeptus esset, scirent; simulque id veritus, ne Germanicus, cuius in manu erant octo legiones, præter immensa sociorum auxilia, habere imperium, quàm expectare mallet, literas, tanquam adepto principatu, ad exercitus misit. Augusto quidem cùm ipsius testamentum per Virgines Vestæ in Senatum illatum esset, iusta ex dignitate sunt facta, addito templo, & cælestibus religionibus. At Tiberius vt vocatus, electusque potiùs à Rep. quàm per vxorium ambitum, & senili adoptione ad principatum irrepsisse crederetur, mira arte versat animos patrum, id per speciem recusans quod reuera omnium flagrātissimè cupiebat; donec eò flexit, non equidem vt fateretur suscipi à se imperium, sed vt negare, & rogari desineret. Eodem tempore duplex se-

A. V. C. DCCXII.

ditio in exercitibus Romanis, vna inter Pannonicas, altera inter Germanicas legiones coorta est. Illa Drusi, hæc longè violentior, & periculosior Germanici sapientia compressa est. Post quæ Germanicus ingenti clade Germanos affecit, vsus in eo bello singulari opera A. Cæcinnæ legati. Hoc anno Iulia Augusti filia olim ob adulterium à patre relegata moritur: eiusq; adulter Sempronius Gracchus, eãdem ob causam relegatus, iussu Tiberij, interficitur. Augustales & sacerdotes, & lu-
A. V. C. di rum primùm instituti sunt, & editi. Sequenti anno, Coss. Druso Cæsare, & C. Norbano, triumphus Germanico decretus. Is Chattos improuisò adortus magnam eorum stragem edidit. Segestem, ob egregiam erga Romanos fidem, à populatibus obsessum liberat, inque suam potestatem redigit vxorem Arminij filiam Segestis: cui oranti Germanicus, data incolumitate, veterem sedem in prouincia pollicetur. Interim Arminius concitis ad arma Cheruscis, aliisque gẽtibus, & Inguiomero patruo, contra Romanos magnum bellum parat. aduersus quem cùm Germanicus exercitum ductãs eò peruenisset, vbi Varus ab eo cum tribus legionibus cæsus fuerat, & imperatori, & militibus, quorũ adhuc reliquiæ iacebãt insepultæ, suprema soluit. Inde cum Arminio æquis manibus pugnat. At A. Cæcinna, cui Germanicus quadraginta cohortes distrahendo hosti dederat, hostium vi, iniquitate locorum, rerumque omnium inopia diu conflictatus, tandem magna ex Germanis parta victoria, incolumis euasit. Neque verò prætereunda est animi magnitudo Agrippinæ, quæ, in magna trepidatione, cùm pontem Rheno impositum solui prohibuisset, & benignè militibus multa fecisset, rem Romanam sustentauit. Cæterùm secunda, & quartadecima legiones, quas Germanicus P. Vitellio, itinere terrestri ducendas tradiderat, sæuitia Aquilonis, & fluctuum vi miserè conflictatæ, tãdem in editiora subductæ, periculoque exemptæ sunt. Segimetus frater Segestis, ipsiusque filius in deditionem accipiuntur. Eo anno triumphalia insignia decernuntur A. Cæcinnæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Tiberius repudiat nomen patris patriæ, neque in acta sua iurari permittit. legem tamen maiestatis reducit. Falanium & Rubrium Equites Ro. leuibus de causis maiestatis accusatos pœnæ eximit. Marcellus item maiestatis postulatus opera Cn. Pisonis absoluitur. Tibris plana vrbis stagnauit. Achaiæ, & Macedoniæ onera deprecantibus Tiberius subuenit. Actum apud patres de histrionum licentia, ex qua turbæ natæ erant, coercenda: sed valuit verbum Augusti, qui immunes verberum histriones quondam respondérat. Templum struitur Augusto in prouincia Tarraconensi; datumque in omnes prouincias exemplum.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM
LIBER PRIMVS.

ET IN HVNC OBSERVATIONES
Caroli Paschalij Cuneatis.

VRBEM Romam à principio reges habuere. [a] Libertatem, & Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque Decemuiralis potestas vltra biennium, neque tribunorum militum consulare ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio. Et Pompeij, Crassique potentia citò in Cæsarem: Lepidi, atque Antonij arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis ciuilibus fessa, nomine principis, sub imperium accepit. Sed veteris pop. Rom. prospera vel aduersa claris scriptoribus memorata sunt: temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tyberij, Caiique & Claudij, ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ, postquam occiderant recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tyberii principatum, & cætera [b] sine ira, & studio, quorum causas procul habeo. Postquam Bruto, & Cassio cæsis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus, nisi Cæsar dux reliquus, posito Triumuiri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam [c] ple-

OBSERVATIONES.

a *Libertatis nomine continentur omnes Reip. formæ, extra vnam monarchiam.*

b *Satis constat, esse quosdã historiæ scriptores, quos verius μισογράφους appelles, qui vel infensi, vel obnoxij multa offensæ, multa gratiæ dant, id est, metu, odio, studio, libidine assentandi: præcediti, mira audacia, posteritati imponunt. Id quod, difficile memoratu est, quantopere historiæ autoritatem eleuet. Proin quisquis ad scribendam accedit historiam, sciat is, primam eius legem esse, vt incorruptæ fidei opera detur, ne, quod scripti genus veritate potissimum niti debet, sua vanitate protinus corruat. Itaque imperabit sibi, vero neque addere quicquam, neque demere, hoc est, non iisdem animi motibus in ea tendit, scribere, quibus gesta sunt, sed ita, scilicet, eminere, vt nulla animi perturbatione afficiatur.*

c *Quæ pars in rep. est validissima, huius se caput, ac propugnatorem profiteri debet is, qui ad summum fastigium euehi vult. Id autem haud dubiè assequetur, si ea munia capesset, quibus illorum, quos tuendos suscepit, securitatem summæ sibi curæ esse, maximè declarare poterit.*

bem [a] tribunitio [1] iure contentum: vbi militem donis, populum [2] annona, cunctos dulcedine [3] otij pellexit, [b] insurgere paulatim, [c] munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo aduersante: cùm ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent: cæteri nobilium, quantò quis seruitio promptior, [d] opibus & honoribus extollerentur: ac nouis ex rebus aucti, [e] tuta [4] & præsentia, quàm vetera, & periculosa mallent. Neque Prouinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus, populique imperio, ob [f] certamina potentium, & auaritiam magistratuum, inualido legum auxilio; quæ [g] vi, ambitu, postremò pecunia

1 Id summi fastigij vocabulum Augustus reperit, ne regis, aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cæteris imperia præmineret. ex lib. 3. Annal.

2 Vespasiano vix imperium adepto præcipua annonæ cura fuit. vide Tacit. libr. 4. hist.

3 Hoc est illud ipsum otiũ, de quo Virg. Eglog. 1. Deus nobis hæc otia fecit.

4 Sic libr. xv. Exin Romam laudat lætanti, omnibus præcipitib⁹, tuta & salutaria capessenti, &c lib. 1. hist. Aotepo-fuere, inquit, cæteri quoque tribuni, centurionesque præsentia dubios & honestis.

OBSERVATIONES.

a *Quid absurdius, magistratus præposterum dici potest, quàm potentiæ insigniis ornari priùs, quàm potentiam adeptus sis? Ideo cautissimè & Augustus, & Tiberius, ille Romanæ monarchiæ autor, hic firmator, vt cætera, quæ res, quam moliebantur, postulabat, præstiterunt, tum verò id imprimis caverunt, ne priùs superbos titulos assumerent, quàm ipsa re ita principatum adepti essent, vt sibi amplius eripi non posset. Ideo hanc cautionem adhibebit is, qui id agit, vt statum liberæ resp. muteret, ipseque in ea regnum possideat, vt, nondum planè confirmato, & corroborato principatu, ijs appellationibus sit contentus, quæ populares, & iamdiu receptæ sunt.*

b *Quemadmodum superbia regum multitudinem perpulit, vt his imperium abrogaret, vnde originem traxit libertas pop. Romani, ita fessa rep. bellis ciuilibus, id est, cùm ob ingentia potentiorum certamina, ac diuersa populi studia, res in eum statum adducta est, vt priscinæ resp. vix vlla vestigia appareant; nempe, quia luctuosum ciuile bellum plerunque excipit tanta rerum omnium perturbatio, vt magistratus remp. quæsturi habeant: atque in legibus nihil cuiquam sit præsidij, iudiciorum autoritas, senatus maiestas extincta sit, non est mirandum, si non modo perturbato, sed & planè euerso statu, necessaria est potentia vnius ad connectendas resp. partes malis ciuilibus planè distractas, ac dissipatas, atque adeò ad ipsam remp. quæ planè concidit, erigendam. Tali rerum statu, qui ex potentioribus vnus præteritis cladibus est superstes, eiusque nomen victoriis iam est celebre, is haud dubiè patefaciet sibi aditum ad principatum, si liberalitate militem, validosque exercitus sibi deuinciet; populi studia abundè suppeditanda annona, sibi conciliabit; nam vt quarto hist. Tacit. ait, vulgo vna ex rep. annonæ cura: nouos homines, & honorũ cupidos honoribus, ad rem attentos opibus, & diuitijs extollet; ac postremò vniuersæ resp. diuturnis conflictatæ bellis pacem, & securitatem toties optatam magis, quàm speratam præstabit. Qui hanc rationem sequetur, is, concedentibus cunctis, princeps erit, quippe, ita comparatum est, vt multitudo dim sine rectore esse non possit, præstatque ab vno, quàm à nemine regi.*

c *Princeps is est, penes quem vnum sunt munia senatus, magistratuum, legum. atque adeò rempub. occupare, est hæc singula ad se trahere. nam in omni resp. administratione hæc sunt necessaria, senatus, quod est publicum consilium: ex hoc creantur magistratus, quorum munus est, legum autoritatem sartam tectam conseruare.*

d *Cautus princeps singulis, pro cuiusque ingenio, satisfaciat. quem, scilicet, opibus inhiare videt, hunc donis, ac muneribus sibi conciliet: honorum cupidos, atque ambitiosos homines honoribus, ac speciosis titulis honestet.*

e *Is mihi sapere videtur, qui tuta, & præsentia, dummodo honesta sint, veteribus, & periculosis anteponit.*

f *Quæ in rep. hæc tria simul conspiciuntur, certamina potentium, auaritia magistratuum, inualidum legum auxilium, hæc haud longè abest ab interitu.*

g *Tunc legibus in rep. locus dicitur esse nullus, cùm quod nonnisi obsequio, virtute, iustis precibus, iure obtineri debet, id vi, ambitu, pecunia extorquetur.*

turba-

turbabantur. Cæterùm Augustus[a] subsidia dominationi Claudium Marcellum sororis filium admodum adulescentem Pontificatu & curuli ædilitate, M.[1] Agrippam[b] ignobilem loco, bonũ militia, & victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit: mox, defuncto Marcello, generum sumpsit: Tyberium Neronem, & Claudium Drusum priuignos imperatoriis nominibus auxit, integra etiamdum domo sua. nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium in familiam Cęsarum induxerat: necdum posita puerili prætexta principes iuuentutis appellari, destinare consules,[c] specie recusantis, flagrantissimè cupiuerat. Vt Agrippa vita concesserit, L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, Caium remeantem Armenia, & vulnere infirmum mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abstulit. Drusoque pridem extincto, Nero solus è priuignis erat. illuc cuncta vergere: filius,[d] collega imperij, consors tribunitiæ potestatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur, non obscuris, vt antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam[f] senem Augustum[g] deuinxerat adeò, vti nepotem vnicum Agrippam Posthumum in insulam Planasiam proiiceret, rudem sanè bonarum artium, & robore corporis stolidè

1 Pater Agrippæ ne posthumi quidem fuit notus, vt ait Seneca de benef. li. 3. cap. 32.

OBSERVATIONES.

a *Quem propria & virtus, & fortuna, euersa vetere repub. ad principale fastigium extulit, hic nonnisi illis dignitates, imperia, & maximarum rerum administrationem mandare debet, quorum erga se fidem, rebus suis dubiis, perspexit; vt ille porrò, tanquam firmis nouæ dominationis subsidiis niti possit.*

b *Quem penes est virtus, huic ad ea, quæ meritus est, nitenti generis ignobilitatem obesse planè iniquum est.*

c *Non semper honorum recusatio fidem facit animi moderati, sed interdum arrogantis, & superbi; cùm quis de eo rogari vult, quod flagrantissimè cupit.*

d *Nunquam nouus princeps committere debet, (vt infra suo loco obseruabo) vt ius successoris sui in incerto sit. id autem ne accidat, quem sibi proximum successorem destinat, hunc collegam imperij, summæque, quam obtinet, potestatis consortem adsumat, atque eum, se viuo, in partem curarum, vt alibi Tacit. ait, vocet.*

e *Qui collega imperij assumitur, iis ostentari, atque adeò illorum fidei credi debet, quorum studiis, vi, opibus, & gratia adeptum principatum retinere potest. veluti, si in manu legionum resp. est, militaria studia vsque eò quæri debent, vt futurus princeps palam faciat, ita se animatum esse, vt imperium, tanquam munus fidelissimi exercitus habiturus sit. Quod si senatus pollet, aut ipsa plebs, horum fauor, iis artibus, quas tempus, & res suggerit, conciliandus est illi, qui proximus destinatur. Hoc autem totum ad id referri potest, quod hodie principes faciunt; nempe, successorem per singulas imperij prouincias circumducunt; omnesque ordines sacramento in illius verba adigunt.*

f *Persæpe non plus credendum est seni, quàm puero. quippe neuter, propter ætatis imbecillitatem, satis firmus est aduersus aut minas, aut illecebras, quibus facilè circumuenitur.*

g *Neque nouum, neque mirandum est, vxores pro imperio, quod, scilicet, habent in viros, & innata calliditate sua, illorum ingenia, prout collibitum est, versare, eorumque inepta facilitate ad suas libidines sæpiùs abuti. Quid multa? Liuiæ vxori morem potiùs vt gereret, ac prolem suam, suum, inquam, sanguinem auersaretur, alienum foueret, augeret, ornaret, Augustus ipse tantus vir in animum inducere potuit.*

ferocem, nullius tamen flagitij compertum. At hercule Germanicum Druſo ortum octo apud Rhenum legionibus impoſuit, adſciſcique per adoptionem à Tyberio iuſſit; [a] quanquam eſſet in domo Tyberi filius iuuenis, ſed quò [b] pluribus munimentis inſiſteret. Bellum ea tempeſtate nullum, niſi aduerſus Germanos ſupererat, [c] abolendæ magis infamiæ, ob amiſſum cum Quintilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperij, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ, [d] eadem magiſtratuum vocabula. Iuniores poſt Actiacam victoriam, etiam ſenes plerique inter bella ciuium nati, quotuſquiſque reliquus, qui remp. viderat? Igitur verſo ciuitatis ſtatu, nihil vſquam priſci, & [e] integri moris: omnis, exuta æqualitate, [f] iuſſa principis aſpectare, nulla in præſens formidine, dum Auguſtus ætate validus, [g] ſeque, & [h] domum, & pacem ſuſtentauit. Poſtquam prouecta iam ſenectus ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & ſpes nouæ, pauci [i] bona libertatis incaſſum diſ-

[a] Affirmat Veſpaſianus l. 4. hiſt. it. Sibi pacem, domum que eam fore. [b] Sic lib. 4. hiſtor. vim Romanam, pacemque bona diſſerens.

OBSERVATIONES.

a *Et quibus eſt virile ſexus, adoptant.*

b *Non legiones, non claſſes, vt alio loco Tacit. ait, perinde ſunt firma imperij munimenta, quàm numerus liberorum. ea re, danda omnino eſt opera ei, qui perpetuitatis imperij ſui optimè proſpectum eſſe cupit, vt plures liberos habeat, quò pluribus munimentis inſiſtat. Satis conſtat plures ſucceſſores maiori mole cuerti, quàm vnum. Ideo ſi plures numerantur, nemo, opinor, dubitat, quin præuæ multorum ſpes cohibeantur. Sic Tacit. lib. xv. Annal. de Pallante loquens: Stimulabat, inquit, Claudium conſuleret reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. ſic apud Diuum Auguſtum, quanquam nepotibus ſubnixum, viguiſſe priuignos. à Tiberio, ſuper propriam ſtirpem Germanicum aſſumptum. ſe quoque accingeret iuueni [Neroni] partem curarum capeſſituro.*

c *Non ſemper bella ſuſcipiuntur proferendi imperij gratia, aut dignum ob præmium, i. quod operæ pretium ſit ea ſuſcipi, ſed ſtudio abolendæ infamiæ, quæ cauſa iuſtiſſima eſt & grauiſſima. Infamia autem cenſenda eſt, ſi cladem accipias ab eo, qui nec fama, nec opibus, neque copijs tecum comparari poteſt.*

d *In nouo principatu præſtat manere vetera magiſtratuum vocabula, quàm ſi mutentur. ſiquidem nouus princeps id agere debet, vt veteris liberæ reip. ſtatus immutetur, ſpecies autem ipſa reip. maneat. ne quid in ea immutatum eſſe meritò quiſquam queri poſſit.*

e *Mutata in penatibus principum auare, ambitioſe, crudeliter, libidinoſe fiunt. & illinc ad cæteros manant. non igitur mirum eſt, integros, & antiquos mores in libera potiùs repub. retineri, quàm ſub principe.*

f *Reſpublica is propriè vniuerſorum ſtatus dicitur, in quo ſeruatur æqualitas; hoc eſt, vbi æquo iure vtuntur. hanc Ariſt. 3. Politic. appellat ἰσονομίαν ἢ ἴσον ἀρχὴν.*

g *Principatus, ſiue monarchia, is propriè ſtatus dicitur, in quo, omni exuta æqualitate, ſinguli iuſſa vnius principis aſpectant.*

h *Nihil omnino princeps agere debet, quod non ad hæc tria referatur: nempe, vt ſe, domum, & pacem ſuſtentet. ſe quidem; hoc eſt, ea omnia, quæ à ſua perſona ſeparari nequeunt; cuiuſmodi eſt honos, laus, fama, immortalitas; ne his adyciam externa & fortuita. Domum, quam potentia, & opibus ita firmare (quantum humano conſilio effici poteſt) debet, vt illa perpetuò regnatrix ſit. Pacem, quia ſi is, qui regens remp. quondam liberam occupauit, pacem (quo bono nullum magis homines poſt ingentia bella admirantur) populo præſtare pergit, is tanti eam, quanti vult & eſtimat, & vendit, nempe, regno, & dominatu.*

i *Libertate ſemel amiſſa, fruſtra de illius bonis diſſeritur.*

ferere, [a] plures bellum paueſcere, alii cupere: pars multò maxima imminenteis dominos variis rumoribus differebant: trucẽ Agrippam, & ignominia accenſum, non ætate, neque retum experientia tantæ moli parem. Tyberium Neronem [b] maturum [1] annis, ſpectatum bello: ſed vetere, atque inſita Claudiæ familiæ [c] ſuperbia: multaque indicia fæuitiæ, quanquam [2] premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductũ in domo regnatrice, congeſtos iuueni conſulatus, triumphos; ne iis quidem annis, quibus Rhodi, ſpecie ſeceſſus, exulem egerit, aliquid, quàm iram, & ſimulationem, & ſecretas libidines meditatum. accedere matrem muliebri impotentia; [d] ſeruiendum fœminæ, duobuſque inſuper adoleſcentibus, qui rempublicã [3] interim [e] [4] premant, [5] quandoque diſtrahant. Hæc atque talia agitantibus, graueſcere valitudo Auguſti. & quidam ſcelus vxoris ſuſpectabant. Quippe rumor inceſſerat, paucos ante menſes Auguſtum, electis conſciis, & comite vno Fabio Maximo, Planaſiã vectum, ad viſendum Agrippam. multas illinc vtrinque lachrymas, & ſigna charitatis; ſperaque ex eo fore, vt iuuenis [6] penatibus aui redderetur. Quod Maximum vxori Martiæ aperuiſſe, illam Liuiæ, C. Nauum id Cæſari. Neque multò poſt, extincto Maximo (dubium an quæſita

1. virum ætate compoſita, vt loquitur lib. 12 Annal.
2. occultentur.
3. Dum pater Tiberius viuit. 4. i. Adiutores patris ſint in rep. penitus extinguenda, hoc enim ſignificat premere, vt lib. 3 vt premeret vulgi ſermones. 5. Cum Tiberius vita ſeceſſerit. Nec deprauanus nec mutilus locus eſt. 6. Sic infra, An prætorias cohortes, quæ bis. nos denarios ceperint, quæ poſt ſexdecim annos penatibus ſuis reddantur, &c. & alibi illos ſalutẽ auo, & reip. redderet.

OBSERVATIONES.

a *Hæc ſingula, cùm princeps moritur, principatum vetuſtate, & longa annorum ſerie nondum confirmatum, & corroboratum labefacere, & euertere poſſunt; deſiderium libertatis; metus nouorum dominorum; ſtudium rerum nouarum, & cupido belli. Quibus ſingulis nouus princeps ita obuiam ire debet, vt, abundantia annonæ, dulcedine otij, iuſtitia, temperantia, benignitate, fœderibus, & cultu optimarum amicitiarum, ac proinde ſumma publici ſtatus fælicitate obliteretur deſiderium, & memoria libertatis: ac præſentem rerum ſtatum homines admirentur, ament, perpetuum ſibi, & poſteris optent; pro eius incolumitate, cuius opera tot bonis fruuntur, publicè & priuatim vota ſuſcipiant. Mox ſucceſſores ita inſtituere, vt iiſdem veſtigiis virtutis inſiſtant; & cùm multitudo cum bonis recordationibus famam nominis ſui proſequetur, eandem optimam mentem, in illis eſſe verè lætetur; ad ò vt, præter principis perſonam nihil mutatum intelligat. ac proinde optima illius inſtituta, bono publico, etiamnum manere ſentiat. Poſtremò ne quis, ex potentioribus poſt quam ipſe conceſſerit, aut nimia fortuna ſocors, aut nimia potentia abutens, aut (quod deterius, & periculoſius eſt) odio, ac deſperatione ſpem quærens res nouas cœpet, ſingulis ipſe, dum viuit, aut ſatisfacere debet iis rationibus, quas ſupra memorauí, ac deinceps ſuis locis obſeruabo; aut qui occultè infenſi nullo beneficio mollire poſſunt, dum rerum potitur, eo redigere, vt ſe commouere, quantumuis contumaces, nequeant. Ita firmata pace, & exempto ſtudio rerum nouarum, & cupidine & facultate belli gerendi, optimè principatum ſtabiliſſe dicetur.*

b *Hæc à principe meritò exiguntur; vt ſit maturus annis; ac proinde eam habeat rerum experientiam, quæ principatus moli, cui inſidet, par ſit. poſtremò ne careat bellicis laudibus.*

c *Hæc ſolent eſſe principum teterrima vitia; ſuperbia, fæuitia, ira, libidines, ſimulatio, diſſimulatio; quam Tiberius tanti faciebat, vt ex virtutibus ſuis nullam æquè, vt lib. 4. Tacitus aie, diligeret.*

d *O miſeram illorum conditionem, qui ſeruitutem ſeruiunt fœminæ, & adoleſcentibus!*

e *Duabus rationibus principes remp. vexant: nam eam aut premunt, aut diſtrahunt. premitur reſp. conſpiratione principum ad vexandam multitudinem; diſtrahitur, ipſorum diſcordia. ſic lib. 4. Annal. Inſtabat quippe Seianus, incuſabatque diductam ciuitatem, vt ciuili bello, eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent, ac ni reſiſtatur fore pluris.*

morte) auditos in funere eius [a] Martiæ gemitus ſemet incuſantis, quòd cauſa exitij marito fuiſſet. Vtcunque ſe ea res habuit, vix dum ingreſſus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur. Neque ſatis compertum eſt, ſpirantem adhuc Auguſtum apud vrbem Nolam, an exanimem repererit. [b] acribus namque cuſtodiis domum, & vias ſepſerat Liuia; lætique interdum nuntij vulgabantur; donec prouiſis quæ tempus monebat, ſimul exceſſiſſe Auguſtum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. [c] Primum facinus noui principatus fuit Poſthumi Agrippæ cædes: quem ignarum, inermumque, quamuis firmatus animo, centurio ægrè confecit. Nihil de ea re Tyberius apud ſenatum diſſeruit. Patris iuſſa ſimulabat, quibus præſcripſiſſet tribuno cuſtodiæ adpoſito, ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandocunque ipſe ſupremum diem expleuiſſet. Multa ſine dubio, ſæuaque Auguſtus de moribus adoleſcentis queſtus, vt exilium eius ſenatus conſulto ſanciretur, perfecerat. cæterùm [d] in nullius vnquam ſuorum necem durauit. [e] neque mortem nepoti pro ſecuritate priuigni inlatam credibile erat. propius vero, Tybe-

OBSERVATIONES.

a *Etiam atque etiam cauto opus eſt, ne, quod arcanum eſſe volumus, id vxorum taciturnitati quæ nulla eſt, credamus. quippe deblateraut omnia; plenæ rumarum ſunt; tacere ſciunt nihil; nec intelligunt, dum linguæ moderari neſciunt ſuis ſe viris perniciem ſæpiùs afferre.*

b *Quàm grande momentum ſit in occaſionibus ſcienter captandis, vel hinc intelligere licet, quòd ſæpe ad maxima imperia, arte magis, quàm vi peruenitur. Cæterùm quod ad rem pertinet, hoc agam. Si quem principi graui morbo implicato, & de cuius ſalute deſperatur, proximum ſucceſſorem deſtinas, æmulum, quiſquis eſſe poteſt, priùs amoue, ac lepidè, hoc pacto, ludificare. Vide, ne principis mors priùs vulgetur, quam cui faues, quæ tempus monet, prouiderit; & quæcunque ad potentiam, & principatum adipiſcendum pertinent, diligenter conquiſita, & collecta in promptu habeat. ideoque acribus cuſtodiis regia quoquouerſus ve ſepta ſit, imprimis cura; ne quicquam eorum, quæ intus fiunt, à quoquam enunciari poſſit; donec is, cui operam dat, ad id, quod vult, peruenerit; ſimulque & exceſſiſſe principem, & rerum potiri quem vis, idem nuntius, famaque eadem ferat. Talo quiddam legitur lib. 12. Annal. Iam primum, inquit, Agrippina velut dolore victa, & ſolatia conquirens, tenere amplexu Britannicum; veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque, & Octauiam ſorores eius attinuit, & cunctos aditus cuſtodiis clauſerat.*

c *Non ſatis eſt, imperium adipiſci; ſed & æmulus, ſiquis eſt, ſi non continuò amouetur, maximum ab eo periculum eſt. quippe manſura haud dubiè æmulatio & diſcordia eſt, ſi non earum ſemina continuò reſtinguantur. ei periculo tribus rationibus obuiam itur. nam aut is magnitudine beneficiorum deuinciri poteſt, ne altiora ſpectet, ac tentet: aut, ſi hoc parum eſt, ſpecie honoris, in longinqua loca amouetur; ibique in cuſtodia habetur; aut (id quod in maximis imperiis expeditiſſimum, & tutiſſimum eſt) protinus euertitur. Quòd ſiquis clamitat, indignum facinus eſſe, innocentem, nec opinantem opprimi; huic oppono veriſſimum illud Taciti dictum, Annal. lib. 14. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos vtilitate publicâ rependitur.*

d *Hominis eſt valde ſæui, durare in necem ſuorum.*

e *Vix credibile eſt, quemquam eò ſæuitiæ deueniſſe, vt ideo propinquiorem interimat, vt remotiori faueat.*

rium

rium ac Liuiam, illum metu, hanc [a] nouercalibus odiis, ſuſpecti & inuiſi iuuenis cædem feſtinauiſſe. Nuntianti centurioni ([b] vt mos militię) factum eſſe quod imperaſſet, [c] neque imperaſſe ſeſe, & rationem facti reddendam apud ſenatum reſpondit. Quod poſtquam Salluſtius Criſpus particeps ſecretorum (is ad tribunum miſerat codicillos) comperit, metuens ne reus ſubderetur, iuxta periculoſo, ficta ſeu veta promeret, monuit Liuiam, [d] ne arcana domus, ne conſilia amicorum, miniſtetia militum vulgarentur, néue Tyberius [e] vim principatus reſolueret, cuncta ad ſenatum vocando: eam conditionem eſſe imperandi, vt non aliter ratio conſtet, quàm ſi vni reddatur. At Romæ ruere in ſeruitium Conſules, Patres, Eques, quanto quis inluſtrior, tanto magis falſi ac feſtinantes, vultuque cõpoſito, [f] ne lęti exceſſu principis, neu triſtiores primordio, lacrymas, gaudium, queſtus adulatione miſcebant. Sextus Pompeius, & Sext. Apulèius Coſſ. Primi [g] in verba Tyberii Cęſaris iurauere, apudque eos Seius Strabo, & C. Turranius, ille prętoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. mox ſenatus, miles que, & populus. Nam Tibe-

1 Forte legendũ, nec primo ne & in. ut ted hoc totũ vſque ad illud, primordio, potius crediderim nõ eſſe Taciti ſed à stigne interpoſitũ in contextum.

OBSERVATIONES.

a *Nouercali odio interſius nihil eſt. certè nouerca perrarò caret ſuſpitione, ſi atrox aliquod facinus admiſſum eſt, quod inde profectum eſſe quiſquam ſuſpicari poſſit.*

b *Qui mos militiæ eſt, omnibus in rebus ſeruandus eſt, nempe, ſimulatque imperata facta ſunt, cui id negotij datum eſt, continuò id ipſum an ex animi ſententia, an verò ſecus ceſſerit, imperatori, aut ei, à quo mandata accepit, renuntiare debet.*

c *Nunquam non princeps, ſi quod facinus admiſſum eſt, quod hominum opinionibus turpe eſt, etſi id in ſuam ipſius vtilitatem redundat, aut etiam ab ſe profectum eſt, eoque ipſe mirificè lætatur, ei ſe autorem eſſe pernegare debet, & ſuo exemplo homines docere, nihil eſſe vtile, quod non idem honeſtum ſit. ſic lib. 1 Hiſtor. Obuius, inquit, in palatio Iulius Atticus ſpiculator cruentum gladium oſtentans, occiſum a ſe Othonem clamauit: & Galba, Commilito, inquit, quis iuſſit?*

d *Prudentia principis tribus in rebus potiſſimùm perſpicitur; ſi, quæ occulta, & arcana eſſe debent, recondit; ſi fidelibus, & prudentibus amicorum conſiliis paret; ſi eorum miniſteria, ſine quibus imperium adminiſtrari non poteſt, nunquam vulgat. Itaque mandet memoriæ princeps; nõ minus ſua intereſſe, quæ, mandatu ſuo, occultè facta ſunt, recondi, quàm ea, priusquam fierent, non vulgari interfuit.*

e *Vis principatus in eo conſiſtit, vt omnia non ad ſenatum, aut ad magiſtratus, ſed ad vnum principem vocentur; neque cuiquam, niſi vni ipſi, eorum omnium, quæ aguntur, ratio reddatur.*

f *Principe mortuo, amicus principis (hos hodie vocamus aulicos) vultu neque in nimium dolorem, neque in immoderatam lætitiam compoſito eſſe, ſed lachrymas ob exceſſum ſuperioris principis obortas temperare gaudio debet; nempe, vt probet nouo principi, ſe non tam id dolere, quòd ſuperior vita conceſſit, quàm ipſius imperio, & principatu lætari; ſeque eius honorem ſumma gratulatione excipere.*

g *Is qui in principatu nondum adulto, & confirmato recens ſucceſſit, rebus omnibus hanc præuertere debet, vt, ſcilicet, ſupremi magiſtratus in ſua verba iurent; mox ſenatus, miles, & populus; hoc eſt, ij omnes, quorum in manu reſp. eſſe creditur. nempe, vt ij, quibus publica munia mandata ſunt, planè intelligant, nihil in rep. agi, quod non ad principem referri oporteat. cùm vnius ipſius perſona, autoritate, dignitate, ac maieſtate ſingulorum ſalus contineatur.*

rius cuncta per consules incipiebat, [a] tanquam vetere Repub. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunitiæ potestatis præscriptione posuit, sub Augusto acceptæ. [b] Verba edicti fuere pauca, & [c] sensu permodesto: de honoribus patentis consulturum. [d] neque abscedere a corpore, idque vnum ex publicis muneribus vsurpare. sed defuncto Augusto [e] signum prętoriis cohortibus, vt imperator dederat. excubię, arma, cætera aulę: [f] miles in forum, miles in curiam comitabatur. [g] literas ad exercitus, tanquam adepto principatu, misit, nusquam cunctabundus, nisi cùm in senatu loquetetur. Causa pręcipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum fauor [h] habere imperi-

OBSERVATIONES.

a *Qui mutato reip. statu, ipse imperium adeptus est, is illud ita confirmare debet, vt nulla in posterum ratione labefactari possit. quibus artibus eò peruenitur, earum hæc videtur esse potissima; nempe, vt, tanquam si sua etiamnum maneat libertas reip. nec ipse statutum habeat, suscipiat imperium, necue, ipsos veteris reip. magistratus retineat; eorum opera, & ministerio, omnibus in rebus, vtatur, ac si non ipse remp. pro arbitratu, regat; sed nihil non ab illis, quorum ius, & potestas est, administretur. Sed antequam hoc agat, debet maiores magistratus, atque adeò primores omnes sibi, omni quacunque ratione potest, deuincire, & præstare, vt in sua verba iurent. quippe satis constat, fore, vt, cum hoi sacramento adegerit, rerum planè omnium, nullo aduersante, potiatur: cùm suum imperium veteris reip. forma & imagine prætexet.*

b *Edicta illius, qui principatum apud liberos quondam homines adeptus est, sensu permodesto scribi, & in pauca verba coartari debent. Siquidem multorum verborum interpretatio huc illuc, pro singulorum ingenio, trahi potest. certè nihil neque frigidius, neque ineptius esse, quàm legem cum prologo, docet Seneca epist. lib. 24. epist. 95.*

c *Vulgus hominum verba, soli prudentes sensum verborum attendunt.*

d *Non abscedere à corpore mortui principis, & illius custodiæ adpositum esse, connumeratur inter publica munera.*

e *Supra annotaui, & infra dicendum sæpius erit illud ipsum, quod hic repetere cogor; principem nouum non tam id agere debere, vt inanibus insignibus principatus continuò honestetur, quàm ea sectari, quæ ad veram potentiam maximè pertinent. idque discat de Tiberio, qui primo suo edicto non principem se, dictatorem, aut regem pop. Romani præscripsit, sed tantum tribunum plebis, qua appellatione non alia populo Rom. acceptior vnquam fuit. cuius edicti præscriptionem & verba, & sensus, ipsiusque factum imitata sunt. nam cum posset is ex publicis muneribus maxima, & splendidissima quæque vsurpare, eo contentus fuit, ex quo modestiæ, & pietatis laudem haud dubiè consequebatur. Qui tamen idem Tiberius non est passus, quenquam mortalium prætoriis cohortibus signũ dare (quod factum vnius est principis) præter se vnum. statimque voluit legiones, quarum in manu resp. erat, intelligere se principem esse; ac denique nihil eorũ prætermisit, vt infra suis locis videbimus, quibus verus principatus, summumque imperium continebatur.*

f *Tum ad maiestatem, tum ad securitatem noui principis potissimùm pertinet, dare operam, vt, quocunque it, sit stipatus milite, qui in pace decus; in bello præsidium est.*

g *Princeps is, qui aut ipse remp. oppressit, aut ab alio oppressam accepit, protinus ita se principem esse aperte declaret, quorum fauore, & ope adeptum principatum retinere potest. sic lib. 4. histor. de Vespasiano loquens; cæterum vt princeps loquebatur.*

h *Cuius in manu est validus exercitus, atque adeò is, qui sua vi omnia secum trahere potest, idemque generis nobilitate pollet, cuique magnus est apud populum fauor, hic causa est, quamobrem vereatur princeps ne habere imperium, quàm expectare malit: adeo difficilis est hominibus vncunque conceptæ spei mora. proinde nunquam prudens princeps tantas copias vni, si sapiet, committet.*

rium

tium, quàm expectare mallet.[a] dabat & famæ, vt vocatus, electusque potiùs à Repub. videretur, quàm per vxorium ambitum; & senili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad[b] introspiciendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem.[1] Nam verba, vultus in crimen detorquens recondebat. Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti, cuius[c] testamentum inlatum per virgines Vestæ, Tyberium, & Liuiam hæredes habuit. Liuia in[d] familiam[e] Iuliam, nomenque Augustæ adsumebatur. Inspem secundam nepotes, pronepotesque: tertio gradu primores ciuitatis scripserat,[f] pleroſque inuisos sibi; sed iactatia, gloriaque ad posteros. Legata non vltra ciuilem modum, nisi quod populo & plebi ccccxxxv, prætoriarum cohortium militibus singula nummum millia, legionariis autem cohortibus ciuium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus. Ex quis maximè insignes visi: vt[g] porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius: vt[h] legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula[i] anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messala Valerius,[k] renouandum per annos sacramentum in nomen Tyberii. Interrogatusque à Tyberio, num se mandante eam sententiam promsisset, sponte dixisse respondit: neque in iis quæ ad Remp. pertinerent, consilio nisi suo

1 Sic lib. 4. hist. Id magis vitandum, ne permixta quorum-dã imitaretur animus nouo principatu suspensus, & vultus quoque, an sermones omnium circumspectans.

OBSERVATIONES.

a *Et si nouus princeps aut vi, aut malis artibus adeptus est principatum, tamen id debet dare operam vt fama, & sermone hominum ducatur esse vocatus, & iudicio potiùs rtip. quàm iniquiore aliqua ratione ad principatum irrepsisse.*

b *Non semper princeps dubitat, aut cunctatur, cùm dubitare, aut cunctari videri vult; sed dubitationem, scilicet, inducit ad introspiciendas voluntates eorum, quos suspectos habet.*

c *Omnia quæcunque ad principem pertinent, ne inquidem exceptis, quæ rem familiarem spectant, nonnisi ex illius dignitate peragi debent. certè Testamentum Augusti summa veneratione, nempe per virgines Vestæ in senatum illatum, apertum, & lectum est.*

d *Etiam testamento quis in familiam, nomen, & dignitatem adsumebatur.*

e *Vxorem à viro in familiam adsumi posse constat.*

f *Qua ex re laudem adipiscemur, si ex animo faceremus, eam nihilominus, etsi reuera nolumus, ac si futura esset, velle nos simulemus, cùm non fore sciamus. hac in re callidus princeps imitabitur Augustum, qui primores ciuitatis quosdam inuisos sibi hæredes ideo scripserat, quia satis intelligebat, nunquam fore, vt sua bona ad ipsos peruenirent; cum tamen ex hoc facto ingentem se laudem apud posteros consequuturum intelligeret.*

g *Porta aliæ alios solent esse honoratiores. porta quidem triumphali qui insignes victorias, ex hostibus reportauerant, ingrediebantur; at capitali pœna damnati, per portam Esquilinam ad supplicium trahebantur.*

h *Leges ferre tanti certè est, quanti gentes vincere, ac domare.*

i *Funeri principum, & clarissimorum hominum ea anteferri debent, quæ maxima, & clarissima à mortuo, dum vixit, edita sunt.*

k *Non ab re videri potest vt, singulis annis renouetur sacramentum in nomen noui principis; nempe, ad ipsum imperium, & potentiam stabiliendam, ac in dies confirmandam.*

vsurum, vel cum periculo offensionis. [a] Ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, corpus ad rogum [b] humeris senatorum ferendum. Remisit Cæsar [c] adrogati moderatione; populumque edicto [d] monuit, ne, vt quondam, nimiis studiis funus diui Iulii turbassent, ita Augustum in foro potiùs, quàm in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. Die funeris milites velut præsidio stetere: multum inridentibus, qui ipsi viderant, quique à parentibus acceperant diem illum crudi adhuc seruitii, & libertatis [d] improsperè repetitæ; cùm occisus dictator

1 Sic lib. tertio Annal. recupi Cæsar inter reos vetus, palam asperante Attio Capitone, quasi per libertatem. nõ enim debere eripi patribus vim statuendi, &c.

2 Edicto non semper subetur sed etiam interdum monetur populus. tũ. li. 4. histor. additumque 5. C. quo Senẽtium plebs modestiq; admoneretur. & Seneca epist. 91. Quædam leges nõ tantùm imperant, sed docent.

OBSERVATIONES.

a *Hoc demum est deterrimum & exquisitissimum genus adulationis, atque adeò illud, quo sæpissimè vtuntur ij, quos principes suis consilijs imimos habent, vt dicant, etiam tum, cùm maximè adulantur, se in iis, quæ ad remp. pertinent, nullius vti consilio, nisi suo, i. nullius autoritate adduci possi, vt eam de rep. sententiam dicant, quæ non sibi optima videatur, vel cum periculo offensionis, quam se non pertimescere eo regiè simulant. Hinc & illud notandum est; Verè senatorem, seu consiliarium dici eum, qui non ad cuiusquam voluntatem loquitur, sed qui nulla re, ac ne præsentia quidem principis, magnoque offensionis periculo deterreri potest ab dicenda libere sententia iis de rebus, quas rep. maxime expedire arbitratur.*

b *Ad solemnes funeris cæremonias pertinet, vt corpus honoratiorum humeris efferatur.*

c *In moderatione deprehenditur interdum arrogantia.*

d *Cùm respub. priùs libera in vnius potestatem concessit, etsi is, à quo ist oppressa, meritò tyrannus appellari, ac iure trucidari videtur possi, videat tamen is qui id facinus cœpit, quid inde assequi respub. possit. Si enim sublato tyranno, libertas reuocatur, illa cædis, ex qua tam insigne bonum oritur, nonnisi præclara, vtique pub. salutaris videri potest. Quòd si, interempto tyranno, futurum ist, vt, non de libertate, sed de principatu inter potentiores certetur; neque tanta lis, nonnisi luctuosissimo bellis, atque atrocissimis reip. cladibus dirimi possit, adeò non modò non libera resp. sed ne vlla quidem, nisi lacera, miserèque distracta futura est, certè tali re, ac tempore, tyrannum, reique pub. statum ab illo constitutum, cuiusmodi tandem illi ist, omnino ferre præstat, quàm inanibus libertatis illecebris in maximas perturbationes publicã rem conijcere, & libertatem imaginariã, i. quæ verè tunc nulla esse possit, improsperè repetere. in hac sententia fuit sapientissimus Seneca, cuius verba hic referã, vti sunt li. 2. de benefic. cap. 20. Mihi enim (inquit, de M. Bruto loquẽs) cùm vir magnus fuerit in alijs, in hac re videtur vehementer errassi, nec ex institutione Stoica se egisse; qui aut regis nomen extimuit, cùm optimus ciuitatis status sub rege iusto sit; aut libertatem speranit futuram, vbi tam magnum præmium erat & imperandi, & seruiendi; aut existimauit ciuitatem in priorem formam posse reuocari, amissu prisinis moribus; futurámque ibi æqualitatem ciuilis iuris, & staturas suo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an seruirent, sed vtri seruirent, & quæ sequuntur. Sic & Tacit. lib. 2. historiar. Nam rebus modicis, inquit, æqualitas facile habebatur. sed vbi subacto orbe, & æmulis vrbibus, regibusue excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit. prima inter patres, plebémque certamina exarsere. modò turbulenti tribuni, modò consules prænalidi, & in vrbe, ac foro tentamenta ciuilium bellorum. mox è plebe infima C. Marius, & nobilium sæuissimus L. Sylla victam armis libertatem in dominationem verterũt. post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. & nunquam posita nisi de principatu quæsitum. & quæ sequuntur. Denique huc illud referri debet, quod verissimè idem Seneca scriptum reliquit. Cn. Pompeius, inquit, eò redegit remp. vt salua esse non posset, nisi beneficio seruitutis. de benef. lib. 5. ca. 16. Idem epist. lib. 2. epist. xiij. Quid tibi vis, inquit, M. Cato? tũ non agitur de libertate: olim pessundata est. Quæritur vtrum Cæsar, an Pompeius possideat Remp. Quid tibi cum ista contentione? nullæ partes tuæ sunt; dominus eligitur &c. noster item Tacit. lib. primo histor. postquam, inquit, bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad vnum conferri pacis interfuit.*

Cæsar

Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senē principem longa potentia, prouisis etiam hæredum in Remp. opibus, auxilio, scilicet, militari tuendum, [a] vt sepultura eius quieta foret. Multus hinc ipso de Augusto sermo; pleriſque vana mirantibus, quod idem dies [b] accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus: quòd Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater eius Octauius, vitam finiuisset. numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Coruinum, & C. Marium simul æquauerat: continuata per septem & triginta annos tribunitia potestas; nomen imperatoris semel atque vicies partum, aliaque honorum multiplicata, aut noua. At apud prudentes [c] vita eius variè extollebatur, arguebaturve. Hi [d] pietate erga parentem, & necessitudine Reipub. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum, [e] quæ neque parari possent, neque haberi [f] per bonas artes. Multa Antonio, vt interfectores patris vlciscereturmulta Lepido concessisse: postquam hic [g] socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, [h] non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quàm vt ab vno regeretur. Nō regno tamen, neque dictatura, sed [i] principis nomine cōstitutam Rempub. mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium: legiones, prouincias, classes, [k] cuncta inter se connexa: [l] ius apud ciues, modestiam apud socios, vrbem ipsam [m] magnifico ornatu: pauca admo-

OBSERVATIONES.

a *Hic solet esse exitus tyrannorum, vt, etsi diu regnarunt, opesque ingentes hæredibus reliquerunt, adeò tamen sint exosi, vt eorum sepultura parum sit quieta, atque adeò ad eam tutandā opus sit auxilio militari.*

b *Vanum est mirari, insigne aliquod facinus certis locis, ac diebus, ijsque recidiuis accidere.*

c *Mortuo principe, vita eius* [illegible] *variè aut extollitur, aut arguitur.*

d *Vlcisci mortem parentis est pium.*

e *Ciuilia arma neque parari, neque haberi p-* [illegible] *bonas artes possunt; hoc est, impius est quisquis belli ciuilis concitor est.*

f *Si finis, ad quem tendimus, est laudabilis, quibus artibus eò cōtendimus, etsi minùs fortasse probantur, nihilominus tamen excusatione dignæ videri possunt.*

g *Multi qui plura virtutis documenta initio dederunt, postea aut socordia senescunt, aut per libidines pessum dantur. hinc fit, vt, prudentes homines suum de quouis iudicium eousque sustineant, quoad is vita concesserit.*

h *Rep. distracta nullum præsentius est remedium, quàm si ab vno regatur. vide id quod supra annotaui, ibi Quemadmodum superbia &c.*

i *Principis nomen est minus odiosum quàm regis, aut dictatoris; ac videtur indicare speciem quandam libertatis eius reip. quæ hoc nomine constituta est.*

k *Potissimas imperij sui partes, ne lacerum sit, debet princeps connectere, quò illud firmius reddatur. præcipuæ autem imperij partes sunt prouinciæ, eaque quæ ad earum securitatem maximè pertinent, cuiusmodi sunt legiones, & classes. huc adde vectigalia, tributa, & cætera eius generis.*

l *Ciues iurè, socii modestia retineri debent.*

m *Inter cæteras laudes vrbis non minima hæc est, vt sit magnificō ornatu.*

dum vi tractata,[a] quò cęteris quies esset. Dicebatur contra, pietatem erga parentem, & tempora Reipublicæ obtentui sumpta: cæterùm cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos; paratum ab adolescente[b] priuato exercitum; corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium: mox vbi decreto patrum, fasces, & ius prætoris[c] inuaserit, cæsis Hircio & Pansa (siue hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, siue milites Hircium, &[1] machinator doli Cæsar abstulerat) vtriusque copias occupauisse: extorum inuito senatu consulatum; armaque quæ in Antonium acceperit, contra Remp. versa; proscriptionem ciuium, diuisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere, laudatas. sanè Cassij & Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, (quāquam[d] fas sit priuata odia publicis vtilitatibus remittere) sed[e] Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiæ deceptos. post Antonium Tarentino Brundusinoque fœdere, & nuptiis sororis inlectum subdolæ adfinitatis pœnas morte exoluisse. pacem sine dubio post hęc, verùm[f] cruentam, Lollianas, Varianasque clades, interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos.[g] Nec domesticis abstinebatur: Abducta Neroni vxor; & consulti per ludibrium pontifices,[h] an concepto, necdum edito parturire nuberet: qui Atedij &[2] Vedij Pollionis luxus: postremò Liuia grauis in Remp. mater, grauis domui Cæsarum nouerca:[i] nihil deorum honoribus relictum, cùm se templis & effigie numinum per flamines, & sacerdotes coli vellet. ne Tyberium quidem charitate, aut Reip. cura successorem adscitum,[k] sed quonam adrogantiam sæuitiam-

1 Nam culpa inuasi Consulatus in Cæs. & confitebatur, vt auctor est Dio, lib. 57.

2 Vide Sen. de Clem lib 1. ca. 18. & de ira li. 3. cap. 40.

OBSERVATIONES.

a *Consilio omnia priùs experiri, quàm armis sapientem decet, vt ait Terentius in Eunu. Vi certè nonnisi perraro, & pauca admodum tractari debent. & hæc ipsa non alio cōsilio, quàm vt cæteris quies sit. bellum enim iustum est, cùm alia via ad pacem peruenire non potest. adeo vt ex bello pax; ex vi quies proficiscatur.*

b *Quicunque priuatus exercitum parat, & conscribit, is, vt mea fert opinio, non hostis, sed latro dicendus est.*

c *Non quicquid publico decreto fit, id statim iure fieri dicitur, si terrore, & armis illud decretum ab infirmiori, aut corrupta Reip. parte extortum, atque ereptum est. hoc declarauit Tacit. hac dictione, inuaserit. nam etsi Augustus decreto patrum fasces & ius prætoris obtinuit, ea tamen, si rem, vt est, eloqui volumus, inuasit: cùm ea non tam Reip. quàm copiis suis accepta referre posset.*

d *Paterna & priuata odia publicæ vtilitati remitti fas est.*

e *Hostes imagine pacis; nostri specie amicitiæ decipi possunt.*

f *Vtrum maiori odio dignum censeas, bellumne, an pacem cruentam?*

g *Non solùm quæ princeps publicè delinquit, sed & domesticæ illius turpitudines notantur.*

h *Eadem ratio est potentiæ actui proximæ, atque actus ipsius. quod cùm ita se habeat, in iis quæ ad nuptias pertinent, eadem certè religione tenetur mulier concepto, atque edito partu.*

i *Quid, obsecrò, Deorum honori relinquitur, si principes templis, & effigie numinum per flamines, & sacerdotes coli volunt?*

k *Principes interdum, vt sui desiderium relinquant maximum, successores sibi adsciscunt mortalium deterrimos; vt suas virtutes, si quæ vnquam in ipsis fuerunt, hac ratione illustriores reddant, atque vt sua flagitia successoris grauioribus tegantur.*

que

que eius introſpexerit, [a] comparatione deterrima ſibi gloriam quæſiuiſſe. Etenim Auguſtus paucis antè annis, cùm Tyberio tribunitiam poteſtatem à Patribus rurſum poſtularet (quanquam honora oratione) quædam de [b] habitu cultuque, & inſtitutis eius iecerat, quæ [c] velut excuſando [d] exprobraret. Cæterùm ſepultura more perfecta, templum & cœleſtes religiones decernuntur. Verſæ inde ad Tyberium preces, & ille variè differebat, de magnitudine imperij, ſua modeſtia: ſolam diui Auguſti mentem tantæ molis capacem, ſe in partem curarum ab illo vocatum [e] experiendo [f] didiciſſe, quàm arduum, quàm ſubiectum fortunę [g] regendi cuncta onus: proinde in ciuitate tot illuſtribus viris ſubnixa, [h] non ad vnum omnia deferrent: plures facilius munia Reip. ſociatis laboribus executuros. [i] Plus in oratione tali dignitatis, quàm fidei erat. Tyberioque, etiam in rebus quas non occuleret, ſeu natura, ſiue adſuetudine, [k] ſuſpenſa ſemper & obſcura verba. tunc verò nitenti, vt ſenſus ſuos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicaban-

OBSERVATIONES.

a *Gloria non ſemper virtute, ſed ſæpiſſimè comparatione mali cum deteriori quæritur.*

b *Quidam in ea ſunt ſententia, vt exiſtiment; in iis, quæ ad principum habitum, cultúmque pertinẽt, non eſſe reprehenſioni locum. quod tamen falſum eſſe, nec licere principi habitu, cultuque pro arbitrio vti, docuit Auguſtus, cùm quæ ad hanc rem pertinent Tiberio apud patres exprobrauit.*

c *Callidiſſima criminandi alicuius ratio hæc eſt, vt eum, ſcilicet, excuſemus. nam vel tum maximè ei vitia exprobramus; præſertim ſi ea excuſatione nihil opus fuit.*

d *Tantum poteſt ſiue ambitio, ſiue gloria, vt inter coniunctiſſimas perſonas, cuiuſmodi ſunt pater, & filius deprehendatur æmulatio, & inuidia.*

e *Non melius dici quàm experiendo poteſt. vel ſic; ut verè ſcire dici poteſt, qui experiendo didicit.*

f *Nemo ſcit quàm arduum, quamque ſubiectum fortunæ ſit onus cuncta regendi, niſi qui experiendo didicit.*

g *Principatus, ſiue regnum non meliùs, non aptiùs, non ſignificantiùs definiri poſſe videtur, quàm tribus his verbis, onus cuncta regendi. huius definitionis vim ſi, quanta ſit, intelligerent principes, præclarius & cum illis, & nobiſcum ageretur.*

h *In rep. multis illuſtribus viris ſubnixa causa eſt nulla, quamobrem ad vnum omnia deferantur. Siquidem plures facilius munia Reip. ſociatis laboribus exequuntur; adeò vt, veriſſimum illud verbum ſit; plus vident oculi quàm oculus.*

i *Hæc eſt aſtutiſſima ratio petendi principatus ab iis, qui dare poſſunt; nempe, vt dicat is, qui principatum ambit, ſe in partem curarum à ſuperiore principe vocatum eſſe, experiendoque didiciſſe, quàm arduum, quamque fortunæ ſubiectum ſit onus cuncta regendi. idem enim propemodum eſt, ac ſi dicat; cum ipſe, qui iam multos annos tanti imperij gubernacula tractaui, & longa experientia doctus ſum, quomodo adminiſtrari reſp. debeat, vix, ac ne vix quidem me tanto oneri ſuſtinendo parem fore credam; nimis videre velim, ecquis ſit veſtrum tam audax, tamque impudens, qui cùm nullum Reip. regendæ experimentum antea ceperit, tamen audeat poſtulare, vt ſibi rerum ſumma concredatur. Itaque hæc verba, etſi primo aſpectu, modeſta videri poſſunt, tamen ſingulos ſenatores ita vrgent, vt, velint nolint, cogantur fateri ſe eo loco indignos: at verò dignum principatu eſſe eum, qui, quid ſit principem eſſe, experiendo didicit.*

k *Callidi, & aſtuti principes ſiue natura, ſiue adſuetudine ſuſpenſa, & obſcura verba plerunque habent. id autem potiſſimum perſpicitur cum in eo toti ſunt, nituntur que vt ſenſus ſuos penitus abdant. tum enim ipſorum verba in incertum, & ambiguum magis implicantur.*

tur. At patres quibus vnus metus, [a] si [1] intelligere viderentur, [b] in questus, lacrymas, vota effundi, ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cùm proferri [c] libellum, recitarique iussit. Opes publicæ continebantur, quantum ciuium, sociorumque in armis, quot classes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & [d] necessitates, ac largitiones. Quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus, [e] addideratque

1 Sic lib. 4. Histor. intelligebantur artes. sed pars obstat quòd in eo, ne deprehenderentur. & lib 2. Annal. Ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur, vim metuens, &c.

OBSERVATIONES.

a *Cùm princeps id agit, vt, qui sunt animi sui sensus, hos penitus abdat, atque ad eam rem verbis vtitur suspensis, & obscuris; etsi rem, vt est, perspicimus, tamen non semper est è re nostra vt intelligere videamur. quin potius enixè danda opera est, vt ipsi quoque simulemus ea, quæ ab ipso dicta sunt, ita à nobis accipi, ac si non dissimulanter, sed ex animo dicta essent. Itaque dissimulandus est intellectus. nam qui, quòniam princeps spectet, intelligit, seque intelligere videri vult, is sibi sæpius malum quærit. Sic lib. 14. de Agrippina loquens, Obseruans etiam, inquit, Aceroniæ necem, simul suum vulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur, &c.*

b *Cùm resp. ita constituta est, vt ab vno regi debeat, satis constat fore, vt, quò magis is, qui principatū ambit, quique iam maximas opes, & potentiam adeptus est, id dignitatis recusare se simulabit, hoc magis resp. ad infimas obtestationes procumbat. tunc verò eum vi, malisue artibus imperium adeptum esse meritò conqueri nemo poterit, cùm vltro ab iis, qui dare possunt, delatū ei erit.*

c *Princeps imprimis debet singillatim scire ea omnia, quibus imperium suum continetur, nempe, opes publicas, quantum habeat militum, quot classes, regna, prouincias, tributa, vectigalia, necessitates, largitiones, atque, vt lib. 1. hist. Tacitus scribit, qualis status vrbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum; quid in suo imperio validum, quid ægrum sit. hæc omnia libello contineri debent, qui ipsius manu sit perscriptus; nempe, quia principis vel maximi, & potentissimi omnino interest, ne hæc vulgentur; sed iis tantùm palam fiant, quos ipse suis consiliis intimos habet; ac Tyberij exemplum sibi proponat, qui statim vt principatum iniit, eum libellum, quo hæc omnia cõtinebantur, in Senatu proferri, recitarique iussit. id autem ab Tyberio ea re factum esse puto, vt intelligeret senatus, quamuis maxima esset imperij moles, ipsum tamen, quia ab Augusto collega imperij assumptus, & in partem curarum vocatus esset, experiendo jue ei præesse didicisset, vnum è tot optimatum, ac senatorum numero, tanto oneri sustinendo parem fore.*

d *Etiam in magnis imperiis non desunt necessitates, quas princeps omnino scire debet, vt largitionibus abstinere, manumque contrahere, quando opus est, sciat: itemque sua liberalitate, ac benignitate homines sibi deuinciat, cum vnde id fieri possit, sciat.*

e *Censebat Augustus (vt testis est Xiphil. ex Dione in Augusto) populum Romanum debere esse contentum rebus præsentibus, quòd tam longè, latéque patens imperium, vix vlla cuiusquam mortalis cura diu tutari posset. Hinc diligenter obseruent principes id, quod apud ipsos est loco paradoxi, etsi verissimum est; Non eò omnes ipsorum curas, & cogitationes referri debere, vt suæ ditionis fines quàm longissimè possint, proferant, sed vt iis terminis, ac finibus, qui longè omnium tutissimi sunt, imperium circumscribant suum, atque hac ratione eius perpetuitati consulant. nam amplissima quæque imperia vix possunt vnius aut principis, aut Senatus cura, consilys, & auctoritate regi; multoque pluribus fortunæ casibus obnoxia esse constat, quàm quæ mediocria sunt. denique magnitudine ita laborant sua, vt vno impetu corruant. Siquidem difficilis in perfecto mora est. quod non accidere solet iis imperiis, quorum principes industriæ, vigilantiæ, curæ suæ locum ita relinquunt, vt non tam omnium se potiri glorientur, quàm in eo statu imperium suum, & se ipsos esse, vt virtute sperent se id, quod nondum habent, consequi posse. nam qui ita omnium potitur, vt nihil sit vltra quod speret, is extollere se non potest: quin potius socordia adeò senescit, vt imperij ipsius, licet longè latéque patentis, interitus sit certissimus.*

consilium

consilium, coercendi intra terminos imperij, incertum [a] metu, an per inuidiam. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit fortè Tyberius, se, [b] vt non toti Reipub. parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, eius [c] tutelam susceptvrum. Tum Asinius Gallus, Interrogo, inquit, Cæsar quam [d] partem Reip. mandari tibi velis? [e] Perculsus improuisa interrogatione paulùm reticuit, dein collecto animo respondit: [e] Nequaquam decorum pudori suo legere aliquid, aut euitare, ex eo, cui in vniuersum excusari mallet. Rursum Gallus ([f] etenim [g] vultu offensionem coniectauerat,) non idcirco interrogatum ait, vt [h] diuideret, quæ separari nequirent: sed vt sua confessione argueretur, [i] vnum esse Reip. corpus, atque vnius animo regendum. Addidit laudem de Augusto, Tyberiumque ipsum victoriarum suarum, [k] quæque in toga per tot annos egregiè fecisset, admonuit. [l] Nec ideò iram eius leniuit

1 Quænam, & quot essent hæ Reip. partes, vide Dionem. li. 17.

OBSERVATIONES.

a *Princeps nouus, idémque prudens nunquam non aut metuit, aut inuidet. metuit, ne sua culpa de imperio aliqua diminutio fiat, cúmque id meritò, sibi adscribi possit, ea res sit sibi infamiæ. Hinc fit vt contentus eo, quòd remp. oppressit, rerúmque solus potitur, plerunque abstineat bellis externis: ne quod arte, & fortuna duce est adeptus, id sibi ab irato Marte eripiatur. hanc ob causam paci tantum studet, eámque populo præstare pergit; in quo vno ipsum elaborare debere supra suo loco obseruaui. Inuidet autem iis, quorum opera magnis in rebus vti necessariò debet. Ac ne ab his auctum imperium dici possit, suáque ipsi in manu habeant validos exercitus, ac proinde ipsum depellant (id quod insequentibus Tiberij ætatem temporibus non semel accidit) nihil quicquam magni momenti illis committit. non ergo mirum est, si, has ob causas, Augusto fuit in animo coercere imperium.*

b *Facilius est partem Reip. regere, quàm toti præesse.*

c *Quibus mandata est Resp. sciant, se tutores, non dominos esse. proinde si tutori, exacto tempore tutelæ, reddenda est ratio suæ administrationis ipsi minori, eccui mirum sit, si princeps is, qui tanquam prædo priuatos euertit fortunis, suóque arbitratu, vt infensissimus hostis, in rep. grassatus est, tandem ab eodem populo sua sede deturbatur? Sic lib. 12. Claudius cùm Meherdatem alloqueretur, eique daret præcepta, admonuit, vt non dominationem, & seruos, sed rectorem, & ciues cogitaret. Denique, id agere debet princeps, vt sibi quidem potestatem populi, sed non in populum datam esse ostendat.*

d *Etiam magni viri improuisa interrogatione perturbantur.*

e *Non satis sibi constare videtur is, qui cui rei se in vniuersum excusari vult, eius rei partem sibi ipse legit.*

f *Tunc demum verè offendimus, cùm, cuius mentem nouimus, huius verba captamus. Sic Cic. 1. in Cat. quid expectas autoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis?*

g *Amicus principis, si principem aliqua re offensum esse videt (offensio vultu est coniectanda) eius iram continuò qua re maximè potest, leniat. potissimùm verò caueat, ne principem inepta, aut intempestiua interrogatione, verbisue asperioribus offendat. quòd si inter loquendum aliquid ei excidit, quo dicto, aut facto meritò is offendi potuerit, continuò sua verba aliò detorqueat, alióque sensu ab se prolata esse affirmet, quàm quo ea princeps est interpretatus.*

h *Quæ separari nequeunt ea diutiùs non debent.*

i *Qui monarchiæ fauent hoc argumento plerunque vtuntur, vt dicant; cùm vnum sit Reip. corpus vnius animo regendum videri.*

k *Egregiè gesta in toga victoriis æquantur.*

l *Vana est adulatio post offensionem. vel sic; semel offensus princeps adulatione non placatur.*

pridem inuisus, tanquam [a] ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tyberij vxor fuerat, plusquam ciuilia agitaret, Pollionisque, Asinij patris [b] ferociam retineret. Post quæ L. Arruntius haud multum discrepans à Galli otatione perinde offendit, quanquam Tyberio nulla vetus in Arruntium ira; [c] sed diuitè, [d] promptum actibus egregiis, & [e] pari fama publicè suspectabat. Quippe Augustus [f] suptemis sermonibus cùm tractatet, [g] quinam adipisci principē locum, sufficturi abnuerent, aut impares vellent, vel idem possent cupetentque, M. Lepidum dixerat [1] capacem, sed aspernantem, Gallum Asinium auidum & minotem, L. Arruntium non indignum, & si casus daretur, ausurum. De prioribus consentitur. pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere. omnesque, prætet Lepidum, variis mox criminibus, [h] struente Tyberio, circumuenti sunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere. Hatetius cùm dixisset, [i] quousque

1 Sic lib. 1. hist. omnium consensu capax imperij.

OBSERVATIONES.

a *Qui principis affinitatem ambit, plus quàm ciuilia, hoc est, altiora, quàm ciuem facere par est, spectare videtur. cum ea affinitate se quoque ad principum numerum quodammodo adscribat.*

b *Ad filios non solùm hæreditas earum rerum, quæ aut soli sunt, aut mouentur, peruenit, verùm etiam perrarò virtutum, sæpissimè vitiorum, & cupiditatum. ideo non est mirandum, si ex patre feroci filius pari quoque ferocia nascitur.*

c *Diuites prompti artibus egregiis, ac celebres homines nouis principibus plerunque sunt suspecti: nam cùm vtraque re plurimùm possint, velle etiam, aut audere videntur tentare ea, quæ plus, quàm ciuilia supra dixit Tacit.*

d & e *Tria omnino desiderantur in eo, qui res magnas spectat, & tentat; quorum primæ sunt diuitiæ; quæ quidem per se haud multum vtique possunt, si non ad hæc alterum quoque accedit, nempe, artes egregiæ, quæ vnæ docent opulentum hominem deuitiis vti. Atqui horum vtrumque est tanquam gladius in vagina, si ignoratur is, penes quem sunt: itaque ex his celebritas famæ colligi debet, qua multitudinis fauor haud dubiè conciliatur.*

f *Plerunque supremi principum sermones memoriæ mandantur.*

g *Sciendum est, tria esse hominum genera eorum, quorum mentio ita fit, vt hominum quibus munia reip. committi debent; quidam enim sufficturi, i. capaces in administratione reip. versari nolunt. alij etsi impares, & minores, tamen volunt (quod genus hominum longè lateque patet). Alij etiam reperiuntur, qui iidem & possunt, & cupiunt, & si casus detur, audent. Quod si princeps eos quibus cum res ipsi est, nosset ita, vt quod ad genus redigi vnusquisque debeat, sciat, bonus haud dubiè ministris vtetur, nec se in eo deceptum esse postea queri poterit.*

h *Tyrannus iis, quos imperio digniores iudicari, quàm ipse est, videt varia crimina struit, eosque tandem circumuenit.*

i *Hæc verba etsi ita accipi possunt, ac si dicat; cur non continuò, omissa omni cunctatione, te caput reip. hoc est, imperij Romani principem esse profiteris? tamen Tiberius suspiciosissimus homo offensus fuit duobus his verbis, caput reip. quippe aliud est, esse caput reip. & aliud esse dominum, & monarcham. nam vbi omnia sunt in potestate vnius, ibi remp. nullam esse constat. Siquidem appellatione reip. designatur libertas, vt docent multa loca Taciti. libertate autem nihil neque grauius, neque odiosius dici potest ei, qui remp. oppressit. itaque non mirum est, Tiberium, eo potissimùm loco, ac tempore, quo potentiam & principatum suum, consensu Senatus & pop. Romani firmare volebat, vel sola libertatis & veteris reipub. mentione grauiter offensum esse.*

patieris Cæsar non adesse [a] caput reipub? Scaurus quia dixerat, spem esse ex eo, non inritas fore senatus preces, [b] quod relationi consulum, iure tribunitiæ potestatis, [c] non intercessisset. In Haterium tum impetus est. Scaurum, cui [d] implacabilius irascebatur, [d] silentio tramisit. Fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, non vt fateretur susceptum à se imperium, sed vt negare, & rogari desineret. Constat Haterium, cùm deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tyberii genua [e] aduolueretur, propè à militibus interfectum, quia Tyberius casu, an manibus eius impeditus, procciderat. Neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, eiusque [e] accuratissimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Augustam [f] adulatio, [g] alij parentem, alij matrem patriæ appellandam, plerique vt nomini Cæsaris adscriberetur, [h] Iuliæ filius, censebant. Ille [i] moderandos fœminarum honores dictitans, eadémque se [k] temperantia vsurum in his, quæ sibi tribuerentur,

[d] Sic lib. 3. hist. inde grauet simultates, quas Antonius implacabilis, Muttianus calidè, eò quo implacabilius æmulabatur.

[e] Sic lib. 4 hist. et plene Alexandrina fuit damo oculorum tabe notus genua eius aduolutur. sic Pater. lib. 2 histor. genibus eius aduolutus est.

OBSERVATIONES.

a *Princeps est caput Reip.*

b *In senatu sententiæ de eo dicebantur quod Consules ad eum retulissent. Retulerant autem, vt ex his verbis colligitur, vt S. C. fieret, quo S. C. Tiberius renunciaretur princeps. cui relationi poterat is, cum Tribunus plebis esset, intercedere, hoc est, impedire quominus sententiæ ea de re dicerentur. id quod cùm non fecisset, apertè satis qua mente esset, declarabat; nam principatum adipisci flagrantissimè cupiebat. Stultè itaque Mamercus Scaurus, qui arguit id à Tiberio, cùm posset, non esse factum, quod si factum esset, hoc est, si relationi Consulum ab ipso intercessum esset, princeps non foret. nam his verbis artem Tiberij, quam is occultare summè studebat, in apertum proferebat. Itaque præstat omnino tacere, quàm ea coram principe, aut de principe loqui, præsertim non necessaria, quæ possunt illius animum suspicacem perstringere.*

c *Qui remp. opprimit, huius verba sint modestiæ plena, cæterùm nihil committat quominus ad id, quod vult, perueniat. atque imitetur Tiberium, qui in senatu varie disserebat de magnitudine imperij, censebátque in ciuitate tot illustribus viris subnixa non ad vnum omnia deferri oportere, qui tamen cùm Cõsules de eius principatu ad senatum retulissent, ei relationi nequaquam, cùm posset, intercessit.*

d χρέιων γὰρ βασιλεὺς, inquit Calchas Testoris et apud Homer. Ιλιαδ. α. ὅτι χόλος ἀνδρὶ ἀνάσσῃ, ὅστις γὰρ τὸ χόλῳ γε καὶ αὐτῆμαρ κατὰ πέψῃ, ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσῃ ἐν φρεσὶ ἧσι. planissimè. nam cui principes implacabilius irascuntur, cum hoc non verbis disceptare solent; sed odium vsque eò alto condunt pectore, quoad circumueniendi, perdendíque hominis tempus adsit. Itaque obseruandum est; factit, aut verbis semel offensum principem vix vnquam mitigari.

e *Accurata matrum precibus filij valde mitigari solent.*

f *Adulatio non modò personam principis, verùm etiam eos omnes, qui auctoritate apud ipsum plurimùm possunt, circunstat.*

g *Ineunte principatu nullius adulandi modus est.*

h *Summi honores qui fœminæ, atque adeo matri principis tribui possunt, hi sunt, nempe, vt parens, materue patriæ appelletur; aut vt nomini principis adscribatur, N. filius.*

i *Qui impotentem animum gerunt, cuiusmodi solent esse fœminæ, hi non plus honorum, & potestatis tribui, quàm capere possunt, debet.*

k *Nonus princeps in ys honoribus, qui sibi tribuuntur, magna temperantia vti debet.*

cæterùm anxius inuidia, & muliebre fastigium [a] in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est: aramque adoptionis, & alia huiusce modi prohibuit. [b] At Germanico Cæsari proconsulare imperium petiit; [c] missique legati qui deferrent, simul [d] mœstitiam eius, ob excessum Augusti, solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa, quòd designatus consul Drusus, præsensque erat. Cãdidatos prętura duodecim nominauit, numerum ab [e] Augusto traditum: & hortante senatu, vt augeret, [f] iureiurando obstrinxit, se nõ excessurum. Tum primùm è campo comitia ad [g] patres trãslata sunt. Nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant. Neque [h] populus adẽptum ius questus est, nisi inani [i] rumore: & senatus largitionibus ac precibus sordidis exolutus, libens tenuit; [k] moderante

OBSERVATIONES.

a *Obseruent principes, sibi imprimis cauto opus esse, ne cui mortalium, quisquis ille est, ac ne parẽtibus quidem maiores, quam ipsi vsque adepti sunt, honores decerni patiantur. quicquid enim fastigij apud alios est, id haud dubiè vertitur in diminutionem sui. Quin & illud addo; Quo magis propinqui, & affines principis erecti sunt in spem adipiscendi summos honores, tanto impensius principem eniti debere vt eos deprimat; adeò vt nunquam non eos sibi subiectos despectet; illi autem ipsum suspiciant. Tiberius certè matri ne lictorem quidem decerni passus est.*

b *Quem princeps ob genus, ac virtutem, principatum, regnúmue adipisci posse, si modò velit, videt, huic vt non maxima quæque concedere, ita & multa vltro tribuere debet. Siquidem ex nimia amoris significatione, verendum est, ne is insolens, ac principi ipsi intolerandus euadat. contra etiã si spretus, contemptúsque sit, eò vsque irritetur, vt id tandem, quod se posse sperat, audeat.*

c *Nihil est tam vsitatum, ac tritum, quàm dignitates absentibus per legatos petij posse.*

d *Mittuntur etiam legati ad propinquos principu defunctí; nempe, ad solandam eorum mœstitiam propter illius obitum.*

e *Consulè facient principes, si non mutabit, quoad eius fieri potest, ea, quæ à defuncto principe, cui ipse in principatu successit, gratissimæ memoriæ homine instituta, & obseruata sunt.*

f *Libero iureiurando quemque obstringi constat.*

g *Ea est natura principatus, vt populo eripiat ius suffragii ferendi, illudque transferat ad paucos principi deuinctos.*

h *Nouus princeps etsi in eo totus esse debet, vt, quacunque ratione potest, omnia ad se vnum trahat, tamen id sensim facere debet, ne ob repentinam status mutationem, vno omnium ore tyrannus, hoc est, reip. hostis iudicetur, ac proindè parum suæ & vitæ, & existimationi consulat. Certè Augustus ius suffragij ferendi populo non eripuit quidem, sed id dedit operam, vt potissima quæque arbitrio suo administrarentur. id quod cùm suis artibus, suáque potentia adeptus esset, potuit Tiberius parvo negotio, quod reliquum erat, perficere, nempe, eripere populo pristinæ libertatis immemori ius suffragij ferendi. quod cùm reuera esset inane, siquidem maximæ quæque res ab vnius principis voluntate pendebant, non mirum est, si speciem & imaginem hanc libertatis veriùs, quàm libertatem, ab Augusto per ludibrium relictam sibi eripi nequaquam populus est questus.*

i *Princeps vt populi consensum non spernere, ita inani eiusdem rumore commoueri non debet.*

k *Qui recens oppressit rempub. id agere debet, vt ipse vnus magistratus creet eos, qui sibi ab senatu commendantur. Sic enim potentioribus satisfacit, sibíque illos deuincit, qui quam obtinent dignitatem ipsi acceptam referunt. hi autem qui designantur, seu commendantur debent esse pauci; ne, cùm paucos creari oporteat, multi, qui repulsam passi sunt, se spretos esse queri possint.*

Tyberio, ne plures, quàm quatuor cãdidatos commẽdaret, sine repulsa & ambitu designandos. Inter quæ tribuni plebei petiuere, vt proprio sumptu ederẽt ludos, qui de nomine Augusti Fastis additi Augustales vocarẽtur. sed decreta pecunia ex ærario, vtque per circum triumphali veste vterentur. cũtru vehi haud permissum. Mox celebratio annua ad præsorem translata, cui inter ciues, & peregrinos iurisdictio euenisset. Hic rerum vrbanarum status erat, cùm Pannonicas legiones seditio incessit, nullis nouis causis, nisi quod [a] mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello [b] spem præmiorum ostendebat. Castris æstiuis tres simul legiones habebantur, præsidente Iunio Blæso, qui sine Augusti, & initiis Tyberij auditis, ob iustitium, aut gaudium [c] intermiserat solita munia. Eo principio [d] lasciuire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, [e] disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, [f] dux olim theatralium operarum, dein gregatius miles, [g] procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus. [h] Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quenque congregare. Postremò promptis iam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat, cur [i] paucis centurionibus,

OBSERVATIONES.

a *Principatu nondum planè confirmato, & corroborato, mutationem principis apud milites licentiam turbarum creare satis constat.*

b *Qui ex ciuili bello victor redire studet, quod vi non potest, id arte det operam vt assequatur. atqui inter cæteras artes, quæ ad eam rem sunt necessariæ, hæc, scilicet, inter præcipuas connumeratur, de validos exercitus magna spe præmiorum ad suas partes pertrahat.*

c *Simulatque imperator solita munia intermittit, lasciuire miles incipit; nullumque non mali genus in exercitu oritur.*

d *Hi gradibus sensim ad seditionem perueniunt; lasciuia, discordia, sedentes cuique præbendo aures, luxu, otio; quæ omnia sunt contraria disciplinæ, & labori.*

e *Militia duabus potissimùm rebus nititur; disciplina & labore.*

f *Obseruetur, cui id negotij datum est, vt exercitum conscribat, Militiam vsque eò esse sacrosanctam, vt in eam assumi infames personas, id verò perquam indignum sit. siquidem vix fieri potest, vt quisque non eas artes in castra conferat, quas tenet. quod siquis artẽ ludicram, priùs quàm miles esset, professus est, eccui dubium est, quin aliquando ea abutatur ad corrumpendam disciplinam militarem? At histriones esse infames docet Iurisconsultus in tit. ff. de his qui not. infam.*

g *Procacitas linguæ obscurum hominem, malisque artibus imbutum arguit.*

h *Hic est seditiosorum hominum mos, vt animos imperitos impellant nocturnis colloquiis, aut iam appetente nocte, ac dilapsis melioribus deterrimum quemque congregent.*

i *Seditiosi homines, rerumque nouarum cupidi solent verbis extennare numerum, ac vires eorum, qui cæteris imperant. qui si cum obedientium ingenti multitudine conferantur, perpauci, ac proinde cæteris impares reperientur. eandem propemodum fuisse orationem Manlij ad plebem Romanam testis est Liu. lib. 6. histor. ab vrbe cond.*

paucioribus tribunis, in modum [a] seruorum [b] obedirent? quando ausuros expoſcere remedia, niſi nouum, & nutantem adhuc principem precibus, [d] vel armis adirent? ſatis per tot annos [e] ignauia peccatum, quòd tricena, aut quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent: ne dimiſsis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum retentos, [f] alio vocabulo, eoſdem labores perferre? ac ſi quis tot caſus vita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras, vbi [f] per nomen agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant. [g] Enimuero militiã ipſam grauem, [h] infructuoſam: denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſæuitiam centurionum, & vacationes munerum reduni. at hercule verbera, & vulnera, duram hyemem; exercitas æſtates, [i] bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiternã: nec aliud leuamentum, quàm ſi certis ſub legibus militia iniretur; vt ſingulos denarios mererent; [k] ſextuſdecimus ſtipendii annus finem adferret, ne vltra ſub vexillis tenerentur, ſed iiſdem in caſtris præmium pecunia ſolueretur. An prætorias cohortes quæ binos denarios acceperint, quæ poſt ſexdecim annos penatibus ſuis reddantur, plus periculorum ſuſcipere? non obtrectari à ſe vrbanas excubias, ſibi tamen [k] apud horridas gentes è cõtuberniis hoſtem aſpici. [l] Adſtrepebat vulgus diuerſis incitamentis; hi uerberum notas, illi caniciem, plurimi detrita

[f] Ita ſequuntur libri. alii vt ſimulatione id. ſpectos per nomen obſidum amoueret. [g] Celib. hiſt. atque inſtructam, & aſperam militiã tolerauimus.

OBSERVATIONES.

a *Non omne imperium vnius & eiuſdem eſt naturæ. nam aut imperamus iis, qui noſtri ſunt. in hos autem poſſumus vti patria poteſtate, aut ea, quæ eſt dominorum in ſeruos: aut iis præfecti ſumus, qui aut vltro, aut mercede nobis, aut reip. operam præſtant. ab his autem ſiquid præter id, quod æquum eſt, poſtulatur, de eo nemini dubium eſt, quin meritò conqueri ad quos ea res pertinet, poſſint.*

b *Subiectis principum & militibus nihil eſt æquè odioſum ac ſeruitus.*

c *Multo minori negotio princeps nouus, & adhuc nutans euerti poteſt, quàm is, qui principatum firmis iam ſubſidiis muniit.*

d *Duabus omnino rationibus id, quod volumus conſequimur; precibus, aut, vbi his parum procedit, vt quicquam agamus, vi. quòd ſi cum principe res eſt, illas ſubiecti, hanc adhibent ſeditioſi.*

e *Ignauia eſt ſimulachrum patientiæ, ſiquidem illa eſt vitium affine huic, quæ connumeratur inter maximas virtutes.*

f *Lepidè interdum imperator in exercitu, & princeps in rep. fruſtrari homines poſſunt, magis mutandis nominibus earum rerum, ob quas eumultus excitantur, quàm res ipſas. ſic enim nihilominus quod volunt, peragunt; & iis quibuſcum ipſis res eſt, ſatisfaciunt.*

g *Querelæ militum elegantiſſimè à Tacito his verbis deſcribuntur; enimuero militiam. &c.*

h *Mali, atque ignaui milites neque bellum, neque pacem pati poſſunt; illud nimis atrox, hanc ſterilem appellant.*

i *Qui ſexdecim annos militauit, is miſſione dignus videri poteſt.*

k *Haud dubiè muleò grauior eſt militia apud exteras, longinquas, eaſque horridas gentes, vbi multa damna toleranda ſunt, quàm in patria, & apud penates ſuos.*

l *Vulgus ad deterrima quæque ſe libenter adplicat, præſertim cùm accedunt incitamenta, quibus eò impelli poteſt.*

tegmina

tegmina, & nudum corpus exprobrantes. Postremò eò furoris venere, vt tres legiones [a] miscere in vnam agitauerint. Depulsa [b] æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, aliò vertunt, atque vnà tres aquilas, & signa cohortium locant, simul cõgerunt cæspites, extruunt tribunal, quò magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus aduenit, increpabatque, ac retinebat singulos, clamitans, mea potiùs cæde imbuite manus: [c] leuiore flagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore desciscitis: aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus pœnitentiam adcelerabo. Aggerebatur nihilominus cæspes, iamque pectori vsque adcreuerat, cùm tandem peruicacia victi inceptum omisere. Blæsus [d] multa dicendi arte, [e] non per seditionem & turbas desideria militum ad Cæsarem ferenda ait: [f] neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos à diuo Augusto tam noua petiuisse, & [g] parum in tempore, incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare quæ ne ciuilium quidem bellorum victores expostulauerint, cur contra [h] morem obsequii, [i] contra fas [k] disciplinæ vim meditentur? decerne-

OBSERVATIONES.

a *Quemadmodum qui aliquem infringere studet, ei danda est opera, vt illius vires, quâ potest, distrahat; ita qui magnum, ac periculosum aliquod facinus aggrediuntur, hi quicquid habent virium, quibus nituntur, quasi vnum in corpus redigere debent, ne perrumpi possint. cæterùm nouarum rerum auctor consultè faciet, si suarum partium homines ita miscebit vt, quid quisque seorsim ab cæteris aut dixerit, aut egerit, non internosci queat; ne post victoriam aliquos, ac nimium fortasse multos præmiis donare, ob discretam virtutem, & manifestius spectatam, cogatur; aut si forte res malè cadat, in præcipuos aliquos turbarum auctores grauiùs animaduerti ab eo principe, qui eo facto læsus est, possit; tanquam in eos qui non publica omnium causa continentur; sed qui, quòd inter cæteros noscitari potuerunt, ipsi sua quoque & dicta, & facta præstare debent.*

b *Æmulatio honoris, quem quisque sibi potiùs, quam alij tribui vult, plus vtique potest, quàm furor, & seditio.*

c *Leuiore flagitio interficitur legatus, seu quis alius dux exercitus, quàm deficitur ab imperatore, siue principe. hoc est, nullum licet atrocissimum crimen tantum est, vt cum eo comparari possit, cùm læditur maiestas principis deficiendo ab eo.*

d *Perpaucos reperias egregios fuisse imperatores, qui non ijdem multa dicendi arte præstiterint.*

e *Nec populi, nec militum desideria per seditionem, & turbas ad principem, seu imperatorem deferri oportet. idque adeò verum est, vt, quod iustum desiderium fortasse est, illud ipsum vis, & seditio iniquissimum reddat. Siquidem omnibus in rebus, quæcunque tandem illæ sunt, non magis quod agitur, quàm qua ratione, quaque arte quidque agatur, attendi & solet, & debet.*

f *Veterem, & recentem historiam tenere debet imperator, vt ex ea promere exempla, prout res postulabit, possit.*

g *Planè iniquus, & impudens est is, qui nouis, & inusitatis petitionibus incipientes principis curas onerat.*

h *Quemadmodum obsequio subiectorum nititur principis maiestas, ac proinde securitas reip. ita obsequium militum est fundamentum disciplinæ militaris; quo sublato militiam atque adeo imperium intercidere constat.*

i *Illud ipsum repeto quod paulò ante obseruaui; omnia, quæcunque ab subiectis in principem, aut ab exercitu aduersus imperatorem per vim aguntur, fieri contra fas.*

k *Exercitus in omnibus, etiam grauissimis postulatis, morem obsequij, & disciplinam militarem retinere debet.*

rent [a] legatos, [b] seque coram mandata darent. Adclamauere vt filius Blæsi tribunus legationę ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis: [c] cæteta mandaturos vbi prima prouenissent. Profecto iuuene modicum otium: sed superbire miles, quòd filius legati orator publicæ causæ, satis ostenderet, [d] necessitate expressa, quæ [e] per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, [f] ob itinera, & pontes, & alios vsus, [g] postquam turbatum in castris accepere, vexilla conuellunt, direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, tetinentis centuriones [h] inrisu & contumeliis, postremò verberibus infectantur, præcipua in Aufidienum Rufum præfectum castrorum ira, quem direptum vehiculo sarcinis grauant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogirantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus [i] diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam, duramque militiã reuocabat, inuictus operis ac laboris, & eò immitior quia tolerauerat. Horum aduentu redintegratur seditio, & vagi circumiecta populabantur. Blæsus paucos maximè præda onustos [k] ad terrorem cæterorum adfici verberibus, claudi carcere iuber. Nam etiam tum legaro à centurionibus, & optimo quoque manipulariũ parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circunstantium genua, ciere modò nomina singulorum, modò centuriam quisque cuius manipularis erat, cohortem, legionem,

OBSERVATIONES.

a *Per legatos omnia legitimè aguntur.*

b *Ad militarem disciplinam pertinet, dare operam, ne quidquam exercitus agat, nisi coram, & præsente, & si fieri potest, auctore imperatore.*

c *Multa & maxima petiturus obseruet, non omnia simul peti oportere; sed gradatim; atque ita vt, quæ facilius impetrari posse videntur, prius petat: quæ vbi prouenerint, tum demum illa, quæ difficilius obtineri possunt, tentare tendat.*

d *Tum maximè superbiunt homines cùm, quæ abiecta modestia, per vim, sunt expressa, procedũt.*

e *Interdum necessitate exprimuntur quæ prius per modestiam obtineri non potuerant.*

f *Quàm sæpissimè apud veteres scriptores obseruari potest, ad militarem disciplinam & hoc pertinuisse, vt milites ipsi sibi itinera, pontes, aliaque eius generis, cuiusmodi sunt, aggeres, vallum, fossæ, turres, aliaque conficerent, & reficerent, secus quàm hodie fit. quippe ne miles otio corrumperetur, patientia laborum durari eum oportere maximus quisque vir semper existimauit.*

g *Similes à similibus ad deterrima quæque facilè impelluntur.*

h *Hi sunt gradus iniuriæ, inrisus; contumeliæ; verbera.*

i *Is demum qui cæteris præficiatur dignus est, non qui, vt hodie mos est, prius imperat, quàm antea obtemperauerit, sed quem ab infimo ad supremos militiæ gradus propria virtus euexit. hic certè quia labores militares aliquando tulit, cùm quos ad bellum ducat, sunt, non corruptam, ac deprauatam, cuiusmodi cuperent ignaui milites, sed inuictus, scilicet, operis, ac laboris, antiquam, duramque militiam, cuius ope res maximæ geruntur, reuocat.*

k *Seditione in exercitu coorta, dux, seu imperator in paucos animaduertere debet ad terrorem cæterorum. in quos autem animaduertit, ij esse debent, qui in eo scelere deprehensi sunt, cuius nulla, ne apud furentes quidem excusatio reperiri potest; exemplo Blæsi, qui præda onustos puniit, quia in eo peccatum esse aduersus disciplinam militarem inficiari nemo poterat.*

eadem

eadem omnibus imminere clamitantes: simul probra in legatum cumulant, cœlum, ac deos obtestantur; [a] nihil reliqui faciunt, quò minus inuidiam, misericordiam, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab vniuersis; & carcere effracto, soluunt vincula: [b] desertoresque, ac rerum capitalium damnatos sibi iam miscent. Flagrantior inde vis, [c] plures seditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adleuatus circunstantium humeris apud turbatos, & quid pararet intentos; Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miserrimis lucem & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit per [d] gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat? Respondе, Blæse, vbi cadauer abieceris. [e] ne hostes quidem sepulturam inuident. cùm oculis, cùm lacrimis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube, dum, interfectos nullum ob scelus sed quia vtilitati legionum consulebamus, ii sepeliant. Incendebat hæc fletu, & [f] pectus atque os manibus verberans: mox dissectis, quorum per humeros sustinebatur, præceps, & singulorum pedibus aduolutus, tantum consternationis inuidiæque conciuit, vt pars militum, gladiatores qui è seruitio Blæsi erant, pars cæteram eiusdem familiam vincirent; alii ad quærendum corpus effunderentur; ac nî propetè neque corpus vllum reperiri, & seruos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuisse vnquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. Sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, cedo alteram, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. Cæteros latebræ texere, vno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, [g] ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones octaua &

OBSERVATIONES.

a *Hic est mos illorum, quos propria flagitia debitis offerunt supplicijs, vt eos sibi in auxilium aduocent, quos ipsos eadem, aut grauiora meritos intelligunt.*

b *Seditio sæpe multis, quorum de vita, ob flagitia, actum erat, opem tulit.*

c *Si non initio seditio compescitur, adeò crebrescit, vt, pro vno plures ei duces exurgant.*

d *Odiosum atque adeò turpe est, vti opera aliorum, quàm militum, in bello: nisi id necessitas suadet. gladiatores certè inde amoueri procul dubio debent. id quod alius Taciti locus apertè docet, lib. 2. histor. ac deforme, inquit, insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per ciuilia arma etiam seueris ducibus vsurpatum.*

e *Hostis hosti sepulturam non inuidet.*

f *Non temperare manus à pectore, & ore, est animi valde impotentis argumentum, atque adeò eius, qui nihil minus sentit, quàm id, quod videri vult.*

g *Quidam promptum ob ingenium maximis persæpe periculis eripiuntur.*

quintadecuma ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti depoſcit, quintadecumani tuentur, nî miles Nonanus preces, & [a] aduerſum aſpernantis minas interieciſſet. Hæc audita, quanquam abſtruſum, & triſtiſſima quæque maximè [b] occultãtem Tyberium perpulere, vt Druſum filium cum primoribus ciuitatis, duabusque prætoriis cohortibus mitteret, [c] nullis ſatis certis mãdatis, ex re conſulturum. & cohortes delecto milite ſupra ſolitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum cuſtodes Imperatori aderant: ſimul prætorii præfectus Aelius Seianus collega Straboni patri ſuo datus, magna apud Tyberium autoritate, [d] rector [e] iuueni, & cæteris [f] periculorum, præmiorumque oſtentator. Druſo propinquanti quaſi per officium obuiæ fuere legiones, non lætæ (vt adſolet) neque ſignibus fulgentes, ſed inluuie deformi & vultu, quanquam mœſtitiam imitarentur, [g] contumaciæ propiores. Poſtquam vallum introiit, portas ſtationibus firmant: globos armatorum certis caſtrorum locis oppediti iubent: cæteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Druſus, ſilentium manu poſcens. illi [h] quoties [i] oculos ad multitudinem retuletant, vocibus truculentis ſtrepere; rurſum [k] viſo Cæſare, trepidare. [l] murmur incertum, atrox clamor, & repente quies, diuerſis animorum motibus [l] pauebant terrebantque. Tandem interrupto tumultu literas

1 Sic lib. 1. hiſt. rarus per vias populus, mœſta plebs, dejecti in terrã multum vultus, ac plus triſtitiæ, quàm pœnitentiæ. & lib. 4. animo ſupplici vultu, ſed triſtes, & truces, &c.

2 Sic lib. 3. hiſt. ſed plurima ad fingendum, credendumque mentes in ipſis reſtius, odio, metu, & vbi vires ſuas repererãt, ſecuritate.

OBSERVATIONES.

a *Hæc eſt optima ratio componendarum litium, cùm res ad arma ſpectat, vt, qui vtrique parti optimè conſultum cupit, aduerſus vtramque adhibeat preces, vt amicè quicquid eſt controuerſiæ dirimatur. Mox vbi parum procedit, vt precibus quicquam proſici poſſit, aduerſus aſpernantes minas interiiciat, quibus deterriti ferociores arma ponant, & concordiam amplectantur.*

b *Prudenter facit princeps, ſi non triſtiſſima quæque vulgat, ſed ea quàm maximè fieri poteſt, occultat.*

c *Vbi periculum eſt in mora, quàm maxima celeritate fieri poteſt, princeps quò res poſtulat, legatos mittere debet, nullis ſatis certis mandatis, (nam cur mandet, ſi quid mandandum ſit, neſcit?) ſed ex re præſenti quod facto opus erit, conſulturos.*

d *Adoleſcentibus, quibus res magnæ ſunt commiſſæ, dandi ſunt rectores.*

e *Qui pericula idem præmia oſtentare debet. quicquid ſecus fit, præter æquum fit.*

f *Vultus triſtis non ſemper mœſtitiæ, ſed interdum contumaciæ index eſt. idem iudicauit de Romanorum demiſſo vultu, fixiſque in terram oculis Oſilius Calauij Ouij Campani filius, vt eſt apud Liu. lib. 9. hiſtor. ab Vrbe cond.*

g *Qui in ſua poteſtate locum aliquem retinere ſtudet, portas ſtationibus firmet, & globos armatorum certis locis diſponat.*

h *Seditionis authores quoties oculos conuertunt ad multitudinem ferocem, & contumacem, vocibus truculentis obſtrepunt; inde enim ſuo furori opẽ & auxilium ſperant. nimirum, accidit plerumque, vt exercitus contemplatus frequentiam ſuam (vt eſt apud Paterc. lib. 2. hiſtor.) à diſciplina deſciſcat, & quod cogere ſe putat poſſe, rogare non ſuſtineat.*

i *Aſpectus principis (mirum dictu) ſeditioſiſſimum, & ferociſſimum quemque terret.*

k *Multitudo adeo eſt diſcolor, vt ex ea murmur incertum, atrox clamor, repente etiam quies, effectus diuerſorum animi motuum oriantur.*

l *Hæc eſt natura multitudinis, vt, vel tum maximè cùm terret, paueat.*

patris tecitae, in quis perscriptum erat, [a] præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella tolerauisset. Vbi primùm à luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum: misisse interim filium, vt sine cunctatione [b] cõcederet quę statim tribui possent: cætera senatui seruanda, [c] quem neque gratiæ, neque seueritatis expertem haberi par esset. Responsum est à concione, mandata Clementi centurioni quæ præferret: is orditur de missione à sexdecim annis, de præmiis finitæ militiæ: vt denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cùm arbitrium senatus & patris [d] obtenderet, clamore turbatus tacuit. venisse, neque augendis militum stipendiis, neque adleuandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia. At [e] hercule verbera, & necẽ cunctis permitti. Tyberium olim, nomine Augusti, desideria legionum frustrari solitum. eosdem artes Drusum retulisse. nunquamne nisi ad se filios familiarum venturos? nouum id planè, quod Imperator sola militis commoda ad senatum reiiciat? eundem ergo senatum consulendum quoties supplicia, aut prælia indicantur, an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse? Postremò deserunt tribunal, vt quis prætorianorum militum, amicorumue Cæsaris occurreret, manus intentantes, [f] causam discordiæ, & initium armorum] [f] maximè infensi Cneo Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmate Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multò post digredientem cum Cæsare, ac prouisu periculi hyberna castra repetentem circumsistunt togitantes, quò pergeret? ad imperatorem, an ad patres? vt illic quoque commodis legionum aduersaretur? simul ingruunt, saxa iaciunt. Iamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, adcursu multitudinis, quæ cum Druso aduenerat, protectus est. Noctem minacem, & in scelus erupturam fors leniuit. Nam Lu-

[f] hæc supersunt.

OBSERVATIONES.

a *Imperator mirificè sibi conciliat benevolentiam cùm testatus, sepalam profitetur, sibi illius præcipuã esse curam; ac milites rerum absẽ, ipsorum opera & virtute gestarum commonefacit, eosque suorum laborum, ac periculorum socios nominat.*

b *Seditio in rebus continuò sedari potest, quæ illi causam dederunt, si concedantur.*

c *Amplissimi ordinis arbitrium esse debet, quos princeps gratia complecti debeat, & erga quos itidem seueritatem adhiberi oportebat.*

d *Imperatores nomine principis, i. obtendentes se principem consulturos esse, desideria militum lepide frustrari possunt. quid prohibet, quominus hac arte vtantur ij omnes, quibus principum negotia sunt commissa?*

e *Planè iniquum est, vt supra annotaui, ei permitti supplicia, & grauissimas quasque animaduersiones, cuius in manu non est commodis, & vtilitati eorum prospicere, quibus præest.*

f *Nequam, & seditiosi homines in plerunque sunt infensi, quos præ cæteris gloria belli, & virtute præstare, ac proinde sua flagitia aspernari vident. certè in eorum perniciem, siquidem eos suis cõmodis aduersari putant, mira audacia, ac ferocia præcipites ruunt.*

na clariore penè cælo visa languescere. Id miles rationis[a] ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, prospereque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu strepere, prout splendidior, obscuriore lætari aut mœrere: & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris, vt sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora auersari deos lamentantur.[b] Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens, & siqui alii[c] bonis artibus grati in vulgus, in vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inferunt, spem offerunt, metum intendunt. Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Drusis imperium populi Rom. capessent? quin potiùs[e] vt nouissimi in culpam, ita primi ad pœniten-

a. de militibus Sic Tacit. lib. 1 histor. quorum, inquit, famosem, vt largitione, & ambitu malè acquiri, ita per bonas artes haud spernendum.

OBSERVATIONES.

a *Quarum rerum cognitione plebs abuti potest, has ipsam nescire, quàm scire, præstat. Quin & illud addo; doctos homines aut admitti à principe debere ad gubernacula reip. Vt horum opera cæteris postea vtatur facilioribus, & obsequentioribus, aut certè principi alia obtendenti, id agendum esse, quominus ij, quibus imperat, disciplinarum imperfecta cognitione imbuantur. hi enim plerunque omni exuto obsequio, & modestia, eò arrogantiæ, temeritatisque deueniunt, vt cur, quaque ratione quidque à principe agatur scisciteri, scrutarique audeãt, non prius obtẽperaturi, quàm eam rem sibi probari affirmarint. Ex quo fonte ecquid nõ mali non modò priscis tẽporibus, sed & nostro hoc corruptissimo sæculo manauit? At optandũ est vt omnes philosophentur. quis negat? sed hoc dico, nos experientia doceri, esse genus hominum, quod latè patet, qui dum id agunt, vt multa scire videantur, eo tandem inutilibus studiis, & vana doctrinæ ostentatione euadunt, vt segne otium hoc studiorum nomine velint, ac sibi ipsis inutiles, cæteris non ferendi, morum optimorum, legum, principum, denique omnis disciplinæ sint contemptores: denique asperantur molesti, intempestiui, contumaces, & refractarij. certè principis interest habere subiectos magis viros bonos, quàm literatos.*

b *Cùm imperitæ multitudinis perculsæ semel mentes mobiles sint ad superstitionem, siquid fortè accidit huiusmodi, cuius tesi ij, qui diu in eiusmodi naturalium inuestigatione versati sunt, rationem reddere possint, id tamen cuiusmodi sit plebs ignorat, ac proinde pauet, tunc si ita est è re nostra, insuper adiicienda sunt metus ex iis, quæ dura & aspera, præterque consuetudinem eueniunt; cuiusmodi est præmatura hiems, imbres continui, ac sæui, turbines, aquæ, ignes cælestes, & cæterà huiusmodi, quæ prodigij loco habentur. quæ omnia, tanquam à cæleſti ira missa sagax imperator in exercitu, aut princeps in repe interpretari debet, quasi aduersus impios hebescant sydera, ruant tempestates; vt dicet infra; nec aliud esse tot malorum leuamen iis persuadeat, quàm si quisque solutus piaculo ad officium redeat suum, nempe, hac ratione fidem sibi quisque, etiam falsis, ac futilibus præstruere potest, si modò talia sint, quæ, vt ipse interpretatur, ac vult, ita esse credantur.*

c *Hominis est longè sapientissimi, quæ sors offert, ea in sapientiam vertere.*

d *Eximiæ est fœlicitatis, bonis artibus (id quod raro accidere videmus) gratiam apud vulgus adipisci: quippe satis constat, sæpissimè malis artibus popularem fauorem quæri.*

e *Sedandæ seditionis ratio hæc tutissima est, vt res, scilicet, per eos agatur, qui grati sunt in vulgus; illi enim vbique se inferere, spem offerre, ac metum seditiosis impune possunt intendere.*

f *Venia, & misera tione digni videntur, qui nouissimi in culpam, primi ad pœnitentiam sunt.*

tiam

tiam [a] sumus? [b] Tarda sunt quæ in commune expostulantur, priuatam gratiam statim mereare, statim recipias. Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, [c] uronem à veterano, legionem à legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii, omittunt portas, signa vnum in locum principio seditionis congregata suas in sedes referunt. Drusus orto die, & vocata concione, [d] quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat præsentia: [e] negat se terrore, & minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, vt placatus legionum preces excipetet. orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi, Iustusque Catonius primi ordinis centurio ad Tyberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cùm alii opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem censerent, alii fortioribus remediis agendum: [f] nihil in vulgo modicum terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impune contemni: dum superstitio vrgeat, [g] adiiciendos ex duce metus, sublatis seditionis autoribus. [h] Promptum ad asperiora ingenium Druso erat, vocatos Vibulenum & Percenniũ interfici iubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos: alii corpora extrà vallum abiecta ostentui. Tum vt quisque præcipuus turbator, conquisiti & pars extra castra palantes à centurionibus, aut prætorianarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli [k] documentum fidei tradidere. Auxerat militum curas [a] præmatura

1 Sic loquitur lib. xi. metus ex imperatore & in vita Agricolæ, propius ex legato timor.

2 Sic lib. 4. hist. Apud imperitos prodigi loco accipiebatur ipsa aquarũ penuria, tanquam aos omnes quoque & vetera imperij munimenta deferrent.

OBSERVATIONES.

a *Haud dubiè persuadet is, qui ita loquitur, tanquam si sit in coniuncta & re, & causa cum iis, apud quos verba facit.*

b *Quæ in communi i. reip. aut corporis alicuius gratia postulantur, ea solent esse tarda; i. non statim referuntur gratia vniuersis item vt singulis: ergo est tutius priuatam gratiam mereri, quàm contineri publica, quæ plerunque est tarda.*

c *Inter potissimas rationes sedandæ seditionis hæc connumeratur, vt seditiosi alij ab aliis, rationibus probabilibus, dissocientur; sintque inter se suspecti.*

d *Vir magnus, & illustris essi rudis est dicendi, tamen nobilitate ingenita sit, vt, quæ loquitur magnum apud omnes pondus habeant. nam vt idem Tacit. lib. xv scribit, viro militari, hic adde, aut principi, authoritas pro facundia est.*

e *Hæc est principis in rep. maiestas, & imperatoris apud exercitum auctoritas, vt, vel in ipso summo discrimine, palam profiteatur, se nequaquam terrore, ac minis vinci; Sed si flexos ad modestiam homines videat, si supplices audiat; tum verò se hac ratione adduci posse, vt, quæ ab se petuntur, concedat.*

f *Cùm nihil sit in vulgo modicum, haud dubiè aut pauet, aut terret. hæc cùm ita sint, danda omnino est opera vt paueat & pertimescat. id quòd si erit, impune postea contemni potest.*

g *Simulatque vulgus panere cœpit, insuper adiiciendi sunt metus.*

h *Sublatis seditionis autoribus sedatur seditio. Ita remota causa remouetur effectus.*

i *Simulatque seditio incipit labascere, fortia quæque remedia ad eam planè extinguendam protinus adhiberi debent.*

k *Documentum fidei satis magnum tradunt ij, qui in socios, aut in commilitones ideo sæuiunt, vt operam & fidem principi præstent.*

hvoms imbribus continuis, adeoque sæuis, vt non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque vnda raptabãtur. durabat & formido cœlestis iræ, nec frustra aduersus impios hebescere sydera, rõere tempestates: non aliud malorum lenamentum, quàm si linquerent castra infausta temeraraque, & soluti piaculo suis quisque hyberpis redderẽtur. primùm octana, dein quintadecima legio rediere. Nonanus opperiendas Tyberii epistolas clamitauerat. mox desolatus aliorum discessione [a] imminentem necessitatem sponte præuenit. & Drusus non expectato legatorum regressu, quia præsentia satis confederant, in vrbem rediit. Iisdem ferme diebus, iisdem causis Germanicæ legiones turbatæ, [b] quanto plures, tanto violentius, & magna spe fore, vt Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vt sua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant; cui nomen superiori sub C. Silio legato, inferiorem A. Cæcinna curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua, fortunam seditionis alienæ ipsa labantur. Inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab vndeuicesimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque, ac vicesima legionibus. nam iisdem æstuis in finibus Vbiorum habebantur per [d] otium, aut leuia munia. Igitur audito fine Augusti, [e] vernacula multitudo nuper acto in vrbe delectu, lasciuiæ sueta, laborum intolerans, implere cæterorum rudes animos: venisse tempus quo veteranis maturam missionem, iuuenes largiora stipendia, cuncti modum missionum exposcerent, sæuitiamque centurionum [f] vlciscerentur.

OBSERVATIONES.

a *Sapienter facit is, qui imminentem tempestatem & necessitatem sponte præuenit.*

b *Quò maior est multitudo seditiosorum, hoc violentior est seditio.*

c *Seditiosorum mos, cademque ratio est, alienam timidiores fortunam alienæ seditionis interdum speculantur, nempe, vt ipsi postea ex ipsa re & aliorum exemplo sibi consulant. aly statim in rabiem prolabuntur. Vtri sint deteriores non facilè dixerim.*

d *Cum omni tempore, omnibusque locis ac rebus otium vitari debet, tum verò potissimùm in exercitu valido. nam ex hoc lasciuia, luxus, contumacia, seditio, cædes, deterrima quæque proficisci constat.*

e *Quid ab eo milite speres, à vernacula, inquam, multitudine, quæ nuper acto in magna aliqua vrbe delectu, lasciuiæ sueta, laborumque militarium intolerans est, nisi vt, simulatque ad exercitum venerit, cæterorum multum rudes animos implet contumacibus vocibus, quæ nihil nisi maximum, & violentissimam seditionem commoueant? Exigitur, cui conscribendus est exercitus, auctor sim, atque hoc consilij parlubens dederim, vt, non tam ex vrbana, ac vernacula multitudine corrupta, ac deprauatis moribus dedita, lasciuiæque sueta, quàm ex agris, usque hominibus, qui laboribus, duritiæ, malo assueuerunt, delectum habeat. nam fortior miles, vt ait Seneca lib. 7. epistol. epist. 52. ex conspragoso venit: segnis est vrbanus & verna. Et paulo post, nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur.*

f *Hoc est proprium contumaciæ, vt non id tantùm, quo sua commoda contineri putat, per vim eripiat; verùm etiam, quibus obtemperare æquum est, hunc non modò non pareat, sed, veluti ruptu habenis, vt hostes vlciscatur, aut vt reos ad supplicium trahat.*

Non

[a] Non vnus hęc vt Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: [b] sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri Remp. in suum cognomentum adscisci imperatores. Nec Legatus obuiam ibat, [c] quippe plurium vecordia constantiam exemerat, repẽte [1] lymphati districtis gladiis in centuriones inuadunt [ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæuiendi principium] prostratos verberibus multant, sexageni singulos, vt numerum centurionum adæquarent. Tum conuulsos lanıatosque, & partim exanimos ante vallum, aut in amnem Rhenum proiiciunt. Septimius cùm perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinnæ aduolueretur, eò vsque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. [2] Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens, & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus vltra, non castrorum præfectus ius obtinuit: vigilias, stationes, & si qua alia præsens vsus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altiùs coniectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, [d] quòd neque disiecti, nil paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent, tanta æqualitate & constantia, vt regi crederes. Interea Germanico per Gallias (vt diximus) census accipienti, excessisse Augustum adfertur. Neptem eius Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Drusso fratre Tyberii genitus, Augustæ nepos; sed anxius occultis in se patrui auięque odiis, [e] quorum causæ acriores, quia iniquę: quippe Drusi mag-

[1] Sic lib. 2. hist. lymphatus ęgro pauore animus.

[2] Vide Senecã lib. 1. de tranquill. non cad. milur. cap. 18. & Sueton. in Caligula.

OBSERVATIONES.

a *Tum demum periculosa est seditio, cùm non vnus, aut alter verba seditiosa in vulgus, atque apud trepidas militum aures iacit, sęque seditioni dacem præbet; sed cùm sunt multa seditionis ora, vocesque in exercitu validę, quique se, suasque vires hactenus nouit, vt in sua manu remp. esse, eamque sua victoriis augeri, atque in suum cognomentum adsciscì imperatores videat.*

b *Cùm res Romana eo potentiæ deuenerit vt, armis, & disciplina militari, hæc legionum propria, veraque laus videbatur esse, vt in ipsarum manu sita esset, suisque victoriis augeretur resp. inque suum cognomentum adsciscerentur imperatores.*

c *Quàm sæpissimè accidit, vt plurium vecordia vnius constantiam eximat. id quod in principe, & duce exercitus adeò est periculosum, vt, si cum furore, ac minis perterritum iam labascere sentiat furiosus miles, aut seditiosa multitudo, vix postea vllus furori, & impotentiæ modus imponi possit.*

d *Illud est teterrimum, ac periculosissimũ seditionis genus, atque adeò indicium motus implacabilis, cùm multitudo non est disiecta, aut discors, vt plerunque accidit in nouis tumultibus, sed adhibet virtutem, hoc est, concordiam ad tuenda sua mala, nempe furorem, & seditionem; nihilque agit paucorum instinctu; tunc enim sublatis, aut mitigatis autoribus, & ducibus, seditio sedari posset; sed omnes pariter ardescunt, pariter silent, tanta æqualitate, & constantia, vt regi credas. adeò vt tot, tantisque malis remedium adhiberi nulla ratione possit, nisi singulis quoque pariter satisfiat. Denique, vt vno verbo dicam; illa est teterrima seditio, quę iisdem artibus fouetur, quibus maxima quæque imperia administrantur.*

e *Tunc verè offendimur, cùm iniquis, & falsis accusationibus nostram innocentiã peti intelligimus.*

na apud populum Roma. memoria. [a] credebaturque si rerum potitus foret, libertatem redditurus. vnde [b] in Germanicum fauor, & spes eadem. Nam iuueni ciuile ingenium, nura comitas, & diuersa à Tyberii sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paulò commotior, nisi quod [d] castitate, & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus [e] quantò summę spei propior, tantò impensius pro Tyberio niti: Sequanos proximos, & Belgarum ciuitates in [f] verba eius adigit. Dehinc audito [g] legionum tumultu, [g] raptim profectus, obuias extra castra habuit, [h] deiectis in terram oculis, velut pœnitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere. & quidam prehensa manu eius per speciē exosculandi inserunt digitos, vt vacua dentibus ora contingeret. alii curuata senio membra ostendebāt. Adsistentem concionem, quia permista videbatur, [i] discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum: vexilla præferri, vt id saltem discerneret cohortes. tardè obtemperauere. Tunc

OBSERVATIONES.

a *Non maiori est odio ciuibus is, qui libertatem ipsis eripit, quàm charus & gratus is, qui eam Reip. reddit.*

b *Fauor patris plerunque filios etiam complectitur. Siquidem spes est, non modò opum, potentiæ, ac dignitatis, verùm etiam paternæ virtutis hæreditatem ad filios esse peruenturam.*

c *Difficile memoratu est, quàm grata sit in vulgus comitas principis, eiusque ciuile ingenium; & contra, quantò omnibus sit odio sermo, & vultus ipsius arrogans, & obscurus. Hinc itaque obseruandum est, eum, qui principi hominibus parum grato proximus est, speratq; se principem locum obtinere posse, ita se debere componere, vt, quæ propter vitia ille merito cuiusodio est, his summo studio declinatis, impleat pectus suum iis virtutibus, quæ illius vitiis planè aduersantur. nempe, si ille est auarus, hic sit liberalis; si propter crudelitatem malè audit, hic clementiam exerceat. id quod simulac viderit populus, qui solet esse acris animaduersor, & scrutator morum principis, quò magis illum odit, hoc magis hunc fouebit, colet, amabit; deque eius incolumitate, salute, ac dignitate sollicitus erit.*

d *In mulieribus amor mariti parit castitatem; hæc autem cætera vitia obtegit, efficitque, vt quamuis illæ habeant animum indomitum, eum tamen in bonum vertant.*

e *Hæc est natura viri præstantissimi, ve, quo propior summæ spei est, tantò impensius pro dominis penes quem sunt gubernacula reip. nitatur.*

f *Adigere populos, & ciuitates in sua verba, dubio adhuc rerum statu, omnino debet princeps. hoc autem nihil est aliud, quàm quod hodie dicitur, facere homagium.*

g *Simulatque ad imperatorem perlatum est, tumultum esse in castris, militemque seditione sæuire, si inde abest, nequaquam cunctari, sed eò raptim proficisci debet, vt sua præsentia militem ad sanitatem reuocare, rebusque perturbatis, & afflictis consulere possit.*

h *Vix fieri potest, vt non eum, qui se graviter peccasse, pœnamque commeritum esse intelligit, etsi iudice, aut principe ipso valentior est, pudeat scelerum: idque adeò, vt non audeat eos, quibuscum ipse res est, porrecta fronte alloqui; sed deiectis in terram oculis contumacē pœnitentiam declaret.*

i *Ad maiestatem, & dignitatem imperatoris, atque adeò ad militarem disciplinam maximè pertinet, exercitum non confusum, ac permixtum, sed suis ordinibus, cohortibus, manipulis, vexillis distinctum alloqui.*

à ve-

à[a] veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tyberii, præcipuis laudibus celebrans quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset.[b] Italiæ inde cõsensum, Galliarum fidem extollit, nil vsquam turbidũ, aut discors. [c] silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. Vt seditionem attigit, vbi [d] modestia militaris, [e] vbi veteris disciplinæ decus, quonam tribunos, quò centuriones exegissent, rogitans: [f] studãt vniuersi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiscretis vocibus, pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus incusant vallum fossas, pabuli, materiæ, lignorum adgestus, & si qua alia ex necessitate, aut [g] aduersus otium castrorũ quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem orabant. fuere etiam qui legatam à diuo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus: &, si vellet imperium, promptos ostentauere. [h] Tum verò quasi scelere [i] cotaminaretur præceps tribunali desiluit. oppositerunt abeunti arma, minitantes, nî regrederetur. [k] At ille moriturum potiùs, quàm fidẽ exueret, clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, nî proximi præhensant dextrã vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam singuli propiùs incedentes, ferirent, hortabantur: & miles nomine Calusidius strictum obtulit gladium, addito, a-

OBSERVATIONES.

a *Qui apud seditiosos verba facit, debet exordiri à veneratione eius, cuius memoriam augustissimam, ipsisque seditiosis gratissimam esse scit: mox flectere ad commemorationem earum rerum, quas aut ipse, aut quiuis diuus imperator eorum opera præclarè gessit. hæc est vna ratio conciliandæ sibi beneuolentiæ apud seditiosos, & furentes.*

b *Seditiosi vel maximè terrentur commemoratione consensus, & concordiæ cæterorum.*

c *Quæ vera sunt, ea vel ab ipsis seditiosis hominibus vel silentio, vel modico murmure audiuntur.*

d *Modestia est vna ex potissimis virtutibus militaribus.*

e *Qualem eam militiam esse dicas, vbi veteris disciplinæ decus amissum est?*

f *Nullum est planius, verisque responsum, quàm si pro dictis res ipsæ proferantur.*

g *Ad disciplinam militarem imprimis pertinet, vt, non modò cogente necessitate miles, verùm etiam ad vitandum otium, fossas, & vallum extruat; pabulum, maceriam, ligna aggerat.*

h *Eximiæ, ac singularis fidei argumentum erga principem est, delatum sibi imperium ab iis, qui dare possunt, recusare, atque adeo, hoc est regnum, nolle regnare cùm possis: vt ait Seneca de beneficiis lib. 3. cap. 36.*

i *Quæ si faceremus, scelere non careremus, ea si libenter audimus, eodem scelere contaminamur.*

k *Mortem potiùs oppetere, quàm fidem exuere, hoc est, mortem ipsam præferre perfidiæ, est generosi animi facinus.*

cutiorem esse.[a] Sæuum id malique moris etiam furentibus visum. ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur. consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent; destinatum excidio Vbiorum oppidum, imbutasque præda manus in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, & si omitteretur ripa, inuasurus hostis. at si auxilia, & socii aduersum abscedentis legiones armarentur, ciuile bellum suscipi; periculosa seueritas, flagitiosa largitio, seu nihil militi, seu omnia cõcederentur, in ancipiti Rep.[b] Igitur volutatis inter se rationibus, placitum vt epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, cæterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quæ petierant exolui,[d] duplicarique. Sensit miles in tempus confecta,[e] statimque flagitauit. missio per tribunos maturatur, largitio differebatur. in hyberna cuiusquam non abscessere quintani, vndecimani, donec iisdem in æstiuis contracta ex viatico amicorum, ipsiusque Cæsaris pecunia persolueretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcinna legatus in ciuitatem Vbiorum reduxit turpi agmine, cùm fisci de imperatore rapti inter signa, interque Aquilas vehérentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus,[f] secundam & tertiam decu-

l. incerto. & grauate scio Batu.

OBSERVATIONES.

a *Quædam per se adeò sunt atrocia, vt ab ipsis furentibus, sociisque sceleris sæua, malique moris vtdicantur. at, quid magis sæuum, quidue pejoris in omnem posteritatem exempli, moriisque est, quàm, vt subiectus principi, militesue imperatoris necem non modo non, quæ res maxime potest, impediat, verùm etiam ei gladium, quo se interimat, offerat?*

b *Magna coorta seditione in exercitu valido, eoque qui sua vi cuncta trahere potest, seueritas adeò est periculosa, vt ex ea nonnisi pernicies ducis, tribunorum, centurionum, ac denique vastatio prouinciarum, totiusque reip. interitus, proficisci possit. alieno, scilicet, loco ac tempore, adhibetur seueritas erga eum, qui se, suasque vires adeo nouit, vt, quicquid penes alios est dignitatis, & auctoritatis, id omne vno suo obsequio contineri sciat; quod si exuat, haud dubiè futurum sit, vt statim appareat, illos nulla vi, sed inanibus eatenùs esse subnixos. Largitio item, siue concessio earum rerum, quæ à militibus seditiosè petuntur, est flagitiosa, i. flagitio, scelere, ac vi, ab imperatore extorta. Itaque cùm, si nihil militi, siue omnia concedantur, vtrinque maximum sit periculum; is penes quem est rerum summa, mediam quandam rationem sequi debet, ne nihil sibi tributum esse miles queri possit, nec quicquid sibi collibitum est, abstuliisse se, insolenter glorietur. Quicquid autem tam periculoso rerum statu decernetur, id agi debet ex dignitate, & maiestate principis; nempe, ipsius epistola, & edicto. Nam cùm sibi princeps in rep. aut imperator in exercitu aliquid necessitate extorqueri videt, saltem consulat dignitati suæ; hac ratione, vt, quæ propediem futurum est, vt vi extorqueantur, ea ipse antea concedat edicto suo, aut epistola; ac si non à furiosis, & potentioribus, atque ipsa necessitate expressa sint, sed ab se, suaque liberalitate proficiscantur.*

c *Immunes munerum, ac laborum militarium, non censentur immunes hostis propulsandi.*

d *Qui vult aliquem fallere, non solùm ei id quod petit, exoluit, sed id, si potest, duplicat.*

e *Qui quod sibi promissum est in tempus confectum esse putat, is quod petit, id statim sibi curet persoluendum.*

f *Cui duci est suspecta exercitus sui fides, is det operam vt milites quam primùm sacramento adigat.*

mam & sextam decumam legiones nihil cunctatus sacramento adigit. Quartadecumani paulùm dubitauerunt. Pecunia & missio, [a] quamuis nõ flagitantibus oblata est. At in Chaucis cœptauere seditionem præsidium agitantes vexillarii discordium legionum: & [b] præsenti duorum militum supplicio paulùm repressi sunt. Iusserat id Mennius castrorum præfectus, [c] bono magis exemplo, [d] quàm cõcesso iure. deindè intumescente motu profugus, repertusque, postquam [e] intutæ latebræ, [f] præsidium ab audacia mutuatur. [g] Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tyberium imperatorem violari: simul exertis, qui obstitetant, raptum vexillum ad ripam vertit, & si quis agmine decessisset pro desertore fore clamitans, [h] reduxit in hyberna turbidos, & nihil ausos. Interea legati ab senatu regressum iam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hyemabant. [i] Pauidos, & conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum iussu, qui irrita faceret quæ per seditionem expresserant. vtque mos vulgo, [k] quamuis falsis reum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, autorẽ senatusconsulti incusant: & nocte concubia [l] vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt, concursuque ad ianuam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæsarem, tradere vexillum, intento mortis metu, subigunt: mox vagi per vias obuios habuere legatos, audita consternatione, ad Germanicum tendentes, ingerunt contumelias, cedem patant Planco, maximè, [m] quem

OBSERVATIONES

a *Quàm sæpissimè accidit, vt ea vltrò offerenda sint quæ minimè petuntur; nempe iis, quos periculum est, ne ea vi, quam adhibere possunt, extorqueant: ac ne iis quidem fortasse contenti posthæc maiora tentent.*

b *Si seditio paucorum supplicio reprimi potest, in hos animaduerti optimum est.*

c *Interdum id iuris, eamque potestatem sumere licet, cùm id necessitas reip. postulat, quæ alioqui nobis non est concessa. id quod cùm accidit, bono magis exemplo, quàm concesso iure. fieri dicitur.*

d *Præfectus castrorum non habet ius animaduertendi in milites capitali supplicio.*

e *Interdum accidit, vt, cui in latebris nihil, huic in audacia multum sit præsidij.*

f *In eum statum aliquando adducimur, vt præsidium nobis ab audacia sit mutuandum; & quam obtinemus dignitatem tanto spiritu, tantaque animi magnitudine sit extollenda, vt eos, quibuscum nobis res est, quibusque meritò aduersamur, perterrefaciamus.*

g *Qui minori alicui magistratui iniuriam facit, is haud dubiè ipsius principis maiestatem ledit.*

h *Seditiosi, nondum adulta seditione, à viro forti, & audace in officio contineri, eoque redigi possunt, vt nihil vltra audeant.*

i *Conscientia vecordes facilè intrat metus se eo supplicio, quo digni sunt, affectum iri.*

k *Vulgi mos est, quamuis falsis reum subdere, i. etiam earum rerum, quæ falsæ & nullæ sunt, culpam in aliquem conferre.*

l *Quem penes est vexillum, is imperium in exercitu habere dicitur.*

m *Fuga dedecet hominem magnæ authoritatis, præsertim in seditione, quæ plerunque magnorum virorum constantia sedari potest.*

dignitas fuga impediuerat. Neque aliud periclitanti subsidium, quàm castra primæ legionis: illic signa, & aquilam amplexus, [a] religione sese tutabatur: ac nî aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, [b] [a] rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris sanguine suo altaria deûm cõmaculauisset. Luce demum, postquam dux, & miles & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus perduci ad se Plancum imperat, [c] recipitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, [d] neque militum, sed deûm ira resurgere, cur venerint legati aperitius legationis, atque ipsius Planci grauem, & immeritum casum; simul quantum dedecoris adierit legio, facundè miseratur: attonitaque magis, quàm quieta concione, legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quòd non ad superiorem exercitum pergeret, vbi obsequia, & contra rebellis auxilium. [e] Satis superque missione & pecunia, & mollibus consultis peccatum: vel, si vilis ipsi salus, [f] cur filium paruulum, cur grauidam coniugem inter furentes, & omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem auo, & [g] Reip. redderet. Diu cũctatus, aspernantem vxorem, cùm se diuo Augusto ortam, [h] neque degenerem ad pericula testaretur, [i] postremò vterum eius, & communem filium multo cum fletu complexus, vt abiret, perpulit. Incedebat muliebre, & miserabile agmen, profuga ducis vxor paruulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quę simul trahebantur; nec minùs tristes qui manebant. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in vrbe victa facies, gemitusque, ac planctus etiam militum aures oraque aduertêre. Progrediuntur contuberniis, quis ille flebilis sonus? quod tam triste? fœminas illustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ vxoris, aut comitatus soliti, pergere

a Sic lib. 3. hist. Rarus datò à duce præsidio de fensi foret, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius ante ipsa patriæ mœnia ciuilis rabies vsque in extimum temerasset.

OBSERVATIONES.

a *Signa militaria adeò sunt sacrosancta, vt, qui ea amplexi sunt, hos violare religio sit.*

b *Perrarò accidit, vt ius gentium violetur lædendis legatis, etiam inter infensissimos hostes, nedum inter suos. id quod si quando accidit, difficile dictu est, quàm atrox & indigna res videatur omni hominum generi.*

c *Legatus principu à duce exercitus, seu quo alio magistratu in tribunal recipi rectè potest.*

d *Qui apud seditiosos verba facit non tam culpam in milites ipsos conferre, quàm Deûm iræ, aut calamitati temporis quicquid mali accidit adscribere debet.*

e *Etiam atque etiam principi, aut duci exercitus cauendum est, ne nimia indulgentia adiuuet, augeatque furorem seditiosorum militum.*

f *Cui sua ipsius salus vilis est, is, si in locis seditione inquinatis, non sine vitæ discrimine versatur, det operam vt eos saltem, qui aliquando reip. viles esse possunt, cuiusmodi sunt pueri, & adolescentuli, periculo eximat, ne & ipsa reip. semina extingui voluisse videatur.*

g *Sciant singuli, ac potissimùm principes, se non tam sibi, quàm reip. esse natos.*

h *Maximis viris prognati id debent imprimis cauere, ne ab summa illa virtute, quæ maiores suos ad amplissimos dignitatis gradus extulit, degenerent.*

i *Quod maritus vxori non tribueret, neque hæc item marito, id vterque dat charitati communium liberorum, quos intelligunt se non tam sibi, aut ipsis, quàm reip. genuisse.*

ad

ad Treuiros, & externæ fidei. [a] Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti aui memoria, socer Drusus, [b] ipsa insigni fœcunditate, præclara pudicitia; iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabāt [c] [quia plerunque ad conciliandā vulgi studia eo tegmine pedum induebatur.] Sed nihil æque flexit, quàm [d] inuidia in Treuiros: orant, obsistunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occurrentes, plurimi ad Germanicum regressi. isque, vt erat recens dolore & ira, apud circunfusos ita cœpit; [e] Non mihi vxor, aut filius patre & Rep. chariores sunt: sed illum quidem [f] sua maiestas, imperium Romanum [g] cæteri exercitus defendēt: coniugem, & liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus summoneo; vt quicquid isthuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur: neue occisus Augusti pronepos, interfectā Tyberii nurus nocētiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum, intemeratumue vobis? quod nomen huic cœtui dabo? milites ne appellem? [i] qui filium imperatoris vestri vallo, & armis circunsedistis? [k] an ciues, quibus

1 De nomine Caligulæ vide Senec. lib. 1. de ira, cap. 20. Sueton. in Calig. cap. 8.
2 hæc supersunt.

OBSERVATIONES.

a *Maximorum, & clarissimorum hominum calamitas, & comparatio superioris florentis ipsorum status cum præsenti, vel apud ipsos seditiosos, huius calamitatis autores, non parum pudoris gignit, ac miserationis.*

b *Quæ fœminæ tribui laudes maximæ possunt, hæ sunt; insignis fœcunditas, & præclara pudicitia. illa est fœlicitatis, hæc virtutis.*

c *Etsi puerum, & ridiculum videri potest; tamen verum est, non parum fauoris sibi principem apud vulgum conciliare, si vs vitur indumentis, quæ multitudini probantur: nam, vt ait Seneca, id agendum est, vt meliorem vitam sequamur, quàm vulgus, non vt contrariam.*

d *Nihil æquè hominum animos perstringit atque inuidia; quæ non solùm est, cùm quis ob alius fœlicitatem luget, & macescit, sed cùm quæ nobis debentur, ea ipsa aliis tribui videmus. quæ sanè est iustior, quàm illa prior.*

e *Plus apud nos posse debet charitas reip. quàm vxor, filij, propinqui.*

f *Princeps nullo validiori præsidio, quàm maiestate sua tutus esse potest. hæc autem cùm non modò opibus, & dignitate, sed & iis maximè virtutibus, quæ principum virorum propriæ sunt, contineatur, ei, penes quem sunt gubernacula reip. danda est opera, vt cuiusis palam faciat, suam personam vel sola maiestate, hoc est, iis rebus, ex quibus maiestas oritur, esse tutam. nam, teste Seneca epist. 96. sine bonitate nulla maiestas est.*

g *Magno principi cautio est adhibenda, ne quicquid virium penes se est, id contractum vnum in locum simul, semperque habeat; ne si vs exercitus seditionem, aut rebellionem cœptauerit, non opprimi si opus erit, possit. quòd si quicquid habet copiarum, id plures in exercitus diuisum erit, si vnus insanire occeperit, huius insaniæ & conatus aliorum subsidio, viribusque infringi possint. Sic lib. 1. histor. sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec, vitio, nec viribus miscebantur.*

h *Is demum dux suo exercitui gratus est, quem milites intelligunt, non tam suam sibi vitam, non coniugem, non liberos charos esse, quin eos, cùm res postulabit, pro gloria sui exercitus ad exitium offerat.*

i *Militis appellatio est honestior & sanctior, quàm vt ea seditiosis conueniat.*

k *Ciues appellari minimè possunt ij, quibus tam proiecta magistratuum, senatusque autoritas est, vt sibi nihil nefas esse existiment.*

tam proiecta senatus autoritas?[a] hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Diuus Iulius seditionem exercitus verbo vno cõpescuit,[b] Quirites vocando, qui sacramentum eius detrectabant. [c] Diuus Augustus vultu, & aspectu Actiacas legiones exterruit. nos, vt nondum eosdem, ita ex illis ortos si Hispaniæ, Syriæue miles aspernaretur, tamen mirũ & indignum erat. Primane, & vicesimæ legiones, illa signis à Tyberio acceptis, tu tot prœliorum socia, tot præmiis aucta,[d] egregiã duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è prouinciis audienti feram: ipsius tyrones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos? hic tantum interfici centuriones, eiici tribunos, includi legatos, infecta sanguine castra, flumina, meque [1] precariam animam inter infensos trahere? Cur enim primo concionis die ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis, improuidi amici? melius & amantius ille, qui gladium offerebat. cecidissem certè [e] nondum tot flagitiorum exercitui meo cõscius. legisseris ducem, [f] qui meam quidem mortem impunitam sinerem, Vari tamen & trium legionum vlcisceretur. [g] Neque enim dii sinant, vt Belgarum ([2] quanquam offerentium) decus istud, & claritudo sit, subueniisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua, diue Auguste, cælo recepta mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria iisdem istis cum militibus, quos iam [h] pudor & gloria intrat, [3] eluant hanc maculam; [i] [k] iraque ciuiles in exitium hostibus

1 lib. 4. histor. precariam vitam dicit.

2 Venient legiones, inquit Cerialis lib. 4. histor. quæ neque me multis neque vos nouis pœnis ostentatur.

3 Sic lib. 4 hist. Mox conuersus ad signa & bellorum Deos hostium potius exercitui illum furorem illam discordiã iniicerent, orabat, donec factiosi cessaret seditio.

OBSERVATIONES.

a *A quibus legati violantur, ij illud ipsum ius, quod hostibus etiam sacrosanctum est, sacra legationis, & fas gentium rumpere dicuntur. quo quid tetrius dici potest?*

b *Cum miles immemor sacramenti, ac disciplinæ militaris seditionem cœpit, hunc dux exercitus, quia milites neque potest, neque debet, saltem ciuis appellatione, aut alia fauorabili & grata in vulgus, prout eam res, & occasio suggeret, in officio det operam vt contineat. hac ratione magnæ persæpe seditiones à magnis imperatoribus sunt sedatæ. ex his regula generalis hoc modo colligi potest; Qui adscititio non commouetur, hic proprio nomine est appellandus.*

c *Difficile dictu est, quantum sit momenti in maiestate magni alicuius, clarissimique imperatoris; siquidem vultu, & aspectu solo seditiosum exercitum exterrere potest.*

d *Nulla re vehementius quisquam perstringi potest, quàm si ei exprobretur vitium ingrati animi, quod omnium teterrimum est.*

e *Videtur & ipse non carere culpa, qui flagitiorum, quæ ab iis, quibus imperat, facta sunt, conscius est. Siquidem videri potest, ne admitterentur sua vigilantia, & auctoritate præstare potuisse.*

f *Ad maiestatem, dignitatem, ac securitatem imperij potissimùm pertinet, non tam alienis, quàm propriis viribus niti, rebus dubijs, ac tempore luctuoso. nam, vt ait Tacit. lib. 13. nihil rerum mortalium tam instabile, ac fluxum est, quàm fama potentiæ non sua vi nixa.*

g *Et si principi probari debet animus eorum, qui rebus ipsius dubijs fidem hactenus ei præstare sunt parati, vt illorum virtute ipsi vitam, atque imperium mansisse postea vere dici possit, tamen caue ne quantum potest, ne se tam insigni beneficio deuinciri patiatur; ne, cùm illi in sua manu imperium fuisse viderint, aliquando, (vt ad omnes occasiones sunt mobilia populorum studia) mutato animo audeant id, quod se posse intelligunt.*

h *Pudor, & gloria sunt accerrima incitamenta virtutis.*

i *Macula contracta ex flagitijs præclarè facto eluj potest.*

k *Bonus princeps, & amãs Reip. eniti debet, vt iræ ciuiles nõ suis sed hostibus in exitium vertãtur.*

vertant.

vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos Senatui, obsequium Imperatori, si mihi coniugem, ac filium reddidis, [a] discedite à contactu, ac diuidite turbidos. id stabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit. Supplices ad hæc, & vera exprobrant fatentes orabant, [b] punirent noxios, ignoscerent lapsis, & educerent in hostem; reuocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, neue obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusauit ob imminentem partum, & hyemem. venturum filium. cætera [c] ipsi exequerentur. Discurrunt [d] mutati, & [e] seditiosissimum quenque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ C. Cetronium, qui iudicium & pœnas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones distinctis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem adclamauerant, præceps datus trucidabatur: & [f] gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolueret, nec Cæsar arcebat: [g] quando nullo ipsius iussu penes eosdem sæuitia facti & inuidia erat: secuti exemplum veterani haud multò post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ prouinciæ, ob imminentis Sueuos: [i] cæterùm vt auellerentur castris, trucibus adhuc, [k] non minùs asperitate remedii, quàm sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in præliis fecisset, & cui erant donaria militaria, edebat: si tribuni,

OBSERVATIONES.

a *Qui cupit vires seditionis infringere, is palam faciat vniuerso exercitui, se nequaquàm existimare omnium militum vnam, & eandem esse causam. ideoque bonos hortetur, vt à contactu cæterorum discedant, se, inquam, ab turbidis separent, ac dissocient. fore id stabile ad pœnitentiam, neque parum fidei vinculum. Sic fiet, vt, cùm nemo non bonus ciuis, bonusque, & obsequens miles haberi velit, maxima pars suam causam ab eorum, qui seditiosissimi habentur, separet; ac tandem eò res cuadet, vt suis se viribus ipsa seditio conficiat.*

b *Principis est noxios punire, lapsis ignoscere.*

c *Non satis est pœnitere flagitij, si non pœnitentia statim eo facto comprobatur, quod vnum maculam eluere potest.*

d *Diligenter princeps, quantum potest, ab se remouere debet inuidiam seueræ alicuius animaduersionis, dandâ operâ vt quiuis alium potiùs, quàm ipse seueritatis auctor existimetur.*

e *Vere pœnitere est mutari.*

f *Vsquequò est odiosa seditio, vt, qui ea per imprudentiam sunt contacti, si semel respiscant, ipsos seditionis, ac turbarum auctores rapiant ad supplicium.*

g *Qui sibi flagitiorum sunt conscij, ij aliquando suismet suppliciis gaudent; si modò ita res geritur vt pœna ad paucos, terror ad omnes perueniat; vt est apud Liu.*

h *Paulò ante adnotaui illud ipsum quod hìc exprimit Tacitus; tutissimam rationem puniendi esse hanc, vt ita in eum princeps, quem maximè odit, animaduertat, vt, non suo ipsius iussu id fieri dicatur, nec penes se, sed quemuis alium pœnæ autorem remaneat sæuitia facti, & inuidia.*

i *Truces adhuc seditione milites aliqua probabili specie alij ab aliis separari, ac diuelli debent.*

k *Sæpius accidit, vt, non minùs odiosa sit asperitas remedij, quàm scelus ipsum, aut sceleris memoria. id autem accidit, eàm duriora remedia, quàm pericula fuerunt, adhibentur. in quo peccauit L. Sylla dictator, vt ait Seneca.*

si legio[a] industriam, innocentiamque adprobauerant, retinebat ordines: vbi auaritiam, aut crudelitatem[b] consensu obiectauissent, soluebatur militia. Sic compositis præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ, & vndeuicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hybernantium. nam primi seditionem cœptauerant, [atrocissimum quodque facinus horum manibus parratum] nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conuersi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rhenò parat, si imperiũ derrectetur, bello certaturus. At Romæ nõdum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum moru audito, trepida ciuitas incusare Tyberium, quòd dum patres, & plebem, [c] inualida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, [d] neque duorum adolescentium nondum adulta auroritate comprimi queat: [e] ire ipsum & opponere maiestatẽ imperatoriam debuisse cessuris vbi principem[f] longa experiẽria, eundemq; [g] seueritatis, & munificentię summum vidissent. an Augustum fessa ætate rories in Germanias commeare potuisse. Tyberium vigentem annis sedere in senatu verba patrum cauillantem? satis

OBSERVATIONES.

a *Hæ sunt virtutes illorum propriæ, quibus mandantur munia exercitus, industria, & innocentia: præcipua vitia; auaritia, & crudelitas.*

b *Cauendum est principi in rep. & imperatori in exercitu, ne quicquam committat, quo dicto, aut facto videatur spernere consensum multitudinis; cuius auctoritatem magnum apud sepondus habere nunquam non palam facere debet. Quòd si à vulgi opinione ipse dissentit, aliudque molitur, id, quicquid est, dissimulet: donec prudentia ad eam rationem perducatur, qua & vulgi studiis satisfaciat; ac nihilominus ipse eadem opera, id quod vult, conficiat. Cæterum multa persæpe eueniunt, quæ cuiusmodi sint, nec certius, nec planius, quàm à consensu vulgi disci potest.*

c *Si miles adeo est seditiosus, vt, neque pœna commilitonum exterritus, nec pœnitentia conuersus furorem, iraſque retineat, cum hoc veluti cum hoste, ferro cernenda res est.*

d *Princeps validos exercitus, eosque quorum vi nititur imperium suum, quàm longissimè potest ab ea prouincia & vrbe, vbi est caput rerũ, amouere duabus de causis debet: nam eorum opera fines imperij aut profert, aut certè hostibus & exteris gentibus, quibus immineat, terrori est. deinde ea, quæ domi sunt, hoc est, eas rep. partes, à quibus forte ne se commoueant, periculum est, inualida, & inermia relinquit, ne quas turbas, corrumpendis militum animis dare, etsi velint, possint. hac ratione, non modò omnes parere, sed & seruire cogentur ei, cuius in manu vident esse arma, legiones, eaque omnia quæ non modò ad tutandum, & proferendum imperium, sed & ad comprimendos rebelles maximè pertinent.*

e *Vix fieri potest, vt adolescentis nondum adulta autoritas militem seditiosum possit comprimere, & ad sanitatem reuocare.*

f *Rebus seditione, nouoque ac magno motu perturbatis, ire eò ipse princeps, ac maiestatẽ imperatoriam furentibus opponere, nisi grauiori aliqua causa detineatur, debet.*

g *Cum prudentia sit oculus principis, atque hæc nõnisi ab experientia proficiscatur, inter eas laudes, quæ principi maximæ tribui possunt, hæc connumeratur, vt longa rerum experientia sit doctus.*

h *Princeps est summus seueritatis & munificentiæ; hoc est, principis est, non cuiusquam hortatu, sed suo iudicio statuere in quem seuerè animaduerti oporteat; itemque qui sua liberalitate, & munificentia dignus sit.*

prospe-

prospectum vrbanæ seruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, vt [a] ferre pacem velint. Immotum aduersus eos sermones, [b] fixumque Tyberio fuit nõ omittere caput rerum, neque se [c] remque publicam [d] in casum dare. Multa quippe & diuersa angebant: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens. Quos igitur anteferret? ac ne [e] postpositi cõtumelia incenderentur. [f] At per filios paritèr adiri, maiestate salua, [g] cui maior [1] è longinquo reuerentia? [h] simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem reijcere. resistentisque Germanico, aut Druso, posse à se mitigari uel infringi. quod aliud subsidium, si imperatorem spreuissent? [i] Cæterùm vt iam iamque iturus legit comites, conquisiuit impedimenta,

1. Sic lib. 4. hist. Arrebantur aspectu, quòd veneratione præsentiæ inesset.

OBSERVATIONES.

a *Perraro accidit, vt militares animi pacem ferre possint.*

b *Nouus princeps ne latum quidem vnguem, si fieri potest, debet discedere ab ea vrbe, vbi est caput rerum, quicquid tentent alij, & dissideant exercitus in prouinciis. id quod verum est, nondum corroborato principatu. nam si non adijt hanc causam, ire ipse, & opponere maiestatem imperatoriam, vt supra dictum est, furentibus debet.*

c *Principes & resp. eo vinculo sunt adstricti, vt nihil alteri separatim accidere possit, quod idem ad alterum non pertineat. hinc fit, vt, nihil sibi princeps vtile esse putet, quod idem Reip. non expediat: & contra, si quid in huius perniciem redundat, id quoque sibi princeps exitiosum fore existimet. certè erat quisquis bonum principis à bono publico distingui putat.*

d *Nunquam non princeps hoc sibi ante oculos ponat, vt nihil planè agat in iis, quæ ad remp. pertinent, nisi certa cum spe; caueatque diligenter, ne se vnquam in casum det, i. fortunæ se, resque suas permittat; &, vt Seneca loquitur de benef. lib. 7. cap. 2. mittat se in dubium.*

e *Meritò postpositæ cõtumeliæ incendi videntur. et postponitur is, qui posterior aditur. itaque principi etiã atque etiam cauto opus est, ne quid in his peccet, apud eos, quorum ex animis hoc cõtumeliæ genus vix vnquã delebitur. hoc, hodierno die, diligenter obseruãdum est. quippe videmus inter plerosque principes maximas pro hac honoris æmulatione cõtentiones oriri; quæ quidem non aliò spectant, quàm ad lacerandam remp. christianam.*

f *Cum periculum est, ne princeps sua præsentia alios anteferat, alios postponat, ac postpositi contumelia incendantur, ipse congressu planè absteneat, idque muneris mandet personis pari necessitudinis, atque affinitatis vinculo secum coniunctis, per quas pariter adiri y, quibuscum ipsi res est, possunt. hac ratione maiestas remanet salua, & periculum discordiarum tutatur.*

g *Maiestati principis maior è longinquo est reuerentia.*

h *Quæ per interpositas personas à principe geruntur multò tutiori ratione fiunt, quàm si ab ipso principe administrentur. Nam si quid forte per huiusmodi interpositas personas haud satis fœliciter administratum est, nihil tamen periculi adiit, cùm etiam remaneat subsidium apud ipsum principem; ad quem si quid eorum, quæ ab interpositis personis aguntur, forte reiectum est, excusari id, quicquid est, potest.*

i *Quæ princeps apud se statuit contra opinionem omnium, ea continuò vulgari minimè debent. quin potiùs fouenda est opinio vulgi; suntque homines speciosa aliqua arte ludificandi, donec paulatim, progressu temporis, ipse verisimilia impedimenta (alia tamen, quàm quæ vera sunt) afferre possit. Qua ludificatione princeps non modo vulgi animos ab se non alienabit, sed sibi potiùs conciliabit, dum velle se, quæ multitudini probantur, simulabit: neque tamen quicquam agit, quàm ratum, fixumque apud animum suum est. Quòd si statim suum consilium ab aliorum sententia discrepans palam facit, vix quisquam est, qui non ea re offendatur; ac proinde ipse in prudentum, mox in vulgi sermones, & voculas incurrit; postremò haud sanè paruis se implicat difficultatibus, quibus se hac cunctatione, & ludificatione astutè, ac lepidè exsoluit.*

adornauit naues, mox hyemem, aut negotia variè causatus, primò prudentes, dein vulgum, diutissimè prouincias fefellit. At Germanicus, quanquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, [a] dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent; [b] præmittit literas ad Cæcinnam, venire se valida manu, ac nî supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde. Eas Cæcinna aquiliferis, signiferisque, & quod maximè castrorum syncerum erat, occultè recitat: vtque [c] cunctos infamiæ, seipsos morti eximant, hortatur: [d] nam in pace causas & merita spectari, vbi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati statuunt tempus, quo fœdissimũ quemque, & seditioni promptum ferro inuadant. [e] Tunc signo inter se dato, inrumpunt contubernia, trucidant ignotos, nullo nisi conscii, noscente quod cædis initium, quis finis. [f] Diuersa omnium quæ vnquam accidere ciuilium armorum facies: non prælio, non aduer-

a Sic lib. 14. excidiũ minitans nisi causam suã dissociarent. & paulo post, cæteros quoque a læsos pericula deterentibus.

b 1. Si nõ cos dã sed vltro ad initatem redeũtia, cuiusque causa, & merita spectabũtur, bocest, dissociabuntur boni à malis, quæ te à turbidis & ipectatũm electetur, qui pœnam & supplicij meritũ sunt. quãd si vim principis expectans, innocentes ac noxij iuxta cadent.

c Sic lib. 1 hist. neque magna, inquit, meritis, ac præmiis eius dẽ in pace, qui in bello orietur.

OBSERVATIONES.

a *Priùs omnia tentari debent, quàm extrema remedia adhibeamus; nempe, dandus est malorũ pœnitentiæ locus.*

b *Seditiosum militem ita perterrefacere debet princeps vt, Germanici exemplo, occultè præmittat literas ad eos, quorum fide nititur; quibusque mandata sunæ munia exercitus, quibus literis affirmet se venire valida manu, eaque qua furentes comprimere potest; ac ni boni milites, & quicquid in exercitu syncerum adhuc est, vltionem in alios præsumat, vsurum se promiscua cæde.*

c *Quicquid infamiæ vniuersitas, propter indignum aliquod facinus, sibi contraxit, id tõtum ab eius aliqua parte, quæ fortè ad sanitatem redit, aboleri, & amissum pristinum dedecus recuperari potest: vsque eò fauorabilis est paucorum virtus, vt multorum dedecora deleat.*

d *In pace non omnium eadem est causa, sed vniuscuiusque causa, & merita spectantur; i. nemo iniustè punitur, aut præmiis præter meritum afficitur. sed vbi bellum ingruit, innocentes ac noxij iuxta cadunt: adeò vt hominibus pax multò sit æquior, quàm bellum.*

e *Meritò dubitari potest, an liceat principi in rep. aut duci in exercitu in rebelles, ac seditiosos extra ordinem animaduertere, hoc est, non per magistratus, & causæ cognitionẽ, sed promiscua omnium cæde, & opprimendis incautis, ac nec opinantibus, permissaque vulgo licentia, atque vltione. Cæcinna, factum hanc dubitationem eximere potest: quippe licet principi, & duci, si singula remedia priùs tentata irrita sunt, atque alia ratione seditio, ac rebellio sedari non possunt, quàm si seditiosorum, ac rebellium multitudo internecioni detur, hoc exemplum sequi. id quod tamen adeò est luctuosum, vt illa cædes non remedium, aut medicina, sed clades potiùs appellanda sit. Hanc ob causam videntur hoc loco monendi principes, iique qui exercitus ducunt, vt hoc exemplo nonnisi tunc vtantur, cum tali in periculo, quo tunc fuit res Romana, ipsi erunt; remque eò adductam videbunt, vt nisi seditiosorum multitudo è medio tollatur, resp. magnum discrimen aditura sit. præstat enim, vt supra monui, id agere, qui terror ad omnes, pœna ad paucos perueniat.*

f *Eadem est luctuosissima ciuilium armorum facies, cùm non prælio, non aduersis è castris, sed iisdem è cubilibus, & quos simul vescentes dies, simul quietos, ac sopitos nox habuit, dissedunt in partes; hinc inde, atque vbique pugnatur; omnibus in locis clamor, & pugna oritur; passim vulnera, sanguis, cædes conspiciuntur; vnusquisque quod fors obtulit, rapit; denique vbi nullus ducum atrocissimi furoris, ingentisque sæuitiæ moderator adest; sed permissa est vulgo licentia, vltio, & satietas.*

sis

sis è castris, sed iisdem è cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera sanguis, palàm: causa in occulto. cætera fors regit. & quidam bonorum cæsi. Postquam intellectum in quos sęuiretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus moderator adfuit; permissa vulgo licentia atque vltio, & satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud, plurimis cum lachrymis, sed cladem appellans, cremari corpora iubet. Truces etiã tum animos cupido inuolat eundi in hostẽ, [piaculum furoris] nec aliter posse placari commilitonum manes, quàm si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. [b] Sequitur ardorẽ militũ Cæsar: iunctoque ponte tramittit duodecim millia è legionibus sex, & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit. Læti neque procul Germani agitabant, dum [c] iustitio ob amissum Augustum, pòst [d] discordiis attinemur. At Romanus agmine propero syluam Cæsiam, limitemque à Tyberio cœptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum vallo, latera concædibus [1] munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque ex duobus itineribus, breue & solitum sequatur, an impeditius & intentatum, eoque hostibus incautum. [e] Delecta longiore via, cætera adcelerantur. Etenim attulerant exploratores [f] festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. Cæcinna cum expeditis cohortibus præire, & obstantia syluarum amoliri iubetur. legiones modico interuallo sequuntur. Iuuit nox sideribus inlustris. Ventumque ad vicos Marsorum, & circundatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non ante positis vigiliis; [g] adeò cuncta incuria disiecta erant: neque belli timor; [h] ac ne pax quidem nisi languida, & soluta inter temulentos. Cæsar auidas legiones, quò latior populatio foret, quatuor in cuneos disper-

1 Lego, munit.

OBSERVATIONES.

a *Honesta vulnera dicuntur ea, quibus ictus est is, qui pro rep. pugnat.*

b *Cùm ignominia ab hoste accepta est, neque dum propter discordias intestinas aboleri potuit, si quid accidit huiusmodi, quod militum animos ad pugnam incendat, eccui dubium esse potest, quin hunc ardorem imperator sequi debeat?*

c *Amisso principe iustitium indicitur.*

d *Procul dubio causa est cur lætetur is, qui hostem arma abiecisse, ac eum discordiis attineri videt. Sic lib. 1. hist. Si Vitellio, & satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud, quàm seditionem, & discordiam optabunt?*

e *Quà ad hostem opprimendum iri potest, si duo sunt itinera, breue & solitum interdum omitti debet; impeditius, & intentatum, eoque hostibus incautum tutiùs nos quò volumus, ducet.*

f *Dum hostis festos dies celebrat, & conuiuia agitat, opprimi paruo negotio potest.*

g *Ab incuria & negligentia eorum munerum, quibus res, & disciplina militaris continetur, maximæ, & atrocissimæ clades proficiscuntur.*

h *Non minùs periculosa est pax languida, & soluta inter temulentos, quàm bellum.*

tit.[a] quinquaginta millium spatiũ ferro, flammisque peruastat. nõ sexus, non ętas misetationem attulit; profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus tẽplum, quod Tanfanæ vocabant solo æquatur; sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vsipetes: saltusque, per quos exercitui regressus, insedere.[b] quod gnarum duci: incessitque itineri & prælio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio, & mediis impedimentis sinistrum latus vndeuicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmauit; post cęteri sociorum. Sed hostes donec agmen per saltus porrigeretur, immoti, dein latera, & frontem modicè adsultantes, tota vi nouissimos incurrere.[c] Turbabanturque densis Germanorum cateruis leues cohortes, cùm Cæsar aduectus ad vicesimanos voce magna,[d] hoc illud tempus obliterandæ seditionis clamitabat, pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarsere animis, vnoque impetu perruptum hostem[e] redigunt in aperta, cędunt que; simul primi agminis copiæ euasere syluas, castraque communiuere. Quietum inde iter.[f] Fidensque recentibus, ac priorum oblitus miles in hybernis locatur.

a Sic lib 3. hist. Illos esse campos, in quibus abolere labem priorum ignominiæ, vbi recuperare gloriam possent.

a Sic Sallust. in coniurat. Catil. Atillũ (Ciceronẽ) ingens cura, atque lætitia simul occupauere, nam lætabatur intelligẽs &c.

Nuntiata ea[g] Tyberium lętitia curaque adfecere. gaudebat oppressam seditionem:[h] sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata fauorem militum quæsiuisset; bellica quoque Germanici gloria angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute eius memorauit,[i] magis in speciem verbis adornata, quàm, vt penitus sentire crederetur.[k] Paucioribus Drusum & finem Illyrici motus laudauit, sed in-

OBSERVATIONES.

a *Ea demum maxima vltio dici potest, cùm longè, lateque omnia ferro, flammisque peruastantur; non sexus, non ætat misérationem affert; profana simul, & sacra, ipsaque Deorum immortalium templa, quamuis celeberrima, & augustissima solo æquantur; semisomni, inermes, ac palantes hostes trucidantur.*

b *Non minùs scire debet dux exercitus quid hostes consilij capiant, quàm quæ ipse est acturus.*

c *Densis cateruis paruo negotio leues cohortes turbari constat.*

d *Culpa, & flagitium obliterari, & in decus verti possunt rectè factis, ac præclaris facinoribus.*

e *Cùm hostis loco confisus pugnat, danda est opera vt in aperta redigatur.*

f *Præclaris facinoribus adeò nituntur homines, vt culpæ, flagitiique priorũ facilè obliuiscantur.*

g *Non semper lætatur princeps ob rem prosperè gestam, si per eum gesta est, qui proximus destinatur; hic enim semper suspectius inuisusque dominantibus est, vt ait Tacit. lib. 1. histor.*

h *Ij principibus non modò esse suspecti, sed & eos angere solent, qui cùm proximi destinentur, interim nihil omittunt, quominus sibi concilient fauorem militum, bellicisque laudibus ornentur.*

i *Etiam laudibus aliquem celebrantes illi detrahimus, si quæ de illius virtute memoramus, ea ita dicimus, vt homines intelligere velimus, magis in speciem verbis esse adornata, quàm ea nos penitus sentire vti prolata sunt. Sic in vita Agric. pessimum mimicorum genus laudantes.*

k *Breuitas sermonis est argumentum animi aperti; longa oratio tecti, ac simulati. cui itaque ex animo, vereque fauemus, hunc non verbis in speciem quæsitis, sed breui, eaque fida oratione laudamus.*

tentior

tētior, & fida oratione. [a] Cunctaque quæ Germanicus indulserat, seruauit, etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno Iulia supremum diē obiit, [b] ob impudicitiā olim à patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculū fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tyberii, florētibus Caio & Lucio Cęsaribus, spreueratque vt imparem: nec alia tam intima Tyberio causa, cur Rhodum abscederet. Imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum Posthumum Agrippam omnis spei egenam, inopia, ac tabe longa petemit, [c] obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. Par causa sęuitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, solers ingenio, & [d] prauè facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippæ temerauerat. Nec is libidini finis: traditam Tyberio peruicax adulter cōtumacia, & odiis in maritum [e] accendebat. Literæque quas Iulia patri Augusto cum infectatione Tyberii scripsit, à Graccho compositæ credebātur. Igitur amotus Cercinnam Africi maris insulam, quatuordecim annis exilium tolerauit. Tunc milites ad cædem missi inuenere in prominenti littoris [f] nihil lætum opperientem. Quorum aduentu breue tempus petiuit, vt suprema mandata vxori Alliariæ per literas daret, ceruicemque percussoribus obtulit: [g] constantia mortis haud indignus Sempronio nomine, vitā degenerauerat. Quidā non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidere, autore Tyberio, [h] qui famā cędis posse in Asprenatem verti [i] frustra sperauerat. Idem annus nouas ceremonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Tatios instituerat. Sorte ducti ę primoribus ciuitatis vnus & viginti; [k] Tyberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adiiciuntur. Ludos Augustales tunc primùm cœptos turba-

OBSERVATIONES.

a *Valde interest principis sedulò dare operam vt, siquid suo nomine exercitibus, iisque omnibus, quorum in manu resp. est ab eo, cui id negotij ipse dedit, promissum est, in eo fidem suam liberet. Vix enim dici potest, quantum ei res hæc sit honorifica, quantumque roboris, ac firmitatis addat imperio.*

b *Apud veteres iudicium adulterij exercebatur intra priuatos parietes: atque in more positum erat, vt à parentibus in filias, ob impudicitiam, animaduerteretur.*

c *Haud dubiè obscurus est interitus eorum, qui in longo exilio supremum diem obeunt.*

d *Præstat rudem esse bonarum artium, quàm ità prauè vti, vt supra obseruaui.*

e *Adulterorum mos est, vt vxores in maritos accendant.*

f *Ferè fit, vt, cuius interitus instat, huic animus nihil læti præsagiat.*

g *Constantia in ipso mortis articulo, etiam in viro improbo, est laude digna. certè quidam reperiuntur, vt ait Seneca epist. 24. qui ad alia ignaui in morte exæquarunt animum fortissimorum.*

h *Siquid princeps odiosum perpetrare vult, eius rei suspitionem ab se, qua re maximè potest, amoueat; idque, quicquid est negotij alicui mandet, in quem totius facti odium vertit possit.*

i *Quæ omnibus sunt nota, quò magis damus operam vt recondantur, hoc magu palam fiunt.*

k *Qui cœtui alicui dignitatem addere vult, viros maximos, seque in primis, si princeps est, ibi adscribat.*

uit discordia ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mecœnati obtèperat effuso in amorem Bathylli. Neque ipse abhorrebat talibus studiis, & [a] ciuilo rebatur miscerì voluptatibus vulgi. Alia Tyberio morum via. [b] sed populum per tot annos molliter habitum, nõdum audebat ad duriora vertere. Druso Cæsare, C. Norbano COS. decernitur Germanico triumphus, [c] manente bello, quod quanquam in æstatem summa ope parabat, initio veris, & repentino in Chattos excursu præcepit. Nam spes inciderat [d] dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem vtrunque perfidia in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ, Segestes parari rebellionem sæpe aliàs, & supremo conuiuio, post quod in arma itum, aperuit, suasitque Varo [e] vt se, & Arminium & cæteros proceres vinciret: [f] nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore, quo crimina, & innoxios discerneret. Sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segestes, quanquam consensu gentis in bellum tractus, [g] discors manebat, auctis priuatim odiis, quòd Arminius filiam eius alii pactam rapuerat: [h] gener inuisus inimici soceri] quæque apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinnæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello supet vestigia paterni præsidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum & fluminum relicto. [i] Nam (rarum illi cœlo) siccitate, & amnibus mo-

[a] Sic lib. 3. hist. Vbi hæc comperta Antonio, discordes animos, discessos verbis hostium cæcumina aggressi. statuit.

OBSERVATIONES

a *Qui vulgo vult esse gratus, interdum misceatur illius voluptatibus; i. quæ multitudini probantur, ea quoque sibi probari ostendat.*

b *Etsi mores principis diuersi sint ab iis, qui multitudini probantur, consultè tamen faciet, si quatenus poterit, populo indulgebit; ne subita institutorum mutatione homines ab se alienet, imitatione Tiberij, qui populum per multos annos molliter habitum noluit statim ad duriora vertere, quamuis eò ipse inclinaret.*

c *Triumphus etiam manente, neque dum confecto bello decerni potest, si modò insignis aliqua victoria ex hostibus iam parta est; cuius rei exempla sunt frequentissima in veterum scriptis.*

d *Dum hostis dissidet, in eum inuadi optimum est.*

e *Is, cuius opera coniuratio patefacta est, & ipse vinciri, & in custodiam tradi debet, ne cæteris reis, aut cuiquam mortalium indicium ab ipso profectum esse, in mentem venire possit.*

f *Plerunque nihil audet plebs principibus amotis.*

g *Priuata odia discordiam in rep. fouent. certè experientia docti possumus affirmare, priuatas discordias, nisi principis sapientia continuò extinguantur, tandem in ipsius, reique pub. perniciem erumpere.*

h *Cõnubia, affinitates, ac cætera eius generis, quæ apud cõcordes sunt vincula charitatis, apud infensos sunt incitamẽta irarum. quippe solẽt esse acerrima proximorum odia, vt alio loco Tacit. ait.*

i *Cautus dux exercitus diligenter considerare debet locorum naturam, quibus in locis est, vt ex eorum, ac temporis, & cæterarum rationẽ circunstantiarũm quid facto opus sit, dispicere possit: exempli gratia; si est inter paludes, & tamen tunc temporis siccitas inusitata amnes reddiderit modicos, aut paludes exsiccauerit, atque ideo metuendum sit ne regredienti imbres, & fluminum auctus impedimento sint, consultè faciet, si aliquem præficiet munitionibus viarum, & fluminum.*

dicis

dicis inoffensum iter properauerat, imbresque & fluminum auctus regre dieti metuebantur. Sed Chattis adeò improuisus aduenit, vt, quod imbecillum ætate ac sexu statim captum, aut trucidatum sit: iuuentus flumen Adrianam nando tramiserit: Romanosque pontem cœptantis arcebant, dein tormentis, sagittisque pulsi, tentatis [a] frustra conditionibus pacis, cùm quidam ad Germanicum perfugissent; reliqui, omissis pagis, vicisque in syluas dispersuntur. Cæsar, incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum, non ausо hoste terga abeuntium lacessere: [b] quod illi moris, quoties astu magis, quàm per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis iuuare Chattos, sed exterruit Cæcinna [c] huc illuc ferens arma. & Marsos congredi ausos prospero prælio cohibuit. Neque multò post legati à Segeste venerunt, auxilium orantes aduersus vim popularium, à quis circumsedebatur, validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. [d] Nam barbaris quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium nomine Segimundum. Sed iuuenis conscientia cunctabatur. quippe anno, quo Germanię desciuere, sacerdos apud aram Vbiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, [e] benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit conuertere agmen; pugnatumque in obsidentis; & ereptus Segestes magna cum propinquorum, & clientium manu. Inerant fœminæ nobiles, inter quas vxor Arminii, eademque filia Segestis, [f] mariti magis quàm paren-

OBSERVATIONES.

a *Ab victis frustra tentatur pax, quæ ipsis salutaris, victoribus tantùm gloriosa est.*

b *Ferè fit, vt, qui astu magis, quàm per formidinem cedit, terga hostis abeuntis lacessat.*

c *Victoria parta, ac perterritis hostibus, imperator huc illuc arma ferre debet, ne spatium sese colligendi, copiasque suas cum amicis exercitibus coniungendi hostibus det.*

d *Hæc est natura ferocium nationum, ac plebs, vt quantò quis audacia promptus est, tantò magis multitudini commotæ, ac furenti fidus, & potior habeatur, cui eæ res committantur, ad quas gerendas opus est viro acri, & audace.*

e *Non semper qui à nobis defecit, si in potestatem nostram venit, venia indignus videri debet; præsertim si potentiorum vi ad defectionem pertractus est; posteaque facti pœnitens, & adductus in spem clementiæ nostræ se iterum nobiscum coniunxit. hoc potissimùm seruari debet in iis, qui auctoritate, & gratia apud suam gentem plurimùm valent, quorumque opera vti resp. potest in conseruandis ijs prouinciis, quæ etsi nobis parent, tamen quia hostibus potentissimis sunt finitimæ, periculum est, ne ab iis in spem recuperandæ libertatis adductæ arma capiant. certè amore & beneuolentia longinquas prouincias, quàm vi, & seuitia retineri præstat, id quod, hodierno die, experientia nos ita docuit, vt, quod affatim vbique est exemplorum hìc recensere minimè sit necesse. nempe, grande momentum est in beneuolentia & studijs populi, quam plerique principes vsque eò contemnunt, vt, quæ eadem retinendis hominum animis feliciter conficere possint, hæc, mira prauitate, abalienandis patrare malint. his, scilicet, nihil ex dignitate fieri videtur, quod non idem ab torui tate, ac seuitia proficiscatur.*

f *Maiori haud dubiè affinitatis vinculo adstricti sunt maritus & vxor, quàm pater & filius. ideo non est mirandum si hæc, in calamitate, mariti animum potiùs, quàm patris sequitur.*

tis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, grauidum vterum intuens. Fetebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & [a] memoria bonæ societatis impauidus. verba eius in hunc modum fuere. [b] Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & constantiæ dies. Ex quo à diuo Augusto ciuitate donatus sum, [c] amicos, inimicosque ex vestris vtilitatibus delegi, [d] neque odio patriæ (quippe [e] proditores etiam iis, quos anteponunt, inuisi sunt) verùm quia Romanis Germanisque idem conducere, & [f] pacem quàm bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parùm præsidii in legibus erat, vt me & Arminium, & conscios vincirem, flagitaui. Testis illa nox, mihi vtinam potiùs nouissima, quæ secuta sunt [g] defleri magis, quàm defendi possunt. Cæterùm & iniecti catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpessus sum. atque vbi primùm tui copia, [h] veteta nouis, & quieta turbidis antehabeo, neque ob præmium, sed [i] vt me perfidia exoluam: simul genti Germanorum [k] idoneus conciliator, [l] si pœnitentiam, quàm perniciem maluerit. Pro [m] iuuenta & errore filij veniam precor. filiam [n] necessitate huc adductam fa-

a Sic Liuius, præterita reprehendi magis, quàm corrigi posse.

OBSERVATIONES.

a *Animus sibi bene conscius etiam in maximis periculis est impauidus.*

b *Merita nostra in principem, aut in Remp. loco, ac tempore audacter commemorare & possumus, ac debemus, hoc est, tum cùm aut de fama, aut de vita nostra agitur.*

c *Is fidem nobis præstat, & constantiam, qui amicos, atque inimicos ex nostris vtilitatibus deligit.*

d *Illius factum nobis probari non potest, qui odio patriæ se nobiscum coniunxit. nam qualem eum hominem esse dicas, qui impius est in communem parentem? ac proinde quid tantum ab eo expectare potes, quo ad illum tua beneuolentia complectendum inlici possis?*

e *Vsque adeo sunt odiosi proditores, vt etiam illis ipsis, quos patriæ saluti anteponunt, meritò sint inuisi.*

f *Boni ciues, patriæque amantes, vnam pacem, qua salus Reip. continetur, sectatur; bellum, quod multa mala necessariò sequuntur, oderunt.*

g *Tristes casus defleri magis, quàm defendi possunt.*

h *Nonnisi sapienter agit is, qui vetera nouis, & quieta turbidis anteponit.*

i *Viri præstantes non ob præmium, sed fidei, ac virtutis causa, quæ sua persona digna sunt, faciunt.*

k *Illustres homines, qui ex hostium gente in nostra castra confugiunt, benignè excipere debemus, tanquam vtiles & idoneos ad multa; ac potissimùm ad conciliandam nobis popularium studia & beneuolentiam.*

l *Imbecillum, si valentiorem offendit, pœnitere præstat, quàm irritis conatibus illius iram intendere, sibique perniciem parare.*

m *Quicquid in iuuenta contra quàm fieri debet, cõmittitur, error potiùs, quàm peccatum appellatur; & proinde cùm id ab lubrico ætatis magis quàm ab nequitia profectum esse dici possit, venia potiùs, quam supplicio dignum videtur.*

n *Qui si voluntate quò debuit, venisset, venia dignus videri poterat, hic si eò necessitate adductus est, venia indignus est.*

teor.

teor. tuum erit consultare, [a] vtrum prævaleat, quòd ex Arminio concepit, an quòd ex me genita est. Cæsar [b] clementi responso, liberis [c] propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem veterem in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris, [d] autore Tyberio, accepit. Arminii vxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Rauennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. [e] Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, vt quibusque bellum inuitis, aut cupientibus erat, spe, vel dolore accipitur. Arminium, super insitam violentiam, rapta vxor, subiectus seruitio vxoris vterus [f] vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. Neque [g] probris temperabat, egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus vnam mulierculam auexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se [h] proditione, neque aduersus fœminas grauidas, sed palàm aduersus armatos bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, [i] quæ diis patriis suspenderit: coleret Segestes victam ripam: redderet filio sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quòd inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & togam viderint: aliis gentibus ignorantia imperii Romani inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ [k] quando exuerint, inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus

OBSERVATIONES.

a & c *Fauor illius, qui se nobiscum coniunxit, cùm hostis esse posset, tantum apud nos valere debet, vt proximos quoque, ac necessarios illius complectatur, quamuis ipsi & hostes nostri arcto necessitudinis vinculo constringantur, eoque ipsorum consuetudine potius abstinendum esse videri possit.*

b *Nostrarum partium homines merita erga nos sua modestè commemorantes, deque suo infortunio conquerentes clementi responso consolari debemus.*

d *Maximi & amplissimi viri summos quosque honores, quamuis meritò suæ præstanti virtuti debitos, nonnisi principe auctore sibi deferri patiantur; ne, qua ex re dignitatem sperant, in ea perniciem inueniant.*

e *In cuius rei fama, si vulgetur, grande momentum est, ea in re diligenter cauendum est, ne quid peccetur.*

f *Ea demum nos vecordes agunt, quæ cùm sint nobis charissima, non solùm ipsi amisimus, sed ea in potestate sunt eorum, quos maximè odimus.*

g *Animi est impotentis, non temperare probris.*

h *Aliud est, proditione, aliud virtute bellum tractare.*

i *Signa externis hostibus erepta diis patriis, in templis, suspendi debent, publicæ gloriæ monimentum, & publicum grati erga deum animi argumentum.*

k *Interdum hostes, semper seditiosi, vt aliàs sæpe obseruaui, solent eludere maiestatem principis, & extenuare ea omnia quibus aut ipse aut resp. innititur, tanquam ea, quæ discuti nullo negotio possunt; si modò eam ad rem adhibeatur furor, & insania.*

Tyberius, ne [a] imperitum adoleſcentulum, [b] ne ſeditioſum exercitum paueſcerent: Si patriam, parentes, antiqua mallent, quàm dominos, & colonias nouas, Arminium potiùs [c] gloriæ ac libertatis, quàm Segeſtem [d] flagitioſæ ſeruitutis ducem ſequerentur. Conciti per hæc non modò Cheruſci, ſed [e] conterminæ gentes, tractuſque in parteis Inguiomerus Arminii patruus, veteri apud Romanos autoritate: vnde maior [f] Cæſari metus. & ne bellum mole vna ingrueret, Cæcinnam cum quadraginta cohortibus Romanis, [g] diſtrahendo hoſti per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit. Equitem Pedo præfectus finibus Friſiorum ducit. Ipſe impoſitas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: ſimulque pedes, eques, claſſes apud prædictum amnem conuenere. Chauci cùm auxilia pollicerentur, in commilitum adſciti ſunt. Bructeros ſua vrenteis expedita cum manu L. Stertinius miſſu Germanici fudit, interque cędem & prędam reperit vndeuicesimæ legionis Aquilam cum Varo amiſſam. Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum: quantumque Amiſiam, & Luppiam amnes inter, vaſtatum, haud procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari legionumque inſepultæ dicebantur. [1] Igitur cupido Cæſarem inuadit ſoluendi ſuprema militibus ducique, permoto ad miſerationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos denique [h] ob caſus bellorum, & ſortem hominum: præmiſſo Cæcinna, vt occulta ſaltuum ſcrutaretur, ponteſque & aggeres humido paludum & fallacibus campis

1 Sic lib. 2. hiſt. atque illum cupido inceſſit adeundi, viſendique templum Saphiæ Veneris & lib. 5. Cumæ cupido inceſſit naualem aciem oſtentandi.

OBSERVATIONES.

a *Imperitia connumeratur inter propria adoleſcentiæ vitia.*

b *Nihil grauius exercitui obiectari poteſt, quàm ſeditio. inter quos ea ſæuit, impunè cõtemni poſſũt.*

c *Gloriæ, ac libertatis autorem potiùs, quàm flagitioſæ ſeruitutis ducem ſequi, eſt facinus animi alti, atque ingenui.*

d *Quæ mala aliena vi, & potentia magis, quàm noſtra culpa nobis accidunt, ex iis plerunque miſeratio potiùs, quàm odium, aut inriſus oritur. Sed quæ noſtra culpa, atque adeò inſigni flagitio nobis ipſi contraximus, ea, quia non immeritis accidunt, non mirum eſt, ſi autorem ea infamiæ labe aſpergunt, quæ porrò elui nulla ratione poteſt.*

e *Incredibile memoratu eſt, quantopere feroces, ac bellaces nationes ſeruitutis neſciæ ſint, ac libertatem & acrem illius propugnatorem ac ducem ſectentur. certè nulla re validas nationes ad arma capienda æquè incendi conſtat, atque huius vnius ſpe. quippe, libertatem ſortiſſimus, & ſapientiſſimus quiſque, veluti illud bonum, quo cætera omnia continentur, omnibus rebus ſemper antehabuit, & hac amiſſa vitam ſibi turpem eſſe duxit.*

f *Sæpe principes in eo peccant, quòd quos amicos ſibi eſſe voluerunt, quibuſque negotia ſua interdum commiſerunt, eos poſtea aut iniuriis, aut contemptu abalienant, ſibique infenſos reddunt. nec certè mirum eſt, ab hiſce hominibus, præſertim factioſis, præpotentibus, ac verum principis gnaris multa præſæpe in ipſius principis perniciem profici ſci. Hinc obſeruent principes, quibus aut ſua negotia commiſerunt, aut multum gratia, & auctoritate aliquando apud ſe poſſe voluerunt, hos perpetua beneficiorum ſerie, & beneuolentiæ ſignificatione, ſi non vera, ſaltem in ſpeciem quæſita, in officio continendos, aut ſi odium principis commeriti ſunt, protinus euertendos eſſe.*

g *Cùm metus eſt, ne magna belli moles ſimul ingruat, qua maximè ratione fieri poteſt, diſtrahendus eſt hoſtis.*

h *Caſibus bellorum atrociſſimis, ac miſerabili hominum ſorte vnuſquiſque monetur ad miſerationem; idque potiſſimùm in publica, eaque ingenti calamitate.*

imponeret. Incedunt[a] mœstos locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra lato ambitu, & dimensis principiis trium legionũ manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossa accisæ iam reliquiæ consedisse intelligebantur. Medio campi albentia ossa, vt fugerant, vt restiterant, disiecta vel aggerata. Adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum ante fixa ora. lucis propinquis [a] barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant. & cladis eius superstites pugnam, aut vincula elapsi referebant, hic cecidisse legatos, illic [b] raptas aquilas, primum vbi vulnus Varo adactum, vbi [c] infelici dextera, & suo ictu mortem inuenerit. quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captiuis, quæ scrobes: vtque signis, & aquilis per superbiam illuserit. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes [d] vt coniunctos, consanguineos, [e] aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. [f] Primum extruendo tumulo [i] cæspitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tyberio haud probatum, [g] seu cuncta Germanici in deterius trahenti, siue exercitum, imagine cæsorum, insepultorumque tardatum ad prælia, & formidolosiorem hostium credebat: [h] Neque imperatorem auguratu, & vetustissimis cæremonijs præditum, adtrectare feralia debuisse. Sed Germanicus ce-

1. sic lib. 3. hist. terræ tolutio & tres ter loci. 2. forte manes.

3. Vide l. 4. hist. vbi agit de restitutione Capitolii.

OBSERVATIONES.

a *Barbaræ aræ ea vere dici possunt, apud quas homines mactantur.*

b *Aquilarum hoc est signarum militarium ratio tanta habebatur, vt quicquid ad eas pertineret, quia sacrosancta erant, semper vltor præcipua belli facinora connumeraretur; nempe, aut si hostibus erepta, aut si amissa aut recuperata, aut si in ijs inclusum esset.*

c *Illius infelix dextra merito dici potest, qui sibi suo ictu mortem inuenit.*

d *Ita natura comparatum est, vt vniuersitatem non ipsius gratia, sed propter vnam aliquam rem, quæ ipsa conuincatur charam habeamus. ita, pro toto, cuius partem nobis vindicamus, perlubenter propugnationem suscipimus aduersus externa impetentia.*

e *Ira mirum in modum augetur nostra, aut nostrorum calamitatis recordatione aut visu ipsi præsens sit.*

f *In rebus minoribus princeps sua manu primum opus incipere debet.*

g *Nihil vnquam commendatur, etsi rectè factum, quia odio, & peruersitate omnia in deterius trahit. Huiusmodi est illud, quod legitur lib. 2. hist. Inuiso semel principe, seu bene, seu malè facta premunt.*

h *Dubitari merito potest, an imperator in loca plena cæsorum, & vbi aspectus est luctuosissimus, propter insepultas alienorum cladis reliquias, exercitum ducere debeat, ne tam tristi imagine mens tardetur ad prælia, & hostium formidolosior reddatur. huc vero illud accedit, quod dici videtur, ipsum primum ducem exercitus, hac esse, non vitio temere sumptum, sed rite creatum feralia attrectare non debere.*

denrem in auia Arminium secutus, vbi primum copia fuit, euehi equites, campumque quem hostis insederat, eripi iuber. Arminius colligi suos, & propinquare syluis monitos, vertit repentè; mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultauerat. Tunc noua acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulsæ auxerant consternationem, trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nescis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: [a] inde hostibus terror, fiducia militi, & [a] manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, vt aduexerat, reportar. Pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa. Cæcinna qui suum militem ducebat, monitus (quanquam notis itineribus regrederetur) pontes longos quàm maturrimè superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, quondam à L. Domitio aggeratus: cætera limosa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant: circùm syluæ paulatim adcliues, quas tum Arminius implebat, compendiis viarum, & cito agmine, [b] onustum sarcinis, armisque militem cum anreueniisset. Cæcinnæ dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, [c] castrametari in loco placuit, vt opus & alia prælium inciperent: Barbari perfringere statiões, seque inferre munitoribus nisi lacessunt, circungrediuntur, occursant: Miscetur operantium bellantiumque clamor. & cuncta pariter Romanis aduersa. Locus vligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora grauia loricis, neque librare pila inter vndas poterant. Contrà Cheruscis sueta apud paludes prælia, procera membra, hastæ ingentes ad vulnera faciendà, quamuis procul. nox demum inclinantis tum legiones aduersæ pugnæ exemit. Germani [d] ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circunsurgentibus iugis oritur, vertere in subiecta, mersaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id [illegible] dium Cæcinna parèdi, aut impe-

1. Sic li. 5 histo. campos madentes, & ipsi gnaros paludes hostibus nocuisse.

2. Sic Sallust. In coniurat. Catilinæ. Quod si, inquit, primo prælio Catilina superior, aut æquis manu discessisset. &c.

OBSERVATIONES.

a *Quæ hostibus terrorem, eadem nobis fiduciam adferunt.*

b *Expedito exercitu multo plura, eaque maiora facinora geri constat, quàm eo, qui præ[illegible] suisque sarcinis onustus, impedimentum verius, quam agmen dici debet. Ingentes certe vires impedito exercitui ab expedito, nihil[illegible]ne præter virtutem, & arma secum ferentibus accepti, & veterum, & recentia exempla satis docent.*

c *Cum opus faciendum, simulque pugnandum est, ibi castra poni debent; nempe, vt dum pars operi intenta est, interim alia hostium impetum sustinere possit.*

d *Difficile memoratu est, quantopere post atroces clades, quæ proxima nobis accidunt, nos indefessos reddant. sic lib. 5. histor. Germani prosperis feroces. &c.*

ritandi

ritandi habebat,[a] fecundarum ambiguarumque rerum sciens eoque interritus. igitur futura voluens non aliud reperit,[b] quàm vt hostem syluis coerceret, donec saucij, quantumque grauioris agminis, anteirent. nam medio montium, & paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, vndeuicesima in læuum, primani ducendum ad agmen, vicesimanus aduersum secuturos. Nox per diuersa inquies, cùm barbari festis épulis, læto cantu, aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent: apud Romanos inualidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentorijs, insomnes magis, quàm peruigiles: ducemque terruit dira quies. nam Quintilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est, velut[c] vocantem; non tamen obsecutus, & manum intendentis repulisse. Cœpta luce missæ in latera legiones, metuan contumacia locum deseruere, capto properè campo humentia ultra. Neque tamen Arminius, quanquam libero incursu, statim prorupit: sed vt hæsere cœno, fossisque impedimenta, turbati circùm milites, incertus signorum ordo, vtque tali in tempore, sibi quisque prouidus, & lentæ aduersum imperia aures, irrumpere Germanos iubet, clamitans, en Varus, & eodem iterum fato victæ legiones. Simul hæc, & cum delectis scindit agmen, eoque maximè vulnera ingerit. Illi sanguine suo, & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disijcere obuios, proterere iacentes: plurimus circa aquilas labor, quę neque aduersum ferri ingruentia tela, neque[e] figi limosa humo poterant. Cæcinna dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumueniebatur, ni prima legio sese opposuisset. Iuuit hostium auiditas, omissa cede,[f g] prædam sectan-

1. Sic lib. 1. hist. prosperarum, aduersarum q. rerum socios.

2. Sic Virg. li. 4 Æneid. de Didone. Hinc erudim voces & verba, vocantis visa viri, Noctum terras obscura teneret.

3. Aquila autem sic scalpere, pugio locata, longissimę asta hastę, cuius pars inferior peracuta est ita vt posit in terram defigi, gestabatur in exercitu, vt auctor est Dio, lib. 17.

4 Sic li. 4. hist. Sed obstuere vicentibus praui fines ipsos cę cinę, hoste o mullo, spolia consectandi. & lib quinto. siam illic victoriam Germanis obstitisse, dum emissis telis præ'a manus impediunt.

OBSERVATIONES.

a *Qui diu militarunt, ac secundarum, & ambiguarum [illegible] in rebus planè aduersis, maximisque periculis manent interriti.*

b *Cum propter iniquitatem locorum ab hoste vrgemur, quà exitus inde patet, eà sunt præmittenda impedimenta, & quantum grauioris agminis ad pugnam inualidum est: & interim hostis aut cludi, aut vi, quibus in locis est, coerceri debet.*

c *Non semper qui non dormit, vigilat: aliud quippe est, esse insomnem, aliud peruigilem. Vt vigiles desideratur animus, diligentia, & studium vigilandi, vt quò tendis, peruenias: quæ si absunt, non vigilas, sed non dormis.*

d *Quæ secundum quietem, tempore difficillimo, visa sunt, ea lætitiam, aut terrorem adferunt. i. nocturni visus omen futurorum accipiuntur.*

e *Quominus miles dicto imperatoris obtemperet, duæ solent esse causæ, metus, aut contumacia. metus aut castigatione aut hortatu auferri: contumacia supplicio vindicari debet.*

f *Signa metus, ac terroris in hoste hæc sunt; confusio & obliuio disciplinæ militaris hæc simulatque deprehenduntur, in eum inuadere optimum est.*

g *Multi dum prædam auidè sectantur, fœdè victoriam amittunt.*

tum: eniſæque legiones, veſperaſcente die, in aperta & ſolida. neque is miſeriarum finis: ſtruendum vallum, petendus agger. Amiſſa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut extenditur cęſpes. non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis. infectos cœno, aut cruore cibos diuidentes, funeſtas tenebras, & tot hominum millibus vnum iam reliquum diem lamentabantur. [a] Fortè equus, abruptis vinculis, vagus, & clamore territus, quoſdam occurrentium obturbauit. tanta inde conſternatio inrupiſſe Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maxime petebatur, auerſa hoſti, & fugientibus tutior. Cæcinna, comperto vanam eſſe formidinem, cùm tamen neque autoritate, neque precibus, ne manu quidem obſiſtere, aut retinere militem quiret, [b] proiectus in limine portæ, miſeratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clauſit viam, ſimul tribuni & centuriones falſum pauorem docuerunt. Tunc contractos in principia, iuſſoſque dicta cum ſilentio accipere, temporis ac neceſſitatis monet: vnam in armis ſalutem, [c] ſed ea conſilio temperanda: [d] manendumque intra vallum, donec expugnandi hoſtes ſpe, propiùs ſuccederent, mox vndique erumpendum: illa eruptione ad [1] Rhenum peruenirì. quòd ſi fugerent, pluris ſyluas, profundas magis paludes, ſeuitiam hoſtium ſupereſſe. [e] At victoribus decus, gloriã, quæ domi cara, quę in caſtris [2] honeſta memorat. [f] reticuit de aduerſis. [g] Equos dehinc, orſus à ſuis, legatorum, tribunorumque, nulla ambitio-

1. Vbi erat Germanicus.

2. Nempe donatiua militibus, quibus quiſq; ob virtutem donatus eſſet.

OBSERVATIONES.

a *Paruæ ſæpe res magnas afferunt conſternationes, ijs in locis vbi ſors plurimùm poteſt.*

b *Cùm tanta eſt conſternatio in exercitu, vt nulla ratione fuga militum ſiſti queat, qui ei præeſt, ſummittat corpus fugientibus opponere, eoque viam claudere debet, donèc edoctus ſit miles vanum eſſe pauorem.*

c *Etſi verò adducta eſſet, vt vna in armis ſalus ſit, illa tamen tunc tempore, eaque lucri conſilio temperari debent.*

d *Inter cæteras belli cautiones hæc quoque nouerint, poteſt, vt ſi hoſtis elatus rebus ſecundis, erectus eſt in ſpem expugnandi noſtra [illegible] nos intra vallum, raro ſuper militet, tanquam pauidi, & iam victi maneamus, donec propiùs ſuccedant; mox vndique erumpamus, quippe huiuſmodi eruptiones in incautos, nec [illegible] quam expectantes ſæpe cladem hoſti, quam inferre parabat, inferunt.*

e *Victoriæ præmia ſunt præter decus, & gloriam, fructus ijs quæ domi cara relicta ſunt: cuiuſmodi ſunt, vxor, liberi, parentes, affines, neceſſarij, opes: eaque decora quæ in caſtris virtute parta ſunt: quales ſunt coronæ vallares, murales, ciuicæ, obſidionales, claſſicæ, quercæ, phaleræ, torques, & cæteræ eius generis, quæ omni præſtanti virtuti tribuuntur.*

f *Cùm in eum ſtatum adducta res eſt, vt vna ſalus in armis ſit, ſolùm res præclarè à ciuibus antea geſtæ à prudente imperatore memorari debent, ad accendendos ipſorum animos. quæ autem acciderunt aduerſa, ea tunc temporis potiſſimùm reticenda ſunt, ne illorum commemoratione miles tardior ad pericula reddatur.*

g *Veteribus imperatoribus moris erat, equos & ſuos, & legatorum, ac tribunorum ſi res in extremũ diſcrimẽ veniſſet, fortiſſimo cuique bellatori tradere, vt hi priores, mox pedes in hoſtẽ inuaderet.*

ne:

ne, fortissimo cuique bellatori tradit, vt hi, mox pedes, in hostem inuaderent. Haud minùs inquies Germanus, spe, cupidine, & diuersis ducum sententiis agebat: Arminio finerent egredi, egressosque rursum per humida, & impedita circumuenirent, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, vt vallum armis ambirent, promptam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prædam fore. Igitur orta die proruunt fossas, iniiciunt crates, summa valli prænsant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. Postquam hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere: exin clamore & impetu tergis Germanorum circunfunduntur, exprobrantes, non hic syluas, nec paludes, sed [a] æquis locis æquos [1] deos. Hosti facilè excidium. & paucos ac semermos cogitanti sonus tubarum, fulgor armorum quantò inopina [b], tantò maiora offunduntur, cadebantque [c] vt rebus secundis auidi, ita aduersis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post graue vulnus, pugnam deseruere; vulgus trucidatum est donec ira & dies permansit: nocte demum reuersæ legiones, quamuis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, [2] cuncta [d] in victoria habuere. Peruaserat interim circumuenti exercitus fama, & infesto Germanorum agmine Gallias peti; ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solui prohibuisset, erant qui id flagitium [e] formidine auderent. sed [f] fœmina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, [g] militibusque, vt quis inops, aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis laudes & grates reuersis legionibus habentem. [h] Id Tyberij animum altiùs penetrauit. non [i] enim simplices eas curas, nec aduersus externos militem quæri:

1 Sic lib. 4. hist. Deos fortioribus adesse.

2 Sic lib. 4. Annal. parta victoria cuncta apta esse iussa.

OBSERVATIONES

a *Aequis locis æqui Dij; i. cùm vtrunque æquo loco pugnatur, iis Dij victoriam tribuunt, qui virtute hostibus præstant.*

b *Quæ inopina accidunt multò, quàm sunt, maiora videntur.*

c *Plerunque accidit, vt rebus secundis auidi aduersis sint incauti.*

d *Tanti est victoria, vt quamuis multis aduersis casibus sit conflictatus miles, tamen vna ea sarciat omnia incommoda præterita.*

e *Ex ingenti aliqua formidine interdum nascitur audacia eius rei perpetrandæ, quam nemo aggredi antea ausus esset: nempe, è summa desperatione quæritur spes.*

f *Non est nouum, aut inauditum fœminas reperiri ingentes animi, quæque adeò munia ducis, cùm necessitas postulat, induunt.*

g *Fœminam principem, atque adeò ducis vxorem maximè decet benignitas, quæ in eo potissimùm consistit, vt militibus, vt quis inops, aut saucius est, vestem, & fomenta dilargiatur.*

h *Et præclarissima quæque facinora ijs solent esse suspecta, & inuisa, qui socium imperij pertimescunt eum, à quo sunt edita.*

I *Non simplices curas, sed plusquam ciuilia agitare creditur quisquis militum fauorem sibi conciliat, interuisendis manipulis, adeundis signis, tentanda largitione, & habitu gregali cetera munia militaria obeundo, præter suum munus, ætatem, & sexum.*

nihil relictum imperatoribus, vbi fœmina manipulos interuisat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitiosè filium ducis gregali habitu circunferat, Cæsaremque Caligulam appellari velit. potiorem iam apud exercitus Agrippinam, quàm legatos, quàm duces: compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiuerit. Accendebat hæc, onerabatque Seianus[b] peritia morum Tyberij odia in longum iaciens: quæ [c] reconderet, auctaque promeret. At Germanicus, legionum, quas nauibus vexerat, secundam, & quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quò leuior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modicè adlabente æstu, quietum habuit. mox impulsu aquilonis, simul sydere æquinoctij, quo maximè tumescit Oceanus, rapi, agique agmen. & opplebantur terræ; eadem freto, litori, campis facies. neque discerni poterant incerta ab solidis, breuia à profundis; sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta, sarcinæ; corpora exanima interfluunt, occurrant, permiscentur inter se manipuli, modò pectore, modò ore tenus extantes, aliquando subtracto solo disiecti, aut obruti. non vox, & mutui hortatus iuuabant. Aduersante vnda nihil [d] strenuus ab ignauo, sapiens à [1] prudenti, consilia à casu differre, cuncta pari violentia [e] inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctauere sine vtensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minùs miserabiles, quàm quos hostis circunsidet. Quippe illis etiam [c] honestæ mortis vsus: his inglorium exitium. Lux reddidit terram. penetratumque ad amnem Visurgim, quò Cæsar classe contenderat. Impositæ deinde

1 Lego, ponte; & hic puto legi oportere lib. 1. hist. Quis. (inquit, de Vitellio loquens) & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor iuxta audiuntur. vbi, pauter lego, pro prudentium, pauentium: quam lectionem sensus postulat, cui sententiæ simillis ferè est illa, pauidis cõsilia in incerto sunt. lib. 3. Annal.

OBSERVATIONES.

a *Etsi res leuissima, quam dicturus sum, videri potest, tamen vera est, ac mirum dictu est, quantopere sibi conciliet fauorem vulgus, qui principatum ambit, si non sumptuoso, sed eo vtitur habitu, qui multitudini probatur; ne eam in se, vitæ nouitate, conuertat.*

b *Qui principi gratus esse, & ad interiorem illius amicitiam assumi vult, morum ipsius peritus esse debet. ita, si cui princeps fauet, hunc sectetur. quòd si quem ipsi inuisum esse scit, in hunc aut odia iaciat, quæ recondat, quousque aucta promi debeant: aut, si animo tam abiecto non est, illum quisquis est, fugitet.*

c *Caueat aulicus ne animi sui affectus continuò prodat; quippe, prudentia illius nonnisi laudari potest, qui quod in animo habet, recondit, quousque tempore, loco, occasione, re ipsa edoctus sit, an id, quicquid est, quod secum volutauit, promi debeat.*

d *O miseram rerum humanarum conditionem! eóne interdum nos adduci, vt ne virtutibus quidem vllis, ac præclaris animi dotibus iuuari possimus?*

e *Honestè moritur qui pugnans ab hoste interficitur; ingloriè, cuius mors nullo præclaro facinore est insignis, sed miseria & sola calamitate in locis ignobilibus nomen ipsius vnà cum corpore extinguitur.*

legiones

legiones, vagante fama ſubmerſas. nec fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitumque reducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat. data vtrique venia, facilè Segimero; cunctatiùs filio: [a] quia Quintilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Cæterùm ad ſupplenda exercitus damna [b] certauere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia, quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes. quorum laudato ſtudio Germanicus, [c] armis modò & equis ad bellum ſumptis, propria pecunia militē iuuit. vtque cladis memoriā etiam [d] comitate leniret, circūire ſaucios, facta ſingulorū extollere, vulnera intuēs, aliū ſpe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura, ſibique & prælio firmabat. [e] Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Cæcinnæ, L. Apronio, C. Silio ob res cum Germanico geſtas. [f] Nomē [g] patris patriæ Tyberius à populo

OBSERVATIONES.

a *Qui cadaueri illudit planè hoſtilem animum nudat.*

b *Is demum felix reip. ſtatus dici poteſt, cùm ſocy, & ſubiecti non rogati, aut, quod peſſimum eſt, coacti, ſed vltro certant inter ſe muneribus ad ſupplenda, aut reſarcienda Reipublicæ damna.*

c *Si quando à prouincijs munera principi offeruntur, debet is eſſe promptior ad agnoſcendum animum, & beneuolentiam earum erga ſe, ac proinde ad gratias agendas, laudandumque ſtudium, quam ad ea protinus accipienda, quæ offeruntur; quæ tamen ſi ita res poſtulat, vt accipi debeant, non tam ſua voluntate, quàm exprimente neceſſitate ab ſe accipi declaret.*

d *Mirum dictu eſt, quantopere acceptæ cladis memoria comitate principis leniri poſſit, quæ comitas in eo conſiſtit, vt ipſe milites ſaucios circumeat, facta ſingulorum extollat, vulnera intueatur; alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura ſibi firmet: denique ſe de illorum ſecuritate, & commodis valde ſollicitum eſſe oſtendat.*

e *Non tantùm illi, cuius ductu victoria parta eſt, ſed & iis quibus mandata ſunt potiſſima exercitus munia, atque vnà cum ipſo rem proſperè geſſerunt, triumphalia inſignia decernuntur.*

f *Qui principatum ambit, aut principem locum recens adeptus eſt, diligenter amoueat ab ſe ſuſpitionem penitus opprimendæ libertatis. ideoque quæ ad ſplendorem magis, quàm ad veram principatus munimenta pertinent, etſi ipſi ab his, quos penes ius, & poteſtas eſt, offeruntur, repudiet. re tamen ipſa nihil prætermittat eorum, quæ robora, & firmamenta principatus verè dici poſſunt. Sic Tiberius nomen patris patriæ à populo ſæpiùs ingeſtum repudiauit; neque in acta ſua iurari, quanquam cenſente ſenatu, permiſit. Sed tamen conſultus an iudicia maieſtatis redderentur, quibus ſanè, ſi redderentur, continebatur vis principatus ſui, exercendas leges eſſe reſpondit.*

g *Hucanimum aduertant principes; ſciantque quod ſummi hominum ſunt, id ſæpiùs fortunæ tribui; ſed quod hominum opinione, cenſentur digniſſ appellationibus, honorumque titulis, qui haud dubiè maiores ſunt, quam nomen, ac dignitas ipſa principis, in eo verò nullas eſſe partes fortunæ; ſed id totum ab vna virtute proficiſci; quam ſi colent, eaque quæ agent, omnia ad publicam vtilitatem conferent, iis ſanè honoribus digni cenſebuntur, qui, quia non fluxis, & inanibus, ſed certis, firmiſque ſubnixi ſunt fundamentis, æterni erunt. Nihil certè neque Auguſto, neque Tiberio, neque adeo cuiquam mortalium honorificentius vnquam decretum eſt, quàm nomen patris patriæ. Quod ſanè Tiberius, etſi propter eam, quam proximè retuli, cauſam, repudiaſſe videtur, tamen illi & hæc accedere poteſt, quòd homo ſibi multorum dedecorum, flagitiorumque conſcius tam honorifico titulo ſe indignum deputabat, quem maximis tantùm hominibus i. iis, quorum præclara extant in remp. merita, tribui æquum eſt.*

sæpiùs ingestum repudiauit: neque in acta sua iurari, quanquam censente senatu, permisit. cuncta[a] mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictans. non tamen ideo faciebet fidem[1] ciuilis animi. nam legem maiestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant, si[b] quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique malè gesta Rep. maiestatem populi Romani minuisset: [c]facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus[d] cognitionem de [e]famosis libellis, specie legis eius tractauit, commotus Cassii Seueri libidine, qua viros fœminasque inlustres, procacibus scriptis[f] diffamauerat: mox Tyberius, consultante Pompeio Macro prætore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. Hunc quoque [f]asperatiere carmina incertis auctoribus vulgata in sęuitiã superbiãque eius, & discordem cũ matre animũ. Haud pigebit referre in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Rom. prætẽtata crimina, vt quibus initiis,[g] quanta Tyberii arte [g]grauissimũ exitiũ irrepserit, dein repressum sit, postremò arserit, cunctaq; corripuerit, noscatur. Falanio obiiciebat accusator quòd inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modũ collegiorũ habebãtur, Cassiũ quendã mimum corpore infamem[h] adsciuisset: quodque venditis hortis,[i] statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur violatum periurio[k] nomen Augusti. Quæ vbi Tyberio notuere, scripsit consuli-

1 ebus qui in ordinem cum ęquestris cogi posset, sed principis.

2. Etsi sub Augusto nondum hominibus verba sua periculosa, iam molesta fuisse, ait Seneca lib. 3. de benefic. cap 27. 3. Sic lib. 15. Annal. Quintilianus mollis corpore infamis, & à Nerone, probroso carmine diffamatus contumelias vltrò ibat.

4. Sub Tiberio Cæsare inquit, Seneca [lib.] de benef. : ap. 16. fuit accusandi frequens, & pene publica res, quæ omni ciuili bello grauiùs togatã ciuitatem cõfecit.

OBSERVATIONES.

a *Singuli mortales, in his principes, aurea hæc Tiberij verba memoriæ mandent, cuncta mortalium incerta, quantoque quis plus adeptus est, tanto magis in lubrico esse.*

b *Capita præcipua quæ lege maiestatis continebantur, hæc erant; si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus concitasset; denique malè gesta rep. maiestatem pop. Romani minuisset, is vt securi feriretur. Vide tit. Ad. l. Iuliam Maiestatis.*

c *In criminibus etiam atrocissimis facta præponderant dictis.*

d *Cognitio de famosis libellis ducta est ab lege maiestatis.*

e *Libelli famosi vocantur procacia scripta, quibus homines potissimùm illustres, diffamantur.*

f *Principem & validum quemque non parum asperant carmina incertis authoribus vulgata in sæuitiam, superbiam, ac cætera ipsius vitia. cæterùm si princeps diffamari non vult, ita se gerat, vt quæ palam de eo dicuntur, eadem secretis in locis, vbi cuiusque animus verè nudatur, verè & sentiri, & dici possint.*

g *Hi sunt gradus eorum, quæ à paruis ducta initiis postea magnos exitus habent; nempe, vt primùm, tanquam noua irrepant; mox fortè reprimantur; deinde, quia iam induci posse satis constat, renouentur; postremò ardeant, cunctaque corripiant. hac arte vtuntur ij, qui noua, & inaudita in remp. inducunt.*

h *Mimos & corpore infames in collegia sacrorum adsciscì minimè æquum est.*

i *De rebus sacris nulla stipulatio fieri potest.*

k *Cùm diuini honores principi deferrentur, non est mirum, si iuriiurando adhibebatur nomẽ ipsius, tanquam numinis alicuius.*

bus

bus,[a] non idèo decretum patri suo cœlum, vt in perniciem ciuium is honor verteretur. [b] Cassium histrionem [c] solitum inter alios eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quòd [d] effigies eius, [e] vt alia numinum simulacra, venditionibus hortorum, & domuum accedant. [f] Iusiurandum perinde æstimandum, quàm si Iouem fefellisset. [g] deorum iniurias [h] diis curæ. Nec multò pòst Granium Marcellum prætorem Bithyniæ [i] quæstor ipsius Cæpio Crispinus maiestatis postulauit, [k] subscribente Romano Hispone, qui formam vitæ iniit, quam postea [l] celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam [m] egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sæuitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, [n] potentiam apud vnum, odium apud

OBSERVATIONES.

a *Quædam magnis viris, ob præclara ipsorum in rempublicam merita tribuuntur, quæ tamen in perniciem ciuium versi minimè debent. hinc regula generalis colligi potest hoc modo; Quicquid in perniciem ciuium vertitur, id principi honorificum esse nec potest, nec debet.*

b *Cùm passim histriones vocentur infames, hanc vocem Tiberij diligenter, credo, excipient, quæ probare possunt, non semper se hominibus vsque adèo odiosos fuisse, quin ludis in memoriam Augusti maximi qui fuerunt, qui sunt, qui erunt, principis aliquando interfuerint.*

c *Quæ fiunt exemplo ducto ab domo principis, aut loco aliquo illustri, in eis reprehensioni locus non est.*

d *Cùm Tiberius non connumeraret effigies, & simulachra numinum inter res sacras, meritò respondit, ea hortorum, & domuum venditionibus accedere, hoc est, de cuiusuis numinis simulachro stipulationem fieri posse.*

e *Non est postulandum mortali, vt sibi maior, quàm diis honor habeatur.*

f *Periurio violatur nomen Dei; videturque adèo Deus falli.*

g *Quæ iniuriæ Deo ita fiunt, vt, factæ sint necne, ipse vnus, præterque ipsum nemo dispicere possit, ab harum cognitione abstinere homines debent. cur enim, & quid de eo cognoscant, cuius ad inuestigationem nulla humana industria, aut ope peruenire potest? hoc sensu verissimum est, Deorum iniurias esse diis curæ.*

h *Clementia facilè paratur aditus ad principatum; & iam adeptus corroboratur. nempe, si non ob singula ciuium, quæ reprehendi possent facta, in ipsos morosè & grauiter animaduertitur; sed vt excusatione digna videri possunt, ita ab eo, qui principatum ambit, excusantur; veniaque hus, præter expectationem, datur.*

i *Tantum potest seu inuidia, seu ambitio, vt minores magistratus audeant reos facere maiores, atque adeò eos, quibus ipsi parent.*

k *Accusatio ab vno intenditur, cui alij subscribunt.*

l *Quidam non ob proprias virtutes, sed propter temporum miserias & audacias hominum celebres euadunt.*

m *Tyrannorum aulæ plerunque refertæ sunt eo genere hominum, qui ipsi egentes, ignoti, & inquietes, occultis libellis sæuitiæ principis adrepunt; mox clarissimo cuique negotium facessunt.*

n *Hic ferè est exitus inquietorum hominum, quique ex egenis, & contemptis metuendi facti sunt, aditumque sibi patefecerunt ad honores malis artibus, vt potentiam quidem apud vnum, odium verò apud omnes adipiscantur; nec sibi minùs pernicium, quàm aliis inueniant. hi sunt de quibus Salomon in prouerb. loquitur c. 26. v. 21. Qui fodit foueam incidit in eam, & qui voluit lapidem reuertetur ad eum.*

omnes adeptus, dedit exemplum quod secuti ex pauperibus diuites, ex contemptis metuendi perniciem aliis, ac postremum sibi [a] inuenere. Sed Marcellum insimulabat siniſtros de Tyberio sermones [1] habuisse: [b] ineuitabile crimen, cùm ex moribus principis fœdissima quæque deligeret accusator, obiectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, [c] statuam Marcelli [d] altiùs, quàm Cæsarum sitam, & alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tyberii inditam. ad quod [e] exarsit adeò, vt rupta taciturnitate proclamaret, se quoque in ea causa laturum sententiam palàm, & iuratum, [f] quò cæteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum [g] vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, [h] Quo, inquit, loco censebis Cæsar? si primus, [i] habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dis-

1 Vide lib. 6. de Paconiano, qui ob carmina in principem falsitata in carcere strangulatus est.

OBSERVATIONES.

a *Qui aliis perniciem quærit, hoc vno fœlix est, quòd eam sibi quoque inuenit.*

b *Ineunte principatu nullum crimen exitiosius est, quàm læsæ maiestatis; quod non solùm eò vsque extenditur, si per quem factum est, vt & princeps, & resp. detrimentum caperet, sed et ad ipsa verba refertur, quæ eadem atrocitate puniuntur, qua deterrima quæque flagitia. Itaque de principe, potissimùm tyranno, nunquam nisi necessariò, & perparcè loquendum est.*

c *Locus non magis, minusue honoratus dicitur propter eam personam, cuius est; verùm etiam propter eas omnes res, quæ illam personam demonstrant; cuiusmodi sunt imagines, statuæ, effigies, simulachra, & cætera eius generis.*

d *Cùm superior locus, etiam in rebus inanimis, sit honoratior inferiori, diligenter cauendum est, ne quid in ea re peccetur, qua re quisquam, ac potissimùm princeps meritò offendi possit. Itaque quemadmodum si ipse adesset, primum haud dubiè locum, nullo aduersante, insideret, quæcunque referunt illius personam haud dubiè simili loco sunt collocanda.*

e *Hic est mos principum callidissimorum, vt, etsi aliquem perdere mirè cupiunt, tamen non id, quapropter verè dolent, sed honestiorem aliquam causam affectui suo prætexant; tamque obtentui, in illius, scilicet, perniciem, quem oderunt, sumant. Ita in iis, quæ impotentissime faciunt, speciem aliquam induunt recti.*

f *Si princeps ab senatu, aut quouis alio sibi in aliqua re, operam præstari cupit, ipse suo exemplo, verbisque conceptis apertè declaret, quid animi super ea re habeat. quippe satis constat, neminem fore, qui ipsius autoritatem defugiat.*

g *In principatu nondum adulto morientis libertatis vestigia etiam manere dicuntur, cùm aliquis etiam reperitur tanta constantia, vt cæteris in fœdam adulationem lapsis, iniquæ principis sententiæ ipse vnus aduersari audeat.*

h *Non satis est tutum ijs de rebus, quas princeps ratus apud se, statutasque habet ante ipsum, aut post ipsum sententiam dicere. quippe si princeps primus dicit, iam quod sequaris, habes; nec sine offensione, aut periculo ab eo dissentire potes; si post omnes, verendum est, ne imprudens ab eo dissenseris. hinc prudens principis consiliarius discet, sibi ante omnia, & per omnia principis mentem esse pernoscendam: ne quid sibi excidat, quod intempestiuum, molestum, reip. infructuosum, sibique exitiosum sit.*

i *Qua de re quid quisque ex suis consiliarijs sentiat. si princeps scire vult, ipse ab sententia coram dicenda abstineat, ac cæteros tantùm audiat. qui aliter facit, non rogat sententias, sed suam prætexere vult.*

sentiam

sentiam. [a] permotus his, [b] quantoque incautiùs efferbuerat, [c] pœnitentia patiens tulit absolui reum criminibus maiestatis. de pecuniis repetundis ad reciperatores itum est. Nec patrum cognitionibus satiatus, iudiciis [d] adsidebat in cornu tribunalis, [e] ne prætorem curuli depelleret: multaque eo coràm, [f] aduersus ambitum & potentium preces constituta. sed dum [1] veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius senator, questus mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas ædis suas, auxilium patrum inuocabat. resistentibus ærarij prætoribus [g] subuenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, [h] erogandæ per honestam pecuniæ cupiens. quam virtutem diu retinuit, [i] cùm cæteras exueret. Propertio Celeri prætorio [k] veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse. tentantis eadem alios, probare causam senatui iussit, cupidine seueritatis, in his etiam quæ rite faceret, [l] acerbus. vnde cæ-

1 Quippe, verùm quidē erat coercēdum esse ambitum & potētiā primorum, sed nō animad uertebant singuli ea maximè ratione vniuersorum libertatem corrumpi.

OBSERVATIONES.

a *Et ipso corruptissimo sæculo liberæ reprehensioni locus adeò est, vt pernicioſa principis consilia non rarò impediri possint. Itaque nullo metu principi consiliarius deterreri debet à proferenda ea sententia (etiam aduersus ipsum principem) quæ periclitantibus opem ferre potest.*

b *Quantò quis ira incautius efferbuit, tanto magis post pœnitentia mitescit.*

c *Cùm singulis mortalibus, tum verò principi diligenter cauendum est, ne in iram prolabatur: ne illius impulsu aliquid committat, cuius postea poenitendum sit.*

d *Princeps ne quid eorum, quæ in rep. fiunt, ignoret, non modò iis, quæ in senatu aguntur, sed & iis iudiciis, in quibus priuatorum lites dirimuntur, aliquando interesse debet.*

e *Quia princeps, vt caput reip. ac supremus magistratus singulis tribunalibus, & absens, & præsens adeò præsidere censetur, vt magistratus, cuius ea est iurisdictio, non suo, sed principis nomine id loci obtineat, non mirum facit princeps si, cùm forte iudiciis interuenire vult, vt, quæ ibi agantur, sciat, non semper suum, sed alium quemuis locum occupat, Tiberii exemplo; quod potissimùm imitari debet is, qui liberam remp. nuper oppressit: vt hoc facto, suum ius magistratibus manssisse, nihilque ab se in rep. immutatum esse ostendat.*

f *Hac arte vtitur is, qui remp. oppressit, vt multa constituat aduersus ambitum, & preces potentiū grata in vulgus: vt, cùm hos depulerit, suo arbitratu, nemine impediente, ceteram multitudinem opprimere, ac libertatem pergat corrumpere.*

g *Quam ob rem damnum acceptum est, ob eam vt læso subueniatur, æquitas suadet.*

h *Inter præcipuas virtutes, quæ esse in viro principe debent, hæc meritò connumeratur, vt sit cupiens erogandæ pecuniæ per honesta; i. vt eos sua benignitate iuuet, qui ea digni sunt. hac certè virtute difficile dictu est, quantopere sibi conciliet hominum beneuolentiam. Sed hoc, hodierno die, perpaucis persuadeas. nam quotusquisque non id agere videtur, vt, pro beneuolentia hominum odia emptitet?*

i *Multi antequam altissimum dignitatis gradum obtineant, omnibus virtutibus præditi videntur, quas postea, quia planè animo nequaquam inhæserant, sed in speciem quæsitæ erant, exuunt.*

k *A publicis muneribus videntur ij excusandi, quibus sunt domesticæ angustiæ & paupertas.*

l *Quidam eo sunt ingenio præditi, vt, in ijs etiam, quæ ritè faciunt, non modò seueri, sed & acerbi & sint, & videri velint.*

teri [a] silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere. Eodem anno continuis imbribus auctus Tyberis plana vrbis stagnauerat. [b] Relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, vt libri Sibyllini adirentur. [c] Renuit Tyberius, petinde diuina humanaque obtegens: sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis [d] leuari in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, ac suo nomine obtulerat Diuus præsedit, [e] quanquam vili sanguine nimis gaudēs; quod vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur. [f] cur abstinuerit spectaculo ipse, variè trahebant, alii tædio cœtus, quidam tristitia ingenii & metu [g] comparationis, quia Augustus [h] comiter interfuisset. [i] Non crediderim [k] ad ostentandam sæuitiam, mouendasque populi offensiones concessam filio materiam; quanquam id quoque dictum est. [l] Theatri licentia proximo priore anno cœpta grauiùs tum

OBSERVATIONES.

a *Multi potiùs, quàm domesticas angustias, & paupertatem suam nudent, & confiteantur, & beneficio nimis vulgato sint obstricti, silent, nec quibus rei familiaris angustiis conflictentur palam facere volunt. & hoc illud est, quod Tacitus apellat, silentium, & paupertatem beneficio præponere.*

b *Non cùm flumen perpetuis auctum imbribus plana loca stagnat, tunc est periculum ruinæ: sed cùm relabitur, metuendum est, ne secum ædificiorum, & hominum stragem trahat.*

c *Nouus princeps diligenter operam det, ne, quarum rerum cognitio sibi obesse potest, eæ vulgentur; nempe, quibus decretis nititur imperium suum, hæc semper obtegi & recondi debent. quædam, scilicet, sunt, quæ ratio imperandi facit arcana.*

d *Videat princeps ne preces & iusta desideria prouinciarum onera deprecantium aspernetur.*

e *Sæuitia magna est, vel vili gladiatorum sanguine nimis gaudere; debet autem princeps, quàm maximè potest, amouere ab se suspitionem crudelitatis, qua generi humano nihil odiosius dici potest.*

f *Præstat omnino abstinere ab aliqua re, quàm in ea ita versari, vt, nec tibi, neque cæteris satisfacias.*

g *Princeps qua ex re decessorum suum magnam laudem adeptum esse videt, si eadem in re ipse pari cum laude versari non potest, ab ea planè abstineat, ne superioris comparatione principis deterior illo appareat; ac proinde de sua existimatione multùm ipse detrahat.*

h *Quibus rebus delectatur populus præsertim potens, ijque apud quem est caput rerum, ijs princeps si comiter interuerit, rem multitudini gratam faciet.*

i *Historiæscriptor etsi nequaquam reticere debet ea, quæ principi, fama, & sermone hominum atrocissima obiectantur, tamen se ea non credere affirmet. qua re & prudentem se, ac modestum esse demonstrabit; & consulet posteritati, quæ sibi nihil atrox imitandum proponet; cùm quicquam tam dirum ne factum quidem vnquam esse quisquam animum inducere possit.*

k *Qui id agit vt hominum offensiones in aliquem moueantur, is huic persuadeat, aut, si potest, cogat eum his defungi muneribus, quæ per se sunt odiosa; eaque iis præbeat vitiorum ostendorum occasiones, quas scit esse maximas.*

l *Linguæ petulantia semper histrionum adeò propria fuit, vt vna procacitate tota histrionalis ars niti videatur.*

erupit occisis non modò e plebe, sed militibus, & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus & dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud pătres; dicebanturque sententiæ, vt prætoribus ius virgarum in histriones esset. intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, [a] increpituſque est Asinii Galli oratione, qui ea simulachra libertatis Senatui præbebat, silente Tyberio. [b] valuit tamen intercessio, [c] quia diuus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, [d] neque fas Tyberio infringere [e] dicta eius. De modo lucaris, & aduersus lasciuiam fautorum multa decernuntur, ex quis maximè insignia: [f] Ne domos [g] pătomimorum senator introiret: ne [g] egredientes in publicum equites Romani cingerēt, [h] aut alibi, quàm in theatro spectarentur, & spectantiū [i] immodestiam exilio mulctandi potestas prætoribus fieret. [k] Templum vt in colonia Tarraconensi stitueretur Augusto petentibus Hispanis, permissum, [l] datumque in omnes prouincias exemplum. [m] Centesimam rerum venaliū post bella ciuilia institutam, deprecante populo, [n] edixit Tyberius [a] militare æra-

a Pantomimi ij dicuntur, qui artem saltādi profitentur, vide Senec. epist. 76. hinc pantomimica ornamēta, Seneca epist. 20.

a Militare erarium illud erat, ex quo sola stipendia exercitibus persoluēda promebantur.

OBSERVATIONES.

a *Cum reip. status iam vergit ad principatum qui nouo principi operam præstant, id agere debent vt minima quæque libertatis vestigia deleant.*

b *Nouus princeps etsi minima quæque libertatis vestigia delere debet, consultè tamen faciet, si non vno impetu id aget, sed pedetentim, ac ne id agere videri possit, interdum aliqua vestigia, siue simulachra libertatis senatui populóue præbebit.*

c *Histriones, decreto Augusti, immunes sunt verberum.*

d *Successor illius qui remp. oppressit, singula dicta, facta, responsa decessoris sui summa cura, & religione obseruare debet, ne si vnius auctoritas eleuetur, periculum sit ne aperiatur fenestra ad cætera illius acta labefactanda, quæ omnia eò referebantur, vt reip. libertas opprimeretur. quod cùm feliciter præstitum est, quibus rationibus eo peruentum est, ex si tanquam sacrosanctæ obseruabuntur, satis constat principatum iam institutum ita corroborari, vt nulla amplius ratione conuelli possit. Hæc fuit intima causa Tiberio, quapropter nequaquam fas sibi duxerit infringere, non modò acta, sed ne dicta quidem Augusti.*

e *Quid loquantur principes diligenter videāt, cùm dicta ipsorum eodem apud homines sint loco, quo leges, responsa prudentum, senatusconsulta, aut ipsa oracula.*

f *Non est fas viro amplissimo ingredi in ædes pantomimorum.*

g *Homines aliqua dignitate præditos minimè decet, pantomimos in publicum egredientes cingere.*

h *Pantomimos, & histriones alibi, quàm in theatro spectare indecorum est.*

i *Immodestia eorum, qui fauent lasciuiæ, dictisque procacibus pantomimorum, & histrionum exilio coercetur.*

k *Templa non modò Dijs immortalibus, verùm etiam hominibus, etiam deterrimis, interdum struuntur.*

l *Cùm princeps in sui honorem aliquid vt faciat, cuipiam permittit, satis ostendit, cupere se, vt cæteri inde exemplum capiant.*

m *Qui sumptus in rep. necessarij sunt, hi certo aliquo ærario, aut certa aliqua pecunia niti debēt, quæ in nullos alios vsus conferatur.*

n *Obseruent principes, iustas populi preces admittendas esse; aut, cur id fieri non possit, rationem publicè reddi oportere edicto, aut epistola; vt, non se libidine agi, sed reip. necessitate cogi ostendant.*

rium eo subsidio niti, simul imparem oneri Remp. nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. ita proximę seditionis malè consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, [a] abolita in posterum. Actum deinde in senatu ab Arruntio & Ateio, [b] an ob moderandas Tyberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alueo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciē adferret. Congruentia his Interamntes disseruere, pessum ituros fœcundissimos Italiæ campos, si amnis Nar [id enim parabatur] in riuos diductus superstagnauisset. Nec Reatini silebant, Velinum lacum, quà in Narem effunditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum: [c] optimè rebus mortalium consuluisse naturam, [d] quæ sua ora fluminibus, suos cursus, [e] vtque originem, ita fines dederit: spectandas etiam religiones sociorum, [f] qui sacra, & lucos, & aras patriis amnibus dicauerint: quin ipsum [g] Tyberim nolle prorsus accolis fluuijs orbatum minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operū, siue superstitio valuit, vt in sententiam Pisonis concederet, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouncia Mœsia, additis Achaia & Macedonia. [h] Id quoque morum Tyberij fuit, continuare im-

OBSERVATIONES

a *Sapienter facit princeps, cùm quæ vi à potentibus iam sunt extorta, ea ipse ita temperat, vt edicto licet paulùm immutata aut permittat; aut probabili aliqua ratione aboleat. Ita enim populo satisfacit cum dignitate.*

b *Ad moderandas violentioris alicuius amnis exundationes verti flumina, & lacus, per quos augescat, debent.*

c *Natura ita consaluit mortalibus, vt de ea conqueri nemo possit: estque temeritatis insignis, ea velle mutare, quæ naturalia sunt.*

d *Natura fluminibus sua ora, suos cursus, vtque origines, ita fines dedit.*

e *Cuiq; que rei natura originem, huic fines dedit. seu quicquid manat a principio, tendit ad interitū.*

f *Cùm singulis fluminibus singula numina præesse veteres crederent, non mirum est, si his diuinum cultum tribuerunt, ac sacra, lucos, aras patrijs amnibus dicarunt.*

g *Flumen eo maiori gloria fluere dicitur, cùm multi aly accolæ fluuij in eum influunt.*

h *Quidam eo sunt ingenio præditi, vt semel placita pro æternis seruent, etiam in ijs, quæ mutari debere videntur. Certe Tiberium mirum est, tam callidum principem imperia, & iurisdictiones continuasse. cùm potius natura nouis principatus postulare videatur, vt quibus maxima reip. munia commissa sunt, subinde mutentur. Sed præter huius rei causas, quæ hic à Tacito afferuntur, hanc memorabo. Non metuisse Tiberium, ne quid turbæ ab ijs, quos exercitibus, ac prouincijs præficiebat, daretur, quia certa pro incertis, præsentia pro futuris, tuta pro periculosis reliquissent; cùm satis constet, perraro quenquam res nouas moliri, nisi desperatione aut odio coactum, quæ nulla erant in iis, quos Tiberius honoribus, & opibus cumulauerat: ac proinde causa nulla erat, cur ab illis sibi metueret. ex quibus tamen si aliquis insanire occepisset, satis sciebat illius conatus ab aliis exercitibus infringi paruo negotio posse. Suetonius huius rei causam refert ad abiectam ab eo reip. curam.*

peria

pera,ac plerosque ad finem vitæ in ijsdem exercitibus,aut iurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur: alij tædio nouæ curæ, semel placita pro æternis seruauisse: quidam inuidia, [a] ne plures fruerentur. sunt qui existiment, [b] vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium. [c] neque enim eminentis virtutes sectabatur; & rursum vitia oderat. ex optimis periculum sibi, à pessimis [d] dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione [e] postremò eo processus est, vt mandauerit quibusdam prouincias, quos egredi vrbe non erat passurus. De comitijs consularibus, quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeò diuersa non modò apud autores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modò subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque & vitam, & stipendia descripsit, [f] vt qui forent [g] intelligeretur: aliquando ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, [h] suam ad id curam pollicitus est. plerunque eos tantùm apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset. posse & alios profiteri, si gratiæ, aut meritis confiderent. [i] spe-

OBSERVATIONES.

a *Minor videtur esse inuidia si bono, aut honore aliquo vnus diu fruitur, quàm si minori spatio temporis multi.*

b *Cuius callidum est ingenium, huius anxium solet esse iudicium de iis, quorum opera necessario vtitur.*

c *Etsi princeps odit vitia, non tamen eminentes virtutes plerunque sectari solet. siquidem à præstantibus hominibus periculum sibi fore suspicatur. Non igitur causa est, quapropter mirentur homines virtute præstantes si non, quo digni sunt, loco apud principes sunt; atque ex suis virtutibus ornantur; siquidem, vti diximus, non minùs metuuntur virtutes, quàm exosa sunt vitia; & vt Sallustius ait in Coniurat. Catil. Regibus boni, quàm mali suspectiores sunt; semperque his aliena virtus formidolosa est.*

d *Cùm publicum dedecus à pessimis hominibus meritò metuendum sit, diligenter princeps videre debet, quibus dignitates mandet.*

e *Hic callidissimorum principum mos est, vt, cùm eminentes virtutes metuant, vitia item ad vitandum publicum dedecus oderint, diu quibusnam prouincias, maximique momenti negotia committant, hæsitent; qua hæsitatione eò tandem proueniunt, vt, quos tam ob vitia, quàm ob maximas virtutes suspectos habuerunt, hos tandem summa afficiant beneficiis, magnisque extollant honoribus; nempe, vt se omni suspicione pariter exoluant, ac periculo.*

f *Certa demonstratio (vt est apud Iurisconsultos) est vice nominis, vel sic; Eius nomen nomino, quem ita describo, vt ea descriptio conueniat, præter ipsum, neminì.*

g *Cùm in comitijs agitur de iis, qui honore sunt honestandi, singulorum facta, & virtutes enumerare, quàm nomina proferre præstat.*

h *Nouus princeps mirum in modum conciliat sibi nobilium beneuolentiam, si sua gratia, & studio, in adipiscendis honoribus, iuuat eos, qui ipsius gratia, aut proprijs meritis confidunt.*

i *Tyrannus plerunque multa dicit speciosa verbis, quæ re ipsa inania sunt, aut subdola.*

cioſa verbis, re inania, aut ſubdola: [a] quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tantò eruptura ad infenſius ſeruitium.

OBSERVATIONES.

a *Nouus princeps, remanentibus adhuc veſtigiis libertatis, quæ potiſſimùm conſpiciuntur in eo, ſi ſuffragiis populi magiſtratus creantur, debet dare operam, vt candidati, iique qui honores ambiunt, apud ſe nomina profiteantur; hoc eſt, vt in ſua manu ſit id omne, quod pertinet ad comitia; hac ſpecie, vt dicat, ſe nonniſi eorum nomina eſſe editurum, qui gratia, hoc eſt fauore multitudinis, ſed veneratione ipſius principis, & proprijs meritis nituntur. hac arte cuncta ad ſe trahet; nam quantò maiore libertatis imagine quicquid ea in re ipſe aget, tegetur, tantò magis erumpet ad infenſius ſeruitium. ſiquidem princeps nonniſi magiſtratus deſignabit, & creabit eos, quos volet; ac proinde vniuerſam rempub. in ſua manu habiturus eſt.*

FINIS OBSERVATIONVM IN PRIMVM LIBRVM ANNALIVM C. CORNELII Taciti.

EPITOME SECVNDI LIBRI ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

VONONES Parthorum Rex, regno exutus ab Artabano, & ad Armenios profugus ab his in regnum accipitur. Id quod cùm Artabanus iniquo animo ferret, & hâc ob causam Armenijs minitaretur, in quibus aduersus vim Parthorum parum subsidij erat; & causa esset nulla, cur bellum aduersus Parthos eius causa susciperetur, à Cretico Sullano rectore Suriæ custodia circumdatur. Cùm & has, aliasq; ob causas, quas infra memorabo, Sisenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. res Orientis turbarentur, hâc occasionem arripuit Tiberius abstrahendi Germanicum ab suetis legionibus, nouisque prouincijs imponẽdi, dolo simul & casibus obiectandi. Ille verò hoc cogniro, celerandæ aduersus Germanos victoriæ inrentior, fabricat classem mille nauium ad vehẽdas legiones vsque ad Amisiam flumen. Illis quippe in locis bellum erat gerendum aduersus Cheruscos. Ibi Stertinius, missu Germanici, igne, & cædibus Angriuariorum, qui defecerant, perfidiam vltus est. Carioualda dux Batauorum pro Romanis aduersus Cheruscos pugnans, cum aliquot nobilibus interficitur. Cæterùm tam de Cheruscis, quàm cæteris Germanis magnam statim victoriam, commisso prelio, Germanicus reportauit. eo ex prælio Arminius vulneratus, & Inguiomerus euaserũt. in loco prælii Tiberius ab legionibus imperator salutatus est. Ea clades tanto dolore & ira affecit Germanos, vt statim bellum restaurarint: quo rursus ipsorum ingenti clade, superati sunt. Post quæ continuò Angriuarii supplices in deditionem accipiuntur. His rebus ita gestis, Germanicus cùm maiorem partem exercitus classi imposiram reueheret, vi ventorum, & sæuitia fluctuum pars nauium hausta, pars disiecta, & in solas terras, aut in Britanniam delata est. Quæ damna statim pensata sunt prospera expeditione in Marsos. Inde crebris Tiberii epistolis Germanicus Romam accitur. Ibi Libo Drusus Scribonius, fraude Firmii Cati senatoris, quasi res nouas moliretur, in senatu accusatus, voluntaria morte iudicum sententias effugit. Facta de Mathematicis, Magisque Italia pellendis senatusconsulta; quorum è numero L. Pituarius saxo deiectus est. Item Martius supplicio est affectus. Aduersus luxum ciuitatis decretum est, ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, néue serica vestis viros fœdaret. Inter quæ Vrgulania, quam amicitia Augustæ supra leges extulerat ab L. Pisone in ius vocarur. Eo anno res dilatæ; tentatumque est vt magistratus essent quinquennales.

A. V. C. DCCLXIII.

cui rei aduersatus est Tiberius. Is M. Hortalo paupertatem suam querenti quamuis primo aduersatus, tamen perspecta inclinatione senatus benignè fecit. Eodem anno, cùm Clemens Posthumi Agrippæ seruus, extincto, vt superiori libro dictum est, domino eius cineres furatus se Agrippam esse mentiretur, iamque futurum esset, vt ex eo noui motus propediem orirentur, opera Sallustii Crispi, Romam tractus interficitur. Fine anni arcus, ob recepta signa cum Varo amissa; item ædes Fortis fortunæ, & effigies diuo Augusto dicantur.

A. V. C. 773. Sequenti anno, C. Cœlio, L. Pomponio Coss. Germanicus triumphauit de Cheruscis, Chattisque & Angriuariis, aliisque nationibus vsque ad Albim. Cæterũ ad ea, quæ supra de Armenia memorauimus accedebat, quod morte Archelai regis Cappadocia sine rege erat. præterea Antiocho Comagenorum, Philoparore Cilicum regibus defunctis turbabantur nationes. & prouinciæ Syria, atque Iudæa tributi onerabãtur. Igitur Germanicus iamdiu inuisus Tiberio ad hos motus compescendos in Orientem, Drusus alia specie, aliisque de causis in Illyricum mittitur. Eodem anno duodecim celebres Asiæ vrbes nocturno motu terræ collapsæ, & diductis tectis haustæ sunt. Ædes aliquot sacræ aut vetustate, aut igni abolitæ à Tiberio dedicantur. Tacfarinas Africæ turbator à Furio Camillo proconsule Africæ funditur, fugaturq;.

A. V. C. 774. Sequenti anno, Tiberio tertiùm, Germanico iterum Coss. Germanicus per Illyricam oram, in Græciam, mox in Thraciam venit. & superatis angustiis Propõtidis, & ore Pontico relegit Asiam; appulsusque Colophona ad Armenios contendit. his dato rege Artaxia, Cappadociam in formam prouinciæ redigit. Comagenis Q. Seruæum præficit. Interim Cn. Piso, quem Tiberius ad infectandum Germanicum Syriæ præfecerat, assequitur Germanicum apud insulam Rhodum; eoque præuecto in Syriam pergit. M. Silla-

A. V. C. 775. no, L. Norbano Coss. Germanicus in Ægyptum profectus, quæ visu digna sunt, visit; Maroboduus Sueuorum Rex ab Catualda armis petitus, mox fractus, & ab omnibus desertus, inuitatu Tiberii in Italiam venit, & Rauennæ per duodetriginti annos habitus est. Catualda pulsus Germania Forum Iulium mittitur. Decretũ senatus fit, vt Germanicus, & Drusus ouantes vrbem ingrederẽtur. Rhescuporis Thraciæ rex, ob fraude captũ, mox interfectum Cotyn fratis filium, custodia circumdatus, Romamq; tractus, & in senatu accusatus, damnatus est, vt procul regno teneretur. Regnum in liberos Cotyis diuiditur. Ipse Alexandriæ, quò deuectus fuerat, interficitur. Vonones antea Pompeiopolim Ciliciæ vrbem amotus, cùm corruptis custodibus fugeret, in ripa Pirami fluminis à Vibio Frontone vincitur; mox à Remmio euocato interficitur. At Germanicus postquam ex Ægypto redut, fraude, & dolo (vt creditur) Cn. Pisonis in grauissimum

uissimum morbum incidit, cuius vi tandem, non sine ingenti omnium luctu, extinctus est. Cn. Sentius (nam Piso, iussu Germanici prouincia excesserat) de consilio legatorum Sutiæ præficitur. Agrippina ascendit classem cum cineribus Germanici, liberisque Romam contendens. Piso accepto nuncio mortis Germanici apud Coum insulam, eoque intemperanter cum Plancina vxore vsus, redit ad prouinciam, Domitio Celere in eam ideo præmisso, vt quicquid hominum posset, armatet. Ipse cùm eò rediisset, cum ea manu, quam in modum legionis composuerat, Calenderim Ciliciæ castellum admodum munitum occupat; in quo cùm se aduersus Sentium, à quo obsidebatur, non se defendere posset, tandem victa pertinacia, & traditis armis, naues, ac tutum in vrbem itet obtinuit. Germanici mors Romæ nunciata tantum luctus, doloriſq; populo Rom. attulit, vt spõte omnes insignia luctus sumpserint. Honores ei, qui maximi potuerunt, decreti sunt. Liuia soror Germanici nupta Druso, recenti adhuc mœstitia, duos virilis sexus simul enixa est. Eodem anno cautum est, ne quæstum corpore faceret cui pater, auus, aut maritus eques Rom. fuisset. In locum Occiæ, quæ septem, & quinquaginta per annos Vestalibus sacris præsederat, suffecta est Domitii Pollionis filia. Arminius, pulso Maroboduo regnum affectans, armis petitus, dolo propinquorum cecidit.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER II.

ET IN HVNC OBSERVATIONES Caroli Paschalii Cuneatis.

ISENNA Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna prouinciæque Romanæ, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma, acceptumque regem, quamuis gentis Arsacidarum, vt [a] externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam Phrahates quanquam depulisset exercitus; ducesque Romanos, cuncta [b] venerantium officia ad Augustum verterat; [c] partemque prolis, firmandæ amicitiæ miserat, haud perinde nostri metu; [d] quàm fidei popularium diffisus. Post finem Phrahatis & sequentium regum, [e] ob internas cædes, venere in vrbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum eius accirent. [f] Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, [g] vt ferme ad noua imperia. Mox subit pudor degenerauisse Parthos, petitum alio ex orbe regem hostium artibus infectum: iam inter prouincias Romanas solium Arsacidarum haberi darique: Vbi illam gloriâ trucidatum Crassum, exturbantium Antonium, ii [h] mancipiũ Cæsaris tot per annos ser-

OBSERVATIONES.

a *Is nobis pro alieno & externo est, quî alibi, quàm in patria altus, & educatus, externisque moribus imbutus est.*

b *Aliud est seruire; & aliud venerari. veneratio est obseruantia imbecillioris erga valentiorem; seruitus est ius domini in mancipium.*

c *Non exiguum amicitiæ argumentum exhibetur ei, cuius in aulam pars regiæ & nobilissimæ alicuius prolis, hoc est, aliquis ex liberis, charissimum scilicet, pignus mittitur.*

d *Fœdus, & amicitia à principe cum exteris duabus de causis firmatur; nempe, metu potentioris; aut, quòd is fidei popularium diffidit.*

e *Ex intestinis malis, & periculis externis profecta est necessitas constituendi publicam rem certa aliqua forma. optimæ autem reip. formæ argumentum est, cum vtrique malo obuiam itum est.*

f *Magnificum est principi peti ab se, & ex aulâ sua, tanquam ex regum seminario, acciri eum, qui florentissimæ alicuius prouinciæ, & validissimæ gentis rex futurus est.*

g *Hic est fere barbarorum mos, vt rerum mutatione, nouisque imperijs delectentur.*

h *Regno haud satis videtur esse honorificum, in solio regio locare eum, qui apud exteras gentes seruitutem perpessus sit. certè Parthi hoc pacto poterant vocari vernæ Romanorum, quomodo Fabius Pictor lib. 2. de aur. sec. & orig. vrb. Romæ dicit Romulum ex regulo primum regem à Thuscis declaratum esse. quam rem per occasionem acceptam Mithridates rex Asiæ pro ignominia Romanis opposuit, quod vernæ fuissent Thuscorum.*

uitutē perpessum Parthis imperitet? Accēdebat dedignantes & ipse diuersus [a] à maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura, quoties per vrbes incederet [b] lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas, inridebantur & Græci cōmites, ac vilissima vtensilium annulo clausa. sed [c] prompti aditus, obuia comitas, [d] ignotæ Parthis virtutes, [e] noua vitia; & quia ipsorum maioribus aliena, [f] perinde odium prauis & honestis. Igitur Artabanus Arsacidarum e sanguine apud Dahas adultus excitur: primoque congressu fusus reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interquē Parthorum & Romanas opes insida, ob [g] scelus Antonij, qui Artauasdem regem Armeniorum specie [h] amicitiæ inlectum, dein [i] catenis oneratum, postremò interfecerat. Eius filius Artaxias, [i] memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armenijs Tigranes, deductusque in regnum à Tyberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quanquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. deinde iussu Augusti impositus Artauasdes, & non sine clade nostra deiectus. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is

1. Ac ne quid honesti deesset arreti. Patere. & Dio.

OBSERVATIONES.

a *Princeps vt suorum popularium fauorem sibi conciliet, nondebet præbere se diuersum à maiorum, gentisque cui imperitat, institutis; ea dico, quæ sunt moris, & consuetudinis antiquæ; quæque fuerit posita ante omnium oculos; cuius generis sunt venatus, cura equorum, patriæ epulæ, vestitus, sermo, & quæ sunt de eodem genere. certè nunquam prudens princeps conturbabit publicos mores, nec populum, vt ait Seneca in se, vitæ nouitate, conuertet.*

b *Princeps ab ijsrebus omnino abstinere debet, quæ animum mollem, & effœminatum arguunt.*

c *Difficile dictu est, quàm gratæ sint in vulgus ea virtutes, quæ etsi omnes homines decent, tamen principum ita propriæ sunt, vt iji carere, sine magna infamia, & fortasse periculo nō possint; prompti scilicet, aditus, & obuia comitas, & (quamuis hoc loco de ea non agatur) liberalitas. Hæ virtutes, præter hanc vltimam, barbaris sunt ignotæ; & quò magis à nobis vt virtutum potissimæ celebrantur, hoc magis ab ipsis tanquam vitia notantur.*

d *Princeps imprimis debet nosse ingenia eorum, quibus imperat; siquidem alios comitate, & beneuolentia in officio continebis; alios, & hos barbari ingenij homines, nonnisi seueritate, truculque & aspectu, & atrocibus factis coerebis.*

e *Cùm satis constet cuncta mortalium vna singulorum opinione niti, heu miseros nos, quibus ne in virtute quidem persæpe præsidium vllum est: siquidem quòd tu pro certo habes esse virtutem, id alijs fortasse est vitium. Ita, qua ex re laudem speres, hæc tibi dedecori est.*

f *Et apud vulgus, & apud barbaras gentes, quæ sunt aliena à maiorum institutis, ea siue praua, siue honesta perinde odio sunt.*

g *Princeps diligenter cauere debet, ne, scelestis hominibus prouincias committat, præsertim longinquas, & potentes, & potentissimis atque infensissimis hostibus finitimas; ne scelere præfecti prouinciales abalienati, ab se ad illorum obsequium traducantur.*

h *Hominis est mire perfidi, aliquem specie amicitiæ illicere, ac postea in eum sæuire.*

i *Sedulò danda est opera, ne quenquam mortalium, præsertim verò prepotentes homines offendamus; cùm non minùs odia à patribus ad filios, quàm hæreditates transferantur.*

Ario-

Ariobarzanen origine Medum, ob[a] insignem corporis formam, & præclarum animum[b] volentibus Armenijs præfecit. Ariobazane morte fortuita absumpto, stirpem eius haud toleravere. tentatoque[c] fœminæ imperio, cui nomen Erato, eaque breui pulsa, incerti solutique, & magis[d] sine domino, quàm in libertate, profugum Vononem in regnũ accipiunt. Sed vbi minitari Artabanus, & parum subsidij in Armenijs, vel si nostra vi defenderetur, bellum aduersus Parthos sumendum erat, rector Syriæ Creticus Silanus excitum[e] custodia circundat, manente luxu & regio nomine, quod ludibrium vt effugere agitauerit Vonones, in loco reddemus. Cæterum Tyberio[f] haud ingratum accidit, turbari res Orientis, vt[g] ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, nouisque prouinciis impositum dolo simul & casibus obiectaret. [h] At ille quanto acriora in eum studia militum, & auersa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare præliorum vias, [i] & quæ sibi tertium iam annum belligeranti sæua vel prospera euenissent: fundi Germanos acie, & iustis

OBSERVATIONES.

a *Is regno, & principatu dignus videri potest, cui natura, præter insignem corporis formam, præclarum quoque animum dedit.*

b *Qui volentibus præficitur, is legitimè, ac proinde tutò diuque imperat.*

c *Vix fieri potest, vt ferocès nationes, & bellaces gentes fœminæ imperium ferant.*

d *Aliud est esse sine domino, & aliud esse in libertate. quippe sine domino dicuntur esse ij, qui assueti sunt imperio vnius, qui etsi è medio [illegible] luxu est, tamen propediem futurum est, vt alius, quisquis ille futurus est, in demortui locum substitutus imperitet. In libertate verò ij sunt, qui ita affecti sunt animis, vt, mortalem supra se agnoscant esse neminem, præter vnum magistratum, & leges. hinc fit, vt, vniuscuiusque conditio non tam ex præsenti statu, quàm ex animo spectanda sit.*

e *Cum agitur de alicuius causa aduersus potentissimum hostem suscipienda, primùm illud in deliberationem venire debet, an id, quod agendum suscipimus, honestè facere possimus; mox, verum plus vtilitatis, aut damni ad nos inde rediturum sit. quòd si magnitudo periculi ea est, vt nos nostraque manifesto in casum demus, causa nulla est, quapropter pro ea pro propugnatorum suscipiamus, ex qua pernicies nostra proficisci potest.*

f *Cum agitur de rege, aut principe aliquo in potestate habendo, potest is circumdari custodia, manente tamen dignitatis, quam obtinet, nomine, & luxu.*

g *Nobis malè esse possumus pati, dummodo incommodo nostro vti possimus ad impediendà consilia, & conatus eorum, quos suspectos habemus.*

h *Princeps si quem, ob potentiam, suspectum habet, hunc probabili specie abstrahit ab ijs locis, atque ab iis exercitibus, apud quos auctoritate plurimùm potest; eumque dolis, multisque casibus obiectat. i. aut dolos ei nectit, quibus circumuentus pereat, aut ab hostibus opprimatur.*

i *Quò quis magnus, & præclarus vir pluribus dolis petitum esse scit à principe, qui ipsius, scilicet, gloriæ inuidet, hoc debet esse intentior celerandis præclaris facinoribus. nam demus ei vitam postea per scelus ereptam, non tamen poterit fraudari gloria ea, quam, in infinita posteritate est percepturus ex magnitudine rerum gestarum.*

k *Cautus dux exercitus ex præteritis, quæ sibi sæua, aut prospera euenerunt, futura colligit; quæ omnia vt rectè reputare possit, debet singillatim scire; quibus rebus suus exercitus potissimùm superior, itemque quibus hoste sit inferior. hanc rationem qui diligenter subduxerit, nouus vincendi hostis rationes, illique incognitas haud dubiè fœliciter experietur.*

locis, iuuari syluis, paludibus, breui æstate, & præmatura hyeme: suum militem haud perinde vulneribus, quàm spatiis itinerum, damno armorum adfici; fessas Gallias ministrandis equis; longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum, at si mare intretur, promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam: simul bellum maturiùs incipi, legiónesque & commeatus paritèr vehi: integrum equitem, equosque per ora & alueos fluminum media in Germania fora.

i lego C. Anteio. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum P. Vitellio & Cæcinio. Silius & Anteius & Cæcinna fabricandæ classi præponuntur. Missæ naues sufficere visæ, properatæque: [a] aliæ breues angusta puppi, prorâque, & lato vtero, quò faciliùs fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, vt sine noxa siderent: plures appositis vtrinque gubernaculis, conuerso vt repente remigio, hinc vel illinc adpellerent: multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis agebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. [4] Insula Batauorum, in quam conuenirent prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisque copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Batani, velut in duos amnes diuiditur, seruatque nomen & violentiam cursus quà Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior, & placidior adfluens, verso cognomento, Vahalem accolæ dicunt. [5] mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine, eiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæsar dum adiguntur naues, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Chattos facere iubet. Ipse, audito castellum Luppiæ fluminis adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. neque Silio, ob subitos imbres, aliud actum, quàm vt modicam prædam, & Arpi principis Chattorum coniugem, filiamque raperet. Neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam aduentus eius dilapsi: tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso si-

a De hoc nauium genere hæc Tacit. lib. 5. hist. sic, inquit, inter vadas voluunt pari vtrinque prora, & inambili remigio quâdo hinc vel illinc adpellere: & inuersâ est.

3 Sic in vita Agric. Britann. nouum prius in speciem simul, & terrorem.

4 De hac insula vide lib. de morib. Germ.

5 Vide lib. de morib. Germ.

OBSERVATIONES.

a *Expedito exercitu, vt suprà obseruaui, multò maiora geri possunt, quàm si impedimentis detineatur. quippe hæc ad insidias opportuna, ac defensantibus iniqua esse constat.*

b *Multis nauium genera ad instruendam classem sunt necessaria: siquidem alias oportet esse breues, angustæ puppi, proraque & lato vtero, quò faciliùs fluctus tolerent; alias verò planis carinis, vt sine noxa sidant, cuiusmodi videmus esse triremes: alias appositis vtrinque gubernaculis, vt conuerso repente remigio, hinc vel illinc adpellant: alias pontibus stratas, super quas tormenta vehantur; simulque ferendis equis, aut vehendo cõmeatui aptas. Sunt & alia nauium genera singularum gentium propria, atque adeò quæ ex præsenti vsu comparantur, vt ait Tacit. lib. 3. hist. Quin inquit, & barbari contemptius vagabantur, fabricatis repente nauibus, quas camaras vocant, arctis lateribus aluum sine vinculo æris, aut ferri connexam. Denique nauium laudes hæ sunt, vt velis sint habiles, citæ remis, ac postremò remigum alacritate agantur.*

tam

tam diſiecerant. Reſtituit aram, honorique patris princeps ipſe cum legionibus decucurrit: Tumulum irerare haud [1] viſum. & cuncta inrer caſtellum Aliſonem, ac Rhenum nouis limitibus, aggeribusque permunita: Iamque claſsis aduenerat, cùm prę miſso commeatu, & diſtributis in legiones, ac ſociòs nauibus, foſſam, cui Druſianę nomen, ingreſſus, precatusque Druſum patrem, vt ſe eadem auſum libens placatuſque [a] exemplo, ac [b] memoria conſiliorum atque operum iuuaret. lacus inde & Oceanum vſque ad Amiſiam flumen, ſecunda nauigatione peruehitur. Claſsis Amiſię relicta leuo amne, erratumque in eo, quod non [2] ſubuexit. [transpoſuit militem dextras in terras iturum.] ira plures dies efficiendis pontibus abſumpti. Et eques quidem, ac legiones prima æſtuaria, nondum adcreſcente vnda, intrepidi tranſiere: poſtremum auxiliorum agmen, Batauique in parte ea dum [4] inſultant aquis, artemque nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt. Metanti caſtra Cæſari Angriuariorum defectio à tergo nuntiatur. Miſſus illico Stertinius cum equite & armatura leui, [c] igni & cædibus perfidiam vlrus eſt. Flumen [5] Viſurgis Romanos Cheruſcosque interfluebat. eius in ripa cum cæteris primoribus Arminius adſtitit, queſitoque an Cæſar veniſſet, poſtquam adeſſe reſponſum eſt, [d] vt liceret cum fratre conloqui, orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, inſignis fide, & amiſſo per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tyberio. tum permiſſum. progreſſuſque ſalutatur ab Arminio, qui amotis ſtipatoribus, vt ſagittarii noſtra pro ripa diſpoſiti abſcederent, poſtulat. & poſtquam digreſſi, vnde [e] ea deformitas oris interrogat fratrem: illo locum, & prælium referente, quodnam [6] præmium recepiſſet, exquirit. Flauius [e] aucta ſtipendia, torquem, & coronam,

1 Quia tam clara dis accepta, quam pietatis illorum, qui tumulum extruxerat, gratique monentis in defunctos teſtis eſſe poterat.

2 Non perduxit, aut transpoſuit militem in dexteram ripã.

3 Hæc ex margine libri, in cõtextum, vt ego puto, irrepſerunt, tanquam interpretatio illius, ſubuexit, tamẽ nihil muto.

4 Sic lib. 5. hiſt. Germani notis vadis perſultabant.

5 De hoc flumine vide Patere. lib. 2.

6 Nunc præmium appellat id, quod ciuis tribuebat paulò poſt pretium vocabit.

OBSERVATIONES.

a *Exemplo domeſtico, & memoria conſiliorum paternorum maximi cuiuſque viri pectus ad præclariſſima quæque facinora mirum in modum acuitur.*

b *Hoc verè eſt filium eſſe, non tantùm ore, & reliqua ſpecie corporis patris effigiem præ ſe ferre, ſed illius, ſi vir præclarus fuit, veſtigiis inſiſtere, illius exemplum imitari, illius conſilia, & præcepta memoria tenere.*

c *Cùm in defectione alicuius tam grande momentum eſt, vt res maximæ, quas molimur, impediri poſſint, haud dubiè huius perfidia, ad terrorem cæterorum, igne, & cædibus vindicanda eſt.*

d *Ad diſciplinam militarem potiſſimùm pertinet, edicere, ne quiſquam illorum, qui ſunt in exercitu, quicunque tandem ille eſt, cum hoſte, niſi priùs impetrata ab imperatore venia, colloquatur, aut extra ordinem iniuſſu ducis ſui pugnet. qui ſecus faxit, is, quia militarem diſciplinam ſoluit, capitali ſupplicio affici debet; cuius rei illuſtre exemplum legitur apud Liu. lib. 8. hiſt. ab urbe cond. cuius meminit Salluſt. in coniurat. Catil.*

e *Siquis vir inſignis cum hoſte manu collata ita vulneratus eſt, vt ex vulnere non minima appareat deformitas oris, huic augeri ſtipendia debent; ac præterea torque, corona, cæteriſque donis militaribus donandus, hoc eſt iis rebus honeſtandus eſt, quæ nunquam leues ideo videri poſſunt, quòd ſunt ſingularis, & eximiæ virtutis argumenta. hæc, nimirum, ſunt illa decora, quæ ignobiles inſerunt magnis nominibus, & nobiles eo quo ſunt loco dignos præſtare pergunt.*

aliaque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia seruitii [a] pretia. Exin diuersi ordiuntur: hic magnitudinem [b] Romanam, opes Cæsaris, & victis graues pœnas, in deditionem venienti paratam clementiam, neque cõiugem & filium eius hostiliter haberi. Ille [c] fas patriæ, libertatem auitam, [1] penetralis Germaniæ deos, matrem precum sociam, ne propinquorum & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quam imperator esse mallet. [d] Paulatim inde ad iurgia prolapsi, [e] quominus pugnam conferrent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, armaque & equum poscentem Flauium attinuisset. Cernebatur contra minitabundus Arminius, prælium-que denuntians. nam pleraque Latino sermone interiaciebat, vt qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones [f] haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. Præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Aemilius, distantibus locis inuecti, [g] vt hostem diducerent. quà celerrimus amnis, Cariovalda dux Batauorum erupit. eum Cheruſci, fugam simulantes, in planitiem saltibus circumiectam [h] traxere: dein coorti, & vndique effusi trudunt aduersos, instant cedentibus, [i] collectosque in orbem

[1] intimę. quas si dicat, non ab externis gentibus accitos deos, sed quibus ab omni æuo Germanũ nomẽ cuncta est.

OBSERVATIONES.

a *Etsi hæc sæpe confunduntur, tamen ita distincta sunt, vt aliud sit pretium, aliud præmium; illo vilium personarum opera conducitur; hoc non alij debetur, quàm illi, qui, cùm virtute cum multis contenderet, eos sua præstantia superauit. In pretio spectatur vtilitas, in præmio decus. Iam verò stipendia possunt videri pretia; sed dona militaria propria virtute parta nequaquam. pretio enim mercenarij; præmio fortissimus quisque ad res maximas excitatur. Itaque male Arminius seruitij pretia vocat quæ præmia dici, quod vni virtuti data sunt, debent.*

b *Aduersus eum pertinaciter magis, quàm prudenter bellum suscipitur, qui sua magnitudine cuncta complet, cuiusque immensis opibus vix pares reperiuntur. qui huius tam potentis hostis vim, quàm clementiam experiri maluit, si victus est, meritò suæ temeritatis pœnas dat. quod non accideret ei, qui ex æquo dimicat.*

c *Iustum bellum dici potest illud, quod necessitate geritur, nempe, pro propugnatione patriæ, libertatis auitæ, penatium.*

d *Fratrum odium ab iis rebus profectum quæ pertinent ad remp. solet esse muleò acrius, quàm cæterorum.*

e *Hi sunt gradus irarum; vt primùm exprobretur aliquid factum, aut non factum; inde ad iurgia prolabamur; postremò pugnam conseramus.*

f *Haud est imperatorium, dare exercitum in discrimen, in locis præsertim hostilibus, iniquis, & periculosis, nisi præsidiis bene dispositis, omnibusque prius diligenter circumspectis.*

g *Cùm hostium exercitus, si vnum in locum coeat, ingens futurus est, priusquam coalescat, præmittendus est equitatus, non simul, & cæteruatim, sed locis distantibus ad hostem diducendum.*

h *Non semper qui fugere videtur verè fugit; sed fugam scilicet, simulat, donec paulatim persequentes in loca ipsis iniqua, sibi æqua traxerit. ea re diligenter cauendum est, ne effuse fugientes semper sequamur, metu insidiarum.*

i *Qui se vndique ab hostibus circumuentos vident, optimum est vt, quò hostium se circumfundentium, & vndique effusorum impetus sustinere possint, in orbem collecti pugnent, donec ingruentes cæterus globo frangere possint: ipsosque tandem propria virtus, atque audacia periculo eximat.*

pars

pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda diu sustentata hostium sæuitia, hortatus suos vt ingruentes cateruas globo frangerent, atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis, & suffoso equo labitur, ac multi nobilium circa: cæteros vis sua, aut equites cum Stertinio, Æmilioque subuenientes periculo exemere. Cæsar transgressus Visurgim, [a] indicio perfugæ cognoscit delectum ab Arminio locum pugnæ, conuenisse & alias nationes in syluam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides: & cernebantur ignes, suggressique propiùs [b] speculatores audiri fremitum equorum, immensique, & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo [c] summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo [d] incorruptum foret, secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sæpiùs, quàm comperta nuntiare, libertorum seruilia ingenia, amicis inesse adulationem, si concio vocetur, illic quoque quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere: [e] penitus noscendas mentes, cùm secreti, & incustoditi inter militaris cibos spem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egressus Augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite vno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorũ vias, adsistit tabernaculis, fruiturque fama sui: cùm hic [f] nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem per seria, per iocos eundem animum

OBSERVATIONES

a *Diligenter cauere debet is, qui exercitui præest, ne perfugarum indicia spernat, si modò sunt verisimilia.*

b *Speculatorum opera in exercitu nunquam non est necessaria.*

c *Summæ rei discrimen tunc instare dicitur, cùm maximo conatu, totisque viribus vtrinque decertandum est: eo tempore, & loco, imperator militum animos explorare debet, an pugnam libenter, & alacri animo capessant. nam si fortè torpent, prælio omnino abstinere præstat, quàm incerto & fortasse irato Marti se permittere.*

d *Si sciret imperator quantùm in se vno, suaque diligentia est positum, nunquam profectò cuiquam de rerum summa apud se agenti, rerumque statum referenti ita fidem haberet, quin & ipse singula diligenter circumspectare, ac nosse, omnibusque locis frequens adesse vellet. quippe, ita comparatum est, vt vnusquisque rem pro suo ingenio, sæpiusque aliter, atque est, narret. amici quidem adulantur; seruorum cùm sit seruile ingenium, haud dubium est, quin ad gratiam loquantur; tribunorum, & centurionum mos est, læta potiùs, quàm vera referre; multitudo non quod ipsa sentit, sed eius, qui clamare cœperit, sensum sequitur. Itaque cautus princeps, & imperator nunquam alienis oculis videbit, nec pedibus alienis ambulabit; sed nulli, nisi sibi credens, ex eo, quod viderit audierit, cognouerit, quid facto opus sit, consultabit.*

e *Si princeps subiectorum, aut imperato militum mentes planè nosse studet, non debet eos vocare in concionem, quò mendacia, & simulationes quàm sæpissimè veniunt, sed ipse varia veste exornatus, ac in dissimulationem sui compositus interesse in locis, in quibus homines solent nudare animos suos; cuiusmodi sunt conuiuia, vbi quisque liberè quid animi habeat, tam per seria, quàm per iocos palam facit. hac ratione ea cognosci maximè possunt, quæ ad rerum summam pertinent.*

f *Hæ sunt laudes duci à militibus plerunque tribui solitæ; nobilitas, decor, patientia, comitas.*

laudibus [a] ferrent: [b] reddendamque gratiam in acie faterentur. simul perfidos & ruptores pacis vltioni & gloriæ mactandos. Inter quæ vnus hostium Latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, coniuges, & agros, & stipendii in dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea [c] contumelia legionũ iras; veniret dies, daretur pugna, sumpturũ militẽ Germanorũ agros, tracturum coniuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. Tertia ferme vigilia adsultatum est castris, sine coniectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil [1] remissum sensere. [d] Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque se [2] operatum, & sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorem aliam manibus auiæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, & quæ [e] sapientia præuisa, aptaque imminenti pugnæ disserit. [f] Non campos modò militi Romano ad prælium bonos, sed, si [5] ratio adsit, syluas & saltus. [h] nec enim immensa barbarorum scuta, enormis [3] hastas intet truncos arborum, & enata humo virgulta perinde habeti quàm pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina: densarent ictus, ota mucronibus quærerent: non [4] loricam Germano, non galeam: ne scuta quidem fetto, neruoue firmata, sed viminum textus, vel tenuis, & fucatas [5] colote tabulas. [6] primam vtcunque aciem hastatam: cæteris præusta aut breuia tela. iam [i] corpus, vt visu toruum, & ad breuem

1 De sacra, diligentiaque custodia, & vigiliis.
2 Sacrum.
3 Quas frameas Germani vocãt lib. de morib. Germ.
4 Sic lib. de morib. Germ. paucis loricæ: vix vni, alteriue cassis, aut galea.
5 Sic li. de morib. German. Scuta tãtùm ledissimis coloribus distinguunt.
6 Ante primã aciem pedites ex omni iuuentute delectos Germani locãt. ibid.

OBSERVATIONES.

a *Ea demum vera laus dici debet, quæ vltro tribuitur absenti ab iis, qui dictorum, & factorum eius sunt oculati testes. certè vera laus imperatoris ab exercitu profecta omni triumpho anteponi debet.*

b *Quæ maxima gratia optimo imperatori ab exercitu reddi potest, non alia est, quàm vt in acie miles fortem ac strenuum se præstet.*

c *Contumeliam is mihi infert, qui me inuitat ad coeundam sceleris societatem.*

d *Neque nouum, neque absurdum est, ea facto comprobari, quæ magno alicui viro secundum quietem visa sunt.*

e *Is cui commissus exercitus est, non temerè concionem alloqui; sed priùs sapienter præuidere quod facto opus est, mox id in concione cùm res, tempusque postulat, disserere debet.*

f *Bono militi ac strenuo singula loca sunt bona ad prælium.*

g *Cùm omnia mortalium, tum verò potissimùm rei bellicæ non temeritate, sed ratione administrari debent.*

h *Bonus dux exercitus is meritò dici potest, qui pro ratione temporis, locorum, armorum, tam hostilium, quàm suorum, militem quomodo in acie se gerere debeat, docet.*

i *Quemadmodum ignaui militis hæc est vera descriptio, vt corpus habeat visu quidem toruum, sed ad breuem impetum validum; deinde sine cura ducum adeat, fugiat, pauidus aduersis, inter secunda non diuini, non humani iuris memor; ita bonus, ac strenuus miles is dicendus est, qui statura est militari, vultu non toruo, sed grato, neque tamen mollitiem indicante; qui diu irruentis hostis impetus suis viribus sustinet; qui vulneratus prælio non excedit; qui duci obsequitur, eique in periculo vbique comes adest, atque aduerso corpore pugnat; in aduersis intrepidus; inter secunda non insolens, sed modestus est.*

impetum

impetum validum, sic nulla vulnerum patientia, sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere, pauidos aduersis, inter secunda, non diuini, non humani iuris memores: Si tædio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim, quàm Rhenum: neque bellum vltra; modò se patris patruique vestigia ptementem iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor, signumque pugnæ datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari; Hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui [a] ne bellum tolerarent, seditionem induerint? quorum pars [a] onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus infensis rursum hostibus aduersis diis obiiciant, nulla boni spe: classem quippe & auia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed vbi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumque subsidium. [b] meminissent modò auaritiæ, crudelitatis, superbiæ: [c] aliud sibi reliquum quàm tenere libertatem, aut moriante seruitium? Sic accensos & prælium poscentes in campum, cui Idistauiso nomen, deducunt: is medius inter Visurgim & colles, vt ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. Pone tergum insurgebat sylua editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. Campum & prima syluarum barbara acies tenuit: soli Cherusci iuga insedere, vt præliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli, Germanique [d] in fronte: post quos pedites sagittarii, dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite [e] Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohor-

a Tam eterilæ militiæ, id quondam seditionis postulauerant.

a Non aduerso corpore, sed in tergo accepit.

OBSERVATIONES.

a *Hæc est natura malorum, atque ignauorum militum, vt seditionem induant, ne bellum tolerent.*

b *Extrema pars orationis illius, qui militem ad vlciscendum hostem accendere vult, debet continere eorum enumerationem, propter quorum atrocitatem bellum, omnium consensu, susceptum est, vt inde iræ militares, & studium vltionis intendatur.*

c *Quid aliud præclaro viro reliquum esse debet, quàm tenere libertatem, aut mori ante seruitium? certè mortem seruituti anteponendam esse summorum hominum exemplis doceri possumus.*

d *A maximis viris obseruatum legimus, vt auxiliares copiæ, si prælium committendum erat, partim in fronte exercitus, ne legiones proderent, sed vellent nollent manus cum hoste conferrent; partim à tergo, & in vltimo agmine primæque Romano militi collocarentur; at robur legionum medium esset, nempe omne vniuersi exercitus momentum, quod & hostem vinceret, & socios in officio contineret.*

e *Prudens imperator, si fortè prælio cum hoste decertandum est, ita disponit exercitum, vt se medium in eo, cum firmo equitatu collocet, non vt sibi loco caueat, sed vt inde, tanquam è specula, omnes in partes oculos conijcere, labantes hortari, pauidos increpare, laborantibus, ac periclitantibus adesse, & subuenire, aliaque ducis munia obire possit.*

tes. Intentus paratusque miles vt ordo agminis in aciem adsisteret. Visis Cheruscorum cæteris, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum cæteris turmis circungredi, tergaque inuadere iubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimũ augurium octo [b] aquilæ petere syluas, & intrare visæ, imperatorem [a] aduertere: [c] exclamat, irent, sequerentur Romanas aues, propria legionum numina. Simul pedestris acies infertur, & præmissus eques postremos, ac latera impulit. Mirumque dictu, duo hostium agmina [d] diuersa fuga, qui syluam tenuerant in aperta, qui campis adstiterant, in syluam ruebant. Medii inter hos Cheruſci collibus detrudebantur, inter [e] quos [e] insignis Arminius manu, voce, vulnere sustentabat pugnam. Incubuerat que sagittariis, illâ rupturus, ni Rhætorum, Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes signa obiecissent: nisu tamen corporis & impetu equi peruasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam adgnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emissumque tradiderunt. [f] Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit. Cæteri passim trucidati. & plerosque tranare Visurgim conantes iniecta tela aut vis fluminis, postremò moles ruentium, & incidentes ripæ operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum cadaueribus atque armis oppleuere, repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, vt [g] non dubio euentu porta-

a Sic 3. histor. aduerti ea res Vespasiani animum.

a Sic lib. xv. Annal. cum per hæc, atque alia Milcellius inuehereturtorum & minax voce, nullum oculis & silentio &c. & lib. 3. histor. vbi plurimus labor vnde assiqua spes, gubernaculo, animus, voce augenti hosti, &c. & 4. lib. 11. in vallum regressus, deturbatis qui relisterent, conspecto manu, ac voce capta ea fuga conclamatum & li. 1 hist. strato pugione occurrés armatis, & ictibus exprobrans, ac modò manu, modò voce vertentes in se per cædentes, &c.

g Sic Virg. 2. Aeneid. dolus an virtus, quis in hoste requirat?

OBSERVATIONES.

a *Et hoc inter præcipua militaris disciplinæ capita connumerari debet, vt, cum instat prælium, intentus, paratusque miles sit, vt ordo agminis in aciem assistat, hoc est, vt non confusè, sed quo quisque loco consistere debet, eo stet.*

b *Cum aquilæ essent aues Romanæ, ipsaque adeò legionum numina, non mirum est si, vbicunque aspicerentur ad Romanis pulcherrimum augurium erat. Sic lib. 1. hist. latum, inquit, augurium Fabio Valenti, exercituique quem in bellum cogebat, ipso profectionis die, aquilâ leui meatu, prout agmen præcederet, velut dux viæ præuolauit, longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt, haud dubium magnæ & prosperæ rei omen acciperetur.*

c *Non vulgaris prudentiæ est, singula fortuita, etsi futilia alioquin videri possint, in sapientiam vertere; nec tam veritati, quàm multitudinis opinioni, prout res postulat, subseruire. ita Germanicus sapientissimè aquilarum forte præuolantium augurio vsus est ad inflammandos militum animos, vt alacriùs, tanquam Deo duce, ac victoriæ certis in hostem ferrentur.*

d *In fuga rationis est nihil; fugit quò quisque potest.*

e *Is demum dux mihi tanquam fortis, & acer probatur, qui inter suos effuse fugientes ipse insignis manu, voce, vulnere, si forte vulneratus est, sustentat pugnam; hoc est, & ducis, & militis munia simul obit, eaque ratione inclinatam, aut etiam perditam rem restituit.*

f *Plerunque accidit, vt, qui insolenter sibi victoriam ante pugnam in manibus esse gloriatur, huius iactantia infelici exitu concludatur.*

uerant

uerant. Miles in loco prælii Tyberium imperatorem salutauit, struxitque aggerem & in modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, [b] quàm ea species dolore & ira adfecit. Qui modò abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt plebes, primores, iuuentus, senes, agmen Romanum repente incurrant, turbant, postremò deligunt locum flumine & syluis clausum, arcta intus planitie, & humida; syluas quoque profunda palus ambibat, nisi quòd latus vnum Angriuarii lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit; equitem propinquis lucis texere, vt ingressis syluam legionibus à tergo foret. [c] Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta nouerat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem [d] campumque. Peditum aciem ita instruxit, vt pars æquò in syluam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur. [e] quod arduum sibi, cætera legatis permisit. quibus plana euenerant, facilè inrupere: quis impugnandus agger, vt si murum succederent, grauibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, [f] remotisque paúlùm legionibus, funditores librariosque excutere tela, & proturbare hostem iubet. Missæ è tormentis hastæ. quantoque conspicui magis propugnatores, tantò pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæsar cum prætorijs cohortibus capto uallo dedit impetum in syluas. cõlato illic gradu certatum. Hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebãt. [g] vtrisque [h] necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur, cũ

e. Sic lib. 13. Ann. Sibique, quod validissimum in ea præfectura cognomento Volandum sumit: mittit ora Cornelio Flacco legato, & isteo Capitoni castrorũ præfecto mandat.

OBSERVATIONES.

a *Ad æternam memoriam insignis alicuius victoriæ, quo in loco parta est, ibi ab exercitu princeps salutari, strui agger, armaque in modum trophæorum imponi debent, subscriptis nominibus gentium ab eo victarum, cuius auspiciis bellum geritur.*

b *Non tam vulneribus, luctu, excidijs, cladeque irritantur homines, quàm ignominia accenduntur ob spolia sibi erepta, hostibus gloriæ, sibi perpetua ignominiæ monimenta.*

c *Si imperator quam debet diligentiam adhibet in cognoscendis hostium consilijs, locis, promptis, occultis, haud dubium est, quin illorum astus in perniciem ipsis vertat.*

d *Nihil in re bellica magis tritum est, quàm equitatum campo, & locis apertis locari debere.*

e *Hoc est argumentum maximi, ac præstantissimi ducis, quod arduum est, id sibi sumere, cætera iis, quibus mandata sunt munia exercitus, permittere.*

f *Ridiculè quidam sentiunt, nunquam inde referendum esse quò semel intulerit pedem, ac proinde impetu magis, beluarum more, quam ratione, & consilio cum hoste pugnandum. quam sanè sententiam veritati apertè repugnare, hoc Germanici prudentissimi ducis exemplo doceri quisque potest.*

g *Cùm necessitas est in loco, hoc est, cùm æquis locis ita pugnatur, vt hostium illinc excedere neutri liceat, spes omnis est in virtute, salus ex victoria.*

h *Necessitas spem, spes virtutem, virtus victoriam, victoria salutem parit.*

ingens multitudo arctis locis [a] prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus & velocitate corporũ vteretur, coacta stabile ad prælium: contra miles, cui scutum pectori adpressum, & insidẽs capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret, [b] impromptо iam Arminio ob continua pericula, siue illum recens acceptum vulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, [c] fortuna magis quàm virtus deserebat. Et Germanicus quò magis agnosceretur, [d] detraxerat tegimen capiti, orabatque insisterent cædibus, nil opus captiuis, solam [e] internecionem gentis finem bello fore. Iamque sero diei subducit exacie legionem [f] faciendis castris: cæteræ ad noctẽ cruore hostium satiatæ sunt. Equites ambiguè certauere. [g] Laudatis pro concione victoribus Cæsar congeriem armorum struxit, [h] superbo cum titulo, DEBELLATIS INTER RHENVM, ALBIMQVE NATIONIBVS, EXERCITVM TYBERII CAESARIS EA MVNIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. De [i] se nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus [k] conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angriuarios Stertinio mãdat, ni deditionẽ properauissent. atque illi supplices nihil abnuendo, [l] veniam omnium accepere. Sed æstate iã adulta, legionum aliæ itinere terrestri in hybernacula remissæ: plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano inuexit. Ac primò placidum æquor mille nauiũ remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando: simul variis vndique procellis, incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pauidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel [m] intempestiuè iuuat, offi-

OBSERVATIONES.

a *Cui militi est prælonga hasta, is neque adsultibus, neque velocitate corporis vti potest. sed est bonus ad stabile prælium; cuiusmodi hodierno die videtur esse hastata acies Heluetiorum.*

b *Non est nouum, promptissimum quemque ob continua pericula, impromptum reddi.*

c *Sua laude is nequaquam fraudari debet, quem fortuna magis, quàm virtus deserit.*

d *Interdum res postulat, vt se imperator de facie militibus cognoscendum præbeat, vt ij alacriùs, quippe sub ipsius ducis oculis imperata faciant.*

e *Qui bellum gerit cum hoste barbaro, infensissimo, & cum quo nulla pax firmari potest, non tam captiuis quàm cædibus insistere debet; quando, scilicet, sola internecio gentis finem bello est allatura.*

f *Legiones ipsæmet sibi castra faciebant.*

g *Post insignem victoriam, victor exercitus pro concione ab imperatore laudari debet.*

h *Congeries armorum, vbi parta est insignis aliqua victoria strui debet; addendusque est titulus pro dignitate principis, & magnitudine victoriæ.*

i *Vir insignis, ac potissimùm is, qui proximus principi destinatur, etsi res maximas gessit, tamen abstineat à magnifica prædicatione rerum ab se præclarè gestarum.*

k *Conscientia præclarè factorum adeò illustre testimonium est, vt, qui ea sustentatur, externa facilè negligat.*

l *Qui se nobis dedunt, ac supplices nihil abnuunt, venia digni sunt.*

m *Intempestiuè aliquem iuuare, est ei impedimento esse.*

cia.

cia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cœlum, & mare omne in auſtrum ceſſit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubium tractu validus, & rigore vicini Septentrionis hortidior rapuit, diſiecitque naues in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis abruptas, vel per occulta vada infeſtas. quibus paulùm ægreque vitatis, poſtquam mutabat æſtus, eodemque quò ventus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis vndas poterant: equi, iumẽta, ſarcinæ, etiam armâ præcipitantur, quò leuarentur [a] aluei [b] manantes per latera, & fluctu ſuperurgente. Quantò violentior cætero mari Oceanus, & truculentia cœli præſtat Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine exceſſit, hoſtilibus circùm litoribus, aut ita vaſto & profundo, vt creditur nouiſſimum ac ſine terris mare: pars nauium hauſtę ſunt; plures apud inſulas longiùs ſitas eiectæ: mileſque, nullo illic hominum cultu, fame abſumptus, niſi quos corpora equorum eodem eliſa tolerauerant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit; quem per omnes illos dies noctesque apud ſcopulos & prominentis oras, cùm ſe tanti exitij reum clamitâret, vix cohibuere amici, quò minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æſtu, & ſecundante vento, claudæ naues rato remigio, aut intentis veſtibus, & quędam à validioribus tractæ reuertere, [c] quas raptim refectas miſit, vt ſcrutarentur inſulas. collecti ea cura plerique. multos Angriuarij nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere. quidâ in Britanniâ rapti, & remiſſi à regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat, [b] miracula narrabant, vim turbinũ, & inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum & belluarum formas, viſa, [c] ſiue ex metu credita. Sed fama claſſis amiſſę, vt Germanos ad ſpem belli, [d] ita Cęſarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipſe maioribus copiis Marſos inrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus propinquo loco defoſſam Varianę legionis, [e] aquilam modico præſidio ſeruari indicat. Miſſa extemplo manus, quæ hoſtem à fronte eliceret, alij qui terga circumgreſſi recluderent humum, & vtriſque adfuit fortuna. eò promptior Cæſar pergit introrſus, populatur, exſcindit

a. i. nauer. Salluſt. Liu. & Patere.

b. Latis lateri cõpagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcit. Virg. 1. Æneid.

OBSERVATIONES.

a *Si qua clades accepta eſt iniuria temporis, potiùs quàm inſcitia ducis, ipſe damnum protinus reſarcire debet nempe, vt miles intelligat, ſuam ſalutem imperatori curæ eſſe.*

b *Qui ex longinquo reueniunt plerunque miracula narrant.*

c *Multa metu creduntur, quæ viſa plerique autumant.*

d *Quò magis fama inſignis alicuius infortunij cladiſque acceptæ hoſtem ad ſpem belli, hoc magis imperatorem ad illud coercendum erigere debet.*

e *Non minùs eſt honorificum ſigna militaria priùs amiſſa recuperare, quàm fuit ignominioſum ea amiſiſſe.*

non ausum congredi hostem, aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec vnquã magis (vt ex captiuis cognitum est) pauentem.[a] Quippe inuictos & nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupissent. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod aduersa maris expeditione prospera pensauisset. addidit munificẽtiam Cæsar,[b] quantum quis damni professus erat, exoluendo. Nec dubium habebatur,[c] labare hostes, petendaeque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adijceretur, posse bellum parari.[d] sed crebris epistolis Tyberius monebat, rediret ad decretũ triumphũ: satis iam euentuum, satis casuum: prospera illi & magna præsta: eorum quoque meminisset, que venti & fluctus nulla ducis culpa, grauia tamen & sæua damna intulissent: se nouies à diuo Augusto in Germaniam missum,[e] pluta[1] cõsilio, quàm vi perfecisse: sic Sicambros in deditionem acceptos, sic Sueuos, regemque Maroboduum pace obstrictum: posse & Cheruscos cæteraque rebellium gentes,[f] quando Romanæ vltioni cõsultum est,[g] internis discordijs relinqui. Precãte Germanico annum[2] efficiendis cœptis, acriùs modestiam eius adgreditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia præsens obiret. Simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret[h] materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste, nonnisi apud Germanias adsequi nomen imperatorum, & deportare lauream posset. Haud cunctatus est vltra Germanicus, quanquam fingi ea, seque per inuidiam parto iam decori abstrahi intelligeret. Sub idem tempus è familia Scriboniorum[3] Libo Drusus defertur moliri

a. Sic lib. 11. Ann. Pierasq; in summa fortuna, auspicijs, & consilijs, quam manib' geri.

2. Perficiendis vt lib 4 Ann effectis in quæ tendã & lib. 6. finitumque tempus. Alias quod effecta à Domitio, &c.

3. Vide Senec. epist. 70.

OBSERVATIONES.

a *Virorum fortium animi non modò accepta insigni aliqua clade non remittuntur, aut infringuntur, quin potiùs ad maiora audenda incenduntur.*

b *Exercitus donis, quæ quisque professus est, exoluere militibus imperator, si potest, debet.*

c *Labascunt sine dubio, quibus cum eo hoste res est, quem nulla clades, nullæ adue sæ res frangere potuerunt. quippe hæc est illa constantia, quam magis laudare, aut in alijs admirari, quàm ipsi præstare plerunque homines possunt.*

d *Supra iam adnotaui hunc esse morem principum suspitiosorum, quique eorum, qui ipsis operam præstant, gloriæ inuident, vt eos honesta aliqua specie reuocent à cursu rerum gestarum, ac parto iam decori abstrahant.*

e *Prudens imperator & princeps plura consilio, quàm vi perficit.*

f *Ad maiestatem imperij, ac principis dignitatem maximè pertinet, summa ope niti, ne qua iniuria publicè facta inulta relinquatur. præstantissimum autem vltionis genus est, vi vi, & armis nostra vindicemus ab iis, à quibus armata iniuria nobis illata est.*

g *Nulla maior vlciscendi hostis ratio est, quàm vt relinquatur internis, & ciuilibus discordijs.*

h *Præclarius omnino cũ iis agitur, quibus aliquis hostis est, quàm cum iis, quibus omnino nullus est. illi enim habent materiem gloriæ, quam viri principes per omnia quærere debent; hi nonnisi senescere otio possunt.*

i *Magnum est argumentum hominis modesti, ac prudentis, dissimulare ea, quæ in speciem sui honoris gratia, re autem ipsa contra se fiunt a suspitioso, inuidoque principe, eoque qui plus potest.*

res

res nouas.[a] Eius negotij initium, ordinem, finem curatiùs differam, quia tum primùm reperta sunt, quę per tot annos Remp. exedere. Firmius[1] Catus Senator exitiosa Liboni amicitia, iuuenem improuidum & [b] facilè inanibus, ad Chaldęorum promissa, Magorum sacra, [c] somniorum eriã interpretes impulit, dum proauum, Põpeium amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenã imaginibus domum ostẽtat, hortaturque ad luxum & æs alienum, [d] socius libidinum & [e] necessitatum, quò pluribus [f] indiciis inligaret. Vt satis testium, & qui serui eadem nosceret, reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine, & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tyberio vsus erat. Cæsar [h] indicium haud aspernatus, [i] cõgressus abnuit. Posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare. Atque interim Libonem [k] ornat [l] prætura, conuictibus adhibet, non vultu alienatus, non [m] verbis commotior.[n] adeò irã condiderat, cunctaque eius dicta factaque cùm prohibere posset, [o] scire malebat: donec

1 hic post octo annos quæ falsis manifestis criminibus sororem principem, tumultu pulsus, e quæ exilium Tiberius deprecatus est, lib. 4.

OBSERVATIONES

a *Earum rerum initia, ex quibus aliquid insigne ortum est curatiùs considerare solemus.*

b *Homines improuidi, quibusque sunt ingenia & ventosa, & facilia, hoc est, mens ægra, & mobilis, ad inanes, falsos, ac superstitiosas disciplinas, ac detestanda sacra, nullo negotio, impelluntur.*

c *Eadem est ratio illorum, qui interpretantur somnia, & Chaldæorum, & Magorum, hoc est, superstitiosas artes sectantium.*

d *Illius amicitia à quo ad vitia impellimur, & periculosa, & pernicioſa est.*

e *Mi Plautus, vt est in prologo Trinummi, nomen luxuriæ indidit: Tum mihi gnatam hanc esse voluit, Inopiam.*

f *Is intimus amicus videri potest, qui non solùm cùm felices sumus, sed & tempore nostro difficili, & calamitoso eandem fortunam, qua premimur, & ipse nobiscum, volens, patitur.*

g *Certa indicia dici possunt ea, quæ petuntur ex intima alicuius vita, mente, consiliis, dictis, factis singulis.*

h *Quæcunque tandem de re indicia ad se perferantur, ea minimè princeps aspernari debet.*

i *Non est ex dignitate principis vt continuò ad ipsum admittantur ij, qui ab se aduersus aliquem indicia, & accusationes deferre profitentur; quando per internuntios res commodè, & occultè agi potest.*

k *Cùm quis apud principem alienius criminis insimulatur, non properè prudens princeps in eum animaduertet, aut vem in disquisitionem vocabit, aut palam faciet, se eius rei certiorem esse factum; sed vt certioribus indiciis ad obiectorum criminum cognitionem perueniat, debet se sustinere, donec res ad maturitatem perducta sit, contentus interim eo, vt sciat quæ agantur. Vt verò ipsum scire, nemo suspicari possit, adeò ea ira est condenda, & induenda simulatio, vt eum, qui accusatur, augeat præmijs, & honoribus. hac ratione nihil temerè, aut præpostere committet, cuius postea sit pœnitendum.*

l *Fallitur interdum qui se ideò à principe amari putat, quòd ab eo ornatur iis dignitatibus, quæ maximæ sunt, quippe multa principes in speciem agunt, quæ re ipsa aliò, quàm vulgus putat, referuntur.*

m *Dissimulatio nõ tantum in vultu sed & in verbis consistit, quibus maximè animi sensa declarantur, & occultantur.*

n *Animi valde sedati argumentum est, affectus animi ita condere vt nulla ratione cognosci & perrumpi possint.*

o *Princeps in eo diligentissimum se præbere debet, vt singula quæ vspiam aut dicuntur, aut fiunt, sciat, nam quo scit, ea prohibere potest, cùm vult.*

Iunius quidam tentatus vt [a] infernas vmbras carminibus eliceret, [b] ad Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, [c] auidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit, & vocantur patres, addito, consultandum super re magna & atroci. Libo interim, veste mutata, cum primoribus fœminis, circumire domos, orare adfines, [d] vocem aduersum pericula poscere. [d] abnuentibus cunctis cùm diuersa prætenderent, eadem formidine, die senatus metu & ęgritudine fessus, siue, vt tradidere quidã, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tyberium tendens, [e] immoto eius vultu excipitur. Mox libellos & autores recitat Cæsar, ita [f] moderans, ne lenire, neue asperare crimina videretur. Accesserant præter Trionem & Carum accusatores Fonteius Agrippa, & C. Liuius, [f] certabantque cui ius perorandi in reum daretur, donec Liuius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos vecordes adeò, vt consultauerit Libo, an habiturus foret opes, quîs viam Appiam Brunduſium vsque pecunia operiret. Inerant & alia huiusce modi [g] stolida, vana, si molliùs acciperes, miseranda. Vni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorũ, additas atroces, vel occultas notas accusator arguebat. Negante reo, adgnoscentes seruos [h] per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatusconsulto, [i] quæstio in caput domini prohibebatur, callidus & noui iuris repertor Tyberius, [k] mancipari singulos actori publico iubet

a. i de sectione & patronum, quomodo vsus est Cic. in orat. pro Arch. poëta.

a. Libr. 16. Aug. donec prin cepi immobile se precibus, & inuidiæ iuxta ostendit.

OBSERVATIONES.

a *Infernas vmbras carminibus elicere, est crimen atrox, ac legibus, & pœna coercendum.*

b *Qui rogatus est vt aliquod scelus patraret, duabus de causis eius rei indicia ad magistratus deferre debet: nam eum, qui se tam praue mente existimauit, vt sceleste aliquid faceret, vlciscitur: & si quà aliâ forte res ad magistratum peruenisset, eius quoque criminis reus & ipse videri posset, si non illico totius rei indicium ad eum, cui id iurisdictionis est, detulit.*

c *Quædam reperiuntur ingenia acria simul, & auida quidem famæ, sed malæ.*

d *Cui atrocia crimina, præsertim maiestatis, obiiciuntur, huic nemo, ne adfines quidem ipsi adesse audent, ne & ipsi eodem crimine contacti videantur.*

e *Crimine, quod alicui obiicitur, nondum probato, ita princeps, quisue pro principe est, de eo loqui, eaque moderatione vti debet, ne quicquam lenire aut asperare videatur. hoc imprimis in omnibus iudicijs obseruandum est.*

f *Cùm in peroratione, seu epilogo grande totius causæ momentum sit, persæpe contendebant oratores, cuinam hoc ius perorandi daretur: nempe, qui perorauerat, hic pene vnus aut reum subleuasse, aut totam accusationem peregisse dicebatur.*

g *Vecordia, stoliditas, vanitas miserationi potiùs est digna, quàm pœna & supplicio vindicanda.*

h *Heu miseram seruorum conditionem, qui negantes quæ obiiciuntur, domino, per tormenta interrogantur.*

i *Planè iniquum videtur, quæstionem de seruis haberi in caput domini.*

k *Ecqua tandem lex est, cui à validiore, callida iuris interpretatione non fiat fraus?*

scilicet, vt in Libonẽ ex seruis, saluo senatusconsulto quæreretur. Ob quæ posterum diem reus petiuit. Domumque digressus, extremas preces P. Quirino propinquo suo ad principem mandauit. [a] responsum est, vt senatum rogaret. Cingebatur interim milite domus; strepebant etiam in vestibulo, vt audiri, vt aspici possent, cùm Libo ipsis, quas in nouissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prehensare seruorum dextras, inferere gladium. Atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpositum mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris [b] duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti: & cæde visa miles abstitit. [c] Accusatio tamen apud patres adseueratione eadem [1] peracta. [d] iurauitque Tyberius [e] petiturum se vitam, quamuis nocenti, nisi [f] voluntariam mortem properauisset. [g] Bona inter accusatores diuiduntur: & præturæ extra ordinem datæ his qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus ne [h] imago Libonis exequias posterorum comitaretur cẽsuit: Gn. Lentulus ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret. [i] supplicationum dies Pomponij Flacci sententia constituti: vt dona Ioui, Marti, Concordiæ, vtque Iduum Septembrium diẽs, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur. L. P. & Gallus Asinius, & Papius Mutilius, & L. Apronius decreuere, quorum autorita-

[1] Id quod postea euenit Cn. Pisoni, mortuo.

OBSERVATIONES.

a *Cùm quis maiestatis postulatus ad principis clementiam confugit, hunc princeps reiicere debet ad senatum; ne aut indulgentia sua sibi noceat; aut sæuitia, homines offendat, atque abalienet.*

b *Animus sibi malè cõscius nihil magis odit, quam lucem hanc utque adeò vt, si neminem ipsi nocentem animam eripere velle videt, eò furoris ab desperatione perducatur, vt sibi ipse manus afferat.*

c *In reum maiestatis, etsi fato functus est, accusatio nihilominus peragitur, ac si viueret; nempe ad damnandam eius memoriam.*

d *Cùm licet principi impune, hoc est, sine vllo suo facto, & damno ostentare suam clementiam, id nunquam omittat. idem obseruauit Nero. Vt est lib. 15. Annal. Et cùm damnatio, inquit, instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit; secutaque Neronis oratio ex more; Quamuis sontem, & defensioni meritò diffisum, victurum tamen fuisse, si clementiam iudicis expectasset. Certè nouum imperium inchoantibus, vt ait Tacit. lib. 4. hist. vtilis est clementiæ fama.*

e *Nouus princeps quamuis penes vnum se vitæ, & necis omnium potestas sit, tamen verba sua semper flectere debet ad modestiam, tanquam si sua senatui autoritas maneat: certè Tiberius non se Liboni vitam daturum, sed petiturum dixit. Sic de Apuleia; adulterij, inquit, grauiorem pœnam deprecatus. &c. Simile est illud quod de Tiberio narrat Sueton. Alium, inquit, dicentem sacras eius occupationes, & rursùs alium auctore eo senatum se adysse, verba mutare, & pro auctore suasorem, pro sacris laboriosas dicere coegerit.*

f *Astuti principes sua sæuitia multos manus sibi afferre cogunt, metu supplicij instantis; quam postea ipsi voluntariam mortem appellant; ac si non rei tam diræ ipsi causam dederint.*

g *Haud laudato exemplo fit, vt bona rei mortui inter accusatores diuidãtur. Sed hoc suspitiosi principes agunt; vt, hac illecebra ad recentes accusationes illud hominum genus promptiùs reddatur.*

h *In odium illius, qui maiestatis damnatus est, tum nomen, tum imago ipsius post mortem ignominia notatur.*

i *Quo die Respub. liberata est insigni aliquo periculo supplicationes decerni, isque dies festus celebrari debet.*

te, adulationesque retuli, vt sciretur [a] vetus id in Rep. malum. [b] Facta & de [1] Mathematicis Magisque Italia pellendis senatusconsulta: quorum è numero L. Pituarius saxo deiectus est. In P. Martium consules extra portam Exquilinam, cùm [2] classicum canere iussissent, more prisco aduertere. Proximo senatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octauio Frontone prætura functo: [c] decretúque ne [d] vasa auro solida ministrandis cibis fierent; ne [e] vestis [3] serica viros fœdaret. Excessit Fronto, ac postulauit modum argento, supellectili, familiæ. [f] Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è Rep. crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit, [g] auctu imperij adoleuisse etiam priuatas opes; idque non nouum, sed è vetustissimis moribus: aliâ apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam, & [h] cuncta [4] ad Remp. referri: qua tenui, angustas ciuium domos; postquam eò magnificentiæ venerit, glisscere singulos: [i] neque in familia & argento, quæque ad vsum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis: [k] distinctos senatus & equitum census, non quia diuersi natura, sed vt locis,

1 de quibus vide Tac. lib. 2. Hist. & Dion. lib. 67. Suet. in Vesp. & Tit.

2 Hunc morem describit Seneca his verbis: itaque cùm indicta magistratui vestis, & conuocanda classica concio est, procedam in tribunal non sumens &c. de Ira lib. 2. meminit & Plutarchus in vita Gracchorum.

3 Senecam vestium turpitudinem deiecit Seneca de benef. li. 7. ca. 9. video, inquit, sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus, aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier parum liquidò nudam se esse non putabit. hæc ingens summa abiectis etiã ad commercia gentibus accersitur, vt matronæ nostræ ac adulteris quidem plus sui in cubiculo quàm in publico ostendant. De his ipsis vestibus vide eum de Ben. epist. 90 Hæc indicauit etiam Tacitus lib. 3. Ann. promiscuas inquit viris & fœminis vestes.

4 Singulorum facultates, & copiæ diuitiæ sunt ciuitatis, inquit Cic.

OBSERVATIONES.

a *Adulatio est vetus in repub. malum. de hac, præter ea quæ passim leguntur, vide Senecam lib. 6. de benef. cap. 30.*

b *Mathematici, & magi exilio, & morte multantur.*

c *Ad præcipuas curas principum maximè pertinet, coercere luxum, qui consistit in materia, forma, & numero.*

d *Nimis vile est aurum illi, qui eo ad priuatum luxum abutitur. certè vasis auro solidis ad ministrandos priuato homini cibos est luxus à principe coercendus.*

e *Serica vestis adeò non decet viros, vt ea non modò quisquam non ornetur, verùm etiam fœdetur.*

f *Hoc est integri munus Senatoris, atque adeò hominis liberi, vt, siquid è rep. esse credit, id, quicquid est, loco sententiæ promat, hoc est, occasionem captet qua & principi, & Senatui suam ea de re sententiam palam faciat.*

g *Priuata res est vera imago publicæ: ea re fit, vt, si publicæ opes nullæ, aut exiguæ sunt, priuatorum quoque tenues sint. contra in magnis imperiis ingentes semper spectantur opes. hæc cùm ita sint; cùm agitur de luxu coercendo, habenda est ratio status, & conditionis tam publicæ, quàm priuatæ, & hinc peti modus qui iis, in quibus luxus consistit, adhibendus est.*

h *Priuatorum opibus continentur opes publicæ; hoc est, si priuati habent magnas opes, eas quodammodo sibi vendicat resp.*

i *In familia, argento, & cæteris, quæ ad vsum parantur, nihil est aut nimium, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis.*

k *Omnes homines iidem sunt natura: νόμῳ γὰρ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δὲ ἐλεύθερον φύσει δ' οὐθὲν διαφέρειν, inquit Arist. 1. politic. tam, scilicet, mendicus homo, homo est, quàm rex; vt videre est apud Senecam epist. 47. sed solùm distincti sunt hominum gradus, ideo vt, qui cæteris prudentia, consilio, aliisque præclaris animi & corporis dotibus antecellunt, iidem etiam locis, ordinibus, dignationibus antistent. Hinc natum est discrimen inter clarissimos & obscuros, nobiles & ignobiles, honestos & infames, dominos & seruos.*

ordi-

ordinibus, dignationibus antistent, talesque [a] ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur: [b] nisi fortè clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda, delenimentis curatum & periculorum carēdum esse. [c] Facilē adsensum Gallo, sub nominibus honestis, cōfessio vitiorum, & [d] similitudo audientium dedit. Adiecerat & Tyberius, non id tempus censuræ: nec si quid in moribus labaret, [e] defuturum corrigēdi autorem. [f] Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, sæuitiam oratorum accusationes minitantium increpans, abire se, & cedere vrbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure testabatur. simul cutiam relinquebat. [g] Commotus est Tyberius, & quanquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius impulit, vt abeūtem autoritate vel precibus tenerent. Haud minùs liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in ius Vrgulania, [h] quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. Nec aut Vrgulania obtemperauit, in domū Cæsaris, spreto Pisone, vecta, aut ille abstitit, [i] quanquam Augusta se violari & imminui quereretur. Tyberius [k] hactenus indulgere matri ciuile ra-

OBSERVATIONES.

a *Quicquid aut agitur, aut possidetur, id ad requiem animi, vel ad salubritatem corporum refertur.*

b *Quò quisque est vir clarior, ac maiores ei curæ incumbunt, ac proinde maiora quàm cæteri, pericula adit, hoc magis licet ei vti delinimentu curarum. hinc, scilicet, profectus est vsus mōrionum frequens apud principes, aliaque eius generis, quæ ad oblectandos magis principes, quàm ad instruendos reperta sunt; quæque aulici non adminicula & instrumenta obscœnarum voluptatum, sed delinimenta curarum, & periculorum vocāt: adeò nominibus honestis, ac speciosis omnia, quāuis teterrima tegi possunt.*

c *Qui vitia propugnanti assentitur satis fatetur se iisdem, quæ tuetur, vitiis pollutum esse.*

d *Ea facilè esse in rep. patiuntur homines, etsi à vitiis potius, quàm à virtute proficiscuntur, quibus se sentiunt implicatos. neque magnopere est adhibenda vis eloquentiæ ad ea persuadenda, quibus ij, quos alloqueris, adeo delectantur, vt ab ea, in qua sunt sententia, nulla ratione deduci queant. hæc scilicet, est, quam Tacitus appellat confessionem vitiorum, & similitudinem audientium.*

e *Siquid in moribus labat, id princeps summa ope niti debet, vt protinus in melius mutetur.*

f *Etsi nuper vsp. in vnius potentiam concesserit, tamen interdum reperiuntur ingenia adeò libera, vt ea, quæ secum trahit tyrannis palam increpent; qui sanè liber, & generosus dolor nonnisi ab animi magnitudine proficiscitur.*

g *Nullo metu vir præstans deterreri debet ab libera reprehensione tarum rerum, quæ in priuatorum, reique pub. perniciem redundant. siquidem tanti est fortis, & constans æqui, & honesti propugnatio, vt ei suam sæuitiam vel ipse tyrannus submittat.*

h *Amicitia principis quosdam supra leges extollit, quasi & ipsi sint principes, ac proinde legibus soluti. Sed tantum abest, vt hoc ferendum sit, vt princeps ipse legibus locum dare debeat.*

i *Principes vti immeritò queruntur se violari, suamque autoritatē imminui, siquis ex amicitia ipsorum intima in ius vocatur, & in ordinem vnà cum cæteris cogitur.*

k *Principis fauor eò vsque extēdi debet, vt roget iudices in causa amici; nō autē vt cogat; ne sua ipse maiestate ad priuata studia abutatur, atque adeò eius minuendæ cæteris autor sit. Porrò hæc vna iuris, & legum obseruatione continetur. id quod adeò verū est, vt, cùm princeps in causa amici iudices rogat, principis ponat, priuati personā induat. Quòd si priuatus cogeret iudices, ac proinde maiestatē minueret, pœna & supplicio vtique dignus esset, si idem admittit princeps, haud dubiè eiusdē criminis reus dici potest. In huiusmodi rebus nunquam princeps peccabit, si officiū, & personam priuatā ab officio, & persona publica distinguet. quā sanè distinctionē Tiberiū optimè nouisse, vel ex eo intelligi voluit, quod ad tribunal accessit nō stipatus milite, quē procul sequi iussit, sed tāquā priuatus.*

tus, vt se iturum ad prætoris tribunal, adfuturum Vrgulaniæ diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. Spectabatur occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque itet ducens, donec propinquis Pisonem [a] frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, iuberet. Isque finis rei, ex qua neque Piso [b] inglorius, & Cæsar maiore fama fuit. Cæterùm Vrgulaniæ [c] potentia [d] adeò nimia ciuitati erat, vt testis in causa quadam, quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur. Missus est prætor, qui domi interrogaret: cùm virgines [e] Vestales in [f] foro & iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haud referrem, nî pretium foret Gn. Pisonis & Asinij Galli super eo negotio diuersas sententias noscere. Piso quanquam abfuturum se dixerat Cæsar, ob id magis agendum censebat, vt absente principe, [g] senatus & equites possent sua munia [h] sustinere: decorum Reip. fore. Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, [i] nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Ro. nisi coram & sub oculis Cæsaris: eoque conuentum Italiæ & adfluentis prouincias præsentiæ eius

OBSERVATIONES.

a *Parum est, fortiter aliquid cœpisse, nisi in eo constanter perseueres.*

b *Non est inglorium litigare cum magno aliquo, & potente viro iusta de causa; ad eamque rem tantum afferre fortitudinis, & constantiæ, quantum satis est ad illius libidines comprimendas, & potentiam infringendam.*

c *Potentia alicuius tum demum nimia, nec ferenda videri debet, cùm is vocatus ad tribunal accedere dedignatur.*

d *Perraro fœminæ, cùm animo sint impotenti, modum potentiæ tenent.*

e *Virginum Vestalium multò maior est, quàm cæterarum fœminarum, etiam amplissimarum autoritas, & dignitas, hus tamen in foro, & iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuit. tanta debet esse iudiciorum autoritas, & dignitas, vt, quæ maxima sunt, illis submittantur.*

f *In foro, & iudicio testimonium dicere, honorificum est.*

g *Et senatum, & magistratus, absente principe, sua munia sustinere posse, si modò volunt, satis constat.*

h *Etsi libertas, & principatus in speciem ideo similes videtur esse, quòd in vtroque statu idem senatus, idemque magistratus conspiciuntur, tamen natura multùm differunt. quippe, in libertate nullas magistratus cuiusquam aut nutum obseruat, aut tussa moratur, sed quod quisque sentit, de eo liberè sententiam dicit. Contra in principatu senatus, & magistratus speciem quidem autoritatis, & potestatis retinent, autoritatem verò, ac potestatem minimè; cùm ea penes vnum principem sit. non ergo mirum est, Asinium Gallum humillimum Tiberii adulatorem Pisonis sententiæ apertè contradixisse, cùm is censeret, magistratus, principe absente nihilominus sua munia obire posse. qua sententia haud dubiè tota vis principatus conuellebatur, ac libertas reuocabatur. Hoc loco is, qui principatum in libera rep. nuper adeptus est, obseruet, se in eo totum esse debere, vt senatus, & singuli magistratus in necessitatem adducantur, nihil in iis, quæ ad remp. pertinent, statuendi, nisi ipso præsente, aut sanè ipsius vnius iussu, & autoritate. nam si semel res ipsa palam fecerit, à magistratibus, si quisque munus fungatur suum, remp. administrari posse, videbitur princeps omnino supernacuus, cùm eo respuerere, hoc est, libera esse, absque vllo detrimento, possit.*

i *In rebus arduis, & magni momenti nihil satis illustre, atque ex dignitate agi posse videtur, nisi coram, & sub oculis ipsius principis.*

seruanda

seruanda dicebat. Audiente hæc Tyberio [a] ac silente, magnis vtrinque contentionibus acta, [b] sed res dilatæ. Et certamen Gallo aduersus Cæsarem exortum est. Nam censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda: vtque legionum legati, qui ante prætura[m] ea militia fungebantur, iam tum prætores destinarentur: princeps duodecim candidatos, in annos singulos, nominaret. Haud dubium erat, eam sententiã [c] altiùs penetrare, & arcana Imperij tentari. Tyberius tamen [d] quasi augeretur potestas eius, distulit, graue [e] moderationi suæ [f] tot eligere, tot differre: vix per singulos annos [g] offensiones vitari, quamuis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui vltra quinquennium proiciantur? vnde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spatio [h] mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione,

OBSERVATIONES

a *Silentium principis inter duos contendentes, quorum alter reuera fauet ipsi, est mera approbatio eorum, quæ ab hoc dicuntur.*

b *Haud dubium est, quin semper præualeat ea sententia, quæ principi placet, etsi est iniqua.*

c *Cùm arcanum imperij in hoc potissimùm consistat, vt princeps omnia ad vnum se trahat, certè nouus princeps tria semper obseruabit; quorum primum est, vt magistratus non sint diuturni; ne longo spatio temporis ipsorum potentia corroboretur. nam quantum veræ potentiæ, & autoritatis magistratibus accedit, tantundem de potentia principis demi constat. Itaque dabit operam vt sint annui. Secundum est, vt id agat, qui penes vnum sanec quemuis alium sit liberum arbitrium, summùmque ius creandi magistratus eos, quos vult. Sic enim remp. in sua manu habebit, cùm eos, qui magistratum gerunt, suam dignitatem principi acceptam referent; & qui honores ambiunt, cùm eos se nonnisi beneficio principis consequi posse videbunt, huius non modo acta, sed & nutus in singula momenta obseruabunt. Tertium est, vt omnium, quibus dignitates tradi possunt, ita princeps rationem habeat, vt paucos nominet, vtique proximo anno creandos. hos cùm iam sibi deuinxerit, alios quoque insequentibus annis eadem ratione obstringere, sibique firmare pergat. Ita fiet, vt intra paucos annos vniuersam nobilitatem, atque adeò eos omnes qui honoribus inhiant, suo beneficio deuinctos habeat. hæc tria qui diligenter obseruabit vnus remp. in sua manu habebit. Hæc cùm ita sint, non mirum est, sententiam Galli altiùs penetrasse, & arcana imperij tentasse. Siquidem hæc tria, quæ dixi, per eam euertebantur. continebat enim tria capita; quorum primum est, vt in quinquennium haberentur comitia magistratuum: Secundum, vt, non quos princeps vellet, sed legionum legati, qui prætura functi non essent, necessariò prætores destinarentur. Tertium, vt princeps duodecim candidatos in singulos annos nominaret, qui spatio quinquennij futuri erant sexaginta; quæ singula apertè pugnant cum ijs, quæ à me dicta sunt; quæque Tiberius quàm diligentissimè obseruabat, vt ex singulis eius & dictis, & factis apertè colligi potest.*

d *Etsi reuera aliquid dicitur in principem; atque illud ipse, cuiusmodi est, intelligit, tamen debet dissimulare se, quoniam illa spectent, intelligere; easque quæ dicta sunt, quàm honorificentissimè potest, pro se interpretari. hoc modo intercludet aditum cæteris, quominus ea se sentire profiteri audeant, quæ ipsi sunt perniciosa.*

e *In omnibus, potissimùm verò in maximi momenti rebus, princeps moderationem præ se ferre debet.*

f *Moderatio in eo potissimùm consistit, vt sobriè de ijs, quibuscum nobis res est, iudicemus.*

g *Quemadmodum princeps omnium obsequio fruitur, ita omnium offensionibus vnus petitur.*

h *In hominibus hæc præcipuè spectari solent; mens, domus, fortuna.*

quid si honorem per[a] quinquennium agitent? quintuplicari prorsus magistratus, [b] subuerti leges, quæ sua spatia [c] exercendæ candidatorum industriæ, [d] quærendisque aut potiundis honoribus statuerint. Fauorabili in speciem oratione vim imperii tenuit; [e] censusque quorundam senatorum iuuit. Quò magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali nobilis iuuenis in paupertate manifesta superbiùs accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii [f] inlectus à diuo Augusto liberalitate decies sestertium ducere vxorem, suscipere liberos, [g] ne clarissima familia extingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modò Hortensii inter oratores sitam [h] imaginẽ, modò Augusti intuens ad hunc modum cœpit: Patres conscripti, Hos, quorum numerum, & pueritiam videtis, nõ sponte sustuli, sed quia princeps monebat, simul maiores mei [i] meruerant vt posteros haberent. Nam ego qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam [k] gentile domus nostræ bonum [l] varietate temporum accipere vel parare potuissem, [m] satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forẽt: [n] iussus ab imperatore vxorem duxi. En stirps & progenies tot consulum, tot dictatorum. Nec ad inuidiam ista, sed [o] conci-

OBSERVATIONES.

a *Quò magistratus sunt diuturniores, hoc sanè constat esse potentiores.*

b *Si quando accidit vt, quod contra principis autoritatem tentatur, id etiam fiat aduersus leges, exclamet princeps, non quidem insignitè sibi iniuriam fieri, id enim dissimulare debet, sed subuerti leges, quæ debent esse sacrosanctæ, subuerti iura, euerti remp.*

c *Quò frequentiora habentur comitia magistratibus creandis, hoc magis industriam candidatorum exerceri: constat.*

d *Et quærendis, & potiundis honoribus tempus debet esse præstitutum.*

e *Nouus princeps quò plura dominationis suæ subsidia firmet, ac paret, virorum illustrium pauperũ census i. fortunas, augere debet, vt eos hac ratione sibi firmet.*

f *Ad principis curas maximè pertinet, prouidere, ne clarissimæ familiæ, propter egestatem extinguãtur. critque ei semper honorificum, ipsius liberalitate factum esse, vt propagata sit stirps hominum clarissimorum.*

g *Viri clarissimi, deque rep. optimè meriti, adeò sunt fauorabiles, vt videatur interesse reip. ne eorum proles extinguatur; quandoquidem à posteris illamet expectantur, aut etiam maiora iis, quæ præstita sunt à maioribus. hæc dici possunt pro generis nobilitate, quam nonnulli pernimium, quia virtutem non possunt, ostentant.*

h *Qui aliquid sibi concedi mirè cupit, à quibus id petit, hos obtestetur per ea, quæ ipsis scit esse charissima, quorumque charitate commoueri eos constat.*

i *Homines virtute præstantes digni sunt qui posteros habeant.*

k *Quædam sunt dotes adeò quorundam hominum propriæ, vt verè possint dici alicuius domus bona gentilia.*

l *Temporum varietatibus ea persæpe tribui solent, quæ desidiæ, ignauiæ, cæteriscque vitijs fortasse veriùs adscribi possent.*

m *Nobilis, cui res domi est tenuis, debet prospicere, ne sibi paupertas pudori, neque cuiquam sit oneri.*

n *Quod tuo iussu feci, id si fraudi mihi esse pateris, palam iniquus es.*

o *Misericordiam haud dubiè nobis conciliamus comparatione maiorum nostrorum hominum præstantissimorum, & clarissimorum cum nostra præsenti fortuna, si est tenuis, magis propter varietates, & calamitates temporum, quàm nostra culpa.*

liandæ

liandæ misericordiæ referò. Adsequentur, flotente te, Cæsar, quos dederis honores. interim Q. Hortensii pronepotes, diui Augusti alumnos ab inopia defende. Inclinatio senatus [a] incitamentum Tyberio fuit, [b] quò promptiùs aduersaretur, his fermè verbis vsus: Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint, singuli nunquam exatiabuntur, Respublica deficiet. Nec sanè ideo à maioribus [c] concessum est egredi aliquando relationem, & quod in cõmune conducat loco sententiæ proferre, vt [d] priuata, negotia & res familiares nostras hîc augeamus, cum inuidia senatus & principum, siue indulserint largitionem, siue abnuerint. Non enim [e] preces sunt istuc, sed flagitatio intempestiua quidem, & improuisa: cùm aliis de rebus conuenerint patres, consurgere, & [f] numero, atque ætate liberũm suorum [g] vrgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittete, ac, velut [h] perfringere ærarium; quod si [i] ambitione exhauserimũs, per scelera supplendum erit. Dedit tibi Hortale diuus Augustus pecuniam, [k] sed non [l] compellatus, [m] nec ea lege vt semper daretur. [n] Langueſcet alioqui

OBSERVATIONES.

a *Tanta est in quibusdam prauitas, vt ijs, qui ipsorum opem implorant, hoc promptiùs aduersentur, quò maiorem cæterorum inclinationem in eam rem, qua de agitur, vident.*

b *A principe, siquid tanquam ipsius vnius munus petitur, facilius impetratur, quàm si illud beneficium non ipsius solùm, sed & aliorum videri possit. Sic Tiberius cùm videret fore, vt Hortalus nõ tam sibi, quam senatui acceptum relaturus esset, siquid ei benignè fieret, huic petitioni aduersatus est; nempe, vt intelligeret omnes (id quod ipse sciri volebat) suã vnius autoritatem pluris esse, quàm vniuersi senatus. Hinc colligi & illud potest, quod sæpiùs adnotaui, sæpiusque inculcandum videtur, vt, siue de publicis rebus, siue de priuatis agatur, in his ita princeps versetur, vt semper omnia ad vnũ se trahat. Ad totem & illud priuati, vt, siquid à principe consequi student, id ita petant, vt vnius ipsius, neque cuiusquam alius beneficium videri possit.*

c *More maiorũm licebat aliquando egredi relationem in senatu, i. ijs de rebus, loco sententiæ verba facere, de quibus non erat relatum ad senatum; si modò ea erant, quæ in commune conducerent.*

d *Senatores, itaque omnes, quibus publica munia mandantur, sciant se non ideo eum locum obtinere, vt priuata negotia, & rem quisque suam familiarem augeat; sed vt, quicquid aut loquitur, aut agit, in eo semper publicam spectet vtilitatem.*

e *Aliud est precari, & aliud, intempestiuè, & impronisè aliquid efflagitare.*

f *Numerus, & tenera ætas in aliqua familia non sunt parua incitamenta misericordiæ.*

g *Is alicuius modestiam sua postulatione vrgere dicitur, qui nec loco, nec, quo debet, tempore, petit; aut certè ita petit, vt, non petere, sed impudenter efflagitare videatur.*

h *Illi verè possunt appellari perfractores ærarij publici, qui nullum ob meritum, sed sola audacia freti, & impudentia, ita à principibus pecunias petunt, eorumque modestiam adeò vrgent, vt, tãdem quod impudenter petunt, violenter extorqueant.*

i *Plerunque accidit, vt, qui ambitiosè ærarium exhauserit, illud postea per scelera supplere cogatur. ita qui sua prodegerunt, aliena ereptum eunt.*

k *Ea demùm verè liberalitas appellatur, quæ proficiscitur à non compellato.*

l *Multa principes vltro largiuntur, quæ compellati fortasse non largirentur.*

m *Qui semel vltro, ac sponte est liberalis, non obligauit se, eo facto, ad semper dandum.*

n *De mendico (vt est apud Plautum) mãlè meretur qui ei dat, quod edat, aut quod bibat. nam & illud, quod dat, perdit, & illi producit vitam ad miseriam. planissimè. nam si semper ei des, langueſcet ind istria, intendetur socordia; siquidem is nullum habet ex se metum, aut spem. & securus aliena subsidia expectabit, sibi ignauus, cæteris grauis.*

induſtria, [a]intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes, & ſecuri omnes aliena ſubſidia expectabunt, ſibi ignaui, nobis graues. Hæc, atque talia, quanquam cum adſenſu audita ab his, [b] quibus omnia principum honeſta atque inhoneſta laudare mos eſt, plures [c] per ſilentium, aut occultum murmur excepere. [d] ſenſitque Tyberius. Et cùm [e] paulùm reticuiſſet; [f] Hortalo ſe reſpondiſſe ait. cæterùm ſi [g] patribus videretur, daturum [h] liberis eius [i] ducena ſeſtertia ſingulis qui ſexus virilis eſſent. egere alii grates, ſiluit Hortalus, pauore, an auitæ nobilitatis [i] etiam inter anguſtias fortunæ retinens: neque miſeratus eſt poſthac Tyberius, quamuis domus Hortenſii pudendam ad inopiam dilaberetur. [k] Eodem anno mancipij vnius audacia, [k] ni maturè [l] ſubuentum foret, diſcordiis, armisque ciuilibus Remp. perculiſſet. Poſthumi Agrippæ ſeruus, nomine Clemens, competto fine Auguſti, pergere in inſulam Planaſiam, & fraude, aut vi raptum Agrippam ferre ad excercitus Germanicos, [m] nō ſeruili animo, concepit. Auſa eius impediuit tarditas onerariæ nauis. atque interim [3] patrata cede, [n] ad maiora & magis præcipitia conuerſus, furatur cineres, vectusque Coram Ethruriæ promontorium ignotis locis ſeſe abdit, donec crinem, barbamque promitteret. Nam ætate & forma haud diſſimili in dominum erat. Tum per idoneos & ſecreti eius, ſo-

g. Sic li. 13. Ann. Sed nobilis familiæ honor auctus eſt, oblata in ſingulos annos quingena ſeſtertia quibus Meſſalæ paupertatem ſuſtentaret

2. Tale quid dixi vide lib. 1. hiſt. ibi, Tunc Sertorius è Ponto, & ibi, Extiterat quidam Scribonianus &c.

3 Interfecto Agrippa.

OBSERVATIONES.

a *Paupertati hoc acceptum referri debet, quòd ea intenditur induſtria, & langueſcit ſocordia.*

b *Adulatorum hæc eſt veriſſima definitio, vt ſint ij, quibus omnia principum honeſta, atque inhoneſta laudare mos eſt. quod principes aiunt, affirmant & ipſi; quod negant, ipſi pernegant.*

c *Qui coram principe, poſt alicuius verba, quæ alii approbarunt, ſilet, aut occultè murmurat, is ſatis oſtendit, ſibi id, quod agitur, minimè probari.*

d *Hæc debet eſſe ſagacia principis, vt ex vultu quid quiſque animi habeat, coniecter; vt ſi ſortè aliqua in ſe offenſio orta eſt, ex tempore iis, quibuſcum ipſi rès eſt, ſatisfaciat.*

e *Cùm ſeria tractamus, lingua cogitationem præcurrere non debet.*

f *Iudicium cuiuſque in eo perſpicitur, ſi dſtinguenda non confundit. certè Tiberius Hortalo ſe reſpondiſſe dicit: mox ea, quæ ſe æquum eſt facere, velle ſe profitetur.*

g *Etſi in vnius principis manu id, quod agitur, eſt, nihilominus tamen ſenatorum, atque hominum ampliſſimorum beneuolentiam ſibi conciliabit, ſi nihil, niſi de eorum ſententia velle ſe ſtatuere palàm profitebitur; tanquam ſi eos poteſtatis participes habeat.*

h *Princeps in iis, quæ magis ex ſe. ſuaque liberalitate, quàm ex aliorum iudicio, aut decreto pendent, maiorem haud dubiè laudem conſequetur, ſi ſe facilem præbebit, quàm ſi ſedulò aduerſabitur viris ampliſſimis, quorum iam in clinationem ſtudia atque perſpexit.*

i *Eximiæ nobilitatis homines, etiam inter anguſtias fortunæ, animum minimè remittunt.*

k *Et ab hominibus obſcuriſſimis interdum talia proficiſcuntur, quibus ſi non maturè ſubuenitur, magna damna, magnæque calamitates in remp. importantur.*

l *Siqui noui motus ad principem deferuntur, principis obſtet, maturè, inquam, ſubueniat; nam poſtea nequicquam medicina paratur.*

m *Non eſt nouum, neque mirandum, homines obſcuros, atque adeò ſeruos ipſos nequaquam ſeruili, ſed excelſo animo eſſe.*

n *Animus audax etſi prima propter fortuitum aliquod non prouenerunt, non tamen incœpto abſiſtit, ſed maiora aggreditur.*

cios

cios,crebrescit viuere Agrippam,[a] occultis primùm sermonibus, vt vetita solent, mox vago rumore apud [b] imperitissimi cuiusque promptas aures. aut rursum apud turbidos.eoque noua cupientes. [c] Atque ipse adire municipia [d] obscuro diei, neque propalam aspici,neque diutius ijsdem locis. [d] Sed quia veritas visu & mora, [e] falsa festinatione & incertis valescunt, [e] relinquebat famam,aut præueniebat. Vulgabatur interim per Italiam seruatum [f] munere deûm Agrippam, [g] credebatur Romæ. iamque Hostiam inuectum multitudo ingens,iam in vrbe clandestini cœtus celebrabant,cùm Tyberium [h] anceps cura distrahere, [i] vine militum seruum suum coerceret, an inanẽ credulitatem tempore ipso [k] vanescere sineret:modò [l] nihil spernendũ, modò non omnia metuẽda,ambiguus pudoris ac metus reputabat. Postremò dat negotium Sallustio Crispo.Ille è clientibus duos(quidam milites fuisse tradunt)deligit,atque hortatur,simulata conscientia,adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur.Exequuntur vt iussum erat.Dein speculati noctem

1. Sic lib. 1. Ann. Iunat credulitatem nox, & promptæ inter tenebras adfirmatio. 2. sic lib. 1. hist. Scelera impetu bona consilia mora valescere.

OBSERVATIONES.

a *Vetita non statim palam, sed primùm occultis in vulgus sermonibus crebrescunt; mox vago rumore apud imperitissimi cuiusque promptas vanitati aures, aut rursum apud turbidos,eoque noua cupientes celebrantur.*

b *Imperitissimus quisque promptas habet aures excipiendis vagis rumoribus; modò sint,quæ dicuntur, verisimilia.*

c *Non vna via eaque recta, sed certè pluribus,ijsque deuijs & obliquis rationibus ad principatum peruenire potest.*

d *Qui rem, vt est,ita sciri,cognosciique vult,non festinanter,ac trepidè sed diu,planè,& constanter eam cuiusmodi est,spectari patiatur. siquidem veritas visu,& mora; falsa festinatione,& incertis valescunt. certè veterator vt facilius hominibus imponat, festinat; ne vt est, ita planè cognosci possit.*

e *Autor rerum nouarum, si nitiatur falso aliquo rumore, quem vulgari ipsius valde interest, falsum verò, vt est, cognosci,ipsi periculosum est, isque rumor ex sua ipsius persona pendet, det operam vt, festinatione tantùm relinquat sui famam,aut præueniat; ne, scilicet, initio rerum nouarum,& priùs quàm aliqua auxilia munimenta accesserint, sua ipse vanitate collapsus conficiatur.*

f *Quæ præter spem accidunt, quorumque causæ ignorantur, ea si nobis probantur, muneri Deum accepta plerunque referre solemus: si infesta nobis sunt, temporum calamitati assignamus.*

g *Mira & noua facile creduntur.*

h *Cùm ab homine obscuro tumultus excitantur,prudentem principem anceps cura haud dubiè distrahit, vine militum infimum hominem coerceat, an verò inanem vulgi credulitatem, qua fretus rerum nouarum autor tot turbas dat, ipso tempore vanescere sinat. tali re,ac tempore vtram sententiam princeps sequi debeat, non tam facilè dici potest,quàm tutum illi erit id sequi, quod res ipsa ex tempore monebit,exemplo Tiberij.*

i *Ad principis dignitatem valde pertinet, leuissimum quemque rerum perturbatorem non statim copijs, & exercitu coercere, quasi iustum hostem;quia priùs se æqualem facit, qui ideo pugnat, vt vincat. sed alijs rationibus suæ, totiusque reip. securitati ita prospicere, vt illum ipsa dies, & principis consilium potiùs,quàm vis infringat.*

k *Quæ falsa sunt tempore ipso vanescunt.*

l *Periculum,quod ab infimo homine proficiscitur vti non spernere maximus quisque princeps, ita quoque non omnia metuere debet.*

incuſtoditam, accepta idonea manu, vinctum clauſo ore in palatium traxere. Percunctanti Tyberio, quomodo Agrippa factus eſſet? reſpondiſſe fertur: [a] quomodo tu Cæſar. Vt ederet ſocios ſubigi non potuit. Nec Tyberius pœnam eius [b] palam auſus, in ſecreta palatij parte interfici iuſſit, corpuſque clam auferri. & quanquam multi è domo principis, equitéſque ac ſenatores [c] ſuſtentaſſe opibus, iuuiſſe conſiliis dicerentur, [d] haud quæſitum. Fine anni actus propter ædem Saturni, ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, ductu Germanici, [e] auſpicijs Tyberij, & ædes Fortis fortunæ Tyberim iuxta in hortis, quos Cæſar dictator populo Ro. legauerat, ſacratium genti Iuliæ, effigieſque diuo Auguſto apud Bouillas dicantur. C. Cælio. L. Pomponio coss. Germanicus Cæſar ad VII. Cal. Iunias triumphauit de Chetuſcis Chattiſque & Angriuariis, quæque aliæ nationes vſque ad Albim colunt: vecta ſpolia, captiui, ſimulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, [f] quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus [g] eximia ipſius ſpecies, curruſque [h] quinque liberis onuſtus. [i] Sed ſuberat occulta formidо reputantibus, haud proſperum in Druſo patre eius fauorem vulgi, auunculum eiuſdem Marcellum flagrantibus plebis ſtudiis intra iuuentam ereptum: breues & infauſtos pop. Rom. amores. Cæterùm Ty-

OBSERVATIONES.

a *Quando regum, & principum excellens potentia per animorum conſenſum conſtat, à quibus is conſenſus obtineri poſſit, iis vtique legitimè imperatur. ad hunc autem conſenſum cùm ſæpiùs malis, quàm bonis artibus perueniatur, nequaquã mirãdum eſt, ſi percunctanti Tiberio ſeruum Agrippæ quomodo Aggrippa factus eſſet, reſpondit, quomodo tu Cæſar; ac ſi dicat; tu quibus potuiſti artibus ad principale faſtigium euectus es: eccui mirum ſit, ſi iſthuc ipſum ego, quibus potui rationibus, tentaui?*

b *Is qui ſeditioſè bellum conciuit, aut res nouas alia ratione molitus eſt, ſi in principis poteſtatem venit, continuò extingui, ſed non ſemper ſub omnium oculis, debet; ne fortè, illo viſo, ſed tioſis audacia creſcat, eoque erumpat, ve inde maiores tumultus excitentur.*

c *Coniuratio nondum adulta ſtructitur, atque adeò extinguitur, autore eius oppreſſo. Cæterùm licet multi, ac primarij viri eodem crimine ſint contacti, ſi ea res palam non eſt, conſultè faciet princeps ſi non anxiè in eos inquiret; contentus eo, quòd oppreſſo duce, coniuratio pariter euanuit.*

d *Sustentamur opibus, iuuamur conſiliis. Simile præceptum eſt Senecæ li. 1. de beneficijs, cap. 2. in fi. Alium inquit, re, alium fide, alium gratia, alium conſilio, alium præceptis ſalutaribus adiuua.*

e *Eius auſpiciis bellum geri dicitur, cuius ſumptibus & periculo geritur.*

f *Quod niſi prohibitus eſſem, feciſſem, id ita accipitur, ac ſi feciſſem; nam vnamquamque rem non ad id, quod actum eſt, ſed ad conſilium dirigi oportet. hinc fit, vt, is æque ſit præmio dignus, qui rem non fecit, ac ſi confeciſſet, ſi per ipſum haud ſtetit quominus conficeret.*

g *Eximia ſpecies corporis non minimum decus addit principi.*

h *Inter cæteras principis fœlicitates numerus liberorum meritò connumeratur.*

i *Iis ſolet eſſe breue, perniciоſus, & infauſtus fauor, & amor vulgi, qui propter genus, ingentes opes, rerum geſtarum magnitudinem, animum excelſum, ſingularem fœlicitatem, principi in ſuſpitionem affectandi principatus venire poſſunt.*

berius nomine Germanici trecenos plebi sestertios virilim dedit, seque collegam consulatui eius destinauit. [a] Nec ideo Synceræ charitatis fidem adsecutus, [b] amoliri iuuenem specie honoris statuit, struxitque causas, aut fortè oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur inuisus Tyberio, [c] quòd eum Rhodi agentem, [d], nullo officio coluisset. Nec id Archelaus per superbiã omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cæsare, missoque ad res Oriétis, intuta Tyberij amicitia credebatur. Vt [e] versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris literis, quæ [f] non dissimulatis filij offensionibus clementiam offerebat, [g] si ad precandum veniret. Ille ignarus doli, vel [g] si intelligere crederetur, vim metuens, in vrbem properat: exceptusque immiti à principe, & mox accusatus in senatu, non ob crimina quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio, & [h] quia regibus æqua, nedum infima insolita sunt, finem vitæ sponte an fato impleuit. Regnum in prouinciam redactum est, fructibusque eius [i] leuari posse centesimæ vectigal professus Cęsar, ducentesimam in posterum statuit.

t. Quemadmodũ Archelaus Tiberio inuisus fuit, quòd eum Rhodi agentem nullo officio coluisset, ita Sulpitij Quirinij, quòd eum ibidem agentem coluisset, in senatu offensa laudatus. vt est libro seq

a. t. Extincta. vt lib. 1. versus ciuitate status, i. planè extincta uetere repub. & lib. seq. abolitas leges, & funditus uersas, &c.

OBSERVATIONES.

a *Non semper honos ad aliquem delatus Synceræ illius à quo defertur, in eum, qui honore honestatur, charitatis fidem facit.*

b *Princeps si quem metuit, ob nimium vulgi fauorem, hunc specie honoris, procul amoueat ab oculis hominum. cuius rei si nullæ, in præsentia, probabiles sunt causæ, has ipse, quando res omnes & singula momenta in sua potestate habet, aut struat, aut fortè oblatas arripiat.*

c *Etsi æmulatio, aut odia inter principes viros eò vsque exarserunt, vt, qui ei aduersatur, quem necessariò colimus, huius amicitia nobis intuta videri possit, tamen inter tot rerum humanarum volutationes, hoc animo nostro semper obuersari debet, eum, qui nunc rerum habenas tenet, paruo momento euerti, aut extingui posse; eumque fortasse cæteris mox imperitaturum, quem fortuna aut multis casibus iactat, aut in occulto tenet. Quæ cùm ita sint, vir prudens nunquam quicquam committet, quo dicto, aut facto merito in offendi possit, qui aut iure sanguinis, aut singulari virtute, aut populorum voto, aliáue de causa destinatur; ne u imperium adeptus meritas ab eo pœnas expetat, à quo se aliquando aut spretum, aut læsum esse meminit.*

d *Cùm cultus, & veneratio viris principibus, iure quodam illius dignitatis, quam obtinent, debeatur, satis constat, ab ys, à quibus nullo officio coluntur, æquè lædi eos, atque ab iis, à quibus aliquo facto offensi sunt. Itaque non satis est principes non lædere, verùm etiam officio, quatenus licet, colendi sunt. huius rei illustre testimonium est Thraseæ Pætus: cui non quod quicquam in Neronem, aut Remp. deliquisset, obijciebatur; sed quòd vni ipsi incolumitas Neronis sine honore esset; & talia multa quæ leguntur lib. 16. Annal.*

e *Hæc est fallendi ratio omnium callidissima, nempe, verisimilia, atque adeò vera narrare ei, qui decipitur; nempe, vt securus dormiat, ac secum bona fide agi putet.*

f *Clementia principis non indignus videtur is, qui cùm armis se tutari possit, posita ferocia, principem precatur.*

g *Sæpiùs admonui, etsi quæ in nos principes simulatè agunt, intelligimus, tamen non esse è re nostra vt intelligere videamur.*

h *Reges non modò non infimo loco esse, sed ne æquo quidem iure cum cæteris viuere, & in ordinem cogi possunt.*

i *Accessione fructuosæ alicuius prouinciæ cæteras oneribus leuari à principe æquum est, vt qua re amplitudo imperij, hac eadèm contineatur vtilitas eorum, quorum opera partum est.*

secutus, conceſſo reditu, petitione honorum abſtinuit; donec vltro ambiretur delatum ab Auguſto conſulatum accipere. ſed præter paternos ſpiritus, vxoris quoque Plancinæ nobilitate, & opibus accendebatur: vix Tyberio concedere; liberos eius vt multùm infra deſpectare: nec dubium habebat, ſe delectum, qui Syriæ imponeretur ad ſpes Germanici coercendas. Credidere quidam data & à Tyberio occulta mandata, & Plancinam haud dubiè Auguſta monuit muliebri æmulatione Agrippinam inſectandi. [b] diuiſa namque & diſcors aula erat, tacitis in Druſum aut Germanicum ſtudijs. Tyberius [c] vt proprium & ſui ſanguinis Druſum fouebat. Germanico [d] alienatio patrui amorem apud cæteros auxerat. & quia claritudine [e] materni generis anteibat, auum M. Antonium, auunculum Auguſtum ferens. Contra Druſo proauus eques Rom. Pomponius Atticus [f] dedecere Claudiorum imagines videbatur. Et coniunx Germanici Agrippina, [g] fœcunditate ac fama Liuiam vxorem Druſi præcellebat. Sed fratres [h] egregiè concordes, & proximorum certaminibus inconcuſſi. Nec multò poſt Druſus in Illyricum miſſus eſt, vt ſueſceret militiæ, [i] ſtudiaque exercitus pararet: ſimul iuuenem [k] vrbano luxu laſciuientem melius in caſtris haberi Tyberius, ſeque tutiorem rebatur,

OBSERVATIONES.

a *Neque nouum, neque mirandum eſt viros præſtantes vltro ambiri à principibus, vt magiſtratus, ac maximas quaſque dignitates acciptant, tantus, ſcilicet, virtuti eſt honos, vt eam vel in his, qui nobis aliquando aduerſati ſunt, ſuſpicere cogamur.*

b *Ferè fit, vt, ſi duo, aut plures pari gradu affinitatis principem contingunt, aula ſit diuiſa, & diſcors, tacitis in hunc, aut in illum ſtudiis.*

c *Naturalia nos ſemper magis afficiunt, quàm quæ ab arte tantùm, & incitamentis naturæ proficiſcuntur. hinc fit, vt, ſim propenſior in filium meum naturalem, quàm in adoptiuum.*

d *Alienatio principis ab eo, qui ei charißimus eſſe deberet, haud dubiè conciliat ei fauorem cæterorum. minimum, ſæpè maiori fortunæ locum fecit iniuria, vt ait Seneca, epiſt. 92.*

e *Si qua forte contentio inter principes, aut illuſtres perſonas, ob nobilitatem, oritur, cæteris paribus, is haud dubiè præferendus videtur, qui claritudine materni generis ſuis æmulis anteit.*

f *Cùm in multis alijs, tùm verò in connubijs principum virorum ſeruiendum eſt opinioni multitudinis, quæ externa imprimis ſpectanda eſſe exiſtimat. Itaque quòd ad hanc rem pertinet, minimè committendum eſt, vt princeps eam ducat vxorem, cuius ignobilitas longa ſuæ familiæ decora, & imagines dedeceat.*

g *Mulier duabus his ferme laudibus potißimùm celebratur, pudicitia, & fœcunditate.*

h *Qui diuerſa hominum in ſe ſtudia ſequentes ipſi inter ſe ſunt diſcordes, paruo negotio concutiuntur. quòd ſi nihilominus egregiè concordes manent, neque cuiuſquam certaminibus diſtrahuntur, concuti nulla ratione poſſunt. tantum poteſt concordia, potißimùm inter fratres, & conſanguineos.*

i *Principes adoleſcentes debent ſueſcere militiæ, vt ſtudia exercitus parent, iis potißimùm in imperijs, aut regnis, quæ ſunt in manu exercituum, cuiuſmodi erat imperium Romanum.*

k *Adoleſcentes luxu vrbano laſciuientes eò mittendi ſunt, vbi labori ſueſcere, & virtuti operam dare poſſint.*

vtroque filio [a] legiones obtinente. Sed Sueui [b] prætendebantur auxilium aduersus Cheruscos orantes. Nã discessu Romanorũ, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, & tum æmulatione gloriæ [c] arma in se verterant. Vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Marobodui regis nomẽ inuisum apud populares: Arminium pro [d] libertate bellantem fauor habebat. Igitur non modò Cherusci, sociique eorum, vetus Arminij miles, sumpsere bellum, sed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones ac Langobardi defecere ad eum. Quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam, quàm quia fratris filio iuueni patruus senex parere [e] dedignabatur. Diriguntur acies pari vtrinque spe, nec vt olim apud Germanos, [f] vagis incursibus, aut disiectas per cateruas. Quippe longa aduersus nos militia insueuerãt [g] sequi signa, subsidijs firmari, dicta imperatorũ accipere. Ac tunc Arminius [h] equo conlustrans cũcta, vt quosque [i] aduectus erat, reciperatã libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis direpta [k] in manibus multorum ostentabat: contra, fugacem Maroboduum appellans, præliorum expertem, Herciniæ latebris defensum, ac mox per dona & legationes petiuisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, [l] haud minùs infensis animis exturbandum, quàm Varum Quintilium interfecerint: meminissent modò tot præliorum, quorum euentu, & ad postremum ciectis Romanis satis probatum, [m] penes vtros summa belli fuerit. Neque Maroboduus iactantia sui aut probris in ho-

1. Sic lib. 3. hist. exhortatio ducum non more cõcionis apud vniuersos, sed vt quosque eorum aduehebantur.

OBSERVATIONES.

a *Validissimi exercitus, atque adeò ij, quorum in manu resp. est, iis tantùm committi debẽt, quorum interest militum fidem erga principem intemeratam seruari.*

b *Viri prudentes satis habent, si id, quod volunt, perficiunt; sæpiusque cur quicque agant recondunt; quin sæpiùs alia, quàm quæ vera sunt, prætendunt. persæpe enim nostra interest, ignorari, quo vnamquamque rem animo, consilioque agamus.*

c *Plerunque accidit, vt gentes bellaces, si sunt vacuæ externo metu, partim assuetudine, partim æmulatione gloriæ arma in se vertant. à quibus hæ nationes regnantur, nunquam non externu bellu attineri debent, ne gentes belliceſæ infestis armis se ipsæ conficiant.*

d *Nihil multitudini gratius dici potest libertate, pro qua quisquis libenter, & alacri animo propugnationem suscipit, hunc haud dubiè populi fauor habet.*

e *Non iniuria senes iuuenibus parere dedignantur, præcipuè verò adfinibus, & consanguineis.*

f *Barbari plerunque militant nulla disciplina, sed vagis tantùm incursibus, aut per disiectas cateruas inconditi.*

g *Ibi disciplina militaris esse dicitur, vbi miles sequitur signa, subsidiis firmatur, dicta imperatoris accipit.*

h *Cùm acies vtrinque stant directæ, iam iamque committi debet prælium, cautus, & diligens imperator equo cũcta conlustrare, & ad singulas exercitus partes aduehi debet, & ea alta voce proferre, quæ animos militum ad pugnam accendere possunt.*

i *Ea demum vera sunt quæ ipsa re præsenti comprobantur.*

k *Proditor patriæ haud minùs infensis animis est exturbandus, quàm apertus hostis.*

l *Qui hostem eum, qui ad se opprimendum veniebat, è finibus suis eiecit satis luculento testimonio probat, summam belli penes se esse.*

stem

ſtem abſtinebat, ſed Inguiomerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruſcorum, illius conſilius geſta, quæ proſperè cecíderint, teſtabatur: [a] væcordem Arminium, & neſciũm alienam gloriam in ſe trahere, quoniam tres vacuas legiones, & ducem fraudis ignarum [b] perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ & ignominia ſua, [c] cùm coniunx, cùm filius eius ſeruitium adhuc toleretent. At ſe [d] duodecim legionibus petitum, duce Tyberio, illibatam Germanorum gloriam ſeruauiſſe, mox cõditionibus æquis diſceſſum. neque pœnitere quod ipſorum in manu ſit, integrum aduerſum Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His vocibus inſtinctos exercitus propriæ quoque cauſæ ſtimulabant, cũ à Cheruſcis Langobardiſque pro antiquo decore, aut recente libertate, & contra augendæ dominationi certaretur. Non aliàs maiore mole [e] cõcurſum, neque ambiguo magis euentu, fuſis vtrinque dextris cornibus. Sperabaturque turſum pugna, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet. [f] Id ſignum perculſi fuit. & tranſfugis paulatim nudatus in Marcomannos conceſſit, miſitque legatos ad Tyberium oraturos auxilia. Reſponſum eſt, [g] non iure [h] eum aduerſus Cheruſcos arma Romana inuocare, qui pugnantis in eundem hoſtem Romanos nulla ope iuuiſſet. Miſſus tamen Druſus, vt retulimus, pacis firmator. Eodem anno duodecim celebres Aſiæ vrbes conlapſæ, [i] nocturno motu terræ, quo improuiſior [k] grauiorque [l] peſtis fuit. Neque ſolitum in tali caſu effugium

OBSERVATIONES.

a *Hæc ſunt ſigna vecordis, & rerum neſcij ducis, iactare ſe, probris in hoſtem non abſtinere; poſtremò alienam gloriam in ſe trahere.*

b *Nec magnum, nec præclarum facinus eſt, hoſtem fraudis ignarum perfidia decipere.*

c *Cuius vxor, aut filius, chariſſima pignora adhuc ſunt in hoſtium poteſtate, ibique ſeruitium tolerant, vs ſanè vecors eſt: ſi belli decus penes ſe eſſe gloriatur.*

d *In magnis viris habendus eſt is, qui à ſummo duce, & validiſſimo, eodemque numeroſiſſimo exercitu non eſt profligatus, ſed æquis conditionibus bellum dirimit; remque eò loci adducit, vt in ipſius manu ſit, an integrum bellum aduerſus hoſtem, an verò pacem incruentam malit.*

e *Tunc demum magna mole concurrere dicuntur acies, cùm vtrinque funduntur.*

f *Qui poſt collatas cum hoſte manus locum pugnæ deſerit, exercitumque in loca tuta ſubducit, is haud multùm differt à victo.*

g *Ei auxilium, & opem ferre non debere videor, qui me, cùm eodem loco eſſem, nulla re iuuit.*

h *Petitum auxilium tacitè demonſtrat auxilij ferendi obligationem.*

i *Quæ noctu accidunt, multò magis terrent, quàm quæ interdiu.*

k *Quò caſus ſunt improuiſiores, hoc ſanè ſunt grauiores.*

l *Cùm non modò quæ arte, manuque fiunt, corruant, ſed & ea, quæ ita à natura facta ſunt, vt eterna videri poſſint, collabantur, heu miſeris nobis! ecquid tandem eſt, in quo ſpem rerum noſtrarum ponere poſſimus? eò gloriaris, quòd non modò quæ mouentur, ſed & ea, quæ ſoli ſunt, poſſides? quid, ſi motu terræ, aut alio aliquo improuiſo, grauioreque caſu aut collabantur, aut diductis terris hauriantur? idque adeò vt, rerum facies mutetur? ſedent quippe immenſi montes; eorum iuga diffluunt; videnturque in arduo quæ plana fuerunt.*

fensos, eoque principem nuncupantes [a] procul [b] arcebat. Cæterùm vt [c] honestam innocentium paupertatem leuauit, ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium [d] mouit senatu, aut sponte cedere passus est. Iisdem temporibus [e] deûm ædes vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augusto dedicauit. Libero Liberæque & Cereti, iuxta Circum maximum, quas Aulus Posthumius dictator vouerat; eodemque in loco ædem Floræ ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitutam; & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque naualem de Pœnis meruit. Spei ædes à Germanico sacratur: hanc Atilius vouerat eodem bello. Adolescebat interea lex maiestatis. Et Apuleiam Variliam sororis Augusti neptem, [f] quia probrosis sermonibus diuum Augustum ac Tyberium, & matrem eius inluisset, Cæsarique connexa adulterio teneretur, maiestatis delator arcessebat. De adultetio satis caueri lege Iulia visum. Maiestatis crimen distingui Cæsar postulauit, damnarique si qua de Augusto [g] inreligiosè dixisset: [h] In se iacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus à consule quid de his censeret, quæ de matre eius locuta secus, arguetetur, [i] reticuit. Dein proximo senatus die

OBSERVATIONES.

a *Alienum rapitur aut propalam, & vi, aut improbis artibus ab iis, qui alienis fortunis insidiantur. genus hoc hominum cùm latè pateat, nimiùm multos etiam principes (heu rem miseram!) complectitur. qui quasi aliud agant, eò perueniunt rapacitatis, & auaritiæ, vt, quorum fortunas tueri deberent, his miseros subiectos cuertant. quos de Tyberio discere hoc saltem peruelim, vt aduersus pecuniam alienam firment animum; & quod suum non est, id non modò cuiquam fraude, aut vi eripiant; sed ne vltro quidem dari sibi ab infirmiori patiantur.*

b *Quid minùs principem decet, quàm ab ignotis, ac maleuolis hæreditates accipere?*

c *Paupertas nulla culpa contracta honesta est; & hanc princeps sua benignitate leuare debet: ob flagitia, & prodigalitatem, minimè. hæc non modò non leuanda, sed & punienda est. illa est innocens paupertas; hæc est turpis & flagitiosa egestas.*

d *Qui ad egestatis terminos, ob prodigalitatem, & flagitia redactus est, minimè æquum est, vt maiorum, quorum se tam dissimilem præstat honoribus fungatur.*

e *Ad præcipuas curas principis maximè pertinet, Deûm curam gerere, eaque quæ ad pietatem pertinent, singula diligenter curare. ideo si ædes sacræ aut vetustate sunt collapsæ, aut igni abolitæ, aut sunt à superiore principe cœptæ, has restaurare, reficere, restituere, ac dedicare debet.*

f *Qui probrosis sermonibus principem illudit, maiestatis postulari potest.*

g *Cùm persona principis, vt est apud Iurisconsultos, sit sacra, de eo religiosè loquendum est.*

h *Callidus princeps, si agitur de eo crimine maiestatis, quod ex eo oritur, si quis de ipso irreligiosè loquutus est, hac arte vtitur, vt palam & apertè profiteatur, non ea quæ in se, sed quæ in decessorem suum irreligiosè dicta sunt, velle se ad cognitionem vocari: nempe, hac simulatione clementiæ hominum beneuolentiam sibi conciliat, sibique inlatam iniuriam eadem ratione vlciscatur. nam cùm tanti ipse sit, quanti fuit decessor suus, significans non impedire se quò minùs quæ in illum dicta sunt, puniantur, satis ostendit, posse pariter, non dissentiente se, animaduerti in eum, à quo irreligiosis dictis offensus est.*

i *Iis de rebus interrogati quæ minimè ad nos pertinent, cùm quid responderi debeat, in nostra manu non sit, tacere omnino præstat, quàm quicquam ita eloqui, vt eius postea pœnitendum sit.*

illius quoque nomine orauit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent: liberauitque Apuleiam lege maiestatis. [a] Adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemplo maiorum [b] propinquis suis [c] vltra ducentesimum lapidem remoueretur, suasit. Adultero Manlio Italia, atque Africa interdictum est. De prætore in locum Vipsanij Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fouebant. contra plerique nitebantur, [d] vt numerus [e] liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubebat. [f] Lætabatur Tyberius cùm inter filios [eius] & leges senatus disceptaret. [g] Victa est sine dubio lex: sed neque statim, & [h] paucis suffragiis: quomodo, etiam [i] cũ valerent, [k] leges vincebantur. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. Is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, [l] vagos primùm, & latrociniis

OBSERVATIONES.

a *Pœna adulterij grauissima, nempe mortis, aut relegationis à principe minui potest.*

b *Cùm adulterium potius priuatum, quàm publicum sit crimen, non absreest, vt, qui eo crimine contacti sunt, propinquis, quibus iniuria fit, puniendi mittantur. cuius rei non pauca exempla adduci possunt.*

c *Apud priscos in more positum erat, vt adulteri vltra ducentesimum ab vrbe lapidem remouerentur.*

d *Planè æquum est, in candidatis numerum liberorum præpollere, hoc est, cùm inter competitores, ob eum, qui ambitur, magistratum, certamen ortum est, eos alijs præferri, qui, cæteris paribus, numero liberorum præstant.*

e *Cæteru paribus, fauorabilior est is, qui liberos, nempe, reip. seminarium procreauit, eo, qui nullos habet.*

f *Illud verè est magnæ potentiæ signum, atque adeò eius, quæ in libera rep. ferri non debet, cùm inter leges, & aliquem disceptatur; hoc est, cùm tantum quis in repub. potest, quantum posse deberent leges; idque adeò, vt quicquid illi collibitum est, id ipsum sit loco legis. Qui tantum potentiæ adeptus est, hoc est, qui legum interpretationu, ac vis in sua voluntate modum habet, huius in manu vniuersa resp. esse dicitur. Isaque eccui mirum sit, si Tiberius se quò voluerat, peruenisse lætabatur? nempe, vt non modò supra magistratus omnes, verùm etiam supra ipsas leges, quæ eminentissimæ esse deberent, extares?*

g *Vinci leges tunc dicuntur, cùm nimia alicuius potentia, & gratia, quem deberent, locum non obtinens.*

h *Etsi vnius potentia cuncta complectitur, tamen vix fieri potest, vt non aliqua re palam faciat multitudo se præclarè intelligere, artibus, ac vi tyranni cuncta rapi.*

i *Resp. dicitur status is, in quo valent leges. principatus verò is, in quo rerum omnium, ne legibus quidem exceptus, arbitrium & potestas omnis est penes vnum principem. etsi hoc ipsum principis arbitrium ad legis normam dirigi debet.*

k *Non est nouum, non modò in principatu, verùm etiam in libera rep. vinci leges, nimijs, scilicet, hominum studijs, nimiaque ciuium potentia.*

l *Aliud est bellum gerere, & aliud latrocinari, hoc est, vagos homines, & latrociniis suetos ad prædam & raptus congregare.*

suetos

suetos ad prædam & raptus congregare, dein, [a] more militiæ, per vexilla, & turmas componere, postremò non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum vrbium cultu, cepit arma, Mauros que accolas in bellum traxit. Dux & his Mazippa. Diuisusque exercitus; vt Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos castris attineret, disciplina & imperiis sueſceret: Mazippa leui cum copia incendia & cædes, & terrorem circumferret. compulerantque Cinithios haud spernendam nationem in eadem, cùm Furius Camillus proconsul Africæ legionem, & quod sub signis sociorum, in vnum conductos ad hostem duxit, modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares. Sed nihil æquè cauebatur, quàm ne bellum [1] metu eluderent. [b] Spe victoriæ inducti sunt, vt vincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes, duæque alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectauit: fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini [c] partum decus militiæ. Nam post illum reciperatorem vrbis, filiumque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memorauimus, bellorum expers habebatur. [d] Eò pronior Tyberius res gestas apud Senatum celebrauit. [e] & decreuere patres triumphalia insignia. Quod Camillo ob [f] modestiam vitæ impune fuit. Sequens annus Tyberium tertiò, Germanicum iterum cõsules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud vrbem Achaiæ Nicopolim, quò venerat per Illyricam oram, viso fratre

1 i Simulatione metus.

OBSERVATIONES

a *Omnes mortales, qui per ætatem arma ferre possunt, atque adeò latrones, & rustici fiunt milites, & quæ priùs fuit incondita hominum turba fit agmen, accedente ordine, ac disciplina militari; quæ quanti sit hinc discere licet, quòd ex latrone pariter fit dux, & imperator u, qui quos hominum ad prædam, & raptus priùs congregauit per vexilla, & turmas ita componit, vt disciplinæ & imperijs sueſcant, ac postremò non latrocinari, sed bellum gerere dicatur.*

b *Cunctando, bellumque mora eludendo potuit quis vincere. si non præceps, spe victoriæ ad pugnam, & cladem ruisset. certè qui res nouas cœptat planè vecors est, si prælio se, suasque spes committit, non alio aduersus exercitum veteranum fretus milite, quàm aut tirone, aut nuper conscripto, aut voluntario, qui, vt alibi Tacit. ait, nec iubetur, neque regitur; sed cuncta ex libidine agit. Ideo consultè faciet, si bellum mora eludet; hoc est, excursionibus, eruptionibus, leuibus prælijs, populationibus suorum vires, atque animos paulatim firmabit, & singulas occasiones, vno excepto prælio, quibus hostem infringat arte potiùs, quàm vi aperta, captabit.*

c *Magnum decus is sibi peperit, qui parua manu hostium copias fudit, fugauitque.*

d *Quo minùs aliquid sperabatur, hoc maiori laudi duci debet ei, qui rem difficilem confecit, atque in suo munere præclarè versatus est.*

e *Qui parum quidē bellum confecit, illa tamen victoria maioris belli incendia extinxit, æquè honore dignus videri potest, ac si bellum atrox confecisset.*

f *Multa modestia saluti est, potissimùm apud tyrannos, eosque qui plus possunt. Hanc ob rem quò quis maioribus extollitur honoribus hoc magis fortunam moderetur. quippe hac ratione non modò dignitati, verùm etiam saluti egregiè prospexerit. tanti certè est modestia, vt neque summis mortalium spernendam esse, & à Dijs æstimari, scribat Tacit. lib. 15. Annal.*

Druſo,in Dalmatia agente,Hadriatici,ac mox Ionij maris aduerſam nauigationem perpeſſus.Igirur paucos dies inſumpſit reficiendæ claſſi; ſimul ſinus Actiaca victoria inclutos,& ſacratas ab Auguſto manubias,caſtraque Antonij cum recordatione maiorum ſuorum adiit. Namque ei, vt memoraui,auunculus Auguſtus,auus Antonius erant; magnaque illic imago triſtium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique ſociæ & vetuſtæ vrbis datum, [a] vt vno lictore vteretur. Excepere Græci quæſitiſſimis honoribus, verera ſuorum facta dictaque præferentes, [b] quò plus dignationis adulatio haberet. Petita inde Euboea, tramiſit Lesbum, vbi Agrippina nouiſſimo partu Iuliam edidit.tum extrema Aſiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias vrbes,mox Propontidis anguſtias, & os Ponticum intrat,cupidine [c] veteres locos, & fama celebratos noſcendi: [d] pariterque prouincias [e] internis certaminibus, aut magiſtratuum iniuriis feſſas refouebat.Atque illum in regreſſu ſacra Samothracum viſere nirentem obuii aquilones depulere. Igitur aliaque quę ibi varietate fortunæ,& noſtri origine veneranda, relegit Aſiam, adpellitque Colophona,vt Clarii Apollinis oraculo vteretur. Non fœmina illic, vt apud Delphos,ſed certis è familiis & fermè Mileto accitus ſacerdos numerum modò conſultantium & nomina audit:tum in ſpecum degreſſus,hauſta fontis arcani aqua, ignarus plerunque literarum, & carminum, edit reſponſa,verſibus compoſitis ſuper rebus,quas quis mente concepit, & ferebatur,Germanico [f] per ambages (vt mos oraculis) marurum exitium cecinisse.At Gn. Piſo quò properātiùs deſtinata inciperet, ciuirarē Athenienſiū turbido inceſſu exterritam oratione ſæua increpat, obliquè Germanicum perſtringens, quòd cōtra [g] decus Romani nominis non Athe-

OBSERVATIONES.

a *Et à principe,& ab eo,qui pro principe eſt, magnus habetur honos hoſpitæ ciuitati,ſi dum ibi commoratur,de magiſtratus, ac potentiæ inſignis aliquid detrahit, perinde ac ſi non in ſubiecta, ſuæque ditionis, ſed in ſocia vrbe verſetur.*

b *Fœdiſſima adulatio non vna, & eadem ratione, ſed multis,ac ſpecioſis, & ſua quoque dignatione tumeſcens,nec ſolùm è priuatorum penatibus, ſed ex totis vrbibus, ac prouincijs, recta ad principes it, & maximos quoſque homines aggredi nequaquam veretur.*

c *Loca vetuſta, & fama celebrata maximos quoſque homines ad ſe viſendum allicium.*

d *Nullum tempus, nulla res, nullus eſſe locus, nihil ſerium, nihil per iocum, aut relaxandi animi gratia agere debet princeps,quin ſit intentus in ſingulas occaſiones, quibus ſeculitati, & emolumento ſubiectorum proſpicere poſſit. Certè Germanicus, vel tum cum peregrinabatur,& curis vacuus videbatur eſſe,prouincias internis certaminibus,aut magiſtratuum iniurijs feſſas refouebat.*

e *Publica mala aut ex internis certaminibus,aut certè ex magiſtratuum, ac potentiorum proficiſcuntur iniurijs.*

f *Conſulta oracula aut mentiuntur, aut ſi fortè verum dicunt,per ambages ſolent reſpondere;adeò vt non ſit operepretium ea conſulere; at mera vanitas, atque adeò flagitium ſit,huiuſmodi reſponſis fidem adhibere.*

g *Omnibus in rebus diligenter cauendum eſt, ne, dum noſtras virtutes oſtentamus,quidquam committamus contra dignitatem noſtram, & decus illius,cuius vices gerimus. quippe, virtutem alieno & loco ac tempore oſtentare, magis ad vitium, quàm ad virtutem referri poteſt.*

nienſes

nienſes tot cladibus extinctos, ſed [a] conluuiem illam nationum comitate nimia coluiſſet. hos enim eſſe Mithridatis aduerſus Sullam, Antonii aduerſus diuum Auguſtum ſocios. etiam veteta obiectabat, quæ in Macedones improſpetè, [b] violenter in ſuos feciſſent, offenſus vrbi propria quoque ira, quia Theophilum quendam Ateo iudicio falſi damnatum precibus ſuis non concedetent. Exin nauigatione celeti per Cycladas, & compendia maris adſequitur Germanicum apud inſulam Rhodum, haud neſcium quibus inſectationibus petitus foret; ſed ranta manſuetudine agebat, vt, cùm orta tempeſtas taperet in abtupta, [c] poſſetque interitus inimici ad caſum referri, [d] miſerit rritemeis; quarum ſubſidio diſcrimini eximeretut. [e] Neque tamen mitigatus Piſo, & vix diei moram perpeſſus, linquit Germanicum, præuenitque: & poſtquam Syriam, ac legiones artigit, [f] largitione, ambitu infimos manipularium iuuãdo, cùm veteres centuriones, ſeueros tribunos demouetet, locaque eorum clientibus ſuis, vel deterrimo cuique attribueret, deſidiam in caſtris, licentiam in vrbibus, vagum, ac laſciuientem per agtos militem ſineret, eò vſque corruptionis prouectus eſt, vt ſermone vulgi, [g] parens legionum haberetur. Nec Plancina ſe intra decora fœminis tenebat, ſed [h] exercitio equitum, decurſibus coliortium intereſſe: in Agrippinam, in Germanicum

1 Nam Socratẽ tantum philoſophum capitis damnarunt. vide huius apologiam apud Platonem. ac Themiſtoclem vbi de patria optimè meritum expulerunt vide Thucy. libr. 1. de bello Peloponneſ. & Plutarchum in Themiſtocle. & Iocio. grauitate tributorũ preſſerunt. vide eundem Thucyd. lib. 1. hiſt.

OBSERVATIONES.

a *Cũ imitatione virtutis veriùs, quàm nomine & imaginibus fiat fides generis nobiliſſimi, perſæpe iniuria gloriantur homines ſe ius eſſe prognatos, quos vniuerſus orbis terrarum, ob ſingularem virtutem, admiratur. ſi in ipſis nulla antiquæ virtutis veſtigia apparent. itaque etſi populus Athenienſis, aut alius quiſpiam fama celebris, re ipſa illorum, quos aſſerit eſſe maiores ſuos, perquam diſſimilem ſe præſtat, ac degeneres animos arguit ignauia, huic verò illud obiectari verè poteſt, illorum quidem, à quibus ſe eſſe ortũ inſolenter & falsò gloriatur, progeniem longa ſeculorum ſerie, multiſque caſibus eſſe extinctam; ipſum verò aliunde illò conueniſſe, eſſeque non ſtirpem illam præclariſſimorum hominum, ſed colluuiem omnium nationum.*

b *Impune tunc inimicum vlciſci poſſumus, cùm quicquid illi aduerſi accidit, id ad caſum referri poteſt.*

c *Is verè & generoſus, & manſuetus dici debet, qui cùm ita poſſit de inimico pœnas ſumere, vt id caſu, non ipſius conſilio factum eſſe dici poſſit, tamen de eius ſalute adeò laborat, vt cum ſua opera ac diligentia periculo eximat. Quantam laudem meretur hic, tanto certè odio dignus eſt is, qui cui ſalutari opera adeſſe poteſt, hunc perire patitur. mihi quidem paria videntur eſſe, aliquem necare, & quem potes non ſeruare.*

d *Malus animus, & iniquus nullo beneficio mitigari poteſt.*

e *Quemadmodum ſtrenuus imperator cauet ſedulò, ne otio miles corrumpatur, eumque crebris expeditionibus, patientia periculorum, laboribus, & experientia durat, ita ignauus exercitum corrumpit largitione, atque ambitu, infimos manipularium, hoc eſt, obſcuriſſimum quemque militem iuuando; veteres centuriones, & ſeueros, antiquam, duramque militiam reuocantes demouendo, & & eorum loca deterrimo cuique attribuendo; ſinendo deſidiam in caſtris, licentiam in vrbibus, ac militem vagum & per agros laſciuientem.*

f *Vulgus plerunque deterrima quæque laudat.*

g *Haud ſatis decet fœminam intereſſe exercitiis militaribus, atque adeò ijs omnibus, quæ virorum propria ſunt.*

contumelias iacere, quibusdam etiam [a] bonorum militum ad mala obsequia promptis, quòd haud inuito imperatore ea fieri [b] occultus rumor incedebat. Nota hæc Germanico; [c] sed præuerti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus non modò ingeniis, sed situ terrarum, quo nostris prouinciis latè ptætenta, penitus ad Medos porrigitur, maximisque imperiis interiecti, & sæpiùs [d] discordes sunt, aduersus Romanos odio, & in Parthum inuidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone; sed fauor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quòd is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorum [e] æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta deuinxerat. Igitur Germanicus in vrbe Artaxata [f] adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, [g] insigne regium capiti eius imposuit. [h] cæteri venerantes regem, Artaxiam consalutauere, quod illi vocabulum indiderant ex [i] nomine vrbis. At Cappadoces in formam prouinciæ redacti Q. Veranium legatum accepere. Et quædam ex regiis tributis [k] deminuta, quò mitius Romanum imperiũ sperarentur. Commagenis Q. Seruæus præponitur, tum primum ad ius prætoris translatis. Cunctaque socialia prosperè composita, [l] non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui iussus partem

OBSERVATIONES.

a *Minori negotio boni redduntur praui, & promptiores ad mala obsequia, quàm mali ad bona, si modò principis mentem habent perspectam.*

b *Dij boni! quæ hæc est peruersitas mentis humanæ, vt, quæ ratio suadet, lex iubet, princeps velle se palam, & apertè profitetur, hæc non iussi neque coacti, sed libentes relinquamus; ac nullo impellente, nisi fortè occulto aliquo, ac sæpiùs falso rumore, aut leuissima quaque suspitione, ad ea quæ nusquam sunt, nec esse debent, credenda, sequenda, amplectenda tam proclines simus?*

c *Priuatæ iniuriæ non tam nobis debent esse curæ, vt propter eas curam reip. nobis mandatæ omittamus: quam certè rebus omnibus præuerti æquum est.*

d *Ferè fit, vt prouinciæ maximis imperijs interiectæ discordes sint; exteros verò, eò, scilicet, feroces, quòd nulli parent, aut oderint, aut ijs inuideant.*

e *Difficile dictu est, quantum gratiæ, & beneuolentiæ concilient sibi principes viri apud eas nationes, quarum instituta, & cultum studiose, diligenterque æmulantur.*

f *Reges plerunque creantur consensu, & adprobatione nobilium.*

g *Insigne regium capiti regis nonnisi ab eo imponi debet, cuius est dare regnum, aut regi creato suam auctoritatem accommodare; aut certè ab eo, cui id muneris ab vniuersa Repub. datum est.*

h *Is qui rex designatus est, non priùs appellatione regis honestatur, quàm ab eo, cui id iuris est, insigne regium capiti eius impositum est. id simulatque præstitũ est, circumfusa multitudo regẽ veneratur, eumque proprio nomine consalutat. quæ consalutatio ad illud refertur, quod multitudo hodierno die vno ore conclamat: Viuat N. Rex noster.*

i *Non est nouum, vt magnis viris, ac præcipuè regibus nomina indantur vrbium.*

k *Recens adeptus principatum, vt planè extinguat desiderium superioris principis, quo plerunque homines, etsi malus fuit, afficiuntur, aliquid ex tributis diminuat; nihilque eorum prætermittat, ex quibus nouum imperium mitius sperari possit.*

l *Multa prospera minimè delent dolorem hausti ex vna aliqua re, in qua graniter offendimur: nempe, acriùs afficimur dolore, quàm lætitia, aut voluptate.*

legi-

legionũ ipſe, aut per filiũ in Armeniã ducere, vtrũque neglexerat. Cyrri demũ apud hyberna decumæ legionis conuenere, [a] firmato vultu Piſo aduerſus metũ, Germanicus ne minari credetetur: & erat, vt retuli, clementior. Sed amici [b] accendendis offenſionibus callidi, intendere vera, adgerere falſa, ipſumque & Plancinam, & filios variis modis criminari: poſtremò paucis familiarium adhibitis, ſermo cœptus à Cæſare, [c] qualem ita & diſſimulatio gignit. Reſponſum à Piſone [d] precibus contumacibus. diſceſſerantque apertis odiis: poſtque rarus in tribunali Cæſaris Piſo; & ſi quando adſideret, attox, ac diſſentire manifeſtus. vox quoque eius audita eſt in conuiuio, cùm apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæſati, & Agrippinæ, leues Piſoni, & cæteris offerrẽtur, [e] principis [f] Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari: abiecitque ſimul coronam, & multa in [g] luxum addidit. Quæ Germanico, quanquam acerba, [h] tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miſerat, amicitiam ac fœdus memoraturos, & cupere [i] renouari dextras: [k] daturum honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petete interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad diſcordias traheret. Ad ea Germanicus, de

OBSERVATIONES.

a *Qui quid animi ſuper aliqua re habeat intelligi non vult, vultu aduerſus omnes affectus firmato adeò eſſe debet, vt perrumpi nullo pacto poſſit.*

b *Hæc eſt natura aulicorum, vt, ſi quem oderunt, in hunc accendendis offenſionibus ſint valde callidi; intendant vera; nec his contenti, aggerant falſa, eumq; variis modis apud principem criminẽtur.*

c *Vix fieri poteſt, vt ſermo quamtumuis diſſimulatus, vel intimos penitus animi ſenſus non indicet.*

d *Non ſemper qui preces adhibet fidem facit animi manſueti, ac demiſſi. Siquidem & inter has deprehendi contumacia poteſt. preces certè Piſonis ab decoro, contumacia ab animo indomito proficiſcebatur. hinc obſeruandum eſt, non ſatis eſſe quomodocunque precari, ſed ita, ſcilicet, precandum eſſe, vt non tam verbis, quàm modeſtia preces commendentur.*

e *Nullum maius ornamentum eorum, quæ agenda ſuſcipimus, reperiri poteſt, quàm nuſquam aberrare à decoro. nempe, huc pertinet reprehenſio Piſonis, vt dicat, coronas vnis regibus, ac præter eos nemini, niſi ineptè, offerri.*

f *Supra admonui principis nomen indicare ſpeciem quandam libertatis eius reip. quæ hoc nomine conſtituta eſt. non itaque mirum eſt, ſi Piſo, ferox homo, vixque Tyberio concedens Germanicum dicit longè inferiorem eſſe filio regis Parthici; cùm Tiberius non rex, ſed princeps (quomodo Romani loquuntur) imperij, reique pub. Romanæ, vt ipſe exiſtimat, ſit.*

g *Ei rei iniquè inſenſi ſumus, cui non aliam ob cauſam locum inter vitia aſſignamus, quàm quòd ex ea alijs melius eſt, quàm nobis.*

h *Non cuiuſuis, ſed vnius prudentis eſt, in præſentia, quæ in ſe dicuntur, aut fiunt, tolerare, quanquam acerba.*

i *Qui fœdus ſemel inter ſe initum cupiunt eſſe perpetuum, ſæpiùs amicitiam, dextraſque renouare debent.*

k *Ei, quiſquis ille eſt, ſine dubio magnum honorem habet magnus, ac potens rex ad quem propiùs quàm ſolet, accedit.*

societate Romanorum, Parthorumque [1] magnificè: de aduentu regis, & cultu sui cum decore, ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam vrbem amotus est. [b] Datum id non modò precibus Artabani, [c] sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, [d] ob plurima officia & dona, quibus Plancinam deuinxerat. M. Sillano, L. Norbano COSS. Germanicus Ægyptum proficiscitur [e] cognoscendæ antiquitatis, [f] sed cura prouinciæ prætendebatur. [g] leuauitque [h] apertis horreis pretia frugum, multaque in vulgus grata vsurpauit, [i] sine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis [k] æmulatione, [l] quem eadem factitauisse apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tybetius cultu, habituque eius lenibus verbis perstricto, [m] acerrimè increpuit quòd contra instituta Augusti non [3] sponte principis Alexandriam introisset. Nam [4] Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut equiti-

1. sic lib. 4. hist. cæterùm vt princeps loquebatur cuncta de se & rep. egregia.

2. nã vt ait Liu. lib. 10. ab vrbe cond. præter Pleminii facinus, Locrensiũque cladem, 1. plus etiam imperatorum (Scipionum) nó Romanos, sed ac militares quidẽ cultus iactabatur, cum pallio crepidisque in ambulatione in gymnasio: libellis etiam, palestræque operam dare, &c.

3. sic lib. 4. hist. Sponte legatorum exercitui bellum.

4 sic l. 12. Ann. Namdiuus Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent, legatos egi decretaque eorum proinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani cõstituissent. & lib. 3. hist. Ægyptus, inquit, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum prouinciarum, &c.

OBSERVATIONES.

a *Obseruent magistratus, legati principum, atque adeò ij omnes quibus aliena negotia cõmissa sunt, vt in iis, quæ ad suum munus pertinent, magnificè, & ex illius dignitate cuius vices gerunt, quæ verò suam ipsorum personam spectant, de his cum decore, & modestia loquantur.*

b *Interdũ ei malefacimus, quẽ quidẽ non odimus; sed vt illi, cuius gratia is est subnixus, oculi doleãt.*

c *Non mediocris prudentiæ est, posse alienæ petitioni cum dignitate satisfacere; eademque operâ aut inimicum vlcisci, aut alia ratione rebus suis consulere.*

d *Hoc æstu vruntur ij, qui adfectant viam ad potentem aliquem, vt vxorem illius officijs, & donis ac interdum, vt infra suo loco videbimus, adulterio deuinciant, vt marito faciliori, in ijs, quæ moliuntur, vtantur.*

e *Homine ingenuo, & ad res præclaras nato, nihil dignius est, quã studiũ cognoscendæ antiquitatis.*

f *Cùm aliæ sint partes principis, aliæ priuati, non quicquid priuatum decet, id statim principem decet: siquidem huius persona ideo tantum videtur esse nata, vt seruiat publicæ vtilitati. Ea re factum est, vt Germanicus prætenderit curam prouinciæ ad visendam Aegyptum, non studium antiquitatis cognoscendæ: ne reip. hanc cupiditatem præuertisse diceretur.*

g *Quã iter facit princeps æquum est sentiri leuamen, non onus.*

h *Princeps nihil neque laudabilius, neque gratius in vulgus vsurpare potest, quàm si apertis horreis leuet pretia frugum, & caritati annonæ obuiam eat. qui hac in parte populo satisfacit, illius haud dubiè benevolentiam sibi conciliat, cùm et ex rep. vna sit annonæ cura, vt est 4. histor.*

i *Difficile dictu est, quàm grata sint in vulgus ea, quæ princeps de fastigio illo dignitatis aliquando detrahit; cuiusmodi est, si sine milite incedit; vtiturque vulgari amictu illius prouinciæ, in qua est; & quæ sunt de eodem genere.*

k *Princeps maximum, & præclarissimum quemque virum, non solùm in rebus arduis sed & in iis, quæ minimi momenti videri possunt, æmulari debet.*

l *Si in ditione principis aliqua est prouincia, aut vrbs tantæ dignitatis, aut monienti, vt, si vel leui præsidio teneatur, eam, quod imperij caput est, prouinciam, vrbemue fame vrgere, eiue alia ratione maxima damna importare possit, omniuo edicat princeps, ne quis vir illustris, & magnus eam prouinciam aut vrbem, nisi permissu suo, ingrediatur; sibique eam seponat. certè Augustus non alios, quàm equites Romanos Aegypto præesse voluit. sic Tacit. lib. 1. hist. Aegyptum, inquit, copiasque quibus coerceretur, tam inde à diuo Augusto equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, prouinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione, ac lasciuia discordem & mobilem, iuxta legum, ignaram magistratuum domi retinere.*

bus.

bus Romanis inlustribus, sepositit Ægyptum: [a] ne fame vrgeret Italiam quisquis eam prouinciam, clausitraque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus nondum comperto profectionē eam incusari, Nilo subuehebatur, orsus oppido à Canopo. Condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem nauis Canopum, qua tempestate Menelaus Græciam repetens diuersum ad mare, terramque Libyam delatus. Inde proximum amnis os dicatū Herculi, quem indigenæ ortum apud se, & antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, [b] in cognomentum eius adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia. & manebant structis molibus literæ Ægyptię priorem opulentiam complexæ: iussusque è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Lybia, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitum, quasque terras Suri, Armenijque, & contigui Cappadoces colunt: inde Bithynum, hinc Lycum ad mare imperio tenuisse. [c] Legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum, equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium vtensilium quęque natio penderet, haud minus magnifica, quàm nunc vi Parthorum, aut potentia Romana iubentur. Cæterùm Germanicus aliis quoque [d] miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies, vbi radiis Sōlis icta est, vocalem sonum reddens, disiectasque inter & vix peruias arenas, instar mōtium eductę pyramides certamine & opibus regum; lacusque effossa humo superfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabiles. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, clausta olim Romani imperij, quod nunc rubrum ad mare patescit. Dum ea æstas Germanico plures per prouincias transigi-

1. Vide Xenophontis lib. de æquinoct.

OBSERVATIONES.

a *Tanti est Aegyptus, vt, quisquis eam prouinciam vel leui præsidio tenet, is clausira maris Tyrrheni ac terræ in sua potestate habeat; eaque possit tutari aduersus ingentes exercitus.*

b *Qui præclari alicuius viri eximiam virtutem æmulantur, in illius cognomentum, sponte & consensu vulgi plerunque adsciscuntur. sic Scipiones, ac Cæsares vulgo appellamus eos, quorum hæc propria laus est, vt belli gloria, & rerum gestarum magnitudine cæteris præstent.*

c *Apud potentissimos reges, quique conterminis nationibus imperitabant, in more positum fuit, vt structis molibus literas insculpendas curarēt, quibus legi, cognosciqúe possent indicta gentibus tributa, pondus argenti, & auri, numerus armorum, equorumque; quasque copias frumenti, & omnium vtensilium quæque natio penderet. hæc certè singillatim princeps debet scire, vt, cui oneri sit par, cui impar, quid suscipiendum, quid cauendum sibi sit, post hanc rerum suarum diligenter subductam rationem prudenter constituere possit.*

d *Miracula dicuntur ea, quæ cùm fiant præter communem naturæ ordinem, spectantes in sui admirationem rapiunt.*

tur,haud leue decus Druſus quæſiuit [a] inliciens Germanos ad diſcordias; [b] vtque fracto iam Maroboduo [b] vſque in exitium inſiſteretur. Erat inter Gothones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui,& tũc [c] dubiis rebus vltionem auſus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, [d] corruptiſque primoribus ad ſocietatem, irrumpit regiam,caſtellumque iuxta ſitum;veteres illic Sueuorum prædæ, & noſtris è prouinciis lixæ,ac negotiatores reperti, [e] quos ius commercij,dein cupido augendi pecũniam, poſtremùm obliuio patriæ ſuis quẽque ab ſedibus hoſtilem in agrum tranſtulit. Maroboduo vndique deſerto, non aliud ſubſidium,quàm [f] miſericordia Cæſaris fuit.tranſgreſſus Danubium,quà Noricam ptouinciam præfluit, ſcripſit Tyberio, [g] non vt profugus aut ſupplex,ſed ex memoria prioris fortunæ:nam multis nationibus clariſſimum quondam regem ad ſe vocãtibus Romanam amicitiam prætuliſſe. [h] reſponſum à Cæſare,tutam ei hõoratamque ſedem in Italia fore,ſi maneret:ſin rebus ſuis aliud conduceret, [i] abiturum fide qua veniſſet.cæterùm apud ſenatum diſſeruit,non Philippum Atheniẽſibus, non Pyrrhum, aut Antiochum populo Rom. perinde metuendos fuiſſe.Extat oratio qua magnitudinem viri, violentiam ſubiectarum ei gentium,& quàm propinquus Italiæ hoſtis, [k] ſuaque in deſtruendo eo conſilia extulit.Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus,ne,ſi quando inſoleſcerent Sueui, [l] quaſi rediturus in regnum [2] oſtentabatur.ſed non

1. Hic multa deeſſe ſuſpicatur auſim.

1. ſic in vita Agric. Agricola expulſum ſedit. tione domeſtica vnum ex regulis gentis excepere, ac ſpecie amicitiæ in occaſionem retinebat.

OBSERVATIONES.

a *Hoſtium haud dubiè potietur is, qui eos poteſt illicere ad diſcordias.*

b *Fracto iam hoſte, vſque in illius exitium inſiſtendum eſt.*

c *Nullum vltioni tempus aptius eſt, quàm cùm eius, quem vlciſci volumus, res dubiæ ſunt. tunc certè, qualicunque accedente manu ad eas copias, quibus vrgetur, infringi nullo negotio, poteſt.*

d *Qui magnum, & memorabile facinus aggreditur, imprimis debet dare operam vt primores, hoc eſt, eos quorum auctoritatem cæteri ſequuntur, ad ſocietatem corrumpat.*

e *Non ſolùm coloniis deducendis publicè mutantur ſedes; ſed priuatim etiam commerciis, & cupidine augendi pecuniam. quidam enim ſunt qui vbi bene eſt, ibi patriam eſſe ducunt, ſedeſque figunt.*

f *Qui ſe ab omnibus deſertum videt, quid agat aliud, niſi vt ad eius, qui ei opem ferre poteſt, miſericordiam confugiat?*

g *Rarò accidit vt reges, etſi ab omnibus deſerti ſunt, ſupplices alicui adſint. ſiquidem memores prioris fortunæ, potius quàm præſentis ſtatus, retinent ſpiritus illos regios.*

h *Magni principis eſt, clariſſimos viros, ac potiſſimùm reges, ac principes, triſtiſſimo ipſorum tempore, omni humanitatis, & benevolentiæ genere complecti.*

i *Sciant reges, nihil eſſe præclarius, quàm fidem alicui datam, quiſquis ille eſt, intemeratam ſeruare.*

k *Licet interdum principi, cùm res, & occaſio poſtulat, res à ſe geſtas publicè extollere, potiſſimùm ſi non vanitate, ſed fide incorrupta ſubnixus eſt.*

l *Magnum regem, ac principem nihil magis decet, quàm comitas, atque adeò hoſpitalitas erga alios aut reges, aut principes. ſiqui fortè profugi ipſum fidei ſe credere haud quaquam ſunt veriti. cæterùm in ea tempora incidere poteſt, quibus haud eum ſui officij pœnitebit; cùm in vna regis, aut principis, licet profugi perſona tantum ſit poſitum, vt eius opera ad maximas res gerendas vtilis eſſe poſſit.*

excel-

excessit Italia per duodeuiginti annos, consenuitque multum imminuta claritate, [a] ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multò post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce, receptusque, forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque [1] comitati, [b] ne quietas prouincias immisti turbarent, Danubium vltra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armenijs à Germanico datum, [c] decreuere patres, vt Germanicus atque Drusus ouantes vrbem introirent. structi & arcus circum latera templi Martis Vltoris cum effigie Cæsarum; lætiore Tyberio, quia [d] pacem sapientia firmauerat, quàm si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoque Thraciæ regem [e] æstu adgreditur. omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat, quo defuncto Augustus partē Thracum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea diuisione arua, & vrbes, & vicina Græcis, Cotyi: [f] quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorūq; regum ingenia, illi mite, & amœnum, huic atrox, auidum, & societatis impatiens erat. sed primò [g] subdolà concordia egere, mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Coryi data, & resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem autorem vtriusque regni, si sperneretur, [h] vindicem metuebat. enimuerò audita [2] mutatione principis, [i] immittere latronum globos, [k] excindere castella, causas bello. [l] Nihil æque Tyberium anxium habebat, quàm ne composita turbarentur. [3] deligit [m] centurionem, qui nuntiaret regi-

1. in bella.

2. sic supra, nullis nouis causis nisi quod mutata princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello, &c. sic l. 15. Ann. Cæsarum Centurio in eam legationem delectus.

3.

OBSERVATIONES.

a *Non desunt qui ob nimiam viuendi cupidinem, claritatem magnitudine rerum gestarum priùs partam, imminuunt. id cùm in omnibus, tum vero in regibus fœdum est, cùm priùs vitam amittere debeant, quàm senescere otio, ac proinde decori, & ornamentis iam partis caliginem obducere.*

b *A quibus turbidis & seditiosis metuitur, ne quietæ prouinciæ turbentur, his in iis locis collocandi, atque eò amouendi sunt, vbi nihil etiam turbarum dare possint.*

c *Honore is dignus est, qui etsi non per acies bellum confecit, tamen ne bellum esset, sua sapientia præstitit.*

d *Non minor est laus, pacem sapientia firmare, quàm bellum per acies conficere.*

e *Quò vi non possumus, eò æstu contendendum est.*

f *Prudentis principis in eo potissimùm perspicitur, si singulis pro cuiusque ingenio satisfacit.*

g *Subdola concordia maximarum discordiarum semina tantùm alit.*

h *Cuius rei autor sum, eam sine dubio, quoad eius fieri poterit, numquam infringi patiar.*

i *Qui vltro in meas prouincias immittit armatorum globos specie latronum, excindit castella, aliaque vsurpat hostilia, satis ostendit se causas belli quærere.*

k *Non priùs bellum ostendi, quàm geri debet.*

l *Nihil æquè nouum principem anxium habet, quàm ne ea, quæ ab se, maximis laboribus, ac pari felicitate sunt composita, turbentur; ac ne qui noui tumultus oriantur.*

m *Aliud est denunciatio, aliud legatio; hæc viris amplissimis; illa cuiuis ministro, cuius modò fides principi sit perspecta, committitur.*

bus, [a] ne armis disceptarent. Itaque à Cotye dimissa sunt quæ parauerat, auxilia. Rhescuporis [b] ficta modestia postulat [c] eundem in locum coiretur; posse de controuersiis colloquio transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cùm alter [d] facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo (vt dictitabat) fœderi [e] conuiuium adiicit. tractaque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam, incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiæ deos, & [f] hospitalis mensas obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus scripsit ad Tyberium, structas sibi insidias, [g] præuentum insidiatorem: simul bellum aduersus Bastarnas, Scythasque [h] prætendens, nouis peditum, & equitum copiis sese firmabat. [i] Molliter rescriptum, [k] si fraus abesset, posse eum innocentiæ fidere. cæterùm neque se, neque senatum nisi [l] cognita causâ, [m] ius & iniuriam discreturos. proinde tradito Cotye venires;

1. Ac II. 65. Ann. Sed abnuit Piso inuidiâ prætendens, si sacra mentiæ, dique hospitales cæde qualicunque principis violarentur. certè sacra res est mensa hospitalis, vt ait Sen. de benefic. lib. 4. cap. 38.

OBSERVATIONES.

a *Ad principis maiestatem, & imperij securitatem maximè pertinet, summa ope niti, vt inter duos, pluresue contendentes, quorum singuli ipsius imperio aut parent, aut certè ad ipsum cuncta venerantiu officia deferunt, pax firmetur potius, quàm ipsius copijs alteriter iuuetur. Certè principi nihil neque inceptius, nec veip. magu exitiosum committere potest, quàm cùm eiusmodi æmulationes, contentiones, rixæ inter eos, qui suæ ditionis sunt, oriuntur, odia intenduntur, res ad arma spectat, ipse suis studijs, mox autoritate, postremò opibus, & copijs alterutrius insaniam iuuat. nimirum, hac ratione è principe sensim fit priuatus qui aduersus eos arma capit, quos sola autoritate coercere & potest, & debet. cæterum, satis constat, quantum spirituum, ac ferocia homines tractandis armis sumunt, tantumdem de principis dignitate & autoritate detrahi. Itaque sciat princeps hanc dissertationem nonnisi sibi, & sui fastigij hominibus conuenire; hoc est, illis tantùm, qui nullius potentioris iussa suspiciunt, sed sui iuris per omnia sunt. cæteros principis maiestas, magistratuum autoritas, metus legum in officio continere debet.*

b *Nulla re æquè falluntur homines, ac fictis alicuius virtutibus, hoc est, specie, & simulachro virtutis.*

c *Tutissima ratio adipiscendi ea, quæ volumus, hæc est, vt in potestate habeamus eum, per quem stetit, quominus illorum potiamur.*

d *Non est nouum, vt facilitas, & animus apertus a fraude vincatur.*

e *Apud plerasque gentes fœderibus sanciendis conuiuia adiiciuntur.*

f *Diligenter obseruent ij, qui cum principibus maximas inimicitias gesserunt; vt, siue ipsi principes, aut infra principale fastigium sunt, ne vnquam se in casum dent, suamque personam potentiorum fidei committant, ijs in locis, in quibus ab ipsis facilè circumueniri, & opprimi possunt.*

g *Nihil est neque præclarius, neque tutius, quàm eum, à quo structæ sunt insidiæ, præuenire.*

h *Qui magni momenti negotia administrat, si nunquam quo quicque consilio agat, vulgabit, hoc assequetur, vt, absque vlla leuitatis nota priorem sententiam mutare, si velit, possit: ac præterea vix impediri queat, quominus destinata perficiat. Siquidem quo spectet, præter vnum se, scit nemo.*

i *Nunquam dicta atrocia præuerti debent factis; ne illa sint nobis impedimento, quominus ad hæc perueniamus.*

k *A quo fraus abest, huic in innocentia æquum est tantum esse præsidij quantum satis est.*

l *Neque princeps, neque senatus, neque quisquam iudex, nisi cognita causa, ius & iniustitiam discernere debet.*

m *Iudicare est, ius, & iniuriam discernere.*

tranſ-

[a] transferretque inuidiam criminis. Eas literas Latinius Pandus propræ-
tor Mœsiæ cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraciam misit.
Rhescuporis inter metum & iram cunctatus, [b] maluit patrati, quàm in-
cœpti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet, mortemque sponte sum-
ptam ementitur. [d] Nec [c] tamen Cæsar placitas semel artes mutauit; sed
defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pompo-
nium Flaccum veterem stipendiis, & arcta cum rege amicitia, [e] eoque
accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœsiæ præfecit. Flac
cus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamuis [f] ambi-
guum & scelera sua reputantem perpulit, vt præsidia Romana intraret.
Circundata hinc regi [g] specie honoris valida manus, tribunique, & cen-
turiones, monendo, suadendo, & quantò longiùs abscedebat, apertiore
custodia, postremò gnarum necessitatis in vrbem traxere. Accusatus in
senatu ab [h] vxore Cotyis damnatur, vt [i] procul regno teneretur. Thra-
cia in Rhemetalcen filium, quem paternis consiliis [k] aduersatum con-
stabat, inque liberos Cotyis diuiditur: iisque nondum adultis Trebellie-

2. Sic lib. 4. de Thes. o loquela destinata arce, mens, consilia, & alia res æternas, vbi, anima procul habere.

OBSERVATIONES.

a *Qui tanquam si sit alicuius atrocis criminis reus omnium sermonibus petitus, ab eo, à quo falsò accusabatur, id, quicquid est, flagitij ortum, profectumq; esse probat, hic ab se in illum criminis inuidiam transferre dicitur.*

b *Hæc est natura flagitiosorum hominum, vt malint patrati, quàm incœpti facinoris esse rei; hoc est, quando in ius ob incœptum aliquod flagitium trahi debent, non modo non eos sceleris pœnitet, sed suu veluti numero indignum facinus absoluant, vt, non parum meriti, sed fa d ßimo quoque supplicio digni censeantur.*

c *Quem principes clam in vinculis occidi iubent, huius mortem sponte sumptam ementiri solent. ita lib. 6. de Agrippina loquens; & postquam nihil de sæuitia remittebatur, voluntate extinctam: nisi si negatu alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus.*

d *Plura arte, quàm vi patrari facta constat. hanc ob causam, etsi quid accidit, in quo princeps meritò commoueri, atque adeò, omni abiecta simulatione, & cunctatione, vim ab ipso adhiberi oportere rei atrocitas, & ira suadent; tutiori tamen via ad id, quod vult, perueniet, si non præceps ad ea, ad quæ indignatione impellitur, ruet; sed se sustinebit, arteſque ante prius fœlicitèr expertas nunquam mutabit.*

e *Ad fallendum maximè accommodati sunt ij, quorum de fide, & beneuolentia ij qui fraude petuntur, dubitare non possint.*

f *Animus sibi malè conscius semper se fallacijs peti putat; quippe qui secum scelera sua reputat.*

g *Hoc est illud ludibrium, quo plerunque conflictantur magni viri, atque adeò principes, ac reges, si quando in custodiam tradendi sunt, vt valida armatorum manu, specie honoris, circundentur; deinde gnari necessitatis huc illuc, arbitratu potentioris, trahantur. cæterùm non lictorum modò opera, aut milite gregario vtuntur principes ad homines in vincula coniiciendos; sed & maximis, fortißimisque viris, si ij quos in potestate habere student, magni sunt, ac potentes.*

h *Vxor admittitur ad accusandos & insectandos interfectores mariti.*

i *Quo grauißimo supplicio reges affici possunt, ob ipsa etiam atrocißima scelera, est, vt procul regno, quo multantur, teneantur.*

k *Actiones ex delicto, vt asserunt Iurisconsulti, non dantur in hæredes. ideo pœna patri debita non transit ad filios, si scelere paterno non modò non inquinatos, verùm etiam aduersatos esse constat.*

nus Rufus prætura functus [a] datur, qui regnum interim [b] exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemæi liberis tutorem in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam deuectus, atque illic fugam tentans, [c] an ficto crimine interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoraui, corruptis custodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est, specie venandi. Omissis maritimis locis, auia saltuum petit; mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolæ ruperant, audita regis fuga, neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur: mox Remmius euocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eũ transigit. [d] Vnde maior fides, conscientia sceleris, & metu indicij mortem Vononi inlatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones, aut vrbes iusserat, abolita, [e] vel in contrarium versa cognoscit. [f] Hinc graues in Pisonem contumeliæ; nec minùs acerba quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso abire Suria statuit. mox aduersa Germanici valetudine detentus, vbi recreatum accepit, [g] votaque pro incolumitate soluebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochẽsium plebem, [h] per lictores [i] proturbat. Tum Seleuciam degreditur opperiens ægritudinem, quæ rursum Germanico acciderat. sæuam vim morbi augebat [k] persuasio veneni à Pisone accepti. & repe-

OBSERVATIONES.

a *Regi nondum adulto dari debet tutor vir amplissimus, qui regnum, donec is adoleuerit, tractet.*

b *Quæ fiunt exemplo, ea legitimè fieri existimãtur. ceterùm diutius durant exempla, quàm mores, vt ait Tacit. 4. histor.*

c *Cùm princeps (aut ob scelera, aut quia in rem suã ita conducit) magni aliquem nominis, cuius in persona grande momentum est, quem in custodia habet, tollere studet, prudenter facit, si non ob crimen, cuius is insimulatur, sed propter fugam à captiuo tentatam illum fortè à militibus custodiæ adpositis, aut aliquo alio casu, quippe morbo extinctum esse vulgabit.*

d *Qui metuit, ne per conscium sceleris palam fiant eius incœpta, hunc, quæsita aliqua probabili specie, exercit.*

e *Pariã sunt, iussa abolere, & ea in contrarium vertere; hoc est, verba legu retinere quidem, sed sententiam eius peruertere.*

f *Grauiß. mam offensionis, & indignationis causam habet princeps, atque amplissimus quisque homo aduersus eum, à quo sua iussa atque institura abolita, vel in contrarium versa esse cognoscit.*

g *Nunquam committendum est, quò minùs vota publicè, vt aliquid consequeremur, suscepta, id simulatque adepti sumus, soluantur. quippe nulla re tam offenditur Deus, quàm ingrati animi vitio.*

h *O nequam homines, qui magistratu, & insignibus magistratus abutuntur ad priuata studia, atque ad malas cupiditates.*

i *Qui aliquem edit, huic haud dubiè stomachum faciunt quæcunque in illius honorem fieri videt.*

k *Sæuam per se vim morbi haud dubiè auget persuasio ægroti.*

rieba-

riebantur solo, ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabe obliti, aliaque [a] maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari; simul missi à Pisone incusabantur, vt valetudinis aduersa [b] rimantes. Ea Germanico haud minùs ira, quam per metum accepta, si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, [c] quid deinde miserrimæ coniugi, quid infantibus liberis euenturum? [d] lenta videri veneficia: festinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones solus habeat: sed non vsque eò defectum Germanicum, [e] neque præmia cædis apud interfectorem mansura. componit epistolas quîs [g] amicitiam ei renuntiabat. Addunt plerique iussum prouincia decedere. nec Piso moratus vltra, nauis soluit, moderabaturque cursui, qui propiùs regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, vbi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur. Si [f] fato concederem, iustus mihi dolor etiam aduersus deos esset, [h] quòd me patentibus, liberis, patriæ intra iuuentam [i] præmaturo exitu raperent. nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus [k] vltimas preces pectoribus vestris relinquo; referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumuentus mi-

f non fraude inimicorum.

i quam supra vetauit morte fato properata

OBSERVATIONES.

a *Maleficia ea propriè dicuntur incantamenta, quæ traduntur falsis, ac superstitiosis disciplinis; verfanturque in eruendis humanorum corporum reliquiis, carminibus, & deuotionibus, sculptura nominis illius, qui huiusmodi artibus petitur, semiusti cineribus, ac tabe oblitis. hus porrò maleficys vulgus superstitiosorum credit, animas eorum qui viuunt infernis numinibus sacrari, hoc est, morti destinari.*

b *Cùm de principis, aut magni alicuius viri morbo agitur, is suspitione non caret, qui valetudinis aduersa rimatur.*

c *Vel ipsam mortem, quamuis fraude inimici nobis obtigerit, fortè æquo animo ferre possumus; sed sub eius oculis effundere spiritum, hoc demum illud est, quod quia grauissimum est, nulla æquitas animi ferre potest.*

d *Non mirum est, viduas & pupillos proteri, cùm maximi viri, ac ferocissimarum gentium victores ij etiam casibus conflictentur, qui maximi sunt, & grauissimi.*

e *Qui scelus admittit, huic nihil satis festinari potest. quippe ea etiam, quibus vtitur ad perpetrandū facinus, videntur esse lenta.*

f *Quid iniquius, minusque ferendum dici potest, quàm præmia fraudulentissimæ cædis apud interfectorem manere?*

g *Qui atrocissimo scelere amicitiæ iura prior violauit, hic non modo in amicorum numero postea non habendus est, quinimo ad quem ea res pertinet, ei amicitiam per epistolam renunciare debet.*

h *De natura meritò conqueri videntur posse, qui parentibus, liberis, patriæ, intra iuuentam, præmaturo exitu, rapiuntur.*

i *Principum, & præclarissimorum hominum quibus iam iam morituris adsistitur, vltimas preces amicorum pectoribus hærere æquissimum est.*

k *Illi perinique fato nati videntur, qui dum viuunt, multis acerbitatibus dilacerantur, insidiis inimicorum circumuentiuntur; ac denique miserrimam vitam pessima morte finiunt.*

ferrimam vitam pessima morte finierim. Si quos [a] spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos [b] inuidia erga viuentem mouebat, non lacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, [c] muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus [d] querendi apud senatum, inuocandi leges. [e] Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo questu, sed quę voluerit, meminisse, quæ mandauerit, exequi. [f] flebunt Germanicum etiam ignoti. vindicabitis vos, [g] si me potiùs, quàm fortunam meam fouebatis. [h] Ostendite populo Rom. diui Augusti neptem, eandemque [i] coniugem meã: numerate sex [k] liberos. [l] Misericordia cũ accusantibus erit: fingentibusq; [k] scelesta mandata, aut [l] nõ credent homines, aut non ignoscent. Iurauere amici, [m] dextram morientis contingentes, spiritum ante, quàm vltionem amissuros. Tum ad vxorem versus, per [n] memoriam sui, per communes liberos orauit, [o] exueret ferociam, sæuienti fortunæ summitteret animum, neu regressa in vrbem

i quæ mox futura est videa. 2. parentes orbatos, & pupillos

OBSERVATIONES.

a *Maximis, ac principibus viris hæc plerunque perniciem adferunt; spes aliorum; id est, successio, illorum omnium, qui ipsis proximi destinantur, & qui cerũ bonis imminent; ac proinde propinquus sanguis; nemo illi qui ipsis genere sunt proximi, utique fore non possunt, à quoquam se anteiri: postremò inuidia, qua macerantur ij, qui, quod a iis bene est, dolent.*

b *Quæ est inuidia erga florentem, ea est misericordia erga miserabilem.*

c *Viro forti ac claro, qui nullis bellis, nullis aduersis casibus frangi potuit, hoc videtur esse vltimum, & atrocissimum genus calamitatis, muliebri tandem fraude cadere.*

d *Querri apud senatum, & inuocare leges, eorum est, quibus insignitè iniuria facta est.*

e *Non hoc præcipuè ab amicis expectatur, vt defunctum ignauo questu, infirmo desiderio, mulierum, puerorum, aut præficarum more prosequantur: sed vt, quod ille imprimis vt fieret, mandauit, eius meminerint, & id penitus animo figant, & exequantur.*

f *Eximia virtus in principe tantè certè est, vt eam ignotæ, & longinquæ nationes suspiciant, admirentur, ament.*

g *Hoc interest, inter adulatorem, & amicum, quòd ille non personam, sed fortunam spectat: hic nõ fortunam sectatur, sed vnam personam fouet.*

h *Vidua & liberi pupilli videlicet à patre homine præclarissimo, quem non hostis, sed fraus extinxit, eccuinam animum non flectant ad misericordiam?*

i *Perrarò accusator ad misericordiam flectit animos iudicum; quippe rei calamitate potiùs commoueri solent. Accidit tamen interdum, vt pro ter criminis atrocitatem accusatio vsque eò sit seuera, & pia, vt lenum interpretatio non ad absoluendum, sed ad seuerius puniendum reum conferri debeat. hoc est illud, quod Tacitus ait; misericordia cum accusantibus erit; cùm alias inuidia laborent accusatores. quod genus hominum publico exitio repertum esse, alibi Tacit. ait.*

k *Nonnisi scelestum mandatum dici potest illud, quo quis à patre iubetur filium necare.*

l *Scelesto homini scelesta mandata fingenti neque credendum, neque, si fortè mandata vera sunt, ignoscendum est. Scelesta autem mandata intelligi vult Germanicus, Tiberij patris, quibus ipsius cædes Pisoni imperaretur.*

m *Dextram morientis contingere, est species quædam affirmationis, seu iurisiurandi, quo spondemus nos spiritum potiùs amissuros, quàm non id præstaturos quod morienti amico recipimus.*

n *Maritus moriens per nihil aliud sanctius vxorem obtestari potest, quàm per communes liberos, & memoriam sui.*

o *Stultum est, tempore alieno esse ferocem; sed vnius sapientis est, exuere ferociam, sæuienti fortunæ summittere animum; neque æmulationes potentiæ validiores irritare.*

æmula-

æmulatione potentiæ, validiores irritaret. Hæc palàm, & alia secretò, per quæ ostendere credebatur metum ex Tyberio. Neque multò post extinguitur [a] ingenti luctu prouinciæ, & circumiacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque: [b] tanta illi comitas in socios, [c] mansuetudo in hostes: visuque & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem & grauitatem summæ fortunæ retineret, [d] inuidiam & adrogantiam effugerat. Funus sine imaginibus & pompa, [e] per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erãt qui formam, ætatem, genus mortis ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis [f] adæquarent. Nam vtrumque corpore decoro, genere insigni, haud multùm triginta annos egressum, suorum [g] insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc [h] mitem erga amicos, [i] modicum voluptatum, vno matrimonio, [k] certis liberis egisse: neque minùs præliatorem, etiam si [l] temeritas abfuerit, præpeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias seruitio premere. quòd si solus arbiter rerum, si iure & [m] nomine regio fuisset, tantò promptiùs adsecuturum gloriam militiæ,

OBSERVATIONES.

a *Viri præclarissimi nunquam extinguntur sine ingenti luctu eorum omnium, quibus ipsorum virtus cognita est, & perspecta.*

b *Hæ sunt virtutes, & laudes propriæ maximi, & præclarissimi principis, vt comis sit in socios, mansuetus in hostes, visu & auditu iuxta venerabilis, & qui cùm magnitudinem, & grauitatem summæ fortunæ retineat, nihilominus tamen inuidiam, & arrogantiam effugiat.*

c *Comitas est propriè in socios; mansuetudo in hostes.*

d *In summa fortuna constitutum virtute inuidiam, est fortunæ; adrogantiam virtutis.*

e *Quæ cuique tribuitur laus non consistit in cæremoniis, & externo cultu, pompa, & imaginibus, sed commemoratione, & commendatione veræ virtutis. Itaque quod ad hanc rem attinet, dici potest, multò honestius duci funus per veras laudes & memoriam virtutis, quàm imaginibus, & pompa.*

f *Similes maximorum hominum casus, exitus, animi, & corporis dotes atque haud dissimilia fortuita conferri rectè possunt.*

g *Hoc est argumentum viri maximi, suorum insidiis occidisse.*

h *Principis viri hæ sunt maximæ laudes, vt sit corpore decoro, genere insigni, in inuenta iam maxima res gesserit; qui tantus sit vt virtute nunquam vinci, sed solis insidiis extingui possit; non in patria desides, sed externas inter gentes vbi maximæ res, aut ingentia bella administrabat, fortiter occubuerit: quem fama & sermo hominum verè celebret mitem fuisse erga amicos, modicum voluptatum, contentum vno matrimonio, ex quo non vulgo quæsitos, & spurios, sed certos liberos susceperit.*

i *Quò magis abundantia voluptatum principes affluunt, hoc maiori laude digni sunt, si eas modicè, ac temperanter habent.*

k *Certi liberi ij dicuntur qui non ex ea muliere, quæ quæstum corpore facit, sed ex legitima vxore nati sunt.*

l *Temerè is bello meliorem facit neminem. is enim bonus dux belli est, qui sapienter non temerè bellum gerit.*

m *Hoc reges, & principes cæteris magnis viris præstant, quòd cùm iure, & nomine regio soli sint arbitri rerum, tantò promptiùs assequuntur gloriam militiæ, quàm ij, qui alienis auspiciis res gerunt. hi enim aut inuidia, aut inscitia, aut metu illorum, quibus obsequuntur, cursum præclarissimorum facinorum sistere persæpe coguntur.*

[a] quantum clementia, temperatia, cæteris bonis artibus præstitisset. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur. Prætuleritne veneficij signa, parum constitit. Nã [b] vt quis misericordia in Germanicum, & [c] præsumpta suspicione, aut fauore in Pisonem promior, diuersi interpretabantur. [d] Consultatum inde inter legatos, quique alij senatorum aderant, quisnam Suriæ præficeretur. & cæteris modicè nisis, inter Vibium Marsum, & Gn. Sentium diu quæsitum. dein Marsus [e] seniori, & actiùs tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in prouincia, & Plancinæ perchatam nomine [f] Martinam in vrbem misit, postulantibus Vitellio, ac Vetanio, cæterisque qui crimina & accusationem, tanquam aduersus receptos iam reos, instruebant. At Agrippina quanquam defessa luctu, & corpore ægro, [g] omnium tamen quæ vltionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cunctis Germanici, & liberis, [h] miserantibus cunctis, quòd fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonia inter venerantis gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, [i] incerta vltionis, anxia sui, & [k] infelici fœcunditate fortunæ toties obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo [l] intemperanter accepto, [m] cædit victimas, adit templa, neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctũ

OBSERVATIONES.

a *Difficile dictu est, quantum decoris addat gloriæ militari clementia, temperantia, & cæteræ præclaræ artes, quæ esse in viro principe debent.*

b *Quæ cuiusmodi sunt, parum constat, de iis pro suo quisque ingenio, nempe, misericordia in hunc, fauore erga illum, metu alicuius, odio in alium loquitur.*

c *Præsumpta alicuius rei suspicio magnum veritati solet afferre præiudicium.*

d *Dum princeps, qui longè abest, de obitu præfecti prouinciæ certior fit, ab senatoribus, virisque amplissimis, qui forte ibi sunt, aliqui debet aliquis, qui prouinciam administret, donec princeps cuinam eam committat, rescripserit.*

e *Cæteris paribus, seniores iunioribus anteferri æquum est.*

f *Non est nouum fœminas dare operam veneficiis.*

g *Fœminæ natura sunt auidæ vltionis, adeoque eò vt, quicquid vltionem morari videtur, id nulla ratione ferre possint.*

h *Maxime miserationem mouet florentissimi status comparatio cum aduersa fortuna, statuque luctuoso, & calamitoso.*

i *Qui eum, à quo insigni iniuria affectus est, vlciscitur, ea vltione videtur aut dolorem solari, aut certè eius acerbitatem minuere; sed esse incertum vltionis, hoc demum illud est, quo acerbissimè conflictatur animus, ad quem eæ res pertinet.*

k *Infœlix fœcunditas dicitur esse, cùm infantes liberi patre homine præclarissimo orbantur, ac relinquuntur odiis potentissimorum inimicorum, & grauissimis quibusque fortunæ casibus obiiciuntur.*

l *Peruersi admodum ingenii non minima sunt signa, intemperanti gaudio, propter alicuius obitum efferri.*

m *O diis inuisa sacra, quæ ob scelus egregiè patratum ab impijs fiunt, quasi Deum vocent autorem ac testem nequitiæ.*

amissæ

amissæ sororis, tum primùm [a] læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebantque, prompta illi legionum studia, repeteret prouinciam non iure ablatam & vacuam. Igitur quid agendum consultanti M. Piso filius properandum in vrbem censebat: [b] nihil adhuc inexpiabile admissum, neque [c] suspiciones imbecillas, aut inania famæ pertimescenda: discordiam erga Germanicum [d] odio fortasse dignã, non pœna: & [e] adeptione prouinciæ satisfactum inimicis. Quòd si regrederetur, obsistente Sentio, [f] ciuile [g] bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos [h] recens Imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor præualeret. Contra Domitius Celer ex intima eius amicitia differuit, [i] vtendum euentu. Pisonem non Sentium Suriæ præpositũ. Huic fasces & ius prętoris, huic legiones datas: Si quid hostile ingruat, quem iustius arma opposituruu, [k] qui legati autoritatem, & [l] propria mandata acceperit? [m] Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo feneſcant. [n] Plerunque innocentes recenti inuidię impares. At si teneat

OBSERVATIONES.

a *Impotentissimi animi magnum argumentum est, non modò alienis malis lætari, sed id etiam externo cultu palam facere.*

b *Qui nihil admisit inexpiabile, hoc est, de quo non se cuiusquam purgare possit, hic cur fugiat iudicum conspectum causa nulla est.*

c *Si modò falsa sunt, quorum insimulamur, neque imbecillæ suspitiones, neque inania famæ sunt pertimescenda, tantum debet vnicuique innocentia esse præsidii.*

d *Non statim quæ edo, eadem pœna sunt digna.*

e *Interdum in rem nostram est, vt aliquid nobis adimatur, si inimicos, qui in singula nobis malefaciendi occasiones inuenti sunt, habemus; vt ipsis hac ademptione satisfiat: siquidem hoc pacto maius aliquod periculum vitatur.*

f *Ciuilis belli totum crimen & inuidia penes eius autorem est.*

g *Ciuile bellum non solùm dicitur illud, quod inter ciues in ipsa ciuitate geritur, verùm & illud, quod vtrinque ab ipsis ciuibus, quocunque tandem in loco sint, suscipitur. sic supra lib. 1. at si auxilia & socij aduersùm absentium legiones armarentur, ciuile bellum susciperi.*

h *Permultum in centurionibus, & militibus potest recens imperatoris sui memoria, & in eum penitus infixus amor.*

i *In summis nostris periculis, id agere debemus, qui vti possimus euentu, id est, ea, quæ iam nobis acciderunt singula ad nostram vtilitatem conferre, atque adeò in iis, qualiacunque sunt, nobis inuenire præsidium.*

k *Is lacessentibus iustè arma opponit, qui à principe ipso præpositus est prouinciæ, & exercitui, & propria ab illo mandata accepit, hoc est, cui à principe imperium, & iurisdictio data est.*

l *Qui propria mandata à principe accepit, is in negotio sibi commisso nullius, quisquis ille est, arbitrium moratur, sed suis tantùm consilys, si vult, nititur, propriaque autoritate prouinciam sibi mandatam administrat.*

m *Cùm in rebus mortalium fama plurimùm momenti habeat, sapientis est, relinquere tempus rumoribus, quo feneſcant, atque inualidi sint.*

n *Recens inuidia sæpissimè plus potest, quàm innocentia. ideo non satis laudari prudentia illius potest, qui tempori cedit, & rumoribus, donec & feneſcant, & vaneſcant.*

exercitum, augeat vires, [a] multa quæ [b] prouideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, vt te inauditum & indefensum [c] planctus Aggripinę, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi [d] Augustę conscientia, est Cæsaris fauor, [e] sed in occulto: & periisse Germanicum nulli iactantiùs mœrent, [f] quàm qui maximè lętantur. Haud magna mole Piso [g] promptus ferocibus in sententiam trahitur. missisque ad Tyberium epistolis, [h] incusat Germanicum luxus & superbiæ: seque pulsum vt locus rebus nouis patefieret: curam exercitus eadem fide qua tenuerit, repetiuisse. Simul Domitium impositum triremi vitare litorum oram, prętergue insulas lato mari pergere in Suriam iubet, concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas; traiectisque in continentem nauibus, vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum vt se auxiliis iuuarent, scribit, haud ignauo ad ministeria belli iuuene Pisone, [i] quanquam suscipiendum bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegętes obuiis nauibus, quæ Agrippinam vehebant, vtrinque infensi [k] arma primo expediere: dein [l] mutua formidine, non vltra iurgiũ processum est. Marsusque Vibius nuntiauit Pisoni, Romam ad dicendam

g, sic lib. 1. Prõptum ad alpeniora ingenium Druso erat.

OBSERVATIONES

a *Nunquam est desperandum de fortuna, rebusque nostris, quinimo, ipso calamitosissimo nostro tempore, eorum, quæ nos facere est æquum, prætermittamus nihil; firmemus, inquam, nos, & muniamus ea præsidio, quæ necessaria sunt. cætera euentui cõmittamus. Siquidem multa, quæ prouideri non possunt, incertum est, an fortuitò in melius, vt plerunque accidere videmus, sint casura.*

b *Quæ prudentia gubernari non possunt, ea fortunæ sunt cõmittenda.*

c *Planctus muliebris, & vulgus imperitum sunt accerrimi aduersarij.*

d *Qui subnixus est secreto fauore principis, causa nulla est, quapropter cæteros aduersarios quamuis potentissimos metuat*

e *Prudens aulicus non semper externis fauorem, aut odium principis coniectare debet, cùm vtrumque non ilico in apertum proferatur, sed sæpissimè recondatur; sed ad occultiora signa peruenire debet, quæ nunquam sunt fallacia, sed pro certissimis haberi possunt.*

f *Non ideo quia luges, doles, neque imitamenta doloris & dolor verus, vnum & idem sunt. Certè regibus, & principibus mos est, magnum luctum, ob excessum decessoris præ se ferre, ac iactanter ante omnium ora mœrere, hoc est, magnam ostendere significationem doloris: cum tamen illius morte tam lætentur quàm qui maximè.*

g *Dubius super aliqua re sententia, ingenia violenta haud magna mole à mitiore, & benigniore sententia in duriorem, & ferociorem trahuntur.*

h *Quid magis impium dici potest, quàm præstãtem virum fraude interemptum, ab autore cædis incusari eorum vitiorum, à quibus illius virtus maximè abhorrebat; & proditionis insimulari, eum, qui non ab alijs, quàm à teterrimis proditoribus cauere potuit?*

i *Etsi filius dissentit à patre in eo, quod in præsentia agitur; tamen vitio ei verti non potest, quin potiùs laudem meretur, si ei operam suam haud cunctanter præstat. certè inuidiæ facti penes patrem, obsequij, & pietatis laudem penes filium remanere æquum est.*

k *Non semper quia arma expediuntur, pugnabitur.*

l *Etsi multa, ignauia prætexuntur, tamen sciendum est, mutua formidine sæpiùs impediri homines, quominus pugnent.*

causam

causam veniret. Ille eludens respondit, [a] adfuturum vbi [b] prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset. Interim Domitius Laodiceam vrbem Syriæ adpulsus, cum hyberna sextæ legionis peteret, quòd eam maximè nouis consiliis idoneam rebatur, à Pacuuio legato præuenitur. Id Sentius Pisoni per literas aperit, monetque ne [d] castra corruptoribus, ne prouinciam bello tentet. Quosque Germanici memores, aut inimicis eius aduersos cognouerat, contrahit, [e] magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Remp. armis peti: ducitque validam manum, & prælio paratam. Nec Piso, quanquam cœpta secus cadebant, omisit [f] tutissima è præsentibus. Sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admistis desertoribus, & tirone nuper intercepto, suisque & Plancinæ seruitiis, auxilia Cilicum, quæ Reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Cęsarisque se legatum testabatur prouincia, quam is dedisset, arceri, non à legionibus (earum quippe accitu venire) sed à Sentio, [g] priuatum odiũ falsis criminibus tegente: consisterent in acie, non pugnaturis militibus, vbi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum, si [h] iure ageretur, potiorem, si armis non inualidum vidissent. Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto. Nam cętera mari cinguntur. Contra veterani ordinibus ac subsidiis instructi, hinc militum, inde locorum asperitas. Sed non animus, non spes, ne tela, quidem nisi agrestia ad subitum vsum properata. Vt venere in manus, non vltra dubitatum, quàm dum Romanæ cohortes in æquum enitercntur: [i] vertunt terga Cilices, seque castello claudunt. Interim Piso classem haud procul opperientem adpugnare frustra tentauit: regressusque, & pro muris modò semet afflictando, modò [k] singulos nomine ciens, præmiis vocans,

1. fic lib. 14. & Suetonio discors bonum publicum primatis simultatibus impedichat

OBSERVATIONES.

a *Quàm sæpissimè accidit, vt aliud agentes ea vaticinemur, quæ nobis contingent.*

b *Prætor reo, atque accusatoribus dies præfinicbat, quo vterque adesset, hi ad accusandum, ille ad dicendam causam.*

c *Vnius diligentiæ ope maxima mala vitantur, & nunquam non ingentes commoditates ex ea oriuntur.*

d *Is lege maiestatis tenetur, qui castra corruptoribus, & alienam prouinciam bello tentat, ac proinde remp. armis petit.*

e *Simulatque ab rerum nouarum autore bellum concitum esse ad præfectum prouinciæ perlatum est, non cunctanter, sed summa diligentia primis illius conatibus ire obuiam, ac magnitudinem principis, cui fit iniuria, ingerere, remque pub. armis petitam esse vulgare debet apud eos omnes, à quibus iuuari potest.*

f *Cùm res ferro cernitur, id semper arripiendum est, quod in præsentia tutissimum est.*

g *Hic est mos hominum, vt priuatum odium falsis criminibus tegant.*

h *Penes quem hæc duo consociata sunt, ius, & vis, quæ illud tueri possit, vis, hic vix fieri poterit, quominus ad id, quod vult, perueniat.*

i *Haud multùm præsidij est in milite tumultuario, ac recens hinc inde collecto.*

k *Nunquam pati debet dux exercitus, vt milites, cùm non pugnatur, ad muros obsessæ vrbis propiùs accedant, ne inuitari possint ad defectionem.*

seditionem cœptabat: adeoque commouerat, vt signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius [a] occanere cornua, rubasque, & peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimum quemque succedere: alios tormentis hastas saxa, & faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piso orauit, vti traditis armis manerer in castello, dum Cæsar, cui Syriam permitteret, consulitur. [b] Non receptæ conditiones: nec aliud quàm naues, & tutum in vrbem iter concessum est. At Romæ postquam Germanici valitudo percrebruit, cunctaque, vt [c] ex longinquo aucta in deterius adferebantur, [d] dolor, ira, & erũpebant questus. Ideo nimirũ in [e] extremas terras relegatũ: ideo Pisoni permissam prouinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones: vera prorsus de [f] Druso seniores locutos, [f] displicere regnãribus ciuilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quàm quia populum Roma. æquo iure complecti, [g] reddita libertate, agitauerint. Hos vulgi sermones audita mors adeò incendit, vt [h] ante [i] edictum magistratuum, ante senatusconsultum, sumpto iustitio, desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in [k] ostentationem. Et quanquam neque insignibus lugentium abstinerent, [k] altiùs animis mœrebant. Fortè negotiatores, viuente adhuc Germanico, Syria egressi, lætiora de valitudine eius attu-

1. Patre Germanici.

2. imitatũ tum doloris.

OBSERVATIONES.

a *Simulatque dux seditionem in exercitu cœptari videt, illico occanere cornua, tubasque iubeat, eademque opera militem in hostem ducat, aut ducere simulet. hoc sanè pacto lasciuientes militum animi à seditione ad pugnam sæpe sunt reuocati.*

b *Victus frustra est si pacẽ in suas leges cõfici putat posse. certè eius cõditiones vix vnquã recipiũtur.*

c *Quæ ex longinquo afferuntur si bona, & prospera in melius; si mala sunt, in deterius augentur.*

d *Ex dolore & ira erumpunt liberi questus.*

e *Non semper mandantur magna negotia, aut permittuntur maximæ prouinciæ ijs, qui sunt ex intima principis amicitia. Siquidem multi, specie honoris, in vltimas aliquando terras procul ab oculis, conspectuque principis relegantur. sic libr. 1. histor. mox, inquit, suspectum (Othonem) in eadem Poppæa in prouinciam Lusitaniam, specie legationis sepositi.*

f *Nihil æquè principatum vi adeptum, ipsamque adeò tyrannidem arguit, quàm ciuilia illorum ingenia, qui principi consanguinitate proximi sunt, quique adeò principes destinantur. Ea re minimè mirum videri debet, si huiusmodi ingenia, tanquam populo præbentia speciem quandam libertatis, princeps imprimis odit; quem nihil tam perstringit, quàm quicquid libertatem reuocare, aut saltem hominibus eius spem facere potest.*

g *Libertas dicitur illa, quæ, vt lib. 1. dictum est, æquo iure omnes complectitur.*

h *Maximum argumentum eximiæ virtutis eius, quæ in viro principe conspicitur, est consentiens admiratio, fauor, & amor populi; qui, vix dici potest, quàm multus, & quàm magnus, sponte sua, insignis amoris, & obseruantiæ significationes ostendat illi, quem de suis commodis, securitate, libertate laborare sibi persuadet. quam quidem ad rem minimè opus est hortatore, aut monitore.*

i *Cùm princeps fato functus est, populus edicto monendus est, vt sumpto iustitio componat se ad luctum, & omnia insignia doloris sumat. hæc autem sunt; Vt iustitio deserantur fora, claudantur domus; passim silentia & gemitus; omnia denique in luctum sint composita.*

k *Luctus quantus sit non semper declarant eius insignia: siquidem qui altiùs animo mœrent, nulla re tantum mœrorem palam facere possunt.*

lere.

lere. [a] Statim credita, statim vulgata sunt. Vt quisque obuius (quamuis leuiter audita) in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt; [b] cursant per vrbem, moliuntur templorum fores. [c] Iuuat credulitatem nox, & promptior inter [d] tenebras adfirmatio. [e] Nec obstitit falsis Tyberius, donec tempore ac spacio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum [f] acriùs doluit. [g] Honores, vt quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti, decretique: vt nomen eius saliari carmine caneretur, sedes curules sacerdotum Augustaliũ locis, superque eas [h] querceæ coronæ starueretur; ludos Circenses eburna effigies præiret, néue quis Flamen aut Augur in locum Germanici, [i] nisi gentis Iuliæ, crearetur. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cũ inscriptione rerũ gestarũ, [j] ac mortẽ ob Remp. obitisse: sepulchrũ Antiochiæ vbi crematus: tribunal Epidaphne, quo in loco vitam finierat. Statuarũ, locorumue in quîs coleretur, haud facilè quis numerum inierit. Cùm cẽseretur [k] clypeus, auro & magnitudine insignis, inter autores eloquentiæ, adseruit Tyberius solitum, paremque cæteris dicaturum. [l] Neque

1. sic li. 1 atque ipse adire municipia obscuro die, neque propalam aspici, neque, diutius eisdem locis, 2 quę is dabitur, qui sumari ciuis decus retulerant.

3. vide Cic. Philipp. ix.

4. nam affigebantur sacrarũ ædium parietibus clypei & imagines defunctorum principum: cuiusmodi est illud de Domitiano apud Sueton. scalas etiam inferri, clypeosque & imagines eius coram detrahi, & ibidẽ solo affligi iuberet &c. hõc morem seruat Venetũ princeps, quorum defunctorum clypeũ cõspicuus in ędibus Diui Marci.

OBSERVATIONES.

a *Quæ mirè cupimus ea statim credimus, statim vulgamus; eaque, quamuis leuiter audita, in alios, atque ab illis in plures gaudio cumulata transferuntur.*

b *Cursare per vrbem solliciti, & inquieti animi argumentum est.*

c *Veritas die, vanitas, & mendacia nocte corroborantur. cuiusmodi est illud: sed quia veritas visu, & mora, falsa festinatione, & incertu valescunt.*

d *Qui sciens mentitur, vix fieri potest, quin erubescat. at rubor tenebris obtegitur. non ergo mirum est, si quæ interdiu dici, aut fieri non possunt, ea, accedente licentia noctis, patrantur.*

e *Quo rumore gaudet multitudo, hunc princeps, quamuis falsum, non statim refellere debet: si modò, quod nuntiatum est, credi sua nihil interest. Quinimo prudens princeps interdum veluti laxiores habenas multitudini permittet, ne inania eius studia diutius retenta animis ad deterius aliquod facinus erumpant. Cæterùm si princeps falsa, quæ libenter creduntur, ilico argueret, ostenderet sibi illa non placere, quæ vniuerso populo placent. id quod principi summo studio cauere debet; potissimùm cùm futurum est, vt tempore, & spatio illud, quicquid est, quod creditur, vanescat.*

f *Quò quid præter spem nobis accidit, hoc acriùs nos afficit.*

g *Summi honores, qui mortuis principibus decernuntur, hi sunt: vt nomen defuncti solemni alicuius sacerdotij carmine publicè canatur: eaque quæ magistratus, ac dignitates eas, quibus functus est, referre possunt, locis honoratissimis statuantur: ludi magnificentissimo apparatu in funere edantur, ipsiusque imago præeat; fiatque decretum, ne quis in eius locum succedat, nisi principis, aut clarissimo alio genere prognatus: arcus non vno loco solùm, verùm etiam ijs omnibus, in quibus aliquod insigne facinus ab eo, dum viueret, editum est, erigantur, cum inscriptione rerum ab eo gestarum; ac mortem, si & illud fortè verum est, ob remp. obijsse. Sepulchra ædificentur. Quo in loco vitam finiit, ibi aliquid insigne statuatur. statuæ multis in locis erigantur. Quòd si ciuilibus quoque artibus instructus fuit, ea quoque ipsi decernantur, quæ ijs, qui in illis artibus excelluerunt, decerni solita sunt. Postremò, vt certis diebus, ijsque recidiuis, aut equitum turmæ, aut alia huiusmodi, quot annis, mortui imaginem sequantur.*

h *Non solùm mea interest, cuinam in magistratu succedam, verùm & illud, quis mihi succedat.*

i *Eloquentia non discernitur fortuna; hoc est, non ideo quis inter eloquentes censeri debet, quòd in amplissima familia natus, ac cæteris fortunæ bonis abunde cumulatus est.*

enim eloquentiam [a] fortuna discerni, & satis inlustre, [b] si veteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellauit, qui Iuniorum dicebatur, instituitque vti [1] turmæ Idibus Iulij imaginem eius sequerentur. Pleraque manent, quædam statim omissa sunt, aut vetustas obliterauit. Cæterùm recèti adhuc mœstitia, soror Germanici Liuia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. [c] Quod rarum, lætumque [d] etiam modicis penatibus, tanto gaudio principem adfecit, vt non temperauerit, quin iactarer apud patres, nulli ante Romanorum eiusdem fastigij viro geminam stirpem ediram. Nam cuncta etiam [e] fortuita ad gloriam vertebar. [f] Sed populo tali in rempore id quoque dolorem tulit, [g] tanquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis vrgeret. Eodem anno [h] grauibus senatus decretis libido fœminarum coërcita; cautumque ne quæstum corpore faceret, [i] cui auus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset. Nam Vistilia prætoria familia genita licentiam stupri apud ædiles vulgauerat, [k] more inter veteres recepto, qui satis pœnarum aduersum impudicas in ipsa professione flagitij credebant. Exacta & à Titidio Labeone Vistiliæ mariro, [l] cur in vxore delicti manifesta vltionem legis omisisset: atque illo prætendente sexaginta dies ad consultandum datos, necdum præteriisse, satis visum de Vistilia statuere.

1. tale quiddi est illud quod legitur lib 1. Reitituit aram honoremque patris princeps ipse cum legionibus decucurrit.

OBSERVATIONES.

a *Potest virtus vel inuitam secum trahere fortunam, secus contra.*

b *Tantum honorem eloquentiæ habuit antiquitas, vt maximus quisque princeps non minùs hanc laudem affectarit, quàm bellicam.*

c *Fœcunditas fœminarum illustrium, ac principum inter rarus, maximasque fœlicitates meritò connumerari potest.*

d *Et ipsis modicis penatibus fœcunditas læta est.*

e *Callidus princeps singula, etiam fortuita ad gloriam vertere debet.*

f *Quem ingenti fauore populus prosequitur, quæ huic, etiam fortuitò accidunt, miro studio, aut pro to, aut in eum interpretatur.*

g *Illa principum domus, quæ aliis numero liberorum præstat, firmioribus haud dubiè radicibus hæret, quàm illa, in qua solitudo est. maiori sanè mole, vt supra lib. 1. admonui, labefactantur plures, quàm vnus aut alter. non itaque mirandum est, si inter potissimas principis fœlicitates connumeratur multitudo liberorum. certè si fortè aut de successione, aliaue de re ambigitur, illa familia, quæ plures complectitur, eam semper vrgebit, in qua vnus, aut alter numerantur.*

h *Interest reip. ne libido fœminarum maneat impunita.*

i *Fœmina quò nobilior est, & illustrior, hoc est impurior, si se libidine inquinat, & corpore quæstum facit.*

k *Cùm non modò quæ à magistratibus infligitur pœna, sed & ipsa confessio, atque adeò professio flagitij grauissimum supplicium meritò vocari possit, non est mirum, si apud veteres in more positum fuit, vt fœminæ libidinosæ licentiam stupri apud magistratus vulgarent. vix enim credibile est, fœminam tam perfrictæ frontis reperiri, quæ audeat palam profiteri se esse impudicam; ac proinde existimarunt viri sapientissimi nullum gdueesus impudicæ atrocius supplicium constitui posse, quàm vt ipsæ suamet confessione arguerentur esse impudicæ. quippe, nihil tetrius mulieri dici potest, quàm meretrix.*

l *Et maritus ipse plecti debet, si in vxore delicti manifesta vltionem legis omittit.*

Eaque

Eaque [a] in insulam Seriphon abdita est. Actum & de sacris Ægyptiis, Iudaicisque pellendis. Factumque patrum consultum, vt [c] quatuor millia libertini generis ea superstitione infecta, quis idonea ætas, in insulam Sardiniã veherẽtur, coërcẽdis illic latrociniis, &, si ob grauitatẽ cœli interi issent, vile damnum: cęteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. Post quæ retulit Cæsar capiẽdam virginem in locum Occię, quæ septem & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præfederat: egitque grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, quòd [d] offerendo filias, de officio in remp. certarent. Prælata est Pollionis filia, non ob aliud, [e] quàm quòd mater eius [f] in eodem coniugio [g] manebat. Nam Agrippa dissidio domum imminuerat: & Cæsar quamuis posthabitam, decies sestertij dote solatus est. Sæuitiam annonæ incusante plebe, [h] statuit frumento pretium quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. Neque tamen ob ea [i] parentis patriæ delatum & [l] antea vocãbulum adsumpsit, [k] acerbeque increpuit eos, qui [l] diuinas occupationes, ipsum-

s. vt dixit lib. 1.

OBSERVATIONES.

a *Adulteræ nobiles fœminæ in vltimas terras abdi debent.*

b *Prudens princeps externos ritus & externa sacra, eosque qui superstitionibus sunt imbuti, nisi certam ante diem, profanos ritus exuant, è suis ditionibus pellere debet. huic certè malo si non maturè obuiam itur, vix dici potest quot, quantisque calamitatibus resp. conflictetur.*

c *Princeps malis quoque instrumentis ad res præclaras vti potest, & debet: exempli gratia; si multitudo hominum deterrimorum inutilis, aut etiam grauis reip. est, aliquò ad publica ministeria mittendi sunt. vile quippe damnum, si interirent, cùm interim reip. non inutiles esse possint. hinc manauit institutum mittendi ad triremes facinorosos homines.*

d *Qui sacris filiam addicit, eam Deo offert, magnumque reip. officium præstat.*

e *Cæteris paribus, in sacrum præfertur, qui ex ijs parentibus ortus est, qui maiora castitatis documenta dederunt.*

f *Is luculentum castitatis documentum dat, qui vno matrimonio contentus vitam agit.*

g *Castitas parentum haud dubiè liberis prodest.*

h *In magna annonæ caritate princeps debet frumento pretium statuere, ac tempestiua benignitate de suo soluere negotiatoribus id quod pretio ab ipsis statuto deest. hac ratione studia plebis sibi conciliabit, cuius consensu & flagranti desiderio futurum est, vt pater patriæ appelletur, ijsque appellationibus honestetur, quæ maximæ, & amplissimæ sunt.*

i *Princeps in eo totus esse debet, vt maximo quoque honore dignus à populo iudicetur. eò nunquam perueniet, nisi sibi salutem singulorum charissimam esse quouis tempore, & loco, quibusque rebus maximè potest, ostendat. Id si, vt faciat, in animum inducere poterit, nemini dubium est, quin amplissimis honoribus, ab iis, qui eos conferre possunt, ornetur.*

k *Modestia, si quæ alia virtus principem maximè decet. consistit autem in eo, vt princeps speciosos titulos, & nomina honorum, ac præcipuè illa quæ meram tyrannidem olent, recusset; atque adeò re ipsa eam adulationem sibi displicere ostendat.*

l *Non est postulandum mortali, vt humanæ sortu, & communis imbecillitatis oblitus, sibi diuinos honores tribui patiatur.*

EPITOME TERTII LIBRI ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

AGRIPPINA Brundusium appulit. Inde Romam itinere tetrestri tendit, magno comitatu eorum, qui ei obuiam venerant; & à principe missi, aut admoniti suprema erga cineres, & memoriam Germanici munera fungebantur. Coss. M. Valerio, & M. Aurelio Cotta Germanici cineres in vrbem illati sunt, tumuloque Augusti cõditi. ob mortem illius indoluerunt reges, nationes; atque in primis pop. Romanus, qui post ingentem luctum tandem edicto à Tiberio monitus, exuto iustitio, redijt ad munia. Drusus item Illyricos ad exercitus redijt; quẽ Cn. Piso rediens ex Syria conuenit, prẽmisso ad vrbem, nempe ad molliendũ principẽ filio, quem ipse cũ Plancina vxore secutus Romã venit, atque in senatu statim accusatur. accusationis hæc erant capita; odio Germanici & rerum nouarum studio corruptum ab eo militem. contra in optimum quẽque, maximè in comites, & amicos Germanici sæuisse; posttemò ipsum deuotionibus, & veneno peremisse: sacta hinc, & immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ; petitam armis remp. vtque reus agi posset, acie victum. Cęterùm cùm tam Cęsar, quàm senatus sẽ reo implacabilem præberet: ac populi ante curiam voces audirentur, non temperatutos manibus, si patrum sententias euasisset, ipse sibi suo ictu mortem inuenit. Eo mortuo accusatio nihilominus est peracta. Post quę Drusus ouans vrbem ingreditur. Huius mater Vipsania supremum diem obijt. Tacfarinas cùm bellum in Africa renouasset, cohortemque Romanam pepulisset, priùs à L. Aptonio, ac mox ab Apronio Cæsiano filio proconsulis fusus, pulsusque est in deserta. Lepidæ Æmiliæ, ob multa flagitia, aqua & igni interdictum est. Cæterùm cùm lege Pappia Poppæa, quam Augustus ad impediendam orbitatem, & augendum ærarium sanxerat, multorum status excinderentur, & terror omnibus intentaretur, ei rei Tiberius remedium statuit. Postea Neronem Germanici filium patribus commendat: eique in senatu præmaturos honores petit. Sequens annus consules habuit Tiberium quartum, Drusum secundũ. Eluditur sententia Seueri Cecinæ, qui cẽsebat, ne quem magistratũ, cui prouincia obuenisset, vxor comitaretur. Drusus cùm Anniam Rufillam publica custodia attineri iussisset, ob id quòd seimagine Cęsaris tutã credẽs probra in C. Sestiũ senatorẽ, qui eam fraudis damnauerat, iecerat, exemplum dedit in eos, qui ideo in loca sacra perfugiebant, vt eo subsidio ad flagitia vterentur. Antistio,

A. V. C. DCCLXXXI.

A. V. C. DCCLXXXIV.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER III.

NIHIL intermissa nauigatione hyberni maris Agrippina Corcyram insulam aduehitur, litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies [a] componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia [b] tolerandi. Interim aductu eius audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, vt quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, pars [c] officiũ in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium, quod nauiganti celerrimum, fidissimumque adpulsu erat. Atque vbi primùm ex alto vïsa classis, complentur non modò portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaque longissimè prospectari poterat, mœrentiũ turba, & rogitantium inter se, [d] silentióne an voce aliqua egredientem exciperent. Neque satis constabat quid pro tempore foret, cùm classis paulatim succedisset, non alacri, vt adsolet, remigio, sed [e] cũctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis [f] feralem vrnam tenẽs egressa naui, [g] defixit oculos, idem omnium gemitus: neque discerneres proximos, alienos, virorum, fœminarumve planctus, nisi quòd comitatum Agrippinæ longo mœrore fessum, [h] obuij & recentes in dolore anteibant. [i] Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito vt magistratus Calabriæ, Appulique, & Campa-

OBSERVATIONES.

a *Post magnas, & insignes perturbationes non priùs ad negotia, pristinúmque vitæ genus accedere debemus, quàm animo componendo aliquot dies à nobis insumpti sint.*

b *Mulieres sunt animo adeò impotenti, vt nihil aduersum tolerare sciant.*

c *Officium in principem haud dubiè declarane ij, qui affinibus illius honorem quàm maximum possunt, habent.*

d *Princeps voce, & acclamationibus à læta, silentio à mœsta multitudine excipi solet.*

e *In ingenti luctu cuncta ad tristitiam componuntur.*

f *Cineres defuncti principis, aut, quod hodie vsitatum est, ipsius corpus, in locis frequentissimis, nonnisi ab vxore illius, filiis, aut propinquis contingi debet. nempe, eodem loco, dum mortuo iusta fiunt, eius cadauer esse æquum est, quo is esset, si etiam viueret.*

g *Defigere oculos in terram magni mœroris indicium est.*

h *Longo mœrore nemo non ita defatigatur, vt non cum recentes in dolore anteeant.*

i *A corpore principis prætoriæ cohortes, donec humatum sit, itidem ac si viueret, nunquam abscedere debent.*

ni, suprema erga memoriam filij sui munera fungerentur. [a] Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur. Præcedebant incompta signa, versi fasces. atque vbi colonias transgrederentur, atrata plebes, [1] trabeati equites, pro opibus loci vestem, odores, aliaq; funerum solennia cremabant. Etiam quorum diuersa oppida, tamen obuij, & victimas, atque aras [b] Diis Manibus statuentes, lacrymis, & conclamationibus dolorem testabãtur. Drusus Tarracinam progressus est, cum Claudio fratre, liberisque Germanici, qui in vrbe fuerant. Consules, M. Valerius & C. Aurelius (iam enim magistratum occeperant) & senatus, ac magna pars populi viam compleuere, disiecti, & [c] vt cuique libitum, flentes. Aberat quippe adulatio, gnaris omnibus [d] lætam Tyberio Germanici morrem [2] malè dissimulari. Tyberius atque Augusta publico abstinuere, [e] inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, [f] ánne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intelligerentur? Matrem Antoniam non apud autores rerum, non [3] diurna actorum scriptura, reperio vllo insigni officio functam, cùm super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, cæteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus [h] magnitudinem mali perferre visu non tolerauit. faciliùs crediderim, Tyberio & Augu-

1. vestiti veste lugubri

2. ægrè.

3. Tacit. lib. 16. Ann. diurna populi Ro. per prouincias, per exercitus accuratiùs leguntur vt nosetatus &c & lib. 13. cùm ex dignitate populi Ro. reperiuntur sit, res illustres annalibus, ralia diurnis vrbis actis mandare.

OBSERVATIONES.

a *Principis corpus, siue cineres etiam per agros humeris hominum militarium, nempe tribunorum, & centurionum portari debent. porrò præcedunt incompta signa militaria, versa imperatoria, & magistratus insignia. Si verò fuerit oppida transgrediturus, danda est opera, vt plebs atrata, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum sollemnia crement. quinimo, & quorum sunt diuersa oppida, ac deuia, tamen obuij veniant; ritus tali re, ac tempore obseruari solitos celebrẽt; lachrymis, & conclamacionibus tristibus dolorem, vt est, aut esse debet, testentur.*

b *Pium esse credidit antiquitas, mortuos iuuare apud Deos manes, quibus ideo vt placarentur, victimæ cædebantur, atque aræ statuebantur.*

c *Aliud est simulare dolorem, & aliud ex animo, & verè dolere.*

d *Dolor & luctus simulari fortasse possunt; at verò lætitia ob alicuius mortem malè dissimulatur.*

e *Ex dignitate principis est, tempore luctus ac funeris domestici, abstinere publico. quippe palam lamentari cuiusuis hominis, & inferius maiestate principis est. Cæterùm quàm sæpissimè accidit, vt successor, & hæres principis non tam doleat, quàm lætetur morte decessoris sui. i. iactanter verius, quàm ex animo doleat. Id quod cùm pessimo exemplo ante omnium ora, & multitudine veluti fícti doloris conscia, fiat, præstat principem interna hac sua lætitia frui, quàm aspicientibus, eiusque vultum scrutantibus præbere facultatem coniectandi, quàm falsus sit, quamque non doleat. & quamuis hic dici possit Tiberium non successisse Germanico, tamen non minùs eius morte lætabatur, quàm si successor eius esset: cùm id metueret, ne is habere imperium, quàm expectare mallet.*

f *Vix fieri potest, vt plurium oculis vnius vultum scrutantibus non intelligant, verus, falsusne sit.*

g *Princeps in primis curare debet, vt, quod quoque die apud ipsum agitur, scriptis commẽdetur.*

h *Cùm luctus est ingens, si ad magnitudinem mali visus accedit, vix dolor tolerari potest: nam vt scribit Cic. Torquato; oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur; nec auertere à miseriis cogitationem sinunt.*

sta,

sta, qui domo non excedebant, cohibitam: [a] vt par mœror, & matris exemplo auia quoque & patruus attineri viderentur. [b] Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modò per silentium vastus, modò ploratibus inquies; plena vrbis itinera, [c] conlucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis, [d] sine insignibus magistratus, populus per tribus, [e] concidisse Remp. nihil spei reliquum clamitabant, propiùs, apertiusque, [f] quàm vt meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tyberium magis penetrauit, quàm [g] studia hominum accensa in Agrippinam, cùm [h] decus patriæ, solum Augusti sanguinem, vnicum antiquitatis specimen appellarent, versique ad cœlum ac deos, integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum precarentur. [i] Fuere qui publici funeris pompam requirerent, compararentque quæ in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset. [k] Ipsum quippe asper-

OBSERVATIONES.

a *Cùm officium, aut etiam pietas nostra à multitudine ideo quod ab ea re abstinemus, quam sine scelere omitterenon possumus, meritò desiderari potest, danda est opera vt is, quẽ ei rei caput esse æquũ est, ac de cuius probitate nemo dubitat, honesta, ac verisimili aliqua specie ab ea re quoque abstineat; quippe hoc pacto factũ nostrũ illius exemplo, ad quem totũ negotiũ pertinet, excusari facilè potest.*

b *Quo die iusta persoluuntur ei principi, quem populus sibi ereptum mœret, silentium vbique est, traducitur dies ploratibus inquies; plena vrbis itinera; colluentes frequentioribus locis faces; miles cum armis; magistratus sine insignibus conspiciuntur; voces plenæ doloris, ac desperationis vbique exaudiuntur.*

c *Faces interdiu colluentes non semper indicant lætitiam, sed interdum, ac semper in funeribus mœrorem.*

d *Nunquam magistratus debet esse sine suis insignibus, quò facilius ab aliis dignoscatur; nisi fortè in publico luctu.*

e *Cùm maximus aliquis, ac præclarissimus vir extinctus est, tunc verò concidisse remp. ac nihil spei reliquum esse, meritò clamitare videmur posse.*

f *Verus & iustus dolor multitudinis ab ea exprimit voces liberas, easque quibus qui rerum potiuntur, acriter interdum petuntur. Vix enim populus cohiberi potest, quominus quæ vera esse sentit, palam, & apertè eloquatur.*

g *Nihil æquè principem penetrat, quàm ingens in ipsius consanguineos, qui ei sunt suspecti, eique proximi dissimulantur, accensa populi studia.*

h *Quæ maximæ laudes principi tribui possunt, hæ sunt, vt decus patriæ, solus herois alicuius sanguis, vnicum antiquitatis specimen appelletur.*

i *In solemnibus pompis omnino cauendum est, ne quid peccetur, quo facto is, cuius interest, offendi meritò possit. porrò offenditur princeps, aut qui hæc diligenter animaduertere solet, populus, si de iis honoribus, qui aliis eiusdem fastigij hominibus tribui soliti sunt, quicquam detrahitur ei, in quem multitudinis sunt propensa studia. Certè in his, quæ verè æstimanti inania sunt, cur populo potenti non satisfieri debeat, equidem causam video nullam.*

k *Funus magnificentissimo, vereque regio apparatu ita celebrari potest: nempe, si princeps ipse, summusue magistratus ei quam longissimè potest, obuiam procedat; nec vnquam abscedat à corpore; simulque vrbem intret: circunfundantur lecto, vbi repositum est corpus, maiorum ipsius imagines; toro præponatur effigies mortui: meditata sint ad memoriam virtutis carmina, & laudationes, & lachrymæ doloris incitamenta: denique cuncta à maioribus reperta & à posteris inuenta cumulentur. Quod si ob longinquitatẽ itinerũ externis in terris, hoc est, in locis vbi princeps fato functus est, non integri honores ei exhiberi potuerunt, tantò plura decora mox ei tribui par est, quanto prima fors negauit.*

[1] sic supra li. 1. neque abscedere à corpore, idque vnum ex publicis munerib⁹ vsurpare.

rimo hyemis, Ticinum vsque progressum,[1] neque abscedentem à corpore simul vrbem intrauisse: circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines, deflerum in foro, laudatum pro rostris, cuncta à maioribus reperta, aut quę posteri inuenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem & cuicunque nobili debitos honores contigisse. Sanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum, sed tantò plura decora mox tribui par fuisse, quantò prima fors negauisset. Non fratrem, nisi vnius diei via, non patruum saltem porta tenus obuium. vbi illa veterum instituta? præ positam[2] toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas,[a] vel doloris imitamenta. Gnarum id Tyberio fuit; vtque[b] premeret vulgi sermones, monuit edicto, multos inlustrium Romanorum ob Remp. obiisse, neminem tam flagranti desiderio celebrarum.[c] Idque & sibi & cunctis egregium,[d] si modus adiiceretur:[e] non enim eadem decora[f] principibus viris, & Imperatori, populoque, modicis domibus, aut ciuitatibus. conuenisse[g] recenti dolori luctum, & ex mœrore solatia. Sed referendum iam animum ad firmitudinem, vt quondam diuus Iulius amissa vnica filia, vt diuus Augustus ereptis nepotibus abstruserint tristitiam.[h] Nil opus vetustioribus exemplis; quoties populus Romanus cladęs exercituũ, interitũ ducum, funditus amissas nobiles familias[i] constãter tulerit.

[2] sic Virg. effigiemque toro locat.

OBSERVATIONES.

a *Si non re ipsa tibi isthuc dolet, ait Demea ille Terentianus, simulare certè est hominis. certè princeps ab decoro nusquam discedere debet, id. o si non dolet, saltem simulet se dolere.*

b *Qui sermones inuidiam principi conflare possunt, hos ipse summa diligentia illico reprimere debet.*

c *Parentibus, fratribus, & affinibus non potest esse non egregium, & honorificum, cum, qui vita excessit, ob præclaras corporis, & animi dotes flagranti desiderio publicè celebrari. certè id nihil aliud, quàm excellentis cuiusdam virtutis argumentum est.*

d *Mœrore non adeò opprimi debemus, quin tandem luctui modus adiiciatur, animusque ad firmitudinem reuocetur.*

e *Non omnes omnia decent: quippe alia est ratio principum, & imperatorum; alia modicarum domuum, & alia vniuersi populi. Ea re videant singuli, in rebus, quas agendas suscipiunt, non quid alii agant, sed quid se facere æquum sit, suamque adeò personam deceat.*

f *Cum omnium oculi in vnum principem, ipsiusque mores sint conuecti, ideoque in altissimo dignitatis gradu locatus videatur, vt quisque sibi indecapiat exemplum, nõ decet ipsum mœrore ita confici, ob domestica & priuata, quibus ictus est, vulnera, vt reip. administrandæ parum videatur idoneus. quin potiùs animum ad firmitudinem reuocare, seseque ipse erigere, & tristitiam abstrudere debet, vt regendæ moli, cui insidet, par sit.*

g *Recenti adhuc dolore conuenit luctus, & ex mœrore solatia. i. postquam diu lachrymis, ac tristitiæ se homines tradiderunt æquum est ipsos postea admittere solatia doloris.*

h *Cùm exemplis vtendum est, ab alienis, ac longè petitis, quantum potest, abstinendum est; & vtendum, quatenus licet, domestica, ac recentibus, quibus vehementer homines affici solent.*

i *Constantia est virtus, quæ conspicitur in aduersis. itaque qui domesticas, & publicas, easque ingentes calamitates æquo animo ferat, is constans meritò appellari potest.*

prin-

[a] Principes [b] mortales, Rẽp. æternã esse. Proin repeterent solẽnia: & quia ludorum Megalensium spectaculum iuberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto iustitio, reditum ad munia, & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, [c] erectis omnium animis petendæ è Pisone vltionis, & crebro questu, quòd vagus interim per amœna Asiæ atque Achaiæ, adroganti & [d] subdola mora, scelerum probationes subuerteret. Nam vulgatum erat missam (vt dixi) à Gn. Sentio famosam veneficiis Martinã subitã morte Brundisij exinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore signa sumpti exitij reperta. At Piso, [e] præmisso in vrbem filio, datisque mandatis, per quæ principem mollirer, ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucẽ, quàm [f] remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tyberius [g] quò integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuuenem, [h] sueta erga filios familiarium nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quæ iacerentur, præcipuum in dolore suum locum respõdit: [i] sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc [k] palam, & vitato omni secreto:

OBSERVATIONES.

a *Cùm princeps est gnarus, qua argumento nitatur multitudo ad ea confirmanda, in quæ ipsa miro studio accensa est, quæ tamen principi nõ probãtur, illud argumentũ, quasi aliud agens, edicto refellere debet. certè Tiberius hoc loco respondet vóci illi pop. Romani quam paulò ante memorauit Tacitus, nempe concidisse remp. nihil spei reliquum.*

b *Discant principes, quicquid mortale est, id esse infra illud quod est immortale. at principes esse mortales, & remp. immortalem satiũ constat. se ergo ideo eò loci esse pro certo habeant vt reip. seruiant, non contra. hæc diuina Tiberij vox principum animis perpetuò hærere deberet.*

c *Nulla re magis eriguntur hominum animi, quàm expectatione eius vltionis, quæ petenda est ab eo qui propter insigne aliquod scelus, omnibus est inuisus.*

d *Quod probari nonnisi recenti facto potest, id optimum est, vt illius mora, qui criminis insimulatur, eludatur: hoc sanè facto sceleris probatio subuerti potest.*

e *Qui se ab inimicis apud populũ, aut apud principem in inuidiam alicuius criminis adductum esse videt, non illico iudicium subire, hoc est periculis, & inuidiæ se offerre, sed cedere tumoribus, ac tempori debet: atque interim aliquem gratiosum hominem ad principem præmittere, qui eum mollias; eius iram, si qua est, leniat; suamque causam apud principem agat.*

f *Nullum principatus consortium adeò esse potest, vt inter ipsa coniunctissimas personas æmulatio eò euadat, vt alter æmuli morte lætetur.*

g *Princeps omnibus in rebus integrum iudicium, hoc est, non præiudicatum, præbere; quod si non habet, saltem ostentare debet.*

h *Cùm patres filiis exiguè præbeant sumptum, præclarè faciet princeps si, adhibito iudicio, iuuenum illustrium tenuitatem suæ beneuolentiæ subleuabit. quo sanè facto præter eos, quibus benignè fit, patres quoque ipsos, & affines sibi, & reip. firmat, atque ex ea re magnam apud omnes laudem consequitur.*

i *Eam vicissi debeo, à quo constat ortum esse quo de agitur, scelus, ob quod admissum, præcipuus in dolore locus meus est. cæterùm in eiusmodi rebus, quisque ea animi moderatione esse debet, vt optet crimina, quorum reus accusatur, esse falsa & inania; ne, scilicet, cuiquam illius mors, quem luget, exitiosa sit.*

k *Quæ ita vt à nobis dicuntur, accipi volumus, ea palam, & vitato omni secreto proferre debemus.*

[a] neque dubitabantur præscripta à Tyberio, cùm [b] incallidus alioqui, & facilis iuuenta[a], senilibus tum artibus vteretur. Piso, Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam nauibus per Picenum, ac mox Flaminiam viam adsequitur legionem, quæ e Pannonia in vrbem, dein præsidio Africæ ducebatur. [c] Eaque res agitata rumoribus, vt in agmine atque itinere [d] crebrò se militibus ostentauisset. Ab Narnia, vitandæ suspicionis, an, quia [e] pauidis cõsilia in incerto sunt? Nare ac mox Tyberi deuectus auxit vulgi iras, quia [f] nauem tumulo Cæsarum [g] adpulerat, dieque, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, fœminarum comitatu Plancina, & vultu [h] alacres incessere. Fuit inter inritamẽta inuidiæ domus foro imminẽs festo ornatu, conuiuiumque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Posterà die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulauit. Contra Vitellius ac Veranius, cæterique Germanicum comitati tendebant, [i] nullas esse partes Trioni: neque se accusatores, [i] sed rerum indices & testes [k] mãdata Germanici perlaturos. Illo dimissa eius causæ delatione, vt priorem vitam accusaret, obtinuit: petitumque est à principe, cognitionem exciperet: Quod ne reus quidem abnuebat, [l] studia populi & patrum metuens. contra, Tyberium [m] spernendis rumoribus validum, & conscientiæ ma-

a, sic lib 15. Anfomenta vulneribus nulla ostendit sed quia cætera palam vana obiecisset adiungere crimen visum, se paratum dicé, & testem facere.

OBSERVATIONES.

a *Non proprio, sed prudentiorũ alicuius consilio eum niti verisimile est, qui præter ætatem, naturamque suam senilibus artibus vtitur.*

b *Iuuenes naturaliter plerunque sunt incallidi, & faciles.*

c & f *Qui multitudini iam odio est eius leuissima peccata pro grauissimis accipiuntur.*

d *Qui se militibus crebrò ostentat, aliquid seditiosum, aut hostile videtur agitare.*

e *Animi perturbatione consilium impediri constat: non itaque mirum est, si pauidis consilia in incerto sunt.*

g *Minimus etiam rebus suspicax vulgus offenditur.*

h *Parum prudens est is, qui in communi luctu, non modò non luget ipse; verùm etiam vultu est alacris, nam haud dubiè omnium inuidiam aduersus se, odiaque accendit.*

i *Cùm magnũ totius causæ momentum positum sit in persona accusatoris, non cuiuslibet partes sunt, reum aliquem facere apud magistratus, ne mutua accusatorũ, & rei collusione totum crimen eludatur. Sed res, scilicet potissimùm agi debet per eos, qui totius facti indices simul sunt, ac testes.*

k *Aliud est aliquem simpliciter accusare, ceu reum mortis defuncti principis; & aliud mandata ipsius principis mortui perferre; nempe, in quibus plus est momenti, quàm in omnibus alijs probationibus.*

l *Is in quem senatus, & populi odia sunt accensa, ecqua tandem in re innocentiæ suæ (si innocens est) præsidium inuenire potest, nisi in vna principis æquitate?*

m *Princeps debet esse validus spernendis rumoribus; eos dico, qui sunt inanes, & nullo fundamento subnixi, quibus nunquam commoueri debet. neque enim, æquum est, principem huc illuc impelli arbitratu insanæ & concitatæ multitudinis.*

tris

tris [a] innexum esse: veraque aut in deterius credita, [b] iudice ab vno facilius discerni, odium & inuidiam apud multos valere. Haud fallebat Tyberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque causam [c] ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quãquam patres censuissent ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas, vt ouans iniret, [d] prolato honore vrbem intrauit. Postquam teo T. Atrũtium, [Fulcinium] Asinium Gallum, Æserninum, Marcellum, Sext. Pompeium patronos petenti, iisque [e] diuersa [f] excusantibus, M. Lepidus, & L. Pilo, & Liueneius Regulus adfuere, arrecta omni ciuitate, quanta [g] fides amicis Germanici, quæ [h] fiducia reo, satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tybetius, an prometet: iis haud aliàs intentior populus, plus sibi in principem [i] occultæ vocis, aut suspicacis [k] silentij permisit. Die senatus, Cæsar orationem habuit meditato tempetamento: Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, [l] adiutoréque Germanico datum à se, autore senatu, rebus apud Orientem administrandis: illic [m] contumacia & certaminibus aspetasset iuuenem, exitu-

OBSERVATIONES.

a *Quem reus facinoris scit esse conscium, hunc sibi optat iudicem dari.*

b *Satis constat, singulos iudices si plures sunt, si quid iniquè iudicatum est, eius rei culpam in collegas solere conferre; potissimùm cùm quam quisquè sententiam dixerit, non sciri potest. quòd si tota cognitionis moles vni incumbit, nè ille, priùs quam ius, & iniuriam discernat, singula diligenter circunspectabit, nec temerè quicquam aget, cuius infamia penes ipsum remaneat. contra verò apud multitudinem iudicum odium, & inuidia valent, quibus iudicium corrumpitur.*

c *Cùm tantæ molis cognitio principi incumbit, vt, vtram in partem inclinet, futurum sit, vt, aut fama, & populi vocibus distrahatur, aut aliquid aduersus animi sui sententiam committat, iudicio, & cognitione abstineat, remque totam, atque integram causam ad Senatum remittat. hoc pacto se omni odio pariter, ac suspitione exoluet.*

d *Intra annum luctus, cui delatus est honos, eum proferre in aliud tempus debet; ne quod illi gloriæ esse debet, tali tempore, inuidiam potiùs, odiumque pariat.*

e *Tam atrox, tamque odiosum est crimen maiestatis, vt reus vix quenquam patronum inueniat.*

f *Etsi rogati id quod à nobis petitur præstare nolumus, non tamen nolle nos, sed alijs occupationibus distineri profiteamur.*

g *Fides mortuo ab ijs præstari dicitur, qui illius mandata, summa cura, summoque studio conficiunt.*

h *Confidit reus aut innocentiæ suæ, aut fauori iudicis.*

i *Plerunque voces plebis non apertæ, sed occultæ odium in principem, silentium acres suspitiones significat.*

k *Silentium est argumentum iudicij, aut imperitiæ, aut suspitionis.*

l *Principibus iuuenibus quibus maximi momẽti negotia cõmittuntur, rebus administrãdis adiutores dantur ij, qui plurima integritatis, fidei, prudentiæ documenta defunctis principibus dederunt.*

m *Contumacia est proprium vitium illius, qui, vt cui debet, obsequatur, in animum inducere non potest.*

que eius lætatus esset, an [a] scelere extinxisset, [b] integris animis diiudicandum. Nam si legatus officij terminos, obsequium erga imperatorem exuit, eiusdéq; morte, & [c] luctu meo lętatus est, [d] odero, seponãque à domo mea, & [e] priuatas inimicitias non [f] principis vlciscar: Sin facinus in cuiuscunque mortaliũ nece vindicandũ detegitur, vos verò & [g] liberos Germanici, & nos parẽtes [h] iustis solatiis [i] adficite: simulq; illud reputate, [k] turbidè & [l] seditiosè tractauerit exercitus Piso, quæsita sint per ambitionem studia militum, armis repetita prouincia, an, [m] falsa hæc [n] in maius vulgauerint accusatores. quorũ ego [o] nimiis studiis iure succẽseo. nã quò pertinuit, [p] nudare corpus, & cõtrectandum vulgi oculis permittere: deferriq; etiã [q] per externos, tanquã venenq interceptus esset, si [r] incerta adhuc ista,

OBSERVATIONES

a *Aliud est, exitu alicuius lætari, & aliud eum extinxisse.*

b *Is index rectè iudicarè dicitur qui in cognitione nihil præter ius, æquumque spectat; atque ad tribunal affert animum integrum, non præiudicatum. nam, vt Cic. ait, tantum opinio præiudicata potest, vt etiam sine ratione valeat autoritas.*

c *Non potes lætari morte filij, aut propinqui mei, quin idem luctu læteris meo.*

d *Eum odisse debeo, qui morte propinqui mei, luctuque meo lætatur.*

e *Sciendum est, principis personam duobus modis considerari. nam aut est publica, aut priuata: hinc fit, vt pleraque princeps agat tanquam princeps, hoc est, caput reip. & multa ceu priuatus. Quæ cùm ita sint, non statim amicus aut inimicus principis, idem socius & amicus, aut inimicus, & hostis reip. iudicari debet; vt distinguenda sit causa publica à priuata. hinc manarunt prudentissima illa Tiberij verba, odero, seponamque à domo mea, & priuatas inimicitias, non principis vlciscar.*

f *Neque princeps, neque magistratus debet abuti ea, quam obtinet, autoritate ad priuatas inimicitias vlciscendas; & ad ea confundenda quæ ratio, & lex iubent esse distincta.*

g *Primus gradus cognationis est liberorum, secundus parentum, & sic deinceps.*

h *Iusta solatia parentum, & liberorum dicuntur illa quæ fiunt in vltionem eorum.*

i *Princeps ipse, si qua in re læsus est, quæ tamen causa, nullo pacto complectitur remp. in eo, posita principis persona, legum, Senatus, ac magistratuum auxilium implorare debet.*

k *Non qui studia exercitus, qua re maxime potest, parat, protinus maiestatis postulari potest. Sed si ea res in iudicium venit, index reputare debet, an reus turbidè, & seditiosè tractauerit exercitus, & an quæsita sint per ambitionem studia militum, & cætera de eodem genere.*

l *Qui turbidè, & seditiosè tractat exercitus, per ambitionem quærit studia militum, quod potest, & debet iure, & æqua disceptatione, id maiult armis patrare, is haud dubiè turbas, ac tumultus bellicos molitur, ac proinde capitis damnari, ceu reus maiestatis rectè potest.*

m *Illud falsum est, quod aut omnino non, vti dicitur, est; aut si est, in maius elatum est.*

n *Hic est mos sycophantarum, vt falsa in maius vulgent.*

o *Omnibus in rebus diligenter cauendum est, ne quid nimio studio facere videamur. nam etsi iusta de causa alicuius rei propugnatio à nobis suscepta est, ipsi tamen non æquitate, sed studio ducimur, id, quicquid est, non modò laudi nobis non ducitur, sed & vitio verti meritò potest. Siquidem omnia non tam ad euentum, quàm ad consilium referri oportet.*

p *Cæde facta, aut aliquo vi veneni sublato, priùs quàm causa cognita sit, prudens magistratus unquam patietur corpus nudari, & contrectandum vulgi oculis permittere;*

q *Diligenter cauendum est, ne quibus laboramus vitiis, ea per externos differantur, ne iis ludibrio simus, quibus nostra mala cognita sunt.*

r *Quæ adhuc incerta, & scrutanda sunt, ea pro certis, planeque perspectis vulgare, nimiæ temeritatis est.*

& scru-

& scrutanda sunt? [a] Defleo equidem filium meum, semperque deflebo: sed [b] neque reum prohibeo quò minùs cuncta proferat, quibus innocentia eius subleuari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coarguit possit: vosque oro, ne, [c] quia dolori meo causa connexa est, [d] obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos [e] propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque [f] eloquentia & cura valet, iuuate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solùm Germanico [g] super leges præstiterimus, [h] quòd in curia potiùs quàm in foro, apud senatum, quàm apud iudices de morte eius anquiritur. cætera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo mœstitiam meam spectet, [i] nec si qua in nos aduersa finguntur. Exin biduum criminibus obiiciendis statuitur, [k] vtque sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & [l] inania orditur, ambitiosè, auareque habitam Hispaniam. quod neque conuictum noxæ reo, si recentia purgaret: neque defensum [m] absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem Seruæus, & Verànius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiecere: odio Germanici, & rerum nouarum studio, Pisonem vulgus militum [n] per licentiam & sociorum iniurias eò vsque corrupisse, vt [o] parens le-

OBSERVATIONES.

a *Pietate iubetur filius deflere patrem, & contra.*

b *Nunquam reus est prohibendus, quominus cuncta proferat, quibus innocentia eius subleuari, aut siqua aduersarij iniquitas est, coarguì possit.*

c *Ea iudex integritate esse debes, vt, neutram in partem inclines; neque cuiusquam, ac ne principis quidem dolore, ac suo ipsius, ac lachrymis commoueatur.*

d *Is verè iniquus iudex dici potest, qui obiecta crimina pro adprobatis accipit.*

e *Duabus potissimùm de causis patrocinium rei suscipimus; aut ob propinquitatem sanguinis; aut ob fidem illi datam, & amicitiæ iura*

f *Præcipuum munus eloquentiæ est, iuuare periclitantes.*

g *Ne ipsis quidem principibus quidquam super leges præstari debet.*

h *Cùm forum ordinarium mutatur, id est, cuius iudicis eius, qua de agitur, rei, cognitio esse debet, eo posthabito, tota lis ad aliud tribunal transfertur, cui id datur, id ei supra leges præstari dicitur. nemini certè hoc concedi, nisi grauissimas ob causas, debet.*

i *Princeps multis de causis, debet palam ostendere, se nihil eorum, quæ in se dicuntur, ignorare.*

k *Cùm defensio sit fauorabilior accusatione, plus temporis reo ad meditandam causam, quàm accusatori ad accusandum datur.*

l *Actor priusquam ad accusandum accedat, debet secum reputare, an, quæ obiecturus est, crimina noxæ reo futura sint. nempe, is est ineptus accusator, qui ea opponit reo, quorum etsi erit conuictus, ei tamen noxæ esse non possunt.*

m *Ea reus defendere, ac purgare debet, ex quibus oritur absolutio. cætera sunt inania.*

n *Cùm militia in lasciuiam vertitur, satis constat, militarem disciplinam corrumpi. ideo is imperator qui militibus hactenus indulget, vt hi nimia licentia, otio, & populorum iniuriis lasciuiant, tanquam corruptor disciplinæ militaris postulari potest.*

o *Paria sunt, laudari à deterrimis, & vituperari ab optimis.*

gionum à deterrimis appellaretur: contrà. in [a] optimum quęque, [b] maximè in comites & amicos Germanici fæuiisse: postremò ipsum [c] deuotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: [d] petitam armis Remp. vtque [e] reus agi posset, acie victum. Defensio in cæteris trepidauit. nam neque ambitionem militarem, neque prouinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem aduersum imperatorem inficiati poterat. solum veneni crimen visus est diluisse. Quod ne accusatores quidem satis firmabant, in conuiuio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. [f] quippe absurdum videbatur, inter aliena seruitia, & tot astantium visu, ipso Germanico coram id ausum. Offerebatque familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuersa implacabiles erant: [g] Cæsar ob bellum prouinciæ inlatum; Senatus, nũquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. scripsissent expostulantes: quod haud minùs Tyberius quàm Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur, [h] non temperaturos manibus, si patrum sententias euasisset. effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac diuellebant, nî iussu principis protectæ, repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia, [k] eoque ambiguum habebatur quantum Cæsari in eam liceret.

a hic multa deliderantur.

OBSERVATIONES.

a *Paria sunt fouere deterrimos, & sæuire in bonos.*

b *Contumacem seditiosum, aut hostilem animum satis nudat is, qui in comites, aut amicos principis, aut filij eius sæuit.*

c *Non est nouum, neque inauditum, homines deuotionibus, & veneno peremptos esse; atque ad eam rem sacra, & immolationes nefanda esse adhibita.*

d *Qui vi, & armis eum locum occupare studet, vnde ab eo, penes quem summum ius, & potestas eius rei fuit, deturbatus est, is armis remp. petere dicitur, ac maiestatis accusari potest.*

e *Is etiam maiestatis reus videri potest, qui vt crimini cuius accusatus erat, reus agi posset, acie vinci debuit. in eo, scilicet, videtur esse spreta maiestas principis, quòd ad iudicem vocatus non prius venit, quàm vi in ius tractus est.*

f *Non est verisimile quenquam eò dementiæ deuenisse, vt, principe ipso præsente, & multorum adstantium visu, interque ipsius principis seruitia, & ministros, cibos, qui principis mensæ apponuntur, inficere audeat.*

g *Quæcunque aduersus remp. fiunt, in his princeps implacabilis esse, nihilque omittere, quominus in turbarum authores seuerè animaduertat, debet.*

h *Quid cuique formidabilius accidere potest, quàm furori concitatæ multitudinis, nullam excusationem admittentis obijci?*

i *Princeps nunquam debet indulgere insaniæ, & furori concitatæ multitudinis. hanc ob causam singula, quæcunque tandem illa sunt, quæ populus solo furore actus audet, reprimere, suamque autoritatem interponere debet; vt, quod ille fortè aut trahit, aut diuellit, ipsius iussu protegatur, & reponatur. quippe, nihil magis resp. perniciosum est, quàm plebem furoribus, & seditionibus suescere; easque prosperò euentu corroborari.*

k *Cui princeps nimia benevolentiæ significatione indulget, in hunc haud sanè multum ei licet.*

Atque

atque ipsa [a] donec [1] mediæ Pisoni spes, sociam se cuiuscunque fortunæ, &, si ita ferret, comitem [2] exitij promittebat. vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, [b] paulatim segregari à marito, diuidere defensionem cœpit. Quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus [c] filiis durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegratamque accusationẽ, infensas patrum voces, aduersa & sæua cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quàm quòd Tyberiũ siue miseratione, siue ira, [d] obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. Relatus domum, tã quam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatque & liberto tradit. Tum [e] solita curando corpori exequitur. Dein multam post noctem, egressa cubiculo vxore, operiri fores iussit: & cœpta luce perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est. Audire me memini ex senioribus, visum sæpiùs inter manus Pisonis libellum, quem ipse [f] non vulgauerit: sed amicos eius dictitauisse, [g] literas Tyberij, & mandata in Germanicum contineri: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni [h] elusus à Se-

1. dubiæ.
2. magis placet exitio.

OBSERVATIONES.

a *Est genus hominum, qui donec amicorum periclitantium mediæ sunt spes, se eis, ne si vita quidem ponenda sit, vnquam defuturos audacter magis pollicentur, quàm postea, cùm verba ad rem conferri opus est, constanter fidem seruant. nam statim vt miseros fortuna deseruit, hem, ab illis ipsis, quos officij, fidei, pietatis meminisse æquum fuit, deseruntur.*

b *Qui ideo est in periculo quia causam habet coniunctam cum eo, cui omnes sunt infensi, is suæ saluti egregiè prospexerit, si ab illo segregabitur, suamque causam & defensionem ab illius causa, & defensione diuidet. contra reus consulte faciet, si suam causam & defensionem consociabit cum causa & defensione illius, qui apud principem plus potest, quàm ipse.*

c *In maximis nostris periculis nunquam, etsi omnia nobis aduersantur, animum despondere; sed mentem durare, eaque quæ pertinent ad nostram defensionem singula proferre debemus; ne nobis ipsi in summo discrimine, rebusque nostris dubiis defuisse videamur.*

d *In iudiciis & princeps, & magistratus ita debet esse clausus, vt, non ira, non miseratio in ipso deprehendatur: nullo denique affectu perrumpi possit.*

e *Cui certum est sibi manus afferre, id adeo dissimulat, vt, nihil minus in animo, quàm tale facinus habere videatur.*

f *Constantis, vereque amici hominis est, ea, vel in ipso vitæ discrimine, nunquam enunciare, aut prodere, quæ vulgata magnum dedecus, & ignominiam, atque adeò periculum amico creare possunt.*

g *Nunquam princeps debet committere vt quicquam sua manu scribat, quod non idem in concione, si res postulabit, legi recte possit. at occulta mandata sæpiùs dari necesse est; fateor. Sed nego ea scripto magis, quàm verbis contineri debere. nempe, hoc principi ante oculos semper esse debet, ne cuius sceleris argui possit. quòd siquid fortè scriptis commendandum est, ita, scilicet, scribi debet, vt aliam in partem, quàm princeps ipsa re voluit, ab iis accipi, quorum in manus fortasse eiusmodi scripta venient, possit.*

h *Si princeps nefarij alicuius facinoris ab aliquo argui potest, hunc aut variis promissis eludat; aut alio pacto, pro ratione temporis, sibi ita prospiciat, vt id, quicquid est, enunciari nunquam possit.*

iano per vana promissa foret: nec illum sponte extinctum, verùm [a] immisso percussore: quorum neutrum adseuerauerim. [b] neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuuentam durauerunt. [c] Cæsar flexo in mœstitiam ore, suam inuidiam tali morte quæsitam apud senatum, crebrisque interrogationibus exquirit qualem Piso diem supremum, noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quædam incõsultiùs respõdẽte, recitat codicillos à Pisone in hunc fermè modum compositos: [d] Cõspiratione inimicorum & inuidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est, deos immortales testor, vixisse me Cæsar cum fide aduersum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro [e] liberis meis consulatis, ex quibus Gn. Piso qualicúque fortunæ meæ [f] non est adiunctus, cùm omne hoc tempus in vrbe egerit. M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque [g] vtinã ego potiùs filio iuueni, quàm ille patri seni cessisset. eò impensiùs precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. [h] Per quinque & quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam diuo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quicquam post hæc rogaturus salutem infelicis filij rogo. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tyberius adolescentem crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe [i] iussa, nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domus, etiam ipsius, [k] quoquo modo meriti, grauem casum miseratus. Pro Plancina [l] cum pudore & flagitio differuit, matris preces obtendens: in quem optimi

1. hic deest aliquid.

OBSERVATIONES.

a *Hinc discant illi, quibus nihil est prius, quàm exequi scelesta principum mandata, quos Tacit. lib. 14. rerum atrocium, & grauiorum facinorum ministros appellat: Principem non magis esse autorem scelesti mandati, quàm aliquando fore exactorem eius pœnæ quæ debita est illi ipsi sceleri, cui patrando promptiùs, quàm par est, scelestam ei operam præstiterunt.*

b *Quemadmodum historiæ scriptor diligenter cauere debet, ne audaci affirmatione falsa pro veris tradat; ita quoque in maximi momenti rebus minimè occulere debet eos rumores, qui longo temporis spatio percrebuerunt.*

c *Non est nouum, innocentes conspiratione inimicorum, & inuidia falsorum criminum opprimi. id cùm accidit, neque veritati, neque innocentiæ vsquam locus esse dicitur.*

d *Parentes, vel in ipsa vitæ discrimine, plus de filiorum, quàm de sua ipsorum salute solliciti sunt.*

e *Non est æquum, filios innoxios paternæ prauitatis pœnas luere.*

f *Sæpissimè accidit, vt filijs iuuenibus patres parere æquius omnino sit, quàm filios patribus cedere.*

g *Efficaces haud dubiè reddũtur preces nostræ commemoratione earum rerum, quæ nobis cum illo quem rogamus, communes aliquando fuerunt.*

h *Quod peccatum ab eo filio commissum est, qui iussa patris detrectare non potuit, venia potiùs dignum, quàm supplicio videtur esse vindicandum: siquidem vix fieri potest, vt filius defugiat autoritatem patris.*

i *Amplissimorum hominum, etiam quoquomodo meritorum graues casus miserari solemus.*

k *Nocens nisi cum pudore, & flagitio à sciente defendi potest.*

iusq;

cuiusque [a] secreti quæstus magis ardescebant. [b] Id ergo fas auiæ, interfectricẽ nepotis aspicere, adloqui, eripere senatui. quod pro omnibus ciuibus leges [1] obtineant, vni Germanico non contigisse. Vitellij & Veranij voce defletum Cæsarem: ab Imperatore, & Augusta defensam Plancinã. [c] proinde venena, & artes tam felicitet expertas [2] vertetet in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque auiam, ac patruum sanguine miserrimæ domus exatiatet. Biduum supet hæc [d] imagine cognitionis absumptum, vrgente Tyberio liberos Pisonis matrem vti tuetentur. Et cum accusatores ac testes certatim petotatent, respondente nullo, [e] miseratió, quàm inuidia augebatur. Primus sententiam rogatus Autelius Cotta consul (nam refetente Cæsare magistratus eo etiam munere fungebantur) [f] nomen Pisonis radendum [g] fastis censuit: partem bonorum publicandam, pars vt Gn. Pisoni filio concederetur, isque [h] prænomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, & accepto quinquagies sestertio in decem annos [3] relegatur, concessa Plancinæ incolumitate, [i] ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia [k] mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonij, qui bellum patriæ [4] fecisset, Iulij Antonij qui domum Augusti violasset, manerent: & M. Pisonem ignominiæ

1. vt plectatur qui hominem interfecerit.

2. Plancina.

3. lego, relegaretur.

4. & hostis à senatu iudicatus esset.

OBSERVATIONES.

a *Quæ ita secreta sunt, vt erumpere non possint, hæc haud dubiè magis ardescunt.*

b *Neque parentibus, neque propinquis illius, qui interfectus est, fas est, interfectorem aspicere & alloqui: cùm potiùs mortem defuncti vindicare eos æquum sit.*

c *Quàm sæpissimè accidit, vt, qui gladios, venena, malas artes feliciter, id est, ex animi sui sententia in alicuius perniciem expertus est, nullo metu pœnæ flagitijs cumulet flagitia, quando prima proueuerunt.*

d *Imago cognitionis dicitur, cùm totum iudicium, quasi de causa cognoscatur, variis artibus eluditur.*

e *Vel deterrimi cuiusque indefensi summum periculum post inuidiam parit miserationem.*

f *Pœna illius, qui multa flagitiose in principem, & in remp. commisit, talis esse potest, vt, præter mortem, pars bonorum publicetur; pars filiis, si illustres sunt, concedatur; horum nullus prænomen habeat patris. quòd si quis ex his culpæ paternæ affinis est, si ei vita conceditur, exuea, si quam fortè obtinet, dignitate, accepto vnde æqué, & miserè viuat, aut ad tempus, aut in perpetuum relegetur. at verò patris nomen fastis, actisque publicis omnino radatur. His & illud addi potest, quod hodie vsitatum est, vt damnati imagines & insignia deleantur.*

g *In rep. bene constituta, aut in domo principis quicquid agitur, id scriptis diurnis mandari, multis de causis, debet.*

h *Nomina, & prænomina quemadmodum sæpe ex præclaris facinoribus originem trahunt, ita quoque non est mirum, ob flagitia amitti.*

i *Mulierum preces apud propinquos, nempe, matris apud filium, vxoris apud maritum, sororis apud fratrem quàm efficacissimas esse, sæpius, experientia duce, cognitum est.*

k *Iudicis est, nocentem, quamuis magnum, & potentem hominem, condemnare. principis verò non quidem eum eximere supplicio, sed sententiam (quod sine damno reip. fieri possit) mitigare: potissimùm cùm id exemplo facere potest: hinc sanè clementiæ laudem, quæ maxima est, adipiscetur.*

1. Sic lib. 2 hist. egregie fignum aduersus rasens largi nem, de Vespasiano loquēs.

exemit, concessitq; ei paterna bona,[a] satis [1] firmus, vt sæpe memorauí, aduersum pecuniã, & tum pudore absolutæ Plãciæ [b] placabilior. Atq; idẽ cùm Valerius Messalinus signum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Seuerus aram Vltioni statuendam censuissent, prohibuit: ob [c] externas ea victorias sacrari dictitans; [d] domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messalinus, Tyberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ Drusoque, ob vindictam Germanici, [e] grates agendas, [f] omiseratque Claudij mentionem: & Messalinum quidem L. Asprenas senatu coram percunctatus est, an prudens preteriisset? ac tum demum nomen Claudij adscriptum est. Mihi quantò plura recentium, seu veterum reuoluo, tantò magis [g] ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obuersantur. Quippe fama, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum principem fortuna [h] in occulto tenebat. Paucis post diebus Cæsar autor senatui fuit, Vitellio, atque Veranio, & Seruæo [i] sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, mo-

OBSERVATIONES.

a *Non minima hæc est laus principis, vt sit firmus aduersus pecuniam priuatorum, etsi ea fisco addicta est. Sed quotusquisque principum hodierno die hoc sibi persuadet? certè non pauci sunt, quibus ita videtur, omnem principatus vim eò referri oportere, vt priuatos fortunis euertant. idque adeò vt summam fortunam in auaritia, & rapacitate constituant.*

b *Si te placabilem præbes nocentiori, cur item veniam non des ei, qui non tantum pœnæ supplicijque meritus est?*

c *Hoste debellato, signa, aræque statuuntur Marti Vltori, & Vltioni.*

d *Alia est ratio externorum bellorum, & alia malorum domesticorum. quippe illis confectis causa est, quapropter lætemur; eamque rem, quibus maximè possumus, præclaris monimentis æternitati commendemus: nempe, vt posteritas intelligat, iisdem sibi virtutis, gloriæque vestigiis insistendum esse. at verò mala domestica, bellaque ciuilis luctu & tristitia, atque adeò perpetua oblitione operienda sunt; tantum abest, vt, bello ciuili confecto, signa, aræque ad perpetuam malorum interstinorum memoriam statui debeant.*

e *Cùm interfit reip. facinorosos homines è medio tolli, tum verò præcipuè cùm tales sunt, ex quibus maxima damna in Remp. proficisci poterant, per quos id factum est, iis grates publicè agi debent.*

f *Diligenter cauendum est, ne quid peccetur in necessaria, & publica principalium nominum commemoratione, ne quis propinquorum principis fortè præteritus, aut alio, quàm quo oportuit loco nominatus offendi meritò possit.*

g *Ecquod tandem negotium est, in quo non ludibria rerum humanarum nobis ob oculos obuersentur? certè experientia doceri possumus, ea quæ modò summa fuerunt, breuibus momentis vertì posse; eaque quæ pro nihilo habentur, interdum deprehendi esse maxima.*

h *Neque nouum, neque inauditum est, quàm sæpissimè à fortuna in occulto teneri eos, qui principes, atque adeò reges maximarum prouinciarum, contra omnium spem, & expectationem ab ipsa destinantur. huius rei illustria testimonia non modò ex antiquitate peti, sed hodierno die luculenter conspici possunt.*

i *Eos quorum studio, diligentia, & opera ingens aliquod malum è rep. sublatum est, præmiis à principe donari debere satis constat.*

nuit,

mitt ne [a] facundiam violentia præcipitarer. Is finis fuit vlciscenda Germanici morte, non modò apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. [b] Adeò maxima quæque ambigua sunt; alij quoquo modo audita pro compertis habent, alij vera in contrarium vertũt; & gliscit vtrunque posterirate. At Drusus vrbe egressus, repetendis auspicijs, mox ouans introiit. Paucosque post dies Vipsania mater eius excessit, vna omnium Agrippæ liberorũ miti obitu. Nam cæteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame extinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum a Camillo memoraui, bellum in Africa renouat: vagis primùm populationibus & ob perniciratem inultis: dein vicos exscindere, trahere graues prædas: postremò haud procul Pagyda flumine cohortem Romanam circunsedit. Præerat castello Decrius [1] impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem [c] flagitij ratus. Is cohorratus milites, vt copiam pugnæ in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inrer tela [d] occursar fugientibus, increpar signiferos, quòd [2] ineondiris, aut deserroribus miles Romanus terga daret. [3] [Simul excepta vulnera.] Et quanquam transfosso oculo, aduersum os in hostem intendit, neque prælium omisit, donec desertus à suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta, [f] magis dedecore suorum, quàm gloriæ hostis anxius, raro ea rempestate, & è vetere memoria facinore, [g] decumum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos

1 Salust. dicit manu peremptus, te comitat. Camuz.

2 sic lib. 4. hist. magnamque & inconditam populorum turbam in Sequanos rapit.

3 hic quoque locus est mutilus.

OBSERVATIONES.

a *Periculosum est violentia præcipitare facundiam: hoc est, truci eloquentia promptum esse aduersus insontes; siquidem potiùs facundia quisque ad opem ferendam periclitantibus vti debet.*

b *Quid obsecro te, affirmare audeas, cùm maxima & illustria quæque, nempe, illa quæ in maxima luce versantur, ambigua sint; hoc est, huc illuc, pro cuiusque ingenio, trahantur? Siquidem est genus hominum leuissimorum sanè, qui quoquomodo audita pro compertis habent. alij vani & mendaces vera in contrarium vertunt; & gliscit vtrumque posteritate; quippe, cum vtrumque posteritati tradatur, tam falsa, quàm vera tempore corroborantur & intendumtur.*

c *Rerum nouarum autor, idemque belli concitor, primò est merus populator, spemque in pernicitate tantummodo repositam habet; dein audet alia hostilia; nempe, vicos exscindere, & trahere graues prædas: postremò multitudine auctus ad hostem accedit.*

d *Bonus dux belli flagitium se facere existimat, si se ab latronibus obsideri patitur.*

e *Ille mihi est optimus dux belli, qui inter tela suis fugientibus occursat, eosque quòd terga hosti dant, acerbè increpare audet. postremò etsi est vulneratus, aduersum tamen os in hostem intendit; nec, desertus à suis, quoad ei vires sufficiunt, prælium omittit.*

f *Vir præclarus, si fortè ab ignauissimis hominibus, atque adeò ab latronibus, ac desertoribus ist victus, non tam gloriæ hostis, quàm suo dedecore est anxius.*

g *Dedecus in pugna ob solam militum ignauiam contractum ipsorum supplicio est vindicandum. sic Liu. lib. 2. hist. ab vrb. con. de Appio Claudio loquens; centuriones, duplicarioſque qui reliquerant ordines virgis cæsos securi percussit. cetera multitudo sorte decimus quisque ad supplicium lecti.*

fuſte necat. Tantumq; [a] ſeuentate profectum, vt vexillum veteranorum non amplius quingenti numero eaſdem Tacfarinatis copias præſidium, cui Thala nomen, adgreſſas fuderint. quo prælio Rufus Heluius [b] gregarius miles ſeruati ciuis decus retulit, donatuſq; eſt ab Apronio torquibus & haſta. Cæſar addidit [c] ciuicam [c] coronam, quod non eam quoque Apronius [d] iure proconſulis tribuiſſet, queſtus magis, [e] quàm [f] offenſus. Sed Tacfarinas, perculſis Numidis, & obſidia aſpernantibus ſpargit bellum, vbi inſtaretur cedens, ac rurſum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, [g] inritum, feſſumque Romanum impune ludificabatur. Poſtquam deflexit ad maritimos locos, [h] inligatus præda, ſtatiuis caſtris hærebat. miſſuque patris Apronius Ceſianus cum equite, & cohortibus auxiliariis, quis velociſſimos legionum addiderat, proſperam aduerſus Numidas pugnam facit, pellitque in deſerta. At Romæ Lepida, cui ſuper Æmyliorum decus L. Sulla, ac Gn. Pompeius proaui erant, defertur [i] ſimulauiſſe partum ex P. Quirinio diuite atque orbo. adiiciebãtur adulteria, venena, quæſitumque per Chaldeos in [k] domum Cæſaris, defendente ream [l] Manio Lepido fratre. Quirinius poſt dictum repudium adhuc infenſus, [l] quamuis infami ac nocenti miſerationem addiderat. Haud facilè quis deſpexerit illa in cognitione mentem princi-

1 quippe ciuica corona non niſi imperatorum manu tribuebatur: ſic lib. 1. Ann. Singulis manipularibus præcipua, ſeruati ciuis corona imperatoria manu tribuebatur &c. & Sen. lib. 1. de benef. cap. 1. Imperator aliquem torquibus, muralì, & ciuica donat, &c.

2 Marco.

OBSERVATIONES.

a *Ignauus miles nonniſi ſeueritate ducis corrigi poteſt; quæ ſanè poſt ignominiam acceptam adeò eſt neceſſaria, vt aly pœna exemploque exterriti nunquam ſibi prius ſatisfaciant, quàm quicquid cladis, ignominiæque acceptum eſt, id præclaro aliquo facinore aboleatur.*

b *Et ipſius gregarij militis præclarum facinus præmio, & remuneratione dignum eſt. quippe æqua omnibus eſt virtus; apud quam nulla ſanè eſt προσωποληψία.*

c *Maius quidpiam eſt, donari corona, quàm torque, & haſta.*

d *Proconſul omnia dona militaria iure ſuo tribuere cui videtur, poteſt.*

e *Non ſemper qui queritur aliquid non eſſe factum, eo ipſo quòd non eſt factum, offenſus eſt.*

f *Vir prudens nunquam ea omnia ſibi arrogabit quæ ſui iuris videri poſſunt, præcipuè ſi rem habet cum principe ſuſpitioſo, eoque qui omnibus in rebus id agit, vt cuncta ad ſe trahat. quippe præſtat modeſtiè in his verſari, quàm quicquam committere, quo princeps offendi poſſit. Quòd ſi vtrinque periculum eſt, ne peccetur, equidem in illam partem peccare malim, quæ nimiæ, vt ita dicam, modeſtiæ adſcribi, quàm in illam, quæ nonniſi ad temeritatem referri poteſt.*

g *Latro, merus populator & is, cui tales ſunt copiæ, vt in acie aduerſus hoſtem conſiſtere non audeat, nunquam quicquam ex re ſua faciet, ſi obſidionibus tempus teret; ſed quicquid ipſe præſtare poteſt, illud, ſcilicet, eſt vt bellum spargat; vbi ſibi inſtari videbit, cedat; ac rurſum in terra remeet. hoc ſanè pacto, hoſtem licet potentiſſimum, irritum feſſumque redditum impune ludificari poterit.*

h *Multi vincere potuerunt, ſi non prædam ſectantes, aut ea iam illigati ſe ipſos quaſi ſponte hoſtibus tradidiſſent.*

i *Simulare partum qui non ſit, eſt crimen atrox, atque adeò legibus vindicandum.*

k *Is ne ſtatus poſtulari poteſt, qui per maleficos, aut veneficos inſidiatur domui principis.*

l *Quamuis infamis & nocens, ſi miſeriis & calamitatibus opprimitur, etiam eos, qui ipſi infenſi ſunt, adducere ad miſericordiam poteſt.*

pis

pis: [a] adeò vertit,ac miſcuit iræ & clementiæ ſigna,deprecatus primò ſenatum ne maieſtatis crimina tractarentur. Mox M. Seruilium è conſularibus,alioſque teſtes inlexit ad proferenda quæ velut reticere voluerat: Idemque ſeruos Lepidæ, cùm militari cuſtodia haberentur, tranſtulit ad conſules: neque per tormenta interrogari paſſus eſt de his quæ ad domum ſuam pertinerent. Exemit etiam Druſum conſulem deſignatum dicendæ [b] primo loco ſententię.quod alij ciuile rebantur, ne cæteris adſentiendi neceſſitas fieret.quidam ad ſæuitiam trahebant; neque enim ceſſurum,niſi damnandi officio. Lepida ludorum diebus qui cognitionem interuenerant,theatrum cum claris fœminis ingreſſa, lamentatione flebili maiores ſuos ciens,ipſumque Pompeium, cuius ea monimenta & adſtantes imagines viſebantur, [c] tantum miſericordiæ permouit, vt effuſi in lachrymas [d] ſæua & deteſtanda Quirinio clamitarent,cuius ſenectæ atque orbitati & obſcuriſſimæ domui deſtinata quondam vxor L. Cæſari, ac diuo Auguſto nurus, dederetur. dein tormentis ſeruorum patefacta ſunt flagitia, itumque in ſententiam Rubellij Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit. quanquam alii mitiùs cenſuiſſent.mox Scauro,qui filiam ex ea genuerat,datum, [e] ne bona pu-

OBSERVATIONES.

a *Si quis maieſtatis ita accuſatus eſt, vt crimen domum, aut perſonã principis reſpiciat,in tota illa cognitione princeps modeſtè ſe gerere, aut ſaltem moderationem ſimulare debet. nec tamen autor illi ſum,vt totam rem,accuſationemque tollat;ſed dico, callidum principem,exemplo Tiberii, ita in huiuſmodi rebus verſari debere, vt miſceat iræ, & clementiæ ſigna. Nam hoc pacto crimen nihilominus impunitum erit: & ipſe modeſti principis laudem, quæ maxima eſt, conſequetur.*

b *Vtrinque dubitari meritò poteſt; nempe, an primo, an verò vltimo loco princeps ſententiam dicere debeat. quippe, ſi primus ſententiam dicit, cæteris neceſſitas aſſentiẽdi eo facto impoſita videtur. ſi vltimo loco, videtur omnino id ratum eſſe velle quod cenſuit; neque ſe ceſſurum, niſi id fiat, quod vult. Hæc cùm ita ſint, diſtinctionem hanc adhiberi oportere puto. Nam aut princeps verè dubitat quid facto opus ſit. id quod ſi eſt, quæ res agitur, de ea ſenatorum ſententias exquirere, nec priùs huic, aut illi aſſentiri debet, quàm ſingulos attentè audiuerit. tali re, nonniſi vltimo loco, quam in partem ipſe inclinet, palam facere debet. Quòd ſi non dubitat, ſed iam apud ſe ipſe quid fieri velit, ſtatutum habet, ſolumque ſenatus moratur aſſenſum, haud dubiè primus ita cenſere debet, vt in ſententiam ipſius fiat ſenatuſconſultum. Poſtremò hoc addo, quod à prudentiſſimis principibus factitatur, principẽ, in rebus arduis, elicere debere ſententiam ſuorum conſiliariorum; ſeque interim ſuſtinere, hoc eſt, nec primo nec vltimo loco cenſere, ſed ipſa re id, ſcilicet, ſequi quod poſt ſingulorum ſententias plane perſpectas, optimum factu, magiſque in rem ſuam videbit eſſe.*

c *Inſignis nobilitas, & claritudo maiorum, quorum ſtatuæ, & imagines, publicis in locis etiam conſpiciuntur, non parua ſunt incitamenta miſerationis erga afflictum, & calamitoſum in ea familia natum, ſi veluti in auxilium publicè ab eo vocantur.*

d *Quamuis matrimonium quod contrahitur cum nobiliſſima fœmina viro interdum ſit decus, ac robur ad maiora nitenti; tamen ſæpiùs accidit, vt, qui ipſe obſcurus vxorem ducit clariſſimo genere prognatam, miris ſe difficultatibus irretitum videat. Nam ſi vxoris improbitatem iudicio, aliaue ratione vlciſci forte volet, dictum, ac factum opponentur ei ſordes, ceu indigno, qui illam, qualiſcunque eſt, vxorem habeat.*

e *Cui aqua, & igni interdicitur bona publicantur.*

blicarentur. Tum demum aperuit Tyberius compertum sibi etiam ex P. Quirinii seruis, veneno eum à Lepida petitum. At enim haud multùm distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmylii Lepidam [1] amiserant. Solatio adfecit D. Sillanus Iuniæ familiæ redditus. Casum eius paucis repetam. Vt valida diuo Augusto in Rempub. fortuna, ita domi [a] improspera fuit, ob [b] impudicitiam filiæ ac neptis, [c] quas vrbe depulit, adulteroſque earum morte aut fuga puniuit. Nam [d] culpam inter viros ac fœminas vulgatam graui nomine [e] læsarum religionum, ac [f] violatæ maiestatis appellãdo, clementiam maiorum, [g] suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cætera illius ætatis memorabo, si [2] effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Sillanus in nepti Augusti adulter (quanquam non vltra foret sequitum, quàm vt [h] amicitia Cæsaris prohiberetur) [i] exilium sibi demonstrari [3] intellexit. nec nisi Tyberio imperitante deprecari senatum, ac principem ausus est, M. Sillani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tyberius grates agenti Sillano patribus coram respondit, [k] se quoque lætari quòd frater eius è [l] peregrinatione longinqua reuertisset, idque iure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret: sibi tamen aduersus eum [m] integras parentis sui offensiones: neque

1 verumque in dicto.

2 perfectis iis ad quæ animũ adieci.

3 fic lib. 6. de Bl æſus, Quod ſignum mortis intellexere, & executi ſunt.

OBSERVATIONES.

a *Nunquam cuiquam fortuna vbique est bona. cui enim illa in rebus publicis est valida, domi plerunque est improspera.*

b *In familiam illustrem, atque adeò in domum principis nulla labes turpior induci potest, quàm impudicitia filiarum, ac cæterarum fœminarum, quæ principis consanguineæ sunt. ea res, hodierno die, tanquam si non sit turpis, & infamis, negligitur in penatibus principum.*

c *Princeps impudicitiam filiarum suarum pœna, & supplicio vindicare, ipsosque adulteros audacissimos homines seuerè punire debet.*

d *Adulterium, si mollius accipias, videri potest culpa inter viros, ac fœminas vulgata: si durius, graui nomine læsæ religionis augeri potest.*

e *Cùm matrimonium inter sacra & religiones, nempe Deo teste, contrahatur, certè qui impudicitiæ labem in illud induxit, ab hoc læsus esse religiones videri rectè potest.*

f *Qui fœminas, quæ in potestate principis sunt, adulterat, is & religiones ledit, ac præterea maiestatem principis violare dicitur.*

g *In rebus alienis fortasse rectè iudicamus: in ijs verò, quæ ad nos attinent, proprijs cupiditatibus obcæcati modum tenemus nullum.*

h *Amicitia mea indignus est is, qui in familiam meam adulterium infert.*

i *Sapiens admodum est, qui cùm se grauiora meritum intelligat, quæ sibi leuior pœna demonstratur, hanc sibi ipse sponte sumit.*

k *Non solùm principis, verùm etiam cuiusuis hominis iudicium planè in eo perspicitur, si quæ coniungi debent, coniungit; quæ item distinguenda sunt, distinguit.*

l *Exilium sponte sumptum non proprie exilium, sed peregrinatio verius dici potest.*

m *Etsi iure ciuili cautum est, ne actiones ex delicto in hæredem dentur, tamen ea sententia principes non complectitur, quorum ex animo vix vnquam delentur offensiones parentum, graui præsertim de causa susceptæ. quinimo integræ apud eos manent, & infensi singulas vltionis occasiones captãt.*

reditu-

reditu Sillani dissoluta quæ Augustus voluisset. fuit posthac in vrbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde de [a] moderanda Papia Poppęa, quam senior Augustus post Iulias rogationes [incitandis [2] cælibum pœnis, & augendo ærario] sanxerat. [b] nec ideo coniugia & educationes liberûm frequentabantur, prævalida orbitate. [3] Cæterùm multitudo periclitantium gliscebat: cùm omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur: vtque ante hac flagitiis, ita tunc [c] legibus laborabatur. Ea res admonet, vt de principiis iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum peruentum sit, altiùs disseram. [4] Vetustissimi mortaliũ nulla adhuc mala [d] libidine, sine probro, scelere, [e] eoque sine [f] pœna aut coërcitionibus agebant: neque [g] præmiis opus erat, cùm honesta [h] suopte ingenio peterentur, & vbi nihil [i] contra morem cuperent, nihil [k] per metum vetabantur. At postquam exui [l] æqualitas,

1. fortasse hoc totum est glossema.
2. si modò hæc sunt Taciti, lego, intendendis hoc est, augendis.
3. hic puto annectenda esse ea, quæ infra de hac ipsa lege dicuntur: & ita legendum: prævalida orbitate. Actum ex eo vincla &c. vsque ad illud, leuamentum fuere, deinde huc redeundũ, & subnectenda hæc quæ sequuntur, cæterùm mutatur ordo. Mihi in tantis tenebris destituto libros antiquos, nihil licet aliud, quàm proferre in medium hãc meã coniecturam. vt vt est, mira certè hic contextus immutatio est.
4. Vide Fabium Pictorẽ lib. 1. de aureo sæculo: & quæ dicit Athenæus apud Platonem dialogo 3. de legib. & Seneca epist. 91.

OBSERVATIONES

a *Quæ duriter à maioribus instituta sunt, ea moderanda esse ratio, & communis vsus suadent.*

b *Interest reip. ad impediendam orbitatem, vt coniugia, & educationes liberûm frequententur.*

c *Vix dici potest, quàm sit periculosa multiplex, ac diuersa legum interpretatio; siquidem non quid lex iubet, sed quicquid maleuolo & iniquo legum interpreti collibitum est, attenditur. porrò cum in locum res interdum redit, vt, non minùs legibus, quàm flagitiis laboretur, hoc est, non minùs periculosum sit, esse obnoxium iam variæ legum interpretationi, quæ pro cuiusque arbitratu fit, & qua multæ domus subuertuntur, quàm committere flagitia, quorum olim tantùm pœnæ dabantur. Ea re nihil princeps reip. cõducibilius facere potest, quàm si infinitam hãc legum multitudinem resecet. hoc Iustinianus frustra tentauit; cum hodie non tam legibus, quàm fœda legum laceratione laboremus. quippe plus glossarum, plus consiliorum, plus decisionum, plus est lecturarum, quàm olim muscarum cùm caletur.*

d *Hi sunt gradus peccati; libido aliena rapiendi; hinc ad probra descenditur; ex his oritur scelus. quo quisquis contaminari non vult, is coërceat, et comprimat eas libidines, quibus semel inquinatus animus nihil sibi turpe ducit.*

e *Pœna orta est ex delicto: quod vbi nullum est, neque pœna, neque coërcitionibus opus est.*

f *Pœna punitur admissum flagitium; coërcitione cauetur, ne admittatur. nam vt ait Plato, referente Seneca lib. 1. de ira cap. 16. nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur.*

g *Cùm præmia ideo proponantur, vt iis homines ad virtutem amplectendam incitentur, vbi honesta suopte ingenio petuntur, illorum nullus, scilicet, vsus est.*

h *Is verè est probus, qui non coactus, aut in speciem, sed suopte ingenio honesta petit.*

i *Bene viuere, est, nihil contra morem cupere.*

k *Primæ leges ex delicto natæ sunt: ex hoc metus, per quem vetantur homines quidquam cupere contra morem.*

l *Omnes virtutes vna æqualitate continentur. Nam si homines in animum inducere possent, vt æqualiter vitam agerent, haud dubiè secundum morem, hoc est, secundum naturam viueretur, quæ omnes homines pares edidit, vt est apud Arist. 1. Polit. cap. 3. vt verum sit quod Plautinus ille Leonida dicit, tam ego homo sum, quàm tu. sed vbi exuitur æqualitas ab iis, qui in ordinem vnà cum cæteris cogi non possunt, illico cedit modestia germana soror æqualitatis; & in harum locũ succedunt ambitio, & vis; ex quibus cætera mala orta sunt.*

& pro modestia ac pudore, ambitio & vis insidebat, prouenere [a] dominationes, multosque apud populos [b] æternùm mansere. Quidam [1] statim, aut postquam [c] Regum pertæsum, [d] leges [e] maluerunt. [f] Hæ primò [g] rudibus hominum animis simplices erant. maximeque fama celebrauit Cretensium.quas Minos; Spartanorum,quas [2] Lycurgus, ac mox Athenienſibus quæsitiores iam & plures [3] Solon perscripsit. Nobis Romulus,vt libitum,imperitauerat:dein [4] Numa religionibus &diuino iure populum deuinxit,repertaque quædam à Tullo & Anco:sed præcipuus [5] Seruius Tullius sanctor legum fuit, quis [h] etiam reges obtemperarent. Pulso Tarquinio, aduersum patrum factiones multa populus parauit, [i] tuendæ libertatis, & [k] firmandæ concordiæ : creatique decemuiri, & [l] accitis quæ [6] vsquam egregia,composita duodecim tabulæ,finis [m] æqui iuris.Nam secutę [7] leges, [n] etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpiùs tamen dissensione ordinum,& [8] apiscendi inlicitos honores,aut pellendi

1.simulatque de conſtituenda certa aliqua reip. forma agi cœptum eſt a.vide Platonē ſub finem Apologiæ Socratis. 2.huius vitam ſcripſit Plutar. 4 vide Liu. lib. 1.ab vrbe cōd. 3 Hæc duas & viginti leges tu lit, vt obſeruatum eſt apud priſcos ſcriptores,ac poſtrimum apud Liuium. 4.ſic loquitur lib.11.Ann.trāſferendo huc quod vſquam egregium fuerit. 7.vide Liu. lib. 2.hiſt. & l.2.ff. de orig iur. 8.ſic libro 15. Annal. Vſu,inquit, Parus Thraces probatum eſt,P.C.leges egregias,exempla honeſta apud bones ex delictis aliorum gnoſcere. Sic oratorum licētia Cincium rogationem,candidatorum ambitus Iulias leges, magiſtratuum auaritia Calpurnia ſcita pepererunt. nam culpa,quā pœna tempore potior; emēdari quàm peccare poſterius eſt.

OBSERVATIONES.

a *Dominatio & inæqualitas,hoc est,diuersæ hominum conditiones,eademque iniquæ originem ducunt ab ambitione,& vi.adeò vi,præter regium (si rex consensu gentis electus est) & politicum statum,quem Arist.1.Polit.cap.4.dicit constare ἐκ τῶν ἐλεύθερον καὶ ἴσων cætera omnia dominationis genera ideo sint illegitima,quia sunt violenta;quamuis ad illam ipsam vim parandam sit opus virtute; vt eodem loco est apud Arist.*

b *Semel parta dominatio transferri quidem ab vno ad alium;sed extingui vix vnquam potest.*

c *Rex in rep.fungitur vice legum.*

d *Non dubium est,quin sit in manu multitudinis certam aliquam reip. formam instituere:& iam institutam,si eius tædium cœpit,mutare.*

e *Leges in rep.funguntur vice regum,ac dominorum.*

f *Is mihi status verè videtur esse liber,in quo leges supremum locum obtinent.*

g *Hominibus rudibus non quæsita,sed simplicia quæque satis sunt,hinc fit,vt, quæ leges primò rudibus adhuc hominum animis latæ sunt,simplices essent: hoc est, simpliciter bene viuendi rationem differentem à vita belluarum,homines illos rudes, & duro robore natos , vt est apud Virg.doceret. hos dicit Sen.epist.91.non fuisse sapientes,quamuis eorum vita egregia fuerit,& fraude carens.quippe ignorantia rerum innocentes erant.*

h *Omnes homines,ne regibus quidem exceptis, legibus obtemperare æquum est.*

i *Qui securitati liberæ reip. optimè prospectum esse cupit, summo studio , parique diligentia debet conquirere ea,quæ pertinent ad tuendam libertatem,& ad firmandam ordinum concordiam. quorum vtrumque nulla res præstare potest,præter leges.*

k *Nullum maius bonum hommibus contingere potest,quàm concordia.*

l *Ad constituendum reip.statum,ferendasque leges ea potissimùm acciri debent, quæ vsquam gentium egregia sunt.*

m *Æquum ius dicitur illud, quod omnes in libera rep. pariter complectitur, quodque vnum in ea dominatur. Æquum ius, inquit Seneca epist. 108. est, non quo omnes vsi sunt,sed quod omnibus latum est.*

n *Legum aliæ in maleficos ex delicto oriuntur; & hæ sunt necessariæ; aliæ aut à potentioribus per vim feruntur in rep.distracta; nempe , ad adipiscendos illicitos honores, aut à plebe seditiosa ad pellendos è rep. claros viros, & alia praua : cuiusmodi fuerunt agrariæ , multæque ex ijs, quæ post leges duodecim tabularum Romæ à furiosis tribunis plebis sæpiùs latæ sunt.*

claros

claros viros, aliaque ob praua per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini turbatores plebis, nec minor [1] largitor nomine senatus Drusus, corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socij. Ac ne bello quidem Italico mox ciuili omissum, quin multa & diuersa sciscerentur, donec L. Sulla dictator abolitis vel conuersis prioribus, cùm plura addidisset, otium ei rei haud in longum parauit, statim turbidis Lepidi rogationibus: neque multo pòst Tribunus reddita licentia quoquò vellent populum agitandi. Iamq; nõ modò in commune, [a] sed in singulos homines latę quæstiones, & [b] corruptissima Rep. plurimæ leges. Tum Gn. Pompeius tertiũ consul corrigendis moribus dilectus, & [c] grauior remedijs quàm delicta etant, [d] suarumq; legum autor ideãc subuersor, quæ armis tuebatur, [e] armis [e] amisit. Exin cõtinua per viginti annos discordia, [g] nõ mos, non ius, deterrima quæque impune, ac multa [h] honesta exitio fuere. Sexto demũ consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus quæ triumuiratu iusserat, [i] aboleuit,

1 nam latinis ciuitatem, plebi agros, equitibus curiam, senatui iudicia permisit.

OBSERVATIONES.

a *Tum verè corrupti mores in rep. esse dicuntur, cùm non modò per vim pernicioſæ leges in commune, sed in singulos quoque homines, ambitione potentiorum feruntur quæstiones, quibus plerunque innocentia opprimitur.*

b *Corruptissima rep. plurimæ leges feruntur: hoc est, nullum maius argumentum populi corrupti esse potest, quàm multitudo earum legum, quæ latæ sunt aut ad coercenda delicta; aut ad confirmandam paucorum potentiam.*

c *Supra obseruauit magistratum nunquam debere esse grauiorem remediis, quàm sunt delicta.*

d *Haud multùm ponderis, & momenti est in iis legibus, quarum vnus, & idem lator, & subuersor est. Ideo iniquè principes sæpiùs queruntur, leges ab se latas in nulla esse veneratione; neque iis quenquam, nisi malo coactum, obtemperare; cùm ipsi, quorum tota vita lex esse deberet, cuius ad normam cæteri suos mores componerent, multitudini viam, quam ingrediatur, monstrent, nempe, contemptum sacrarum constitutionum, quas non tam ad stabiliendam reip. securitatem, quàm ad terrorem singulorum ferunt; atque adeò iis tanquam atroci ministro, ad sæuitiam, ad omnes malas libidines, denique ad calcandam multitudinem abutuntur.*

e *Vis vi retunditur; arma armis vincuntur.*

f *Dij boni! quibus tandem in rebus non conspiciuntur ludibria rerum humanarum? Siquidem qua re maximè freti magnas res aggredimur, sæpe accidit vt illa ipsa res nobis ipsis perniciem afferat.*

g *Ne spes quidem cum reip. statum seruare potest, in quo permultos annos discordia ita grassatur, vt nulla res ad concordiam ciues reuocare possit: denique vbi non mos, non ius, sed deterrima quæque impunè ac multa honesta exitio sunt.*

h *Non mirandum est, non modò deterrima quæque, verùm etiam multa honesta sæpe iis, à quibus proficiscuntur, exitio esse. quo in loco id accidit, hoc est, vbi quicquid deterrimè egeris, impune egeris, quicquid autem præclari abs te, tuaque virtute profectum est, id fraudi tibi est, ibi certè cuncta pessum ire necesse est.*

i *Non ideo magni viri parum sibi constare dicuntur, quòd quæ antea ab se prudenter constituta sunt, mutant. quippe constantia, & permansio in sententia spectari debet ex eo, si non finis, ad quem quisque tendit, sed via, qua eò peruenire potest, mutatur. hinc fit, vt, quæ priùs sapienter instituta sunt, ea interdum aboleri non leuitas, sed ratio temporum, quibus, omnibus in rebus, assentiendum est, & suadeat, & cogat.*

deditque iura quis [a] pace & principe vteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege [b] Pappia Poppæa præmiis inducti [c] visi à priuilegiis parentum cessaretur, velut [d] parens omnium populus vacantia teneret. [e] Sed alius penetrabant, vrbemque & Italiam, & quod vsquam ciuium corripuerant: multorumque excisi status, & terror omnibus intentabatur, [f] ni Tyberius statuendo remedio [g] quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem e cætero senatu sorte duxisset, apud quos exoluti plerique legis nexu, modicum in præsens leuamentum fuere. Per idem tempus Neronem e liberis Germanici iam ingressum iuuentam commendauit patribus, vtque munere capessendi vigintiuiratus solueretur, & quinquennio maturiùs, quam per leges Quæsituram peteret, [h] non sine inrisu audientium, postulauit. Prætendebat sibi atque fratri decreta eadem, [i] petente Augusto. Sed neque tum fuisse dubitauerim qui eiusmodi preces occulti inluderent: attamen [k] initia fastigij Cæsaribus erant, [l] magisque in oculis vetus mos, & [m] priuignis cum vitrico leuior necessitudo, quàm auo aduersum nepotem. Additur pontificatus, & quo primùm die forum ingressus est, [n] congiarium plebi, [o] admodum lætæ quòd Germanici stirpem iam puberem

a. hæc verba super ste punct.
b. lege vtil.
i. cum Augusto petebat sibi simulque concedi, vt ius trium, nempe, vt quæsturam peteret, priusquam vigintiuiratum adeptus esset, magis erat in oculis illis, qui tunc illudebat preces Augusti, quam erat sub Tyberio. huc accedit, quòd non tam iusta de causa adducebatur Augustus, vt tantopere vrgeret de honore priuigni sollicitus esset, quam Tyberius, qui ipse à suis nepoti honorē petebat. quod nō adeò mirandum videri poterat.

OBSERVATIONES.

a *Is demum magnus vir est, qui etsi conuertit statum liberæ reip. in principatum, ea tamen iura populis dat, quibus pace, & principe vti possunt; id est, quibus pax & concordia ordinum ita firmatur & consociatur, vt illa eadem resp. quæ cum olim esset libera ciuilibus bellis confecta, nunc pace toties optata fruitur principem, cuius virtute ea parta est, eo vsque libenter ferat; vt mutati status eam minimè pœniteat. Certè hāc laudem Augustus apud Romanos, Cosmus Mediceus apud Florentinos adeptus est.*

b *Vniuersus populus, hoc est, resp. velut communis omnium parens censetur. Itaque non mirum est, si, cui desunt hæredes, huius bona tanquam vacantia in æravium publicum conferuntur. Sed lege Pappia aliud cautum erat, nempe, vt omnes defunctorum hæreditates referrentur in æravium pop. Rom. ijs duntaxat exceptis, quæ filys deberentur; ac præter eos nemini. hinc ille terror de quo hoc loco Tacit.*

c *Multa principes constituunt in speciem publicæ vtilitatis gratia, quæ reuera non aliò spectant, quàm ad augendum æravium, & priuatos euertendos fortunis; proinde, ac si quicquam principi possit esse vtile, aut salutare, quo pernicies resp. quæ ex priuatis constat, continetur.*

d *Cùm seueritate alicuius legis terror omnibus intentatur, ei rei princeps debet leuamentum afferre de sententia senatus, omniumue ordinum.*

e *Ea res interdum accidunt, ad quas stabiliendas opus est extraordinario aliquo senatu, qui à principe legi, aut sorte duci è numero senatus ordinarij debet.*

f *Ridicule id à te peto, quod fiat, necne, id in manu mea est: tibique id extorquere, statim vt collibitum erit, possum.*

g *Quæ fiunt exemplo, ea etsi contra leges fiunt, nōbis tamen licere existimamus.*

h *Quicquid alicui supra leges præstatur, id omne sine dubio, est ei initium summi fastigij.*

i *Facilius ferri potest nimium studium coniunctioris, quàm remotioris.*

k *Ad conciliandum sibi vulgi fauorem princeps, aut principis filius, cùm primùm dat se in conspectum populi, cum sua liberalitate sibi demereri debet.*

l *Erga quem propensa fuerunt populi studia, illius stirpem idem populus, qua re maximè potest fouet. nam vt odia, sic etiam populi amores sunt hæreditarij.*

aspi-

aſpiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis & Iuliæ Druſi filiæ. Vtque hęc ſecundo rumore, ita aduerſis animis acceptum, quod filio Claudij ſocer Seianus deſtinaretur: [a] polluiſſe nobilitatem familiæ videbantur, ſuſpectumque iam [b] nimiæ ſpei Seianum vltro extuliſſe. Fine anni conceſſere vita inſignes viri, L. Voluſius, & Salluſtius Criſpus. Voluſio vetus familia, neque tamen prætura egreſſa. Ipſe conſulatum intulit, cenſoria etiam poteſtate legendis equitum decuriis functus, opumque quîs domus illa immenſùm viguit, primus adcumulator. Criſpum equeſtri ortum loco C. Salluſtius, rerum Romanarum florentiſſimus autor, ſororis nepotem in nomen adſciuit. Atque ille, quanquam prompto ad capeſſendos honores aditu, Mecœnatem æmulatus, ſine dignitate ſenatoria multos triumphalium, conſulariumque potentia [c] anteiit, diuerſus à veterum inſtituto, per cultum & munditias, còpiaque & affluentia [d] luxu [e] propior. ſuberat tamen [f] vigor animi ingentibus negotiis par, eò acrior quò [g] ſomnum & inertiam magis oſtentabat. Igitur incolumi Mecœnate proximus, mox [h] præcipuus cui ſecreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Poſthumi Agrippę conſcius, ætate prouecta

1. ſic in vet. Aug. ſed quibus mons illa mirari, poſſe eum tub mala principibus magnos viros eſſe ob equitumque ac modeſtiam, ſi inluſtria ac vigere adſint, eò laudis excedere &c.

OBSERVATIONES.

a *Clariſſimæ familiæ nobilitatem is polluere dicitur qui ipſe obſcurus affinitate, aut alia aliqua ratione in eam inducitur.*

b *Principis fauor erga eum, qui ex intima ipſius amicitia eſt, perrarò vſque eò extendi debet, vt illum per affinitatem inſerat domui ſuæ. nam ferè fit, vt, qui obſcurus homo ad id faſtigij euehitur, hic nimias ſpes, in principis ipſius perniciem agitet.*

c *Interdum ſplendor vitæ priuatæ, & præclara inſtituta domeſtica non minùs honeſtant eum, qui prudenter, & feliciter his vti ſcit, quàm dignitates, & magiſtratus.*

d *In hoc ſæpiùs peccant homines, quod dum ſe virtutem ſectari putant, facilè labuntur in illud vitij genus quod illius virtutis eſt ſimulacrum. quod quàm lubricum ſit, nemo, opinor, dubitat.*

e *Alius eſt cultus, & munditiæ; alius verò luxus. nempe, hic ex nimia opum copia, & affluentia, earumque abuſu; ille ex virtute manat. qui illum adhibet, diuitijs, vt par eſt, vtitur; qui hoc, diuitiis hunc abuti conſtat.*

f *Non ſatis eſt, excellęti ingenio præditum eſſe, iiſque artibus, quæ optimæ ſunt, pectus impleſſe; quippe ad hæc accedere debet vigor ille animi, ſine quo nemo ingentibus negotiis par eſſe poteſt.*

g *Fallitur quiſquis exiſtimat, cultum externùm eſſe verum indicem eius, quod quiſque in animo habet. ſiquidem eo quidam ſunt ingenio, vt, quò magis ſomnum, & inertiam oſtentant, hoc ſint ſcitiores ad maximas res gerendas. ſic Liu. lib. 1. hiſt. ab vrbe condita: de Bruto illo liberatore populi Rom. loquens: Comes, inquit, his additus L. Iunius Brutus, Tarquinia ſorore regis natus, iuuenis longè alius ingenio, quàm cuius ſimulationem induerat. & paulò poſt, Ergo ex induſtria factus ad imitationem ſtultitiæ, cùm ſe, ſuaque prædæ eſſe regi ſineret, Bruti quoque haud abnuit cognomen; vt ſub eius obtentu cognominis liberator ille populo Rom. animus latenti aperiretur tempore ſuo, &c.*

h *Præter ſenatum, & publicum conſilium, ſolent principes aliquem occultius ſuis conſiliis intimum habere, nempe, præcipuum, cui principalia ſecreta immittantur. in cuius perſona cùm grande ſit momentum, diligenter priùs videre debent, quemnam interiore illa amicitia, & quaſi conſortio ſummæ poteſtatis dignum deputent.*

1. sic lib. 16. An. Equibus Senecio e præcipua familiaritate Neronis speciē amicitiæ etiam tum retinens &c.

[a] speciem magis in amicitia principis quàm vim tenuit. Idque & Mecœnati acciderat: [b] fato potentiæ rarò sempiternæ; an [c] satias capit aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos, cùm iam [d] nihil reliquum est quod cupiant. Sequitur Tyberij quartus, Drusi secundus consulatus patris atque filij collegio insignis. Nam biennio ante, Germanici cum Tyberio idem honor neque parruo [a] lætus, neque natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tyberius [e] quasi firmandæ valetudini in Cāpaniam concessit, longam & continuam absentiam [f] paulatim meditans, siue vt, amoto parre, Drusus [g] munia consulatus solus impleret. At fortè [h] parua res magnum ad certamen progressa præbuit iuueni materiem apiscendi fauoris. Domitius Corbulo prętura functus de L. Sulla nobili iuuene [i] questus est apud senatum, quòd sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. Pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra, Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur: certabantque orationibus, & memorabantur exempla maiorum, qui iuuentutis inreuerētiam grauibus decretis notauissent: donec Drusus [k] apta temperandis animis disseruit, & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate vberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiā [l] itinera fraude mancipum, & incuria magistratuū interrupta, & imperuia clamitan-

2. ob mortem Germanici.

OBSERVATIONES.

a *Ex intimis amicis principis alij vim, alij speciem in illius amicitia tenent. Vim quidem prudentes, ijdemque magno, & acri ingenio præditi homines, quorum consilio principes nituntur; speciem, ij, quos aut ob insignem nobilitatem, & longa familiæ decora, à suo latere princeps vix vnquam abscedere patitur, illis præsidio; hi ornamento dicuntur esse principi.*

b *Sciant homines, esse in fatis, vt rarò potentiæ sint sempiternæ.*

c *Satias omnium rerum est, etiam illarum, quæ hominum opinionibus maximæ sunt, & amplissimæ; atque adeò omnium, cuiusmodi tandem illæ sunt, vna excepta virtute.*

d *Etsi id perrarò accidit, accidit tamen vt, nihil sit reliquum in rebus humanis, quod homines cupere possint; adeò suas ipsi spes vicerunt.*

e *Callidi principes ita assuescunt, falsa specie quicquid agunt, obtegere.*

f *Quæ princeps agere decreuit, non omnia simul, & vno impetu patrare, sed ea paulatim meditari, & quasi aliud agens, sensim exptare debet. ita, qui longam absentiam meditatur, neque id cuiquam palam faciat, neque se ex hominum conspectu propiiat, sed paulatim se subducat.*

g *Principi, cui est filius iam adultus, specie firmandæ valetudinis, aut obtendent alias causas, debet per aliquot dies, & menses secedere, eique aliqua reip. munia mandare, vt hoc pacto, u paulatim regendæ reip. assuescat.*

h *Paruæ sæpe res ad magna certamina proferuntur.*

i *Iuniorum est, loco maioribus natu decedere. id nisi fit, senioribus apud Senatum queri licet; qui iuuentutis irreuerentiam grauibus decretu notare & potest, & debet. ratio est apud Arist. lib. 1. polit. cap. 7. τὸ πρεσβύτερον, καὶ πλῆθος τῆς ἡλικίας, καὶ ἀστηλοῦς ἀγαμετώτερον ἔχει.*

k *Princeps prudens nunquam potentiorum contentiones asperare, sed eas quæ maximè ratione potest, eompensare debet, ne ad maiores turbas erumpant.*

l *Interest reip. ne itinera publica sint interrupta, aut imperuia.*

do-

do,executionem eius negotii libens [a] ſuſcepit. quod haud perinde publicè vſui habitum,quàm exitioſum multis,quorum in pecuniam atque famam damnationibus, & haſta ſæuiebat. Neque multò poſt miſſis ad ſenatum literis Tyberius motam rurſum Africam incurſu Tacfarinatis docuit,iudicioque patrum deligendum proconſulem, [b] gnarum militiæ, [c] corpore validum,& bello ſuffecturum. quod initium Sext. Pompeius agitandi aduerſus M. Lepidum odii nactus vt ſocordem,inopem,& maioribus ſuis dedecorum,eoque etiam Aſiæ ſorte depellendum incuſauit, aduerſo ſenatu,qui Lepidum [d] mitem,magis quàm ignauum, paternas ei [e] anguſtias & nobilitatem ſine probro actam, honori quàm ignominiæ habendam ducebat. Igitur miſſus in Aſiam.Et de Africa decretum vt [f] Cæſar legeret cui mandanda foret.Inter quæ Seuerus Cæcinna cenſuit, ne quem magiſtratum,cui prouincia obueniſſet,vxor comitaretur: multùm ante [g] repetito,concordem ſibi coniugem, & ſex partus enixam:ſeque [h] quæ in publicum ſtatueret domi ſeruauiſſe,cohibita intra Italiam, quanquam ipſe pluris per prouincias quadraginta ſtipendia expleuiſſet. haud enim fruſtra placitum olim, [i] ne fœminæ in ſocios, aut gentes externas traherentur. ineſſe mulierum comitatui quæ pacem [k] luxu,bellum formidine morẽtur,& Romanum agmen ad ſimilitudinem barbari [l] inceſſus conuertant: non [l] imbecillem tantùm, & imparem laboribus ſexum,ſed ſi licentia adſit,ſæuum,ambitioſum, poteſtatis auidum, incede-

[l] incondiri, & incompoſiti.

OBSERVATIONES.

a *Quidam reperiuntur eo ingenio præditi, vt negotiorum etiam odioſorum atque atrocium procurationem libenter ſuſcipiant,atque adeò eam emptitent, non tam vt publicæ ſeruiant vtilitati, quàm vt ſæuiant in pecuniam,& famam multorum.*

b *Ad belli tumultus cõpeſcendos mitti debet gnarus militiæ,corpore validus, & bello ſuffecturus.*

c *Inter cætera quæ deſiderantur in duce exercitus,eſt valitudo, & robur corporis; nempe, vt vbique frequens adeſſe,& alia munera militaria obire poſſit.*

d *Quoſdam videas,vt ſupra admonui, quibus nemo videtur eſſe ſtrenuus,niſi idem ille ſit ferox,& aggreſtis; cæteros ignauos vocent,qui ijdem & mites,& bellatores ſunt. quod quàm falſum ſit, docet Tacit. lib. 1. hiſtor. Et fortiſſimus,inquit,in ipſo diſcrimine exercitus eſt, qui ante diſcrimen quietiſſimus. Et eodem lib. ignauiſſimus quiſque, &, vt res docuit, in periculo non auſurus, nimij verbis,linguæ ferocis.ſic Salluſt. in bello Iugurth. lingua, quàm manu promptior.*

e *Paupertas,& rei familiaris anguſtiæ viro nobili,ſi modò nobilitatem agit ſine probro honori magis,quàm ignominiæ habenda eſt.*

f *Prudenter facit Senatus, & in loco obſecundat principi,ſi ſumma rerum vni ipſi integra ſeruat.*

g *Siquid publicè ſtatui poſtulamus aduerſus vitia,quibus maximè laborat ſæculum noſtrum,prius diligenter circumſpectandum eſt,an aliquid tale, cuiuſmodi in aliis reprehendimus, nobis meritò obiici poſſit; ne vani,& iniqui legis autores dici poſſimus.*

h *Quæ quis in publicum ſtatuit,prius domi ſeruet.*

i *Antiquitus cautum erat,ne fœminæ in ſocios,aut gentes externas traherentur;hoc eſt,ne maritis in prouincias euntibus comites irent;ſiquidem pacem luxu, bellum formidine morantur.*

k *Inſigne diuturnæ pacis vitium eſt luxus; belli verò, formido.*

l *Nihil eſt certius,quã ſexũ muliebrẽ non modò eſſe imbecillũ,& imparẽ laboribus; ſed ſi licentia adſit,impotentẽ,ſæuũ, ambitioſum,& poteſtatis auidũ;idq; adeò, vt non ſe inter decora ſua cõtinere ſciat,ſed incedere inter milites,exercitui ſe oſtẽtare,tiq; præeſſe,habere ad manũ centuriones, deniq; ſingula munia militaria obire velit.cũ hæc fœmina audet, videor videre ſimiã imitãtẽ geſtus horũ.*

re inter milites, habere ad manum centuriones: præsediſſe nuper [1] fœminam exercitio cohortium, decurſu legionum: cogitarent ipſi quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura [a] vxoribus obiectari: his ſtatim [b] adhæreſcere deterrimum quemque prouincialium: [c] ab his negotia ſuſcipi, tranſigi: duorum egreſſus coli, duo eſſe prætoria, [d] peruicacibus magis & impotentibus mulierum iuſſis, quæ [2] Oppiis quõdam, aliiſque legibus conſtrictæ, nunc vinclis exolutis, domos, fora iam & exercitus regerent. Paucorum hæc adſenſu audita plures obturbabãt. neque relatum de negotio, neque Cæcinnam [e] dignum tantæ rei cenſorem. mox Valerius Meſſalinus, cui parens Meſſala, [f] ineratque imago paternæ facundiæ, reſpondit: [g] Multa duritie veterum meliùs & lætiùs mutata. Neque enim, vt olim, [h] obſideri vrbem bellis, aut prouincias hoſtilis eſſe, & pauca [i] fœminarum neceſſitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeò ſocios non onerent: cætera promiſcua cum marito: nec vllum in eo pacis impedimentum. bella planè accinctis obeunda, ſed reuertentibus poſt laborem [k] quod honeſtius, quàm vxorium leuamentum? At quaſdam in [l] ambitionem, aut auaritiam prolapſas. Quid?

1. Plancinam

2. vide Liu. lib. 34. huit. ab vrbe condita.

OBSERVATIONES.

a *Cùm luxus videatur eſſe proprium vitium mulierum, non mirum eſt, viros ab vxoribus eò interdum vrgeri, vt, non eam ob propria, quàm ob illarum peccata repetundarum arguantur. Siquidem qui in luxum prodigit pecuniam, huic quia id quod habet nunquam ſatis eſt, aliena rapere neceſſe eſt.*

b *Cùm mulieribus nihil ſit infirmius, non eſt mirum earum imbecillitatem æquè, ac citiùs à deterrimo quoquè, quàm ob optimis captari; ijſque ipſas ſtatim adhæreſcere.*

c *Heu miſeram remp. in qua ab fœminis negotia ſuſcipiuntur, & tranſiguntur.*

d *Iuſſa mulierum plerunque ſunt peruicacia, & impotentia. ideoque legibus conſtringi debent, nam vbi ſemel vincula exoluerunt, quicquid negotiorum eſt, mira audacia ſuſcipiunt, ac tranſigunt; idque adeò vt, ne viris quidem concedant, ſed pari cum ipſis dignitate eſſe, paritérque ab iis, quibus præſunt, coli velint; poſtremò non domos, & rem familiarem, quæ ipſarum eſt curatio, ſed & fora, & exercitus regant.*

e *Qui id agit, vt rei alicui nouæ magni momenti autor ſit, id nunquam quod molitur, aſſequetur, ſi eius rei parum dignus cenſor videtur.*

f *Is verè filius dici poteſt, cui ineſt imago paternæ virtutis.*

g *Quæ à veteribus duriter, ac ſeuerè ſunt inſtituta, de iis aliquid remitti, ac meliùs, lætiuſque mutari debent; præcipuè ſi id poſtulat ratio temporis; quæ, omnibus in rebus, adeò haberi debet, vt, quæ olim fuerunt neceſſaria, & optima, ea interdum mutari, quàm manere ſatius ſit; cuiuſmodi ſunt leges, mores, & conſuetudines. adeò vt, non ſemper quid lex iubeat, aut quid in more poſitum ſit, ſed quid tempora poſtulent, reique pub. expediat, attendendum ſit.*

h *Quid ineptius, aut abſurdius dici poteſt, quàm triſtiſſimo noſtro tempore, nempe, ſi ab hoſtibus vrmur, aut obſidemur, luxui, ac voluptatibus indulgere, inque nugas pecuniam prodigere, potiùs, quàm in ea, quibus ſalus noſtra nititur?*

i *Quædam fœminarum neceſſitatibus concedi poſſunt, ſi modò talia ſunt, quæ neque publicam, neque priuatam rem onerent.*

k *Laboribus militaribus defuncto marito ecquod honeſtius, quàm vxorium leuamentum afferri poteſt? conſtat enim vxorum proprium eſſe, vt viros laboribus defatigatos muliebri ſuauitate leuet.*

l *Hæc ſunt plerunque vitia magiſtratuum & validiorum; ambitio, & auaritia, vt ſupra obſeruaui.*

ipſorum

ipſorum magiſtratuum nonne [a] pleroſque variis libidinibus obnoxios? [b] non tamen ideo neminem in prouinciam mitti. [c] corruptos ſepe prauitatibus vxorum maritos, num [d] ergo omnes cælibes integros? placuiſſe quondam Oppias leges, ſic temporibus Reip. poſtulantibus: remiſſum aliquid poſtea, & mitigatum, quia expedierit. [e] fruſtra noſtram ignauiã alia ad vocabula transferri: nam [f] viri in eo culpam, ſi fœmina modum excedat. Porrò ob [g] vnius, aut alterius imbecillum animum, malè eripi maritis [h] conſortia rerum ſecundarum aduerſarumque: ſimul [i] ſexum natura inualidum [k] deſeri, & exponi ſuo luxu, cupidinibus alienis: vix præſenti cuſtodia manere inlæſa coniugia; quid fore, ſi per plures annos [l] in modum diſſidij obliterentur? Sic [m] obuiam irent iis quæ alibi peccarẽtur, vt flagitiorum vrbis meminiſſent. Addidit pauca Druſus de matrimonio ſuo. Nam principibus [n] adeunda ſæpiùs longinqua imperij. Quoties diuum Auguſtum in Occidentem, atque Orientem meauiſſe comite Liuia? ſe quoque in Illyricum profectum, &, ſi ita conducat, alias ad gentes iturum, haud ſemper æquo animo, ſi ab vxore chariſſima, & tot communium liberorum parente diuelleretur. Sic Cęcinnæ ſententia elu-

OBSERVATIONES.

a *Non eſt poſtulandum à mulieribus vt minus ſint obnoxiæ vitiis, quàm viri.*

b *Non ideo quia perſæpe peccatur ab hominibus tam in re priuata, quàm in publicis muneribus, ab ijs omnino abſtinendum eſt. quippe peccatum potiùs corrigi, quàm tantum ei tribui debet, vt eo ab capeſſenda Rep. rebuſque noſtris adminiſtrandis deterreamur.*

c *Mariti ſæpe corrumpuntur prauitatibus vxorum.*

d *Non ideo quia in vno genere peccatur, in alio ſanctiùs viuitur. itaque non quia mariti prauitatibus vxorum ſæpe corrumpuntur, ideo omnes cælibes integri ſunt.*

e *Hoc eſt vitium naturæ hominum inſitum, vt, ſua vitia ad alia vocabula transferant; hoc eſt, propria peccata alienis tegant.*

f *Qui prohibere ne peccetur, poteſt, is, ſi peccatur, peccati reus eſt. Itaque viri culpa in eo eſt, ſi fœmina modum excedit; cum vir vxorem in officio continere & debeat & poſſit. idem de domino & ſeruis dici rectiſſimè poteſt.*

g *Quod ab vno, aut altero fit, id totum non eius autoritatis eſſe debet, vt eorũ exemplo cæteros omnes commoueri æquum ſit.*

h *Matrimonium ita definiri poteſt, vt ſit conſortium rerum tam aduerſarum, quàm ſecundarum.*

i *Sexus muliebris natura eſt inualidus.*

k *Videtur omnino præſtare, vt vxores à viris ad longinqua itinera ducantur, quàm vt ſolæ domi relinquantur. quippe ſexus natura inualidus ſi deſeratur, ſuo luxu, exponitur cupidinibus alienis. cæterùm ſi vix præſenti cuſtodia manent illæſa coniugia, quin adulteriis inquinentur, quid fiet, ſi per plures annos in modum diſſidij obliterentur, & mariti ab complexu chariſſimarum vxorum diuellantur?*

l *Longa abſentia mariti eſt ſimilitudo quædam diſſidij, i. diuortij.*

m *Sic obuiam ire debemus ijs, quæ alibi, hoc eſt, extra familiam, patriamue noſtram peccantur, vt noſtrorum peccatorum, ac vitiorum ſemper memores ſimus. i. non tam in alienis vitiis reprehendendis occupati eſſe debemus, quin priùs noſtra corrigamus.*

n *Principes nunquam debent deſides ſedere domi; ſed eò proficiſci quò eos reip. negotia vocant; etſi adeunda ſunt longinqua imperij.*

sa. Et proximi senatus die, Tyberius per literas [a] castigatis [b] obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad principem reiicerent, M. Lepidum & Iunium Blæsum nominauit, ex quîs proconsul Africæ [c] legeretur. Tum audita amborum verba, intentiùs excusante se Lepido, [d] cùm valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam obtenderet; intelligeretur que etiam, quod [e] silebat, auunculum esse Seiani Blæsum, atque eò prævalidum. Respondit Blæsus [f] specie recusantis, sed neque eadem adseueratione, & consensu adulantium auditus est. Exin [g] promptum, quod multorũ intimis quæstibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra, & inuidiã in bonos excitandi, [h] arrepta imagine Cæsaris: libertiq; etiam ac serui, patrono vel domino cùm voces, cùm manus intentarent, [i] vltro metuebantur. Igitur C. Cestius senator disseruit, [h] principes quidem instar deorum esse, [i] sed neque à diis nisi iustas preces

1. sic loquitur lib. 1.

2. palã factum

3. cùm nullam domini, vel patroni seruis, & libertis eius rei causam dedissent.

OBSERVATIONES

a *Etsi nouus princeps cuncta ad se trahere debet; tamen nunquam modestiæ obliuiscì, aut saltem eam egregiè simulare debet. Ideo nonnunquam obliquè & leuiter castigabit eos, qui cuncta curarum ad ipsum reiiciunt, quasi multitudine, & magnitudine negotiorum obruatur.*

b *Quædam princeps reprehendere debet non palam, & apertè, sed ita, scilicet, vt vix intelligi possit, quid sit sententiæ. id autem fit, cùm reprehensio est magis quæsita in speciem, quàm necessaria, aut vera.*

c *Princeps nouus, si agitur de prouinciis, magnisue imperiis demandandis, duos pluresue, qui sibi videntur, nominet, vt ex ijs Senatus, quos volet, legat. hac ratione ipse dignitati suæ egregiè consulit; eademque opera reipub. satisfacit.*

d *Legitimæ excusationis causæ à publicis muneribus, & longa absentia inter cæteras, hæ sunt; ætas liberûm, nubilis filia, valetudo corporis.*

e *Est prudentis alia obtendentem cedere potentioribus; neque eos æmulatione irritare.*

f *Aliud est intentè, & reuera excusare se, & aliud, per speciem ita recusare honorem, vt ea excusatione satis intelligatur, eum, qui se excusat, nihil aquè cupere, quàm id, quod in speciem recusat, sibi tribui.*

g *Persona principis non modò est sacra; verùm etiam ipsius imagini vsque eò habetur honos, vt etiam nocentes, ea arrepta, religione sint tuti. is mos ab fœda adulatione profectus est.*

h *Inter mortales haud dubium est, principes instar Deorum esse, hoc est, ab omnibus proinde colendos ac si præsentes dij sint. cæterum, cùm Deum dicimus, ipsam virtutem, sanctitatemque dicimus, cui nulla inest labes. ab hac sanctitate vt longiùs quis abest, aut propiùs ad eam accessit, ita vitijs, aut virtuti similis, atque ita hominum deterrimorum, aut Deorum instar esse dicitur. Iam verò cùm principes Deorum vices inter mortales fungantur, turpe est ipsis non eorum virtutem amplecti, quorum magnitudinem, altissimo inter mortales fastigio, imitantur; atque id agere qui, non fortuna, sed meritis Deorum instar esse dicantur.*

i *Cùm Deo nihil fingi possit iustius, satis constat, nihil illi probari quod non idem sit iustum. quæ cùm ita sint, siquid à Deo supplices petimus, id priùs iustum, an iniustumne sit, diligenter considerandum est. quippe ab eo nonnisi iustas supplicum preces audiri constat. at cùm principes quàm maximè possunt, ad Deum accedere debeant, ipsis imprimis cauendum est, ne quidquam iniustè admittant. Siquidem nulla re magis Deo similes esse nec possunt, nec debent, quàm iustitia. nam, vt est apud Platonem in Theæteto,* θεὸς ὐδαμῆ ὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος, καὶ τούτου αὖ ὁμοιότερος ὃς ἂν ἡμῶν αὖ γένηται, ὅτι δικαιότατος.

nisi

ſupplicum audiri : [a] neque quenquam in Capitolium , aliáue vrbis templa perfugere , vt eo ſubſidio ad flagitia vtatur. [b] Abolitas leges, & funditus verſas , vbi in foro, in limine curiæ ab Annia Rufilla , quam fraudis ſub iudice damnauiſſet, ptobta ſibi & minæ intendantur, neque ipſe audeat ius experiri,ob effigiem impetatoris oppoſitam. Haud diſſimilia alij, & quidam atrociora circunſtrepebant : precabantutque Druſum [c] darer vltionis exemplum, donec accitam conuictamque [d] attineri publica cuſtodia iuſſit. Et Conſidius Aequus, & Cælius Curſor equites Rom. quòd fictis maieſtatis criminibus Magium Cæcilianum ptętotem petiuiſſent,autote principe,ac decreto ſenatus [e] puniti. Vtrunque in laudem Druſi trahebatur : ab eo in vrbe intet cœtus & ſermones hominum obuerſante , ſecreta patris [f] mitigari. Neque [g] luxus [i] in iuuene adeò diſplicebat. huc potiùs intenderet, diem [1 ædificationibus,] noctem conuiuiis traheret, quàm ſolus & nullis voluptatibus [h] auocatus mœſtam vigilantiam,& malas curas exerceret. Non enim Tybetius,non accuſatores fatiſcebant. Et Ancharius Priſcus Cæſium Cordum proconſulem Cretæ poſtulauerat tepetundis, addito maieſtatis crimine , quod [i] tum omnium accuſationum complementum erat. Cæſat Anriſtium Veterem è primoribus Macedoniæ abſolutum [k] adulterij,increpitis iudicibus,ad dicendam maieſtatis cauſam retraxit,vt turbidum,& Rheſcuporidis conſiliis permiſtum , qua tempeſtate Cotye [2] fratte interfecto, bellum aduerſus nos [4] voluerat. Igitur [l] aqua & igni interdictum reo, adpoſitumque vt teneretur inſula , neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna. Nam Thracia diuiſo impetio in Rhœmetalcen & libetos

1. Cf lib. 2. hiſt. de Tito Veſpaſiano loquens. Fuere, inquit, qui accenſum deſiderio Beronices reginæ verſiſſe iter crederent, neque abhorrebat à Beronice iuuenilis animus. ſed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum latam voluptatibus adoleſcentiam egit ſuo quam patris imperio moderatior.

4. lego. ambulationib⁹, donec vera lectio ex incorrupto alicuius exemplari promatur.

3. ſupereſt certè ſupra li. 2. dixit eum eſſe fratris filium.

4. à volue.

OBSERVATIONES

a *Non ideo templa, aliaque loca ſacra, & religioſa ſunt tuta , vt eo perfugio impij ad patranda, ac tutanda ſcelera vtantur ; ſed vt calamitoſis,ac miſericordia dignis ſubſidio ſint.*

b *Turpe leges dicuntur eſſe abolitæ, & funditus verſæ,cùm licet improbis impune probra,& minas intendere in bonos.*

c *Flagitia nulla ratione melius è ciuitate tolli poſſunt , quàm ſi princeps , aut magiſtratus inſigne ſeueræ alicuius vltionis exemplum dent,quo homines à peccando deterreantur.*

d *Probra & minæ legibus vindicari debent.*

e *Is pœna , ſupplicioque dignus eſt , qui ficta crimina in aliquem intendit, hæc eſt pœna talionis.*

f *Filius principis ingentem laudem, & gratiam apud omnes omnium ordinum homines conſequitur , ſi ab ipſo ſeueri patris ſecreta mitigantur.*

g *Quod cuiuſque ætatis vitium proprium eſt,id non adeò odioſum eſt ; quippe non eſt nouum, ſenes eſſe auaros ; adoleſcentes autem luxui deditos.*

h *Principes iuuenes medicis voluptatibus auocari à mala vigilantia , quàm malas curas exercere præſtat.*

i *Cùm primùm reſp. venit in poteſtatem tyranni, crimen maieſtatis omnium accuſationum complementum eſt.*

k *Non minùs viri , quàm fœminæ cauſam ob adulterium dicunt.*

l *Conuictis maieſtatis aqua & igni interdicitur.*

resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quàm inops Italia, quàm imbellis vrbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod [a] externum, cogitarent. Haud fetme vlla ciuitas intacta seminibus eius motus fuit. Sederupere primi Andecaui, ac Turonij. Quorum Andecauos Acilius Auiola legatus excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. Tutonij legionario milite, quem Vitellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, oppressi, eodem Auiola duce, & quibusdam Galliarum primoribus, qui tulere auxilium, [a] quò dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. Spectatus & Sacrouir [b] intecto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandæ, vt ferebat, virtutis. Sed captiui, ne incesseretur telis, adgnoscendum se præbuisse arguebant. Cõsultus super eo Tyberius [c] aspernatus est indicium, [d] aluitque dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treueris, militia disciplinaque nostra habebatur, vt [e] cæsis negotiatoribus Romanis bellũ inciperet. Pauciq; equitum corrupti, plures in officio manserc. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit, petebantque saltus, quibus nomen Atduenna, cũ legiones vtroque ab exercitu, quas Vitellius, & C. Silius aduersis itineribus obiecerant, arcuerũt. Præmissusque cum delecta manu Iulius Indus è ciuitate eadem, discors Floro, & ob id [f] nauandæ operæ auidior, inconditam multitudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremò visis militibus, qui effugia insederant, [g] sua manu ceci-

a. auxilia socio-
um.

OBSERVATIONES.

a *Cuius nondum probari defectio potest, si motus iam cœptos à potentiori fæliciter comprimi videt, in ea re ei & ipse non cunctanter operam suam præstet, vt omni se suspitione exoluat; atque vt ipsa re luculenter probet, se non eo consilio arma sumpsisse, vt deficeret vnà cum cæteris, sed vt principi, in rebus dubijs, fidem præstaret.*

b *Qui intecto capite pugnam ciet, is eo facto aut virtutem videtur ostentare, aut certè cæteros suo exemplo ad virtutem incitare, aut ne incessatur telis adgnoscendum se præbere.*

c *Etiam illa, quæ vera esse princeps non dubitat, tamen interdum debet dissimulare se adduci, vt credat ita vti dicuntur, esse; aut saltem se, an ita sint, dubitare; si modò hæc ipsius dubitatio rebus ipsius conducit.*

d *Princeps validus, cuiusque vis omnia complectitur, non semper incendia belli, & seditionum, subita & seuera in eorum autores animaduersione, quod ipsi facile factu esset, extinguit, sed bellum dedita opera alit, vt ostendat cæteris gentibus, se ferocientes contundere non tam arte, & auctoritate, quàm vi, & armis posse.*

e *Initium belli diu animo agitati sumi potest à cede illorum, qui sunt ex illius gente, aduersus quem arma sumuntur, quamuis quieti sint, & negotia potiùs, quàm arma tractent. sic supra libro 2. enimuero audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello.*

f *Prudens imperator nihil penitus eorum, quæ apud hostes fiunt, quoad eius fieri potest, ignorare debet; præcipuè verò eorum fœdera, & amicitias, itemque inimicitias & discordias ciuiles; quæ omnia cum omnino plus possint, quàm externus metus, iis ipse egregiè vti potest ad res suas, prout facto videbit opus esse; idque adeò, vt illos tandem suismet viribus & opera conficiat.*

g *Rebellionis autor, idemque magno vir animo, rebus suis desperatis, si nullã in fuga spem habet, liber & sibi ipsi probatus sibi manus afferre, atq; hostiũ supplicio & ludibrio simul se eximere solet.*

dit. Isque Treuerici tumultus finis. Apud Æduos maior moles exotta, quantò ciuitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis armatis cohortibus, Sactouir occupauerat, nobilissimam Galliarum subolem liberalibus studiis ibi operatam, vt eo [a] pignore parentes propinquosque eorum adiungeret. Simul arma occultè fabricata iuuentuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis, cæteri cum venabulis & cultris, quæque alia [b] venantibus tela sunt. [c] Adduntur è seruitiis gladiaturæ destinati, quibus, more gētico, continuum ferri tegimen (Cruppellarios vocant) inferendis ictibus [d] inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ vicinarum ciuitatum vt nondum aperta consensione, ita [e] viritim promptis studiis, & [f] certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum sibi poscente: mox Varro inualidus senecta [g] vigenti Silio concessit. At Romæ non Treueros modò & Æduos, [h] sed quatuor & sexaginta Galliarum ciuitates defciuisse, adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta (vt [i] mos famæ) in maius credita. Optimus quisque [k] Reip. cura mœrebat, multi, odio præsentium & cupidine

a Sic lib. 4. h. st. veraque & falsa, more famæ, in maius inuenere.

OBSERVATIONES.

a *Qui cæteram multitudinem ad suas partes trahere studet, ei enim dandæ est operæ, vt nobilissimos quosque adolescentes in potestate habeat; futura haud dubiè pignora, quibus fidem parentum, & propinquorum illigatam habebit.*

b *Quæ tela venantibus apta sunt, eorum in bello aliquis vsus esse potest. hinc fit, vt ἡ θηρευτικὴ sit pars τῆς πολεμικῆς vt est apud Arist. in Polit.*

c *Autor rerum nouarum, idemque belli concitor omni hominum genere, qui modò arma ferre possunt, rectè vtitur.*

d *Qui, quos infra appellat ferratos, continuum ferri tegimen gestant, ob grauitatem armorum, inferendis ictibus sunt inhabiles, accipiendis impenetrabiles.*

e *Satis constat, non ita cuique rei vniuersitatem esse proptam, vt sunt singuli; qui cùm in ingentem numerum sensim excreuerunt, cæteros vi sua secum rapiunt. ideò cui negotium est cum vniuersa gente, is prius singulos aggrediatur, sibique eorum studia paret: nam cùm ex his pluribus fiat illa κοινωνία, paulatim vniuersam gentem in suas partes trahet.*

f *Discordia ducum eorumque certamina non parum commoditatis hostibus præbent.*

g *Quemadmodum in his, quæ ratione, & prudentia simpliciter administrari oportet, iuniores senioribus concedere æquum est; ita quoque siquid accidit huiusmodi, quod confici sine vigore & animi, & corporis non potest, inualidus senex prudenter faciet, si ineo, quicquid est, vigēti iuueni, eoque qui magnitudini negotij par esse potest, concedet.*

h *Perrarò accidit, vt ex locis longinquis vera vnquam ita nuntientur, vt non iis aliquid semper addatur, aut dematur.*

i *Mos famæ est, vt cuncta, quæ ex longinquo nuntiantur, in maius augeat; eademque illa in maius, quàm sunt, credantur.*

k *Cùm aliquid aduersi nuntiatur; optimus quisque non tam sua, quàm publicæ rei causa mœret; alij, quæ est natura & leuitas multitudinis, sua quoque periculu lætantur; hoc est, malunt omnia mutari, quàm frui præsenti tranquillitate. nam ventosis ingeniis præsens rerum status nunquam placet.*

muta-

mutationis, [a] ſuis quoque periculis, lætabantur: [b] increpabantque Tyberium, [c] quòd in tanto rerum motu, libellis accuſatorum inſumerer operam. [d] An Iulium Sacrouirum maieſtaris crimine reum in ſenatus fore? [e] extiriſſe tandem [f] viros qui cruentas epiſtolas armis cohiberent: [g] miſeram pacem vel bello [h] bene mutari. [i] Tantò impenſius in ſecuritatem [k] compoſitus, [l] neque loco, neque vultu mutato, ſed, vt ſolitum, per illos dies egit: [m] altitudine animi, an compererat modica eſſe, & vulgatis leuiora? Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmiſſa auxiliari manu, [n] vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Æduis conterminis, ſociique in armis erant. Mox Auguſtodunum perit propero agmine, certantibus inter ſe ſigniferis, [o] fremente etiam gregario milite, ne [p] ſuetam requiem, ne ſpatia noctium opperiretur: [q] viderent modò aduerſos, & aſpicerentur; id ſatis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrouir, copiæque patentibus locis apparuere. In

p. ac ſi dicat, principum non intereſſe, ac congruere, ſed animi ſui, atque ex ratione ducatum debere retinere, ſeque opponere horum.

q. ſic Tac. hiſt. multo ſtudiosiores, certiores numeros adhortante, ſuo quiſque duce, & ingatore.

OBSERVATIONES.

a *Cùm vna reſp. omnes complectatur, ſatis conſtat, eius fœlicitatem, itemque mala & pericula ad omnes pariter pertinere.*

b *Rem ſe parum dignam princeps facere videtur, ſi in magnis reip. motibus ſedens priuatorum litibus, & libellis accuſatorum inſpsciēdis operam inſumit. quo facto belli curam, quæ potiſſima ſemper eſſe debet, ac proinde tuendæ reip. ſtudium plane videtur abiecisſe.*

c *Conſtantia principis in eo potiſſimùm perſpici debet, vt nullis rumoribus, nulliſque motibus ſolita inſtituta mutet, ſed ſuo exemplo populi animos tam perterriti aduerſus falſa, aut in maius credita firmet.*

d *Ridiculè ad terſus armatos intenditur accuſatio, iudicium & cauſæ cognitio; cùm vi & armis contundi debeant.*

e *Non eſt mirum, cruentas epiſtolas principis, & iniqua edicta armis tendam cohiberi.*

f *Eos meritò appelles viros, qui iniurias principu, ipſamque adeò tyrannidē armis cohibere audent.*

g *Miſera pax vel bello bene mutatur; hoc eſt, præſtat bellum gerere, ſeque Marti permittere, quàm continuis tyrannorum iniuriis vexari, quas illi vt commodius eis volunt, inferant, inque ſingulorum fortunas, pro arbitratu, impetum faciant, in eo toti ſunt, ne pax ipſis fructuoſa, populo perniciosa turbetur.*

h *Qui mutat, id vnum ſpectare debet, an bene mutet. quippe præſtat ſua cuique manere, quàm malè mutare.*

i *Paulò ante adnotabam nullis neq; rumoribus, neque motibus principem perturbari debere. quippe præſtat, eum vultu in ſecuritatem eſſe compoſito, tantò impenſius quantò magis illis quæ nuntiantur vulgus terretur; quæ ſi ſunt magna, & periculoſa, neque tamen ijs ipſe perturbatur, altitudinem animi principe viro dignam haud dubiè oſtendit. Quòd ſi illa comperit eſſe modica, & vulgatis leuiora, quæ cauſa eſt, quapropter perturbetur? Hinc regula generalis hoc modo colligi poteſt; Cùm omnes homines, tum vero principem perturbatio minimè decet.*

k *Perturbatio principis colligi poteſt ex his ſignis; ſi mutat locum, & vultum, & ſolita inſtituta.*

l *Animi altitudo in eo perſpicitur, non ſi contemnuntur, ſed ſi non metuuntur aduerſa fortuita.*

m *Rebellium pœni, & fines vaſtandi ſunt, idque debet eſſe primum facinus belli, quod aduerſus illos ſuſcipitur; vt hoc damno, & metu maiorū perterriti, velint nolint, ad ſanitatem redeant.*

n *Dux belli non minùs obſeruare debet tempora requietis, & ſpatia noctium, cùm exercitum aliquò ducit, quàm ipſas occaſiones pugnandi.*

o *Strenuus miles ſolo ardore, & aſpectu ignauum hoſtem & terret, & vincit.*

frontem ſtatuerat [1] ferratos, in cornibus cohortes, à tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare veteres Gallorum [a] glorias, quæque Romanis aduerſa intuliſſent: quã [b] decora victoribus libertas: quãtò intolerantior [c] ſeruitus iterũ victis. Non diu hæc, nec apud lætos. Etenim propinquabar legionum acies; [d] inconditique, ac militiæ neſcij oppidani, [e] neque oculis, neque auribus ſatis competebant. Contra Silius, etſi [f] præſumpta [2] ſpes hortandi cauſas exemerat, clamitabat tamen, pudendum ipſis, [g] quòd Germaniarum victores, aduerſum Gallos [3] tanquam in [h] hoſtem ducerentur. Vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum, paucæ huius ipſius exercitus turmæ profligauere Sequanos. [i] Quantò pecunia dites & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles Æduos euincite, & [k] fugientibus conſilite. Ingens ad ea clamor, & circumfudit eques, frontemque pedites inuaſere. Nec cunctatum apud latera. Paulum moræ attulere ferrati, [4] reſtantibus laminis aduerſum pila & gladios. Sed miles correptis ſecuribus & dolabris, vt ſi murum perrumperet, cædere tegmina, & corpora. Quidam trudibus aut furcis inertem molem proſternere. Iacenteſque nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebãtur. Sacrouir primò Auguſtodunum, dein, metu deditionis, in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. [l] Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. Incenſa ſuper villa omnes cremauit. Tum demum [m] Tyberius ortum patratumque bellum ſenatui ſcrip-

1. quos ante dixit ob contumaciam ſemtegumine ſolo impenetrabiles.

2. victoriæ.

3 ſic lib. xi. Ann. de Gallis loquens, non ignarus dites, & imbelles eſſe. & lib. 4. hiſtor. Gallos quid aliud, quàm præda victoribus?

4. reſiſtentibus.

OBSERVATIONES.

a *Quæ præclarè quis geſſit, hæc illius gloria verè dici poteſt, neque præterea quicquam.*

b *Ea demum decora victoribus victoria eſt, qua ſibi pariunt libertatem.*

c *Iterum, ac ſæpiùs victi, ecquid præter duriſſimam ſeruitutem expectare poſſunt?*

d *Vt aliarum omnium rerum, ita quoque militiæ ars eſt; quæ, præter cætera, in eo præcipuè conſiſtit, vt exercitus, non inconditus, ſed ordine in hoſtem eat.*

e *Si, cùm prælium inſtat, ita perterrefactus eſt miles, vt neq; oculis neque auribus ſatis competat, paruo negotio eum vinci poſſe conſtat. id ſimulatque animaduertit dux exercitus, receptui canere debet. ſic Q. Curtius lib. 4. Alexander, inquit, cognito pauore exercitus, ſignum vt cõſiſterent, dari, ipſos arma deponere, ac leuare corpora iubet.*

f *Victoriæ certiſſimum ſignum eſt, cùm eius ſpem ita miles præſumpſit, vt ſe inde nonniſi victorem redire poſſe pro certo habeat.*

g *Qui validiorem & ferociorem vicit, multò magis eum imbelles, & meticuloſos vincere poſſe conſtat.*

h *Strenuo militi imbellis hoſtis, non hoſtis, ſed præda eſt.*

i *Quò magis aliqua gens diuitijs abundat, & voluptatibus, & otio diffluit, hoc magis imbellem eſſe conſtat.*

k *Callidus belli dux, cùm exercitum hortatur ad pugnam extrema eius oratio hæc eſſe debet, vt imperet, vt fugientibus hoſtibus conſiliat, ac ſi illos non pugnantes, ſed iam in fugam conuerſos videat.*

l *Rebellionem, & motus contra validum imperium cœptans, niſi quod agit vndequaque ſtabiliit, res ſuas infœlicî exitu concludit.*

m *Quæ ſi nuntientur, perturbare magis hominum animos, quàm remp. iuuare poſſunt, ea princeps non priùs vulgare debet, quàm re egregiè geſta; ſi modò id huiuſmodi erat, vt rectè, & citò confici poſſe ſpes eſſet.*

fit.

sit. Neque [a] dempsit, aut addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se [b] cõsiliis superfuisse. Simul causas cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperij extollens; neque [c] decorum principibus, si vna alteraue ciuitas turbet, omissa vrbe, vnde in omnia regimen. [d] Nunc quia non [e] metu ducatur, iturum, [f] vt præsentia spectaret, componeretque. [g] Decreuere patres vota pro reditu eius, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire cæteros parat, [h] absurdam in adulationem progressus, censuit vt ouans è Campania vrbem introiret. Igitur secutæ Cæsaris literæ, quibus se non [i] tam vacuum [k] gloria prædicabat, vt post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta, aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus, vt mors Sulpitij Quirinij publicis exequiis frequentaretur, petiuit à senatu. Nihil ad veterem & patritiam Sulpitiorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium, sed impiger militiæ, & acribus ministeriis consulatum sub diuo Augusto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, [l] datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti. Tyberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se officiis, & incusato M. Folio, quem [m] autorem C. Cæsari [n] prauitatis & discordiarum arguebat. sed cæ-

1 sic Oxho milites alloquens h. 1. hist. Vobis arma, & animus fit, mihi consilium, & virtutis vestræ regimen relinquite.

2 hîc deest aliquid.

3 sic II. 11. Ann. ac nisi prauitas tam infesta docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.

OBSERVATIONES.

a *Vera narrare, est neque addere, neque demere vero.*

b *Illa demum resp. fœlix est, in qua princeps superest consilijs, hoc est sapienter quod facto opus est, præcipit; ipsiusque ministri, ijs in rebus, quas iussi sunt, quasque conficiendas susceperunt, ei fidem, & virtutem præstant. hæc est illa ἀμαυία, quam propter vnam maxima quæque imperia stant.*

c *Omnibus in rebus princeps dignitati consulere debet. ea re, non statim, audito aliquo nouo motu vnius, aut alterius ciuitatis, illuc ei, omissa imperij sede, vnde in omnia regimen, proficiscendũ est, ne se plus æquo, hoc est, quàm dignitas, & persona principis postulat, perterrefactum esse ostendat.*

d *Metus, vt paulò ante obseruaui, si qua res alia, principem magnopere dedecet.*

e *Post magnos belli tumultus in aliqua prouincia ortos, princeps eò ire debet, vt præsentia spectet, & componat.*

f *Principi longinquum iter ingredienti, aut meditanti ab senatu decerni debent vota pro reditu eius & supplicationes, & alia decora.*

g *Aulico, atque adeò senatori, & consiliario principis summo studio cauendum est, ne in absurdam, nimisque notam & ineptam adulationem progrediatur.*

h *Qui in iuuenta veris sibi debitis, ijsque amplissimis honoribus aut cumulatus est, aut eos spreuit, is ineptus, & præposterus est, si vergente iam ætate, inanes, aut falsos aut ambit, aut sibi deferri patitur.*

i *Qui inanem, minimeque sibi debitum honorem recusat, hoc ipso dignus honore videri potest, quòd falsum recusat.*

k *Iunioribus principibus, quibus prouinciæ regendæ, maximæque res gerendæ committuntur, rectores dandi sunt ij, qui multa, & præclara eximiæ virtutis documenta dederunt.*

l *O impuros, & perditos homines, qui principibus autores sunt prauitatis, & discordiarum!*

teris haud læta memoria Quirinij erat, [a] ob intenta (vt memorauí) Lepidæ pericula, sordidamque & præpotentem senectam. Fine anni Ç. Lutorium Priscum equitem Romanum post celebre carmen, quo Germanici suprema defleuerat, [b] pecunia donatum à Cęsare, corripuit delator, obiectans [c] ægro Druso composuisse, quod si extinctus foret, [d] maiore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, socru eius Vitellia coram, [e] multisque inlustribus fœminis per [f] vaniloquentiam [g] legerat. [h] Vt delator extitit, cæteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia [i] nihil se audiuisse [k] adseuerauit. Sed [l] arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. Sententiaque Haterij Agrippæ consulis designati indictum reo vltimum supplicium. Contra M. Lepidus in hunc modum exortus est. Si. P. C. vnum id spectamus, quàm nefaria voce C. Lutorius Priscus [i] mentem suam, & aures hominum polluerit, [k] neque carcer, neque laqueus, ne seruiles quidem cruciatus in eum suffecerint. Sin flagitia & facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis [l] principis moderatio, maiorumque & vestra exempla tempetant, & [m] vana à sceleftis,

a. sic Demades Athenis eum qui ne illata funeribus ven diabat, damnauit, cum probatet magnum lucrum præsse, quòd contingere illi sine multorũ morte non posset. Sen. de benefic lib. 6. cap. 38 2 sic lib 14 Annal. prætor &c. probrosa aduersus principem carmina fecisse dicit, vulgataque esse breui consumto, dum apud Ostorium scapulam epulatur 3. sic l. 14. Ann. Et cum Ostorius nihil audiuisse pro testimonio diuisset, aduersus testibus creditum.

OBSERVATIONES

a *Qui ipse obscurus viro nobili periculum creat, etsi id iustè facere videtur, tamen hominum odia effugere vix potest.*

b *Carmina, cæteraque doctorum hominum scripta, quibus viri illustres laudantur, aut eorum suprema deflentur, præmio, & remuneratione digna sunt.*

c *Qui, viuo adhuc principe, carmen, aliudue scriptum componit in laudem illius, vt mortui, grauiter peccat; siquidem ob pretium, quod inde sperat, videtur optare mortem principis.*

d *Vaniloquentia pleriſque exitio fuit.*

e *Vaniloquentia est, intempestiuè aliquid loqui, legere, aut recitare.*

f *Ferè fit, vt versificatores, simulatque carmen aliquod scripserint, & extuderunt, per vaniloquentiam illud etiam nolentibus, & occupatis legant. huius generis hominum natura vide apud Horat. Saty. Ibam forte via sacra. & dialogum de Orator. Tacito nostro adscriptum.*

g *Cùm ex testimonij dictione oritur pernicies rei, vani magis & imprudentis, quàm scelesti, & indenulla in principem, aut remp. vtilitas redundat, ea certè abstinere præstat, quàm id agere, qui hominem calamitosum nostro testimonio perdamus.*

h *Mendacium etiam in iudicio prolatum, ex quo oritur salus rei, aut cuiusuis alius, egregium, & officiosum potiùs, quàm flagitiosum est. Sic lib. 4. histor. seruus, inquit, egregio mendacio se Pisonem esse respondit, ac statim obtruncatur.*

i *Qui sinistros de principe sermones habet, ac procaciùs exercet libidinem ingenij, is priùs mentem suam, mox aures hominum polluisse dicitur.*

k *Maxima, & impurissima quæque flagitia nullo neque carcere, neque laqueo, ac ne seruili quidem vllo cruciatu satis puniri possunt. quòd si flagitia sine modo non sunt, hoc est, si non maxima sunt, sed vna aliqua in re peccatum est, adeò vt flagitium non se in immensum extenderit, sed certis quodammodo finibus sit circumscriptum, pœna etiam, & supplicium non atrocissima, sed pro magnitudine delicti, infligi debet. neque enim magistratus, vt supra dixit, asperior remedii esse debet, quàm sunt delicta.*

l *Cùm omnibus in rebus, tum verò in puniendis delictis princeps moderatus esse debet.*

m *Aliud est, vanum esse, aliud, sceleſtum. quippe scelus graui supplicio vindicandum est; vanitas leui castigatione corrigi potest.*

dicta

dicta à maleficiis differunt: [b] est locus sententiæ per quã neq; huic [c] delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac seueritatis non pœniteat. Sæpe audiui principem nostrum [d] conquerentem, si quis sumpta morte, misericordiam eius præuenisset. Vita C. Lutorij in integro est, qui neque seruatus [e] in periculum Reipub. neque interfectus [f] in exemplum ibit. studia illi, vt [g] plena vecordię, ita inania & fluxa sunt; [h] nec quicquã graue, ac seriũ ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non vitorũ animis, sed mulierculari adrepit. cedat tamen vrbe, & bonis amissis aqua & igni arceatur. Quod petinde cẽseo, [i] ac si lege maiestatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus è consularibus adsensit. [k] Cæteri sententiam Agrippæ secuti. Ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tyberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusauit, cùm extolleret [l] pietatem [m] quamuis [n] modicas principis iniurias acriter vlciscen-

OBSERVATIONES.

a *Non semper dicta sunt maleficia: constat certè hæc illis multò esse grauiora, iis exceptis quæ impiè in Deum, aut seditiosè in principem aut in remp. dicuntur. quippe huiusmodi atrocia dicta æquantur prauè factis.*

b *Prudentia iudicis in eo perspici debet, vt in iudiciis pœnalibus, ac potissimùm capitis eam sententiam ex atrocissimis, & clementissimis eligat, per quam neque ei, qui deliquit, impune sit; nec tamen ipsum, aut principem clementiæ simul, & seueritatis pœniteat. adeò clementia, & seueritas in vno eodemque iudice simul esse possunt. Sic lib. 14. Annal. Esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum sæuitia, & temporum infamia supplicia decernerentur.*

c *Delicta nulli impune esse debent.*

d *Cùm clementia non modò ornamentum, verùm etiam certissima salus imperiorum sit, summo studio princeps niti debet, vt huius virtutis laudem assequatur; sed eo iudicio, quod continetur diuinis Senecæ scriptis ad Neronem.*

e *Si flagitiosum hominem seruas, supplicioque eximis, haud dubiè periculum reip. creas.*

f *Cùm quæ pœna à principe, aut à iudice in aliquem statuitur, in exemplum eat, summa prudentia, & moderatione tali in re vtendum est.*

g *Quæ à vecordia proficiscuntur, inania sunt, & fluxa; hoc est talia sunt, vt ab his nihil meritò metuas.*

h *Nihil graue, ac serium ex eo metuas, qui sua ipse flagitia non modò apud viros, sed & apud mulierculas prodit.*

i *Conuicto maiestatis bona adimuntur, aqua, & igni interdicitur.*

k *Ineunte, principatu, incredibile memoratu est, quam non modò singuli, sed & ipse amplissimus ordo suæ dignitatis, atque adeò æquitatis, & clementiæ oblitus præceps ruat ad ea, quæ turpissima, & flagitiosissima adulatio suadet.*

l *Is honos, obseruantia, & fides, quam principi præstamus, vno pietatis nomine contineri rectè potest.*

m *Princeps ea, quæ ab adulatoribus seuerè in eos constituta sunt, à quibus ipse dicto forte læsus est, sicut non palam probare, sed potiùs leuiter incusare debet, potissimùm cùm id impune facere potest, nempe, vt præ se ferat animum mitem, ita quoque consultè faciet, si non planè id, quicquid est, improbabit, sed ostendet, non sibi eorum studia displicere, qui ipsius dignitati fauent. hac ratione, dum se dubium, aut ambiguum gerit, satis quid sit sententiæ, docet. Vult enim intelligi, se quidem esse clementem, & cupere ne cui propter se male sit; non tamen impedire, quominus in eos, à quibus offensus est, seuerè animaduertatur. hæ sunt illæ ambages, quas Tacitus Tiberio solitas fuisse dicit.*

n *Senatus vel modicas principis iniurias acriter vlcisci debere videtur, cùm reip. fieri videantur.*

tium, deprecaretur tam præcipitis verborum pœnas, laudaret Lepidum, nec Agrippam argueret. Igitur factum [1] S.C. [2] ne decreta patrum ante diem decimum ad [2] ærarium deferrentur, idque vitę spatium damnaris prorogaretur. Sed non senatui libertas ad [b] pœnitendum erat, [c] [3] neque Tyberius interiectu temporis mitigabatur. C. Sulpitius, D. Haterius consules sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta seueritate aduersum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta quis pecunia [d] prodigitur. Sed alia sumptuum, quamuis grauiora, [e] dissimulatis plerunque pretiis occultabantur; ventris, & ganeę paratus adsiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, [f] ne princeps antiquæ [4] parsimoniæ duriùs aduerteret. [g] Nam incipiente C. Bibulo, cæteri quoque ædiles disseruerant, sperni sumptuariam legem, vetitaque [h] vtensilium pretia augeri in dies, nec [i] mediocribus remediis resisti posse. & consulti patres integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tyberius sæpe [k] apud se pensitato, an [l] coerceri tam profusæ cupidines possent: num

1. huius S. C. meminit Suet. in Tiberio.
2. nam omnia iud cia pœnalia in publicas tabulas referebantur, quod docet alius locus Taciti li 13. Ann. Addidit, inquit de Tribunis loquens, L. Piso designatus consul, ne quid intra dominam pro potestate animadverterent neue multam ab iis dictam quæstores ærario in publicas tabulas ante quatuor mẽses relatam, medio tempore contra dicere liceret.
3. hic lib 6. non enim Tiberium quamquam triennio post eædem Senatui quę cæteros mollire solent, tępus, preces, lacrimę mitigabant, quin incerta vel aduersa pro grauissima, & recentibus pœnis acerbissima putaret.
4. parsimonia, inquit Seneca lib 2. de benef. cap. 34. est scientia vitam impensarum, aut tam re tuam quam tua moderate vtendi.

OBSERVATIONES.

a *Ad morem iudiciorum capitis videtur pertinere, ne decretum magistratus protinus executioni mandetur; sed spatium & intersitium aliquod inter damnationem, & supplicium interponatur; ne, præceps pœna dici possit; ac princeps meritò conqueratur, præuentam esse suam misericordiam; ad quã, iusta aliqua de causa sortè adductus, reum pœnæ si non eximere, eam saltem lenire potest.*

b *Cùm nullus non ad peccandum proclivior sit, quàm ad benefaciendum, quanti, quæso, in hac humana imbecillitate, apud quemque debet esse pœnitentia, cuius ope corrigi id, in quo peccatum est, potest? certè non modò singulos, ac priuatos, sed & ipsum principem & senatum pœnitentiæ, si modò iusta est, nunquam pudere debet.*

c *Sæui admodum hominis iudicium est, non modò non ratione, sed ne tempore quidẽ ipso mitigari.*

d *Multa sunt quæ non emuntur, sed ad quæ verùs pecunia prodigitur: cuiusmodi sunt ea, quæ neque ad quotidianos, & necessarios vitæ vsus, neque ad decus, & dignitatem parantur, sed in quibus solùm consistit luxus; quo magnis opibus nihil est exitiosius.*

e *Proh Deus! tantane vecordia innata cuiquam vt sit, vt se ipse sciens fallat? imò id genus hominum est, qui quamquam se, & sua libenter perdunt, & effundunt, tamen id reseiri nolunt, ne à quoquam corrigi, aut reprehendi possint.*

f *Cùm princeps, summusue magistratus videt luxum in immensum prorumpere, pecuniamque ad res inutiles, ac turpes prodigi, durius antiquæ parsimoniæ aduertere debet, hoc est, acribus remediis, quando mediocria non satis sunt, luxum expellere; & huic contrariam parsimoniam, quasi postliminio reuocatam hominibus proponere.*

g *Interest reip. ne priuati in luxum pecuniam prodigant.*

h *Vtensilium appellatione continentur ea omnia, quibus homines tum ad cultum tum ad curanda corpora vtuntur.*

i *Vbi mediocria remedia parum prosunt, acrioribus est vtendum.*

k *Omnibus in rebus, quas princeps agendas suscipit, non tã quid velit, quàm quid efficere possit, pensitare debet. nam si non prius dispicit, an possit id, quod adtrectat, obtinere, non satis dici potest, quàm ei indecorum futurum sit. spe decidisse.*

l *Vix profusissimæ cupidines acribus remediis coerceri possunt.*

coerci-

coercitio [a] plus damni in Rempub. ferret, quàm indecorum adtrectare quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum inlustrium poscceret: postremò literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit: Cæteris forsitan in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è Rep. censeam. [b] In hac relatione subtrahi oculos meos melius fuerit, ne denotantibus vobis ora, ac metum singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut [c] deprehenderem. Quòd si mecum antè viri [d] [e] strenui ædiles [f] consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim [g] omittere potiùs prævalida, & adulta vitia, quàm hoc adsequi, vt palam fieret, quibus [1] flagitiis impares essemus. Sed illi quidē [h] officio functi sunt, vt cæteros quoq; magistratus sua munia implere velim. Mihi autem neq; [i] honestū

1. coercendis.

OBSERVATIONES.

a *Attrectata coercitio flagitiorum, nec perfecta plus damni quàm vtilitatis in remp. inferre potest. siquidem homines virtute præstantes in eo à flagitiosis, & impuris vincuntur, vt scelera impunita maneant. id quod ipsis insolentiam auget; ac probis & honestis si non ignominiam, & infamiam, saltem pudorem parit.*

b *O mirificam Tiberii prudentiam; qui ne eos, qui vitiorum quorum de coercitione relatum erat, arguebantur, vel eo solo offenderet, quòd eos in Senatu aspiceret, eorumq; ora, metusque ab ipso denotari viderentur, oculos suos subtraxit, publicoque abstinuit; deque eo, quod ad eam relationē pertineret, per literas, quàm coram cum senatu agere maluit.*

c *Vix fieri potest, vt, qui sub oculis ipsius principis accusantur, non se eo ipsi indicēt, quòd illius aspectum ferre non possunt, tanquam ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehensi.*

d *Princeps vt quàm honorificentissimè nominetur, ipse quoque magistratus, & illustrem quemque hominem honorificè appellare debet. hìc certè Tiberius strenuos appellat Aediles; ac testatur Suetonius ipsum quoque Consulibus assurgere, & decedere de via solitum.*

e *Strenuus non solùm dicitur is, qui suum corpus alacri animo bellicis periculis obiectat; sed & is, qui constanter pro virtute suscipit propugnationem aduersus vitia.*

f *Etsi princeps cuncta ad se traxit, tamē cùm de se loquitur, sua verba ad modestiā flectere, suamq; potestatē interdū extenuare debet, vt si sit vnus è senatoribus. Certè Tiberius non se ab Aedilibus consultū esse ait, sed secum ab ipsis consilium habitum esse; nec se imperaturum, sed suasurum fuisse.*

g *Etsi πρόδηλον videri potest, tamen vt consilium prudentissimi Tiberij diligenter obseruandum est; nempe, prævalida, & adulta vitia potiùs esse omittenda, quàm vt princeps tentata eorum coercitione, & intempestiuis, paramque validis remediis aut delicta accendat, aut hoc adsequatur, vt palam fiat, quibus flagitiis coercendis impar sit. qua re principi neque periculosius, neque perniciosius quicquam accidere potest: cùm de sua dignitate, fama, & autoritate non parum eo facto detrahatur. Hinc diligenter obseruet princeps, omnibus in rebus, cuiusmodi illæ sunt, nunquam se palam facere debere quid non efficere, aut præstare possit, ne inde oriatur contemptus sui. Quòd si se alicui rei imparem videt, hanc aut omnino non attingat, aut sensim, & veluti aliud agens eam labefactare incipiat; mox in illius perniciem perseueranter, & obstinatè insistat. multa enim simul, vnoque impetu fieri non possunt, quæ & dies, & assiduitas conficit: atque, vt infra obseruaui, quæ seueritate corrigi non possunt, ea plerunque tempore exolescunt.*

h *Ad præcipuas curas magistratus pertinet, diligenter, quacunque ratione fieri potest, dare operam, ne vitia in rep. adolescant.*

i *Parum honestum est principi, cùm omnes exclamant, vitia acribus remediis esse coercenda, silere, & torpere, ac si nolit, aut nequeat ea corrigere.*

silere, neq; proloqui expeditũ, quia non [a] ædilis, aut prætoris, aut cõsulis partes sustineo. [b] Maius aliquid & excelsius à principe postulatur: & [c] cũ rectè factorum sibi quisque gratiam trahat, [d] vnius inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscùm ad morem recidere adgrediar? [e] villarumne infinita spatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumque miracula? [f] promiscuas viris & fœminis vestes? atque illa fœminarum propria, quis [g] lapidum causa pecuniæ nostræ [h] ad externas, aut hostilis gentes transferuntur? Nec ignoro [i] in conuiuiis, & circulis incusari ista, & modum posci. Sed si quis legem sanciat, [k] pœnas indicat, iidem illi ciuitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas. [l] Corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus haud leuioribus [m] remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit. Tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Augustus

[e] Hæ sunt illæ vestes, quas supra lib. 2. sericas appellauit, quibus viros fœdari dixit.

OBSERVATIONES.

a *Vnus princeps sustinet munia singulorum magistratuum.*

b *Cùm multò maiores partes sustineat princeps in rep. quàm magistratus ordinarij, maius etiam aliquid, & excelsius ab ipso postulatur. siquidem cui summus honor delatus est, huic haud dubiè præcipua curarum incumbunt.*

c *Hoc est hominibus insitum à natura, vt rectè factorum sibi quisque gratiam trahat; malefactorum inuidiam ad alios deriuet.*

d *Quemadmodum rectè factorum gloria penes vnum principem est, ita quoque, quæ prauè in rep. fiunt, ea omnia vni ipsi adscribi solent; adeò vt, vnius ipsius inuidia à cæteris & magistratibus & priuatis peccetur.*

e *Luxus in his potissimum rebus consistit; in infinitis villarum spatijs; in familiarium, & seruorum numero, & natione; argenti & auri pondere, æris, tabularumque miraculis, hoc est, statuariorum, & pictorum admirandis operibus; vestibus, & earum promiscuo vsu viris, ac fœminis. postremò si lapidum ac nugarum causa pecuniæ ad exteras, aut etiam hostiles gentes transferuntur.*

f *O rem impudicam, & dictu turpem, viris, & fœminis promiscuas esse vestes. vide ea, quæ lib. 2. his ipsis de vestibus obseruaui.*

g *Multis, iisdemque grauissimis viris insania videtur, in lapides magnam vim pecuniarum insumere.*

h *Principi imprimis cauendum est, ne quamcunque ob causam, ac potissimùm ob nugas, & res fluxas, pecuniæ transferãtur ad longinquas, externas, aut etiam hostiles gentes.*

i *Hæc est natura multitudinis, vt in conuiuiis, & circulis aliena vitia, luxumque incuset. sed si quis ad ea coercenda leges sanciat, pœnas indicat, iidem illi, ciuitatem verti; splendidissimo cuique exitium parari; neminem criminis expertem esse clamitent.*

k *Non satis est legem sancire; siquidem facilè contemni potest. Sed pœna ibidem indici debet.*

l *Quemadmodum morbi veteres, & diu aucti nonnisi duris, & asperis remediis coercentur; ita quoque corruptus simul, & corruptor, æger, & flagrans animus haud leuioribus remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit.*

m *Leges, & pœnæ legibus indictæ ea sunt remedia, quæ ad sanandos corruptos hominum animos adhiberi debent.*

tulit,

tulit,illæ [a] obliuione,hæ(quod flagitiosius est) [b] contemptu abolitæ securiorem luxum fecere. [c] Nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetere. At si ptohibita impune transcenderis,neque metus vltra, neq; pudor est. Cur ergo olim patsimonia pollebat? [d] quia sibi quisque moderabatur,quia [e] vnius vrbis ciues eramus, [f] ne inritamenta quidem eadem intta Italiam dominantibus. [g] Externis victoriis aliena, ciuilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo ædiles admonent? Quàm,si cætera respicias, [g] in [i] leui habendum? At hercule nemo refert [h] quòd Italia extetnæ opis indiget, [i] quòd vita populi Roma. pet [k] incerta maris & tempestatum quotidie voluitut.ac nisi ptouinciarum copiæ & dominis & seruitiis,& agris subuenerint,nostta nos,scilicet, [l] nemora, nostræque villæ tuebuntur? Hanc P. C. cutam sustinet princeps.Hæc omissa funditus Rempub. trahet. [k] reliquis intta animũ

1. hic deest, at nunc,aut aliquid tale
2. hc supra lib. 2. hist. quocunque casu acciderat, dum atrociora metuebantur, in leui habitum
1. Sic lib. 11. Ann. nec nunc infœcunditate laboramus, sed Africã potius, & Ægyptũ exercemutationibusque & casibus vita populi Rom. permissa est.
4. Contrarium huic dictioni, est, certa maris, vt lib. 4. hist. per eos mentes inquit, quibus Vespasianus Alexã triæ statas æstiuis flatibus dies, & certa maris experiebatur. &c.

OBSERVATIONES,

a *Leges plerunque duabus rationibus haud rectè abolentur; obliuione, & , id quod flagitiosius est , contemptu.*

b *Eam remp. pessum ire constat,in qua leges contemnuntur.*

c *Qui vult quod nondum vetitum est, is ne vetetur, timet,i. qui aliquid admittit quod lege nondum expressum est,de eo saltem spes est fore , vt, simulac intellexerit , hoc aut illud lege vetitum esse, tunc ab eo abstineat. at vero qui prohibita legibus impune transcendit, de eo nihil dici potest aliud, nisi hoc , neque metum legum vltra , neque honesti , aut hominum pudorem ei esse.*

d *Tunc demum virtus pollet, cùm non expectantur leges , quibus hoc aut illud vetetur , sed suopte ingenio honesta petuntur, & sibi quisque lex est , suisque libidinibus non metu , sed pudore moderatur.*

e *Ciuium hæc præclara laus est, vt vnius ciuitatis ciues sint ; hoc est, vt, non in peregrinas viuendi rationes abeant , sed quisque contentus patriis moribus , & institutis,ita vitam agat , vt, qui vnum viderit, omnes viderit. qui enim hinc inde quicquid vspiam vitiorum est , mutuantur , illi quia externo luxu, eoque dissimili contacti sunt , non iam vnius ciuitatis ciues, & indigenæ , sed aduenæ,& colluuies omnium gentium dici possunt: adeò dissimiles sunt moribus, & institutis ; quæ in bene constituta rep. vnius generis esse debent.*

f *Cùm sæpissimè accidat, vt victor victos fortunis cuertat , verissimum est , externis victoriis aliena, ciuilibus suamet consumi.*

g *Grauissima quæque peccata videri possunt leuissima , si aliorum insuper multitudine, & atrocitate cumulantur.*

h *Vna ex præcipuis curis,quæ principi incumbunt,hæc debet esse , ne ea prouincia , quod est imperij caput,externæ opis indigeat,hoc est,ne ea,quæ ad victum sunt necessaria, necessitate aliunde petãtur; ne vita populi aliarum gentium victoris,per incerta maris,ac tempestatum quotidie voluatur. hæc cura omissa funditus remp.trahit.*

i *Alia ad necessarios vsus,alia ad voluptates parantur . Illorum cura omnibus rebus præuerti debet;hanc omitti sæpiùs equum est.quippe inanibus nititur,qui ijs fretus viuit,quæ tantùm voluptatis gratia inuenta sunt.*

k *Duo præcipuè videntur esse munia principis;prius,ac præcipuum est,vt nihil eorum prætermittat, quæ pertinent ad securitatem populorum.Quæ securitas non solùm in eo consistit,vt arceat hostes externos,sed vt prouideat,ne ea prouincia,quod caput imperij est,opis externæ indigeat: Alterũ , vt internæ concordiæ prospiciat : id quod assequetur, si præstabit vt vitia pellantur è rep.& in ea virtus colatur.hinc duplici via perueniet, legibus,& innata ciuibus virtute,& pudore peccandi.*

medendum est. [a] Nos pudor, pauperes necessitas, diuites satias [b] in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus tantam [c] industriam ac seueritatem pollicetur, vt ire obuiã queat, hunc & laudo, & [d] exonerari laborum meorum partẽ fateor. Sin accusare vitia volũt, dein cùm gloriam eius rei adepti sunt, simultates faciunt, ac mihi relinquunt, Credite P. C. [e] me quoque non esse offensionum auidum, quas cùm graues, & plerunque iniquas pro Rep. suscipiam, inanes & inritas neque mihi aut vobis vsui futuras iure deprecor. Auditis Cæsaris literis, remissa ædilibus talis cura. luxusque mensæ à fine Actiaci belli, ad ea arma, quis Serg. Galba rerum summam adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti [f] paulatim exoleuere. Causas eiùs mutationis quærere libet. [g] Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes studio magnificentiæ prolabebantur. Nam etiam tum plebem, socios, regna [h] colere, & coli licitum: vt quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur. Postquam cædibus [i] sæuitum, & [k] magnitudo famæ exitio erat, cęteri ad [k] sapientiora conuertere: simul noui homines è mu-

a à principibus.

a Non modò à principibus, sed à priori populo qua de re vide orationẽ Claudij Cæsaris lib xi. Annal.

nicipiis & coloniis, atque etiam prouinciis in senatum crebrò [a] adsumpti

OBSERVATIONES.

a *Quàm prouida natura est, quæ vnicuique remedium illius vitij, quo laborat, non aliunde, quàm ab vno se petere voluit? principes quidem, & præpotentes homines, quibus impune peccare licet, pudor; pauperes necessitas; diuites satias in melius mutare debet. quippe superuacuum est, leges morari, quibus vitia puniantur, aut coerceantur, cùm in sua persona eam quisque legem habeat, cui obtemperare si animum inducet, vitijs intra animum medebitur.*

b *Omnium legum finis est, vt homines in melius mutent.*

c *Duabus potissimùm rationibus magistratus it obuiam vitijs; industria, & seueritate. illa, ne peccetur, hæc ad vindicanda peccata.*

d *Cùm singuli magistratus funguntur officio suo, partẽ laborum principis exonerare dicuntur; quia penes vnum principem sunt munia omnium magistratuum. vt lib. 1. dictum est.*

e *Princeps qua maximè ratione potest, debet vitare offensiones, & simultates, præsertim inanes & irritas. certè singulorum sibi benevolentiam conciliabit, cùm vnusquisque de se iudicium verebitur. Itaque si quando animaduersione, aliaue re odiosa in rep. opus est, ad hanc grauatè accedat; neque tã ipse eo fungatur munere, quàm totum negotium ijs magistratibus mandet, quorum ea procuratio est.*

f *Ferè fit, vt, quæ legum seueritate corrigi non possunt, hæc tempore exolescant.*

g *Hi sunt ferè gradus eorum, quæ homines prima ducunt; nempe, vt primùm pareatur diuitiæ, ex quibus nobilitas, & ex vtroque magnificentia; cuius finis est, plebis fauorem, socios, regna, & clientelas complecti: & ex his potentiam, famam, & claritudinem adipisci.*

h *In ea rep. quæ constat ex æqualibus, nunquam cuiquam debet esse licitum, plebem, socios, & regna priuatim colere, & pariter ab ijs coli. cùm experientia satis doceat, nimiam hãc priuati ciuis potentiã tandem in reip. perniciem erumpere. huius rei nullum testimonium illustrius est, quàm ipsa resp. Romana, cuius seruitus à nimiis opibus, & intoleranda singulorum potentia profecta est.*

i *Sub principe suspitioso, claritudo, & magnitudo famæ persæpe exitio est. certè sub tyranno is tantum periculorum immunis est, qui contemptu tutus est.*

k *Nulla re magis coercetur luxus, ac cætera vitia, quàm sæuitia principis. nam quemãdmodum nimia licentia omnes simus deteriores; ita sæuiente principe in fortunas, & vitam hominum, haud dubium est, omnes ad sapientiora conuerti.*

dome-

[a] domesticam parsimoniam intulerunt. & quanquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam peruenirent, [b] mansit [c] tamen prior animus. Sed præcipuus [d] adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium [e] inde in principem, & æmulandi amor, [f] validior quàm pœna ex legibus & metus: nisi fortè [g] rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; [h] nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. verùm hæc nobis maiores: [i] certamina ex honesto maneant. Tyberius fama [k] moderationis patta, quòd ingruentis [l] accusatores repressérat, mittit literas ad senatum, quîs potestatem tribunitiam Druso petebat. Id summi fastigij vocabulum Augustus reperit, [l] ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cæteta imperia præmineret. Marcum deinde Agrippam socium eius potestatis; quo defuncto, Tyberium Netonẽ delegit, [m] ne successor in incerto foret: sic cohibeti ptauas alio-

1 Iuuen.

OBSERVATIONES

a *Ferè fit, vt, quod quisque domi didicit, id in publicum afferat.*

b *Quanti quæso fieri debet is, qui aut fortuna, aut industria ad potentiam, magnasque opes euectus est, pristinum tamen animum, nempe, prioris fortunæ memorem, pristinamque parsimoniam retinet?*

c *Non qui fortunam mutat animum mutat.*

d *Non satis laudari potest princeps is, qui cùm ex tenui fortuna ad id fastigij euectus sit, tamen astrictum morem, nempe, antiquum cultum, victumque retinet.*

e *Quibus moribus est princeps, hos nemo non æmulatur.*

f *Cùm obsequium in principem, & æmulatio morum illius multò validior sit, quàm pœna ex legibus, & metus, siquid princeps præstari ab ijs, quibus imperat, vehementer cupit, incipiat ipse. quippe, cæteri ipsius factum haud dubiè æmulabuntur: nec vlla lex efficiendis in quæ tendit, validior est.*

g *Maximi viri semper in ea sententia fuerunt, vt existimarint, nunquam res hominum in vno statu manere; sed rebus cunctis inesse quendam veluti orbem; vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.*

h *Admiratores antiquitatis, & contemptores sui sæculi, hoc est ij, quibus nihil probatur, nisi quod à veteribus institutum, aut factitatum est, errant, ac vehementer quidem errant: siquidẽ satis constat, propter vices temporum, & rerum, non omnia apud veteres esse meliora, quàm quæ hodie fiunt, sed nullam esse ætatem bonorum adeò sterilem, quæ non multa laudis, & artium imitanda posteris ferat.*

i *Quæ nobis maiores laudabilia reliquerunt, ea ita æmulari debemus, vt cum ipsis ex honesto certemus.*

k *Princeps magnam moderationis famam sibi parit, cùm eorum violentiam reprimit, qui in fortunas priuatorum impetum facturi erant, vt iniquis rationibus fiscum, & ærarium augerent.*

l *Supra sæpiùs obseruaui, id quod ex hoc loco apertè colligi potest: Nunquam non cauendum esse nouo principi, vt superbos titulos assumat. cæterùm eo dignitatis vocabulo appellari debet, quod cætera imperia præmineat. hæc autem appellatio non noua, & inusitata, sed vetus, grata, populoque accepta esse debet. hoc pacto nihil noui in remp. inducet; ac nihilominus summum fastigium ipse vnus insidebit, non contradicente populo, sed sedulò præstante ei studia, & beneuolentiam.*

m *Hoc potissimùm princeps curare debet, ne successor in incerto sit. id autem assequetur, si interim dum superstes est, eum quem sibi successorem destinat, eliget collegam, & participem summæ potestatis. quo facto haud dubium est, prauas aliorum spes cohiberi. hoc supra suo loco latiùs obseruaui.*

rum ſpes rebatur; ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini fidebat. [a] Quo tunc exemplo Tyberius Druſum ſummæ rei admouet, cùm [b] incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuiſſet. Sed principio literarum veneratus deos, vt conſilia ſua Reip. proſperarent, modica de moribus adulescentis, neque in [d] falſum aucta retulit: eſſe illi [e] cõiugem & tres liberos, [f] eamque ætatem, qua ipſe quondam à diuo Auguſto ad capeſſendum hoc munus vocatus ſit. Neque nunc [g] properè, ſed per octo annos capto experimento, [h] compreſſis ſeditionibus, compoſitis bellis, triumphalem & bis conſulem, [i] noti laboris participem ſumi. Præceperant animis orationem patres, [k] quò quæſitior adulatio fuit. nec tamen repertum, [l] niſi vt effigies principum, aras deûm, templa & arcus, aliaque ſolita cenſerent: niſi quod M. Sillanus ex [m] cõtumelia [i] conſulatus, honorem principibus petiuit: dixitq; pro ſententia, vt [n] publicis, priuatiſque monimẽtis, ad memoriam temporum, non conſulum nomina præſcriberẽtur, ſed eorum [2] qui tribunitiam poteſtatem gererent. At-

i non adepti.

2. principum.

OBSERVATIONES.

a *Præcipuas res geſtas illius, qui autor fuit principatus, & monarchiæ, ſucceſſor ſingillatim meminiſſe debet, nempe cuius exemplo, cùm res poſtulat, ipſe vti, & quibus artibus imperium partum eſt, iiſdem teneri, & propagari poſſit.*

b *Princeps prudenter facit, ſi inter eos qui pari adfinitatis gradu ipſum contingunt, cùm de ſummo honore & ſucceſſione agitur, iudicium tenet integrum, ne præteritus ſe poſtpoſitum indignatus aliquid turbarum det.*

c *Literæ, & edicta principis hoc principium continere debent, nempe, preces, quibus à Deo petat, vt ſua conſilia reip. proſperet.*

d *Si quæ à nobis dicuntur, ita credi volumus, ea in falſum minimè augeri oportet.*

e *Cæteris paribus, de eo cõmodiùs ſentiũt homines, cui eſt cõiunx, & liberi, quàm de eo, qui celebs eſt.*

f *Quæ ætas propior eſt iuuentuti, quàm pueritiæ, illa maximis rebus adminiſtrandis iam videtur eſſe par.*

g *Ingenti principatus moli præfici non debet is, qui tunc primùm, ac properè capeſſat remp. ſed qui iam multos per annos capto experimento, rebuſque geſtis noto labori admoueatur.*

h *Comprimere ſeditiones, componere, & patrare bella, deuictis hoſtibus triumphare, ſummos magiſtratus cum ſumma laude gerere, eſt munia principis ſuſtinere.*

i *Satis ſciunt principes, imperium, & principatum aliud eſſe nihil præter merum laborem. nam faſciam regis ſolue, multum mali ſub illa latet, vt eſt apud Senecam epiſt. 81. quod ſi princeps ab labore in otij & voluptatis caſtra transfugit, principis ponit, & non modò priuati, ſed & nequam hominis perſonam induit.*

k *Hoc adulatio eſt quæſitior, quò magis, quonam ſpectet princeps animo præcipitur.*

l *Adulationis interdum adeò nullus eſt modus, vt, non ſolùm quæ hominibus tribui ſolita ſunt, cuiuſmodi ſunt arcus, ſtatuæ, effigies, nomen tam publicis, quàm priuatis mandatum monimentis, verum etiam quæ Diis immortalibus, ea & hominibus ſæpe deterrimis ſacrentur, ac tribuantur; quales ſunt, aræ, templa, & diuini cultus.*

m *Callidi homines ad quæ ſummo ſtudio peruenire non potuerunt, iis, qua re maximè poſſunt, illudunt.*

n *Qui maximus honos viro principi tribui videtur poſſe, eſt, vt, tam publicis, quàm priuatis monimentis, quæ ſcribuntur ad memoriã temporum, ipſius nomen præſcribatur. hodierno die nomen Domini, ac præterea Pontificis, Cæſaris, aut principis illius, cuius in ditione eiuſmodi monimenta conficiuntur, præſcribitur.*

que

que Haterius cùm eius diei senatusconsulta aureis literis figenda in curia censuisset, [a] deridiculo fuit, [b] senex fœdissimæ adulationis tantùm infamia vsurus. Inter quæ prouincia Africa Iunio Blæso prorogata. Seruius Maluginensis Flamen dialis, vt Asiam sorte haberet, postulauit, frustra vulgatũ dictitans non licere Dialibus egredi Italia: neq; aliud ius suũ quàm Martialiũ, Quirinaliumq; Flaminũ: porrò si hi duxissent [1] prouincias, cur dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, nõ in libris cęremoniarum reperiri. Sæpe Pontifices dialia sacra feciſſe, si Flamen valitudine, aut munere publico impediretur. duobus & septuaginta annis post Cornelij Merulæ cædem neminem suffectum: neque tamen cessauisse religiones. Quòd si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno, [c] quantò faciliùs abfuturum ad vnius anni proconsulare imperium? Priuatis olim [d] simultatibus effectum, vt à pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc deũm munere summum Pontificum etiã [e] summum hominum esse, non [f] æmulatione, non odio, aut priuatis affectionibus obnoxium. Aduersus quæ cum augur Lentulus, aliique variè dissererent, eò decursum est, vt Pontificis Max. sententiam opperirentur. Tyberius dilata notione de iure Flaminis, decretas ob tribunitiam Drusi potestatem ceremonias [g] temperauit, nominatim arguens insolentiam sententiæ, [h] aureasque literas contra patrium morem. Recitatæ & Drusi epistolæ quanquam ad modestiam flexæ, pro [i] superbissimis accipiuntur. Huc decidisse cuncta, vt, ne iuuenis quidem [k] tanto honore accepto, adiret vrbis deos, ingrederetur senatum; auspicia saltem gentile

1. forte.

OBSERVATIONES.

a *Fœdissima adulatio vel ipsis adulatoribus deridiculo est.*

b *Quid sene adulatore fœdius?*

c *Multò faciliùs ferri potest vt aliquis magistratus, aut Flamen absit ab ciuitate, quàm vt omnino non creetur. quòd si res ipsa docuit, eo interdum Remp. carere posse, sanè & illud ferri potest, vt is aliquo spatio temporis reip. causa absit; cùm multò minus damni accipiatur à magistratu absente, quàm si is nullus omnino sit.*

d *Quæ ob priuatas simultates in remp. inducta sunt, ad exemplum trahi minimè debent.*

e *Princeps est summus hominum.*

f *Vt principi cæteris hominibus dignitate præstat, ita nec æmulatione, nec odio adfici, nec priuatis studiis, & affectionibus obnoxius esse debet: qui enim his afficitur, non principis, sed priuati animum gerit.*

g *Principi nimios honores, nimiasque & ideo odiosas cæremonias adulatorum studio decretas temperare debet. quòd si quid fortè, quod ad eam rem attinet, aduersus mores, & cõsuetudinem decretum est, id sibi non esse placitum palam faciat.*

h *Nihil in rebus mortalium tantum est, vt aureis literis scribendum esse videri possit.*

i *Quæ à potentioribus, ac principibus viris multitudini haud multùm probatis, licet modestè, aguntur, aut dicuntur, tamen sæpe pro superbissimis accipiuntur.*

k *Cui insoliti, summique honores delati sunt, si non superbus, & ingratus haberi vult, non per literas, sed præsens ijs gratias agere debet, quorum studiis, & suffragiis honores adeptus est. qui enim quod præsens facere & debet, & potest, id per literas agit, huius factum nonnisi pro superbissimo accipi potest.*

dir. Isque Treuerici tumulrus finis. Apud Æduos maior moles exorta, quantò ciuitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis armatis cohortibus, Sacrouir occupauerat, nobilissimam Galliarum subolem liberalibus studiis ibi operatam, vt eo [a] pignore parentes propinquosque eorum adiungeret. Simul arma occultè fabricata iuuentuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis, cæteri cum venabulis & cultris, quæque alia [b] venantibus tela sunt. [c] Adduntur è seruitiis gladiaturæ destinati, quibus, more gētico, continuum ferri tegimen (Cruppellarios vocant) inferendis ictibus [d] inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ [e] vicinarum ciuitatum vt nondum aperta consensione, ita [e] viriim promptis studiis, & [f] certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum sibi poscente: mox Varro inualidus senecta [g] vigenti Silio concessit. At Romæ non Treueros modò & Æduos, [h] sed quatuor & sexaginta Galliarum ciuitates desciuisse, adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta (vt [i] mos [i] famæ) in maius credita. Optimus quisque [k] Reip. cura mœrebat, multi, odio præsentium & cupidine

[1] Sic lib. 4. h. st. veraque & falsa, more famæ, in maius inuoluere.

OBSERVATIONES.

a *Qui cæteram multitudinem ad suas partes trahere studet, ei enixè danda est opera, vt nobilissimos quosque adolescentes in potestate habeat; futura haud dubiè pignora, quibus fidem parentum, & propinquorum illigatam habebit.*

b *Quæ tela venantibus apta sunt, eorum in bello aliquis vsus esse potest. hinc fit, vt ἀγρευτικὴ sit pars τῆς πολεμικῆς vt est apud Arist. in Polit.*

c *Autor rerum nouarum, idemque belli concitor omni hominum genere, qui modò arma ferre possunt, rectè vtitur.*

d *Qui, quos infra appellat ferratos, continuum ferri tegimen gestant, ob grauitatem armorum, inferendis ictibus sunt inhabiles, accipiendis impenetrabiles.*

e *Satis constat, non ita cuique rei vniuersitatem esse propatam, vt sunt singuli; qui cùm in ingentem numerum sensim excreuerunt, cæteros vi sua secum rapiunt. ideò cui negotium est cum vniuersa gente, is prius singulos aggrediatur, sibique eorum studia paret: nam cùm ex his pluribus fiat illa κοινωνία, paulatim vniuersam gentem in suas partes trahet.*

f *Discordia ducum eorumque certamina non parum commoditatis hostibus præbent.*

g *Quemadmodum in iis, quæ ratione, & prudentia simpliciter administrari oportet, iuniores senioribus concedere æquum est; ita quoque siquid accidit huiusmodi, quod confici sine vigore & animi, & corporis non potest, inualidus senex prudenter facit, si in eo, quicquid est, vigēti inuenti, eoque qui magnitudini negotij par esse potest, concedet.*

h *Perrarò accidit, vt ex locis longinquis vera vnquam ita nuntientur, vt non iis aliquid semper addatur, aut dematur.*

i *Mos famæ est, vt cuncta, quæ ex longinquo nuntiantur, in maius augeat; eademque illa in maius, quàm sunt, credantur.*

k *Cùm aliquid aduersi nuntiatur; optimus quisque non tam sua, quàm publicæ rei causa mœret; alij, quæ est natura & leuitas multitudinis, sua quoque periculu lætantur; hoc est, malunt omnia mutari, quàm frui præsenti tranquillitate. nam vetustis ingeniis præsens rerum status nunquam placet.*

muta-

mutationis, [a] ſuis quoque periculis, lætabantur: [b] increpabantque Tyberium, [c] quòd in tanto rerum motu, libellis accuſatorum inſumeret operam. [d] An [e] Iulium Sacrouirum maieſtatis crimine reum in ſenatus fore? [e] extitiſſe tandem [f] viros qui cruentas epiſtolas armis cohiberent: [g] miſeram pacem vel bello [h] bene mutari. [i] Tantò impenſius in ſecuritatem [a] compoſitus, [k] neque loco, neque vultu mutato, ſed vt ſolitum, per illos dies egit: [l] altitudine animi, an compererat modica eſſe, & vulgatis leuiora? Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmiſſa auxiliari manu, [m] vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Æduis contermini, ſociique in armis erant. Mox Auguſtodunum petit propero agmine, certantibus inter ſe ſigniferis, [n] fremente etiam gregario milite, ne [n] ſuetam requiem, ne ſpatia noctium opperiretur: [o] viderent modò aduerſos, & aſpicerentur; id ſatis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrouirum, copiæque patentibus locis apparuere. In

a. ac ſi dicat, pro. cupiat non in ſenatu, ac togatum, ſed armata acie, atque ex ſella curuli dubitantem decere reſiſtere, ſeq; opponere hoſti ſuo.

b. ſic ibi. v. hiſt. nullo ſenatuſconſulto, ceterorum more adhortante, ſibi quiſque dixit, & illigator.

OBSERVATIONES.

a *Cùm vna reſp. omnes complectatur, ſatis conſtat, eius fœlicitatem, itemque mala & pericula ad omnes pariter pertinere.*

b *Rem ſe parum dignam princeps facere videtur, ſi in magnis reip. motibus ſedens priuatorum litibus, & libellis accuſatorum inſpiciẽdis operam inſumit. quo facto belli curam, quæ potiſſima ſemper eſſe debet, de proinde tuendæ reip. ſtudium plane videtur abiecisſe.*

c *Conſtantia principis in eo potiſſimùm perſpici debet, vt nullis rumoribus, nulliſque motibus ſolita inſtituta mutet, ſed ſuo exemplo populi animos iam perterriti aduerſus falſa, aut in maius credita firmet.*

d *Ridiculè ad ſenſus armatos intenditur accuſatio, iudicium & cauſæ cognitio; cùm vi & armis contundi debeant.*

e *Non eſt mirum, cruentas epiſtolas principis, & iniqua edicta armis tendam cohiberi.*

f *Eos meritò appelles viros, qui iniurias principis, ipſamque adeò tyrannidẽ armis cohibere audent.*

g *Miſera pax vel bello bene mutatur; hoc eſt, præſtat bellum gerere, ſeque Marti permittere, quàm continuis tyrannorum iniuriis vexari, quas illi vt commodius cui volunt, inferant, inque ſingulorum fortunas, pro arbitratu, impetum faciant, in eo toti ſunt, ne pax ipſis fructuoſa, populo pernicioſa turbetur.*

h *Qui mutat, id vnum ſpectare debet, an bene mutet. quippe præſtat ſua cuique manere, quàm malè mutare.*

i *Paulò ante adnotabam nullis neq; rumoribus, neque motibus principem perturbari debere. quippe præſtat, eum vultu in ſecuritatem eſſe compoſito, tantò impenſiùs quantò magis illis quæ nuntiantur vulgus terretur; quæ ſi ſunt magna, & periculoſa, neque tamen ijs ipſe perturbatur, altitudinem animi principe viro dignam haud dubiè oſtendit. Quòd ſi illa comperit eſſe modica, & vulgatis leuiora, quæ cauſa eſt, quapropter perturbetur? Hinc regula generalis hoc modo colligi poteſt; Cùm omnes homines, tum verò principem perturbatio minimè decet.*

k *Perturbatio principis colligi poteſt ex his ſignis; ſi mutat locum, & vultum, & ſolita inſtituta.*

l *Animi altitudo in eo perſpicitur, non ſi contemnuntur, ſed ſi non metuuntur aduerſa fortuita.*

m *Rebellium pagi, & fines vaſtandi ſunt, idque debet eſſe primum facinus belli, quod aduerſus illos ſuſcipitur; vt hoc damno, & metu maiores perterriti, velint nolint, ad ſanitatem redeant.*

n *Dux belli non minùs obſeruare debet tempora requietis, & ſpatia noctium, cùm exercitum aliquò ducit, quàm ipſas occaſiones pugnandi.*

o *Strenuus miles ſolo ardore, & aſpectu ignauum hoſtem & terret, & vincit.*

frontem ſtatuerat[1] ferraros, in cornibus cohortes, à tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare veteres Gallorum [a] glorias, quæque Romanis aduerſa intuliſſent: quã [b] decora victoribus liberas: quãtò intolerantior [c] ſeruitus iterũ victis. Non diu hæc, nec apud lætos. Etenim propinquabat legionum acies; [d] inconditique, ac militiæ neſcij oppidani, [e] neque oculis, neque auribus ſatis competebant. Contra Silius, etſi [f] præſumpra[2] ſpes hortandi cauſas exemerat, clamitabat tamen, pudendum ipſis, [g] quòd Germaniarum victores, aduerſum Gallos[3] tanquam in [h] hoſtem ducerentur. Vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum, paucæ huius ipſius exercitus turmæ profligauere Sequanos. [i] Quantò pecunia dites & voluptatibus opulenros, tantò magis imbelles Æduos euincite, & [k] fugientibus conſilite. Ingens ad ea clamor, & circumfudit eques, frontemque pedites inuaſere. Nec cunctatum apud latera. Paulum moræ attulere ferrati, [4] reſtantibus laminis aduerſum pila & gladios. Sed miles correptis ſecuribus & dolabris, vt ſi murum perrumperet, cædere tegmina, & corpora. Quidam trudibus aut furcis inertem molem proſternere. Iacenteſque nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebãtur. Sacrouir primò Auguſtodunum, dein, metu deditionis, in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. [l] Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. Incenſa ſuper villa omnes cremauit. Tum demum [m] Tyberius ortum patratumque bellum ſenatui ſcrip-

1. quos ante diximus ob continuum ſeruitutem ſemper imperatoribus.

2. victoriæ.

3 Sic. li. 3. Ann. de Gallis loquens, non ignarus dites, & imbelles eſſe. & lib. 4. hiſtor. Gallos quid aliud, quam prædam victoribus?

4. reſiſtentibus.

OBSERVATIONES.

a *Quæ præclarè quis geſſit, hæc illius gloria verè dici poteſt, neque præterea quicquam.*

b *Ea demum decora victoribus victoria eſt, qua ſibi pariunt libertatem.*

c *Iterum, ac ſæpiùs victi, ecquid præter duriſſimam ſeruitutem expectare poſſunt?*

d *Vt aliarum omnium rerum, ita quoque militiæ ars eſt; quæ, præter cætera, in eo præcipuè conſiſtit, vt exercitus, non inconditus ſed ordine in hoſtem eat.*

e *Si, cùm prælium inſtat, ita perterrefactus eſt miles, vt neq; oculis neque auribus ſatis competat, paruo negotio eum vinci poſſe conſtat. id ſimulatque animaduertit dux exercitus, receptui canere debet. ſic Q. Curtius lib. 4. Alexander, inquit, cognito pauore exercitus, ſignum vt cõſiſterent, dari, ipſos arma deponere, ac leuare corpora iubet.*

f *Victoriæ certiſſimum ſignum eſt, cùm eius ſpem ita miles præſumpſit, vt ſe inde nonniſi victorem redire poſſe pro certo habeat.*

g *Qui validiorem & ferociorem vicit, multò magis eum imbelles, & meticuloſos vincere poſſe conſtat.*

h *Strenuo militi imbellis hoſtis, non hoſtis, ſed præda eſt.*

i *Quò magis aliqua gens diuitijs abundat, & voluptatibus, & otio diffluit, hoc magis imbellem eſſe conſtat.*

k *Callidus belli dux, cùm exercitum hortatur ad pugnam extrema eius oratio hæc eſſe debet, vt imperet, vt fugientibus hoſtibus conſiliat, ac ſi illos non pugnantes, ſed iam in fugam conuerſos videat.*

l *Rebellionem, & motus contra validum imperium cœptans, niſi quod agit vndequaque ſtabiliit, res ſuas infœlici exitu concludit.*

m *Quæ ſi nuncientur, perturbare magis hominum animos, quàm rempublicam iuuare poſſunt, ea princeps non priùs vulgare debet, quàm re egregiè geſta; ſi modò id huiuſmodi erat, vt rectè, & citò confici poſſe ſpes eſſet.*

ſit.

sit. Neque [a] dempsit, aut addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se [b] [1] cō- [1] sic Otho mīlites alloq; eras li 1. hūs. Vobis arma, & animo sit, vn hi consilium, & virtutis vestræ regimen relinquite.
siliis superfuisse. Simul causas cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperij extollens; neque [c] decorum principibus, si vna alteraue ciuitas turbet, omissa vrbe, vnde in omnia regimen. [d] Nunc quia non [e] metu ducatur, iturum, [c] vt præsentia [a] hic deest aliquid.
spectaret, componeretque. [f] Decreuere patres vota pro reditu eius, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire cæteros parat, [g] absurdam in adulationem progressus, censuit vt ouans è Campania vrbem introiret. Igitur secutæ Cæsaris literæ, quibus se non [h] tam vacuum [i] gloria prædicabat, vt post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta, aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus, vt mors Sulpitij Quirinij publicis exequiis frequentaretur, petiuit à senatu. Nihil ad veterem & patritiam Sulpitiorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium, sed impiger militiæ, & acribus ministeriis consulatum sub diuo Augusto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, [k] datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti. Tyberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se officiis, & incusato M. Folio, quem [l] autorem C. Cæsari [1] prauitatis & discordiarum arguebat. sed cæ- [1] sic li. 13. Ann. ac nisi prauitas tam infesta docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.

OBSERVATIONES.

a *Vera narrare, est neque addere, neque demere vero.*

b *Illa demum resp. fœlix est, in qua princeps supereſt consilijs, hoc est sapienter quod facto opus est, præcipit; ipsiusque ministri, ijs in rebus, quas iussi sunt, quasque conficiendas susceperunt, ei fidem, & virtutem præstant. hæc est illa ἀριστεία, quam propter vnam maxima quæque imperia stant.*

c *Omnibus in rebus princeps dignitati consulere debet. ea re, non statim, audito aliquo nouo motu vnius, aut alterius ciuitatis, illuc ei, omissa imperij sede, vnde in omnia regimen, proficiscendū est, ne se plus æquo, hoc est, quàm dignitas, & persona principis postulat, perterrefactum esse ostendat.*

d *Metus, vt paulò ante obseruaui, si qua res alia, principem magnopere dedecet.*

e *Post magnos belli tumultus in aliqua prouincia ortos, princeps eò ire debet, vt præsentia spectet, & componat.*

f *Principi longinquum iter ingredienti, aut meditanti ab senatu decerni debent vota pro reditu eius & supplicationes, & alia decora.*

g *Aulico, atque adeò senatori, & consiliario principis summo studio cauendum est, ne in absurdam, nimisque notam & ineptam adulationem progrediatur.*

h *Qui in iuuenta veris sibi debitis, ijsque amplissimis honoribus aut cumulatus est, aut eos spreuit, is ineptus, & præposterus est, si vergente iam ætate, inanes, aut falsos aut ambit, aut sibi deferri patitur.*

i *Qui inanem, nec imeque sibi debitum honorem recusat, hoc ipso dignus honore videri potest, quòd falsum recusat.*

k *Iunioribus principibus, quibus prouinciæ regendæ, maximæque res gerendæ committuntur, rectores dandi sunt ij, qui multa, & præclara eximiæ virtutis documenta dederunt.*

l *O impuros, & perditos homines, qui principibus autores sunt prauitatis, & discordiarum!*

teris haud læta memoria Quirinij erat, [a] ob intenta (vt memorauí) Lepidæ pericula, sordidamque & præpotentem senectam. Fine anni Ç. Lutorium Priscum equitem Romanum post celebre carmen, quo Getmanici suptema defleuerat, [b] pecunia donatum à Cęsare, corripuit delator, obiectans [c] ægro Druso composuisse, quod si extinctus foret, [d] maiore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, socru eius Vitellia coram, [e] multisque inlustribus fœminis per [d] vaniloquentiam [e] legerat. [f] Vt delator extitit, cæteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia [g] nihil se audiuisse [h] adseuerauit. Sed [i] arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. Sententiaque Haterij Agrippæ consulis designati indictum reo vltimum supplicium. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est. Si P. C. vnum id spectamus, quàm nefaria voce C. Lutorius Priscus [i] mentem suam, & aures hominum polluerit, [k] neque carcer, neque laqueus, ne seruiles quidem cruciatus in eum sufficerint. Sin flagitia & facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis [l] principis moderatio, maiorumque & vestra exempla tempetant, & [m] vana à sceleftis,

1. sic Demades Athenas eum qui ne ciliana sures bus ven diabat, damnauit, cui probatum magnum lucrum cepisse, quòd contingete illi sine multorũ morte non posset. Sen. de benefic lib 6 cap. 38 2 sic lib 14 Antistius prætor &c. probrosa aduersus principem carmina factitauit, vulgauitque celebri conuiuio, dum apud Ostorium scapulam epulatur. 3. sic l. 14. Ann. Et cum Ostius ei nihil audiui se pro testimonio diuisset, adueſus testibus creditum.

OBSERVATIONES

a *Qui ipse obscurus viro nobili periculum creat, etsi id iustè facere videtur, tamen hominum odia effugere vix potest.*

b *Carmina, cæteraque doctorum hominum scripta, quibus viri illustres laudantur, aut eorum suprema deflentur, præmio, & remuneratione digna sunt.*

c *Qui, viuo adhuc principe, carmen, aliudue scriptum componit in laudem illius, ve mortui, grauiter peccat; siquidem ob pretium, quod inde sperat, videtur optare mortem principis.*

d *Vaniloquentia plerisque exitio fuit.*

e *Vaniloquentia est, intempestiuè aliquid loqui, legere, aut recitare.*

f *Ferè fit, vt versificatores, simulatque carmen aliquod scriptitarunt, & extuderunt, per vaniloquentiam illud etiam nolentibus, & occupatis legant. huius generis hominum naturã vide apud Horat. Saty. Ibam forte via sacra. & dialogum de Orator. Tacito nostro adscriptum.*

g *Cùm ex testimonij dictione oritur pernicies rei, vani magis & imprudentis, quàm scelesti, & indenulla in principem, aut remp. vtilitas redundat, ea certè abstinere præstat, quàm id agere, qui hominem calamitosum nostro testimonio perdamus.*

h *Mendacium etiam in iudicio prolatum, ex quo oritur salus rei, aut cuiusuis alius, egregium, & officiosum potiùs, quàm flagitiosum est. Sic lib. 4 histor. seruus, inquit, egregio mendacio se Pisonem esse respondit, ac statim obtruncatur.*

i *Qui sinistros de principe sermones habet, ac procaciùs exercet libidinem ingenij, is priùs mentem suam, mox aures hominum polluisse dicitur.*

k *Maxima, & impurissima quæque flagitia nullo neque carcere, neque laqueo, ac ne seruili quidem vllo cruciatu satis puniri possunt. quòd si flagitia sine modo non sunt, hoc est, si non maxima sunt, sed vna aliqua in re peccatum est, adeò vt flagitium non se in immensum extenderit, sed certis quodammodo finibus sit circumscriptum, pœna etiam, & supplicium non atrocissima, sed pro magnitudine delicti, infligi debet. neque enim magistratus, vt supra dixit, asperior remediis esse debet, quàm sunt delicta.*

l *Cùm omnibus in rebus, tum verò in puniendis delictis princeps moderatus esse debet.*

m *Aliud est, vanum esse, aliud, sceleſtum. quippe scelus graui supplicio vindicandum est; vanitas leui castigatione corrigi potest.*

dicta

dicta à maleficiis differunt: [b] est locus sententiæ per quã neq; huic [c] delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac seueritatis non pœniteat. Sæpe audiui principem nostrum [d] conquerentem, si quis sumpta morte, misericordiam eius præueniisset. Vita C. Lutorij in integro est, qui neque seruatus [e] in periculum Reipub. neque interfectus [f] in exemplum ibit. studia illi, vt [g] plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt; [h] nec quicquã graue, ac seriũ ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorũ animis, sed mulierculariũ adrepit. cedat tamen vrbe, & bonis amissis aqua & igni arceatur. Quod perinde cẽseo, [i] ac si lege maiestatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus è consularibus adsensit. [k] Cæteri sententiam Agrippæ secuti. Ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tyberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusauit, cùm extolleret [l] pietatem [m] quamuis [n] modicas principis iniurias acriter vlciscen-

OBSERVATIONES.

a *Non semper dicta sunt maleficia: constat certè hæc illis multò esse grauiora, iis exceptis quæ impiè in Deum, aut seditiosè in principem aut in remp. dicuntur. quippe huiusmodi atrocia dicta æquantur praua factis.*

b *Prudentia iudicis in eo perspici debet, vt in iudiciis pœnalibus, ac potissimùm capitis eam sententiam ex atrocissimis, & clementissimis eligat, per quam neque ei, qui deliquit, impune sit; nec tamen ipsum, aut principem clementiæ simul, & seueritatis pœniteat. adeò clementia, & seueritas in vno eodemque iudice simul esse possunt. Sic lib. 14. Annal. Esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum sæuitia, & temporum infamia supplicia decernerentur.*

c *Delicta nulli impune esse debent.*

d *Cùm clemencia non modo ornamentum, verùm etiam certissima salus imperiorum sit, summo studio princeps niti debet, vt huius virtutis laudem assequatur; sed eo iudicio, quod continetur diuinis Senecæ scriptis ad Neronem.*

e *Si flagitiosum hominem seruas, supplicioque eximis, haud dubiè periculum reip. creas.*

f *Cùm quæ pœna à principe, aut à iudice in aliquem statuitur, in exemplum cat, summa prudentia, & moderatione tali in re vtendum est.*

g *Quæ à vecordia proficiscuntur, inania sunt, & fluxa; hoc est talia sunt, vt ab his nihil meritò metuas.*

h *Nihil graue, ac serium ex eo metuas, qui sua ipse flagitia non modò apud viros, sed & apud mulierculas prodit.*

i *Conuicto maiestatis bona adimuntur, aqua, & igni interdicitur.*

k *Ineunte principatu, incredibile memoratu est, quam non modo singuli, sed & ipse amplissimus ordo suæ dignitatis, atque adeò æquitatis, & clementiæ oblitus præceps ruat ad ea, quæ turpissima, & flagitiosissima adulatio suadet.*

l *Is honos, obseruantia, & fides, quam principi præstamus, vno pietatis nomine contineri rectè potest.*

m *Princeps ea, quæ ab adulatoribus seuerè in eos constituta sunt, à quibus ipse dicto fortè læsus est, sicut non palam probare, sed potiùs leuiter incusare debet, potissimùm cùm id impune facere potest, nempe, vt præ se ferat animum mitem, ita quoque consultè faciet, si non planè id, quicquid est, improbabit, sed ostendet, non sibi eorum studia displicere, qui ipsius dignitati fauent. hac ratione, dum se dubium, aut ambiguum geris, satis quid sit sententiæ, docet. Vult enim intelligi, se quidem esse clementem, & cupere ne cui propter se malè sit; non tamen impedire, quominus in eos, à quibus offensus est, seuerè animaduertatur. hæ sunt illæ ambages, quas Tacitus Tiberio solitas fuisse dicit.*

n *Senatus vel modicas principis iniurias acriter vlcisci debere videtur, cùm reip. fieri videantur.*

coercitio [a] plus damni in Rempub. ferret, quàm indecorum adtrectare quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum inlustrium posceret: postremò literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit: Cæteris forsitan in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è Rep. censeam. [b] In hac relatione subtrahi oculos meos melius fuerit, ne denotantibus vobis ora, ac metum singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut [c] deprehenderem. Quòd si mecum antè viri [d] [e] strenui ædiles [f] consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim [g] omittere potiùs prævalida, & adulta vitia, quàm hoc adsequi, vt palam fieret, quibus [1] flagitiis impares essemus. Sed illi quidē [h] officio functi sunt, vt cæteros quoq; magistratus sua munia implere velim. Mihi autem neq; [i] honestū

1. coercendis.

OBSERVATIONES.

a *Attrectata coercitio flagitiorum, nec perfecta plus damni quàm vtilitatis in remp. inferre potest. siquidem homines virtute præstantes in eo à flagitiosis, & impuris vincuntur, vt scelera impunita maneant. id quod ipsis insolentiam auget; ac probis & honestis si non ignominiam, & infamiam, saltem pudorem parit.*

b *O mirificam Tiberii prudentiam; qui ne eos, qui vitiorum quorum de coercitione relatum erat, arguebantur, vel eo solo offenderet, quòd eos in Senatu aspiceret, eorumq; ora, metusque ab ipso denotari viderentur, oculos suos subtraxit, publicoque abstinuit; deque eo, quod ad eam relationē pertineret, per literas, quàm coram cum senatu agere maluit.*

c *Vix fieri potest, vt, qui sub oculis ipsius principis accusantur, non se eo ipsi indicēt, quòd illius aspectum ferre non possunt, tanquam ἐπ' αὐτοφόρῳ deprehensi.*

d *Princeps vt quàm honorificentissimè nominetur, ipse quoque magistratus, & illustrem quemque hominem honorificè appellare debet. hic certè Tiberius strenuos appellat Aediles; ac testatur Suetonius ipsum quoque Consulibus assurgere, & decedere de via solitum.*

e *Strenuus non solùm dicitur is, qui suum corpus alacri animo bellicis periculis obiectat; sed & is, qui constanter pro virtute suscipit propugnationem aduersus vitia.*

f *Etsi princeps cuncta ad se traxit, tamē cùm de se loquitur, sua verba ad modestiā flectere, suamq; potestatē interdū extenuare debet, vt si sit vnus è senatoribus. Certè Tiberius non se ab Aedilibus consultū esse ait, sed secum ab ipsis consilium habitum esse; nec se imperaturum, sed suasurum fuisse.*

g *Etsi οὐδέτερον videri potest, tamen vt consilium prudentissimi Tiberij diligenter obseruandum est; nempe, prævalida, & adulta vitia potiùs esse omittenda, quàm vt princeps tentata eorum coercitione, & intempestiuis, parumque validis remediis aut delicta accendat, aut hoc adsequatur, vt palam fiat, quibus flagitiis coercendis impar sit. qua re principi neque periculosius, neque perniciosius quicquam accidere potest: cùm de sua dignitate, fama, & autoritate non parum to facto detrahatur. Hinc diligenter obseruet princeps, omnibus in rebus, cuiusmodi illæ sunt, nunquam se palam facere debere quid non efficere, aut præstare possit, ne inde oriatur contemptus sui. Quòd si se alicui rei imparem videt, hanc aut omnino non attingat, aut sensim, & veluti aliud agens eam labefactare incipiat; mox in illius perniciem persueranter, & obstinatè insistat. multa enim simul, vnoque impetu fieri non possunt, quæ & dies, & assiduitas conficit: atque, vt infra obseruaui, quæ seueritate corrigi non possunt, ea plerunque tempore exolescunt.*

h *Ad præcipuas curas magistratus pertinet, diligenter, quacunque ratione fieri potest, dare operam, ne vitia in rep. adolescant.*

i *Parum honestum est principi, cùm omnes exclamant, vitia acribus remediis esse coercenda, silere, & torpere, ac si nolit, aut nequeat ea corrigere.*

silere, neq; proloqui expeditũ, quia non [a] ædilis, aut prætoris, aut cõsulis partes sustineo. [b] Maius aliquid & excelsius à principe postulatur: & [c] cũ rectè factorum sibi quisque gratiam trahat, [d] vnius inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscũm ad morem recidere adgrediar? [e] villarumne infinita spatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumque miracula? [f] promiscuas viris & fœminis vestes? atque illa fœminarum propria, quis [g] lapidum causa pecuniæ nostræ [h] ad externas, aut hostilis gentes transferuntur? Nec ignoro [i] in conuiuiis, & circulis incusari ista, & modum posci. Sed si quis legem sanciat, [k] pœnas indicat, iidem illi ciuitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas. [l] Corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus haud leuioribus [m] remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit. Tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Augustus

[f] hæc sunt illæ vestes, quas supra lib. 2. fericas appellauit, quibus viros fœdari dixit.

OBSERVATIONES.

a *Vnus princeps sustinet munia singulorum magistratuum.*

b *Cùm multò maiores partes sustineat princeps in rep. quàm magistratus ordinarij, maius etiam aliquid, & excelsius ab ipso postulatur. siquidem cui summus honor delatus est, huic haud dubiè præcipua curarum incumbunt.*

c *Hoc est hominibus insitum à natura, vt rectè factorum sibi quisque gratiam trahat; malefactorum inuidiam ad alios deriuet.*

d *Quemadmodum rectè factorum gloria penes vnum principem est, ita quoque, quæ prauè in rep. fiunt, ea omnia vni ipsi adscribi solent; adeò vt, vnius ipsius inuidia à cæteris & magistratibus & priuatis peccetur.*

e *Luxus in his potissimum rebus consistit; in infinitis villarum spatijs; in familiarium, & seruorum numero, & natione; argenti & auri pondere, æris, tabularumque miraculis, hoc est, statuariorum, & pictorum admirandis operibus; vestibus, & earum promiscuo vsu viris, ac fœminis. postremò si lapidum ac nugarum causa pecuniæ ad exteras, aut etiam hostiles gentes transferuntur.*

f *O rem impudicam, & dictu turpem, viris, & fœminis promiscuas esse vestes. vide ea, quæ lib. 2. his ipsis de vestibus obseruaui.*

g *Multis, iisdemque grauissimis viris insania videtur, in lapides magnam vim pecuniarum insumere.*

h *Principi imprimis cauendum est, ne quamcunque ob causam, ac potissimùm ob nugas, & res fluxas, pecuniæ transferãtur ad longinquas, externas, aut etiam hostiles gentes.*

i *Hæc est natura multitudinis, vt in conuiuiis, & circulis aliena vitia, luxumque incuset. sed si quis ad ea coercenda leges sanciat, pœnas indicat, iidem illi, ciuitatem verti; splendidissimo cuique exitium parari; neminem criminis expertem esse clamitent.*

k *Non satis est legem sancire; siquidem facilè contemni potest. Sed pœna ibidem indici debet.*

l *Quemadmodum morbi veteres, & diu aucti nonnisi duris, & asperis remediis coercentur; ita quoque corruptus simul, & corruptor, æger, & flagrans animus haud leuioribus remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit.*

m *Leges, & pœnæ legibus indictæ ea sunt remedia, quæ ad sanandos corruptos hominum animos adhiberi debent.*

tulit,

tulit,illæ [a] obliuione,hæ(quod flagitioſius eſt) [b] contemptu abolitæ ſecuriorem luxum fecere. [c] Nam ſi velis quod nondum vetitum eſt, timeas ne vetere. At ſi prohibita impune tranſcenderis,neque metus vltra, neq; pudor eſt. Cur ergo olim parſimonia pollebat? [d] quia ſibi quiſque moderabatur,quia [e] vnius vrbis ciues eramus, [f] ne inritamenta quidem eadem intra Italiam dominantibus. [f] Externis victoriis aliena, ciuilibus etiam noſtra conſumere didicimus. Quantulum iſtud eſt, de quo ædiles admonent? Quàm,ſi cætera reſpicias, [g] in [i] leui habendum? At hercule nemo refert [h] quòd Italia externæ opis indiget, [i] quòd vita populi Roma. per [k] incerta maris & tempeſtatum quotidie voluitur.ac niſi prouinciarum copiæ & dominis & ſeruitiis,& agris ſubuenerint,noſtra nos,ſcilicet, [l] nemora, noſtræque villæ tuebuntur? Hanc P. C. curam ſuſtinet princeps.Hæc omiſſa funditus Rempub. trahet. [k] reliquis intra animũ

a. hic deeſt, at nunc,aut aliquid tale a.hc ſupra lib. 2.hiſt.quocunque caſu accidérat,dum atrociora metuebantur, in leui habitum

i. Sic lib. 11. Ann.nec nunc tã fœcunditate laboratur, ſed Aſiæ potiùs, & Ægypti exercemur annibusque & caſibus vita populi Rom. permiſſa eſt.

4. Contrarium huic dictioni, eſt,certa maris, vt lib. 4. hiſt. per eos menſes inquit, quibus Veſpaſianus Alexã inæ ſtatos æſtiuis flatibus dies, & certa maris oppetiebatur &c.

OBSERVATIONES.

a *Leges plerunque duabus rationibus haud rectè abolentur; obliuione, & , id quod flagitioſius eſt, contemptu.*

b *Eam remp. peſſum ire conſtat,in qua leges contemnuntur.*

c *Qui vult quod nondum vetitum eſt, is ne vetetur, timet,i. qui aliquid admittit quod lege nondum expreſſum eſt,de eo ſaltem ſpes eſt fore, vt, ſimulac intellexerit, hoc aut illud lege vetitum eſſe, tunc ab eo abſtineat. at verò qui prohibita legibus impune tranſcendit, de eo nihil dici poteſt aliud, niſi hoc, neque metum legum vltra, neque honeſti, aut hominum pudorem ei eſſe.*

d *Tunc demum virtus pollet, cùm non expectantur leges, quibus hoc aut illud vetetur, ſed ſuopte ingenio honeſta petuntur, & ſibi quiſque lex eſt, ſuiſque libidinibus non metu, ſed pudore moderatur.*

e *Ciuium hæc præclara laus eſt, vt vnius ciuitatis ciues ſint; hoc eſt, vt, non in peregrinas viuendi rationes abeant, ſed quiſque contentus patriis moribus, & inſtitutis,ita vitam agat, vt, qui vnum viderit, omnes viderit. qui enim hinc inde quicquid vſpiam vitiorum eſt, mutuantur, illi quia externo luxu, eoque diſſimili contacti ſunt, non tam vnius ciuitatis ciues, & indigenæ, ſed aduenæ,& colluuies omnium gentium dici poſſunt: adeò diſſimiles ſunt moribus, & inſtitutis; quæ in bene conſtituta rep. vnius generis eſſe debent.*

f *Cùm ſæpiſſimè accidat, vt victor victos fortunis euertat, veriſſimum eſt, externis victoriis aliena, ciuilibus ſuamet conſumi.*

g *Graviſſima quæque peccata videri poſſunt leviſſima, ſi aliorum inſuper multitudine, & atrocitate cumulantur.*

h *Vna ex præcipuis curis,quæ principi incumbunt,hæc debet eſſe, ne ea prouincia, quod eſt imperij caput,externæ opis indigeat,hoc eſt,ne ea,quæ ad victum ſunt neceſſaria, neceſſitate aliunde petãtur; ne vita populi aliarum gentium victoriis,per incerta maris,ac tempeſtatum quotidie voluatur. hæc cura omiſſa funditus remp.trahit.*

i *Alia ad neceſſarios vſus,alia ad voluptates parantur. Illorum cura omnibus rebus præuerti debet;hanc omitti ſæpiùs æquum eſt.quippe inanibus nititur,qui ijs fretus viuit,quæ tantùm voluptatis gratia inuenta ſunt.*

k *Duo præcipuè videntur eſſe munia principis;prius,ac præcipuum eſt,vt nihil eorum prætermittat, quæ pertinent ad ſecuritatem populorum. Quæ ſecuritas non ſolùm in eo conſiſtit,vt arceat hoſtes externos,ſed vt prouideat,ne ea prouincia,quod caput imperij eſt,opis externæ indigeat: Alterũ, vt internæ concordiæ proſpiciat: id quod aſſequetur, ſi præſtabit vt vitia pellantur è rep.& in ea virtus colatur.huc duplici via perueniet, legibus,& innata ciuibus virtute,& pudore peccandi.*

medendum est. [a] Nos pudor, pauperes necessitas, diuites satias [b] in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus tantam [c] industriam ac seueritatem pollicetur, vt ire obuiá quear, hunc & laudo, & [d] exonerari laborum meorum partẽ fateor. Sin accusare vitia volũr, dein cùm gloriam eius rei adepti sunt, simultates faciunt, ac mihi relinquunt, Credite P. C. [e] me quoque non esse offensionum auidum, quas cùm graues, & plerunque iniquas pro Rep. suscipiam, inanes & irritas neque mihi aut vobis vsui futuras iure deprecor. Auditis Cæsaris literis, remissa ædilibus talis cura. luxusque mensæ à fine Actiaci belli, ad ea arma, quis Serg. Galba rerum summam adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti [f] paulatim exoleuere. Causas eius mutationis quærere libet. [g] Dires olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes studio magnificentiæ prolabebantur. Nam etiam tum plebem, socios, regna [h] colere, & coli licitum: vt quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas illustrior habebatur. Postquam cædibus [i] sæuitum, & [k] magnitudo famæ exitio erat, cęteri ad [k] sapientiora conuertere: simul noui homines è municipiis & coloniis, atque etiam prouinciis in senatum crebrò [a] adsumpti

i à principibus.

a Non modò à principibus, sed à priori populo qua de re vide orationẽ Claudij Cæsaris lib. xi. Annal.

OBSERVATIONES.

a *Quàm prouida natura est, quæ vnicuique remedium illius vitij, quo laborat, non aliunde, quàm ab vno se petere voluit? principes quidem, & præpotentes homines, quibus impune peccare licet, pudor; pauperes necessitas; diuites satias in melius mutare debet. quippe superuacuum est, leges morari, quibus vitia puniantur, aut coerceantur, cùm in sua persona eam quisque legem habeat, cui obtemperare si animum inducet, vitijs intra animam medebitur.*

b *Omnium legum finis est, vt homines in melius mutent.*

c *Duabus potissimùm rationibus magistratus ire obuiam vitijs; industria, & seueritate. illa, ne peccetur, hæc ad vindicanda peccata.*

d *Cùm singuli magistratus fungantur officio suo, partẽ laborum principis exonerare dicuntur; quia penes vnum principem sunt munia omnium magistratuum. vt lib. 1. dictum est.*

e *Princeps qua maximè ratione potest, debet vitare offensiones, & simultates, præsertim inanes & irritas. certè singulorum sibi beneuolentiam conciliabit, cùm vnusquisque de se iudicium verebitur. Itaque si quando animaduersione, aliaue re odiosa in rep. opus est, ad hanc grauatè accedat; neque tã ipse eo fungatur munere, quàm totum negotium ijs magistratibus mandet, quorum ea procuratio est.*

f *Ferè fit, vt, quæ legum seueritate corrigi non possunt, hæc tempore exolescant.*

g *His sunt ferè gradus eorum, quæ homines prima ducunt; nempe, vt primùm parentur diuitiæ, ex quibus nobilitas, & ex vtroque magnificentia; cuius finis est, plebis fauorem, socios, regna, & clientelas complecti: & ex his potentiam, famam, & claritudinem adipisci.*

h *In ea rep. quæ constat ex æqualibus, nunquam cuiquam debet esse licitum, plebem, socios, & regna priuatim colere, & pariter ab ijs coli. cùm experientia satis doceat, nimiam hãc priuati ciuis potentiã tandem in reip. perniciem erumpere. huius rei nullum testimonium illustrius est, quàm ipsa resp. Romana, cuius seruitus à nimiis opibus, & intoleranda singulorum potentia profecta est.*

i *Sub principe suspitioso, claritudo, & magnitudo famæ persæpe exitio est. certè sub tyranno is tantum periculorum immunis est, qui contemptu tutus est.*

k *Nulla re magis coercetur luxus, ac cætera vitia, quàm sæuitia principis. nam quemádmodum nimia licentia omnes fimus deteriores; ita sæuiente principe in fortunas, & vitam hominum, haud dubium est, omnes ad sapientiora conuerti.*

dome-

[a] domesticam parsimoniam intulerunt. & quanquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam peruenirent, [b] mansit [c] tamen prior animus. Sed præcipuus [d] adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium [e] inde in principem, & æmulandi amor, [f] validior quàm pœna ex legibus & metus: nisi fortè [g] rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; [h] nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. verùm hæc nobis maiores: [i] certamina ex honesto maneant. Tyberius fama [k] moderationis parta, quòd ingruentis [l] accusatores repressérat, mittit literas ad senatum, quîs potestatem tribunitiam Druso petebat. Id summi fastigij vocabulum Augustus reperit, [l] ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. Marcum deinde Agrippam socium eius potestatis; quo defuncto, Tyberium Neronẽ delegit, [m] ne successor in incerto foret: sic cohiberi prauas alio- l. Iarua.

OBSERVATIONES

a *Ferè fit, vt, quod quisque domi didicit, id in publicum afferat.*

b *Quanti quæso fieri debet is, qui aut fortuna, aut industria ad potentiam, magnasque opes euectus est, pristinum tamen animum, nempe, prioris fortunæ memorem, pristinamque parsimoniam retinet?*

c *Non qui fortunam mutat animum mutat.*

d *Non satis laudari potest princeps is, qui cùm ex tenui fortuna ad id fastigij euectus sit, tamen astrictum morem, nempe, antiquum cultum, victumque retinet.*

e *Quibus moribus est princeps, hos nemo non æmulatur.*

f *Cùm obsequium in principem, & æmulatio morum illius multò validior sit, quàm pœna ex legibus, & metus, siquid princeps præstari ab ijs, quibus imperat, vehementer cupit, incipiat ipse. quippe, cæteri ipsius factum haud dubiè æmulabuntur: nec vlla lex efficiendis in quæ tendit, validior est.*

g *Maximi viri semper in ea sententia fuerunt, vt existimarint, nunquam res hominum in vno statu manere; sed rebus cunctis inesse quendam veluti orbem; vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.*

h *Admiratores antiquitatis, & contemptores sui sæculi, hoc est ij, quibus nihil probatur, nisi quod à veteribus institutum, aut factitatum est, errant, ac vehementer quidem errant: siquidẽ satis constat, propter vices temporum, & rerum, non omnia apud veteres esse meliora, quàm quæ hodie fiunt, sed nullam esse ætatem bonorum adeò sterilem, quæ non multa laudis, & artium imitanda posteris ferat.*

i *Quæ nobis maiores laudabilia reliquerunt, ea ita æmulari debemus, vt cum ipsis ex honesto certemus.*

k *Princeps magnam moderationis famam sibi paris, cùm eorum violentiam reprimit, qui in fortunas priuatorum impetum facturi erant, vt iniquis rationibus fiscum, & ærarium augerent.*

l *Supra sæpiùs obseruaui, id quod ex hoc loco aperte colligi potest: Nunquam non cauendum esse nouo principi, vt superbos titulos assumat. cæterùm eo dignitatis vocabulo appellari debet, quod cætera imperia præmineat. hæc autem appellatio non noua, & inusitata, sed vetus, grata, populoque accepta esse debet. hoc pacto nihil noui in remp. inducet; ac nihilominus summum fastigium ipse vnus insidebit, non contradicente populo, sed sedulò præstante ei studia, & beneuolentiam.*

m *Hoc potissimùm princeps curare debet, ne successor in incerto sit. id autem assequetur, si interim dũ superstes est, eum quem sibi successorem destinat, eliget collegam, & participem summæ potestatis. quo facto haud dubium est, prauas aliorum spes cohiberi. hoc supra suo loco latiùs obseruaui.*

rum ſpes rebatur; ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini fidebat. [a] Quo tunc exemplo Tyberius Druſum ſummæ rei admouet, cùm [b] incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuiſſet. Sed principio literarum [c] veneratus deos, vt conſilia ſua Reip. proſperarent, modica de moribus adulescentis, neque in [d] falſum aucta retulit: eſſe illi [e] cõiugem & tres liberos, [f] eamque ætatem, qua ipſe quondam à diuo Auguſto ad capeſſendum hoc munus vocatus ſit. Neque nunc [g] properè, ſed per octo annos capto experimento, [h] compreſſis ſeditionibus, compoſitis bellis, triumphalem & bis conſulem, [i] noti laboris participem ſumi. Præceperant animis orationem patres, [k] quò quæſitior adulatio fuit. nec tamen repertum, [l] niſi vt effigies principum, aras deũm, templa & arcus, aliaque ſolita cenſerent: niſi quod M. Sillanus ex [m] cõtumelia [1] conſulatus, honorem principibus petiuit: dixitq; pro ſententia, vt [n] publicis, priuatiſque monimẽtis, ad memoriam temporum, non conſulum nomina præſcriberẽtur, ſed eorum [2] qui tribunitiam poteſtatem gererent. At-

1 non adepti.

2 principum.

OBSERVATIONES.

a *Præcipuas res geſtas illius, qui autor fuit principatus, & monarchiæ, ſucceſſor ſingillatim meminiſſe debet, nempe cuius exemplo, cùm res poſtulat, ipſe vti, & quibus artibus imperium partum eſt, iiſdem teneri, & propagari poſſit.*

b *Princeps prudenter facit, ſi inter eos qui pari adfinitatis gradu ipſum contingunt, cùm de ſummo honore & ſucceſſione agitur, iudicium tenet integrum, ne præteritus ſe poſtpoſitum indignatus aliquid turbarum det.*

c *Literæ, & edicta principis hoc principium continere debent, nempe, preces, quibus à Deo petat, vt ſua conſilia reip. proſperet.*

d *Si quæ à nobis dicuntur, ita credi volumus, ea in falſum minimè augeri oportet.*

e *Cæterũ paribus, de eo cõmodiùs ſentiũt homines, cui eſt cõiunx, & liberi, quàm de eo, qui celebs eſt.*

f *Quæ ætas propior eſt iuuentuti, quàm pueritiæ, illa maximis rebus adminiſtrandis tam videtur eſſe par.*

g *Iuuenti principatus moli præfici non debet is, qui tunc primùm, ac properè capeſſat remp. ſed qui iam multos per annos capto experimento, rebuſque geſtis noto labori admoueatur.*

h *Comprimere ſeditiones, componere, & patrare bella, deuictis hoſtibus triumphare, ſummos magiſtratus cum ſumma laude gerere, eſt munia principis ſuſtinere.*

i *Satis ſciunt principes, imperium, & principatum aliud eſſe nihil præter merum laborem. nam faſciam regis ſolue, multum mali ſub illa latet, vt eſt apud Senecam epiſt. 81. quod ſi princeps ab labore in otij & voluptatis caſtra transfugit, principis ponit, & non modò priuati, ſed & nequam hominis perſonam induit.*

k *Hoc adulatio eſt quæſitior, quò magis, quonam ſpectet princeps animo præcipitur.*

l *Adulationis interdum adeò nullus eſt modus, vt, non ſolùm quæ hominibus tribui ſolita ſunt, cuiuſmodi ſunt arcus, ſtatuæ, effigies, nomen tam publicis, quàm priuatis mandatum monimentis; verum etiam quæ Diis immortalibus, ea & hominibus ſæpe deterrimis ſacrentur, ac tribuantur; quales ſunt, aræ, templa, & diuini cultus.*

m *Callidi homines ad quæ ſummo ſtudio peruenire non potuerunt, iis, quæ re maximè poſſunt, illudunt.*

n *Qui maximus honos viro principi tribui videtur poſſe, eſt, vt, tam publicis, quàm priuatis monimentis, quæ ſcribuntur ad memoriã temporum, ipſius nomen præſcribatur. hodierno die nomen Domini, ac præterea Pontificis, Cæſaris, aut principis illius, cuius in ditione eiuſmodi monimenta conficiuntur, præſcribitur.*

que

que Haterius cùm eius diei ſenatusconſulta aureis literis figenda in curia cenſuiſſet, [a] deridiculo fuit, [b] ſenex fœdiſſimæ adulationis tantùm infamia vſurus. Inter quæ prouincia Africa Iunio Blæſo prorogata. Seruius Maluginenſis Flamen dialis, vt Aſiam ſorte haberet, poſtulauit, fruſtra vulgatũ dictitans non licere Dialibus egredi Italia: neq; aliud ius ſuũ quàm Martialiũ, Quirinaliumq; Flaminũ: porrò ſi hi duxiſſent [1] prouincias, cur dialibus id vetitum? nulla de eo populi ſcita, nõ in libris cęremoniarum reperiri. Sæpe Pontifices dialia ſacra feciſſe, ſi Flamen valitudine, aut munere publico impediretur. duobus & ſeptuaginta annis poſt Cornelij Merulæ cædem neminem ſuffectum: neque tamen ceſſauiſſe religiones. Quòd ſi per tot annos poſſit non creari, nullo ſacrorum damno, [c] quantò faciliùs abfuturum ad vnius anni proconſulare imperium? Priuatis olim [d] ſimultatibus effectum, vt à pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc deûm munere ſummum Pontificum etiã [e] ſummum hominum eſſe, non [f] æmulatione, non odio, aut priuatis affectionibus obnoxium. Aduerſus quæ cum augur Lentulus, aliique variè diſſererent, eò decurſum eſt, vt Pontificis Max. ſententiam opperirentur. Tyberius dilata notione de iure Flaminis, decretas ob tribunitiam Druſi poteſtatem ceremonias [g] temperauit, nominatim arguens inſolentiam ſententiæ, [h] aureaſque literas contra patrium morem. Recitatæ & Druſi epiſtolæ quanquam ad modeſtiam flexæ, pro [i] ſuperbiſſimis accipiuntur. Huc decidiſſe cuncta, vt, ne iuuenis quidem [k] tanto honore accepto, adiret vrbis deos, ingrederetur ſenatum; auſpicia ſaltem gentile

1. forte.

OBSERVATIONES.

a *Fœdiſſima adulatio vel ipſis adulatoribus deridiculo eſt.*

b *Quid ſene adulatore fœdius?*

c *Multò faciliùs ferri poteſt vt aliquis magiſtratus, aut Flamen abſit ab ciuitate, quàm vt omnino non creetur. quòd ſi res ipſa docuit, eo interdum Remp. carere poſſe, ſanè & illud ferri poteſt, vt is aliquo ſpatio temporis reip. cauſa abſit; cùm multò minus damni accipiatur à magiſtratu abſente, quàm ſi is nullus omnino ſit.*

d *Quæ ob priuatas ſimultates in remp. inducta ſunt, ad exemplum trahi minimè debent.*

e *Princeps eſt ſummus hominum.*

f *Vt princeps cæteris hominibus dignitate præſtat, ita nec æmulatione, nec odio adfici, nec priuatu ſtudiis, & affectionibus obnoxius eſſe debet: qui enim his afficitur, non principis, ſed priuati animum gerit.*

g *Princeps nimios honores, nimiaſque & ideo odioſas cæremonias adulatorum ſtudio decretas temperare debet. quòd ſi quid fortè, quod ad eam rem attinet, aduerſus mores, & cõſuetudinem decretum eſt, id ſibi non eſſe placitum palam faciat.*

h *Nihil in rebus mortalium tantum eſt, vt aureis literis ſcribendum eſſe videri poſſit.*

i *Quæ à potentioribus, ac principibus viris multitudini haud multùm probatis, licet modeſtè, agantur, aut dicantur, tamen ſæpe pro ſuperbiſſimis accipiuntur.*

k *Cui inſoliti, ſummique honores delati ſunt, ſi non ſuperbus, & ingratus haberi vult, non per literas, ſed præſens iis gratias agere debet, quorum ſtudiis, & ſuffragiis honores adeptus eſt. qui enim quod præſens facere & debet, & poteſt, id per literas agit, huius factum nonniſi pro ſuperbiſſimo accipi poteſt.*

apud ſolum inciperet. Bellum, ſcilicet, aut diuerſo terrarum diſtineri, litora & lacus Campaniæ tum maximè peragrantem: ſic imbui [a] rectorem generis humani, id primum è paternis conſiliis diſcere. Sanè grauaretur aſpectum ciuium ſenex imperator, [b] feſſamque ætatem, & actos labores
1. Hic aliquid puto deſiderari
prætenderet: Druſo quod niſi ex adrogantia impedimentum? [c] Sed Tyberius vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatui præbebat, poſtulata prouinciarum ad diſquiſitionem patrum mittẽdo. Crebreſcebat enim Græcas per vrbes licentia atque impunitas [d] aſyla ſtatuẽdi. Complebantur templa peſſimis ſeruitiorum. Eodem ſubſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpectique capitalium criminum receptabantur. Nec vllum ſatis [2] validum imperium erat coërcendis ſeditionibus
2. ſic alibi, validus ſpernendis rumoribus.
populi, [e] flagitia hominum vt ceremonias deûm protegentis. Igitur placitum [f] vt mitterent ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quod falſò [g] vſurpauerant [h] ſponte omiſere. Multæ vetuſtis ſuperſtitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. [3] Magnaque eius diei ſpecies fuit, quo ſenatus maiorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanã valuerãt decreta, ipſorumq; numinum religiones in-
3. luculentius & in ſignis ille dies fuit

OBSERVATIONES.

a *Principes ſunt rectores hominum.*

b *Seni principi ſeſſam ætatem, & actos labores prætendenti concedi otium, & ſolitudo, ſine inuidia, poteſt. iuueni, ſi ſe hominum oculis ſubtrahit, nonniſi adrogantiæ id adſcribi poteſt.*

c *Princeps nouus quibus maximè poteſt, quæſitiſſimis rationibus principatum ſibi firmare, hoc eſt, nihil eorum, quæ pertinent ad corroborandam ſummam poteſtatem prætermittere debet; atque interim, imaginem aliquam libertatis, veteriſque reipub. nonnunquam ſenatui, & populo præbere, qua ſe oblectet, interim dum ipſe planè libertatem pergit corrumpere.*

d *Aſyla ſunt loca ſacra, & religione tuta, non ideo inſtituta, vt iis flagitia hominum protegãtur, atque impunitas nequiſſimo cuique, tam in reip. perniciem, quàm in priuatorum fraudem proponatur; ſed vt eò confugiant venia, & miſericordia digni.*

e *Imperita multitudo ſolet cõfundere quæ ſeparari debent. quippe Deûm cæremoniæ, ne polluantur, protegi debent; ſed flagitioſorum hominum cauſam religione miſcere, hoc certè eſt pietate impietatem protegere.*

f *Cùm ciuitates, & prouinciæ inter ſe adeò ſunt diſcordes, vt aliæ in alias multa ſeditioſè, violenterque admittant, non temerè princeps in hanc, aut in illam partem inclinare, ſed priùs cauſam cognoſcere ſummo ſtudio, ſummaque diligentia debet. cognitio autem in eo conſiſtit, vt cuiuslibet ciuitatis, aut prouinciæ iura, quibus quæque nititur, ad principem per legatos, à quibus de tota re doceri poſſit, mittantur.*

g *Falſæ vſurpationis nullum eſt ius.*

h *Vtinam ij omnes, qui ſe nullo iure, ſed ſola pervicacia niti intelligunt, ſponte litem, & certamina omittere priùs, quàm cauſa cadant, in animum inducere poſſent. præclariùs certè cum ipſis ageretur.*

i *Haud dubiè magna eius diei ſpecies eſt, quo die aliquid inſigne, & inuſitatum apud principem, aut in ſenatu actum eſt. porrò nihil neque maius, neque illuſtrius tractari poteſt, quàm maiorum inſignia facinora, ſociorum pacta, regum honorifica erga nos decreta, denique numinum religiones: & cætera de eodem genere.*

tro-

trospexit, [a] libero, vt quondam, quid firmaret, mutaretue. Primi omniũ Ephesij adiere memorantes, nõ, vt vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos; esse apud se Cenchrium amnem [a] locum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, adnisam, edidisse ea numina: deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas Iouis iram vitauisse. Mox liberum patrem bello victorem, supplicibus Amazonum, quæ [b] aram insederant, ignouisse. Auctam hinc, concessu Herculis, cùm Lydia potiretur, ceremoniam tẽplo, neque Persarum [3] ditione diminutum ius. Post Macedonas, dien nos seruauisse. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ cõstitutis nitebantur. quorũ ille Antiocho, hic Mithridate pulsis, fidem, atq; [c] virtutem Magnetum decorauere, vti Dianæ Leucophryenæ perfugium inuiolabile foret. Aphrodisienses posthac, & Stratonicenses dictatoris Cæsaris, ob vetusta in parteis merita, & recens diui Augusti decretũ adtulere. [d] Laudati quòd Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent. Sed Aphrodisiensium ciuitas, Veneris, Stratonicensium, Iouis, & [4] Triuiæ religionem tuebantur. Altiùs Hierocæsarienses exposuere, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perpennæ, Isaurici, multaque alia imperatorum nomina, qui non modò templo, [e] sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerãt. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri autor Aerias, pòst filius eius Amathus Veneri Amathusiæ, & Ioui Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent. Auditæ aliarum quoque ciuitatum legationes. Quorum copia fessi patres, & quia [f] [5] studiis certabatur, consulibus [6] permisere vt perspecto iure, & si qua iniquitas inuolueretur, [g] rem integrã rur-

a hæc est, illa imago antiquitatis quam supra dixit.

a lege, lucum, vt Ortygia sit locus, quem Cenchrius irrigabat.

3 imperio.

4 I. Dianæ, Virg. 6 Æneid. Atque vbi Phœbi, Triuiæque sacerdos.

5 magis quàm amore religionis.

6 Gell. 14. Att. Cuius rei iudicium princeps senatui, senatus consulibus permisit.

OBSERVATIONES

a *Quæ res ad alicuius disquisitionem à principe missa est, is de ea liberè censere potest quid firmet, quid item mutet. id quod præcipuè verum est, si eius rei arbitrium à principe ad amplissimum ordinem missum est.*

b *Qui aram insedit, huic veniam, propter loci sanctitatem, quamuis noxio dari æquum est.*

c *Cuius ciuitatis fides, & virtus rebus in dubiis planè perspecta est, huic, ad perpetuam rei memoriam, & gratianimi argumentum concedi à principe potest, vt, quod ibi templum alicui numini sacrum est, id sit asylum, hoc est, perfugium inuiolabile.*

d *Qui hostium infensissimorum impetus constanter pro gloria, & salute nostra sustinuerunt, his, etiam post multorum annorum ambitum publicè, eius rei occasionem nacti gratias agere, & referre, & præclara erga nos merita laudare debemus.*

e *Non modò templis, sed & iis locis, quæ circa templa quaquauersus multos pedes sunt, eadem sanctitas, quæ templorum est, tribui solet.*

f *Vix inde veritas elici potest, vbi studiis certatur.*

g *Cui princeps disceptationum cognitionem extra ordinem permisit, eam alij permittere ipse potest. differentia tamen in eo est; quòd hic posterior non iudicat sed perspecto iure, & iniuria, integrum iudicium illi, à quo ius cognoscendi accepit, seruat.*

sum ad senatum referrent. Consules super eas ciuitates, quas memoraui, apud Pergamum, Æsculapij compertum asylum retulerũt: cæteros [a] obscuris ob vetustatem initiis niti. Nam Smyrnæos oracului Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint: Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiẽ, ædemque iussi sint. Propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum: neque minùs Milesios Dario rege vti, sed cultus numinum vtrisque Dianam, aut Apollinem venerandi. [1] Petere & [2] Ctetenses simulacto diui Augusti. Factaque senatusconsulta quis multo cum honore, [3] modus tamen præscribebatur, iussique ipsis in templis facere aras sacrandam ad [4] memoriam; neu [b] specie religionis in ambitionem delaberentur. Sub idem tempus Iuliæ Augustæ valitudo attox, necessitudinem principi fecit festinati in vtbem reditus, [c] syncera adhuc inter matrem filiumque concordia, siue occultis odiis. Neque enim multò ante, cùm haud procul theatro Marcelli effigiem diuo Augusto Iulia dicaret, Tyberij nomen suo postscripsetat. [d] Idque ille credebatur, vt inferius [e] maiestate principis, [f] graui & dissimulata offensione abdidisse. Sed tum supplicia diis, ludique Magni ab senatu [i] decernuntur, quos Pontifices, & Augures, & Quindecimuiri, Septẽuiris simul & sodalibus Augustalibus edederent. Censuerat L. Aponius vt fœciales quoque iis ludis præsiderent. Contradixit Cæsar, [g] distincto sacerdotiorum iure, & [h] repetitis exẽplis. Neq; enim vnquã fœcialibus hoc [i] maiestatis fuisse. Ideo Augustales adiectos, quia propriũ eius domus sacerdotium esset, pro qua vota persoluerentur. [k] Exequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore. quod præcipuũ

1 petierc. 2 ius asyli. 3 vtendi asyli. 4 Senatusconsulti eo die facti. 5 ob valetudinem Augustæ.

OBSERVATIONES.

a *Ea neque certa, neque comperta dici possunt, quæ obscuris, ob vetustatem initiis nituntur.*

b *Cùm disceptatur de rebus sacris, imprimis cauendum est, ne specie religionis, nimiis studiis, in ambitum, & cætera vitia delabamur. id quod hodie frequentissimum est.*

c *Inter coniunctissimas principum personas rarò est syncera concordia; quin multis in rebus deprehendatur subdola, & occultis odiis subnixa.*

d *In locis publicis imago seu nomen principis nullius, quisquis ille est, (ne matrem quidem excipio) imagini, aut nomini postponi debet; cùm id inferius maiestate principis sit. si secus fit, iure princeps offenditur.*

e *Vna principis maiestas cuncta mortalium superemineat.*

f *Grauissimas quasque offensiones principes dissimulare, & abdere, donec eas proferendi tempus adsit, solent.*

g *Sicut cæterarum rerum, ita quoque sacerdotiorum iura minimè confundi, sed distingui oportet; ne munia aliquorum propria mera usurpatione ad alios transferantur.*

h *Cùm probatio solis exemplis nititur, ea ex antiquitate repeti si opus est, debent.*

i *Præsidere ludis, ideo erat species quædam maiestatis, quòd in populus Rom. victor omnium gentium mirificè delectabatur.*

k *Non hoc præcipuum munus illius est, qui Annales scribit, vt singula & pusilla quæque exequatur. sed earum rerum prætermittat nullam, quæ res aut honesto, aut notabili dedecore sunt insignes, scilicet, virtutes sileantur; vtque prauis dictu, factisque ex posteritate, & infamia metus sit; nempe, vt homines ad virtutes amplectendas incitentur; simulque vitia odisse discant.*

mu-

munus annalium reor:ne virtures fileantur, vtque prauis dictis factisque ex posteritate & [a] infamia metus sit. [b] Cæterùm tempora illa adeò infecta,& adulatione sordida fuere, vt non modò primores ciuitatis,quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum, qui prætura functi, multique etiam pedarii senatores certatim exurgerent, fœdaque & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium quoties curia egrederetur,Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, O HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS. Scilicet,etiam illum,qui libertatem publicam nollet,tam proiectæ seruientium patientiæ tædebat.Paulatim dehinc ab [d] indecoris ad infesta [e] trãsgrediebantur. C.Sillanum proconsulem Asiæ repetundarum à sociis postulatum [f] Mamercus Scaurus è consularibus , Iunius Otho Prætor, Brutidius Niger Ædilis simul corripiunt, obiectantque violatum Augusti numen,spretam Tyberij maiestatem..Mamercus antiqua exempla iaciens,L.Cottam à Scipione Africano,Ser.Galbam à Catone Censorio, P.Rutilium à M.Scauro accusatos: [g] videlicet,Scipio & Cato talia vlciscebantur, [h] aut ille Scaurus,quem proauum suum , opprobrium maiorum Mamercus [i] infami opera [k] dehonestabat. Iunio Othoni literarium ludum exercere [l] vetus ars fuit,mox Seiani potentia senator, [l] ob- 1. de quo vide lib. 6.

OBSERVATIONES.

a *Turpitudines,& vitia comitem infamiam necessariò secum trahunt.*

b *Hæc est natura noui principatus, vt omnia sint infecta sordida fœdaque adulatione; idque adeò, vt, non tam plebi, & obscuris hominibus , quorum parum admodum , aut nihil interest adulari, quàm ipsis viris clarissimis,quorum verba & vultus princeps diligentissimè obseruat,eaque sæpiùs in crimen detorquet , ideoque suis in illum obsequiis claritudinem suam protegere debent , nec esse sit liberè fateri & exclamare, nimia & fœda esse.*

c *Etsi nouus princeps in eo totus est, vt ipsa pristinæ libertatis vestigia deleat, tamen si,quibus imperat, seruiunt verius , quàm parent , haud dubiè & ipsum tam proiecta seruientium patientiæ tædet,cùm præclarius sit liberos regere,quàm seruis imperare ; adeò seruitus est odiosa,etiam illi, cuius in rem est. hinc vox illa Tiberij; o homines ad seruitutem paratos.*

d *Principem adulari indecorum est ; at sæuitia accusationum,& obiectandis criminibus,& iis,qui innocentia tuti esse debent perniciem adferre, infestum,& exitiosum est.*

e *Qui sibi indecora licere existimat,hic paulatim ad infesta transgreditur ; ita sensim à virtute ad ea,quæ indifferentia, i. quæ nec vitia,nec virtutes videri possunt,transitur ; denique ex his ad atrocissima vitia,summaq; scelera citatissimo cursu peruenitur.adeò periculosum est virtutẽ declinare.*

f *Exempla nonnisi vera, & similia adduci ex antiquitate debent.*

g *Cui sunt maiores viri præstantissimi,ipse autem cùm ab illorum virtute & præstantia alienum & degenerem se præstet,eos tamen,eorumque facta adducere non veretur,huic verò illud obiectari vere potest,esse ipsum opprobriũ maiorum suorum,infami vita illorũ præclarissimã dehonestans.*

h *Non omnis opera , quæ principi præstatur, vt quidam sentiunt, honesta est. Qui enim in eo principi obsequitur,vt innocẽtes falsis criminibus opprimat,is ei non obsequium,sed infamem operam & atrox ministerium præstare dicitur.*

i *Vna virtus homines honestat;sola vitia dehonestant.*

k *Literarium ludum exercere,est artem exercere.*

l *Ferè fit, vt, infimo,& obscuro loco nati , si honores adipiscantur, obscura initia impudentibus ausis polluant.i sola audacia ad maxima quæque nitantur.*

scura initia impudentibus ausis propolluebat: Brutidium [a] artibus honestis copiosùm, & si rectum iter perageret, ad clarissima quæque iturum, [b] festinatio exrimulabat, dum æqualeis, dein superiores, postremò suasmet ipse spes anteire parat. [c] Quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio properant. Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola, & M. Paconius, ille quæstor Sillani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sæuitiæ, captarumque pecuniarum teneri reum. Sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, [d] cùm super tot senatores aduersos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis responderet solus, & orandi nescius proprio in metu, [e] qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non [f] temperante Tyberio, quin premeret voce, vultu, eo quòd ipse creberrimè interrogabar. [g] Neque refellere, aut eludere, dabatur. [h] ac sæpe etiam confirendum erat, [i] ne frustra quæsiuisset. Seruos quoque Sillani, vt tormentis [j] interrogentur, actor publicus mancipio acceperat. [k] Et ne quis necessariorum iuuaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinclum & necessitas silẽdi. Igitur periro paucorũ dierum interiectu, [l] defensionẽ sui deseruit, ausis ad Cæsarẽ codicillis, quibus [m] inuidiam & preces miscuerat. Tyberius quæ in Sillanum parabat, [m] quò excusatiùs

t. reum.
a quæ ab aduersario nobis obiectantur, ea aut fatemur, aut negamus, & refellimus, aut eludimus.
j. lego interrogaretur.

OBSERVATIONES.

a *Qui est imbutus honestis artibus, is ad clarissima quæque recto itinere ire potest.*

b *Præpropera festinatio multos pessum dedit; qui præclaris artibus instructi, si rectum iter perageret, ad clarissima quæque peruenire poterant. quippe longè fallitur, qui æquales, mox superiores, postremò suasmet ipse spes anteire parat.*

c *Omnino præstat sequi ea, quæ tarda sunt, cum securitate, quàm ad ea cum exitio properare, quæ præmatura sunt.*

d *Non est nouum, ipsosmet insontes periclitari, atque adeò opprimi multitudine, & potentia aduersariorum si ipsi soli, hoc est, ab omnibus deserti, & orandi nescij aduersariorum calumnijs respondere cogantur.*

e *Proprius metus, id est, ea formido, quæ non ex alieno sed ex proprio periculo nascitur, non modò orandi nescium, sed exercitam quoque eloquentiam debilitat.*

f *Summa videtur esse principis, aut iudicis iniquitas, si reum aduersariorum multitudine, eloquentia, & potentia oppressum, atque adeò indefensum ipse voce, vultu, crebris interrogationibus insuper vrget, territat, ac premit.*

g *Perdifficile valdeque lubricum est, creberrimè interrogãti iudici, aut ipsi principi respondere. quin sæpe confitendum est, ne frustra quæsierit.*

h *Etsi principes turpiter labuntur, & peccant, nunquam tamen aut errasse se, aut quidquam frustra fecisse videri volunt.*

i *Maiestatis crimen vsque eò est odiosum, vt vinculum, & necessitas silendi imponatur cuilibet necessariorum, ne periclitantem iuuent; nempe, ne & ipsi eodem crimine contacti videantur.*

k *Innocentia sæpe oppressa cogitur defensionem sui deserere, seque aduersariorum potentiæ, & iudicis sæuitiæ permittere.*

l *Non est nouum, innocentem oppressum liberas voces emittere, quibus totius criminationis inuidia in iudicem transfertur.*

m *Quæ facere instituimus, etsi sunt iniqua, tamẽ excusatiùs accipiuntur, si aliquod simile facti exemplum adduci potest.*

excusa-

sub exemplo acciperentur, libellos diui Augusti de Volesо Messàla eiusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari iubet. Tũ L. Pisonem sententiã rogat.[a] Ille multùm de clementia principis præfatus, aqua atq; igne Sillano interdicendũ censuit, ipsumq; in insulã Gyarũ relegandũ. Eadẽ cæteri, nisi quòd Gn. Lentulus separanda Sillani materna bona, quippe alia parente geniti, reddendaq; filio dixit, adnuẽte Tyberio. At Cornelius Dolabella dũ adulationẽ longiùs sequitur, increpitis C. Sillani moribus addidit,[b] ne quis vita probrosus, & opertus infamia prouinciam sortiretur,[1] idque princeps diiudicaret. Nam à legibus delicta puniri. Quantò fore mirius in ipsos, melius in socios,[c] prouideri ne peccaretur? Aduersum quæ disseruit Cæsar: non quidẽ sibi[d] ignara quæ de Sillano vulgabantur,[d] sed non ex rumore statuendum.[e] multos in prouinciis contra quàm spes aut metus de illis fuerit, egisse.[f] excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios.[g] neque posse principem sua scientia[1] cuncta complecti; neque expedire,[h] vt ambitione aliena trahatur.[i] ideo leges in facta constitui, quia[k] futura in incerto sint. sic à maioribus institutum, vt si antissent delicta, pœnæ sequerentur.[l] ne verterent sapienter reperta, & semper placita.[m] satis[4] onerum

1. vitæ, & moribus vnusquisque subiret, & censeretur. 2. Hic lo. 14. An. nam & eum damnatum est, qui prætextato obiecta proditionis crimina dedit. quia non decrat in quærendo, sed ipse absentium fatum.

4. non sat. quod ad illud onus quod sufficeret quod maximũ est, cuique vitæ parendum, aliud insuper accedat.

OBSERVATIONES.

a *Optimi senatorii munus est, si principis ingenium nouit esse promptum ad asperiora, & sæua, cum blanda oratione ad humaniorem sententiam hortari. id assequetur, si ei clementiæ laudem, quamuis falsò, tribuet: neque enim hoc tam dici potest dedecus fœdæ adulationis, quàm prudentissima ratio iuuandi periclitantem.*

b *Imprimis princeps diligenter cauere debet, ne cui vita probroso, & infami prouinciã permittat: ne quales homines prouinciis, gentibusque præficit, tales ipse existimetur, atque ex illorum ingenio iudicetur.*

c *Non hoc solùm à principe, & summo magistratu expectatur, vt legibus admissa delicta puniant; sed multò magis vt prouideant, ne peccetur. nam, vt supra obseruaui ex Platone, & Seneca, nemo prudens punit, quia peccatum est; sed ne peccetur.*

d *Etsi quæ iactantur in vulgus non ignorat princeps, ei tamen nihil est ex rumore statuendum, præsertim in rebus arduis, & magni momenti.*

e *Non ideo princeps ob solos sinistros de aliquo sermones, qui fortè à multitudine habentur, impediri debet, quominus magna munera, & maximarum rerum administrationem ei committat. fit enim plerunque, vt multi, contra quàm homines sperarunt, præclarè in re sibi commissa versentur.*

f *Vt diuersa sunt hominum ingenia, ita quidam magnitudine rerum excitantur ad optima quæque; & hi sunt excelso animo. alij verò hebescunt, ac ignauia torpent.*

g *Etsi princeps est vigilantissimus, nunquam tamen cuncta sua scientia complecti potest.*

h *Indecorum est principi aliena ambitione trahi, id est, statuere quid facto opus sit, non suo, sed huius aut illius arbitratu; hoc est, priuatorum adfectionibus, vt supra dixit, immixtum esse, ijsque trahi.*

i *Si princeps præscire quid quaque de re futurum sit, posset, nullis opus esset legibus: quippe prouideret ne peccaretur. sed quia futura in incerto sunt, ideo leges constitutæ sunt non in eas quæ futura sint, necne incertum est, sed in facta, & scelera iam admissa. ideo à maioribus prudenter institutum est, vt non aliter pœnæ legibus constitutæ sequerentur, quàmsi priùs delicta anteissent.*

k *Quia futura in incerto sunt, de ijs statui nihil potest.*

l *Nimiæ temeritatis est, sapienter à maioribus reperta, & semper placita temerè vertere, i. abolere.*

m *Non debent principes postulare, vt sibi plus onerum, quàm ferre possunt, imponatur; hoc est, vt ad onus cuncta regendi aliæ curæ insuper accedant: cùm illæ quà legibus, quà cæteris magistratibus, quà tempori, & euentui committendæ sint.*

principibus, satis etiam [a] potentiæ: [2] minutura, [3] quoties gliscat potestas; nec [b] vtendum imperio, vbi legibus agi possit. [c] Quantò ratiot apud Tybetium [d] popularitas, [4] tantò lętioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, [e] si [5] propria ira non impelleretur, addidit, insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum esse: darent Iuniæ familiæ, & vito quondam ordinis eiusdem, Cytheram potiùs concederet. [f] Id sororem quoque Sillani Torquatam priscæ sanctimoniæ virginem expetere. In hanc sententiam facta discessio. Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum maiestatis postulatum [h] quòd effigiem principis promiscuum ad vsum argenti vertisset, [h] recipi Cæsar inter reos vetuit, palam aspernante Ateio Capitone, [i] quasi [6] per libertatem: non enim debere eripi patribus vim statuendi, neque tantum maleficium impune habendum [k]: sanè lentus in suo dolore esset, Reip. iniurias ne latgiretur. [l] Intellexit hæc Tyberius vt erant magis quàm vt dicebãtur, perstititque

1. vt non minùs principibus esse debeant.
2. minuta sunt ira.
3. quoties augebitur, aut dabitur principibus potestas, eiusdem minuendi & onera, & potentiam quam nunc habent ad quod erit, tanta leges, quæ vi Fact. aut, in rep. tunc erunt vice principis, locũ obtinebunt tunc adeò vt rarò sit necesse confugere ad manum principis, eiusq; potestatẽ implorare, aut eam quæ legi esset, vt opus conferre
4. hc hb. a. milies scitè unum ea municipia collocatũ tãto acceptius in vulgũ, quanto modicis priùs æstimationibus erant.
5. propria aliquã alienatione a lic hon. nec quæ in iis quæ ad resp. pertinerent cõsilio nisi ira vtuntur vel cum periculo offensionis.

OBSERVATIONES.

a *Cùm quicquid oneris, & potentiæ penes principem est eò referri oporteat, vt leges locum obtineant suum, cum id respexerit est, frustra imploratur potentia principis ad coercenda & punienda delicta frustraque in eum confertur potentia illa quæ legum est. Sed cùm legibus suopte ingenio haud satis obtemperatur, satis constat maius onus principi incumbere, atque adeò eius potestatem augeri quorum vtrunque, nempe onus, & potestas principis minuatur, simulatque ea legibus accedent.*

b *Non est vtendum imperio, vbi legibus agi potest, hoc est, in administranda rep. aut coercendis flagitijs adhiberi non sunt leges: quæ si nullæ sunt, aut saltem non eæ, quæ flagitia cohibere possunt, tunc vtendum est imperio, i. ad principis potentiam, quæ est vice legum, confugiendum est.*

c *Quò rarius aliquod virtutis genus in principe conspicitur, hoc lætioribus animis vulgo solet esse acceptum.*

d *Popularitas, hoc est, studio captandæ benevolentiæ populari per ea omnia, quæ multitudini grata sunt, princeps mirum in modum omnes sibi devincit.*

e *Cùm omnes homines, tum verò principes in eo totis esse debent, vt priuata studia, & affectiones, quibus plerunque ad deteriora impelluntur, ponant, & in earum locum sufficiant virtutem: quam qui habet, is non solùm benefaciendi prudens est, sed, ne quid in aliud, nisi benefacere scit.*

f *Etsi reus grauissima quaque pœna dignus videatur, tamen nobilitati, ac dignitati eius, ac præterea consanguineis, hominibus insignibus, dari potest, vt aliquid de atrocitate supplicij dematur.*

g *Non est crimen læsæ maiestatis, eo argento, in quo sit cælata effigies principis, promiscuè vti, vt ineptissimè asserebat Capito. nec repeto exemplum Pauli Prætorij, quod supra adduxi ex Seneca de benef. lib. 3. cap. 26.*

h *Princeps diligenter cauere debet, ne sibi inuidiam & odia hominum conciliet ob frequentes maiestatis accusationes, quas non nisi grauissimas ob causas admittere debet.*

i *Dij boni! quid non homines cogit fœdissima adulatio? certè qui libertatis bona ne summis quidem labris vnquam degustarunt, hi quò fœdiùs adulentur, libertatẽ loquendi, ac statuendi quicquid principi placere putant, obtendunt, ac si sit libertus impurissimo persæpe homini, dictis & factis, turpiter seruitutem seruire.*

k *Est genus hominum, qui in suo dolore sunt lenti, hoc est, quibus tantum ab sua re est otij, vt, quæ sibi priuatim fiunt, has ideo negligant iniurias, vt quæ ad se nihil pertinent, pro his magnas contentiones suscipiant.*

l *Sagacia principis in eo consistit, vt, non tam quid dicatur, quàm quid reuera sit, attendat.*

intercedere. Capito [a] in signior infamia fuit, quòd [b] humani diuinique iuris sciens, [1] egregium publicum, & [2] bonas domi artes dehonestauisset. Incessit dein religio quonam in templo locandum foret donum, quod pro valitudine Augustæ equites Romani vouerant Equestri Fortunæ. nam etsi delubra eius deæ multa in vrbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est ædem esse apud Antium quæ sic nuncupare-
tur, [c] cunctasque ceremonias Italicis in oppidis, emplaque, & numinum effigies iuris atque imperij Romani esse. Ira donùm apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum aduersus Seruium Maluginensem Flaminem Dialem [d] promsit Cæsar: recitauitque decretum pontificum. Quoties valitudo aduersa Flaminem Dialem incessisset, vt Pontificis Maximi arbitrium, [4] ne plusquam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificij neu sæpiùs, quàm bis eundem in annum. Quæ principe Augusto constituta satis ostẽdebant, annuam absentiam & prouinciarum administrationem dialibus non concedi; memorabaturque L. Metelli Pontificis Maximi exemplum, qui Aulum Posthumium Flaminem attinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi [e] proximus erat, conlata. Iisdem diebus Lepidus à senatu petiuit vt basilicam Pauli, Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret, ornaretque. [erat etiam tum in more [5] publica munificentia.] Nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, [f] hostiles exuuias, aut exundantis opes ornatum ad vrbis, & posterùm gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quanquam pecuniæ modicus, auitum decus recoluit. [g] At Pompeij theatrum igne fortuito haustum, Cæsar extructurum pollicitus est, eò quòd nemo è familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompeij. simul laudibus Seianum extulit, tanquam labore, vigilantiaque eius tanta vis vnum intra damnum

1 tego ingenii publicè.
2 t. eloquentiæ & iuris scientiâ cuius veriusque in pace manus vius est.
3 quia malitiæ non ea arte manu conseritur, sed magè ferro tem repetunt.
4 locus haud dubiè corruptus.
5 hoc totum nó adduci potuisse quin sit crasarium.
6 imò priuata potius.

OBSERVATIONES.

a *Ex earum rerum, quæ nihil ad nos attinent, inepta, ac fœda contentione, nihil præter infamiam est expectandum.*

b *Quid turpius dici potest, quàm hominem diuini, & humani iuris scientem publicè, fœditate adulationis bonas artes dehonestare?*

c *Veteres existimarunt templa, & numinum effigies eius esse, cuius in ditione sunt.*

d *In iis, quæ ad remp. pertinent, princeps singularem & fidem, & diligentiam præstare debet. fidem, vt, si quid promisit, id non compellatus, aut admonitus, sed vltro præstet. diligentiam, vt, si id, quicquid est, iusta de causa dilatum forte est, id apposite, hoc est, suo & loco, ac tempore repræsentet.*

e *Qui honos mihi, certas ob causas, non est delatus, is ei, qui mihi loco proximus est, deberi videtur.*

f *Nemo videtur prohibendus esse, quominus hostiles exuuias, aut exundantes opes ad ornamentum vrbis, & posterùm gloriam conferat.*

g *Splendidissimæ familiæ monimenta igne, aut fortuito alio casu absumpta, aut collapsa à principe restaurari, ac denuo exerni, si nullus ex ea familia damno restaurando sufficit, debent, si quidem hoc facto magnificentiam, ac liberalitatem, virtutes in vulgus gratissimas ostendet.*

ſtetiſſet. Et cenſuere patres effigiem Seiano, quæ apud theatrum Pompeij locaretur. neque multo pòſt Cæſar cum Iunium Blæſum proconſulem Africæ triumphi inſignibus attolleret, [a] dare id ſe dixit honori Seiani, cuius ille auunculus etat. Ac tamen res Blæſi dignæ decore tali fuere. Nam Tacfarinas quanquam ſæpiùs depulſus, reparatis per intima Africæ auxiliis, [b] huc adrogantiæ venerat, vt legatos ad Tyberium mitteret, ſedemque vltro ſibi atque exercitui ſuo poſtularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non aliàs magis ſua populique [c] contumelia Rom. indoluiſſe Cæſarem ferunt, quàm quòd deſertor, & prædo [d] hoſtium more ageret. [e] ne Spartaco quidem poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam vrenti (quanquam Sertorij, atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Reſp.) datum, vt pacto in fidem acciperetur, nedum pulcherrimo populi Rom. faſtigio, [f] latro Tacfarinas pace & conceſſione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæſo, cæteros quidem [g] ad ſpem proliceret arma [g] ſine noxa ponendi, ipſius autem ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea venia plerique. mox aduerſum artes Tacfarinatis, [h] haud diſſimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, futandi melior, pluris per globos incurſaret, eludéret que, & inſidias ſimul tentaret, tres inceſſus, totidem agmina parantur, ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, quà prædatio in Leptinos & ſuffugia Gatamantum. alio latere ne Cirtenſium pagi impune ttaherentur, propriam manum Blæſus filius duxit. Medio, cum dele-

1, ſic ſupra libr. 2 de eximio Germanico loquens, laudoluse exteræ nationes, regeſque.

2. i. ſine fraudè, vt loquuntur Salluſtius, Liu. & alii.

OBSERVATIONES.

a *Non ſemper, cùm quis honore honeſtatur à principe, id tam eius virtuti & meritis, quàm gratiæ datur.*

b *Haud dubium eſt, cui prima prouenerunt, proſpero ſucceſſu elatum ea petere audere, quæ ſe etiam nolentibus extorquere putat poſſe.*

c *Contumelia vtique eſt, ſi is, qui prædo verius, quàm hoſtis eſt principi, ſi id, quod ab ipſo petit, non impetrat, minitatur.*

d *Aliud eſt prædonem, aliud hoſtem eſſe; cum hoc de conditionibus pacis per legatos agi rectè poteſt. ille non audiendus, ſed proturbandus eſt.*

e *Vel ipſo difficillimo reip. tempore nunquam adeò animum deſpondere debemus, vt, quæ indigna nobis, noſtroque nomine ſunt, ea vt committamus in animum inducamus.*

f *Neque latro, neque prædo pacto in fidem accipi, niſi cum ſummo dedecore, poteſt.*

g *Furentis latronis, aut prædonis conatus hac ratione infringi egregiè poſſunt; nempe, vt, quos is ad bellum concuit, hi ad ſpem proliciantur arma ſine noxa capiendi. quippe ea venia haud dubiè plerique recipientur. At verò ad principis maieſtatem, vtique pub. dignitatem pertinet, ipſius ducis quouis modo potiri.*

h *Latro quia plerunque robore exercitus principi, vtique pub. eſt impar, furandi melior, hanc rationem ſequitur, vt plures per globos incurſet, eludatque, & inſidias ſimul tendat, & in ſingulas eludendi hoſtis occaſiones intentus ſit. hunc qui opprimere ſtudet, has eaſdem artes adhibere debet: nempe, totidem inceſſus, totidemque agmina parare; quorum ope & inſidias, & prædationes, & latebras, & effugia illius intercipiat, vt quocunque is inclinabit pars aliqua militis in ore, in latere, & ſæpe à tergo ei ſit; hoc pacto & cædi, & circumueniri, & opprimi poteſt.*

ctis

ctis castella & munitiones idoneis locis imponẽs, dux ipse arcta & infensa hostibus cuncta fecerat: quia quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat. multique eo modo cæsi, aut circumuẽti. Tunc tripartitũ exercitum plures in manus dispergit, præponitq; centuriones virtutis expertæ, nec, vt mos fuerat, acta æstate, tetrahit copias, aut in hybernaculis veteris prouinciæ componit: [a] sed vt in limine belli, dispositis castellis per expeditos, & solitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat; donec fratre eius capto, regressus est, properantiùs tamen, quàm ex vtilitate sociorũ, [b] relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tyberius [c] pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, vt imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus cõclamabantur. erantque plures simul imperatores, nec super cæterorum æqualitatem. concessit quibusdam & Augustus id vocabulum, ac tunc Tyberius [1] Blæso. Postremùm obiere eo anno viri illustres, Asinius Salonius, M. Agrippa, & Pollione Asinio auis, fratre Druso insignis, Cæsarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memorauimus, principem in ciuitate locum [d] studiis ciuilibus adsecutus, sed auo centurione Sullano patre prætorio. Consulatum ei adceleratuerat Augustus, vt Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa ætas duo [e] pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, & [f] ob id fama celebratior. [g] Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi quòd præturam intra stetit, [h] commendatio ex [i] iniuria: huic quòd [k] consulatum adeptus est,

1. ac prius Germanico.

OBSERVATIONES.

a *Impigrum, & indefessum hostem qui superare parat, vel sæuientem hyemem, aliaque aduersa, & infesta toleret; atque adeò semper ita se gerat, ac si sit in ipso limine belli; ne spatium respirandi, seque colligendi hosti det. huiusmodi exemplum est in vita Agricolæ.*

b *Non satis est bellum conficere. nam semina quoque belli extingui debent, nullos relinquendo, per quos possit bellum resurgere.*

c *Cùm hostis eò redactus est, vt, quo se vertat, nesciat, bellum pro confecto accipi potest.*

d *Non solùm arte militari, & gloria belli, sed & studijs ciuilibus principem in ciuitate locum consequi possumus.*

e *Homines artibus, ac studijs imbuti ciuilibus, eoque in genere præstantissimi pacis decora meritò appellari possunt.*

f *Is apud omnes fama celebratur, quem homines non modò non fœdam adulationem sectari intelligunt, sed incorruptam loquendi, & agendi libertatem tenere vident.*

g *Potest quis esse vir præclarus, idemque dominantibus obsequium præstare. quam ad rem opus est eo temperamento, quod adhibere, nonnisi summo iudicio præditi possunt.*

h *Cui insignis iniuria, præter meritum fit, eo ipso commendatur, quòd indignè illi iniuria fit. nam vt ait Seneca. sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria.*

i *Viro virtute præstanti iniuria fieri dicitur, cùm quos meritus est, honores non adipiscitur.*

k *Honor immeritò alicui delatus ei meritò parit inuidiam, ex qua nascitur odium.*

odium ex inuidia oriebatur. Et Iunia ſexageſimoquarto poſt Philippenſem aciem anno ſupremum diem expleuit, Catone auunculo genita, C. Caſſij vxor, M. Bruti ſoror. Teſtamentum eius multo apud vulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cùm ferme cunctos proceres cum honore nominauiſſet, Cæſarem omiſit. [b] quod ciuiliter acceptum. neque prohibuit quò minùs laudatione pro roſtris, cæteriſque ſolennibus funus cohoneſtaretur. Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, Manlij, Quintij, aliaque eiuſdem nobilitatis nomina: ſed prefulgebant Caſſius atque Brutus, [c] eo ipſo, quòd effigies eorum non viſebantur.

OBSERVATIONES.

a *Ex inuidia naſcitur odium.*

b *Cauſam doloris princeps iuſtam habet nullam, eò quòd ab aliquo, in teſtamento præteritus eſt.*

c *Cùm de honoribus agitur, homines virtute præſtantes eo ipſo præfulgent, quòd ipſis non ſatis honorum, pro meritis tribuitur; adeò virtus nunquam obrui poteſt.*

FINIS TERTII LIBRI.

EPITOME QVARTI LIBRI
ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

CAIO Asinio, C. Antistio Coss. Ælius Seianus præfectus cohortiũ prætorianarum, intimus Tiberio, eiusq; amicitia vnus præ omnibus prosperè vtens, imperium affectans quod, nisi euersa tota Cæsarum domo, adipisci non poterat, ab Druso incipere statuit. Quem vt è medio tolleret, Liuiam eius vxorem adulterio pellectã ad spem coniugij, consortium regni, & necem mariti impulit. Tandem veneno eum necat. Quo mortuo Tiberius, magna cum miseratione Neronem, & Drusum filios Germanici patribus commendat. Seianus, vt destinata & incœpra perficeret, callidissimis criminarionibus Agrippinam insectatur apud Augustam. Tiberius interim nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens ius ciuium, preces sociorum tractat. Græcarum aliquot ciuitatum legationes audit. Histriones, eo ad senatum referente, pellunrur Italia. Eodem anno, alter ex geminis Drusi liberis extinguitur. Lucilius item Longus omnium Tyberio tristium, lætorumque socius moritur. Lucilius Capito procurator Asiæ, quòd vim Prætoris vsurpasset, manibusque militum vsus esset, accusante prouincia, damnatur. Ob quam vltionem, & quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decreuere Asiæ vrbes templum Tiberio, matrique eius, ac senatui. Filius Seruij Maluginensis Flaminis Dialis in locum patris mortui suffectus est. Coss. Cornelio Cethego, Visellio Varrone, Tibetius, quòd Nero, & Drusus filii Germanici iisdem diis, quibus ipse, commendati essent, quasi æquarentur adolescentes senectæ suæ, impatienter indoluit. C. Silius Sacrouiriani belli victor, reuera ob amicitiam Germanici, per speciem, crimine repetundarum, & maiestatis accusatus, imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Item Calpurnius Piso, cùm à Tiberio secreti sermonis aduersus maiestarẽ habiti incusaretur, & in domo eius venenum esse, & gladio accinctus curiam introire diceretur opportuna morte se iudicum sententiis eripuit. Cassio Seuero, ob maleficam vitam, aqua & igni interdictum est. Plautius Siluanus Prætor in iudicium tractus, quòd coniugem in præceps iecisset, frustra tentaro ferro, venas præbuit exoluendas. Tacfarinas cùm etiam raptaret Africam, à P. Dolabella tandem victus, filio iam vincto, ruendo in tela, captiuitatem haud inulta morte effugit. Ptolemæo, qui Romanos eo bello iuuerat, mis-

A. V. C. D. CCLXXVI.

A. V. C. D. CCLXXVII.

ſus eſt per ſenatorem ſcipio eburneus, ac toga picta, rexque & ſocius, atque amicus appellatus eſt. T. Curtiſius cùm vocaret ad libertatẽ aggteſtia & ferocia ſeruitia à Curtio Lupo Quæſtore oppreſſus eſt. Q. Vibius Serenus maieſtatis à filio accuſatus Amorgum, vbi exilium rolerauerat, reportatur. C. Cominius probroſi in Tiberium carminis conuictus precibus fratris conceditur. P. Suilius Quæſtor quòd pecuniam ob rem iudicandam cœpiſſet, amotus in inſulam eſt. Firmio Cato, ob ſororem maieſtatis falsò accuſatam exilium Tyberius deprecatus, eum ſenatu moueri paſſus eſt. Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa Coss. Cornelius Cordus
A. V. C. quòd editis annalibus C. Caſſium Romanorum vltimum dixiſſet, in ſenatu accuſatus vitam abſtinentia finiuit. Calputnius Saluianus quòd præfectum vrbis Druſum auſpicandi gtatia tribunal ingteſſum in Sex. Marium adierat, in exilium mittitur. Cyziceni, ob incuriam cæremoniarum diui Auguſti, & crimina violentiæ in ciues Romanos priùs meritis partam libertatem amittunt. Reſiſtit Tiberius Hiſpanis petenibus vt ipſi, matrique eius delubrum extruerent. Cætetùm Seianus per codicillos ad Cæſarem ſcriptos petit Liuiam ſibi nuptum dari: Cui Tiberius ambiguè reſpondet. Votienus Montanus ob contumeliàs in Cæſarem dictas maieſtatis pœnis afficitur. Aquilia delata adulterii exilio punitur. Lacedęmoniorum & Meſſeniorũ legatis diſceptantibus de iure tẽpli Dianæ Limenetidis, ſecundũ Meſſenios fit ſenatuscõſultũ. Volcatij Moſchi exſulis bona petentibus Maſſilienſibus conceduntur. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, L. Domitius, & L. Antonius. L. Piſo citerioris Hiſpaniæ Prætor à quodam agreſte vno vulnere in mortem afficitur. Lentu-
A. V. C. lo Getulico, C. Caluiſio Coss. decreta ſunt triumphi inſignia Poppæo Sabino, ob contuſas Thracũ montanas, feroces, ac ſeruitutis neſcias gentes. Claudia Pulchra ſobrina Agrippinæ, & Furnius crimine adulterij dãnantur. At verò Agrippina peruicax iræ, ſimulque morbo corporis implicata, cùm eam Tibetius viſeret, ab eo maritum petit. Hanc ſine reſpõſo dimittit Tiberius, haud ignarus quantum è repub. peteretur. Artibus certè Seiani indies augebantur ſuſpitiones Tiberii in illam, quaſi res nouas moliretur; & illius in Tiberium, quaſi ab eo ſibi venenum paratum eſſet. Cæterùm cùm vndecim Aſiæ vrbes, apud quam templum ſtatueretur, pari ambitione certarent, iudicio ſenatus Smirnæi cæteris prælati ſunt. Inter quæ Tiberius diu meditato, prolatoque ſępiùs conſilio, tandem in Campaniam, ſpecie dedicandi duo templa, proficiſcitur. Seianus non deſiſtit Neronem inſectari, eumque variis artibus apud Tiberium criminari. ad hęc tentat fratrem eius Druſum, ſpe obiecta principis loci, ſi priorem ætate, & iam labefactum demouiſſet. Fine anni exceſſere inſignes viri Aſinius Agrippa, & Q. Haterius. M. Licinio,

L. Cal-

L. Calpurnio Coss. Atilius quidam, cœpto apud Fidenam amphitheatro, quo ſpectaculũ gladiatorum celebraret, cùm neque fundamenta per ſolidum ſubdidiſſet, neque firmis nexibus ligneam compagem ſuperſtruxiſſet, ea conuulſa, immenſa vis mortalium, nempe quinquaginta hominum millia debilitata, vel obtrita ſunt. Paulò poſt mons Cælius, poſtea Auguſtus appellatus, ignis violentia deuſtus eſt. Tiberius Capreas ſe in inſulam abdit. Seianus pergit acriùs inſectari Agrippinã & Neronem; quibus additus miles nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales conferebat. Iunio Silano, & Silio Nerua Coss. Titius Sabinus illuſtris eques Romanus, ob amicitiam Germanici, deteſtãda quatuor ſenatorum fraude, quòd liberè fæuitiam, ſuperbiam, & ſpes Seiani incuſaret, ad ſupplicium tractus eſt. Iulia neptis Auguſti olim ab ipſo adulterij conuicta, in inſulam Trimerum proiecta, mortem obiit. Friſii tranſrhenanus populus deficiunt. Tiberius & Seianus, vt orantibus omnibus videndi ſui copiam facerent, inſula omiſſa, in proximo Campaniæ aſpiciuntur. Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam Gn. Domitio tradit.

A. V. C. [illegible]

A. V. C. [illegible]

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM
LIBER IIII.

ET IN HVNC OBSERVATIONES
Caroli Paschalij Cuneatis.

CAio Asinio, C. Antistio Coss. nonus Tyberio annus erat compositæ Reip. florentis domus ([a] nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cùm repente [b] turbare fortuna cœpit, sæuire ipse, aut sæuientibus vires præbere. Initium & causa penes Ælium Seianum cohortibus prætoriis præfectum, cuius de potentia supra memoraui. Nunc originem, mores, & quo facinore dominationem [1] captauerit, expediã. Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone equite Romano, & prima iuuenta C. Cæsarem [diui Augusti nepotem] sectatus, non sine rumore [2] Apicio diuiti & prodigo [3] stuprum venum dedisse, mox Tyberium variis artibus deuinxit, adeò vt obscurum aduersum alios, [c] sibi vni [c] incautum, intectumque efficeret, [f] non tam [g] solertia;

1. forsan, cœpta uerit.

2. de hoc ita Seneca epist. 121. Modò Licinus Crassum diuitiis, Apicium cœnis, Mœcenatem deliciis prouocat.

OBSERVATIONES.

a *Mors illius quem princeps tanquam æmulum metuebat, inter prospera ab ipso cõnumeratur.*

b *Hoc est ludibrium illud, quo res mortalium conflictantur, vt, quæ diu floruerunt, ea mox fortuna turbet.*

c *Cuius initia scelere subnixa sunt, huius extrema infælici exitu concludi necesse est.*

d *Quid ni natura, & adsuetudine versandis hominum ingeniis adeò sunt exercitati, vt principem obscurum aduersus alios varus artibus deuinciant; sibique tantùm incautum, intectumque efficiant.*

e *Vix principem reperias qui non vnum aliquem deligat, cui pectus ita nudet, vt se, quamuis obscurum aduersus alios, vni illi incautum, intectumque efficiat; idque adeò, vt diuidua illius sit cum principe potentia; id quod quàm exitiabile principi sæpiùs sit, quæ inde maxima mala oriuntur satis docent. Itaque quod ad hanc rem attinet, censeo; à principe, & posse & debere adhiberi ad interiorem illam amicitiam & potentiam non tam vnum, quàm duo, aut plures, vt illa potentia dispersa in plures, singulis minor sit; quibus singulis nunquam adeò suos sensus ita recludat, quin aliquid reconditi tacitus premat, secumque ipse volutet: neque illud arcanum cuiquam mortalium, nisi per plures ambages, & quasi aliud agens, aliudque sibi volens, patefaciat; eaque ratione mentem suorum consiliariorum rimetur.*

f *Non semper qui humili loco natus amplissimos dignitatis gradus adipiscitur tam propriæ solertiæ id acceptum referre potest, quàm Deûm iræ in remp. si improbus homo, publicoque exitio natus est; aut contra, singulari fauore, si is, qui esse debet, est.*

g *Solertia est ea virtus, qua illum prædictum esse dicimus, quem nihil fugit eorum, quæ pertinent ad patrandum id, quod conficiendum suscepit. hac virtute continentur ea omnes quarum ope necessariò vtimur, vt eò quò volumus, peruentiamus; cuiusmodi sunt, diligentia, industria, sobrietas, vigilantia; & cæteræ de eodem genere. Hæc virtus Platoni in Charmide ἀγχίνοια est, quam dicit, non esse ὀξύτητα τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐχὶ ἠσυχίαν, sed medium quoddam.*

(a quippe iisdem artibus victus est) quàm deûm ira in rem Romanam, cuius pari exitio viguit, cecidit que. b 1 Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator. iuxta adulatio & superbia, palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusque causa, modò largitio & luxus, sæpiùs c industria, ac vigilantia, haud a 2 minùs noxiæ, quoties parando regno finguntur. Vim 3 præfecturę modicam antea intendit, e dispersas per vrbem cohortes vna in castra conducendo, 4 vt simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in cæteros metus crederetur. Prætendebat lasciuire militem deductum. Si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subueniri, & 5 seueriùs acturos, si vallum statuatur 6 procul vrbis inlecebris. Vt perfecta sunt castra, f inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: simul h centuriones ac tribunos ipse deligere. g Neque senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut prouinciis ornando, facili Tyberio, atque ita prono, vt socium laborum, non modò in sermonibus, sed apud patres & populum celebraret, 7 colique per theatra & fora effigies eius, interque principia legionum sineret. Cæterùm k plena Cæsarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti moram cupitis adfere-

a fic Sallust. de Catilina, corpus patiens inediæ vigiliæ, algoris, supra quam cui quam credibile animus audax subdolus; varius, &c.

2. quàm largitio, & luxus.

3. prætorio.

4. nam dispersus exercitus non æque est firmus, atque is qui tumultuatur, vt lib. 2. huius. Nam Cęsiana, inquit, non humi cohortes, sed singulas sagittas accusat. quę res in prælio inopportunior esse, nam vbi vnus passus singulorum absuerit.

5 hic lib. 14. milites theatrali licentia non permissus incorruptior esset.

6. non tantum exercitus, sed & ipsum senatus studia ibi tractabantur & formabat.

OBSERVATIONES.

a *Ferè fit, vt, quibus artibus hominibus imponimus, iisdem tandem cadamus.*

b *Aulicorum naturâ, & mores non minùs verè, quàm eleganter his Taciti verbis describi possunt: Vt sint laborum tolerantes, animo audaci; sui obtegentes; in alios criminatores; iuxta adulatores, & superbi; palam compositi pudore; at intus summa sit apiscendi libido; cuius causa sæpiùs in largitionem, & luxum prolabuntur; sæpiùs industrij sint, ac vigilantes; quibus, nimirum, virtutibus ad libidines abutuntur; postremò ita se componant, vt se, quando lubet, versipelles faciant.*

c *Industria, & vigilantia sunt virtutes parando regno necessariæ.*

d *Et ipsæ virtutes (mirum dictu) sunt noxiæ, cùm parando per iniuriam regno finguntur.*

e *Haud dubium est, exercitum dispersum non tam facilè regi posse, quàm si vniuersus vnum in locum coeat. porrò cùm simul est, militibus, numero, & robore, & visu inter se, fiducia, & in cæteros metus oritur. Quòd si qua res subitò ingruat, maiore auxilio pariter subuenitur. huc accedit, quòd vniuersus exercitus simul maiori disciplina habetur, quàm diductus, quem, nullo metu, lasciuire constat. metu tamen seditionis, vt supra obseruaui, interdum præstat, vt plures in partes diuidatur. Sed hoc totum prudentiæ principis committi debet.*

f *Præstat militem prætorianum procul vrbis illecebris haberi, quàm in vrbe agere.*

g *Rerum nouarum autor paulatim inrepit animos militares adeundo, appellando, ac centuriones, & tribunos deligendo; aliosque clientes suos quibus potest, honoribus honestando. nempe, hac arte sibi viam præstruit ad ea efficienda quæ agitat.*

h *Princeps nunquam pati debet, vt præfectus prætorianarum cohortium, si modò hactenus validæ sunt, vt in ipsis multum roboris, & momenti sit, centuriones, & tribunos ipse eligat.*

i *In quem plus æquo est propensus princeps, is dici non potest, quàm multa, quàm inusitata, quàm absurda, & odiosa in illum conferat.*

k *Supra sæpiùs obseruaui, inter præcipuas curas principis hanc esse, vt plures liberos habeat, suamque domum plenam aspiciat, quippe constat, plenam domum, esse maximum & firmissimum munimentum aduersus ea omnia, quibus vnus, aut alter labefactari potest; ac moram, & impedimentum haud dubiè afferre iis, qui res nouare cupiunt; ipsique summas spes agitant.*

bant,

bant. & [a] quia vi tot simul corripere intutum, dolus [b] interualla scelerum poscebat; placuit tamen occultior via, & à Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus [c] impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè iurgio intenderat Seiano manus, & contra tendentis os [1] verberauerat. Igitur cuncta tentanti [d] promptissimum visum ad vxorem eius Liuiam conuertere. Quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, [e] mox pulchritudine præcellebat. Hanc, vt amore incensus, adulterio pellexit. & postquam primi flagitij potitus est, neque fœmina, amissa pudicitia, [f] alia abnuerit, ad coniugij spem, consortium regni, & necem mariti [g] impulit. Atque illa, cui auunculus Augustus, socer Tyberius, ex Druso liberi, seque ac maiores, & posteros municipali adultero [h] fœdabat, vt [i] pro honestis & præsentibus flagitiosa, & incerta expectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac [k] medicus Liuiæ, specie artis frequens secretis. [l] Pellit domo Seianus vxorem Apicatam; ex qua tres liberos genuerat; ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris [m] metum, protelationes [n] diuersa interdum consilia adferebat. Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumsit.

1. vero propius, quàm quod à Dione ceteris narratur.

OBSERVATIONES.

a *Callidi, & astuti homines cùm vi parum procedit vt quicquam agant, dolum adhibent.*

b *Scelesti homines, id. mque callidi, & astuti nõ vno impetu sed per interualla, nimirum, tutiori ratione, quàm si cuncta corriperent, sua scelera patrant.*

c *Principes, iique quos fortuna ad summum fastigium euexit, æmulorum sunt impatientes.*

d *Qui aliquem perditum esse cupit, is eum, qui illi proximus est, atque adeò vxorem ipsam, quibus artibus maximè potest, in societatem sceleris assumit.*

e *Quædam fœminæ initio ætatis formæ sunt indecoræ, quæ mox pulchritudine præcellunt.*

f *Fœminæ, amissa pudicitia, nullum quamuis atrocissimum flagitium, abnuunt.*

g *Non est mirum, grauissimis pœnis adulteria puniri. quippe, præter spretas religiones, primum facinus adulteræ est, odisse maritum; dein illi perniciem adferre.*

h *Fœminæ illustres, eædemque impudicæ se, maiores, & posteros turpitudine fœdare cuntur.*

i *O præposteram hominis mentem! ecquis credat, quosdam reperiri fœlicitatis adeò impotentes, vt honestis, præsentibus, tutis flagitiosa, futura, incerta anteponant?*

k *Non est nouum, aut inauditum, medicos & lenocinium facere, & alia per ipsos occultè patrari cum eo, cuius secretis, specie artis frequentes adsunt. atque hac ratione persæpe fumi in conscientiam atrocissimi cuiusque facinoris.*

l *Tantum potest ambitio, & cupiditas regni, vt homines ad turpissima, & flagitiosissima quæque impellat. ne multa; ex hac insana cupiditate Seiani duplex adulterium; ex hoc initio tantum odium adulteram mariti, & adulterum legitimæ vxoris cœpit, vt illa fraudulentissimæ necis viri sui infamis minister fuerit, ille vxorem, ex qua plures liberos susceperat, nimirum maxima mutuæ charitatis pignora domo eiecerit, ne pellici suspectaretur.*

m *Quia non fit sine periculo, vt ait ille, facinus magnum, & memorabile, ne quidem sine metu fit.*

n *Hæc sunt illa, quibus conflictatur is, qui magnum aliquod facinus aggreditur: nam metuit; deinde vt res sua interualla habeat, id quod agit, profert; postremò diuersis consiliis distrahitur; nam quod modò probauit, mox repudiat.*

quæque fratri eius Neroni decreuerat senatus, repetita. addidit orationem Cæsar multa cum laude filij sui, [a] quòd patria beneuolentia in fratris liberos foret. Nam Drusus([b] quanquam arduum sit eodem loci potentiam & concordiam esse) æquus adulescentibus, aut certè non aduersus habebatur. Exin vetus & sæpe simulatum proficiscendi in prouincias consilium refertur. [c] Multitudinem veteranorum prætexebat imperator, & delectibus supplendos exercitus. Nam voluntarium militem deesse. ac si suppeditet, [d] non eadem virtute ac modestia agere: quia plerunque inopes ac vagi sponte militiam sumant. [e] Percensuitque cursim numerum legionum, & quas prouincias tutarentur. [f] Quod mihi quoque exequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socij reges, quàtò sit angustiùs imperitatum. [g] Italiam vtroque mari duæ classes, Misenum apud, & Rauennam, proximumque Galliæ litus rostratæ naues præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Foroiuliense miserat valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, cõmune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ [a] recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Rom. Cætera Africę per duas legiones, parique numero Ægyptus: dehinc initio ab Suria vsque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coërcitum, accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur aduersum externa imperia. & Thraciam, Rhœmetalces, ac liberi Cotyis:

1. qui missionẽ peterent.

1. ab Augusto.

OBSERVATIONES.

a *Is non mediocri laude dignus est, qui fratris filios patria beneuolentia complectitur.*

b *Arduum est, atque adeò fieri vix potest, vt eodem loci, hoc est, inter pares sit potentia, & cõcordia. quippe ita natura comparatum est, vt quisque res ad se trahat.*

c *Prouidus princeps tunc etiam cùm solida domi quies est, præcipuam curam exercituum agere, atque ad eos ipse proficisci debet; vt quos milites mitti æquum est, his missionem det, ac militia soluat, delectus suppleat; ac cætera, quæ ad militiam maximè pertinent, pari studio administret.*

d *Voluntarius miles nunquam eadem virtute, modestiaque agit, atque is qui ex delectibus est conscriptus. quippe præter alias causas, quæ hic non connumerantur, voluntarij plerunque militiam sumunt, quia sunt inopes, & vagi. atque, vt supra dixi, nec iubentur, nec ducuntur; sed omnino ex libidine agunt.*

e *Ille mihi dignus videtur, qui hominibus imperitet, qui quibus rebus suum imperium continetur, scit; ac proinde quid in eo validum, quid infirmum, quid minui, quid augeri, cui parti reip. subueniri oporteat, & scit, & prudentissimè exequitur.*

f *Inter præcipua munera eius, qui historiam scribit, hoc, scilicet, est, vt quibus exercitibus, classibus, copijs teneatur illud imperium, cuius res scribere aggressus est, diligenter exequatur; vt totius imperij forma, veluti vno, eodemque aspectu conspici possit.*

g *Vniuersum imperium Romanum, principe Tiberio, hoc est, pulcherrimo sui fastigio, complectebatur totam fermè Europam; non exiguam partem Africæ; Asiam. Id autem vniuersum tam longè, tamq; late patens imperium tenebatur ferme quinque, & viginti legionibus Romanis, hoc est, Italico milite; præter auxilia sociorum, qui ferme totidem erant; & in vtroque mari, Adriatico, ac Tyrrheno duas dispositas classes; præterque reges, quibus sua regna à populo Rom. dono data sunt, & eos, qui magnitudine Romana aduersus externa imperia protegebantur.*

ripam-

ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ [a] positu regionis à tergo illis, ac si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quanquam insideret vrbem proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Ethruria ferme Vmbriaque delectæ, aut vetere Latio, & colonis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum sociæ triremes, alæque & auxilia cohortium: neque multò secus in iis virium: sed persequi incertum fuit: cùm ex vsu temporis huc illuc mearent, glisceretque numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim recensere cæteras quoque Reip. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: quando Tyberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primùm [b] publica negotia, & priuatorum maxima apud patres tractabantur: dabaturque primoribus differere, & in adulationem lapsos [c] cohibebat ipse. Mandabatque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando, vt satis constaret, non alios [d] potiores fuisse. Sua consulibus, sua prætoribus [e] species. Minorum quoque magistratuum [f] exercita potestas, legesque, si maiestatis quæstio eximeretur, bono in vsu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cæteraque publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitabantur. [g] Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis, ex fama mandabat: semelque adsumpti tenebantur, [h] prorsus sine modo, cùm plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur. Sed nulla in eo culpa ex principe. [i] Quin infœcunditati

OBSERVATIONES

a In locis id mitis præsidia disponi, & collocari debent, nempe è quibus & ante, & à tergo, nec procul, nec serum, sed repentinum auxilium huc illuc, quò res poscet, acciri possit.

b Omnia publica negotia, priuatorum maxima, in principatu bene constituto, apud Senatum tractari æquum est.

c Boni principis est, primores apud se de quauis re differentes in adulationem lapsos cohibere.

d Honores potioribus mandari debent. potiores autem habendi sunt ij, qui nobilitate, ac proinde meritis maiorum, claritudine militiæ, inlustribus domi artibus commendantur.

e Nouus princeps suam magistratibus speciem, vt supra sæpius obseruauimus, relinquere debet, ne remp. immutasse videatur.

f Is demum tolerabilis reip. status dici potest, vbi tam maiores, quàm minores magistratus suam potestatem exercent; atque, id quod potissimum est, leges bono in vsu sunt, id est locum obtinet suum.

g Sciant principes, pecunias vectigales, ac cætera publicorum fructuum non tam in suos ipsorum, quàm in reip. vsus parari; ac proinde se insignitè iniuriam reipublicæ facere, quoties publicam pecuniam in priuatos vsus insumunt. sed vt hoc ferri aliquo pacto possit, quid de his dici debet, qui reip. pecuniam profundunt in obscœnas voluptates, atque ea ad alia prauа abutuntur? Cæterum princeps res suas, hoc est, patrimonium quodammodo suum habet separatum à prouentibus reipub. quo vti frui, pro arbitrio, potest; vt supra suis locis obseruauimus.

h Princeps secum pro ratione temporis, rerum, & locorum reputare potest, an præstet eos, quibus res suas committit, mutari, an verò iisdem negotiis insenescere.

i Bonus princeps, reique pub. amans sedulò debet prouidere, ne plebs annona fatigetur. ideo infœcunditati terrarum, aut asperis maris obuiam ire, quantum impendio, diligentiaque potest, debet; ne vita multitudinis ventis, & casibus permissa sit.

1. Nam in eam præcipui quæstus populi, infœcunditate laborari, & Africam potiùs, & Ægyptum, quàm Italiam exerceri nauibusque & casibus vitam populi Romani permissam esse vt est lib. 12. Ann.

terrarum, aut aſperis maris obuiam iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. [a] & ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, vtque vetera ſine auaritia aut crudelitate magiſtratuum tolerarent, prouidebat. corporum verbera, [b] ademptiones bonorum aberant. [c] Rari per Italiam Cæſaris agri, [d] modeſta ſeruitia, intra paucos libertos domus: ac ſi quãdo cum priuatis diſceptaret, [e] forum & ius. Quæ cuncta non quidem comi via, ſed [f] horridus ac plerunque formidatus, retinebat tamen, donec morte Druſi verterentur. Nam dum ſuperfuit, manſere: quia Seianus [g] in-
1. Druſus. cipiente adhuc potentia, [h] bonis conſiliis noteſcere volebat, & [i] vltor metuebatur, non occultus odiis, & crebro [i] querens incolumi filio

OBSERVATIONES.

a *Hoc principes peruelim diſcere de Tiberio, vt, ne prouincias plus æquo onerent. nouis enim, atque adeò intolerabilibus oneribus nationes turbari ſatis conſtat. neque verò ſatis eſt prouincias nullis nouis oneribus premi: quippe ſedulò danda eſt opera, vt vetera, i. ex antiqua conſuetudine ſolui ſolita, ſine auaritia, aut crudelitate magiſtratuum tolerentur. corporum verbera, ademptiones bonorum abſint; princeps raros habeat agros, ne inde oriatur occaſio lædendi priuatos; ipſius ſeruitia ſint modeſta; ac ſi quando cum priuatis diſceptat, in foro, & iure omnia agantur, comi via; ne ſe, omnibus in rebus, horridum, aut formidabilem præbeat. qui hæc obſeruabit, is, vt mea fert opinio, patriæ parens meritò appellari poterit.*

b *Nihil magis fœdat principem, quàm auaritia. quam multi tegunt obtentu clementiæ, ea re, quòd non in perſonas ſæuiunt, ſed magis in fortunas priuatorum impetum faciunt. cùm vtrumque facinus non hominis, ſed beluæ ſit.*

c *Vetus & vulgatum verbum eſt; ne ædificium ponito in vicinia principis, aut rapidi fluminis. quippe vix fieri poteſt, quin vtrumq; aliquid ex alieno ſecum rapiat. Id quod quò frequentius accidit, hoc maiori laudi principi ducetur, ſi omnino abſtinebit poſſeſſione agrorum; aut eos adeò modeſtè habebit, vt ex eius vicinia nullum damnum cuiquam mortalium importetur.*

d *Non planiùs cognoſci poteſt ingenium domini, quàm ex moribus ſeruorum.*

e *Principes ſunt cuſtodes iurium, non ſupra iura, ac leges. itaque ſi quando inter ipſos, & priuatos, ob rem priuatam, diſceptatio oritur, non vi & auctoritate, ſed iure & apud iudices quicquid id litis eſt, tranſigi debet.*

f *Non paucos videre eſt eo ingenio præditos, vt, in eo ipſo quod bene, & honeſtè agunt, ſe horridos, ac formidatos potiùs, quàm mites præbeant.*

g *Hic eſt plerunque mos illorum, qui in intimam principis familiaritatem aſſumuntur, vt incipiente potentia, bonis conſiliis noteſcant. deinde nimia & potentia, & opibus obcæcati, ad flagitioſiſſima quæque erumpant.*

h *Hæc eſt optima ratio parandæ potentiæ, nempe, bonis conſiliis noteſcere. hanc principio omnes ſequuntur; poſtea ad deteriora tranſeunt adeò vt, qui aliquando probi exiſtimabantur, nunc iidem illi omnium deterrimi aſpiciantur.*

i *Non ſæpè contingit, vt florentiſſima regna & imperia diſtrahãtur, & lacerentur ea re, quòd qui principis adiutores eſſe deberent, cuiuſmodi ſunt filij, ac cæteri eius propinqui, ad quos eius hæreditas, iure ſanguinis, & antiqua conſuetudine regnorum peruenit, quorumque præcipuè imperium recte adminiſtrari intereſt, ij rerum adminiſtratione procul arcentur, & in eorum locum aſſumuntur alieni, atque adeò obſcuri homines, quorum potentia regnis ipſis, nedum propinquis principi nimia, atq; intolerãda videtur. Atqui, aiunt, ita cõparatum eſt, vt principi magis fidelem operam præſtent ij, qui ex humilibus & obſcuris ad id potentiæ euehuntur, quàm ad quos principatus hæreditas peruentura eſt. eaque re non mirum eſt, ſi ab eo in partem quodammodo curarum vocantur. Hoc verum eſſe pernego, veris adductus rationibus, quas hic ſilentio tramitto, cõtentus illuſtri hoc exemplo Seiani, qui & principi ſeni, eiuſque filiis & nepotibus, florentiſſimæ, inquam, domui, ac proinde vniuerſo imperio Romano perniciem, niſi Dij tot mala auertiſſent, allaturus erat.*

[a] adiutorē imperij alium vocari, & quantum supereſſe vt [b] collega dicatur? [c] Primas dominandi ſpes in arduo, vbi ſis [1] ingreſſus, adeſſe ſtudia & miniſtros: [d] extructa iam [2] ſpōte præfecti caſtra, datos in manum milites: cetni effigiem eius in monumentis Gn. Pompeij: communes illi cum familia Druſorum fore nepotes: precandam poſt hæc modeſtiam, vt contētus eſſet. Neque tarò, neque apud paucos talia iaciebat; & ſecreta quoque eius [e] corrupta vxore prodebantur. Igitur Seianus [f] maturandum ratus, [3] deligit venenum, quo [g] paulatim inrepente, [4] fortuitus morbus adſimularetur. Id Druſo datum per Lygdum ſpadonem, vt octo poſt annos cognitum eſt. Cætetùm Tybetius per omnes valitudinis eius dies, nullo metu, an vt [h] firmitudinem animi oſtentaret? etiam defuncto, necdum ſepulto curiam ingreſſus eſt, conſuleſque ſede vulgari per ſpeciem mœſtitiæ ſedentes, honoris, locique admonuit; & effuſum in lacrymas ſenatum, victo gemitu, ſimul oratione continua erexit. Non quidem ſibi ignarum [i] poſſe argui, quòd tam recenti dolore [k] ſubierit oculos ſenatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aſpici à pleriſque lugentium; neque illos imbecillitatis damnandos; ſe tamen fortiora ſolatia è complexu Reipub. petiuiſſe. miſetatusque Auguſtæ extremam ſenectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem ſuam, vt Germanici liberi, vnica præſentium malorum leuamenta, [l] inducerentur, pe-

1. Prima ſpatia, vt lib. 14. & non prima impetu ſpatia ingrediuntur.
2. ſic ſupra ſpōte principis.
3. vide lib. xii. circa finem.
4. i. vt alij loquuntur, vt reterri ad caſum poſſet, humſur odi venenum ſuet. appellat lentō, atque tabificū.
5. ſic ſupra lib. 2. Tiberius, atque Auguſta publico abſtinuere, inferens maleſtare ſua rati, ſi palam lamenta rentur, &c.

OBSERVATIONES

a *Qui principi & cōſiliis, & fideli opera omni tempore adſunt, ij adiutores imperij dici verè poſſunt.*
b *Alius eſt collega, alius adiutor, ille pari cum collega poteſtate eſt; hic minimè. adiutorem principes ferre poſſunt, collegam neminem.*
c *Cùm rerum omnium, tum verò dominandi principium eſt in arduo. nam ad illud opus eſt, opibus, artibus egregiis, fama, animo acri, & eo, qui ingentibus negotiis par ſit; poſtremò fælicitate. Cæterùm vbi prima ſpatia dominationis præcurreſſus es, cætera haud dubiè ſunt faciliora. quippe adſunt tibi prompta ſectantium ſtudia, & miniſtri.*
d *Hæc ſunt ſigna magna, & in priuato homine intolerandæ potentiæ; imminere vrbi, ac principi ipſi eum validiſſimis copiis militaribus; ſuam effigiem inſerere clariſſimorum, & nobiliſſimorum hominum monimentis; eum principis domo adfinitatem contrahere.*
e *Vir prudens nunquam quod arcanum eſſe vult id vxori, ſi ſe amabit, pateſaciet.*
f *Cùm periculum eſt in mora, maturandum eſt, dandaque eſt opera, vt aduerſarius præueniatur.*
g *Qui veneno aliquem necare vult, non violentum, ne repentino illius, cui datur, exitio facinus prodatur, ſed lentum, & tabificum deligit, quo paulatim irrepente fortuitus morbus adſimulari poſſit.*
h *In publico luctu, principem firmitudo animi maximè decet; quæ in eo conſiſtit, vt exteros effuſos in lachrymas, victo tandem gemitu, oratione ſua erigat.*
i *Cùm omnes lugēt, ob āmiſſum aliquē è familia principis, ipſe ad vitandam ſuſpitionem, recenti adhuc dolore, neque ſenatui, neque populi oculos ſubire, ſed publico, vt Tac. ſupra loquutus eſt, abſtinere, debet. quippe tali tempore vix propinquorum alloquia tolerantur, ac vix qui luget, ob mœrorem, diem aſpicit. qui hanc rationem ſequitur, non ideo imbecillus, aut animi impotens, ſed decori obſeruans exiſtimari debet. quòd ſi princeps nihilominus, re recenti, dederit ſe in conſpectum hominū, hac excuſatione vti rectè poteſt, vt dicat, ſe fortiora ſolatia è complexu reip. petiuiſſe.*
k *Quem ſibi princeps proximum ſucceſſorem deſtinat, hunc ij, quorum fauore, ac potentia retineri adeptus principatus poteſt, accuratiſſimis verbis, Deos, atque homines obteſtatus, commendare debet. hoc libro primo, ſuo loco, obſeruauimus.*

tiuit. Egressi consules firmatos alloquio adulescentulos, deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, Patres Conscripti, hos, inquit, orbatos parente, [a] tradidi patruo ipsorum, precatusque sum (quanquam esset illi propria suboles) ne secus quàm suum sanguinem foueret, ac tolleret, sibique & posteris confirmaret. Erepto Druso, preces ad vos conuerto, diisque & patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos suscipite, regite, vestram, meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druse [b] parentum loco: [c] Ita nati estis, vt bona malaq; vestra ad Remp. pertineant. [d] Magno ea fletu, & mox precationibus faustis audita. Ac si [e] modum orationi posuisset, misericordia sua, gloriaque animos audientium impleuerat. [f] Ad vana & toties inrisa reuolutus, de reddenda Rep. vtque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque & honesto [g] fidem dempsit. Memoriæ Drusi eadem quæ in Germanicum decernuntur, plerisque additis, [h] vt ferme amat posterior adulatio. [i] Funus imaginum pompa maximè inlustre fuit, cũ origo Iuliæ gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor vrbis Romulus, post Sabina nobilitas, Appius Claudius, cæteræque Claudiorum effigies longo ordine spectarentur. In tradenda morte Drusi quę plurimis maximeque fidis autoribus memorata sunt, retuli: [k] Sed non omiserim eorundem temporum rumorem validum adeò, vt nondum exolescat. Corrupta ad scelus Liuia, Seianum Lygdi quoque spadonis animum stupro [l] vinxisse: quòd is Lygdus ætate atque forma charus domino, interque primores ministros erat. deinde inter conscios, vbi locus veneficij, tempusque composita sunt, eò audaciæ prouectum, vt [l] verte-

l. crimen.

OBSERVATIONES.

a *Hæc est charitas aui erga nepotes, vt eos non alio loco velit esse, quàm ex se genitos.*

b *Iunioribus principibus senatus est loco parentum.*

c *Principes ita nascuntur, vt bona, malaque ipsorum ad remp. pertineant. i. nihil principibus accidit quod non idem remp. complectatur.*

d *Quæ princeps de sua orbitate, aliaue miseria & calamitate verè narrat, ea plerunque magno fletu, mox, siquid petijt, aut hominibus commendauit, precationibus faustis auditur.*

e *Non est cuiusuis hominis modum orationi adhibere, hoc est, non aliud loqui, quàm quod oportet.*

f *Princeps cùm in publico verba facit, nihil aliud debet loqui, quàm id, quod communi cõsensu approbari scit. nam si ea loquitur, quæ vana sunt, ac meritò irridentur, vero quoque, & honesto fidem demit, sibique ad cætera omnia viam claudit.*

g *Mendax & vanus, etsi interdum vera dicit, tamen vix quisquam ei credit.*

h *Posterior adulatio semper exquisitior est priore, nimisque vulgata.*

i *Funus principis imaginum pompa illustrari; eæque imagines tam materni, quàm paterni generis, tanquam longa familiæ decora circumferri debent.*

k *Qui annales, aut historias scribit, etsi ea maximè memorare, quæ à plurimis, maximeque fidis autoribus tradita sunt, leues autem, & inanes rumores spernere debet, tamen validos & constantes, si silentio præteribit, verum de industria occultasse videbitur. quippe constantis famæ autoritatem non paruam esse constat.*

l *O turpitudinem! qui semel fœdissimorum scelerum vinculis inligari se, & vinciri passus est, is posthæc nullum facinus nisi fœdissimum, atque atrocissimum facere potest.*

ret,

ret,& occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tyberium,vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur.Ea fraude tum senem, postquam conuiuium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse.Atque illo ignaro,& iuueniliter hauriente, auctã suspicionem, tanquam [a] metu & pudore, sibimet inrogaret mortem, quam patri struxerat.Hæc vulgo iactata,super id,quòd nullo autore certo firmantur,promptè refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tyberius tantis rebus exercitus, [b] inaudito filio exitium offerret, idque [c] sua manu, & nullo ad pœnitendum regressu? [d] quin potiùs ministrum veneni excruciaret,autorem exquireret, insita denique etiam in extraneos cunctatione, & mora aduersum [e] vnicum, & nullius [f] ante flagitij compertum vteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia charitate in eum Cæsaris, & cæterorum in [g] vtrumque odio,[h] quamuis fabulosa & immania credebantur, [i] atrociore semper fama erga dominantium exitus.Ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani proditus tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus est. Neque quisquam scriptor tam infensus extitit,vt Tyberio obiectaret, cùm omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique tumoris causa fuit, vt claro sub exemplo [k] falsas auditiones depellerem,

OBSERVATIONES.

a *Ea est vis metus,& pudoris, vt,quæ pernicioſissima in alios parata sunt, ea qui in flagitio deprehensus est,sibi ipsi non irrogare vereatur.*

b *Non est verisimile,patrem inaudito filio exitium offerre;idque sua manu,& nullo ad pœnitendũ regressu.id certè à charitate patria maximè abhorret.*

c *Quæ quis manu sua patrauit flagitia,si fortè ad pœnitentiam regressus est, multò magis eum afficiunt,quàm quæ iussu,mandatoque suo fiunt.*

d *Cùm atrocis alicuius flagitij indicium ad principem defertur, potissimùm si coniunctam sibi sanguine,& necessitudine personam spectat,non statim credere,sed potiùs ministrum facinoris,& autorem exquirere; nihilque præcipitanter in tota illa cognitione, cuius postea pœnuendum sit,facere debet.*

e *Vix credibile est,patrem plus prudentiæ, & moderationis ad exterorum, quàm ad proprij, atque vnici filij salutem conferre.*

f *Non est verisimile, nullius ante flagitij compertum protinus vt atrocissimum quodque facinus admittat,animum inducere posse; quippe,vt ad summam & eximiam virtutem nonnisi per gradus, ita quoque ad deterrima vitia,summamque nequitiam nonnisi sensim, suisque gradibus peruenitur.*

g *Non tantùm,in quos est nimia charitas principis, odio sunt populo, verùm & princeps ipse,quòd illis,præter æquum fauet,quos omnes perijsse cupiunt.*

h *De iis,quos odimus,quamuis fabulosa,& immania credimus.*

i *Fama solet esse atrocior vero erga dominantium exitus;præcipuè verò,si flagitio principem extinctum esse,suspitio est.*

k *Ferè cuncta mortalium,atque adeò maxima quæque falsis auditionibus corrumpi satis cõstat,ideoque historiæ scriptor,cuius præcipuum munus est, vera tradere,intentus esse debet in singulas occasiones,quibus vanitatem,falsõsque rumores arguat; vt discant homines,cùm aliquid insigne narratur, se sustinere,neque priùs credere, quàm ita rem esse,certissimis argumentis compertum sit. nihil, nimirum,neque leuius,neque turpius est,quàm temerè diuulgata,atque incredibilia auidè accipere,eaq; veris,neque in miraculum corrupto antehabere.*

peteremque ab iis, quorum in manus cura noſtra venerit, ne diuulgata, atque incredibilia auidè accepta, veris neque in [a] miraculum corruptis antehabeant. Cæterùm laudante filium pro roſtris Tyberio, ſenatus populuſque habitum ac voces dolentum [b] ſimulatione magis quàm libẽs induebat, domumque Germanici [1] reuireſcere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina [c] ſpem [d] malè tegens, perniciem adcelerauere. Nam Seianus vbi videt mortem Druſi inultam interfectoribus, ſine mœrore publico eſſe, [e] ferox ſcelerum, & quia prima prouenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici liberos peruerteret, quorum non dubia ſucceſſio. Neque ſpargi venenum in tres poterat, [f] egregia cuſtodum fide, & [g] pudicitia Agrippinæ impenetrabili. [h] Igitur contumaciam eius inſectari, vetus Auguſtæ odium, recentem Liuiæ conſcientiam exagitare, vt ſuperbiam [i] fœcunditate ſubnixam popularibus ſtudiis inhiare dominationi, apud Cæſarem arguerent. Atque hæc callidis criminatoribus, inter quos delegerat Iulium Poſthumum per [k] adulterium Mutiliæ Priſcæ inter intimos auiæ, & conſiliis ſuis peridoneum:

1. reuiuiſcere.

OBSERVATIONES.

a *Quæ de magnis viris plerunque narrantur, ea non vti ſunt, ſed multò maiora, quàm vnquam fuerunt, dicuntur; atque adeò in miracula corrumpuntur.*

b *Non ſemper qui habitum, voceſque dolentis induit, verè, atque ex animo dolet: ſpecies enim illa, atque imitamentum doloris eſt, cùm interim lætitia occulta eſt.*

c *Qui populi, aut ſenatus fauorem erga ſe, acrem illum quidem, ſed occultum nouit, illum, quàtum in ſe eſt, celet, donec venerit dies, qua patefieri debet, ſiquidẽ ſpes malè tecta multis perniciẽ adceleraut.*

d *Fœminæ, propter animi impotentiam, ſpem malè tegere poſſunt.*

e *Sceleſtus homo ſi ſemel ſcelere ſe inquinauit, ac prima ex animo prouenerũt, eò ferox, ſecum haud dubiè volutabit, quonam modo atrociora aggrediatur, & patret, atque vt ait Seneca de clem. lib. 1. ca. 1. ſpei improbiſſimæ complectuntur inſperata aſſecuti.*

f *Principes viri, præſertim adoleſcentuli, atque adeò ij, quorum non dubia eſt ſucceſſio, nunquam ſatis diligenter vitare poſſunt inſidias illorum, qui ad intimam ipſorum amicitiam adhibentur, & propter hanc ipſam, ingentem potentiam iam ſunt adepti. quippe nullum eſt tam atrox facinus, quod non audacia ſuadeat, & ad quod patrandum, ſpe dominandi, non impellantur homines. Ideo & cibi, eaque omnia, quæ ad curandum corpus pertinent, quibus principes ſuſtentãtur, ijs diligenter admodum mandari debent, quorum egregiam erga dominum fidem eſſe, multis iam rebus cognitum, & perſpectum eſt.*

g *Quemadmodum impudicitia eſt illud maximum, & atrociſſimum flagitium, quo ſe fœmina inquinare poteſt; ita ab impenetrabili ipſius pudicitia quid non boni eſt expectandum? ac proinde quibus tam inſignis virtus ſat dignis laudibus efferri poteſt? certè impudicitia Liuiæ Druſum maritum peruertit; pudicitia Agrippinæ filios ſeruauit.*

h *Qui id agit, vt potentem aliquem peruertat, non ſimul, ac ſtatim quæ ad eam rem pertinent, patrat, ſed criminationes in illum, & odium principis, & aliorum præpotentium incitat, & intendit: denique illius ſingula & dicta, & facta in crimen torquet, nimirum ſemina perniciei: quibus tandem collectis, & ſimul ingruentibus, ille paruo negotio opprimitur.*

i *Haud dubiè fœminis principibus fœcunditas ſuperbiam addit.*

k *Qui potentem, & clariſſimam fœminam adulterio deuicit, equid tandem illius opera, apud quem illa plurimùm poteſt, non conſequitur? verè quid non dici poteſt, impudicitiam, & amores fœminarum alteræ ſæpiùs libidini ad atrociſſima, & fœdiſſima quæque ancillari.*

quia

quia Prisca in animo Augustæ valida, anum suapte natura [a] potentiæ anxiam insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque [b] proximi inliciebantur, prauis sermonibus tumidos spiritus perstimulare. At Tyberius [c] nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, [d] ius ciuium, preces sociorum tractabat. Factaque, autore eo, senatusconsulta, vt ciuitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægirensi apud Achaiam motu terræ labefactis subueniretur [e] remissione tributi in triennium. Et Vibius Serenus proconsul vlterioris Hispaniæ de vi publica damnatus, [f] ob atrocitatem temporum, in insulam Amorgum deportatur. Carsius Sacerdos reus tanquam [g] frumento hostem Tacfarinatem iuuisset, absoluitur. eiusdem criminis C. Gracchus. Hunc comitem exilij admodum infantem pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur. [h] Nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius, qui Africã obtinuerãr, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & paternis aduersis [i] foret abstractus. Is quoque annus legationes Græcarum ciuitatum habuit, Samiis Iunonis, Cois Æsculapij delubro vetustum asyli ius vt firmaretur, petentibus. Samij decreto Amphictyonum nitebantur, queis præcipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Græci conditis per Asiam vrbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas. Et accedebat meritum ex loco. Nam ciues Romanos templo Æsculapij induxerant, cùm iussu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ insulas, & vrbes trucidarentur. Variis dehinc, & sæpiùs inritis prætorum

OBSERVATIONES.

a *Et ipsæ anus principes potentiæ sunt anxiæ.*

b *Hac arte vtuntur callidi homines ad ea elicienda, quæ apud aliquem occulta sunt; quippe inliciuntur proximi illius, vt & sermonibus, & quibus rebus maximè possunt, quasi doleant, quia ille dolet, aut lætentur, & gratentur illi ob prospera, cum ad illa, quæ cœptat, aut perstimulent; aut saltem cogant eum voces huiusmodi emittere, quæ indices sunt affectuum illius.*

c *Princeps, aut quilibet alius negotiis assuetus vix vnquam intermittere potest rerum curam; negotia, vel in ipsis rebus aduersis pro solatiis accipiens.*

d *Principi hæc cura incumbit, vt ius ciuium, & preces sociorum tractet; hoc est, vt suis ius reddat; exteris, suæ tamen ditionis hominibus, æquum se præbeat, atque eorum preces benignè excipiat.*

e *Boni, & liberalis principis est, subuenire calamitosis, & afflictis, non modò priuatis, sed & prouinciis, & ciuitatibus, quæ si grani aliquo casu sunt perculsæ, cur non ijs ad aliquod tempus tributum remittat?*

f *Et erga damnatos misericordia vtendum est.*

g *Qui frumento hostem iuuit, maiestatis postulari potest.*

h *Clarissimo genere orti etsi eos fortuna depressit, non tamen interdum effugere magnæ fortunæ pericula, nec ipso contemptu interdum tuti esse possunt.*

i *Non est nouũ, filios innocentes aduersis paternis abstrahi, i. patris infelicitatem ad filios peruenire.*

quæſtibus, poſtremò Cæſar de [a] immodeſtia hiſtrionum retulit. Multa ab iis in publicũ ſeditioſè, fœda per domos tentari: Oſcum quoddã ludicrũ leuiſſimę apud vulgum oblectationis, eò flagitiorũ & virium veniſſe, vt autoritate patrum coërcẽdum ſit. Pulſi tum hiſtriones Italia. Idẽ annus [b] alio quoque luctu Cęſarem adficit, alterum ex geminis Druſi liberis extinguendo: neq; minùs morte amici. Is fuit Lucillius Longus [c] omnium illi triſtium lætorumque ſocius, vnuſq; è ſenaroribus Rhodij ſeceſſus comes. Ita quanquam nouo homini, [d] cenſorium funus, effigiem apud forum Auguſti publica pecunia parres decreuere: [e] apud quos etiam tum cuncta tractabantur; adeò vt procurator Aſiæ Lucillius Capito, accuſanre prouincia, cauſam dixerir, magna cum adſeuerarione principis, nõ ſe ius, niſi in [f] ſeruitia & pecunias familiares dediſſe: [g] quòd ſi vim prętoris vſurpaſſet, manibuſque militum vſus foret, [h] ſpreta in eo mandata ſua, [i] audirẽt ſocios. Ira reus, cognito negotio, dãnatur. [k] Ob quã vltionẽ, & quia priore anno in C. Sillanũ vindicatũ erat, decreuere Aſię vrbes templũ Tyberio, matriq; eius, ac ſenatui: & permiſsũ ſtatuere. [l] Egirq; Nero grates ea cauſa patribus atque auo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum aſpici, illum audiri rebantur. aderantque iuueni [l] modeſtia, ac [2] forma principe viro digna, notis in eum Seiani odijs ob periculum [m] gratiora. Sub idem tempus de flamine diali in locum

1. aut desunt hic multa. aut hæc vtique ſuprà seponenda sunt post illa verba, fidem dempſit.

2. hic supra de Germanico loquens, augebat iuuentam vſus ipſius (Germanici) ſpecies. & lib. 2. huius. Augebat famã ipſius Titi ingenium quantæcunque fortunæ capax, decoroſque cum quadam maieſtate &c.

OBSERVATIONES.

a *Immodeſtia hiſtrionum legibus eſt vindicanda. immodeſtè autem veriſari dicuntur, cùm aliqua ab ipſis in publicum ſeditioſè, aut per priuatorum domos fœda tentantur. hæc cùm accidunt, pellendi ſunt prouincia.*

b *Plerunque accidit, vt nihil nobis aduerſi eueniat, quod non aliud aliquod, eodem ferè tempore, ſecum trahat. nam ſicut proſpera, ſic aduerſa inter ſe nexa, & iugata ſunt.*

c *Is meritò amicus principis appellari poteſt, qui triſtium omnium, lætorumque ſocius illi eſt.*

d *Principes quos valde dilexerunt, ijs, cùm fato functi ſunt, funus quàm honoratiſſimum curari, eorumque memoriam quibus rebus maximè poſſunt, coli volunt.*

e *Etſi nouus princeps re ipſa libertatem oppreſſit, tamen conſultè facit, vt ſæpiùs iam obſeruaui, ſi ſpeciem reip. retinebit. certè, principe Tiberio, eo qui cuncta ad ſe traxerat, Senatus Romanus ſuam maieſtatem adeò non amiſerat, vt omnia etiam tum apud ipſum tractarentur.*

f *Procurator prouinciæ habet tantùm ius in ſeruitia, & pecunias familiares principis.*

g *Is mandata principis ſpernere dicitur, qui in munere ſibi mandato maiorem vim, & autoritatem vſurpat, quàm quæ ſibi à principe data eſt.*

h *Is puniri debet qui mandata principis ſpernit. quia is contẽptus nonniſi à cõtumacia proficiſcitur.*

i *Caueat princeps ne iuſtus ciuitatum, aut prouinciarum querelas vnquam ſpernat. quinimo ſe potiſſimam curam illarum ſecuritatis gerere, omnibus in rebus, oſtẽdat. in eoſque ſeuerè animaduertat, à quibus forte vexatæ ſunt. quo facto haud facile dictu eſt, quantopere ſibi hominum ſtudia, & beneuolentiam conciliaturus ſit.*

k *Prouinciæ haud ſatis magnas gratias principibus agere poſſunt, cùm ab ijs impetrant vltionem in eos, à quibus graniſſimè ſunt vexatæ.*

l *Princeps adoleſcens duabus rebus potiſſimùm commendatur; modeſtia, & forma principe viro digna.*

m *Odia, & pericula, in quibus coniecti ſumus ab ijs, qui inuiſi ſunt populo, mirum in modum nos vulgo conciliant.*

Seruij

Seruij Maluginensis defuncti legendo, simul roganda noua lege distulit Cæsar. Nam patritios confarreatis parentibus genitos tres simul nominari, ex quis vnus legeretur vetusto more: neque adesse, vt olim, eam copiam, omissa [1] confarreandi adsuetudine, aut intet paucos retenta. pluresque eius rei causas adfetebat, [a] potissimam penes incuriam vitorum, fœminatumque. Accedete ipsius ceremoniæ difficultates, quæ consultò vitarentur, & quando exiret è iure patrio, qui id Flaminium apisceretur, quæque in manum Flaminis conueniret. Ita [b] medendum senatus decreto, aut lege, sicut Augustus quædam ex [c] horrida illa antiquitate ad præsentem vsum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum, instituto Flaminum nihil demutari. Sed lata lex, [d] qua Flaminica Dialis sacrorum causa in [e] [2] potestate viri, cætera promiscuo fœminarum iure ageret. Et filius Maluginensis patri suffectus: Vtque [f] glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capessendas ceremonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, LLSXX. & quoties Augusta theatrum introisset, vt sedes inter Vestalium consideret. Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. Pontifices, eorumque exemplo cæteri sacerdotes, cum [g] pro incolumitate principis vota susciperet, Neronem quoque & Drusum iisdem diis commendauere, [h] non tam charitate iuuenum, quàm adulatione: [i] quæ, moribus corruptis, perinde [3] anceps si nulla, & vbi nimia est. Nã Tiberius haud vnquam domui Germanici mitis, tum verò æquari adulescentes senectæ suæ, [k] impatienter

1. inter sacerdotes vsitata, vt hinc, & ex Boëtio in Topic. Cic. colligitur.

2. ergo hæres manti etiam ab intestato.

3. i. periculosa.

OBSERVATIONES.

a *Cæremoniæ duabus de causis omittuntur; nempe, earum aut incuria, aut difficultate, quæ plerunque ab hominibus consultò vitatur. Ea re autor sim ei, qui cæremonias instituit, vt ita, nimirum eas instituat, vt, quicquid in ea re fit, planum sit, ac facile; ne ex difficultate illarum contemptus oriatur.*

b *Quemadmodum medicina ægris corporibus subuenit, ita leges, & rescripta principum medentur vitijs, ijsque omnibus, in quibus homines peccare solent.*

c *Non semper quæ antiquitus instituit, ea planè vt sunt, sequi debemus: quippe, quæ horrida sunt, ea ad præsentem vsum flecti, potissimùm si de ineptis, & superuacuis cærimonijs agitur, debent.*

d *Satis est, dummodo satisfiat legi, aut consuetudini ea in re, cuius causa lata, & obseruata est. nam cætera haud debiè mutari, & ad presentem vsum flecti possunt.*

e *Vxor non est in potestate viri.*

f *Princeps qua maximè ratione potest, debet dare operam, vt sacerdotijs, ac religionibus dignitas accedat.*

g *Pro incolumitate principis, filiorumque illius vota publicè suscipi æquum est.*

h *Quæ in honorem mali principis, aut filiorum eius honorificè decernuntur, non tam charitate ipsius, quàm adulatione fiunt.*

i *Moribus corruptis adulatio perinde periculosa est, si nulla est, & vbi nimia est; hoc est, tam periculosum est omnino non adulari, quàm fœdè, & nimis humiliter, & odiosè adulari.*

k *Non sanè mirum est, Tiberium impatienter indoluisse, Neronem, & Drusum adolescentes honoribus, & adulatione æquari senectæ suæ. quippe, hæc est natura principatus, vt princeps ne filium quidem pati possit æqualem.*

indoluit: accitosque Pontifices percunctatus est, num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent. Et illi quidem quanquam abnuerent, modicè perstricti; etenim pars magna è propinquis ipsius, aut primores ciuitatis erant. cæterùm in senatu oratione monuit in posterum, [a] ne quis mobiles adulescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret. Instabat quippe Seianus, incusabatque, [b] diductã ciuitatem, vt ciuili bello, esse qui se partium Agrippinæ vocent: ac ni resistatur, fore pluris: [c] neque aliud glisscentis discordiæ remedium, quàm si vnus alterue maximè prõpti subuerterentur. Qua causa C. Silium, & Titiũ Sabinũ adgreditur: [d] amicitia Germanici perniciosa vtrique. Silio, & quòd ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacrouiriani belli victor, [e] quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebant plerique auctam offensionem ipsius [f] intemperantia [g] immodicè iactantis, suum militem in obsequio durauisse, cùm alij ad seditiones prolaberentur: [z] neque mansutum Tyberio imperium si iis quoque legionibus cupido nouandi fuisset. [h] Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, [z] imparemque tanto

1. sic lib. 4. hist. Nec ipse (Antonius) decerat arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset.

2. eam quę referenda gratia haud quaquam iuscesset.

OBSERVATIONES.

a *Periculosum, atque adeò pernicioſum est, mobiles adoleſcentium animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extollere. certè illa ætas nunquam ſatis modeſtè, arctè, atque intra officij terminos contineri poteſt.*

b *Potentum factionibus remp. diduci conſtat: quæ factiones ea re produntur, quòd hi illius, alij huius ſe partium eſſe profiteri audent. Eius rei indicia ſimulatque ad principem delata ſunt, ni maturè inteſtinis malis obuiam it, haud dubiè ſeditioſorum numerus adeò gliſcet, vt inde nonniſi magni tumultus oriri poſſint.*

c *Non aliud gliſcentis in rep. diſcordiæ remedium eſt, quàm ſi vnus, alterue maximè prompti protinus ſubuertantur ad terrorem cæterorum.*

d *Amicitia illorum, quos princeps odit, nonniſi pernicioſa eſſe poteſt.*

e *Quò maiore mole magnus, ac præclarus vir procidit, hoc plus formidinis in alios diſpergit.*

f *Semper vir magnus cauere debet, ne principem, aut alios præpotentes homines offendat nimia iactantia, & immodica prædicatione rerum ab ſe geſtarum; etſi id non immeritò videtur facere poſſe. quippe, lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio; &, vt Comicus ait, eſt quaſi exprobratio immemoris beneficij. cuiuſmodi ferè eſt illud Senecæ de benef. lib. 2. cap. 15. Qui quod dedit, imputat, gratiam deſtruit; & qui quantum det, oſtendit, munus ſuum non commendat, ſed exprobrat.*

g *Etſi fortè vera, tamen odioſa, & intoleranda vox eſt hæc; non manſurum principi imperium fuiſſe, ſi non virtute noſtra periculis imminentibus obuiam itum eſſet: Certè vir prudens modeſtè de ſe ſentiet, & parcè de rebus ab ſe geſtis loquetur. nam quàm ſit periculoſum, principem offendere nimia iactantia, & immodica prædicatione rerum ab ſe geſtarum, quàm ſæpiſſimè res ipſa docet.*

h *Cùm inter mortales, principes altiſſimo loco ſint, atque adeò omnia aut poſſint, aut ſaltem poſſe ſe videri velint, à quo in id loci rediguntur, & per quem perfectum eſt, vt aliquid appareat eſſe, quod præſtare nõ poſſunt, in hunc immane eſt, quo odio ferantur. quippe, ſuam fortunam, quæ ipſi alioqui ſumma videri poterat, ab eo deſtrui vere clamitare, & conqueri videntur poſſe.*

merito

merito rebatur. [a] Nam beneficia eò vsque læta sunt, dum videntur exolui posse: vbi multùm antreuenere, pro gratia odium redditur. Erat vxor Silio Sosia Galla, charitate Agrippinæ inuisa principi. Hos corripi, dilato ad rẽpus [1] Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens, [b] odiis Seiani per dedecus suũ gratificabatur. Precãte reo breuẽ morã, [c] dũ accusator cõsulatu abiret, [d] aduersatus est Cęsar: solitũ quippe magistratibus, diẽ priuatis dicere: nec infringendũ cõsulis ius, cuius vigiliis nireretur, ne quod Resp. detrimẽtũ caperet. Propriũ id Tyberio fuit, [e] scelera nuper reperta [2] priscis verbis obtegere. Igitur multa adseueratione, [f] quasi aut legibus cum Silio ageretur, [g] aut Varro consul, aut illud Resp. esset, coguntur patres, silente reo, vel si defensionem cœptaret, non occultante cuius ira premeretur. conscientia belli, Sacrouir diu dissimulatus, victoria [h] per auaritiam fœdata, & vxor Sosia argue-

1. cuius exitum nec mortis causam hoc ipso libro.

2. è vetere rep. petita.

OBSERVATIONES.

a *Hæc est natura principum, vt se nemini, at verò cunctos mortales sibi deuinctos esse & existiment ipsi, & id ipsum ab omnibus existimari velint. Quòd si forte accidat, vt ipsi beneficium ab aliquo maius acceperint, quàm vt reddenda gratia pares sint, quia illum hoc facto supra se esse vident (id quod natura principatus nullo pacto ferre potest) tum verò non de honestando illo (id quod pro illius merito sat dignè facere se non posse vident) sed de perdendo cogitant. nimirum, beneficia eò vsque illi, in quem conferuntur, læta sunt, dum videntur exolui posse. vbi multùm anteuenere, pro gratia odium redditur: siquidem è beneficiis transeunt in iniuriam; cui, vt ait Tacit lib. 5. hist. procliuius est, quàm beneficio vicem exoluere; quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur.*

b *Quid fœdius, quidue iniquius dici potest, quàm abuti magistratu ad vltionem priuatarum, atque adeò alienarum iniuriarum? certè qui magistratu fungitur parum existimationi, & nomini suo consulit, si tunc temporis priuatis aut alienis odiis indulget; atque autoritate non ad reip. vtilitatem, sed ad augendam rem suam abutitur.*

c *Cùm vnius magistratus vigilijs nitatur, ne quod damnum resp. capiat; dum publica munera exequitur, non debet illi licere, rem suam priuatam ita curare, vt ipse in sua causa iudicet, atque iniqua concertatione, & nimia potentia aduersarium priuatum hominem peruertat.*

d *O malos principes, qui autoritate magistratuum ad scelera, & immanitates abutuntur.*

e *Tyrannus tyrannidem, eaque omnia, quæ ad hanc stabiliendam, & confirmandam pertinent, (quæ sæpissimè sunt teterrima flagitia) priscis verbis, hoc est petitis è vetere rep. nimirum, æqui, honesti, publicæ securitatis ac libertatis obtentu tegit, quasi non sua ipsius, sed reip. salus agatur: cùm tamen hac specie egregiè abutatur ad ea patranda, quæ in animo habet, atque adeò ad corrumpẽdam libertatem, & corroborandum principatum.*

f *Liberæ reip. maxima, & verissima argumenta hæc sunt: cùm nullius potentia æquatur legibus, aut supra illas est: sed vnis his quicquid inter ciues controuersiæ oritur, ex æquo dirimitur. cùm magistratus non cuiusquam potentiæ, aut studiis, per dedecus suum gratificãtur, sed maiestate & æquitate sua nituntur: cùm resp. nullius dominatu oppressa seruit, sed singulis libertas æqua est. At verò cùm hæc omnia in contrarium versa sunt, neque vsquam leges, magistratus, aut libertas conspicitur, ibi nullam omnino esse remp. sed cuncta tyrannidem tuasisse dicendum est.*

g *Hic locus nihil aliud continet, quàm irrisionem illius prætextus, siue obtentus, quo vtebatur Tiberius; qui ita in perdendo Silio loquebatur, ac si non priuata odia exerceret, sed Consulis maiestatem reique pub. libertatem defenderet.*

h *Hoc demum rebus ab imperatore feliciter, & præclarè gestis magnam labem aspergit, victoriã virtute partem auaritia fœdare.*

bantur. Nec dubiè repetundarũ criminibus hærebãt. sed cuncta quæstione maiestatis exercita. & Silius [a] imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Sæuitũ tamen in bona, non [b] vt stipendiariis pecuniæ redderentur, quorũ nemo repetebat. Sed liberalitas Augusti auusſa, computatis [c] singillatim quæ [d] fisco petebantur. Ea prima Tyberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exilium pellitur, Asinii Galli sententia, qui partem bonorum publicandam, pars vt [d] liberis relinqueretur, censuérat. Contra M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cætera liberis concessit. Hunc ego Lepidum temporibus illis [e] grauem, & sapientem virum fuisse comperio. [f] Nam pleraque ab sæuis adulationibus aliorum, in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, [f] cùm æquabili autoritate, & gratia apud Tyberium viguerit. [g] Vnde dubitare cogor, [h] 3 fato & sorte nascendi, vt cætera, ita

1. quia bona damnatorum in fiscum redigebãtur.

a. imitatio Sallustij in bello Iugurth. sed in ea difficultate, inquit, Metelli non minus, quàm in rebus hostilibus, magnum, & inspectum virum fuisse comperio, tanta temperantia inter ambitionem, sæuitiamque moderatum, &c.

3. sic Sen. ep. 16 siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casa res humanas sine ordine impellit, & inflat, philosophia nos tueri debet.

OBSERVATIONES.

a *Viri clarissimi potentia aduersariorum oppressi imminentem damnationem voluntario fine præuertunt: ne ad mortem accedant alia ludibria, quæ generosis animis multò sunt graviora, quàm mors ipsa.*

b *Cui bona ideo publicantur, quia repetundarum crimine tenetur, ei, scilicet, ita eripi debent, vt iis, quibus iniuria priùs extorta sunt, reddantur. quod si non sit, furem ideo damnasse dicemur, vt nobis cedat furtum. quo quid fœdius est?*

c *Principi non est honorificum, damnato aliquo, singillatim ea computare quæ fisco addici possunt. in eo enim se ipse auaritia fœdat, quòd nimia diligentia vtitur erga pecuniam alienam.*

d *Damnatorum bona non omnino liberis eripi debent: quin princeps præstare debet, vt sua in eo cognoscatur humanitas, vt partem bonorum damnati illis vnde viuant, relinquat, ne illos quoque egestas ad flagitia impellat.*

e *Etiam cum maximè sæuit tyrannis, nempe, corruptissimo sæculo, non est nouum reperiri graues, et sapientes viros, qui sua virtute pleraque ab sæuis aliorum adulationibus in melius flectunt.*

f *Quidam existimant graui, & sapienti homini, sæculo corrupto, non posse, nec debere esse locum in amicitia principis sæui, ac tyranni, quod quàm falsum sit, ex hoc loco colligi potest. nam sapiens vir sua virtute, & autoritate multis malis obuiam ire; & quæ prava ab sæuis aliorum adulationibus proficiscuntur, ipse in melius flectere potest; si modò adsit illud temperamentum, quod qui adhibet, neque abruptam contumaciam, neque item deforme obsequium sequetur; sed medium iter perget, ambitione, & periculis vacuum; ac nihilominus æquabili autoritate, & gratia apud principem vigere potest. huc illud pertinet quod est in vita Agricolæ; Sciant, inquit, quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse; obsequiumque ac modestiam, si industria, ac vigor adsint, eò laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei post vsum, ambitiosa morte inclaruerunt.*

g *Dubitari meritò potest, an fato, & sorte nascendi, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos sit; an sit aliquid in nostris consiliis, atque adeo in manu nostra, qui præstemus nos dignos benevolentia principis; nec tamen fœdè ad deforme obsequiũ delabamur. de quo problemate etsi multa in vtramque partem à doctissimis viris disputari scio; nec Tacitus quid sententiæ fuerit, palam fecit, tamen dicam ipse quod sentio; fatum, hoc est, eam, quam rebus omnibus imaginamur inditam esse à natura necessitatem, vinci à consiliis nostris, dummodo à iudicio, & prudẽtia proficiscãtur, quorum vtrique tantum mehercule tribuo, vt, qui his pollet, hunc nihil esse quod non tandem assequi possit, putem.*

h *Fato, & sorte nascendi cuncta mortalium ita videntur esse constituta, vt mutari nequeant. similis est locus lib. 6. Annal. Sed mihi, inquit, hæc, ac talia audienti in incerto iudicium est, fatone res mortalium, & necessitate immutabili, an forte voluantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diuersos reperies, & quæ sequuntur.*

principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque intet [a] abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione, ac peticulis vacuum. At Messalinus Cotta haud minùs claris maiotibus, sed animo diuersus, censuit, cauendum senatusconsulto, vt [b] quanquam insontes magistratus & culpæ alienæ nescii, ptouincialibus vxorum ctiminibus, petinde quàm suis plecterentur. Actum dehinc de Calpurnio Pisone nobili ac feroci viro. Is namque, vt retuli, cessurum se vrbe ob factiones accusatorum, in senatu clamitauetat, & spteta potentia Augustæ, ttahere in ius Vtgulaniam, domoque ptincipis excire ausus etat. Quæ in præsens Tyberius ciuiliter habuit. [c] Sed in animo reuoluente iras, etiam si impetus offensionis languetat, memoria valebat, Pisonemque grauiùs secreti sermonis incusauit aduetsum maiestatem habiti. Adiecitque in domo eius venenum esse, eumque gladio accinctum inttoite curiam. Quod [d] vt attocius veto tramissum. Cæterorum, quæ multa cumulabantur, teceptus est teus, neque petactus ob [e] mottem opportunam. Relatum & de Cassio Seveto exule, qui sordidæ originis, maleficæ vitę, sed otandi validus, per [f] immodicas inimicitias vt iudicio [g] iutati senatus Ctetam amoueretur, effecetat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia aduettit, bonisquê exutus, [h] intetdicto igni atque aqua, saxo Setiphio consenuit. Pet idem tempus Plautius Siluanus prætot, incertis causis, Aproniam coniugem in præceps iecit. tiactusque ad Cæsarem ab L. Aptonio socero, [i] turbata mente respondit, tanquam ipse somno grauis, atque eò

OBSERVATIONES.

a *Illorum qui principibus aut parent, aut parere debent, extrema vitia duo sunt; abrupta contumacia, & deforme obsequium. itaque in magnis viris habendus est is, qui non contumaciam sed vigorẽ, & libertatem animi erga principem, aut Rempublicam adhibet; nec item se deformi obsequio fœdat, sed fidẽ & diligentiam cui debet, præstat.*

b *Quia vir ne vxor peccet, prouidere potest, si quid animaduersione dignũ ab illa admissum est, æquè videtur plectendus, atque vxor ipsa, perinde ac si ipse peccasset.*

c *Quædam principes in præsens ciuiliter habent; ob quæ postea, cùm eius rei aliqua occasio est, memoria repetunt iras, quas diu in animo volucrunt.*

d *Interdum sola atrocitas criminis fidem facit, ea quæ obijciuntur, esse falsa.*

e *Opportuna mors dicitur illa, qua quis supplicio, atque ignominiæ eximitur.*

f *Est genus hominum, qui, nisi suscipiendis præpotentum inimicitijs notescere non possunt: quæ tamen in eorum perniciem tandem erumpunt.*

g *Etsi quis à nullo accusatore reus factus est, tamen potest senatus, summusue magistratus, si ei perspectum satis, & cognitum est, hunc maleficam vitam agere, iuratus, hoc est, ex officio, vt iurisconsulti nostri loquuntur, in eum animaduertere.*

h *Qui non contentus miti pœna, flagitia flagitijs cumulat, ac recentia, & vetera odia in se irritat, non mirandum est, si grauius illi aliquid accidit.*

i *Qui falsum aliquid comminiscitur quod iudici respondeat, is nonnisi turbata mente esse potest.*

ignarus, & vxor ſponte mortem ſumpſiſſet.[a] Non cunctanter Tyberius pergit in domum, viſit cubiculum, in quo reluctantis & impulſæ veſtigia cernebantur. Refert ad ſenatum, datisque iudicibus Vrgulania Siluani auia pugionem nepoti miſit. Quod perinde creditum[b] quaſi principis monitu, ob amicitiam Auguſtę cum Vrgulania. Reus fruſtra tentanto ferro, venas præbuit exoluendas: Mox Numantina prior vxor eius accuſata, iniecisſe carminibus & veneficiis væcordiam marito,[c] inſons iudicatur. Is demum annus populum Romanum longo aduerſum Numidam Tacfarinatem bello abſoluit. Nam priores duces ſibi[d] impetrãdo triumphalium inſigni ſufficere res ſuas crediderant, hoſtem omittebant. Iamque tres laureatæ in vrbe ſtatuæ. & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo Iubę filio iuuenta incurioſo, libertos regios, & ſeruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor, ac ſocius populandi rex Garamantum, non vt cum exercitu incederet, ſed miſſis leuibus copiis, quæ[e] ex longinquo in maius audiebantur: ipſaque è prouincia[f] vt quis fortunæ inops, moribus turbidus,[g] promptiùs ruebant. quia Cæſar poſt res à Blæſo geſtas,[h] quaſi nullis iam in Africa hoſtibus, reportari Nonam legionem iuſſerat; nec procõſul eius anni P. Dolabella retinere auſus erat,[h] iuſſa principis magis

a. Octauius Sagitta tribuni plebei ob interfectam vxorem, lege Cornelia de Sicariis condemnatus, eſt lib. xiij.

a. i. affluebant, vt loquitur in vita Agric.

OBSERVATIONES.

a *Cùm Veritas nonniſi ex recentiſſimis circumſtantijs elici poteſt, debet principi, aut magiſtratus in eo ſummam adhibere diligentiam, vt ex loco, tempore, ac cæteris circũſtantijs quid veri ea de re ſit, quamprimum cognoſcat. in quo princeps nihil ſua perſona indignum facit, ſi ad ea loca non cunctãter perrexit, in quibus recentis flagitij veſtigia adhuc apparent. adeò vt ipſe in eo ius & iniuriam diſcernere verè queat. Quod vix præſtare poteſt, ſi non ipſe ſuis oculis cuncta videre, ac ſuis pedibus, nõ alienis, quò oportet, ſe conferre animum inducat. Vtinam principes multis locis intereſſent, & ſingula, quoad ipſorum dignitas patitur, diligenter circumſpectarent. neque enim ipſis ſæpiùs, vt fit, impoſiueretur.*

b *Principis occulto monitu interdum ea fiunt, quæ quamuis dura, & ſæua, ad vitandam infamiam patrantur; atque ideo imminentibus leuiora videri poſſunt.*

c *Non eſt nouum, inſontes iniquo ampliſſimi ordinis iudicio damnari.*

d *Hic eſt mos hominum, vt inſignijs virtutis contenti ipſam virtutem omittant. Ita multi duces dum res ſuas impetrando triumphalium inſigni, magis quàm famæ ſempiternæ ſufficere credunt, hoſtem omittunt.*

e *Hoſtium copiæ etſi ſunt exiguæ, ac parum in iis eſt roboris, tamen in re noua, perculſis animis, potiſſimùm ex longinquo in maius audiri ſolent.*

f *Simulatque fama nunciat, rerum nouarum autorem agros populari, & prædas agere, omniaque, vt fit, è longinquo in maius augentur, haud dubium eſt, ipſa è prouincia, in qua tumultus exoriũtur, vt quis fortunæ inops, moribus turbidus eſt, promptiùs ad illum ruere, eiuſque copias auctitare.*

g *Cùm omne belli momentum, quod ab autore rerum nouarum geritur, in illius perſona poſitum ſit, certè illo adhuc ſuperſtite, acri præſertim viro, quique ex nihilo maximas turbas dedit, bellum nõ poteſt dici confectum: ac proinde, etſi is fortè copijs exutus eſt, tamen in illius exitium acriter inſiſtendum eſt, ne iterum hinc illinc auxilia cogere, ac nouos tumultus excitare poſſit.*

h *Qui ſuſpitioſo & ſæuo principi obſequium, & operam præſtat, hoc ſibi ſemper ante oculos ponat, hinc, inquam, nunquam ſe dimoueri patiatur, nimirum, vt iuſſa illius potiùs, quàm quidnis aliud metuat.*

quam

quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas diſperſo rumore, [a] rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac poſſe reliquos circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior, incubuiſſent, auget vires, poſitiſque caſtris, Thubuſcum oppidum circúſidet. At Dolabella, contracto quod erat militum, [b] terrore nominis Romani, & quia Numidę peditum aciem ferre nequeunt, primo ſui inceſſu ſoluit obſidium, locorumque opportuna permuniuit: ſimul principes Muſulanorũ [c] defectionẽ cœptantes ſecuri perçutit. Dein quia pluribus aduerſum Tacfarinatẽ expeditionibus cognitũ, [d] nõ graui, nec vno incurſu cõſectandum hoſtẽ vagum, excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prędatorias manus delecti Maurorum duxere. [e] Ipſe conſultor aderat omnibus. Nec multò poſt adfertur Numidas apud caſtellũ ſenurutum, ab ipſis quondam incenſum, cui nomen Auzęa, poſitis mapalibus, cõſediſſe fiſos loco, [f] quia vaſtis circùm ſaltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes, alæque quam in partem ducerentur [g] ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac [h] truci clamore aderant ſemiſomnos in barbaros, præpeditis Numidarum equis, aut diuerſos paſtus perertantibus. ab Romanis confertus pedes, diſpoſiæ turmæ, cuncta prælio prouiſa: hoſtibus contra [i] omnium neſciis, non arma, non ordo, non conſilium, [k] ſed pecorum modo, [l] trahi, occidi, capi. Infenſus mi-

ſic in vita Agric. tum verò patentibus locis grande, & atrox ſpectaculum, ſequi, vulnerare, capere, &c.

OBSERVATIONES

a *Rerum nouarum autor, idemque belli concitor, non tam opibus, & copijs, quas principiò exiguas habet, quàm arte, & falſis rumoribus res ſuas meliores facit. at verò inter cæteras artes hac vtitur, vt dicat, eum, cuius pronunciam raptæ, quemque ſibi hoſtem delegit, ab alijs quoque hoſtibus lacerari, paruoque negotio poſſe circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior eſt, in id incumbant. hac ratione ſuas copias hinc inde auctat.*

b *Cuius populi, ducisue nomen victorijs iam eſt celebre, is etiã parua manu terrorem addit hoſtibus.*

c *Tempore belli qui defectionem cœptat, quiſquis ille eſt, ad cæterorum terrorem vltimo ſupplicio afficiendus eſt.*

d *Vagus hoſtis non graui, vnoue incurſu conſectandus eſt; ſed plura agmina parari, & vnumquodque ſingulis ducibus dari debet; nempe, vt populator ab aliquo ex his excipi poſſit. quippe alias omnes belli rationes ipſe vagus & velox eludet.*

e *Dux exercitus, diſtributo pluribus ducibus exercitu, ipſe omnibus conſultor adeſſe, hoc eſt, conſilio & prudentia cuncta regere debet.*

f *Qui locus vaſtis circùm ſaltibus clauditur videtur eſſe tutus.*

g *Non ſemper miles debet ſcire quò ducatur. nam vt Tacit. ait 1. hiſt. Tam neſcire quædam milites, quàm ſcire oportet, & quæ ſequuntur.*

h *Concentu tubarum, ac truci clamore hoſtes ſemiſomni, & incauti mirum in modũ conſternantur.*

i *Nunquam loco adeò fidendum eſt, licet tutiſſimo, quin paſſim vigiles iis in locis diſponantur, vbi excipi non poſſint. ſin minùs, & qui tutiſſimo loco conſederunt, ab diligente, & prouido hoſte ac ſtrenuis militibus opprimi, nullo negotio poſſunt.*

k *Difficile dictu eſt, quantum præſtent pauci milites inconditæ hoſtium turbæ, ſi modò ipſi diſpoſiti ordine militiæ ſuo quiſque loco ſtat; cunctaque ab ipſis prælio ſunt prouiſa aduerſus hoſtes omnium neſcios; quibus non arma, non ordo, non conſilium eſt. hi certè ab illis, pecorum modo, trahuntur, occiduntur, capiuntur.*

destinis apud Brundisium, & circumiecta oppida: mox positis propalã libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia seruitia: cùm velut [a] munere deûm tres biremes adpulere ad vsus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui prouincia, vetere ex more, Calles euenerat. Is disposita classiariorum copia, [b] cœptatem tum maximè coniurationem [c] disiecit. Missusque à Cæsare properè Staius tribunus cum valida manu, ducem ipsum, & proximos audaciæ in vrbem traxit iam trepidam ob multitudinem familiarum, quæ glisceba t immensùm, minore in dies plebe ingenua. Iisdem consulibus miseriarum, ac sæuitiæ [d] exemplum atrox. Reus pater, accusator filius. nomen viri, Q. Vibius Serenus, in senatũ inducti sunt, ab exilio retractus, inluvieque ac squalore obsitus, & tum catena vinctus perorante filio. Præparatur adulescens multis mundițiis, alacri vultu, structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, [e] index idem & testis dicebat. Adnectebatque Cæcilium Cornutum prætorium ministrauisse pecuniam; qui tædio curarum, & [f] quia periculum [1] pro [g] exitio habebatur, mortem in se festinauit. At contra reus [h] nihil infracto animo; [i] obuersus in filium, quatere vincula, vocare vltores deos, vt sibi quidem redderent exilium, vbi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. Adseuerabatque innocentem Cor-

1. quia vix quisquam tam atrocis criminis reus absolueba-tur.

OBSERVATIONES.

a *Quæ nullis humanis consiliis prosperè accidunt, ea munere Deûm fieri dicuntur.*

b *Coniuratio properè, & priùs quàm vires acquirat, dissicienda est, eiusque semina opprimi debent.*

c *Non semper dux belli, aut præfectus prouinciæ, cùm periculum est in mora, principem consulere, sed ex re præsenti quid facto opus sit, apud se perpendere debet; potissimùm si quid accidit huiusmodi, vt, si non primo quoque tempore nascenti malo occurritur, inde non parum detrimenti resp. capiatur sit.*

d *Summæ miseriæ, ac sæuitiæ exemplum est atrox, videre patrem à filio rei capitalis reum fieri.*

e *Parum est in illo fidei, qui idem iudicem se, ac testem profitetur, nec alia probatione nititur.*

f *Non est mirandum, reum maiestatis, quamuis innocentem, tædio curarum, & quia quo tempore sæuit tyrannis tale periculum pro exitio habetur, mortem in se festinare; eaque ratione se principis immanitati, & inimicorum audaciæ, potentiæ, & ludibriis eripere.*

g *Oppressa ab vno repub. periculum profectum ab accusatione maiestatis ferè pro exitio habetur; hoc est, paria sunt, esse iam in ipso exitio, & esse in periculo. quippe tam certum exitium est illi, quem princeps aliquid in suam maiestatem commisisse suspicatur, atque ei, qui iam conuictus, & damnatus est. nam vt vt res se habet, hoc est, siue is innocens est, aut criminis conuictus, certè illi moriendum est.*

h *Qui innocens est, etsi in summo discrimine versatur, tamen nihil infracto animo suam ipse causam agit.*

i *Pessimus certè, ac detestandus mos est, pati vt filius patri necem struat, specie criminis læsæ maiestatis. eumque qui vsqueadeo est impius, vt tale facinus audeat, non modo falsa asserere, sed & summo supplicio dignus principi videri deberet. si tamen crimen in comperto est, laudanda est pietas filij in patriam, qui eam proditione, & periculis liberauit. nam patriæ salus parentum, & filiorum charitati anteponi debet.*

1. accusatione. nutum, & [a] falsa [1] exterritum. Idque facilè intellectu, si proderentur alij. Non enim se cædem principis, & res nouas [b] vno socio cogitasse. Tum accusator Gn. Lentulum, & Seium Tuberonem nominat, magno pudore Cæsaris, cùm primores ciuitatis, intimi ipsius amici, Lentulus [c] senectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. accerserentur. Sed hi quidem statim exemti. In patrem ex seruis quæsitum. & quæstio aduersa accusatori fuit, qui scelere væcors, simul [d] vulgi rumore territus, robur & saxum, aut [e] parricidarũ pœnas minitãtium, cessit vrbe. ac retractus Rauenna [f] exequi accusationẽ adigitur, non occultãte Tyberio verus odium aduersum exulẽ Serenum. Nã post damnatum Libonem, missis ad Cæsarẽ literis, exprobrauerat, suum tantùm stu-

a, sic lib. 3. hist. de Antonio loquent, nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, & obsequii insolens. Literas ad Vespasianum composuit in ctantius, quàm ad principem.

diũ sine fructu fuisse: addideratque quædã [g] contumaciùs, [h a] quàm tutum apud aures superbas, & offensioni proniores. ea Cæsar octo [i] post annos retulit, medium tempus variè arguens, [k] etiam si tormenta, [l] peruicacia seruorum, contra euenissent. Dictis dein sententiis, vt Serenus more maiorum puniretur, quò [m] molliret inuidiam, intercessit. Gallus Asinius, Gyaro aut Donusa claudendum censeret; id quoque aspernatus est, ege-

OBSERVATIONES.

a *Et ipsi innocentes falsa accusatione sæpiùs exterrentur.*

b *Non est verisimile quenquam adeò vecordem esse, vt solus, atque vno socio cædem principis, & res nouas, hoc est tumultus bellicos cogitauerit; quin plures ad eam coniurationem adhibiti fuerint.*

c *Quid vero minus simile est, quàm extremæ senectutis homines, & affecto iam corpore remp. turbare, principem prodere, ac tumultus hostiles excitare velle?*

d *Vulgi rumore debitas pœnas minitantis vel impurissimus & audacissimus quisque terretur.*

e *Is parricida meritò dici potest, qui specie atrocis alicuius criminis periculum mortis patri creat.*

f *Accusatorem semel cœptæ accusationis eius criminis, quod aut principis personam, aut remp. spectat, pœnitere non licet. nam & peragenda & exequenda est.*

g *Satis constat, principes habere aures superbas, & offensioni quàm gratiæ proniores. ideo diligenter cauendum est, ne etiam cùm id meritò facere videmur posse, contumaciùs quàm ipsorum dignitas, natura, & aures ferre possunt, loquamur.*

h *Nulla re principes magis offenduntur, quàm contumacia loquentis, aut scribentis.*

i *Principes plerũque beneficiorum statim, iniuriarum adeò nunquam sunt immemores, vt, quæ diuturnitate temporis, atque oblitione extincta credebantur, ea cùm occasio, tempusque adest, proferant in medium. quippe gratia oneri, vltio in questu habetur.*

k *Quem princeps perdere statuit, in hunc ersi legibus, & vsitata, ac præscripta iudiciorum forma animaduertere non potest, tamen tot rebus ita miserum circumuallat, atque vrget, vt tandem præceps ad perniciem detur.*

l *Peruicacia propriè est illius, qui se potiùs tormentis lacerari patitur, quàm quidquam ex eo possis exculpere.*

m *Qui remp. oppressit imprimis cauere debet, ne frequentibus maiestatis iudiciis, nimiaque seueritate, inuidia, odiis, ac maledictis laceretur. quòd si fortè populus, aut Senatus atrocitate & sæuitia iam est offensus, protinus qua re maximè potest, ac potissimùm clementia tantam inuidiam mollire debet.*

nam

nam aquæ vtramque insulam referens, [a] dandosque vitæ vsus, cui vita concederetur. Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de [b] præmiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita priuauisset. Ibatur que in eam sententiam, nî duriùs, contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar [c] inritas leges, Remp. in præcipiti conquestus esset. [d] Subuerterent potiùs iura, quàm custodes eorum amouerent. Sic delatores, [e] genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum per præmia eliciebãtur. His tam adsiduis tamque mœstis modica lætitia interiicitur, quòd C. Cominiũ equitem Romanum probrosi in se carminis conuictum [f] Cæsar precibus fratris, qui senator erat, cõcessit. Quò magis mirum habebatur, [g] gnarum meliorũ, & quæ fama [h] clementiã sequeretur, tristiora malle. Neq; enim [i] socordia

a. quarta bonorum parte quæ ipsis cedebat.

OBSERVATIONES.

a *Cui aliquid datur, illa omnia eidem censentur esse data, sine quibus illud esse non potest. ita, cui vita conceditur, huic dandi sunt vitæ vsus. hinc discant illi, qui damnatos attinent triremibus, aut carcere, eosque loco pecudum, aut deteriore, vt fit, habent, nullum ipsorum ergo miseros beneficium extare. neque enim satis est, vitam concedere, si non & illa accedant, sine quibus hæc vita nullo pacto transigi potest.*

b *Eccui mirum sit, sub tyrannide plus accusatorum, quàm aliorum hominum esse, cùm huic teterrimo hominum generi præmia sint proposita?*

c *Tyranni permagni interest esse delatores, nempe, tyrannidis, suæque sæuitiæ ministros. quippe, si hi nulli essent, irrita suarum legum acrocitas esset, cùm horum opera homines legibus pœnas dent. idcoque ij legum custodes appellentur.*

d *Paria sunt subuertere iura, & iurium custodes amouere.*

e *Deferre eum, qui in principem, aut in Remp. peccauit, aut communem hominum societatem læsit, vnicuique non solùm honestè licet, sed cuicunque publica salus curæ est, debet. Sed obseruare, & quid quisque agat, scrutari, ac singula hominum dicta iuxta, & facta in crimen ideo detorquere, vt princeps, cum optimum quemque euerterit, veluti frenis omnibus exolutus, pro arbitratu, in rep. grassetur, hoc demum illud est, quod atrocissimum, & fœdissimum ministerium est. porrò qui scelestam, atque atrocem hanc operam principi præstant, hos publico exitio natos meritò dixeris.*

f *Princeps nouus, quique ad corroborandum potentiam vtitur delatoribus, ac frequenter exercet iudicia maiestatis, inter tot assidua, & mœsta iudicia debet interiicere aliquod specimen clementiæ, ius in criminibus, quæ etsi videri possunt atrocissima, quia læsa est ipsius principis maiestas, tamen talia sunt, vt plus laudis condonando, quàm vtilitatis condemnando consequatur; cuiusmodi est crimen scripti in ipsum carminis probrosi; siquidem non facta, sed dicta, à quibus haud multùm periculi est, condonantur.*

g *Quosdam eo ingenio præditos videas, vt quamuis gnari sint meliorum, probeque intelligant, quàm prospera fama virtutes sequatur, tamen ad deterrima quæque se applicent.*

h *Inter omnes virtutes, quæ esse in principe debent, nulla gratior est, nec quam melior sequatur fama, quàm clementia, virtus hominibus gratissima.*

i *Qui socordia peccat, huic ignosci fortè potest. Sed qui gnarus meliorum deteriora sequitur, hunc ne salus quidem ita seruet, quin nequam perditusque sit.*

peccabat, nec [a] occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia facta imperatorum celebrentur. [b] quin ipse [1] compositus aliàs, & velut [2] eluctantium [3] verborum, solutiùs, promptiusque eloquebatur quoties subueniret. At P. Suillium quæstorem quondam Germanici, cùm Italia arceretur conuictus [c] pecuniam ob rem iudicandam cepisse, amouendum in insulam censuit, tanta contentione animi, vt & iurando obstringeret è Rep. id esse. [d] Quod asperè acceptum ad præsens, [e] mox in laudem vertit, regresso [4] Suillio, quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij principis amicitia diu [f] prosperè, nunquam bene vsum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tanquam falsis maiestatis criminibus sororem petiuisset. Catus, [5] vt reuli, Libonē inlexerat insidiis, deinde iudicio perculerat. Eius operæ [6] memor Tyberius, sed alia prætendens, exilium deprecatus est. Quò minus senatu pelleretur, non obstitit. Pleraque eorum quæ retuli, quæque referam, [h] parua forsitan & leuia memoratu videri non nescius sum. Sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum [6] cōtenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fusos captosque reges, aut, si quando ad interna præuerterent, discordias consulum aduersum tribunos, agrarias frumentariasque leges, ple-

1. artificium in loquendo adhibens.
2. quæ non temerè, sed ex accurato verborū delectu prius habito ita promebat, vt oppareret, caua esse sepulta, & delecta, quibus obscuri, & implicati sensus non perspicerentur quidem, sed tātum ostenderētur. dicit autem eluctantium, i. nonnihil ægrè & magno conatu proeruntiū ex illo ore. quasi illa verba prius cum aliis pugnare, eaque superare debuerint, quā ea Tyberius digna censuisset, quibus ambigua & obscura mens velaretur.
3. nempe artifex.
4. de quo sic lib. 12. fœtus accusandis rebus Suillius, exquisitiorem Domitium adulatione, &c.
5. lib. 2.
6. contulerit, & compararit.

OBSERVATIONES.

a *Etsi tyrannis cuncta adeò corripuit, vt metu homines quamuis deterrimum principem laudibus efferre cogantur, tamen non occuli potest quando ex veritate, hoc est, sponte quisque sua, & quia ita sentit, & quando adumbrata lætitia facta principum celebrantur. hinc colligi potest; boni principis maximum hoc esse argumentum, cùm non adumbrata lætitia, sed ex veritate ipsius facta celebrantur; & quæ quisque de eo palam loquitur, ea sentit, & remotis arbitris, æquè atque in concione extollit.*

b *Cùm naturæ humanæ proprium sit, succurrere miseris, & opem ferre periclitantibus, & ipsimet nequam homines, quibusque nocendo, & malefaciendo plus boni est, quàm iuuando, ac benefaciendo, quoties in perniciem alicuius aliquid machinantur, vix exitum impeditæ, ambiguæ, & obscuræ orationis reperire possunt; contra, quoties iuuant, & benefaciunt, quia id per se planum est, nullaque arte in eo opus est, solutiùs promptiúsque, atque adeò magis secundum naturam loquuntur.*

c *Qui pecuniam ob rem iudicandam cœpisse conuictus est, is legibus pœnas dare debet.*

d *In iudiciis capitis princeps in benigniorem sententiam semper inclinare debet; ne quantum laudis, prosperæque famæ ex clementia fortè adeptus est, tantumdem dedecoris & infamiæ postea adeat ob nimiam asperitatem, & atrocitatem.*

e *Cui iniuria indignè fit, huius nos calamitas ad misericordiam adducit. quòd si sequens eius vita palam facit eum, omnium hominum iudicio, non modò illa, sed atrociori pœna fuisse perquàm dignum, quæ ergo illum priùs fuit miseratio, illud est odium hominis nequam, & flagitiosi. hoc pacto pœna non immeritò præit delicto.*

f *Prosperè vti amicitia principis non est argumentum probitatis. quippe, aliud est prosperè, aliud bene vti. bene vtuntur soliboni viri, ac reip. & principis magis, quàm ipsius fortunæ amantes. at verò prosperè etiam vti possunt subdoli, adulatores, venales homines. id quod sæpiùs quàm est è rep. accidere videmus.*

g *Si princeps sibi, rebusque suis sedulam operam præstari cupit, certè eius, cùm occasio, tempusque adest, memor esse debet.*

bis

bis & optimatium certamina libero egressu memorabant. Nobis in arcto & inglorius labor. Immota quippe, aut modicè lacessita pax, mœstæ vrbis res, & princeps proferendi imperij incuriosus erat. Non tamen sine vsu fuerit, introspicere illa primo aspectu [a] leuia, ex quîs magnarum sæpe rerum motus [1] oriuntur. [b] Nam [c] cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut singuli regunt. delecta ex his & constituta Reip. forma laudari faciliùs, quàm euenire, vel si euenit, [d] haud diuturna esse potest. Igitur vt olim plebe valida, vel cùm patres pollerent, [e] noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, senatusque & optimatium ingenia qui maximè perdidicerant [f] callidi temporum & sapientes credebantur: sic conuerso statu, [2] neque alia rerum, quàm si vnus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia [g] pauci prudentia, [h] honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernunt, [3] plures [i] aliorum euentis docentur. cæterùm [k] vt profutura, ita minimum oblectatio-

1 sub principatu.

2 nec aliud tradi potest, quàm quod sub principe agitur.

3 quorum gratia historia scribitur.

OBSERVATIONES.

a *Quædam primo aspectu videntur esse leuia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur. porrò hæc huiusmodi sunt, vt ea prudentes non solùm non omittant, verùm etiam, tanquam maximarum rerum semina diligenter animaduertant, atque adeò introspiciant.*

b *Nulla natio est, apud quam non certa aliqua reip. forma constituta sit.*

c *Omnes nationes, & vrbes reguntur aut à populo, aut à primoribus, aut à singulis: hoc est, hæ sunt omnino reip. formæ, popularis, paucorum, & vnius.*

d *Res ipsa docet, rem esse vehementer arduã, è singulis eam reip. formam deligere, cuius quæque gẽs cãpax sit, ac proinde quæ laudari, euenire, ac diuturna esse possit.*

e *Nullum sub sole imperium est, quod diuturnum, aut fuerit, futurumue sit. quippe quod hodie regnum est, id ab concitata forte multitudine merum populi imperium fict. hoc item post aliquem ambitum annorum sensim in paucorum potentiam cedet. ac rursus cùm horum quisque reliquos præminere velit, ac parem ferre possit neminem, is, qui opibus, celebritate famæ, potentia, fortuna cæteris præstat, non mirum est, si tandem cuncta ad se vnum trahit: ita vnde primùm discesserat, resp. ad regnum redit.*

f *Rerum humanarum nullus omnino gnarus esse potest, si non illius reip. in qua est, formam, naturamque nouit. quæ cognitio eò referri debet, vt sciat penes quem est rerum summa. nam si est, vt populus rerum potiatur, noscenda est eius natura, quibusque modis valida, & ferox multitudo temperanter haberi possit: quòd si patres pollent, & horum ingenia quibus rebus capiantur, ac versari commodè possint, sciendum est. Ac verò si vnus imperitat; tum verò elaborandum est, vt illius ingenium, mores, naturam, perdiscamus.*

g *Sapiens ab insipiente non alia re dignoscitur, quàm hac vna, si scit vti, ac seruire temporibus. certè non alius ad capessendam remp. vocari debet, quàm qui temporum callidus est. quippe, qui ad hunc sapientiæ gradum peruenit, hunc planè præsentem Deum homines habere possunt.*

h *Quotusquisque tantùm iudicio, & prudentia valet, vt honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernat? Is ergo & prudentissimus, & sapientissimus meritò dici potest, qui tantùm iudicio valet, vt non expectatis aliorum euentis, quid expediat, atque amplectendum; quid item vitandum sit, nouit.*

i *Finis & potissimum historiæ munus est, vt aliorum euentis quisque doceatur; atque ex illis quid sibi, suæque Resp. expediat, capiat; quod item fœdum inceptu est, idem fœdum exitu esse putet.*

k *Ita ferè comparatum est, vt, quæ profutura sunt, ea minimùm oblectationis afferant.*

nis adferunt. Nam [b] ſitus gentium, varietates præliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum. Nos [c] ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & [d] eaſdem exitu cauſas coniungimus, [e] obuia rerum ſimilitudine, & ſatietate. Tum quòd antiquis ſcriptoribus [f] rarus obtrectator: [g] neque refert cuiuſquam Punicas, Romanasue acies lætiùs extuleris. At multorum, qui Tyberio regente pœnam vel infamias ſubiere, poſteri manẽt. Vtque familiæ ipſæ iam extinctæ ſunt, reperies qui ob ſimilitudinem morum [h] aliena malefacta ſibi obiectari putant. [i] Etiam [k] gloria ac virtus infenſos habet, vt animus ex propinquo diuerſa arguens. Sed ad incœpta redeo. Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa Coss. Cremutius Cordus poſtulatur, [l] nouo, ac tunc primũ audito crimine, quòd editis annalibus, lau-

1. ſic Salluſt. plerique quę de licta reprehendens, maleuolentia dicta putant: vbi de magna virtute, atque gloria bonorum memorem, quę ſibi quiſque facinus factu putat, æquo animo ac cipit lupta ea veluti ficta pro falſis ducit.

OBSERVATIONES.

a *Cùm omnis hiſtoria lectorem retinere, redintegrare, poſtremò docere debeat, perſæpe accidit, propter rerum, ac temporum naturam, quæ in hiſtoria traduntur, vt aliæ plus delectationis, aliæ plus doctrinæ contineant. has nunquam de manibus deponet is, qui doceri, & erudiri magis, quàm delectari vult.*

b *Varietas earum rerum, quæ permultæ, ac diuerſæ, ab hiſtoriæ ſcriptoribus narrantur, cuiuſmodi ſunt ſitus gentium, varietates præliorum, clari ducum exitus, retinent, ac redintegrant legentium animos tantùm; nec docent, ſed delectant.*

c *Hæc ſunt maxima, & potiſſima argumenta tyrannidis; ſæua iuſſa; non modò frequentes, ſed nunquam intermiſſæ, atque adeò continuæ accuſationes; fallaces amicitiæ; pernicies innocentium.*

d *Prudens rerum geſtarum ſcriptor ſingulas rerum cauſas exitu coniungit, hoc eſt, docet ab iiſdem cauſis eoſdem ſemper effectus eſſe expectandos; quod potiſſimum eſt eius munus.*

e *Nihil planiùs cauſam, & principium qualia fuerint, oſtendit, quàm exitus.*

f *Errat quiſquis exiſtimat, alias res hodierno die agitari, quàm quæ olim, & omni tempore fuerunt, quippe, qui veterum ſcripta pernoluerit, is ſi priſca cum præſentibus conferre volet, obuiam vbique habebit verum ſimilitudinem.*

g *Cùm inter præſentes nunquam non deprehendatur æmulatio, atque interdum inuidia, non eſt mirum, recentes ſcriptores ſemper diuerſis obtrectatorum ſtudijs eſſe obnoxios.*

h *Quæ de priſcis memorantur, pro his, aut contra ea nemo pugnat; neque enim cuiuſquam refert, hos an illos lætiùs extuleris: ſed quæ de iis traduntur, qui paucis ab hinc annis fato functi ſunt, ac ſæpiùs pares ipſorum improbitati exitus inuenerunt, de iis periculoſum eſt vera tradere, nempe, perſcribere dedecora, pœnas, & infamiam illorum, quorum etiam poſteri manent. Cæterùm quamuis illorum familiæ ſint extinctæ, nec quiſquam poſterorum de eo conqueri poſſit, quòd ipſorum maiores ab hiſtoriæ ſcriptore æterna infamiæ labe aſperſi ſunt, tamen quidam reperiuntur eo ingenio, vt aliena malefacta, (quia iiſdem ſe flagitiis teneri ſatis ſciunt) ſibi obiectari, id verò æquo animo pati non poſſint. quod ſi quos laudibus extuleris, nunquam deerunt, qui inuidia adducti, ea vera eſſe negent. Vſqueadeò arduum, & inutum eſt recentem ſcribere hiſtoriam.*

i *Hoc præſtat hiſtoria cæteris ſcriptis, quòd tantum apud eos poteſt, quibus pectus ſapit, vt hi laudibus ad gloriam, infamia ab flagitiis deterreantur; quippe illorum iudicia verentur, quorum ſcripta æternum manſura aliis decus, aliis infamiam in infinita poſteritate allatura ſunt.*

k *Improbi homines vt ſimilibus ſui malè dicatur, nunquam pati poſſunt. Siquidem aliena malefacta ſibi obiectari putant. gloria item, ac virtus aliorum ipſos infenſos habet, vt animus ex propinquo diuerſa à virtutibus, quas auerſantur, arguens.*

l *Cùm reſp. à tyranno eſt oppreſſa, non facta ſolùm, verùm etiam dicta paulò liberiora vſqueadeò ferri non poſſunt, vt ob ea homines virtute præſtantes veniant in periculum capitis.*

data

datoq; M. Bruto, C. Cassiũ Romanorum [a] vltimum dixisset. Accusabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Seiani clientes. [1] Id perniciabile reo. & Cæsar truci vultu defensionẽ accipiens, quam Cremutius relinquendę vitæ certus, in hunc modum exorsus est: [b] Verba mea P. C. arguuntur; adeò factorum innocens sum; Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, [c] quos lex maiestatis amplectitur. Brutum, & Cassium laudauisse dicor. Quorum res gestas cùm plurimi composuerint, nemo sine [d] honore memorauit. Titus Liuius [e] eloquẽtiæ ac fidei præclarus in primis, Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Augustus appellaret. [f] Neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afraniũ, hunc ipsum Cassiũ, hunc Brutũ, nusquã latrones & patricidas, quæ nunc [g] vocabula imponuntur, sæpe vt insignis viros nominat. Asinij Pollionis scripta egregiam eorumdem memoriam tradunt. Messala Coruinus imperatorem suum Cassium prædicabat. Et vterque opibusque atque honoribus peruiguere. Marci Ciceronis libro quo Catonem cœlo æquauit, quid aliud dictator Cæsar, [h] quàm rescripta oratione, velut apud iudices, [i] respondit? Antonij epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent. Carmina Bibaculi & Catulli referta contumeliis Cæsarum leguntur. Sed ipse diuus Iulius, ipse

1. potentia Seiani.

OBSERVATIONES.

a *Quos vitia arguunt esse degeneres, hi immeritò vsurpant nomen maiorum suorum. certè post reges exactos vsque ad vltima illa castra, in quibus à Bruto feliciter pugnatum postquam fuit, liberto Cassius ceruicem interritus præbuit, extinctum verè dici potuit Romanum nomen. quippe, Romanum esse, ante illum diem, nihil aliud erat, quàm liberum esse, atque adeò aliis gentibus imperitare & velle, & posse. cuius libertatis, & ingentis altitudinis animi cùm sub principibus nulla etiam vestigia apparerent, qui eam fœdam seruitutem vni seruiebant, immeritò Romani dicebantur.*

b *Illum factorum innocentem esse verisimile est, cuius tantùm verba arguuntur.*

c *Qui intemperanter loquitur in principem, aut principis parentem, aut filios, is lege maiestatis, quæ omnes pariter complectitur, tenetur.*

d *Assertores, ac vindices libertatis, etiam sub atroci principe, semper honorificè nominantur. adeò grata est libertas etiam ijs, qui illius bona non norunt.*

e *Eloquentia & fides sunt propriæ laudes illius qui historiam scribit.*

f *Virtus, & præstantia laudanda, & celebranda etiam in hoste est. nam cùm virtus virtutem nunquam odisse possit, magnus, ac præstans vir nunquam ægrè feret, magnum item, ac præstantem virum ijs laudibus celebrari, quas meritus est, atque ex veritate laudari.*

g *Ab iis, qui eò vsque sunt seruili ingenio, vt libenter seruitutem seruiant, vindices libertatis, acresque eius assertores latrones vocantur, & parricidæ.*

h *Viri præclari siquando laudes aduersarij sui audiunt, non irascuntur. sed ipsi dictis, scriptisque pariter purgant se, ac respondent, ac si apud iudices res agatur. idque nihilominus præstant, etsi ipsi non verbis, sed gladiis rem gerere, eosque quibus respondent, æquè perdere, atque ipsis respondere possunt. nempe, hæc est illa moderatio animi, quàm soli homines excellenti virtute in summa fortuna retinent.*

i *Qui laudat aduersarium meum, is satis ostendit, sibi quæ à me geruntur, non probari.*

diuus Augustus & [a] tulere ista, & reliquere, haud facilè dixerim, moderatione magis an sapientia. Namque [b] spreta exolescũt: si irascare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modò [c] libertas, etiam libido impunita. Aut si quis aduertit, [d] dictis dicta vltus est. Sed [e] maximè solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis, quos [f] mors [g] odio aut gratiæ [i] exemisset. Num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, [h] belli ciuilis causa populum per concionesincendo? [g] an illi quidem septuagesimum anteannum petempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, [i] quas nec victor quidem aboleuit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? suum [k] cuique decus posteritas repẽdit. Nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modò Cassij & Bruti, [l] sed etiam mei meminerint. Egressus dein senatu, [m] vitam abstinentia finiuit. Libros per ædiles [n] cremandos cẽsuere patres; & [o] man-

a. ac proinde veritissimè de ipsis scribuntur.

g. lege, et.

OBSERVATIONES.

a *Princeps nouus, omnibus in rebus, moderationem præ se ferre debet, etiam in iis, quæ in se præcipuè dicta, aut acerbè atque adeò falsò scripta sunt. nam contumelias si non solùm æquo, verum etiam forti, atque alacri animo feret, vtramque virtutem ostendet, nimirum, moderationem, & sapientiam.*

b *Qui tanta virtute præditus est, vt ne cogitet quidem flagitium, is à nemine sibi contumeliam dici posse existimabit; & si dicetur, quia immerito sibi dici scit, spernit. quippe ita comparatum est, vt, si quæ in te dicuntur, spernas, exoleſcant; si irascare, agnita videantur, ac proinde eorum reum te esse satis confiteare.*

c *Aliud est loquendi, scribendique libertas, alia est libido: illa nonnisi à virtute, hæc à procacitate proficiscitur.*

d *Dicta dictis, facta factis vlcisci ac refellere debemus.*

e *Cur non debet esse liberum, scribere, aut loqui de ijs, quos mors gratiæ, & odio exemit?*

f *Mors eximit homines odio, & gratiæ. mortuum neque quisquam odit, ciue plus æquo fauet.*

g *Aut odio, aut gratia præpediti historiæ scriptores id assequuntur, vt suis scriptis parum insit fidei.*

h *Aliud est, si ditiosis vocibus populum per conciones incendere; & ciuile bellum concire; & aliud scribere res gestas illorum, quos mors & gratiæ, & odio exemit, etsi hostes fuerunt illorum, à quibus qui nunc rerum potiuntur, prognati sunt.*

i *Nulla satis magna causa videtur esse, quapropter is, qui remp. occupauit, imagines, aut memoriã illorum aboleat, qui se acres libertatis vindices præstiterunt. Siquidem ea re multitudini, aliqua ex parte, satisfit; nec ideo in se princeps odia hominum intendit.*

k *Vna posteritas, ac præter ipsam nemo rectè iudicare potest; ideo suum illa cuique decus reddere dicitur. quod nunquam faciunt præsentes, æmulatione, & inuidia præpediti.*

l *Non modò libertatis vindices laude sunt digni, verùm etiam qui illorum res gestas posteris tradunt; iisque quos meriti sunt, laudes tribuunt.*

m *Vir magnus, & præclarus, cùm potentia aduersariorum, & iniquitate iudicum, interitum sibi instare videt, mauult vitam relinquere, quàm pati vt ea sibi, ab ijs, quos sibi infensos videt, eripiatur. quod factum nonnisi ad animi magnitudinem referri potest.*

n *Qui libri aliquid continent in Deum, aut in principem, & remp. publico decreto cremari, ne pessimo doctrinæ genere homines imbuantur, debent.*

o *Vix fieri potest, vt libri, quamuis publico decreto crementur, ita extinguantur, vt non occulti maneant, ac tandem edantur.*

ferunt

ſerunt occultati & editi. [a] Quò magis ſocordiam eorum inridere libet, qui præſenti potentia credunt exingui poſſe etiam ſequentis æui memoriam. [1] Nam contra; [b] punitis ingeniis gliſcit autoritas. Neque aliud externi reges, aut qui eadem ſæuitia vſi ſunt, [c] niſi dedecus ſibi atque illis gloriam peperere. Cæterùm poſtulandis reis, tam continuus annus fuit, vt feriarum Latinarum diebus præfectum vrbis Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum adierit Calpurnius Saluianus in Sextum Marium. Quod à Cæſare palam [d] increpitum cauſa exilij Saluiano fuit. Obiecta publicè Cyzicenis [e] incuria cęremoniarum diui Auguſti, additis violentiæ criminibus aduerſum ciues Rom. Et [f] amiſere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circunſeſſi, nec minùs ſua conſtantia, quàm præſidio Luculli, pulſo rege. At Fonteius Capitò, qui proconſul Aſiam curauerat, abſoluitur, comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxæ fuit, [g] quem odium publicum tutiorem faciebat. Nam vt quis diſtrictior accuſator, velut [h] ſacroſanctus erat: leues, ignobiles pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hiſpania vlterior, miſſis ad ſenatum legatis orauit, vt [i] exemplo Aſiæ delubrũ

1. ſic lib. 14 rẽ vidimus; Veientonem Italia depulit (Nero) & libros, auxiliũ huius conquiſitos, lectitatoſque donec cũ periculo parabantur, mox libertatis habendi obliuionem attulit.

OBSERVATIONES.

a *Mera ſocordia eſt, nec ſatis irrideri poſſunt ij, qui exiſtimant præſenti potentia extingui poſſe ſequentis æui memoriam. certè tyranni dum viuunt, terrere homines, ne loquantur, aut ſcribant, poſſunt; ſed præſtare, vt eorum, quæ geruntur, memoria extinguatur, vix tempus, nedum ipſi poſſunt. In eo autem ſocordia eſt, quòd dum rerum memoriam ſæuitia, & ſupplicijs abolere ſtudent, non animaduertunt illam magis augeri, ac punitis gliſcere ingentem autoritatem. ſimile eſt illud quod legitur in vita Agric. legimus, inquit, cùm Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe; neque in ipſos modò autores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum; delegato Triumuiris miniſterio, vt monimenta clariſſimorum ingeniorum in comitio, ac foro virerentur. ſcilicet, illo igne vocem pop. Romani & libertatem Senatus, & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur.*

b *Cùm princeps aliquid extingui, & aboleri ſtudet, conſulte facit, ſi id non ſummo ſtudio, vt ferè fit, vetabit, ſed quaſi illud huiuſmodi ſit, vt negligi debeat, ita ipſe reuera negliget; & ideò ſum tempore vaneſcere ſinet. ſiquidem conſtat, neglecta per ſe ipſa perire; at vero panitis ingentem gliſcere autoritatem; ac ſi aliquid tam magni momenti contineant, quod pœna coerceri debuerit.*

c *Sæuitia regum, ac tyrannorum iis dedecus; & ijs qui ſui ſæculi res geſtas liberè, & verè ſcripſerunt, ingentem autoritatem & gloriam addit.*

d *Non ſolùm intempeſtiuè, verum etiam impudenter facit is, qui reum accuſare audet apud magiſtratum religionis, aut reip. gratia tribunal ingreſſum. huius impudentia exilio, aut alia pœna multari debet.*

e *Cæremoniæ inſtitutæ in honorem principis à nemine negligi debent. ſiquidem illarum incuria palam facit, de noſtra in illum obſeruantia aliquid eſſe deminutum.*

f *Merita malefactis ſequentibus aboleri conſtat.*

g *Quàm ſæpiſſimè fit, vt, qui tyranno eſt minùs gratus, hunc omnes oderint propter fœda miniſteria, quod publicum odium eum aduerſus maxima pericula tutum reddit.*

h *Sæuiente tyranno ferè fit, vt, qui inſignitè ſunt improbi, ac ſceleſtam operam illi præſtant, velut ſacroſancti habeantur, hoc eſt, eos violare religio ſit. cæteri verò, i. ij, quorum ad improbitatem aliquid etiam cumulus accedere poteſt, tanquam leues, & ignobiles pœnis afficiantur.*

i *Cur princeps lætetur cauſa magna eſt, cùm prouincias de officio, veneratione, cultu erga ſe certare videt.*

Tyberio matrique eius extrueret: qua occasione Cæsar, [a] validus alioqui spernendis honoribus, & [b] respondendum ratus iis, quorum [c] rumore arguebatur in ambitionem flexisse, huiusce modi orationem cœpit: Scio P. C. [d] cõstantiam [e] meam à plerisque desideratam, quòd Asiæ ciuitatibus nuper idem istud petentibus nõ sim aduersatus. ergo & prioris [f] silentij defensionem, & quid in futurum statuerim simul aperiam. Cùm diuus Augustus sibi atque vrbi Romæ templum apud Pergamum
. loco. sisti non prohibuisset, [g] qui omnia facta, dictaque eius [i] vice legis obseruem, placitum iam [h] exemplum promptiùs secutus sum, quia [i] cultui meo veneratio senatus [k] adiungebatur. Cæterùm vt semel recepisse, [l] veniam habuerit, ita per omnes prouincias effigie [m] numinum sacrari ambitiosum, superbum. & [n] vanescet Augusti honor, si [o] promiscuis

OBSERVATIONES.

a *Princeps eo ipso summum honorem consequitur, quòd se spernendis honoribus validum præbet.*

b *Quæ propter vitia princeps malè audit, in singulas occasiones intentus esse debet, vt his qui de ipso secus, quàm par est, loquuntur, respondeat.*

c *Sub atroci tyranno, quem nemo ob flagitia, & turpitudines arguere audet, ferè peruagatur rumor, incerto quidem authore, sed quo tamen vita principis arguitur. hunc prudens princeps diligenter excipere, & eum quasi moderatorem vitæ suæ adhibere debet; vt inde, tanquam ex incorrupto arbitro, & censore suorum morum, in quo perseuerandum, quid item fugiendum sit, discat. sic lib 15. sed Nero, inquit, vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros inditia, confessionesque damnatorum adiunxit. etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tanquam viros, & insontes, ob inuidiam, aut metum extinxisset.*

d *Constantia est virtus propria virorum, præcipuè verò principum: qua qui præditus est, hic nonnisi in magnis viris habendus est. quæ cùm ita sint, principi diligenter cauendum est, ne leuitatis, & inconstantiæ argui meritò possit.*

e *Spernere honores sibi delatos non parua virtus est.*

f *Qui cùm aliquid ab se petitur, silet, is haud dubiè petitioni assentiri videtur.*

g *Princeps is, qui ei proximè successit, qui Remp. occupauit, cuiusque memoria inter mortales est augustissima, omnia dicta, factaque illius, vice legis, obseruare debet: vt, quibus fundamentis principatus subnixus est, iisdem in diei confirmari, & corroborari possit. Certè hoc inter arcana, & præcipua Tiberij instituta fuit, vt se Augusti imitatorem omnibus in factis, dictisque eius profiteretur. cæterùm, imperium, vt ait Sallust. facilè his artibus retinetur, quibus initio partum est.*

h *Quæ exemplo fiunt, etsi minùs fortasse probantur, tamen faciliùs ferri possunt.*

i *Cultus est maior, quàm veneratio: ille principi, hæc viris amplissimis debetur.*

k *Princeps in iis honoribus, qui publicè sibi decernuntur, socium quodammodo adiungat sibi senatum, & viros amplissimos; hoc est, omnem rem ita tractet, vt cultui suo adiungatur illorum veneratio. hoc pacto quoscunque volet, honores assequetur, sine cuiusquam offensione, & inuidia.*

l *Quædam etsi maxima, ac fortè nimia tolerari possunt, si semel, aut perrarò fiunt. quòd si frequenter repetuntur, & odiosa, & inuidiosa euadunt. Itaque quæ princeps in sui honorem instituit, & celebrari cupit, ea det operam, vt nonnisi rarò, ac certis locis, & præstitutis diebus fiant, nam satis constat, quò quid rariùs fit, in eo plus veneration is esse.*

m *Effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum, impium est.*

n *Princeps imprimis cauere debet, ne honor sibi delatus vanescat. vanescit autem si promiscuis adulationibus vulgatur.*

o *Id eandem vanescit quod promiscuè vulgatur.*

adula-

adulationibus vulgatur. Ego me P.C. [a] mortalem esse,& hominum officia fungi,sarisque habere,si [b] locum principem impleam,& vos testor, & meminisse posteros volo. Qui satis superque memoriæ meę tribuent, vt [c] maioribus meis dignum,rerum vestrarum [d] prouidum,constantem in periculis, [e] offensionum pro vtilitate publica non pauidum credant. Hæc mihi in animis vestris rempla,hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ. [1]Nam quæ saxo struunrur,si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur.Proinde socios, ciues, & deos & deas ipsas precor, hos vt mihi ad finem vsque viræ, [f] quieram & intelligentem humani diuinique iuris mentem duinr : illos, vt [g] quandocunque concessero, cum laude & bonis recordationibus, [h] facta atque famam nominis mei prosequantur.Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum.quod alij modestiam, [i] multi quia diffiderer, qui-

1.simile est illud in vita Agr. non quia inter cedendum putẽ imaginibus, quæ marmore, aut ære fingun tur,sed vt vultus hominum, ita simulachra vultus imbecilla, ac mortalia sint forma mentis æterna,quam tenere & exprimere non per alienam materiam,sed tuis ipse moribus possis.

OBSERVATIONES.

a *Adulatio principibus vsque eò infesta est,vt illis persuadeat,non humanæ se,sed diuinæ stirpis esse.(quò dementiæ progressus est Macedo Alexander,vt est apud Q.Curtium,& alios,quamuis cùm vi doloris opprimeretur,se mortalem esse clamaret,vt ait Seneca epist.60.) ac proinde cæteros mortalium, non hominum,sed pecudum loco haberi oportere credebat.quos sanè velim discere de Tyberio, se mortales esse, & hominum officia fungi,non Deorum.neque aliam ob causam principes esse,nisi vt eum locum impleant.*

b *Principem locum implere,non est summam fortunam in luxu,& voluptatibus ponere, sed excubias pro vniuersa Rep.agere;hostes propulsare;inter subiectos pacem firmare; denique publicæ omnium securitatis acerrimam propugnationem suscipere.*

c *Hic est honor,hæc est memoria sui,quæ vt sit comes æternitàtis studere debet princeps,non vt sibi,præter meritum,atque adeò præter id,quod fas est, diuini tribuantur honores ; quippe absurdus, odiosus,ac impius ille cultus posteritatis odio,& irrisui obnoxius ist: sed vt maioribus suis dignus,si ex viris præclaris ortus est,reip.prouidus & sit,& credatur : denique nihil pertimescat, dummodo publicæ vtilitati seruiat.qui hæc præstat,sciat se verè principem esse;ac satis, superque memoriæ suæ tributum putet,si & præsentes iuxta & posteros futurum est vt tanta virtus non lateat.hæc sibi in hominum animis templa;has pulcherrimas effigies,æternùmque mansuros extruat.nam templa aræ,statuæ,& quicquid saxo struitur,quia malis & bonis principibus promiscuè extruitur, si ab iudicio posterorum in odium vertuntur,pro sepulchris sperni satis constat.*

d *A principe expectatur non solùm,vt præsentia regat,sed vt futurorum prouidus sit;nec suæ tantùm sed publicæ omnium salutis;cuius gratia prospiciat in longitudinem.*

e *Quemadmodum princeps quid quisque de ipso sentiat,curare, neque offensionum adeò cupidus esse debet,vt eas passim suscipiat;ita quoque ea animi magnitudine ipsum esse æquum est, vt eas pro vtilitate publica non paueat.*

f *Princeps debet habere mentem quietam,& intelligentem humani diuinique iuris.neque enim aliâ ob causam princeps est,quàm vt discernat ius & iniuriam . ideo non est mirum, si iurisconsulti asserunt in illius pectore esse omnia iura.*

g *Princeps optare,& quantum in se ist,præstare debet,qui omnes mortales, quandocunque concesserit,cum laude,& bonis recordationibus facta,atque famam nominis sui prosequantur.*

h *Ex præclarè factis tantùm,neque aliunde,fama oritur,& celebritas nominis.*

i *Qui quæ omnes mirè cupiunt, spernit, his fermè causis adducitur : nam aut modestus ist; aut ea se assequi posse diffidit ; aut certè fracto,& abiecto animo est.*

dam vt degeneris animi interpretabantur. [a] Optumos quippe mortalium [1] altissima cupere. Sic Herculem & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos deûm numero additos. Meliùs Augustum qui sperauerit. [b] Cætera principibus statim adesse. vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. Nam contemptu famæ, contemni virtutes. At Seianus [c] nimia [2] fortuna socors, & muliebri insuper [d] cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Liuia, componit ad Cæsarem codicillos. [e] Moris quippe tum erat, quâquam præsentem, scripto adire. Eius talis forma fuit: [f] Beniuolentia patris Augusti, & mox plurimis Tyberij iudiciis ita insueuisse, vt spes votaque sua non priùs ad deos, quàm ad principum aures conferret. [g] Neque fulgorem honorum vnquam precatum. Excubias ac labores, vt vnum è militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen quod [h] pulcherrimum adeptum, vt cõiunctione Cæsaris dignus crederetur. [i] Hinc initium spei. Et quoniã audiuerit Au-

1. sic Sallust. de priscis loquens laudis auidis, pecuniæ liberalibus erant: gloriam ingentem, & ut tuas honestãt volebant & Tacit. noster lib. 4. hist. tapientibus, inquit, cupido gloriæ nouissima exuitur. & Senec. de benef. li. 2. c. 36. natura virtus est glorioſa, & antetur priores cupit.

2. sic lib. 2. hist. Nimia fortunæ indulgentia solum in luxum.

OBSERVATIONES.

a *Optimi mortalium altissima cupiunt. cur? quia nihil tantum est, quod non se virtute assequi possе sperent. certè illud est argumẽtum animi excelsi, altissima quæque, atque adeò immortalem famã sperare. neminem, inquit Seneca epist. 39. excelsi ingenij virum humilia delectant, & quæ sequuntur. & epist. 104. magna, & generosa res est humanus animus; nullos sibi poni, nisi communes, & cum Deo terminos patitur.*

b *Cùm nihil omnino sit in rebus fluxis, & caducis, quod non principes statim consequi, si modò velint, possint, vnum illud, quod nonnisi summis laboribus, virtute, inquam, rectèque factis consequi possunt, insatiabiliter parare debent; nempe, famam, & prosperam sui memoriam. Caterùm cùm necessariò fama eat comes virtuti, qui illam contemnit, hanc pariter contemnere videtur.*

c *Quemadmodum res angustæ, & paupertas industriam intendunt, ita nimia fortuna difficile memoratu est, quantopere homines reddat socordes. nam vt Tacit. ait 1. histor. secundæ res acrioribus stimulis animum explorant; quia miseriæ toleruntur, felicitate corrumpimur. & alibi eodem lib. vt qui aduersa expertus cùm maximè ducam, ne secunda quidem minùi discriminis habere.*

d *Muliebri cupidine incensi summa, & maxima quæque & optare, & patrare audent.*

e *Ad dignitatem, & maiestatem principis pertinet, vt, siquid ab ipso petitur, id non coram fiat, sed scripto adeatur. quem veterum morem expressit Acroteleutium in Milite glorioso. permirum ecastor prædicas, inquit, Te adisse, atque exorasse. per epistolam, aut per nuntium, quasi regem, adiri eum aiunt.*

f *Adulatores, atque aulici omnium callidissimi hac arte vtuntur, cùm magnum aliquid petituri principem adeunt, vt dicant, ipsius erga se beneuolentia, & iudicio ita insueuisse, vt spes, votaque sua non priùs ad Deos, quàm ad ipsius aures conferant; hoc est, tanti apud se principem esse, vt non plus sibi in Deorum, quàm in illius benignitate spei, præsidiique positum esse existiment. nimirum, hoc artificio conciliari potest beneuolentia superbi, atque ambitiosi cuiusque principis.*

g *Qui ex animo, & fidele obsequiũ principi præstat, in omnibus dictis, factisque ostendit, illius salute sibi antiquius esse nihil. apud quem hoc ratum, fixumque erit, nunquam fulgorem honorum precabitur, sed tantùm labores, & excubias pro incolumitate principis, vt si sit vnus militum. Postremò obseruandum est, præstare, veram potentiam apud principem adipisci, quàm fulgorem honorum, quo sæpiùs homines perstringuntur, precari.*

h *Quod pulcherrimum aulicus adipisci potest, hoc, scilicet, est, vt principis coniunctione dignus credatur.*

i *Qui magnas agitat spes, palam profiteatur, atque affirmet, id, quicquid est, non ab se, sed à principis iudicio profectum esse: nimirum, ea sperare licet, quæ nobis aliorum iudicio tribuuntur.*

gustum

guſtum in conlocanda filia nonnihil etiam de [a] equitibus Romanis cõſultauiſſe : ita ſi maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, ſola neceſſitudinis gloria vſurum. Non enim [b] exuęte impoſita munia, ſatis æſtimare [c] firmari [1] domum aduerſum iniquas Agrippinæ offenſiones. Idque [d] liberorum [2] cauſa. [e] Nam ſibi multum, ſuperque vitæ fore, quod tali cum principe expleuiſſet. Ad ea Tyberius, laudata [f] pietate Seiani, ſuiſque in eum beneficiis [g] modicè percurſis, cùm [h] tempus tanquã ad integram conſultationem petiuiſſet, adiunxit: [i] Cæteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent. Principum diuerſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Ideo ſe non illuc decurrere, quod [k] promptum reſcriptu: poſſe ipſam Liuiam ſtatuere

1. firmari.

2. causa.

OBSERVATIONES.

a *Principes, in collocandis filiabus, quærendiſque coniunctionibus, non ſemper ſui faſtigij viros eligunt, ſed interdum de cæteris conſultant. quod factum hactenus probari poteſt, ſi eum eligunt, qui pluribus, & maximis documentis eximiæ virtutis ipſis ſit probatus. Cæterùm ſi princeps alij viro principi filiam nuptum dat, ſatis conſtat, hunc generum nequaquam ſola neceſſitudinis gloria vti: ſed ſi non ſuperbum, eum tamen fore, qui eam coniunctionem in beneficij loco non ponet. ſed hic qui à principe in cognationem aſſumptus eſt, quia quod pulcherrimum non modò ſperare, ſed optare audebat, conſecutus eſt, principi fideliſſimum fore haudquaquam dubium eſt. neque enim aliud, quo ad vita ei ſuppetet, iactabit, quàm eximium erga ſe principis beneuolentiæ genus.*

b *Qui cognatione principis, alioue inſigni honore honeſtatus eſt, non ideo impoſita priùs ſibi munia exuere, ſed tantò acriùs principi operam præſtare debet.*

c *Satis conſtat, affinitate principis aut potentis alicuius mirificè firmari eum, qui illa dignus habetur, aduerſus odia, & grauiſſimas aliorum potentum offenſiones.*

d *Hæc eſt charitas patris in filios, vt, non tantùm in præſentia ijs conſulat, verùm diligenter proſpiciat, ne poſteaquam ipſe vita conceſſerit, aut egeant, aut potentum odiis, inimicitiis, furoribus relinquantur.*

e *Amicus principis habeat ſemper in ore, ſibi multum, ſuperque vitæ ſemper fore, quod tali cum principe explerit; hoc eſt, profiteatur, ſibi vitam non poſſe eſſe iucundam, quàm ipſe tali principi ſuperſtes agat.*

f *Amor, obſeruantia, obſequium, cultus, quem ſubiectus principi præſtat, graui, & ſancto pietatis nomine contineri rectè poteſt.*

g *Cõmemoratio beneficiorum quaſi exprobratio eſt immemoris beneficij. ideo cùm de noſtra in aliquem benignitate, ac beneficijs dicimus, etſi ingentia ſunt, tamen ea modicè percurrere debemus, ne exprobrare & imputare videamur; quo nihil cuiquam mortalium, præcipuè verò principi fœdius eſt.*

h *Cùm aliquid arduum, magnique momenti à principe petitur, is non protinus reſpondere, ſed tempus petere, tanquam ad integram conſultationem, debet.*

i *Vulgus hominum in deliberationibus vtilitatem habet propoſitam. at verò principum longè diuerſa ratio & ſors eſt, nam cùm maxima quæque negotia ſola fama videantur eſſe ſubnixa, certè principes in omnibus deliberationibus, non quid conducat, ſed quid ſe deceat, honeſtumque ſit, ſpectare, ac præcipua rerum ad famam dirigere debent. qui princeps hanc rationem ſequetur, ſe eo loco dignum præſtabit, nihilque committet, quod poſt feciſſe pigeat. cæterùm dum famæ, & exiſtimationi conſulet, cætera illi ſtatim aderunt.*

k *In deliberationibus caueat princeps, ne ſtatim eò decurrat, quod eſt promptum reſcriptu; ſed altiùs, ac maturiùs ſibi deliberandum eſſe ſciat.*

[a]nubendum pòst Drusum, an in penatibus iisdem rolerandum haberet: esse illi [b] matrem & auiam, propiora consilia. [1] simpliciùs acturum; de inimicitiis primùm Agrippinæ, [c] quas longè acriùs arsuras, si matrimonium Liuiæ, velut in partes domum Cæsarum distraxisset: sic quoque erumpere æmulationem fœminarum, eaque discordia [d] nepotes [e] suos [2] conuelli. Quid si intendatur [3] certamen tali coniugio? [f] Falleris enim Seiane, si te mansurum in [h] [3] eodem ordine putas; & Liuiam quæ C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam, vt cum equite Romano senescat. Ego vt finam, [i] credisne passuros, qui fratrem eius, qui patrem, maioresque nostros in summis imperiis videre? Vis tu quidem istũ intra locum sistere. Sed illi magistratus & primores qui, te inuito, [4] perrumpunt, omnibusque de rebus cõsulunt, excessisse iam pridem equestre fastigium, longeque antisse patris mei [5] amicitias [k] non occulti ferunt, perque inuidiam tui me quoque incusant. Atenim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. [l] Mirum herculesi cũ

1. apertè tecum agam.
2. iamne te, & nepotes meos.
3. quo est Liuia & tota domus principum.
4. cubiculum meum.
5. amicos patris mei, nempe Agrippã & Mæcenatem, quorum auctoritatem tum potuit apud Augustum quantum tu apud me.

OBSERVATIONES.

a *Non videtur esse ex dignitate viduæ fœminæ principis, post maritum principem, aut certè filium principis, nubere ei, qui & genere & opibus, & dignitate illo longè est inferior, quin magis eam decere videtur, vt in ijsdem penatibus toleret; ne suam ipsa dignitatem imminuisse videatur. hæc tamẽ deliberatio cùm sit perdifficilis, tota committi debet prudentiæ principis, vt is ex re præsenti quid facto opus sit, consulat.*

b *Matres, atque auiæ ad tractanda matrimonia filiarum, & neptium, videntur esse aptiores, quàm quisquam alius.*

c *Inimicitiæ, quæ sunt in domo principis longè acriùs ardent, si odioso, & infausto aliquo matrimonio, velut in partes domus ipsius distrahitur. accidit enim plerumque, vt principum fœminarũ erumpat æmulatio; eaque discordia futuri liberi, ac nepotes distrahantur.*

d *Discordiæ potentum facilè transeunt ad hæredes, & posteros.*

e *Princeps non solum suæ, verùm etiam liberorum, nepotum, posterorumque suorum concordiæ consulere debet.*

f *Discordia principum domus conuelluntur.*

g *Non est expectandum ab illa, quæ principibus matrimonio priùs iuncta fuit, vt cum illo vitam agere, & senescere possit, qui & genere, & opibus, & dignitate illius est multò inferior.*

h *Etsi matrimonium, quod cõtrahitur cum principe fœmina interdum est robur ad maiora nitenti, tamen si is, qui eo coniugio extollitur, eo indignus habetur, non modò illa affinitas non est illi præsidio, sed inde nonnisi certa perniciei expectari potest, propter odium & inuidiam cæterorum: ac denique propter propinquam, & facilem comparationem sordium, & claritudinis.*

i *Qui ex humili loco ad id fastigij euectus est, vt potentia & dignitate homines nobilissimos, ac primores ciuitatis anteeat, singulorum odia, & summam cuiusque inuidiam vix effugere potest.*

k *Qui amicum principis oderunt, ijdem per inuidiam illius principem quoque ipsum incusant.*

l *Fallitur quisquis nihil vltra, quàm quod factum est, spectat. Nam si rationes, & causæ conueniunt, quod negotij præ manibus habemus, verisimile est, fieri posse; & exemplum est imitandum. sin minùs, nequaquam. Itaque conueniens, & accommodatum exemplum nonnisi illud dici debet, quod ad ea adducitur, in quibus rationes, & causæ eædem sunt cum ijs, vnde exemplum sumptum est.*

in o-

[a] in omnis curas distraheretur, [b] immensumque attolli prouideret, quẽ coniunctione tali super alios extulisset, C. Proculeium & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reip. negotiis permistos. Sed si [c] dubitatione Augusti mouemur, quantò validius est, quod Mat. Agrippæ, mox mihi conlocauit? Atque ego hæc [d] pro amicitia non occultaui. Cæterùm neque tuis, neque Liuiæ destinatis aduersabor. Ipse quid intra animum volutauerim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, [e] omittam ad præsens referre. Id tantùm aperiam, [f] nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ, tuusque in me animus mereantur. Datoque tempore vel in [g] senatu, vel in concione non reticebo. Rursum Seianus non tam de matrimonio, sed [h] altiùs metuens tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecatur. 1. principis.
[i] Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo infringeret potentiam, aut

OBSERVATIONES

a *Princeps, quia totius reip. regimen penes vnum ipsum est, in omnes curas distrahitur quidem; sed in eo ipsius & vigor & altitudo animi perspicitur, si tot grauissimis curis par est; id quod in eo ostendit, quòd ex omnibus sententiis eam deligit, quæ primùm consilio, mox & euentu, nonnisi optima censeri possit.*

b *Cùm satis constet, eum, quem princeps sibi generum, vnicæ filiæ maritum deligit, in immensum attolli; aut nonnisi eum, quem sibi ipse in principatu successorem destinat, tali cognatione efferre; aut certè eum eligere debet, qui insigni tranquillitate vitæ, nullisque reip. negotijs sit permixtus.*

c *Non semper de quibus dubitatum, aut deliberatum est, ea perinde ac si facta sint, accipi oportet. quin potiùs quæ post dubitationem, & diligentem rei disquisitionem placita sunt, eorum exemplo, tanquam validiore vtendum est.*

d *Certi amici argumentum est, ea, quæ vera magis, quàm grata sunt, amico non occultare.*

e *Callidi principes permulta ambiguè, & obscurè pollicentur, i. ita loquuntur, vt amicos inani spe lactent, ac in officio contineant quidem; sed nihilominus ipsis, quòd hoc, aut illud non præstiterint, nunquam vere exprobrari possit; sed semper in sua manu sit, quid dictum, quid item indictum esse velint.*

f *Difficile dictu est, quantopere hominum acuantur pectora laudatione principis. cuius ipse vt non prodigus, ita certè nec parcus esse debet, præsertim apud eos, qui sibi egregiè à principe satis factum putant, si verbis rerum vacuis ornantur. certè ventosis hominibus verbis magis quàm re satis fieri potest.*

g *Illud demum principis testimonium perhonorificum est, quod is alicui publicè, hoc est, vel in Senatu, vel in concione dat.*

h *Qui prosperè vtitur amicitia principis, eoque adductus est, vt aliquid magnum, & supra ciuile fastigium à principe peteret, is, causa magna est, cur metuat tacita suspitionum ipsius principis. id quod periculosissimum est; ac præterea vulgi rumorem, & ingruentem haud dubiè inuidiam.*

i *Qui principis amicitia prosperè vtitur, etsi ingruentẽ inuidiã timet, non ideo tamen palã facere debet, de sua potentia quicquã esse diminutũ: ideoque nec assiduos salutantiũ & sectantiũ cœtus arcere, nec de sueto splendore quicquã remittere debet. Nihilominus tamẽ, cùm metuendum sit, ne receptandis hominibus facultatem criminantibus præbeat, quasi res nouas tentans, huc, si potest, flectat, vt principem procul ciuitate ad vitam amœnis locis degendam impellat, neque enim solùm id quod metuit, hoc pacto prudenter vitabit, verùm etiam veram potentiam augebit. quippe, in sua manu aditus ad principem erunt, eique se ipse solum insinuabit. magnaque ex parte literarum arbiter erit. fierique potest, vt princeps secreto loci mollitus munia imperij facilius tramittat. denique ipse vnus cuncta administrabit.*

receptando, facultatem criminantibus præberet, huc flexit, vt Tyberium ad viram procul Roma amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe prouidebat, [a] sua in manu aditus, literarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per [1] milites commearent: mox Cæsarē, vergente iàm senecta, secreroque loci mollitum, munia imperij faciliùs [2] tramissurum: [b] minui sibi inuidiam, adempta salutantum turba, sublatisque inanibus, [c] verā [3] porenria augere. Igitur paulatim negotia vrbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, [d] extollens laudibus quietem & solitudinem, quîs abesse tędia & offensiones, ac præcipua rerum maximè agitari. Ac fortè habita per illos dies de Votieno Monrano celebris ingenij viro cognitio cunctantem iam Tyberium perpulit, vt vitādos crederet patrum cœtus voceſque, quæ plerunque [e] veræ & graues coram ingerebantur. Nam postulato Votieno ob contumelias in Cæsarem dictas, testis Æmylius è militaribus viris dum studio probandi cuncta refert, & quanquam inter obstrepentes magna adseueratione nititur, [f] audiuit Tyberius probra, quis [g] per occultum lacerabatur. adeoque perculsus est, vt se vel statim, vel in [4] cognitione [h] purgaturum clamitaret: precibusque proximorum, adulatione omnium ægrè [i] componeret animum. Et Votienus quidem [k] maiestatis pœnis adfectus est. Cæsar obiectam

a. præterianos quibus ipse præerat.
2. ac proinde sibi commissurum.
3. non displicet vera potentia.
4. fortè, cognitione.

OBSERVATIONES.

a *Cuius in manu sunt aditus ad principem, hic literarum, ac proinde præcipuarum rerum arbiter, atque administrator est. certè nullum magnæ potentiæ verius argumentum est, quàm aditus ad principem in sua potestate habere. qui hoc assequi potest, is haud dubiè in immensum attollitur.*

b *Amicus principis omnia quæcunque agit eò referre debet, vt minuat inuidiam, & veram augeat potentiam. id autem assequetur, si, adempta salutantum turba, sublatisque inanibus, sese in publicis, quàm in priuatis negotiis principi semper aderit.*

c *Vera potentia est, non fulgore honorum cumulari, sed adesse principi dum præcipua rerum agitantur.*

d *Negotia vrbis, populi accursus, multitudo affluentium minimè tot laudibus extolli possunt, vt quies, & solitudo, vnde plerunque absunt tædia, & offensiones, & vbi præcipua rerum nihilominus quàm in vrbe agitari possunt.*

e *Princeps quamuis sæuus, & atrox, tamen cogitur interdum audire voces graues, & veras, quæ coram ingeruntur; hoc est probra, quibus per occultum laceratur.*

f *Callidissima ratio criminandi principem hæc est, vt coram Senatu, atque adeò ipso præsente, cuncta illius vitia recensentur, tanquā ab reo per contumeliam iactata. huc, scilicet, pertinent illa verba Taciti; & quanquam inter obstrepentes &c. obstrepebant, nimirum, patres Æmilio, dum studio probandi cuncta probra in principem dicta refert; ne ea enumeratione, ac veluti exprobratione, nimio pudore princeps perculsus ira & furore accederentur.*

g *Quemadmodum boni principis maximum argumentum hoc est, cùm secretis sermonibus æquè ac palam laudatur, ita tyrannus non melius aliunde, quàm hinc cognosci potest, cùm probris per occultum laceratur.*

h *Si quæ principi publicè fuerunt obiecta, ea protinus magna hominum frequentia, refellere, ac se purgare debet; vt palam faciat, se hominum de se iudicia potissimùm vereri.*

i *Quemadmodum nulla principis virtus hominibus gratior est, quàm clementia; ita ex illius vitiis nullum odiosius est, quàm inclementia aduersus reos.*

k *Is maiestatis postulari potest, qui principem contumeliis, & probris lacerat.*

sibi

sibi aduersus reos inclementiam, eò peruicaciùs amplexus, Aquiliam adulterij delatam, cum Vario Ligure, [a] quanquam Lentulus Getulicus consul designatus lege Iulia damnasset, exilio puniuit: Apidiumq; Merulam, quòd in acta diui Augusti non iurauerat, [b] albo senatorio erasit. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes de iure templi Dianæ Limenetidis, quod suis à maioribus, suaque in terra dicatum Lacedæmonij firmabant [c] annalium memoria, vatumque carminibus; sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent armis adeptum, ac post C. Cæsaris & M. Antonij sententia redditum. Contra Messenij veterem inter Herculis posteros diuisionem Peloponesii protulere, suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse, monimentaque eius rei sculpta saxis & ære prisco manere. quòd si vatũ, annalium ad testimonia vocentur, [d] plures sibi, ac locupletioris esse: neque Philippum [e] potentia, sed ex vero statuisse. Idem regis Antigoni, idem imperatoris Mumij iudicium: sic Milesios permisso publicè arbitrio, postremò Atidium Geminum prætorem Achaiæ decreuisse. Ita [f] secundum Messenios [g] datum. Et Segestani ædem Veneris montem apud Erycum vetustate delapsam restaurari postulauere, nora memorãtes de origine eius, & læta Tyberio. suscepit curam libens vt consanguineus. Tunc tractatæ Massilienssium preces, probatumque P. Rutilij exemplum. namque eum legibus pulsum ciuem sibi Smyrnęi addiderant. quo iure Volcatius Moschus exul in Massilienses receptus, bona sua Reip. eorum, vt [g] patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles, Gn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo super cõsulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat [h] bene tolerata paupertas; dein [i] magnæ opes innocenter partæ, & modestè habitæ.

1. Numero senatorum, quomodo locutus est Plinius eras in hoc albo, & in hoc numero dicitur autem album senatorium, quomodo prætorum. vide Vlpian in l. ff. de albo scribendo.

2. iudicium.

OBSERVATIONES.

a *Princeps debet dare operam, vt re ipsa, factis, inquam, ostendat falsa esse probra, quibus per occultum lacerantur; ne qua de se prana suspitio in hominum animos irrepat.*

b *Etsi qui in acta principis non iurat, maiestatis postulari videtur posse; tamen hæc pœna mitigatur à principe sola ademptione honoris. quod tamen Thraseæ Pæto exitiosum fuit; cui præter cætera, & illud obiiciebatur, quòd Poppæam diuam non crederet, & in acta diui Augusti, & diui Iulij non iuraret. lib 16. Annal.*

c *Ad probanda ea, quorum nulla etiam est memoria, adhibentur annales, & historiæ, & antiqua monimenta, si qua manent sculpta saxis, & ære prisco. Ad vatum ac poetarum item testimonia, & carmina adduci res potest.*

d *Cùm vtrinque sunt probationes, plures, & locupletiores spectari debent.*

e *Quibus de rebus disceptatur, tyranni sola potentia, boni principes, & æqui iudices ex vero statuunt.*

f *Secundum eum debet dari iudicium, qui & causa melior est, & pluribus iudiciis, (quas nostri decisiones vocant) ea super re datis ab iis, quorum erat arbitrium, subnixus est.*

g *Exul à qua ciuitate benignè receptus est, hanc meritò patriam appellare; atque vt patriæ bona sua ita relinquere potest.*

h *Non minor est gloria magno viro bene tolerare paupertatẽ, quàm magnas opes modestè habere.*

i *Quò magis arduum, hoc præclarius est, magnas opes innocenter parare, easque modestè habere.*

Domitium decorauit pater ciuili bello maris potens, donec Antonii partibus mox Cæsaris misceretur. Auus Pharsalica acie pro optimatibus ceciderat. Ipse [a] electus cui minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. Post exercitu flumẽ Albim transcendit, longiùs penetrata Germania, quàm quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspera. [b] Nam patre eius Iulio Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum sororis nepotem sepositi Augustus in ciuitatem Massilienſem, vbi, [c] specie studiorum, nomen exilii tegeretur. [d] habitus tamen supremis honor: ossaque tumulo Octauiorum inlata, per decretum senatus. Iisdem consulibus, facinus atrox in citeriore Hispania admissum à quodam agreste, nationis Termestinæ. is prætorem prouinciæ L. Pisonem [e] pace incuriosum ex improuiso in itinere adortus, vno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta & auia sequenteis frustratus est. neque diu fefellit. nam prehenso, ductoque per proximos pagos equo, cuius foret, cognitum. & repertus cum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna, sermone patrio, [f] frustra se interrogari clamitauit. Adsisterent socii ac spectarent. nullam vim tantam doloris fore, vt veritatem eliceret. Idemque cùm postero ad quæsitionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, vt statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: qui [g] pecunias è publico interceptas, acriùs, quàm vt tolerarent barbari, cogebat. Lentulo Getulico, C. Caluisio coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, [h] contusis Thracum gentibus, qui montium editis [i] inculti, atque eò ferociùs agitabant. Causa motus super ho-

OBSERVATIONES.

a *Illustris virgo alicui in matrimonium data, potest esse vice præmij, quod illius virtuti præstantiæque tribuitur.*

b *Non est nouum, filios ob peccata parentum plecti.*

c *Pœna qua viri illustres afficiuntur, non semper suo nomine appellari; sed interdum ad vitandam familiæ infamiam honesta aliqua specie tegi debet.*

d *Eius persona, dum vixit, minùs fauorabilis fuit, tamen supremis ipsius honorem non haberi planè iniquum est.*

e *Et principes, & maiores magistratus, vel ipso tempore pacis, nunquam in prouinciis vi armorum domitis, quæque imperium ferre coguntur, adeò incuriosè, & absque militari custodia incedere debent, vt pateant ictibus cuiusque audacis, & facinorosi hominis. certè sumnus magistratus nunquam non præsidio militu tutus esse debet.*

f *Quidam tanta pernicacia, aut constantia reperiuntur, vt nullis tormentis possint cogi edere socios, & fateri verum.*

g *Et principi, & iis, qui prouincias pro principe regunt, periculosa, ac tandem nonnisi perniciosa potest esse nimia, & acrior exactio pecuniarum à stipendiariis, quàm ferre possunt.*

h *Vincimus hostes: contundimus subiectos ferocientes.*

i *Montani homines plerunque inculti sunt, & ferociunt.*

minum

minum ingenium, quòd pati delectus, [a] & validissimum quemque militiæ nostræ date aspernabantur, [1] ne regibus quidem parere, nisi ex libidine soliti, aut si mittetent auxilia, suos ductores præficete, nec nisi aduersum accolas belligerare. Ac tum [b] rumor inceſſerat fore, vt disiecti, aliisque nationibus permisti diuersas in terras traherentur. Sed antequam arma incipetent [c] misere legatos, [d] amicitiam [e] obsequiumque memoraturos, & mansura hæc, si nullo nouo onere tentarentur: sin vt [e] victis seruitium indicetetur, [f] esse sibi ferrum, & iuuentutem, & [g] promptum libertati, aut ad mortem animum. simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes, & coniuges ostentabant, bellumque impeditum; arduum, cruentum minitabantur. At Sabinus, [h] donec exercitus in vnũ conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, tex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutauerant, veniret, addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum iam per anguſtias saltuum. Quidam audentiùs apertis in collibus visebantur, quos dux Romanus acie suggressus haud ægrè pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, anguſtum, & æquali dorso continuum vsque ad proximum castellum, quod magna vis armata, [3] aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum [i] carminibus & tripudiis petsultabant, mittit delectos sagittariorum.

1 Sic Cicer. ad Caton. quod cum esset alacrissimo, & munitissimo loco abinque iacesserentur, qui ne regibus quidem vllis quam parerent, &c.

a. hic in vitã Agric. ipsi Britãnum delectum ac tributa, & iniuncta imperia numera, impigrè obeunt, si iniuriæ absint, has ægrè tolerant, tam domari vt parere, nondum vt iniuriam.

3. at, vel haud.

OBSERVATIONES.

a *Ex prouinciis nostro imperio subiectis ita haberi debent delectus, vt validissimus quisque nostræ militiæ detur.*

b *Non est nouum, falsis rumoribus non modò priuatos, verùm etiam integras nationes commoueri.*

c *Non priùs ad arma iri debet, quàm honestis rationibus, ijs, quibus cum nobis res est, satisfactum per nos sit.*

d *Aliud est, amicitiam, & obsequium principi præstare, & aliud ei seruitutem seruire. bonus princeps haud dubiè illis est contentus: at verò tyrannus ne hoc quidem satiari potest, quin populos insuper premat.*

e *Victis iure belli seruitium indicitur. Sed dedisse nequaquam. ideo, non vno, & eodem loco debent esse nationes apud principem. quippe, quæ nonnisi vi armorum subiici potuerunt, hæ seruorum in numero sunt: sed deditorum amicitia, & obsequio princeps contentus esse debet.*

f *Animus generosus, & seruitutis nescius palam profitetur, se, si nouis oneribus tentetur, atque vt victo seruitium indicatur, habere ferrum, & iuuentutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum.*

g *Virorum fortium facinus est, aut libertatem tenere; aut pro ea dimicando fortiter cadere.*

h *Non priùs ferociter est respondendum hosti, quàm vi & armis cogi potest, omniaq; adeò quæ ad illum opprimendum pertinent, sunt in promptu.*

i *Apud multas gentes in more positum est, vt pugnaturi, hostemque expectantes ante vallum cum carminibus, & tripudijs præsultent; atque adeò cantuum, & armorum tumultu & clamore truces se præbeant. cuiusmodi est illud apud Q. Curtium lib. 4. & Macedones, inquit, siue alacritate, siue tædio expectationis ingentem, pugnantium more, ediderc clamorem.*

Ii dum eminus grassabantur, crebra & inulta vulnera fecere, propiùs incedentes eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sycambræ cohortis, quâ Romanus promptâ ad pericula, nec minùs cantuum & armorum tumultu trucem haud procul instruxerat. Trâsiata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoraui, iisque permissum vastare, vrere, trahere prædas, [b] dũ populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam & vigilem capesserent. Id primò seruatum: mox [c] versi in luxum & [d] rapti opulentia, omittere stationes, lasciuia epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes, incuria eorum comperta, duo agmina parant, quorum altero populatores inuaderentur, alij castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed vt clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prælij non acciperet. tenebræ insuper delectæ [d] augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facilè pelluntur. Thracum auxilia repentino concursu territa, cùm pars munitionibus adiacerent, plures extra pabularentur, [e] tantò infensiùs cæsi, quantò perfugæ & proditores ferre arma [f] ad suum patriæq; seruitium incusabantur. Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres prælium auderent. & postquam castello, aut coniunctis tumulis non digrediebantur, [g] obsidium cœpit per præsidia, quæ opportunè iam muniebat: dein fossam, loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est. tum paulatim, vt aquam pabulumque eriperet, cõtrahere [2] claustra, arctaque circumdare. & struebatur agger, vnde saxa, hastæ, ignes propinquum iam in hostem iacerentur. sed nihil æquè quàm

1. prædæ magnitudine.

2. Additus mons.

OBSERVATIONES.

a *Cùm dux exercitus ad manifesta pericula milites mittit, nimirum ad iniqua loca, in quibus subeuntes facilè ab hoste premi, turbarique possunt, habeat semper cohortem, aut certum aliquem numerum militum promptorum, haud longè instructum, à quibus ij, qui in periculo sunt, si quid aduersi inruat, facilè statim que excipi possint. Eo autem milite ad id facinus vti debet, qui pari ferè cum hoste ferocia, & truculentia sit.*

b *Imperatores lege, & conditione populationem hostilis regionis permittere potest, vt intra lucem sistatur; & miles noctem in castris tutam, & vigilem capessat. nimirum, ad militarem disciplinã & hoc maximè pertinet, ne miles extra castra pernoctet.*

c *Cùm miles prædæ, & populationis auidus, omissa disciplina militari, versus est in luxum, & rapti prædæq; opulentia, omittit stationes, ac lasciuia epularum, aut somno, vinoque procumbit, eccui dubium est, quin hostes, incuria eius comperta, paruo negotio, eum oppressuri sint?*

d *Terror noctu illatus multò maior, & formidabilior est, quàm quæ accidunt interdiu.*

e *Tantò infensiores sumus in ciues nostros, qui se cum hoste coniunxerunt, quãtò perfugæ, & proditores incusari possunt, ferre arma ad suum, patriæque seruitium.*

f *Ij verè proditores appellari possunt, qui ferunt arma ad suum, patriæque seruitium.*

g *Cùm hostis loca ardua, & prærupta insedit, nullaque ratione ad prælium elici potest, per præsidia opportunis locis disposita, & munita obsideri debet: ad hæc, ducenda est fossa, & lorica tot passuum, quot satis est ad amplectendum ambitu locum. nimirum, hoc pacto, paulatim aqua, & pabulum ei eripietur.*

sitis

[a] sitis [b] fatigabat, cùm ingens multitudo bellatorum, imbellium vno reliquo fonte vterentur. Simul æquè armenta (vt mos barbaris) iuxta clausa egestate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis [c] malum extremum discordia accessit, his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus. Et erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent: neque ignobiles, quamuis diuersi sententiis. Verùm è ducibus, Dinus prouectus senecta, [d] & lõgo vsu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda [e] arma, vnum aduersis id remediũ differebat. [f] Primusque se cum cõiuge & liberis victori permisit. secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus maior vitæ [g] quàm gloriæ cupido. At iuuentus Tarsam inter & Turesim distrahebatur. vtrique destinatum cum libertate occidere. sed Tarsa properum finem; [h] abrumpendas pariter spes, ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. Nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. [i] Igitur firmatæ stationes densioribus globis. & ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modò per vastum silentium incertos obsessores effecerat, quum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus, aut simulationẽ quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia seruarent immoti, telisque non in falsum iactis. Interea barbari cateruis decurrentes nunc in vallum [a.i.] manualia saxa, præustas sudes, decisa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis complere fossas: quidam pontes & scalas antè fabricati inferre propugnaculis, eaque prehensare, detrahere, & aduersus resistentes cominus niti. miles contra deturbare telis, pellere vmbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles

a.i. non minuta, cuiusmodi sunt ea quæ funda iactãtur, sed ita grandia, vt manu, eaque valida demitti, & comici debeant in subeuntes.

a.hostium.

OBSERVATIONES.

a *Nulla re æquè fatigantur homines, ac siti.*

b *Rebus tam ob multas, maximasque calamitates perturbatis, & in summum discrimen adductis, nullum maius malum accedere potest, quàm discordia.*

c *Non satis est senem esse ætate; sed senectus tum demum illa dici debet, quæ longo vsu rerum exercita est.*

d *Vt debellantur superbi, clementia parcitur subiectis: vtramque in promptu maximus quisque princeps habere debet; sed illam non priùs adhibere, quàm hanc expertus sit.*

e *Vnum victis, & afflictis remedium est, nimirum, vt arma ponãt, seque victori permittant; cuius clementiam, rebus afflictis, & in summum discrimẽ adductis, quàm vim experiri omnino satius est.*

f *Nulla res efficaciùs id, quod volumus, persuadet, quàm si facto ea, quæ diximus, comprobemus, & ceteri, nostro exemplo, præcamus.*

g *Cùm gloria retineri, nisi amissa vita, non potest, hæc vilis, illa nobis perchara esse debet.*

h *Mors pariter abrumpit spes, & metus hominum.*

i *Nocte intempesta, qui erumpere per medias hostium stationes parat, quà clamore turbido, quà per vastum silentium hostes incertos reddat, ac frustretur. Id quotiescunque accidit, debet obsessor circumire, hortarique suos, ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis casum insidiantibus aperiant; sed sua quisque munia seruent immoti; neue tela in falsum iaciant.*

prouoluere. His partæ victoriæ ſpes, & ſi cedant, [a] inſignitius flagitium: illis [b] extrema iam ſalus, & [c] adſiſtentes pleriſque matres & coniuges, earumque lamenta [d] addunt animos: [d] nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulneta improuiſa: ſuorum atque hoſtium ignoratio: & montis anfractu repercuſſæ velut à tergo voces, adeò cuncta miſcuerant, vt quædã munimẽta Romani, quaſi perrupta, omiſerint. Neque tamen peruaſere hoſtes, niſi admodum pauci. cæteros, deleto promptiſſimo quoque aut ſaucio, adpetente iam luce truſere ad ſumma caſtelli, vbi tandem coacta deditio, & proxima [e] ſponte inimicorum recepta. Reliquis quò minùs vi aut obſidio ſubigerentur, præmatura mõtis Hęmi & ſæua hyems ſubuenit. At Romę cõmota principis domo, vt ſeries futuri in Agrippinam exitij inciperet, Claudia Pulchra ſobrina eius poſtulatur, accuſante, Domitio Afro. Is recẽs prętura, modicus dignationis, & [f] quoquo facinore properus clareſcere, crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem & deuotiones obiectabat. Agrippina ſemper atrox, tum & [f] periculo propinquæ accenſa, pergit ad Tyberium, ac fortè ſacrificantem patri reperit. Quo initio inuidiæ, [g] non eiuſdem, ait, mactare diuo Auguſto victimas, & poſteros eius inſectari: [h] non in effigies mutas diuinum ſpiritum transfuſum, [i] ſed imaginem [k] veram cœleſti ſanguine ortã intelligere diſcrimen, ſuſcipere ſordes. fruſtra Pulchrã [5] præſcribi, [k] cui ſola exitij cauſa ſit, quòd Agrippinã ſtultè prorſus ad cultum delegerit, oblita Soſiæ ob eadem adflictæ. Audita

1. ſic lib. 4. hiſt. Cimbris captarũ cohortium ſignis circumdat⁹, vt tuto militi secum gloria ante oculos, & hoſtes memoria cladis terrerentur, matrem ſuã, ſororeſque, ſimul omnium coniuges, parentesque liberos conſiſtere à tergo iubet hortamenta victoriæ, vel pulſis pudorem. & in vita Agric. omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt. nullæ Romanos coniuges accendunt, quæ ſi parentes fugã exprobrauerit ſuam, &c.

a. permittentibus, nec ſeiſtẽtibus inimicis.

3 hic Varum Quintilium Cęſari propinquũ poſtea corripuit, vt infra dicet 4. li.

5. accuſationi.

OBSERVATIONES.

a *Quibus victoria pene eſt in manu, horum ſi cedant, inſignitius flagitium eſt.*

b *Propinqua ſpes victoriæ, & extrema iam ſalus ſunt acerrima incitamenta virtutis.*

c *Multò audacius pugnatur in conſpectu, ac ſub oculis eorum, qui nobis ſunt chariſsimi; & vnde eorum lamenta, & exhortationes exaudiri poſſunt, quàm ibi, vbi nulla res animos pugnantibus addere poteſt.*

d *Cùm acriter vtrinque pugnatur, nox alijs in audaciam, alijs in formidinem eſt opportuna; i. ſtrenui & fortes milites audacius, atque acriùs pugnant inter tenebras, ne fraudi, & inſidijs hoſtium, quibus caligo, & opacitas eſt peropportuna, locus patefiat. at verò cæterorum ignauiæ, & torpedini tegendæ aptæ ſunt tenebræ, inter quas fortis & ſtrenuus ab ignauo, & meticuloſo dignoſci non poteſt.*

e *Permultos videre eſt, qui quid agant, nihil penſi habent, quoquo facinore properi clareſcere; auidi quidem ſunt famæ; ſed, vt ſupra dixit, malæ.*

f *Generoſi animi non exiguum argumentum eſt, propinqui, & amici periculo accendi, & rebus illius dubijs prompta & ſalutari opera adeſſe.*

g *Colere memoriam defuncti, eſt poſteros illius foucre. Illos inſectari, eſt eum pariter, à quo orti ſunt, odiſſe.*

h *Spiritus defuncti non transfunditur in effigies mutas; neque ſtatuæ æquè illum referunt, ac liberi, veræ defunctorum imagines.*

i *Liberi ſunt veræ defunctorum imagines.*

k *Obſeruent aulici multis ſolam exitij cauſam eſſe, quòd ad cultum deligunt eos, qui principi ſunt inuiſi.*

hæc

hæc [a] raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque Græco versu admonuit, ideo lædi, [b] quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus [c] oratorum additus, diuulgato ingenio, & secuta adseueratione [d] Cæsaris, qua suo iure disertum eum appellauit. Mox capessendis accusationibus, aut reos tutando prosperiore eloquētiæ, quā morum fama fuit, nisi quòd ætas extrema multùm etiam eloquētię dempsit, dum [e] fessa mente retinet [f] silentii impatientiā. At Agrippina peruicax iræ, & morbo corporis implicata, cùm viseret eam Cæsar, profusis diu, ac per silentium lachrymis, mox [g] inuidiam & preces orditur: subueniret [h] solitudini, daret maritum, habilem adhuc iuuentam sibi: neque [i] aliud probis quàm ex [k] matrimonio solatium: esse in ciuitate, [l] Germanici coniugem, ac liberos eius recipere dignaretur. Sed Cæsar non ignarus quantum ex Repub. peteretur, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, [m] sine responso, quanquam instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum reperi in commentariis Agrippinę filiæ: quæ Neronis principis mater vitam suam & casus suo-

1. quia petēs maritum videbatur velle firmare se, sibique præsidiū quærere aduersus offensiones Tyberij.
2. puto deesse vocem, qui.

OBSERVATIONES.

a *Princeps diligenter cauere debet, ne verbis contumacibus prouocatus, præsertim à consanguineo, atque adeò à fœmina, statim irascatur. sed prudentiæ documentum dabit, & moderationis, si raram occulti pectoris vocem emittet; contentus interim eo, vt, cuius verbis offensus est, hunc obliquè corripiat, illiusque vlciscendi occasionem tacitus expectet, & oblatam arripiat.*

b *Propinquus principis ideo læditur, quia non regnat: hoc est, adeò molestè fert, alium, non se regnare, vt, quicquid agitur, id etsi nihil ad se pertinet, tamen ad contumeliam accipiat: nimirum, videtur quærere causas discordiarum aduersus principem; quem vnum rerum potiri, id verò æquo animo ferre nullo pacto potest.*

c *Oratorum plures erant gradus, nam vt quisque præcellebat, sic adseuerationē principis primoribus addebatur.*

d *Adseueratio, & testimonium principis de doctrina, & præstantia alicuius multum illi splendoris & ornamenti affert.*

e *Cùm vis eloquentiæ nequaquam in verborum inani sonitu consistat, is cui etsi haud desunt verba, mens tamen aut morbo, aut senio fessa est, ipse sibi silentium imponere, potiùs quàm copia verborum aures, & animos insuper auditorum onerare debet.*

f *Ferè fit, vt, qui loqui consueuit, hic admodum impatienter sileat.*

g *Aliquid à principe petiturus caueat, ne inuidiam, & preces simul misceat; hoc est, ita principem obsecret, vt eum non offendat.*

h *Solitudo in domo esse dicitur, cùm pater, materue familias fato functa est.*

i *Probis fœminis non aliud, quàm ex matrimonio solatium esse potest.*

k *Fœmina princeps, quæ non ignorat se multorum odiis, atque adeò iniuriis obnoxiam esse, debet sibi quærere præsidium in viro, cuius gratia, & autoritate subnixa suam, ac liberorum, si quos habet, dignitatem tueri possit. certè satis constat, viduas ab omnibus proteri.*

l *Vidua princeps, cui sunt liberi, memoria patris populo gratissimi, eademq; audax, & superba, cùm ad secunda vota transire vult, nimis alta spectare, hoc est, principatum ambire videtur. quippe hinc liberis, hinc mariti potentia subnixa, nihil in rep. non poterit, aut audebit. hæc ne cui nubat, prudens princeps diligenter si sapiet, cauebit; ne fortè sibi ipse in eo matrimonio perniciem inueniat.*

m *Qui si respondet, necessariò offensionem, aut metum, si quem habet, indicaturus est, hunc nihil respondere, quam se indicare præstat.*

rum [a] posteris [b] memorauit. Cæterùm Seianus mœrentem & improuidam altiùs perculit, immissis qui [c] per speciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. Atque illa [d] simulationum nescia, cùm [1] propter discumberet, non uultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec aduertit Tyberius, fortè, an quia audiuerat? idque quò acriùs experiretur, poma, vt erant adposita, laudans, nurui sua manu tradidit. [e] Aucta ex eo suspitio Agrippinæ, & inctata ore seruis tramisit. [f] Nec tamen Tyberii vox coram secuta; sed obuersus ad matrem, non mirum, ait, si quid seueriùs in eam statuisset, à qua [g] veneficii insimularetur. Inde [h] rumor, parari exitium: neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum queri. Sed Cæsar quò famam auerteret, [i] adesse frequens senatui, legatosque Asiæ ambigentes quanam in ciuitate templum statueretur, pluris per dies audiuit. Vndecim vrbes certabant pari ambitione, viribus diuersæ; neque multùm inter se distantia memorabant de vetustate generis, studio in populum Ro. per bella Persei & Aristonici, aliorumque regum. Verùm Hypæpeni, Trallianique Laodicenis ac Magnetibus simul tramissi, vt parum validi. ne Ilienses quidem cùm parentem vrbis Romæ Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. Paulùm addubitatum, quòd Halicarnassij mille & ducentos per annos nullo motu terræ [2] mutauisse sedes suas, viuoq; in saxo fundamenta tẽpli adseuerauerãt. Pergamenos (eo ipso nitebantur) [3] ędem Augusto ibi sitam satis adeptos creditũ. Ephesij Milesiiq; hi Apollinis, illi Dianæ ceremonia occupauisse [4] ciuitates visi. Ita Sardianos inter Smyrnæosque deliberatum, Sardiani decretum Ethruriæ recitauere, vt consanguinei. Nam Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos ob multitudinem diuisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse: Tyrrheno datum nouas vt conderet sedes. Et ducum è nominibus indi-

1. proximè Tyberio.

2. fortè, autauisse.
3. nihil mutandum.
4. quinquesuos, censuit senatus non ad alios ea sacra & cæremonias pertinere, quàm Dianę ad Ephesios, Apollinis ad Milesios, tanquam ab illis iure vsurpatas.

OBSERVATIONES.

a *Scribere annales, aut historias, est cum posteritate loqui.*

b *Quid præclarius à principe præstari potest, quàm vt ipsemet scriptis mandet vitam suam, & casus suorum posteris memoret? nam etsi parcè de se scribat necesse est, tamen cum dignitate, & omnium verissimè scribere potest.*

c *Quid ficto, & simulato amico tetrius? plus certè cauendum ab hoc est, quàm ab hoste infensissimo. quippe, multi specie amicitiæ eò nos impellunt, vnde exitus est nullus.*

d *Simulationum nescius vix quicquam in aula principis aget, quod sibi conducat.*

e *Qui in conuiuio vnà cum cæteris discumbens nullos attingit cibos, is, alia nulla legitima causa apparente, satis ostendit, sibi iectam esse suspitionem, cibos veneno infectos esse.*

f *Etsi iustè commouemur, non tamen ita excandescere debemus, vt protinus, ac palam voces iracundiæ plenas mittamus. hoc potissimùm principes diligenter obseruare debent; nam Regi, vt ait Seneca lib. 1. de clem. cap. 7. vociferatio quoque, verborumque intemperantia non cx maiestate est.*

g *Veneficium est illud crimen, cum quis venenum alii dat, aut dare in animo habet.*

h *Quàm sæpissimè fama est nuntia veri.*

i *Non est verisimile, eum, qui senatui frequens adest, & quotidie grauissimis reip. occupationibus distinetur, necem, aut perniciem alicuius machinari.*

ta vo-

ra vocabula, illis per Asiam, his in Italiam: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen, simul literas imperatorum, & icta nobiscum fœdera bello Macedomũ, [a] vbertatemq; fluminum suorum, remperiem cœli, ac dites circùm terras memorabant. Ar Smyrnæi, repetita vetustate, seu Tantalus Ioue ortus illos, siue Theseus diuina & ipse stirpe, siue vna Amazonum condidisset, transcendere ad ea, quîs maximè fidebant, in popu. Rom. [b] officiis, missa nauali copia non modò externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: seque primos remplum vrbis Romæ statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem iam Romani populi rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica vrbe, & validis per Asiam regibus. simul L. Sullam testem adferebant, grauissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hyemis, & penuriam vestis, cùm id Smyrnam in concionem nuntiarum forer, omnes qui adstabant, detraxisse corpori [1] tegmina, nostrisque legionibus misisse. Ita rogati sententiam parres, Smyrnæos [c] prætulerunt. Censuitque Vibius Marsus vt M. Lepido, cui ea prouincia obuenerat, super numerum legaretur, qui [d] templi curam susciperet. Et quia Lepidus ipse deligi se per modestiam abnuebar, Valerius Naso è prætoriis sorte missus est. Inter quæ diu meditato, prolatoque sæpiùs consilio, tandem Cæsar in Campaniam, [e] specie dedicandi remplum apud Capuam Ioui, apud Nolam Augusto, sed certus procul vrbe degere. Causam abscessus, quanquam secutus plurimos autorum ad Seiani artes retuli, quia tamen cæde eius patrata, sex postea annos pari secreto coniunxit, plerunque permoueor, num ad ipsum referri veriùs sit, [f] sæuitiã ac libidinem cùm factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in senectu-

1. vestes.

OBSERVATIONES.

a *Regionis hæ præcipuæ sunt laudes, vt habeat fluminum vbertatem, temperiem cæli, ac dites circùm terras.*

b *Officia in principem, aut in Remp. nunquam intermoriuntur; quin ipso tempore corroborantur; eorumque adeò remuneratio tum maximè apparet, cùm minimè expectatur. certè qui virtute, propriisque meritis nititur, solidiori haud dubiè fundamento subnixus est, quàm qui vetera tantùm & inania fabulis quàm fidei propiora, aut certè iam oblsterata adducit.*

c *Quorum maiora erga nos beneficia, eaque insignia extant, hos à nobis, in eo, quod petunt, cæteris præferri æquum est.*

d *Eorum quæ ad religionem pertinent, potissima cura & à principe, à Senatu, & à magistratibus haberi debet.*

e *Callidus princeps, vt supra sæpiùs obseruaui, nunquam palam facit quo quidque consilio agat. sed speciem eas, quæ præ cæteris veri similes videri possunt, quærit & obtendit.*

f *Princeps publico exitio natus cùm sæuitiam, ac libidinem factis promat, locis occultat. hoc est, cùm vtroque hoc ostento miseris modis remp. vexet, nullumque eius dictum, aut factum proferri possit, in quo non alterutrum promat, tamen loca abdita sectatur, tot certè flagitiorum pudore; ac ne ab iis, quos opprimit, conspiciatur, & dirum ipsius os denotetur.*

te quoque corporis habitum [a] pudori fuisse; quippe illi prægracilis & incurua proceritas, nudus capillo vertex, [i] vlcerosa facies, ac plerunque medicaminibus interstincta. & Rhodi secreto vitare cœtus, [b] recondere voluptates insuerat. Traditur etiam matris impotentia extusum, [c] quam dominationis sociam assernabatur, neque depellere poterat, [d] cùm dominationem ipsam donum eius accepisset. Nam dubitauerat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanę imponere, sed precibus vxoris euictus, Tyberio Germanicum, sibi Tyberium adsciuit; idque Augusta exprobrabat, reposcebat. Profectio arcto comitatu fuit, [e] vnus senator consulatu functus Cocceius Nerua, cui legum peritia: eques Romanus, præter Seianum, ex inlustribus Curtius Atticus. Cæteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, [f] quorum sermonibus leuaretur. Ferebant periti cœlestium, iis motibus syderum excessisse Roma Tyberium, vt reditus illi negaretur. Vnde [h] exitij causa multis fuit, properum finem vitæ coniectantibus, vulgantibusque. [i] neque enim tam incredibilem causam prouidebant, vt vndecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue

i de corruptissimis moribus loquens Senec. ep. 114 Turpe, inquit, est, neminem esse in comitatu puerorum, cuius facies medicamentum deposcat.

OBSERVATIONES.

a *Non est nouum, corporis habitum quibusdam pudori esse; idque hinc vsque, vt malint, occultis in locis, vbi à nullo conspici possint, degere, quàm sub omnium oculis versari.*

b *Non quisquis temperans videtur, is ipsa re temperans est: quippe quidam hactenus astuti sunt, vt secretò vitent cœtus non ad vitandas, sed ad recondendas volupsates: cuiusmodi est illud lib. seq. de Tiberio; & sæpe in propinqua digressus, aditu iuxta Tyberim hortis, saxa rursum, & solisudinem maris repetit, pudore scelerum, & libidinum, quibus adeò ind mitis exarserat, &c.*

c *Hæc est natura principatus, vt socium, qui princeps est, ferre possit neminem.*

d *Id quod solo alicuius beneficio habeo, id ipsum illi extorquere non possum. Itaque cui ipse dominationem acceptam refero, quominus & is quoque dominetur, ægrè efficiam.*

e *Dij boni, quid non possunt vxores apud suos viros? certè tantum, vt eos licet homines constantissimos sententia dimouere valeat. neque id solùm in re priuata, nam & id ferri aliquo pacto posset; verùm etiam in iis, quæ inter mortales maxima, & summa sunt.*

f *Inter eos, qui peregrinantem principem comitantur, primum locum tenent ij, quorum consiliis adiuuari in administratione imperij potest. horum præcipui sunt homines summis magistratibus functi, idemque legum periti. his proximi sunt illi, quos princeps ad interiorem illam suam amicitiam assumpsit, quorum opera, & fidelitate vti in maximis rebus potest. Postremò & homines liberalibus studiis præditi, quorum sermonibus princeps, & dulcedine doctrinæ leuari potest. Primi adiumento & præsidio principi, & reip. sunt; hi rerum grauitate, summisque curu fessum honesto oblectamento reficiunt.*

g *Licet quidem principi vti delinimentis curarum: sed iis, quæ & honesta, & fructuosa sunt; cuiusmodi sunt sermones eorum, qui liberalibus artibus præditi sunt, & similibus: non autem morionibus, aç cæteris personis turpibus, & infamibus, quibus plurimi principum plus æquo operam dant.*

h *Rimari ea, quibus salus principis continetur, eiusque mortem ex motibus syderum coniectare, & vulgare impium est, idque multis fuit causa exitij.*

i *Sæpe illa eueniunt quæ ne prudentissimus quidem prouidere potest.*

confinium

[a] cõfinium artis, & falsi, veraque quàm obscuris tegerẽtur. Nam in vrbem non regressurum, haud forte dictum. Cæterorum nescij egete, cùm propinquo rure, aut litore, & sæpe mœnia vrbis adsidens extremam senectã compleuerit. Ac fortè illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum auxit vana rumoris, præbuitque ipsi materiem cur amicitiæ, constantiçque Seiani magis fideret. Vescebantur in villa, cui vocabulum Speluncæ, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, natiuo in specu. eius os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros. Hinc metus in omnes, & fuga eorum qui conuiuium celebrabant. [b] Seianus genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus opposuit sese incidentibus, atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Maior ex eo, & [c] quanquam exitiosa suaderet, vt [d] non [1] sui anxius, cum fide audiebatur. [e] Adsimulabatque iudicis partes aduersus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque infectarentur Neronem proximum successioni, & quanquam [f] modesta iuuenta, plerunque tamen quid in præsentiarum conduceret, oblitum, dum à liber-

1. sed vultu principis.

OBSERVATIONES.

a *Qui ex motibus syderum futura prædicunt, sciant, suæ artis admodum breue esse confinium; atque adeò esse vanam. id quod hic Tacitus planum facit. neque enim Tiberium non rediturum in vrbem fortè dictum fuit: id quod si dixissent mathematici, verum haud dubiè dixissent; sed in eo vanitatis manifesti fuerunt, quòd affirmarunt, reditum illi denegari; id quod, si, vt oportet, mentem potiùs loquentis, quàm verba spectamus, falsum fuit. nam cum sæpe mœnia vrbis adsideret, adiretque hortos iuxta Tyberim, vt est lib. seq. ac deuis, vt alibi ait, plerunque itineribus ambigens patriam, & declinans, certè rediisse eum dici poterat, quamuis vrbem non ingrederetur. at certè verum est, illum recta vrbem non adisse. quis negat? sed hoc, quicquid est veri, tantillum certè est, totque inuolucris tegitur, vt, nihil minus quam illos, quid futurum esset, scisse dici possit. certè res ipsa docet, illos ipsos huius artis professores, plerunque quid sibi velint & quod ante pedes est, nescire, nedum vt alius, quid sydera portendant, demonstrare possint. de hac tamen arte ita loquitur Tacit. lib. 6. Annal. Cæterùm, inquit, plurimis mortalium non eximi, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur. sed, vt, quàm dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta antiquitas, & nostra tulerit.*

b *Cui fortuna fauet, huic omnia, etiam illa, quæ casu accidunt, præterque spem, prospera eueniunt. proh Deus! quid Seiano magis ex voto accidere potuit, quàm vt in illo periculo Tiberium protegeret suo corpore, eoque habitu à militibus reperiretur?*

c *Cuius fidem (nec refert illa simulata sit, an vera) princeps erga se perspexit, atque adeò persuasus est, illum sibi præ ceteris egregiè fidelem esse, potest hic impune, quamuis exitiosa suadere. Ideo princeps diligenter cauere debet, ne vni alicui tantùm tribuat, vt non alium aliquem ad suum quoque consilium admittat; siquidem proprio iudicio persæpe falli potest.*

d *Is optimam operam principi præstare dicitur, qui non sui, sed vnius principis anxius, quæ illi salutaria esse putat, promit. hic certè cum fide à principe audiri potest.*

e *Callidissima ratio perdendi aduersarij hæc est, non vt eum ipse accuses, sed alium subdas; qui accusatoris nomen sustineat; ac tu interim partes iudicis adsimules, quasi nullis priuatis odijs, aut affectionibus permixtus, sed solo iure, & vna æquitate subnixus.*

f *Modesta iuuenta non minimam laudem tribuit principi.*

tis & clientibus apiscendæ potẽtiæ properis [a]extimulatur, vt erectum & fidentem animi ostenderet: velle id pop. Rom. cupere exercitus. Neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis, & segnitiem iuuenis iuxta insultet. Hæc atque talia audienti, nihil quidem praua cogitationis, [b]sed interdum [c] voces procedebant contumaces, & [d]inconsultæ: quas adpositi custodes exceptas [e] auctasque cùm deferrent, neq; Neroni defendere daretur, [f] diuersæ insuper [g] solicitudinum formæ oriebantur. Nam alius occursum eius vitare, quidã salutatione reddita statim auerti, plerique inceptum sermonẽ abrumpere; insistentibus cõtra, inridẽtibusque qui Seiano fautores aderãt. Enimuero Tyberius [h] toruus, aut falsũ [i]renidens vultu, seu loqueretur, seu taceret iuuenis, [k]crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secura, cùm vxor [l] vigilias, somnos, suspiria [m] matri Liuiæ, atque illa Seiano patefaceret. Qui fratrẽ quoque Neronis Drusum [1] traxit in [2] partes, spe obiecta principis loci, si priorẽ ætate & [3] iam [4] labefactũ demouissent. Atrox Drusi ingeniũ, super cupidinẽ potẽtiæ, & solita [5] fratribus odia, accẽdebatur inuidia, quòd mater Agrippina [n] prõ-

1. haud satis prudentes.
a fortè legendũ erit solitudinum idque ἀναλόγως Tyberii indicat. nam vt frequẽtia est argumẽtum florentis domus, ita solitudo perculsæ, & afflictæ.
3. propter ea quę vera Neroni obiiciebãtur
4. adprobans & simulans tãquam verum, atque ità compositus, vt vera dici, credere ipsum videri posset. sic lib. 4 hist. sequebatur Vibius Crispus, ambo insensi.
vultu diuerso Marcellus minacibus oculis, Crispus renidẽs i. occultans, & dissimulans, ne si non esset infestus.
5 suas.
6. apud Tyberium.
7. sic lib. 14. antiquas fratrum discordias, & insociabile regnum existimantes.

OBSERVATIONES.

a *Principi, cuius haud dubia successio est, non semper debet auscultare familiares, amicos, clientesque suos adipiscendæ potentiæ properos, à quibus ad ea extimulatur, quæ ei, qui rerum potitur, semper fere suspicioso, suspitionem intendere possunt, ne sibi exitium priùs creet, quàm imperium adipiscatur: siquidem multos præpostera festimatio pessum dedit.*

b *Non semper voces contumaces, & inconsultæ sunt inditia praue cogitationis, potissimùm in principe adolescente.*

c *Sedulò cauendum est, ne voces contumaces, & inconsultas emittamus; ne quisquam suspicari possit id à nobis animo agitari, quod illæ voces indicant.*

d *Rarò fit, vt delator exceptas voces, vt sunt, deferat, quin eadem opera eas in maius augeat.*

e *Qui scie de se aliquid esse relatum ad principem, id protinus refellere, si potest, debet; ne si id non confutauerit, illa suspitio principis animum insideat.*

f *Semel suspectus seu loquitur, seu tacet, tam ex silentio, quàm ex voce crimen in eum oritur.*

g *Vigiliæ, & suspiria indicant animum anxium, & plura, quàm videri fortasse potest, cogitantẽ.*

h *Etsi muliebri suauitate leuari quisque potest maximis curis, tamen vt sæpiùs monui, diligenter cauendum est, ne, quod arcanum esse volumus, id per nos vxori palam fiat. siquidem secreta cuiusque à nullo magis, quàm ab vxore prodi possunt.*

i *Qui aliquem euertere studet, is quibus artibus maximè potest, eos, qui illi sanguine sunt proximi, quibusque ille se, & sua omnia meritò credit, allicit, ac trahit in suas partes, eam spem illis ostendens, qua nullam maiorem cuiquam accidere posse scit.*

k *Qui id agit, vt aliquem euertat priùs eum sensim labefacit; post hæc facilius eum loco dimouet; postremò planè euertit, atque opprimit.*

l *Rarò accidit, vt fratres principes ament inter se. Itaque in iis, quæ pertinent ad regnum, seu principatum, nulla causa est, quamobrem frater fratri fidere debeat. quippe sæpius, experientia duce, cognitum est, duos inter fratres, obiecta vtrique spe principi; loci, acerrima odia oriri; quæ persæpe vsque eò progrediuntur, vt neuter priùs quiescat, quàm æmulum fratrem labefecerit, demouerit, oppresserit.*

m *Non dici potest, quantopere erret princeps, cui sunt duo filii, si se alteri priorem ostendit: ac non vtrunque pari beneuolentia complectitur. siquidem is, qui sibi fratrem præferri videt, haud dubiè accenditur inuidia. id quod si modicis penatibus exitiabile est, eccui dubium est, quin hæc principum fratrum æmulatione, atque adeò acerrimis odiis Resp. miserè distrahatur?*

ptior

ptior Neroni erat. Neq; tamen Seianus ita Druſum fouebat, [a] vt nõ in eũ quoq; ſemina futuri exitij meditaretur, gnarus pręferocẽ, & [b] inſidiis magis opportunum. Fine anni exceſſere inſignes viri, Aſinius Agrippa claris maioribus [c], quàm vetuſtis, vitaque non degener. Et Q. Haterius familia ſenatoria, eloquentiæ quoad vixit, celebratæ. Monimenta ingenii eius haud perinde retinentur. Scilicet, [d] impetu magis, quàm cura vigebat. Vtque aliorum meditatio & labor in poſterum valeſcit, ſic Haterii canorum illud & profluens, cum ipſo ſimul extinctum eſt. M. Licinio, L. Calpurnio cos s. ingentium bellorum cladem [e] æquauit malum improuiſum. Eius [f] initium ſimul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo ſpectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per ſolidum ſubdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem ſuperſtruxit, vt qui non [g] abundãtia pecuniæ, nec municipali ambitione, [g] ſed in ſordida mercede id negotium quæſiuiſſet. Adfluxere auidi talium, imperitante Tyberio, [h] procul voluptatibus habiti, virilis ac muliebris ſexus, omnis ætas, ob propinquitatẽ loci effuſiùs. Vnde grauior [2] peſtis fuit, [3] conferta mole, dein conuulſa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immenſamque vim mortaliũ ſpectaculo intentos, aut qui circum adſtabant præceps trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium ſtragis in mortem adfixerat, [4] vt tali ſorte cruciatum effugere. [i] Miſerandi magis quos, abrupta parte corporis, nondum vita deſeruerat, qui per diem viſu, per noctem [5] vlulatibus & gemitu, coniuges aut liberos noſcebant. Iam cæteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. Etiam quorum diuerſa de cauſa amici, aut neceſſarii aberant, pauere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculiſſet, [k] latior ex incerto metus. Vt cœpere dimoue-

1. i. non prius cœpit, quàm eſſe deſiit.

2. clades, ſtrages
3. i. cum eam in ſediſſet ingens multitudo.
4. i. quod ipſis leuiſſimum in tali calamitate accidere poterat.
5. coniugum, & liberorum.

OBSERVATIONES

a *Callidi, & aſtuti aulici vel eos, quibus non bene cupiunt, colunt, aut ſe colere egregiè ſimulant; nempe, vt hac ratione quò volunt, perueniant; ac tandem hos ipſos, per quos factum eſt, vt ſibi optata contigerint, pariter euertant.*

b *Præferoces homines, ac proinde aperti, minùs cauti plerunque ſunt, ac magis inſidiis opportuni quàm cæteri, qui animi ſenſus abdere, & premere neſciunt.*

c *Differunt claritudo generis, & vetuſtas.*

d *Qui impetu magis, quàm ſtudio, & cura valent, idipſum, quo plus poſſunt, cum ipſis ſimul extinguitur. contra, quæ meditatione, & labore fiunt, ea in poſterum valeſcunt. Itaque quiſquis ſui ingenij monimenta æternùm retineri, eorumque autoritatem gliſcere cupit, nihil niſi meditatũ, & elaboratum edere debet.*

e *Mala inteſtina, potiſſimùm improuiſa, æquant clades ingentium bellorum.*

f *Abundantia pecuniæ, atque ambitione magna negotia interdum ſuſcipiuntur, etſi non neceſſaria.*

g *Qui ſordidam ob mercedem aliquid conficiendum ſuſcipit, vix ea in re cum laude verſari poteſt.*

h *Sæuitia tyranni adeò vniuerſam remp. complectitur, vt illo imperitante, homines fere procul voluptatibus habeantur, nihilque niſi mœſtum, & atrox conſpiciatur.*

i *Quos mors miſeriæ eripuit non tam ſunt miſerandi, quàm qui diuerſis cruciatibus etiam conflictantur.*

k *Publica mala ad ſingulos pertinent.*

1. tabulas, assides, & cætera ex quibus constituebat amphitheatrum.

ri [1] obruta, concursus ad exanimos complectentium, osculatium. Et sæpe certamen si confusior facies, & par forma, aut ætas erroré adgnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt. [a] Cautumque in posterum senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res; neue amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ. Atilius in [b] exilium actus est. Cæterùm sub recentem cladem patuere procerũ domus, fomenta, & medici passim præbiti. Fuitque vrbs per illos dies, quãquam mœsta [2] facie, veterum institutis similis, [c] qui magna post prœlia saucios largitione, & cura sustentabant. [d] Nondum ea clades exoleuerat, cùm ignis violentia vrbem vltra solitum adfecit, deusto monte Cælio. [3] feralemque annum ferebant, & omnibus aduersis susceptum principi consilium absentiæ, qui [e] mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, nî Cæsar obuiam isset, [f] tribuendo pecunias [g] ex modo detrimenti. [h] Actæque ei grates apud senatum ab inlustribus: [i] famaque apud populum, [k] quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & vltro accitos munificentia iuuerat. Adduntur sententiæ, vt mons Cælius in posterum Augustus appellaretur, quando cunctis circùm flagrantibus, [l] sola Tyberij effigies sita in domo Iunij senatoris inuiolata mansisset. Euenisse id olim Claudiæ Quintiæ, eiusque statuam vim ignium bis elapsam maiores apud ædem Matris deûm consecrauisse: sanctos acceptosque numinibus Claudios: & augendam [m] cęremoniam loco, in quo tantum in

2. propter casus atrocitatem.

3. dirum & funestum.

OBSERVATIONES.

a *Malis præteritis doceri debemus qua ratione futuris obuiam iri debeat.*

b *Atrocitas facinoris non tam ex eo, quod accidit, quàm ex animo illius vnde damnum profectum est, spectari debet: ac proinde pœna nõ ex magnitudine damni, sed ex dolo illius, qui damnum dedit, statuenda est.*

c *Post magna prœlia, atque insignes clades, saucij, aut grauiore aliquo casu afflicti eorum benignitate, largitione, & cura, ad quos calamitas non peruenit, sustentari debent.*

d *Ferè fit, vt nunquam sola aliqua clade homines conflictentur, quin alia insuper ad superiorem accedat, ac mala malis cumulentur.*

e *Vulgo mos est fortuita, si improspera sunt, ad principum, & potentiorum culpam trahere.*

f *Cùm populus insigni aliqua clade est affectus, eum princeps, nullus cuiusquam precibus, sed vltro sua benignitate, & munificentia iuuare, ac solari debet, hinc certè famam liberalitatis, quæ maxima est, & insignem apud omnes laudem consequetur.*

g *Benigne fieri non promiscuè, nulloque delectu, sed ex modo necessitatis singulorum, à principe debet.*

h *Siquid princeps suopte ingenio præclarè fecit, nunquam omittendæ sunt gratiarum actiones, vt intelligat, ex benefactis nonnisi prosperam opud omnes famam oriri.*

i *Mens multitudinis non planius cognosci potest, quàm ex ea fama, quam ipsa vulgat.*

k *Ea demum grata est beneficentia, & liberalitas, quæ confertur in ignotos, & vltro accitos, sine ambitione, aut cuiusquam precibus.*

l *Ei Dij fauere videntur, cuius effigies, ac statuas inuiolatas inter incendia, & ruinas seruant.*

m *Quo in loco aliquid insigne accidit, præcipuè quod verti potest in laudem principis, ei loco dignitas addi debet.*

princi-

principem honorem dij ostenderent. Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, [a] quòd talis syluæ frequens, fœcundusque erat: mox Cælium appellatum à Cæle Vibenna, [b] qui dux gentis Ethruscę cùm auxilium appellatũ ductauisset, sedem eam acceperat à Tarquinió Prisco, seu quis alius regum dedit. Nam scriptores in eo dissentiunt. Cætera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauisse, vnde Thuscum vicum è vocabulo aduenarum dictum. Sed vt studia procerum, & largitio principis aduersum casum solatium tulerant, ita accusatorum maior in dies & infestior vis sine leuamento grassabatur. corripueratque Varum Quintilium diuitem, & Cæsari propinquum Domitius Afer Claudiæ Pulchræ matris eius condemnator, nullo mirante quòd diu egens, & parto nuper [1] præmio malè vsus, [c] plura ad flagitia accingeretur. P. Dolabellam socium delationis extitisse miraculo erat; quia claris maioribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamẽ senatus, & opperiendũ imperatorẽ cẽsuit. Quod vnũ vrgẽtiũ malorũ suffugiũ in tẽpus erat. At Cęsar dedicatis per Cãpaniam tẽplis, quanquam edicto monuisset, ne quis quietem eius irrumperet, [d] concursusque oppidanorum, disposito milite, prohiberentur, perosus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti sita; Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorij diiunctam. [e] Solitudinem eius placuisse maximè crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis nauigiis pauca [2] subsidia. Neque adpulerit quisquam [f] nisi gnaro custode. Cœli temperies hyeme mitis, obiectu montis, quo sæua ventorum arcentur. Æstas in Fauonium obuersa, & aperto circùm pelago peramœna. Prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuuius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque Thelebois habitatas fama tradit. Sed tum Tyberius duodecim villarum nominibus, & [g] molibus insederat,

1. nam primo rhetori addictus, & a Cęsare dictus est appellatus.

2. Loca tuta, vbi fluctus nõ attollantur, & in quibus anchoræ subsidant, i. ventorum non iactentur. a subsido, quod est, decresco: ac dicitur ferè de mari, & fluminibus. Virg. 1. Æneid. Subsidunt vndæ, tumidumque sub axe tonanti Sternitur æquor aquis. Ouid. 1 Metam. Flumina subsidãt colles q; exire videntur.

OBSERVATIONES.

a *Locis nomina imponuntur ducta à copia earum rerum, quibus maximè abundant.*

b *Nomina prisca mutantur, nouaque imponuntur ex eo, quod ibi insignitius postea accidit. neque est nouum, aduenas locis, quæ insederunt, nomina imponere.*

c *Qui diu egentes fuerunt, si quid sibi, ob flagitia pepercerunt, non est mirandum. si eo illecti ad plura flagitia accinguntur. nam spes improbissimus complectantur insperata assecuti.*

d *Si princeps solitudine delectatur, adirique à nemine vult, disposito vbique milite, hominum concursus prohibeat. hac ratione nemo quietem eius irrumpet.*

e *Solitudo iis maximè iucunda est, qui è multitudine negotiorum se in eam, tanquam in tutissimum portum abdunt.*

f *Ea loca dicuntur tuta, quò non adpulerit quisquam, nisi gnaro custode.*

g *Merito irrideri potest princeps, qui relicta mole imperii, cui vni perpetuò insidere debet, vitam degit in villis, earumq; nominibus, & molibus insidet. hic certè locus nihil aliud continet, quàm meram irrisionem Tiberii, qui reip. curam, quæ est vice maxima, & ingentis molis, ideo omisserat, vt duodecim villas regeret, ac si essent diuersa nationum nomina, & ingens imperii moles.*

1. fortè oculatior. [a]quātò intentus olim publicas ad curas, tātò [1] occultior in luxus, & [b]malū otium resolutus. Manebat quippe suspicionum, & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in vrbe suetus, acriùs turbabat, non iam occultis aduersum Agrippinam, & Neronem insidiis, quis additus miles nuntios, inroitus, aperta, secreta velut in annales referebat, vltroque [c] struebantur qui monerent, perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem diui Augusti amplecti, populumque ac senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, [d] velut pararent, obiiciebantur. Iunio Sillano, & Silio Nerua Coss. fœdum anni principium incessit, tracto in carcerem inlustri equite Romano Titio Sabino, [e] ob amicitiam Germanici. Neque enim omisetat coniugem, liberosque eius percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes vnus, [f] eoque apud bonos laudatus, & [g] grauis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Potcius Cato, Petitius Rufus, M. Opsius ptætura functi adgrediuntur, cupidine consulatus, [h] ad quem nonnisi per Seianum adirus. Neque Seiani voluntas [i] nisi scelere quærebatur. [k] Compositum inter ipsos, vt Latiaris, qui modico vsu Sabinum contingebat, strueret dolum, cæteri testes adessent:

OBSERVATIONES.

a *De nemine rectè iudicari, nisi post supremum eius fatum, potest. quippe, neque nouum, neque mirandum est, principes non paucos reperiri, qui quantò olim intenti publicas ad curas fuerunt, tantò postea sunt oculatiores in luxus, malumque otium resoluti.*

b *Malum otium dicitur illud, cùm quis luxuria diffluit, & lasciuia; atque adeò vbi nihil nisi illicitum, turpe, reique pub. perniciosum & patratur, & cogitatur. certè malo principis otio reip. nihil quicquam magis exitiabile accidere potest.*

c *Qui se principi iam suspectum esse scit, is se sapit, credet nemini; ne eos quidem excipio, qui per speciem amicitiæ, ipsique vtilia, & honesta videri possunt, suadent.*

d *Sæpe ea hominibus obiiciuntur, non quæ fecerunt, sed quæ ipsos aut posse, aut in animo habere verisimile est.*

e *Supra obseruaui, amicitiam illorum, qui principi sunt suspecti, aut inuisi, nonnisi infaustam esse posse.*

f *Amicus certus is verè dici potest, qui amico, tempore ipsius difficillimo, cumque ab omnibus desertus est, post tot alios amicos vnus fidem suam tam publicè quàm priuatim, atque adeò in summo illius discrimine, præstare pergit. hic verò etsi fortè iniquis grauis est, tamen apud bonos ingentem laudem adipiscitur.*

g *Ita comparatum est, vt apud bonos laudati graues sint iniquis.*

h *Qui intima principis amicitia iam potens est, is eam & retinebit, & augebit, si, quibus rebus maximè poterit, dabit operam, vt ad maiorem magistratus nonnisi per se vnum aditus sit.*

i *Quemadmodum hominum virtute præstantium beneuolentia nonnisi præclarè factis conciliatur, ita improborum hominum voluntas nisi scelere queri potest.*

k *Vsque eò mortalia pectora cogit ambitio, vt nullum tam fœdum, tamque atrox facinus sit, quod admittere vereantur homines non solùm amicos (id quod turpissimum est) deserere, sed innocentibus periculum capitis, & ignominiæ creare: impurissimis hominibus turpissimè seruiunt, vt probos euertant: denique pristinæ, si qua vnquam in illis fuit, probitatis vsque eò sunt immemores, vt omni se flagitiorum genere inquinare haud vereantur.*

dein-

deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris [a] iacere fortuitos primũ sermones: mox laudare [b] constantiam, quòd non vt cæteri, [c] florentis domus amicus, adflictã deseruisset: simul honota de Germanico, Agrippinam misetans differebat. Et postquam Sabinus ([d] vt sunt molles in calamitate mortalium animi) effudit lacrymas, iunxit questus, audentiùs iam onerat Seianum, [e] sæuitiam, superbiam, spes eius: [f] ne in Tyberium quidem conuicio abstinet. Iique sermones, [g] tanquam [1] vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere. Ac iam vltro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, [h] dolores suos quasi ad fidissimum deferre. Cõsultant quos memoraui, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. [i] Nam loco, in quem coibatur, seruanda solitudinis facies, & si pone fores adsistetent, [2] metus visus, sonitus, aut fortè ortæ [3] suspiciones erant. [k] Tectũ inter & laquearia tres senatores, haud minùs turpi latebra, quàm detestanda fraude sese abstrudunt, foraminibus & rimis aurem admouent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domũ & in cubiculum trahit. Præteritaq; & instantia, quorũ adfatim copia, ac nouos terrores cumulat: Eadem ille, & diutius, quando

1. Sic l. 14. Ann. quasi sena conloquerent.

2. metuebant ne ab aliquo conspicerẽtur, quæ lectio vetus & antiqua melior est quã quæ est in codice Plantini.

3. t unc ex improuiso.

OBSERVATIONES

a *Qui vel ipsos abditos animi sensus alicuius introspicere vult, is non protinus de eo, quo d scire cupit, sed aliis de rebus, prout ratio temporis postulabit, fortuitos, ne ars cognoscatur, sermones primùm iaciat; nimirum, sibi fidem sensim præstruat apud eum, à quo aliquid elicere intendit. nam tandem quasi aliud agens id, quod vult, cognoscet.*

b *Non deserere amicum, vel difficillimo ipsius tempore, est in amicitia constantem esse. quæ virtus quò rarior, hoc hominibus gratior, atque admirabilior est.*

c *Hic est mos illorum qui prosperam fortunam amici potiùs, quàm amicum sectantur, & amant, vt, florentis sint amici; eundem afflictum continuò deserant.*

d *Mortalium animi sunt molles in calamitate; hoc est, paruo negotio adduci possunt, vt quibus malis conflictantur, hæc amico, quem sibi fidum existimant, aperiant; veluti hac ratione suarum calamitatum partem apud alterum se deponant.*

e *Eorum qui principis amicitia prepotentes sunt, vitia plerunque hæc sunt; sæuitia, superbia, nimiæ spes. sic lib. 4. hist. Auaritia & superbia præcipua validiorum vitia.*

f *In principem, quamuis atrocem & tyrannum, vir prudens conuicio semper abstinebit. quippe, magis periculosum est de eo cõtumeliosè loqui, quàm fortasse perniciosum in illum coniurare.*

g *Argumentum arctæ amicitiæ est, vetita miscere; hoc est, ijs de rebus sermones habere quæ vsqueadeo vetitæ sunt, vt siquid tale emanet, in eo, is qui huiusmodi sermones habuit, sibi perniciem inueniat.*

h *Inter cæteras amicitiæ suauitates hæc etiam meritò connumerari potest, vt amicus ad fidissimum suos dolores deferat.*

i *Qui secretos alicuius sermones excipere, & abditos illius sensus elicere, ac perspicere vult, is, si eam sordido, abiectoque animo est, eam rationem sequatur, quam hoc loco scribit Tacitus Latiarem, & socios impurissimos homines sequutos esse.*

k *Nonnisi improbus, & impurus est is, qui ea mente ibi, vbi minimè decet, latet, & foraminibus, & rimis aurem admouet, vt alicuius sermones excipiat.*

1. forte, setiné-tur.

[a] mœsta, vbi semel prorupere difficiliùs [b] reticentur. Properata inde accusatio; missisque ad Cæsarem literis, ordinem fraudis, [c] suumque ipsi dedecus narrauere. [d] Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas, etiam aduersum proximos. Congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari; etiam [2] muta atque inanima, tectum, & parietes circunspectabantur. Sed Cæsar solennia incipientis anni Kal. Ianuarias epistula [3] precatus vertit in Sabinum, corruptos, quosdam libertorum, & petitum se arguens, vltionemque [e] haud obscurè poscebat. Nec mora, quin decerneretur; & trahebatur damnatus, quantum obducta veste, & adstrictis faucibus niti poterat, clamitans, Sic incho ari annum, has Seiano [f] victimas cadere. quò intendisset oculos, quò verba acciderent, fuga, vastitas, deseri itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantque se rursum, [g] id ipsum pauentes quod timuissent. Quem enim diem vacuum pœna, vbi inter sacra & vota, quo tempore [h] verbis etiam [4] profanis abstineri mos esset, vincla & laqueus inducantur? [i] Non [5] imprudentem Tiberium tantam inuidiã adiisse [6] quæsitum; [7] meditatumque, ne quid impedire credatur, quò minus noui magistratus quo modo delubra & altaria, sic carcerem reclu-

2. sic lib. 1. hist. vnde plena omnia suspitionũ, & vix secreta domuum sine formidine.
3. quia erat Pontifex maximus.
4. quæ de aliis rebus habẽtur, quàm quæ sacra sunt.
5. hunc locum aliter in omnibus aliis, quæ viderim exemplarib⁹, ipse ita interpunxi, & ex difficili facilem feci.
6. Ab iis, qui hęc animaduertere solent.
7. à prudẽtibus ipsique qui singula fida pia cipis diligenter attendunt.

OBSERVATIONES.

a *Ita comparatum est, vt calamitates, quæque mœrore nos afficiunt, vbi semel prorupere, difficiliùs reticeantur. Siquidem liberiùs & audentiùs de ijs loquentes animum exoneramus.*

b *Qui aliquid arcani cum amico loquitur, quod contra principem aut remp. referri potest, is etiam atque etiam circumspectet, an aliunde sua verba exaudiri, & excipi possint. nimirum, verissimum illud verbum est; vel ipsis parietibus suus esse aures.*

c *Qui aliquẽ accusat, obijcitque ei sermones secum arcanò habitos, is illius sermones prodere non potest, quin eadem opera suum dedecus narret. nam, dij boni, quid fœdius dici potest, quàm quod cuæ fidei, & taciturnitati concreditum est, id non modò enuntiare, verùm etiam inde amico necem, & perniciem promere?*

d *Alienis periculis recentibus mirum dictu est, quantopere homines terreantur.*

e *Cùm princeps dolores, metusque suos Senatui fatetur, haud obscurè eorum vltionem petit.*

f *Qui tantum potest, vt innocentem perdere valeat, hic illi tanquam victima cadere dicitur.*

g *Qui ideo timet, quòd in alium animaduerti videt, illiusq; ideo aspectum fugitat, hic verò videtur eiusdem flagitij sibi esse conscius.*

h *Festis sollemnibus diebus non modò quenquam ad supplicium trahi dirum & nefas est; verùm etiam ipsis verbis profanis est abstinendum.*

i *Obseruet nouus princeps, sibi diligenter esse cauendum, ne mores, & veteres reip. consuetudines ipse immutasse dici possit. Quòd siquid nihilominus aduersus leges, & consuetudines agere instituit, eius rei patrandæ modum ita inueniat, vt neque impediat solita magistratuum munia, neque quicquam noui in remp. inducat. certè Tiberius, ne quisquam de eo conqueri posset, quòd Kal. Ian. magistratus impedirentur carcerem, vt moris erat, recludere, Sabinum illo ipso die ad supplicium trahi voluit; hoc est, simul illum opprimere, & nihilominus permittere magistratibus, vt suum munus, sine sua ipsius inuidia, exequerentur. nam si magistratus vnius Sabini causa carcerem non recluisissent, id haud dubiè ipsi Tiberio non parum inuidiæ allaturum erat, quia contra morem id fiebat. quòd si carcerem recluisissent, eaque ratione vinclo solutus iudicum sententias euasisset, illius vltione Tiberio haudquaquam satisfactum esset. hanc ob causam, viam Tiberius reperit, qua & vltioni suæ consuleret, & inuidiam violati moris antiqui vitaret.*

dant.

dant. Secutæ insuper literæ, grates agentis, quòd hominem [a] infensum Reip. puniuissent, adiecto, trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, [b] nullo nominatim compellato. Neq; tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi. Ni mihi destinatum foret, [c] suum quæque in annum referre, auebat animus antire, statimque memorare [d] exitus, quos Latinius atque Opsius, cæterique flagitij eius repettores habuere, non modò postquam C. Cæsar terum potitus est, sed incolumi Tyberio: qui scelerum ministros vt peruerti ab aliis nolebat, ita plerunque [e] satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraues adflixit. Verùm has, atque alias sontium pœnas in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum à principe, vt metus suos senatui fateretur, amouerique sineret. Nullam æquè Tyberius, vt rebatur, ex virtutibus suis quàm [f] dissimulationem diligebat. Eò [g] ægriùs accepit, recludi quæ premeret. Sed mitigauit Seianus non Galli amore, verùm vt cunctationes principis aperirētur, [h] gnarus [i] lentum in meditando, vbi prorupisset, [k] tristibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Augustus conuictā adulterij damnauerat, proiecetatq; in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exilium tolerauit, Augustæ ope sustentatā; quæ florentes priuignos cùm per occultum sub-

e. quàm ab vno se.

OBSERVATIONES.

a *Tyranni quos ferre non possunt, hos veluti reip. infensos euertunt.*

b *Non est è dignitate principis, vt eos, publicis in scriptis nominet, quos sibi infensos esse putat; ne eos plus æquo metuere videatur. satis quippe est eos demonstrare ijs, quorum autoritate, atque opera illorum conatus, si qui sunt, infringi possunt.*

c *Scriptori annalium non licet cuiusque facta vsque ad finem persequi, & antire ordinem annorum: siquidem præcipuum eius munus est, quid quoque anno gestum sit, memorare.*

d *Rarò accidit vt scelesti, ac facinorosi homines, quos meritt sunt, exitus effugere possint.*

e *Hic est mos tyrannorum, vt; posteaquam alicuius scelesti opera diu sunt vsi, hunc tanquam veterem, & prægrauem affligant; nimirum, illo satiati, oblatisque in eandem operam recentibus, quos, quas maximorum scelerum sunt ministri, à nemine præuerti volunt. hinc discant illi, qui principibus scelestam operam præstant, se non diu illis gratos fore; quinimo post aliquot annos, tanquam veteres, & prægraues aflictum iri.*

f *Non solùm Tiberius, verùm etiam plurimi principum connumerant dissimulationem inter præcipuas eas virtutes, quas ipsos habere necesse est; atque adeò è cæteris omnibus nullam æquè diligunt; idque hactenus vt eam principi necessariam esse affirment.*

g *Admodum imprudenter facit quisquis inepta, aut intempestiua interrogatione principem adigit ea recludere, quæ is premere studet.*

h *Quisquis ingenium principis versare nouit, nihil omnino est, quod non planè conficiat.*

i *Ita scrè comparatum est, vt, quisquis in meditando lentus est, vbi semel prorupit, multò acriùs, quàm quiuis alius dictis facta coniũgat, i. ea protinus, atque acriter conficiat, quæ diu in animo voluit.*

k *Is demum princeps verè metuendus est, qui tristibus dictis atrocia facta coniungit. quidam enim principes non vltra minas, & terricula progrediuntur. sed alij dictorum atrocitatem factorum sæuitia & immanitate cumulant.*

uertisset, [a] misericordiam erga adflictos palàm [b] ostentabat. Eodem anno Frisij Transrhenanus populus pacem exuere, [c] nostra magis auaritia quàm obsequij impatientes. Tributum iis Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum, vt in vsus militares coria boum penderent, non intenta cuiusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura: donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus, terga Vrorum delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficiliùs tolerabatur, quis ingentium belluarum feroces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primò boues ipsos, mox agros, postremò corpora coniugum, aut liberorum seruitio tradebant. [d] Hinc ira & questus. Et postquã nõ [1] subueniebat, remediũ ex bello. rapti qui tributo aderãt milites, & patibulo adfixi. Olennius infensos fuga præuenit, receptus castello, cui nomen Fleuum: & haud spernenda illic ciuium, sociorumque manus litora Oceani præsidebat. Quod L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, [e] vexilla legionum, è superiore prouincia peditumque & equitum auxiliarium delectos acciuit: ac simul vtrũque exercitum Rheno deuectum Frisiis intulit, [f] soluto iam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo grauiori agmini, firmat. Atque interim repertis vadis alam Canninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, [g] circumgredi terga hostium iubet. Qui iam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leues cohortes, ac rursum duæ, dein rempore interiecto, acri-

[1] principes.

OBSERVATIONES.

a *Nihil principem magis decet, quàm misericordia erga afflictos.*

b *Principes quoties indignum aliquod facinus faciunt, id occultè faciunt; at verò si quando benefaciunt, id, quatecunque est, palam ostentant.*

c *Perrarò accidit vt nationes deficiant à principe propter obsequij impatientiam. quippe defectionis causa penes auaritiam, aliasque malas principũ libidines sæpiùs est. Quæ cùm ita sint, nulla re princeps magis imperium suum stabilire potest, quàm amore subiectorum. qui amor in eo palam fieri debet, vt prouinciæ non plus æquo tributis onerentur. sed ijs nihil plus pecuniarum imperetur, quàm quantum satis est ad pacem tuendam. quæ vltra populis extorquentur, nonnisi sunt causæ defectionum, & maximorum tumultuum. certè principi satis esse debet, vt, quibus gentibus præest, pareant, non seruiant.*

d *Ex magnitudine tributorum, nimiaque, & intoleranda seruitute oritur ira, & questus stipendiariorum. cui rei si non maturè à principis æquitate subuenitur, remedium petitur ex bello; hoc est, coguntur populi tot ingentibus malis, summisque quibus conflictantur, calamitatibus hoc pacto mederi, vt rebellionem cœptent; ferroque sibi aperiant viam ad libertatem; aut non inulta, nec ingloria morte durius seruitium effugiant.*

e *Nuntiata defectione alicuius prouinciæ, eius præfectus quanta maxima celeritate fieri potest, copias omnes tam equitum, quàm peditum ducere, & cuncta bello opportuna parare ad opprimendos hostes debet; ne nimia cunctatio coniurationi vires addat.*

f *Fama aduentantis exercitus haud dubium est, rebelles trepidare, & magis de sua salute, quàm de præsidijs esse sollicitos.*

g *Maximi duces semper in id intenti fuerunt, an terga hostis circumgredi possent.*

ùs e-

ùs eques immissus, [a] satis validi, si simul incubuissent; per interuallum aduentantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur. Cethecio Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit. Atque ille, dubia suorum re, in [1] anceps tractus, missis nuntiis vim legionum implorabar. Prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortis, alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus vltum iit, aut corpora humauit, quanquam multi tribunorum, præfectorumque, & insignes centuriones cecidissent. Mox compertum à transfugis nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennæ vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam stipendiarij, villa, postquam proditio metuebatur, [b] mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen, [c] dissimulante Tyberio damna, ne cui bellum permitteret. [d] Neque senatus in eo cuta, an [e] imperij extrema dehonestarentur. Pauor intetnus occupauerat animos, cui [f] remedium adulatione quærebatur. Ita quanquam diuersis super rebus consuletentur, aram clementiæ, aram amicitiæ, effigiesque circum Cæsaris ac [g] Seiani censuere: crebrisque precibus efflagitabant,

1. periculum, & summum discrimen.

OBSERVATIONES.

a *Quantò magis acies pugnantium est conferta, simulque ingruit, tantò est validior. contra, quò laxior, aut plures in partes diuisa est, hoc infirmiorem esse constat.*

b *Viri fortes, ac strenui, cùm se vndique circumuentos vident, mutuis ictibus procumbere, quàm in barbarorum hostium potestatem venire malunt.*

c *Suspitiosus princeps mauult d umna reip. præsertim longinqua, dissimulare, quàm quemquam ex primoribus præficere valido exercitui, eique magni momenti bellum mandare.*

d *Persæpe in eo peccat princeps, quòd ita cuncta ad se trahit, vt nullæ cuiusquam in rep. præterquam vmius ipsius partes sint: i. omnia adeò in sua manu habeat, vt magistratibus, ac cætera multitudine non tanquam adiutoribus, ministris, & parte imperij, sed vti vilissimis mancipijs vtatur. Quæ fœditas seruitutis eò adducit homines, vt, quid imperio fiat, nullus quicquã pensi habeat. quippe, nullam video causam, quapropter de aliena gloria, & salute tantopere laborem. durissima, inquam, seruitute premor. ergo mea nihil sanè interest vtri seruiam, tibi, an hosti tuo. Quinimo nunquam non vota faciũt serui vt cœlum terra misceatur, si modò ex ea rerum perturbatione mitius imperium, ac tolerabilior vitæ conditio sperari potest. Non ergo mirum est, nullam in eo senatus curam fuisse, si imperij extrema dehonestarẽtur, cuius seruati gloria, maximi & amplissimi nomen, opulentissimi opes, et commoditates omnes non ad alium, quàm ad vnum principem referebantur; nimirum, cuius vnius ambitio, auiditas, rapacitas cuncta occupauerat. Hinc obseruandum est; illam demum esse optimam principatus formam, vbi publica munia ita distributa sunt, vt non tam cuncta in vnius principis, quàm in vniuersorum manu esse videri possint: & cùm de vniuersa rep. agitur, singuli in ea quoque salutem, gloriam, & amplitudinem suam verti putant. nemo enim non libenter pro ea vniuersitate propugnationem suscipit, cuius se partem esse videt.*

e *Imperium tunc dehonestari dicitur, cùm clades insignes accipiuntur non modò ab externis, verùm etiam (id quod fœdius est) ab ipsis stipendiarijs; neque tamen ob hæc dedecora vltioni à quoquam cõsulitur. hanc lib. 1. vocauit infamiam.*

f *Imperitante tyranno, pauori interno, qui ab illius sæuitia proficiscitur, nullum præsentius remediũ videtur esse, quàm adulatio.*

g *Adulatio, vt primo libro obseruaui, non solùm circumsistit personam principis, sed & illorum, qui apud principem plurimùm possunt.*

[a] viſendi ſui copiam facerent. Non illi tamen in vrbem aut propinqua vrbi digreſſi ſunt: ſatis viſum omittere inſulam, & in proximo Campaniæ aſpici. eò venire patres, eques magna pars plebis, anxij erga Seianum, cuius [b] durior congreſſus, atque eò per ambitum, & ſocietate conſiliorum parabatur. Saris conſtabat, [c] auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo ſeruirium ſpectanti. Quippe Romæ ſueti diſcurſus, & magnitudine vrbis, incertum quod quiſque ad negotium pergat. Ibi campo, aut litore [d] iacentes, nullo diſcrimine, noctem ac diem, iuxta gratiam, aut faſtus ianitorum perperiebantur. donec idque vetitum. Et reuenere in vrbem trepidi, quos [e] non ſermone, non viſu dignatus erat. Quidam [f] malè alacres, quibus [g] infauſtæ amicitiæ grauis exitus imminebat. Cæterùm Tyberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coràm Gn. Domitio tradidiſſet, in vrbe celebrari nuptias iuſſit. In Domitio ſuper vetuſtatem generis, propinquum Cæſaribus ſanguinem delegerat. Nam is auiam Octauiam, & per eam Auguſtum auunculum præferebat.

OBSERVATIONES.

a *Quò magis princeps ſe hominum oculis ſubtrahit, hoc maiori deſiderio illius videndi omnes afficiuntur. Cæterùm, vt inter eorum eſt principi, perſonam ſuam paſſim vulgare, huc illuc curſitare, obuerſari, & conſpici inter cætus hominum, ita ſi neminem conſpectu arcebit, ſed faciles aditus ad ſe eſſe volet, comitate, alloquio, vultu, oculis, grato & decoro corporis habitu, humanitate homines excipiet, eorum ſtudia haud dubiè ſibi firmabit.*

b *Sæpe fit, vt durior ſit congreſſus illius, quem princeps tanquam ſocium, & conſortem imperij rebus omnibus adhibet, quam principis ipſius. Huius autem tam potentis hominis voluntas non alia ratione conciliari poteſt, quàm per adulationem, ambitum, obſequium, & conſiliorum ſocietatem.*

c *Plerunque fit, vt intimi amici principum, cùm aditus ad principem, ac cætera omnia in ſua manu eſſe vident, cæteros, tanquam multùm infra deſpectent, ac ſpernant; omnique exuta modeſtia, ve potentiam, ita quoque arrogantiam auocant.*

d *Quid fœdius dici poteſt, quàm homines clariſſimos vnius nutum ita intueri, ac diligenter obſeruare, vt contra decus, ac dignitatem quiſque ſuam, non modò hunc, quocunque illi collibitum eſt, ſectentur, verùm etiam ſibi malè eſſe, ac faſtus, & ſuperbiam vilißimorum mancipiorum pati poſſint, dummodo illius ſermone, & viſu digni habeantur? Attamen hic eſt fructus ille ampliſſimus tam proiectæ ſeruientium patientiæ; ne trepidationes, ne cædes, ne cæteros graues exitus eorum, quibus hoc vitæ genus tantopere placet, memorem, dignum, ſcilicet, præmium eo hominum genere, qui ſibi imperarunt omnia aſſentari, & ad falſa quæque parati laudatores ſunt.*

e *Nulla re aulicus magis perculſus eſt, quàm cùm princeps, aut is, qui apud principem plurimùm poteſt, non eum ſermone, non viſu dignatus eſt.*

f *Malè alacres illi dicuntur, qui inani gaudio in præſentia ducti, quid ſibi immineat, neſciunt.*

g *Perſæpe falluntur aulici, qui nihil non agunt, dummodo amicitia illius digni cenſeantur, qui apud tyrannum plurimùm poteſt. quippe cùm is multis de cauſis, ingenti hominum multitudini odio ſit, atque haud dubiè grauis eum exitus maneat, meritò eius amicitia infauſta dici poteſt: nam quicunque caſus illum manet, idem quoque amicos, & ſectatores illius complectitur.*

FINIS QVARTI LIBRI ANNALIVM
C. CORNELII TACITI.

INDEX ACCVRATISSIME SCRIPTVS IN QVATVOR PRIORES ANNALIVM LIBROS C. CORNELII TACITI.

A

PRamia Accusatorum Pisonis. 144
Accusatores, seu delatores genus hominum publico exitio repertum. 213
actum de Accusatorum praemiis abolendis, siquis manifestis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita praemisisset. 213
Principe Tiberio, vt quis destrictior Accusator velut sacrosanctus erat. 219
Accusatores custodiae legum à Tiberio appellantur. 213
Tiberius palam pro Accusatoribus verba fecit. 213
Accusatorum maior indies, & insistior vis. 241
Achaia leuata proconsulari imperio, Caesari tradita. 62
Acilius Aviola legatus Andecauos coercet. 161
Acilius Aviola Turonios rebelles opprimit 161
Actiaca victoria. 106
Adgandestrij principis Chattorum laeta in senatu litera, quibus mortem Arminij promittebat. 218
Adrana flumen. 47
adulatio, morbus corruptis perinde acceptus, & vbi vincit est. 205
adulatio remedium pauori interno. 247
adulationes callidissimum genus. 11
adulatrix vetus in re publica. 22
amicis principum mox adulatio. 72
glisscente adulatione deterritur de vera ingenua. 2
adulterium morte punitum. 218
culpa inter viros, ac fama mulierum vulgata, hoc est Adulterium. 148
Aedibus remittitur cura coercendi luxus. 172
Aedui quanto pecuniis ditiores, & voluptatibus opulenti, tanto magis rebellion. 164
Aedui ciuitas opulenta. 162
Aedui rebellionem captant. 160
apud Aedues maior belli moles exorta, quam apud ceteros Gallos. 162
Aegeata. 102
Aegrotanti ciuitati apud Achaiam motu terrae labefactae subuentum. 101
opulentia regis Aegyptij. 111
Aegyptus, imperitante Tiberio, duabus legionibus habebatur. 194
Quisquis Aegyptum tenet fame Italiam vrgere valebat posse. 111
sibi Augustus sepositam Aegyptum. 111
Actium de sacris Aegyptijs pollendis. 117
Aemilia Musa locupletis bona Tiberius dat Aemilio Lepido. 102
Aemylius dum studio probandi quae obscuriora Veteres memorant cuncta refert, audiuus Tiberius voces, quibus per occultum lacerabatur. 226
Aemilius è numero primipilarium equitem vado tramittit cum Stertinio, per Visurgum flumen. 76
Aeneas ergo Iulia gentis. 198
Aequidere aquinoctij maximè tumescit Oceanus. 56
aequi loci aequi Dij. 55
Aesernenses. 237
Asylum Asculapij 178
Aesculapij delubrum apud Cos. 201
non omnia apud priores meliora, sed nostraque aetas decora multa laudis, & artium imitanda posteris tulit. 173
Africa rursus mota recursu Tacfarinatis. 155
Bellum in Africa captum, duce Tacfarinate. 104
Africa duabus legionibus, imperitante Tiberio, tenebatur. 194
M. Agrippe geminati consulatus, generisque primi ab Augusto, cum filij C. & Lucius, horum mori. 1
Agrippa Liberi, extra vnam Vipsaniam, ferro, aut veneno, aut fame extincti sunt. 145
Agrippa diffidit domum immunitat. 127.
M. Agrippae, mox Tiberio Augustus filiam collocauit. 225
Alisa fluuius in Germania. 74
Tiberius & Livia eodem Postumi Agrippae festinant. 9
M. Agrippa libertus ab Augusto secum in humilia postulatus. 175
Fonteius Agrippa offert filiam sacris Vestalibus. 127
Fonteius Agrippa accusator Liberis. 86
Agrippa Postumus vnicus nepos Aug. in insulam Planasiam insons proijcitur ab eo. 5
Postumus Agrippa interficitur. 8
Agrippina filia, Neronis principis mater scripsit commentaria, quibus vitam suam & casus suorum posteris memorauit. 233
Agrippina nepta Tiberij Germanico orta, à Tiberio coram Gn. Domitio traditur. 243
Agrippina petit à Tiberio, vt sibi dei maritum. 235
Agrippina Corcyram insulam adsidtur. 131
Agrippinae, & Neroni additus miles nuntius, intrantibus aperta secreta, velut in annales referebat. 242
Agrippina paulò commotior, sed castitate, & marito amore commendatur. 31
Agrippina impositum Rheno finitum solis prohibet. 55
Agrippina ingens animi, morisque docilis induit, ciuilem benignitatem erga milites. 55
Agrippina secunditate, ac fama Liuiam vxorem Drusi praestabat. 99
Agrippinam pragnantem Germanicus perpulit vt discederet à castris seditiosis. Interfectus eius miserabilis. 36
pudicitia Agrippinae impenetrabilis. 200
Laudes Agrippinae vulgo tributae. 133
Agrippina classis ad oppidum Brundisinum adpellit. 136
fatum futurum in Agrippinam exit. quomodo inuaperit. 232
Agrippina insigni secunditate, & praeclara pudicitia. 237
Agrippina cum propter Tiberium discumberet, nullis attingit cibis. 234
Agrippina ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis. 120
Agrippina peruicax ira, & morbo corporis implacata. 233
Agrippinae semper atrox. 232
apud Lesbum insulam Agrippina monitu matris paruit Iubam edidit. 106
nihil Tiberium magis penetrauit, quàm studia hominum accensa in Agrippinam 133
Agrippina spem malè tegens. 200
Agrippina pergit ad Tiberium: eiusque verba. 232
vulgatur per Italiam fermatum manuscriptum Agrippinae. 95
Agrippina simulationum nescia, 234
Albanorum reges. 198
Albani. 116
Albanus rex. 194
M. Alanus praetorius mittitur in Asiam ad spoliandas Ephesiorum aedes, ea sine recusandae. 102
Alexandri magni & Germanici collatio. 119
Alexander vetus apud Sardianos. 178
Alliatia uxor Sempronii Gracchi. 45
Amanus mons Syriae. 125
Amathus. 177
Venus Amathusia. 177
Amazones. 235
sapphicae Amazonum. 127
maxima quaque ambigua sunt. 145
Amisia fluuius Germaniae. 50
breues & infausti populi Romani amores. 96
Amorgus insula. 101, & 213
paucis Amphyctionum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Graeci conditi per Asiam vrbibus, ora maris potiebantur. 201
mare Amyclaeum. 237
proprium Annalium est, non antiqua fastus quae memorare exitus rerum, sed suum quaque in animum referre. 145
Tacitus Annalibus quamam potissimum contemnatur. 225

INDEX.

Annales Taciti emissi di. 214
Præcipuum munus annalium. 178
Ancharum trifus accusat Cæsium Cordũ. 181
Ancona. 136
Ancus rex Romanorum. 150
Andecam ab Asilio Amola legato coercetur. 161
Andecani ac Turonij primi rebellionem cœpere a liberis Romanis. 161
Angrivarij profundo paludis latus vnum aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur. 81
Angrivarij delitiorum properantes venia à Germanico accepere. 82
Angrivarij reducunt Romanos milites ab interioribus populis. 83
Angriuariorum defectio nuntiatur Germanico. 76
Sant nolles in calamitate mortalium animi. 243
Annia Rufilla ab Druso accita, & convelle intendisse probra & minas C. Cestio publica custodia arcentur. 159
Annia Rufilla ab C. Cestio fraudu sub iudice damnata. 159
Annia Rufilla C. Cestio probra, & minas intendit. 159
Anteus cum aliis fabricandæ classi præponitur. 74
Antigonus rex. 227
Antiochus metuendus Romanis. 112
Antiochensium plebs vota pro Germanico soluit. 116
Antiquos scriptoribus rarus obtrectator. 216
Antiochus à L. Scipione pulsus. 177
Antiochus Comagenorum rex defunctus. 95
Antistius turbidus, & Rhescuporidis consilium permouet. 159
Antistius absolutus adulterij, ab Tiberio ad dicendam manifestis causam retrahitur. 159
Antistius augur & pontifex creatur. 159
Apud Antium sunt ædes Equestris fortunæ. 183
Antonia mater Germanici. 132
Antonium Tarentino, Brundisiúq; quæ fuere & nuptiæ sororis ab Augusto illatus subdola affinitatis pœnas morte exsoluit. 14
Iulius Antonius domum Augusti violauit. 143
L. Antonius moritur. 218
L. Antonij ossa tumulo Octauiorum illata. 228
Antonij epistola. 217
Antonius à Persis exturbatur. 71
Antonius hostis Augusto. 107
Annus feralis. 240
C. Antistius Consul. 191
Lepidi atque Antonij arma in Augustum cessere. 3
M. Antonius bellum patriæ fecit. 143
Antonij fœdus in Artauasdem regem Armenios rum. 72
L. Antonium Augustus suspexit in tantæ rem Maiestatis sensum. 28
Aphrodisienses. 77
Aphrodisiensium ciuitas Veneris religionem tuetur. 177
decretum Cæsare Dictatore, & Augusti datum Aphrodisiensibus, & Stratonicensibus. 177
Via Appia Brundisium usque ducebat. 86
Apicata prodit ordinem sceleris in Drusum 199
Apicata uxor Seiani. 193
Apicio diuti & prodigo Seianus fortunæ stuprum venum dedisse. 191
Appius Appianus prodigus, æquo metus senatu. 103
Appius Clausus. 198
Apollo post interfectos Cyclopes vltionem Iouis iram vitauerat. 177
Sacerdos Mileto accitus edit responsa Clarij Apollinis. 106
Apollo vade ortus. 177
Apolloniates. 102
Aprunia à Plautio Silvano merito in præceps data. 207
Aprunius Cæsianus pellit Tacfarinatem in deserta. 146
L. Aprunius proconsul Africæ. 101
L. Aprunius Proconsul Africæ decumum quemq; ex prouinciosa cohortis sorte decimum fustè necat. 145
L. Apronius inferioris Germaniæ propretor exercitum Rhenum domestum Frisiis iussit. 245
L. Apronius adolescit. 87
L. Aproniæ sententia. 178
L. Apronius ab Germanico præficitur motionibus virarum & feminarum. 45
L. Apronius Plautium Silvanum generum ad cæsarem trahit. 207
Apuleia Varilla maiestatis postulata à Tiberio liberatur. ob adulterium vltra decentesimum lapidem remota est. 103 & 134
Plautus signa & Aquilam amplexus religionis fœdo tutatur. 36
Templum pugnæ olim Aquila petens signa visa. 80
Aquila Variana legionis modico præsidio à Germanis seruata recuperatur à militibus Germanici. 83
Aquila propria legionum numina. 80
Aquila cum Varo amissa ab L. Stertinio reperta. 50
Aquilas adulterij delata. 227
Barbara ara. 51
Ara clementiæ. 247
Ara Dijs manibus statuta in honorem Germanici. 232
Ara amicitiæ. 247
Archelaus rex Cappadociæ imminet Tiberio. 97
Saltus, quibus nomen Ardennæ. 161
Archelaus Augusta literis Romam accitur. 97
Archelaus Romæ moritur. 97
Arcus dicantur Romæ. 96
Stirpem Ariobarzanis Armenij non tolerant 73
Ariobarzanes Medus volentibus Armenijs præficitur. 73
Aristocritus rex. 234
Arma consilio temperanda. 14
Armenia vacua, interque Parthorum, & Romanos opes infida, & cur. 72
Armenia penitus ad Medos porrigitur. 108
Armenij ambigua gens & discors. 108
Armenij tentant seminæ imperium. 73
Armenij inconstantes, seditiosque. 73
Mater Antonia Oxiarta genita in matrimonium datur Domuo. 218
Arminium filium Segestes alij pactum rapuere. 46
Arminium turbat equitem Ro. ab Germanico missam. 51
Arminius irrumpit in Romanos locorum iniquitate impeditos. 53
Arminius à popularibus petitus armis. 118
Arminius Germanæ gloria & libertatis dux. 10
Arminius iam impromptus ob continuas pericula. 82
Arminius irritat dona militaria quibus donatus fuerat Flauus frater suus, tanquam vulnus seruitij pœnis. 76
Arminius mutabundus, & prælium denuncians. 76
Arminius cito cum agmine Gaciam antemissæ syluas quæ circum erant implet mole. 52
Arminius apud Varum ab Segeste reus factus. 48
Arminius equitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, & emissus. 80
Arminij & legionum diuersa sententia de aggrediendis Romanis. 11
Arminius regnum affectat. 118
Fautis Arminij in victos Romanos. 51
Arminius volitat per Cheruscos arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. 49
Arminius inter Cheruscos insignis manu, ore, valuere sustentat pugnam. 80
oratio Armenij ad suos. 79
locus pugnæ aduersus Romanos ab Arminio dictus. 77
Excessum Arminij. 118
Arminius pro libertate Germaniæ bellabat. 100
Arminius turbator Germaniæ. 46
Arminius Armenios apud populares, quàm Segestes. 47
Arminius aquilas per superbiam illudit. 51
Arminius Romana in castris doctor populares mouet. 76
Arminius in ripa Visurgis fluminis vincitur cum Flauo fratre. 75
Arminius iactat recuperatam libertatem. 100
Arminij uxor virilis sexus stirpem edit. 49
Arminius dolo propinquorum occidit. 218
Arnus fluuius. 64
Arpus princeps Chattorum. 74
L. Arruntius Tiberium offendit. 18
L. Arruntius ab Augusto inductor nouæ indagatus imperio, vt si cæsus daretur, auferens. 18
T. Arruntius. 137
L. Arruntius post L. Sullæ nititur. 134
gens Arsacidarum. 71
Arsacides. 72
Artabanus nimitatur Armeniæ, quòd Vononum in regnum accersissent. 73

INDEX.

Artabanus Arsacidarum è sanguine, à Parthis accitur. 72
Artabanus Parthorum Rex. 109
Artabanus primo congressu fusus reparat vires, regnoque potitur. 72
Artaxasdes rex Armeniorum specie amicitiæ ab Antonio illectus, catenis onustus, postremò interfectus. 72
Artaxasdes insidiis Augusti impositum Armenis. 72
Artaxata urbs Armeniæ. 108
Artaxias rex Armenius à Germanico datus. 113
Artaxias dolo propinquorum occisus. 72
Artaxias filius Artaxasdis regis Armeniorum se & regnum adversus Romanos tutatus est. 72
Vadecim Asiæ urbes certant quanâ in earum templum statueretur. 234
duodecim celebres Asiæ urbes collapsæ. 101
Gallus Asinius adversus eos disserit qui lenem cimatis reprehendebant. 88
Gallus Asinius ab Augusto indicatur amandus imperii, sed movet. 18
Asinius Agrippa consul. 216
Asinius Gallus Haterium Agrippam increpat ob intercessionem. 63
Asinius Agrippa moritur. 239
Asinius Salonianus moritur. 185
Asinij Pollionis scripta. 217
Asinius Gallus impromsa interrogationes Tiberium perculit. 17
Asinius Gallus cur invisus Tiberio. 17
Asinij Galli sententia diversa ab Gn. Pisonis super absentia Tiberij. 90
C. Asinius consul. 191
Liberorum Asinij Galli Agrippina matertera erat. 245
L. Asprenas Proconsul Africæ, authore Tiberio, mittit ad Sempronium Gracchum percussores. 41.
L. Asprenas Messalinum interrogat, an prudens Claudium præterisset. 144
asyla Græcas per urbes statuebantur ad subsidium flagitiosorum hominum. 176
asylum Æsculapij apud Pergamum. 178.
Athenienses dicit Cn. Pisonem esse columnem nationum, & socios Mithridatis adversus Sullam, Antonij adversus divum Augustum. 107
Athenæ scita Romanorum, & vetusta urbs. 186
multis Atheniensis in Macedones improsperè, violenter in suos sæverunt. 107
Atheniensibus leges dedit Solon. 110
Atidius Geminus prætor Achaiæ. 227
Atilius quidam libertinus genere spectaculi gladiatorum apud Fidenam edidit. sed eò lignea illa compages consulsa esset, ingens vis mortalium debilitata, vel obtrita est. 238
Atilius bello manali adversus Pœnos venit ædes Spei. 103
Atilius in exilium actus. 240
Atys rex. 234
Ausidienus Rufus præfectus castrorum à multitudine seditiosis sarcinis grovatur, & lædere habetur. 24
Augusta cum florentes primigenos per occultum subvertisset, misericordiam erga Iuliam afflictam palam ostentabat. 245 & seq.
Augusta perniciem, quæ ab Vrgulania petebatur, defert subet. 90
Augusta effigiem divæ Augustæ dicat. 178
Augusta in funere Germanici publice absimulat. 132
Secreti Augustæ cum Plancina fermones. 124
Augusta exprobrabat Tiberio quòd suis precibus factus esset princeps. 236
Augustæ ira propter Vrgulaniam violati, & immissi querelæ. 89
vetus Augustæ odium in Agrippinam. 200
Augusta, vide, Livia.
ludi Augustales turbantur. 45
Augustodunum caput gentis Æduorum à Sacroviro occupatur. 162
Augustus inter alia dominationis arcana sepositi Ægyptium. 110 & seq.
Augustus cunctè rebatur, missere voluptatibus vulgi. 46
Augustus sibi, atque urbi Romæ templum apud Pergamum sisti non prohibuit. 220
Augustus necessitate actus ad arma cunctus. 13
Augustus septem & triginta annos tributum potestatem continuavit. 13
Augustus quibus artibus paulatim insurrexerit, principesque sectus sit. 4
Augustus inter numina dicatus. 49
Augusti judicium de qi quo adipisci principem locum aut abnuerent, aut vellent, aut & possent & cuperent. 18
Augustodumi nobilissima Galliarum subolis liberalibus studijs operabatur. 162
Augustus filiam suam equiti Rom. tradere meditatus est. 224
Augustus suos auctor S. C. quo Postumus Agrippa in insulam provectus est. 8
Augustus precibus uxoris cunctus Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adjunxit. 236
Aspalis Augustus in Occidentem atque Orientem meavit, comitis Livia. 157
Augustus vultu & aspectu afflictas legiones exterruit. 38
Augustus dubitavit utrum rei Romanæ præsceret Tiberium, an Germanicum soceris nepotem. 236
Augustus quadam ex horrida illa antiquitate ad præsentem usum flexit. 203
primus Augustus cognitionem de famosis libellis tractavit. 58
Augustus neque regis, neque dictatoris nomen assumpsit, sed cautum tribuitiæ potestatis præscriptionem, quæ appellatione cætera imperia præmunebat. 173
Augustus Neronis abduxit uxorem. 14
Augustus fessa ætate multitudinis in Germanicos commeatus. 40
Augustus Ticinum usque progressus obviâ Druso mortuo. 134
Augustus non fuit causa mortis Postumi Agrippæ. 8
consilium Augusti, coercendo intra terminos imperij. 17
Augusto post mortem templum & cælestes religiones decretæ. 15
Augustus tribunitio jure contentus. 4
Augustus clementiam suorum, suasque ipse leges egredebatur. 148
Augusto fortuna domi impropera fuit. 142.
Augustus ætate validus & domitis, & pacem sustentans. 6
Augustus cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit. 3
Augustus indulsit ludere Augustali dum obtemperat Maecenati. 46
Augustales ludi cum cæteris adiecti. 178
Augustus Valerium Cornutum, & C. Marium simul numero consulatuum equavit. 13
Quæ obiiciebantur Augusto. 14
Augustus posito Triumviri nomine Consulem se ferri. 3
effigies divæ Augustæ dicantur. 96
Augustus Planasiam vectus ad visendum Agrippam. 7
Augustus mortuus est Nolæ in domo & cubiculo, quo pater suus Octavius vitâ finiverat. 8 & 13
Augustum dedit tuta quies pace & principe Respublica posse. 152
honores in funere Augusto tributi. 11
Augustus regnum Thraciæ duas in partes dividit. 113
laudes Augusti. 13
Augustus templis & effigie numinum per flamines & sacerdotes colo volunt. 14
vita Augusti apud prudentes varie excolebatur, arguebaturque. 13
Augustus nomen imperatoris semel atque vicies peperit. 13
rebus secundis, Annis adversis sunt incauti. 55
æmula Tiberio discordia, facies in Drusum, aut Germanicum studia. 99
sedulam servitium Aulicorum, eorumque qui ad Tiberium, & Sejanum venerabant. 348.
M. Aurelius Consul. 132
Aurelio Cottæ consulis sententia in Pisonem dicta. 144
Pio Aurelio Senatori subsumit Tiberius. 61
Aures castellum. 205

B

Lveus Badubenna in Germania. 147
Balbus. 183
Barbara æra. 31
barbari lætantur novis imperiis. 78
barbaros quamvis quos audacia promptos, tantò magis fides, rebusque commotis potior habetur. 47
basilica Pauli. 183
Bastarnæ. 114
insula Batavorum habet facilis adpulsos. 74
insula Batavorum prædicta in quam cursum navis classis Germanici. 74
Batavi dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt. 75
Bathyllus puer impunè amatus à Mæcenate. 45
beneficia eò usque lætæ sunt, dum videntur exolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur. 205
Bibaculus poeta. 217
C. Bibulus ædilis. 168
Bithynum mare. 111

INDEX.

rei Blasi digne insignis triumphi. 184
Blasi familia & seruitia à seditiosis militibus vinciuntur. 25
Blasius cū alijs aliquot ad Tiberium desideria militum perlaturus mittitur. 29
Blasi proconsulis industria in profligando Tacfarinate. 185
Blasius seditiosos increpat ac retinet. 23
Blasius respondet Lepido, seque excusat ne in Africam eat. 158
Iunius Blasus qui tribus Pannoniæ legionibus præsidebat, intermissis solita munia. 81
Iunius Blasus triumphi insignibus à Tiberio attollitur. 184
Blasius quosdam ex seditiosis, verberibus affecit. 24
Blasius artifex dicendi. 23
Blasius filius proconsulis propriam manum aduersus Tacfarinatem ducit. 184
Iunio Blæso prouincia Africa prorogatur. 173
Blæso à Tiberio tributum est, vt Imperator à legionibus salutaretur. 185
Britannia regulis remittunt milites ad Germanicum, eò vt tempestatiu ad bellum. 83
Bructeri Germani. 44
Bructeri, Tubantes, Vsipetes Romanum exercitum lacessunt, sed à Germanico repressuntur. 44
Bructeros suos vrentem L. Stertinius fundit. 50
Bructeri Germaniæ populi. 50
ad oppidum Brundisium magna multitudo mortalium conflat obuiam Agrippinæ. 131.
Brutidius Niger Silvanum accusat. 179
Brutidius actibus honestis coposuit. 180
Cassius & Brutus in funere Iuniæ eo ipso præfulgebant, quòd effigies eorum non visebantur. 186
Bruti conciones. 217
Brutus & Cassius ab historia scriptoribus nouissimis sine honore nominantur. 217
Plurimi composuerunt res gestas Bruti & Cassij. 217
Byzantium vrbs Thraciæ. 106

C

Cæcilius Cornutus Prætorius, accusatus mœstatis mortem sibi festinat. 211
Cæcina præmittitur vt occulta saltuum scrutetur apud vltimos bructerorum. 50
Cæcinam terret diua quies. 53
Cæcina cum quadraginta cohortibus aduersus Arminium, & Inguiomerum profiscitur. 50
Cæcina Marsos congredi ausos prælio cohibuit. 47
Cæcina sententia eluſa. 157
Cæcina, cùm fugerēt milites ex castris, proiectus in limine porta fugientibus clausit viam. 54
Cæcina cùm Germanicos exercitum declinaret, cum expeditis cohortibus præit, & obstantes syluas amolitur. 43
Cæcina equos & suos, & legatorum, & tribunorum fortissimo cuique bellatori tradit. 54
Siueri Cæcina sententia de vxoribus non ducendis in prouincias. 155
Cæcina vnà cum alijs fabricanda classi præponitur. 74
Cæcina ducit agmen ad vltimos Bructerorum, vastāsque magnam regionem. 50
Tumultuaria caterua Germanorum ab Germanico Cæcina in hostem ducenda traduntur. 46
Cæcina Seuerus. 144
A. Cæcina infertorum exercitum in Germania curabat. 30
Cæcina legatus duas legiones post seditionem reducit in castra Vbiorum. 34
Cæcina qua ratione vltus sit seditionem sui exercitus. 42
Cæcina monitus est à Germanico vt pontes longos quam maturrimè superaret. 52
Cæcina pugnans aduersus Armenium suffosse equo delapsus fuit ab Germanis circumuentus est. 53
Cæcina vt pontes in locis limosis reficeret, sibi tamen instaret Arminius, in loco castrametatur. 52
Cæcina secundarum, ambiguarúmque rerum facta, rēque interritus. 53
Cales Vibenna dux gentis Etruscæ. 241
Caleni mons sic appellatus à Cale Vibenna duce gentis Etruscæ. 241
Celenæ mons idem Augustus, & cur. 240
mons Cælius dictus. 240
Cælius mons, idem Querquetalanus. 36
C Cæsar componendæ Armeniæ delectus. 72
Cæsar dictator pop. Romano hortos legauerat. 96
Cæsar Dictator Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquauit, respondit. 217
Iulius Cæsar amisit vxorem filiam. 134
C. Cæsar Armeniam obtinuit. 165
C. Cæsar florens missúsque ab Augusto ad res Orientis. 97
Sylua Cæsia. 43
Cæsius Cordus repetundarum damnatur. 182.
Prouincia Calet. 211
Caligula insons, & cur sic appellatus. 37
Cæsar Caligula filius Germanici & Agrippinæ gregalis habitu. 56
L. Calpurnius consul. 239
calpurnius aquilifer. 36
Calpurnius Salvianus præfectum vrbi Drusum aspicendi gratia tribunal ingressum adit in Sext. Marium. 219
C Calusidius consul. 228
Calusidius mittet gladium strictum offert Germanico, quo se interimat. 33
Camillas recuperator vrbis. 105
Camillus homo modestus. 105
Furio Camillo, referente Tiberio, decernuntur triumphalia insignia. 105
candidato præturæ duodecim nominantur à Tiberio. 20
Lege cautum erat, vt numerus liberorum in candidatis præpolleret. 104
ala Canninefatis. 246
Canopum oppidum Ægypti, vnde sic dictū & à quo conditum. 111
Canopus Spartanus. 111
Cantus ab Germanico mittitur ad Gallicanos census. 74
Atonis capite irrideter à Tacito. 182
capite humani, diminuique interdictum bonæ artis dehonestabat. 183
Capito Atonis moritur. 185
Cappadoces in formā prouincia redacti. 108
Cappadocia regnum in prouinciam redactū est. 97
Capreas Tiberius habitatas fama tradit. 241.
Capreæ insula trium millium freto ab extremis Surrentinæ promontory diuulsa: vtráque descripta. 241
Capua vrbs Campaniæ. 235
Carnualda dux Batauorum pro Romanis pugnans aduersus Germanos suffosso equo labitur. 77
carmina. 117
carmina Bibaculi & Catulli relicta contumelias cæsarum legantur. 217
Carsius sacerdos absoluitur. 201
Castus Cherea centurio ferro sibi patefacit viam inter armatos milites solitosos. 31
Castus quidam manus. 58
Cassius Seuerus, cùm ei interdictum esset aquæ & ignis, fame Seriphi cōsenuit. 207
C. Cassius vltimus Romanorum. 217
Cassius & Brutus Philippēsi cāpos obtinuerunt armati. 218
Cassius Seuerus procacibus scriptis famosos illustres diffamabat. 58
Cassius & Brutus in funere Iuniæ eo ipso præfulgebant, quòd effigies eorum non visebantur. 186
Quæ castra offert in superstitiam versa debēt. 28
castra inter gentes Germanorum reperta, quæ in Rhenum fossi pertinerant. 80
Porcus Cato Prætorius. 242
Sergius Galba à Catone censorio accusatus. 179
Catualda vltionem ausus aduersus Marobodūum. 112
Catualda expulsus Hermundurorū opibus. 112
Catullus poeta. 217
Cedo alteram, vox Lucilio centurionis. 25
Celenderis castellum Ciliciæ. 123
Cenchrius amnis apud Ephesum. 177
Car distributi fuit senatus, & equitum census. 83
Centesima rerum venalium. 63
centurionatum inde erat. 39
in Centuriones ab seditiosis militibus sanciuntur. 38
Centurio nomine Tiberij auctus verbis Thraciæ ob arma disceptant. 113 & seq.
Cercina insula. 201
Cercina Africi maris insula. 45
Cethegus Labeo legatus quinta legionis. 247
C. Cetronius legatus legionis primo in Germania tumultum, & pœnas de seditiosis militibus quomodo exercuerit. 19
Chaldæi. 146
Chaldæorum promissa. 85
Chatti improuiso oppressi. 47
Chatti Romanos in Adrana flumine positos capiendi arcem. 47

INDEX.

Chatti bellum gerit Silus, missus à Germanico. 83
chauci inter auxilia Romana agentes. 180
chauco in commilitium à Germanico adsciscuntur. 50
cherusci collibus deducuntur. 80
cherusco cum vellent vnare Chattos aduersus Romanos Cassua exercitu sunt. 47
Cherusci iuga haud procul Visurgi insident. 79
Cherusci, & conterminæ gentes ab Armenio vocantur ad bellum contra Romanos. 50
Cherusci pro antiquo decore, & recepti libertate pugnant. 101
Cherusci, aliæq; gentes Romanis rebelles. 84
Cherusci sueta apud paludes pralia procera membra, hastæ ingentes ad vulnera faciendæ. 52
Cicerone liber quo Catonem cælo æquauit. 217
Cimbrici Cubicularia apud Asiam subuentum. 101
Cilicum regali. 122 & seq.
Cilices terga vertunt cohortibus Romanis. 123
Camilli cineres, ac tabe obliti. 117
Cimbrus haud spernenda natio ad bellum à Marobo copulantur aduersus Romanos. 105
Cimæ non longa dominatio. 3
Lydi Circenses. 225
Cercenses populi Africæ. 124
Ciuilia arma neque parari possunt, neque habere per bonas artes. 13
Ciuitas Romana raro debatur, paucis restituti præmium erat. 160
Rep. tenor, augusti ciuium domus. 88
Ciues noa sunt, quibus id præclarè est senatus auctoritas, vt quidem audiant. 37
Clades Romanorum ad Teutob. saltum. 227
Populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funestas amissas nobiles familias constanter tulit. 234
Clanis fluuius Hetruriæ. 64
Clarius Apollo apud Colophona. 106
Classe mille nauium fabricat Germanicus. 74
Claudia Quintia statua vim ignium bis elapsa. 240
Claudia Pulchra sobrina Agrippinæ à Domitio Afro adulterij & maiestatis in principem, & deuotionem postulata. 232
Claudia Pulchra sola exitij causa, quòd Agrippinam ad cultum delegerit. 232
Claudia pulchra damnatur. 233
Claudia pulchra mater Vari Quintilii. 241.
Claudiæ familiæ superbia insita. 5
Claudius Marcellus pontifex & adolescentulus Augusto fit. 5
Sancti excepique numinibus Claudij. 240
Claudiorum effigies in funere Drusi longo ordine spectabantur. 178
Claudij nomen omissa à Messalino. 144
Claudij nomen adscriptum tam cæteris principibus. 144
Claudius frater. Drusi. 132
Clementis seruus Posthumi Agrippæ facinus. 94
Clemens statu, & forma haud dissimili in Posthumum Agrippam dominum. 94
Responsum Clementi datum Tiberio. 96
Clemens centurio exponit Drusi mandata militum. 27
Clemens Agrippæ seruus vinctus clauso ore in palatium trahitur. 96
Clemens Hostium interficitur. 95
Clemens Iulium ob promptum ingenium seruatum à militibus sedatosi. 25
Clemens in secreta palatij parte, iussa Tiberij interficitur. 96
Clemens centurio cum aliis animos militum sedatos ferum reuocare conatus ad officium. 28
Clemens adit municipia obscuro die. 95
Clypeus confertur Germanico. 225
Cocceius Nerua consularem legum peritus, comitatur Tiberium in Campaniam. 236
Calalata populi Lunatia. 160
Cœlius Cursor quòd filiu maiestatis criminibus Magium cæcilianum prætorem petiuisset, punitus. 159
Cœs petunt vetustum asilum ex delubro Æsculapi. 201
Cœs templo Æsculapio cives Romanos inducunt in magno periculo. 201
Colophon, vbi clarius Apollo. 106
C. Comminium Tiberius probrosi in se carminis comitem precibus fratris concedit 118
comitas in faciei. 119
comitia quando primum è campo ad patres translata sint. 20
Commagenus L. Seruius præficitur. 108
in concessu, qua paucis incipient, reliqui ad strepent. 77
more prisco duces exercitus, bene gesta Rep. gaudio & impetu victorem exercitus conclamabantur. 185
Concordia Dea. 87
Audaum est eadem loci potentiam, & concordiam esse. 194
Quæ apud concordes vincula sunt charitatis, eadē sunt incrementa iterum apud insensos. 46
conferrationis difficultas 203
conferratis pramentibus grauis. 205
amissa conferendo adiectudo, 203
conquirunt plebs datur, quo primum die Nero forum ingressus est. 152
Consedius Aequus, quòd filiis maiestati criminibus Magium cæcilianum prætorem petiuisset punitus. 159
Plurium concordia ciuitas exercitus constantia. 31
Ob vanas, aut alterius feminæ imbecillum animum male inpuniuntur mariti conservia rerum secundarum, aduersarumq; 157
Magna consternatio in castris Romanis. 54
consulatum L. Brutus instituit. 3
consulit virginis matrem, ne quod Resp. detrimentum capiat. 205
Cora Hetruriæ promontorium. 94
Corbulo exercituum itinerum conficiendorum fuscepit. 154 & seq.
Corcyra insula lectus celebris contra sita. 131
Ancharius Priscus cæsum cordium proculcatum crate postulat repetundis, addito maiestatis crimine. 159
cæsim cordius repetundarum, & maiestatis postulatus. 159
Cornelia virgo in locum scantiæ suffecta. 203
cornelius sulla prodegus, cuius motus senatus. 103
Cornelius Merula flamen dialis cæsat. 175
Cornelius cissus consul. 216
Cornelius cethegus consul. 203
Cornutus sua manu cecidit. 213
corona aurea datur Germanico, & Agrippinæ. 105
Messala corninus imperatorem suum Cæsium prædicabat. 217
Cotta Messalinus sententia in Libonis memoriam. 87
L. cotta à Scipione Africano accusatus. 179
Cotis filius Rhæmetalcis accepit ab Augusto partem regni patris. 113
Cotis dimittit auxilia aduersus Rhescuporim parata. 114
Cotis accatur. 114
C. Cælius consul. 96
Cous insula. 110
Crassus à Parthis trucidatus. 71
Cremutius veram abstinentia finiunt. 218
Cremutius cordus postulatur, quòd editis annalibus C. Cassium Romanorū vltimum dixisset. 216
Libri cremutii quamuis cremati, manserunt tamen occultati, & editi. 218 & seq.
Cremutij verba in senatu habita. 217
Cretenses acceperunt legem à Minoe. 150
Cretenses petunt asylum simulachro diui Augusti. 178
Creticus Silanus per affinitatem coniunctus Germanico. 98
Creticus Silanus curatum Pomonæ custodiæ circundat. 73
Creticus Silanus Syriâ à Tiberio demotus. 98
Obiecta crimina pro adprobatis minimè debent accipi. 139
Capta crispinus quæstor suum prætorem Gratium Marcellum maiestatis postulat. 59
Crispus Passienus Gallia quamdiu vocentur. 164
Cruptorix Germanus stipendiarius. 147
Cuncus Germanici. 125
T. Curtius seruilis belli semina iecit. 210
Curtius Atticus insignis eques Romanus vna Tiberium in Campaniam. 236
Cusum flumen Germaniæ. 113
Cyclopes interfecti. 177
Cyprioram tria delubra. 177
Cyrenenses. 188
Cyrus Rex Persarum dedicauit templum Dianæ apud Hieroteseuenses. 177
cythera insula. 132
cyzicenī cur amiserint libertatem, quam bello Mithridatis meruerant. 219

D

Dalmatiam, imperitante Tiberio, duæ legiones tenebant. 195
Dalmaticum mare. 156
Danubius Noricam provinciam præfluit. 112
ripa Danubij. 195
Darius. 178
Decemuiralis potestas biennium valuit. 3
creatis decemuiris, accitis quæ vsquam egregia, compositæ duodecim tabulæ. 110
factum S. C. ne decreta patrum ante diem

INDEX.

decimam ad aerarium deferrentur. 168
Decretus defertus à suis cadit. 145
Decry magnitudo animi. 145
Decretus impiger manu, exercitus militia. 145
præcipuum munus amicorum erga defunctum quodnam sit. 118
à legibus delicta puniuntur. 181
fœmina sacerdos apud Delphos edit oracula. 186
Delo Apollinem & Dianam ortos esse vulgus credit. 177
Demetrius ager. 227
lenore flagitio interficitur legatus, quàm à principe desciscitur. 23
denotiones. 117
annua absentia, & provinciarum administratio Dialibus non concedebatur. 183
vulgatum erat, non licere Dialibus egredi Italia. 175
Diana Limnatides. 227
Dianæ unde orta. 177
Persica Diana, delubrum regi Cyro dicatum. 177
Diana Leucophryena. 177
dicta dicta vlcisci. 218
dicta à malepeio differunt. 167
Dictatura ad tempus sumebantur. 3
Dij manes. 131
Deorum iniuria diu cura sunt. 59
à Dijs nisi iuste supplicum preces audiuntur. 158
Dinia unus ex ducibus Thracum ponendæ armæ consuet. ipsique primus se cum coniuge & liberis vehiculo permittit. 231
continua per vigenti annos discordia in rep. 151
discordiæ malum extremum. 231
nullam æque Tiberius ex virtutibus suis, quàm dissimulationem dolebat. 145
Pub. Dolabella Varo connexus socium se adiungit delatoris Domitio Afro adversus Varum. 241
P. Dolabella [illegible] 108
Cornelius Dolabella adulator, cuiusque sententia. 181
Dolabella Cornelius absurdus adulator. 265
Dolabelle patentis abnuit triumphalia Tiberius. 110
domestica mala tristitia sunt operienda. 144
prima dominandi spes in ardua, vbi sit ingressus adsunt studia & ministri. 197
dominationes unde prouenerint. 150
Domanus volebat Tiberius vocari. 128
Domitius cruda bella meris potens, Antonij partibus, mox Cæsaru miscetur. 228
Domitius exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania, quàm quisquam priorum. 228
Domitius Laodiceam adpulsus. 123
Domitij celeris consilium Pisoni datū 121.
Domitius Afer prætoribus eratorum addetur. 235
angustus trames inter paludes quondam à L. Domitio ex gratia. 72
Domitius super vetustatem generis propinquus erat Cæsaribus. 248
Domitius Pollio offert filiam sacris Vestalibus. 127
Domitius Corbulo de L. Sulla, quòd sibi mater spectacula gladiatorum loco non decessisset apud senatum queritur. 154
Domitius Afer corrupit Varum Quæstibus. 241
Domitius Afer prætorius medicus degustatus, & quoque facinore properat eleuare. 232
L. Domitius moritur. 227
Domitio nuptum datur Antonia Octauiæ genita. 228
Gn. Domitius ducit Agrippinam. 148
Domitio auus Octauius, eique per ipsum Augustus erat auunculus. 248
Domitius in Syriam a Pisone mittitur. 122
decentesima à Tiberio statuta. 97
C. Duillius primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque manalem de Pœnis meruit. 103
C. Duillius templum Ioni struxerat apud forum Olitorium. 103
duodecim tabulæ finem æqui iuris. 150
dentes veterum. 156
Domusa insula. 212
Drusus unam vrbem intrauit. 145
Drusus redit Illyrico prolato honore, unas vrbem intrat. 137
Drusi patris Germanici magna apud populum Romanum memoria. 31
Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit. 193
Drusus superfuit Drusus tolerabilis fuit rerū statu principe Tiberio. 196
Drusus similibus artibus vtitur. 236
Drusus agit in Dalmatia. 106
Drusus tributum iubet Frisii. 246
Druso promptum ingenium ad asperare 29
Drusus intendit Sauano manus, & contra tendentis os verberat. 193
Tiberius Drusum summa rei admouet. 174
Drusus frater Asiam Saloninus. 185
Drusum Tiberius summa res admouet 174
Drusus frater Neronis accenditur inuidia quòd mater Agrippina Neronis promptior erat. 238
Drusus mittitur ad firmandam pacem inter Germanos. 101
Drusus Tiberij filius mittitur à patre ad sedandam seditionem legionum Pannonicarum. 26
Drusus secundum consul & collega patris. 154
Drusus Cæsar Consul. 46
Drusus agit. 166
Drusus recitat legionibus literas patris. 26
Drusus Terracinam progressus obuiam Agrippinæ. 132
Querela, & verula hominum aduersus Drusum. 175
Drusus æquus fratris filiis. 104
Drusus alloquitur legiones seditiosas, iam tamen respicientes. 29
Drusus necatus venena. 197
ara Druso patri Germanici, à Germanis dicta ab Germanico restituitur, honorque patrius ipsi cum legionibus decernitur. 74
alter ex gemini Drusi liberis extinguitur. 202.
Drusus præsidet edendis gladiatoribus, quos Germanici frater, & suo nomine obtulerat. 62
Drusus secunda patris mitigat. 159
fauor vulgi erga Drusum patrem Germanici haud prospectus. 96
Drusus adrogans. 176
Drusus consul designatus à Tiberio eximitur decreta primo loco sententia ne Æmylium Lepidum. 147
Augustus in Drusum patrem Germanici multa honora, & magnifica fuit. 133
Druso propinquantis obuiam venimus legiones. 26
Drusus assentitur frustra contra Rubellii Blandum Lepidum. 147
Drusus apta temperandis animis disserit. 154
Drusus de matrimonio suo verbo facit in senatu. 157
Drusus Illyricos ad exercitus profectus est. 155
Drusus præsidium urbi. 219
Drusus vili sanguine nemo gaudens. 62
Drusi querela contra Sauanum. 197
seruo Drusi cum Pisone habitus. 135
Drusus à Pannonica legionibus sedata sedi tione, in vrbem redit. 30
Drusi epistola pro superbissimo accipiuntur. 175
largitor nomine senatus Drusus. 154
Drusus uecalibus, & facilis in merita. 135
Drusus in Illyricum mittitur. 99
Drusus solutis Germanos ad discordias. 132
Drusus clamore legionum turbatur. 27
Drusus rudis dicendi. 29

E

Edictum à Tiberio initio principatus propositum tribunitiæ potestatis præscriptione sunt. 10
Elephantinæ. 111
eloquentia non discernitur fortuna. 125
L. Ennius eques Rom. manu stat postulatus 182
Ephesii memorant Dianam, atque Apollinem apud semetos esse. 177
templum Apollinis & Dianæ apud Ephesios. 177
Ephesii. 234
Epaphroditus Germanicus moritur. 125
principe Tyberio frumenta, & pecunia vectigalia, & cætera publicorū fructuum scientibus equitum Ro. agitabantur. 195
equites Ro. pro valetudine Augusta vouent donum Equestri Fortunæ. 183
Erato regina Armeniorum breui pulsa. 73
Erycus mons. 227
gens Etrusca. 242
Eudemum amicus, ac medicus Liuiæ. 193
Eudemus per tormenta interrogatus. 199
plures aliorum eruntis docentur. 215
tutus ille tractus ab Suria vsque ad flumē Euphratem, imperitante Tiberio, quatuor legionibus coercitum. 194
extra portam Exquiliarum cùm classicum canere iussissent consules, more prisco, ut facinorosos animadvertebant. 88
Exundantes opes ad ornatum urbis, & posterum gloriam quomodo conseruentur Augustus non prouidit. 183

F

Farnesius apud Fabricios pecunia, mater apud Scipiones. 88
Falanius eques Ro. accusatur maiestatis 58
contemptu Famæ contemnuntur virtutes. 222
atrocior semper ast Fama erga domūsitum exitus. 199

INDEX.

optima fama principis clementiam sequitur. 213
mos fama est, cuncta in maius augere, & credere. 162
cognitio de famosis libellis ab Augusto primum tractata. 58
Problema an fato, & forte nascendi, sit peraeipuum inclinatio in hos, effusio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis. 206
Feriatibus non licet praesidere Iudis. 178
Filius patrem maiestatis postulat. 231
Firmius Catus Senator ex intima Liberii amicitia, Libonem impulsu ad Chaldaeorum promissa, magorum sacra, & somniorum interpretes, & ad luxum, & res alienum. 85
Catus Firmius patrum sententia exilij damnatus precibus Tiberij conceditur. Senatu tamen motus est. 214
Flaccus Vescularius indicium adversus Libonem defert ad Tiberium. 85.
Flaccus Rhescuporim perpulit vt Romana praesidia intraret. 115
Flacco Vesculario equiti Rom. propior cuius Tiberio visus. 85
Pomponius Flaccus Moesiae à Tiberio cur praefectus sit. 115
Flamines Quirinales sortiebantur provincias. 175
Modus eligendi flaminis Dialis. 203
Flaminica Dialis sacrorum causa est in potestate viri. 203
Flamines Diales, primatis olim familiarum effectum, vt à Pontificibus Maximis ire in provincias prohiberentur. 175
Decretum Pontificum quoties valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset. 183
Flamines Martiales sortiebantur provincias. 175
Via Flaminia. 156
Flavius frater Arminij, duce Tiberio, per vulnus oculum amisit. 75
Fluminibus natura sua erat fines confusi, neque originem, ita fines dedit. 64
In Pisonis, qui confusrat vt in iis quae pertinent ad flumina nihil mutaretur sententiam conceditur. 65
Fidena. 239
Flavius frater Arminij vocatur à fratre Arminio ad colloquium. inde paulatim ad virgia progressis vix flumine oppo, quod interfluebat, quin pugnarent, prohiberi poterant. 75
Flavio fratri Arminij nulla sunt stipendia: donatisque est torque, & corona, aliisque donis militaribus. 75
Flevum castellum. 246
Aedes Florae iuxta Circum maximum constituta. 105
Florentini orat ne Clanis in Arnum transferretur. 64
Florus insistit destinatis, i. incepto bello, & rebellionis, pollicet alam equitum, vt tassi negotiatoribus Romanis bellum inciperet. 161
Florus sua manu vulnerat. 161
Florus Belgas vocat ad arma contra Romanos. 160
Libido feminarum vetusta grimibus Senatus decretis. 116
placitum olim, ne femina in socios, aut gentes externas traherentur. 155
Mos receptus apud veteres, vt femina in centiam stupri apud aedes vulgarent. 116
Viri in eo culpa est, si femina modum excedat. 157
Fontanius Capito procensul Asiae absolvitur. 219
Aedes Fortis Fortunae dicantur. 96
Fortuna delubra in urbe multa. 183
Fortuna capite turbare florentem Tiberij domum. 191
Oppidum Forumlivense. 194
Forum Iulium Narbonensis Galliae colonia. 113
Fossa Drusiana. 71
Solita fratribus odia. 239
Tartarium Senatorum latebra, & detestanda fraus. 245
Clarum inter Germanos Frisium nomen. 247
Cum Frisiis bellum geritur. 246
Frisii transrhenanus populus pacem exuit. 246
Frumento pretium statuit Tiberius. 127
Quem dignitas fuga impedierat. 36
Fulcinius. 137
Fulcinius accusat Pisonem. 139
Fulcinium Tiberius monet, ne secundiora violentia praecipitet. 144
Fundani montes. 237
Funus duo Iulij nimiis populi studiis turbatum est. 22
Funus Germanici. 119
Funus Iunae. 116
Funus Drusi illustre imaginum pompa. 198.
Funus Augusti irridetur. 12
Furnius Camillus procensul Africa Tacfarinatem, & Numidas fugat. 105
Furnius damnatur. 235
Furnius adulter Claudia Pulchra. 232
Futura in incerto sunt. 181

G

Sergius Galba à Catone Consorio accusatus. 179
Gallarum civitates rebellionem exptant. 160
Fossa Gallia munitrandis equis. 74
Galli caduntur. 164
Ad census Gallorum agendos ab Germanico mittuntur P. Vitellius & Cantus. 74
Galli auxiliares in exercitu Germanici. 79.
Certamen Gallo adversus Tiberium exortum est. 91
Galli sententia altè penetrat, & arcana imperij tentat. 91
Asinius Gallus. 137
Gallus Asinius adulator. 87
Rex Garamantum praedarum Tacfarinatis receptor ac socius populandae. 208
Garamantum legati Romam veniunt. 210
Garamantes populi Africae. 184
Gellius Poplicola quaestor Silani Silanum accusat. 180
Nullo Romanorum eiusdem, cuius erat Drusus, sestigia viro gemina surpt est edita. 116
Gemonia. 140
Germanicus quanto acriora in eum studia militum, & aversa patrum voluntas, hoc celebranda victoria intentior. 73
Germanicus in morbum recidit. 116
Germanicus audito legionum tumultu raptim eo proficiscitur quidque ibi egerit ad sedandos seditionis motus. 32
Germanico eximia species & quoque liberi. 96
Germanici graves in Pisonem contumeliae, & cur. 116
Germanicus extrahitur cubili à militibus seditiosis. 35
Germanicus antehabet Drusum claritudine materni generis. 99
Germanicus vexatur in summo periculo inter seditiosos. 33
Germanicus Drusum patrem praetatur. 75
Germanicus reducta ad Amisiam exercitu, legiones classe, vt adduxerat, reportat. 52
Germani incuriosi, semisomni inermes, & temulenti ab Germanico opprimuntur. 43
Fama classis Romanae amissae vt Germanos ad spem belli, ita Germanicum ad illud coercendum excit. 83
Germanicus praemittit literas ad Caecinam legatum inferioris exercitus turbido. 42
Germanicum, in cuius manu octo legiones erant, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, metuebat Tiberius minus habere imperii, quam expellare mallet. 10
Germanicum olim ab Tiberio Romam acciri, intelligebat, si per insidias periret decori abstrahi. 84
Germanicum extrema Asiae, Perinthumque, ac Byzantium Thraciae urbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum intrat. 106
Querelae hominum quòd Germanico non satis honorum in funere tributum esset. 134
Germanicus Agrippinam neptem Tiberij in matrimonium ducit, quique ex ea liberos habebat. 31
Germanicus extructo tumulo Varianam legionibus primum cespitem posuit. 52
Vt Germanicus, & Drusus cuncta urbem intreirent, decretum sit. 113
Germanicus exercitum seditiosum alloquitur. 36
Concio Germanici apud seditiosos milites, à quibus rogabatur, ac uxorem abire fiaeret. 37
Germanicus iterum consul initit consulatum apud urbem Achaiae Nicopolim. 105
Negociatores laetitia de valetudine Germanici Romam afferunt. 124
Germanicus adaequatur magno Alexandro. 119
Consules, & Senatus, ac magna pars populi viam, quae Agrippina in urbem veniebat, coercitosque Germanici portabantur, complevernt. 132
Germanicus serum à latere diripit vt se confoderet. 33
Germanicus animum efficiendis captis in Germania ab Tiberio posit. 84
Germanicus extinguitur. 119
Germanicus eripit Segestem ab obsidentibus popularibus. 47
Germanicus secunda navigatione cum le-

INDEX.

gionibus, lacus, & Oceanum usque ad Amisiam flumen pervehitur. 75
Germanicus respondet legatis Artabani. 110
Germanicus filius Drusi fratris Tiberij, Augusto nepos. 31
Germanicus quanto summa spei propior, tanto impensius pro Tiberio nititur. 32
Germanici triremes in magno naufragio Cimbrorum terram appulit. 83
Germanicus bellum gerens adversus Marsos, pergit introrsus, populatur, exscindit. 83
Germanico excessisse Augustum affertur. 31
Cineres Germanici quas pompa portarentur. 132
Germanicum cupido invasit feliciter superata Vara ejusque militibus. 50
Germanicus manibus aquis cum Arminio pugnat. 52
Germanicus Athenis vno lictore vtitur. 106
Germanicus cedentem in suis Arminium sequitur. 52
Germanicus bellum in Angrivariis Stertinio mandat. 82
Mors Germanici Romam delata magno dolore, & ira omnes affecit. 124
Germanicus maiorem partem legionum classi impositam per flumen Amisiam Oceano inuehit. 82
Germanicus quod ardnum sibi, cetera legatis permittit. 81
Quinam perisse Germanicum latarentur. 122
Germanicum se ipsum incusantem vix cohibere amici quin mori oppeteret. 83
Cur Germanicus populo Rom. charus esset, & civile eius ingenium. 32
Germanicum impositas nauibus quatuor legiones per lacus vehit. 50
Germanicus cur mari intrare destinet cum exercitu. 74
Germanicus venit Athenas. 106
Germanicus primus cum prætoria cohortibus capit vallum hostium. 81
Germanicus clemens. 109
Germanicus excipitur Athenis quæstissimo honoribus. 106
Germanici benignitas, & comitas erga exercitum. 57
Germanicus pari cum Græcis amictu. 110
Vltima verba Germanici ad vxorem. 118
Eubœam venit Germanicus. 106
Regimen summum rei in Germania penes Germanicum. 30
Germanicus castra Cæcina recenti cæde fœdissorum infecta ingreditur. 43
Germanicum Visurgim transgressus. 77
Germanicus, quo magis agnoscerentur, detexit tegmen capiti. 82
Germanicus, & Piso conueniunt Cyrri: similque loquuntur. 109
Comitas Germanici. 110
Germanico nullum ex consiliis hostium incognitum. 81
Cineres Germanici tumulo Augusti illati. 133
Dicti quo reliquæ Germanici tumulo Augusto sunt illatæ. 133
Germanicus incensa Mattio, vertit ad Rhenum. 47
Germanicus triumphat de Cheruscis, Chattisque & Angrivariis. 96
Germanicus clementer respondet Segesti. 49
Germanico mortem Tiberius inter prospera ducebat. 191
Germanicus summa ope parat bellum aduersus Germanos. 46
Germanico alienatio patrui animum apud cæteros auxerat. 99
Triumphus Germanici. 96
Germanicus Zumnæ regis Armeniorum captiui insignia regnum imponit. 108
Germanicus persuasum habet sibi à Pisone dictum esse venenum. 116
Germanicus renunciat Pisoni amicitiam per epistolas. 117
Lætæ Germanici quiet. 78
Germanicus excurrit in Chattos Germanos. 46
Germanicus Nilo subuehitur. 111
Laudes Germanici. 219
Mors Germanici lata Tiberio. 232
Germanicus Druso fratri ocio apud Rhenum legionibus imponitur & à Tiberio, tesse Augusti adoptatur. 6
Germanicus agendo Galliarum censui intentus. 30
Germanicus adpellit Colophona. 106
Corpus Germanici nudatum in foro Antiochensium. 110
Germanicus vt militum mentes penitus nosceret, quid egerit. 77
Germanicus post seditionem tres legiones sacramento adigit. 34
Germanicus Ægyptum proficiscitur. 110
Germanicum sacrat ædes Spei. 103
Germanicus anxius occultum se patrui, animique odia. 31
Germanicus Hadriatici, ac max Ionii maria aduersam nauigationem perpessus. 106
Germanico permittuntur provinciæ quæ maxime dubitantur. 98
Nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum. 117
Germanicus docit exercitum aduersus Germanos. 43
Germanicus moritur Epidaphnes. 115
Germanicus Antiochiæ crematur. 115
Mira mansuetudo Germanici erga Co. Pisonem. 107
Germanicus nomen Imperatoris auctore Tiberio accepit. 49
Germanicus Marsos irrumpit. 83
Germanicus P. Vitellio duas legiones itinere terrestri ducendas tradit. 56
Germanici aduersa valetudo. 116
Amicitia Germanici pernitiosa quibusdam. 104
Oratio Germanici ad milites. 75
Germanico offertur imperium ab legionibus. 33
Germanici suprema verba ad adsistentes amicos. 117
Germanicus & Drusus fratres egregiè concordes. 99
Germanico decernitur triumphus. 46
Germanicus non lætus ob superbiam Pisonis. 108
Germanicus expeditii exercitum in Chattos rapit. 46
Germani habent corpus visu toruum, & ad bruem nupturn validum: nulla vulnerum patientia, finis pudore flagitij: fuso cura ducum abeunt, fugunt, pauida aduersis, inter secunda non diuina, non humani iuris memores. 78
Apud Germanos ingentium bellatorum sunt feroces saltus, modica domus armenta. 246
Germanorum acies trans Visurgim flumen. 76
Germani custodes adsunt imperatori. 26
Ad supplenda Germanici exercitus damna certant Gallia, Hispania, Italia, quarii
Laudato studio Germanicus arma modò, & equos ad bellum sumpsit. 57
Germanus qua arma. 78
Germanus quidam, ardo ad vallum castrorum Romanorum equo, multibus si quis transfugisset, multa pollicetur. 78
Germani licet victi, tamen pugnâ volunt, arma rapiunt. 81
Germani olim bellum gerebant vagis incursibus, aut discessu per castumas. 100
Germani quorum aquarum circumfergentibus vnga oritur vertont in subsidia vbi erant Romani. 52
Germanus inter Albim & Rhenum virgas, & fasces, & togam viderunt. 49
Germano mori est, vt quoties actu magno, quàm per fortunam cadit, terga abscindens lacessat. 47
Germanias legiones seditio incedit. 30
Germani imbuti disciplina militari, quam ab Romanis didicerant. 100
Germani lati ob insolitum, & discordias exercituum Romanorum. 43
Milites Romani Germaniarum victores. 164
Germani pedite inter Romanos merebant. 246.
Germani castra Romana expediuntur. 95
Germani ob prospera aduersus Romanos insolescunt. 52
Ingenti clade afficiuntur Germani ab Germanico. 44
Truculentia cæli præstat Germania. 83
Auxiliares Germani in exercitu Germanici. 79
Germani ab Romanis acie fundantur, & fusi loris. 73
Germani aliquæ eis Rhenum colebant. 45
Germani fugiunt. 80
Germani ab Romanis trucidantur. 55
Turpis Germanorum fuga. 80
Germanum senatus consulto, ne quis gladiatorium manum alteret, cuiusmodi quadrigenarium multum retinere Amphitheatrum imponeretur, nisi fole firmitatis speciata. 240
Gladiatura destinatis seruitiis in Gallia continuum ferre tegmen. 162
Sempronius Gracchus tubi filium in insulam Cercinam. 108
C. Gracchus absolutus. 201
Gracchi turbatores plebis. 159
Gracchus per Africam & Siciliam mittatis frumenti mercet. 108
Graci gradatis per Asiam urbibus ova mapositebantur. 202
Graci liberalibus studiis præditi Tiberium comitantur in Campaniam. 216

INDEX.

Graeci sua tantùm mirantur. 128
Gyarus insula immanis, & sine cultu hominum. 182
Gyarus insula. 181 & 182

H

HÆmus mons Thraciæ. 160 & 232
Halicarnassij. 234
Haterius prope à militibus interfectus. 19
Haterij Agrippæ tribuni plebis intercessio, cùm de pœna histrionum ageretur. 63
Haterij Agrippæ sententia indolitum est C. Latorio supplicium. 166
Haterium Agrippam, ut Prætor fieret, Germanicus, & Drusus fouent. 104
Q. Haterius diem obit. 239
Haterius Agrippa Consul designatus. 166
Q. Haterius suspicacem Tiberij animum perstringit. 18
Haterium sordissimus adulator derideculo est. 175
D. Haterius Consul. 168
Q. Haterius consularis multa dicit in luxũ constatus. 88
Haterius Augustum orat. 19
Hauochi. 116
Insula Herculi sacra. 77
Hercules potens Lydiæ. 177
Hercules ubi orasse dicatur. 111
Hercules apud Græcos deûm numero additus. 221
Hercynia Sylua. 100
Hermunduri populi Germaniæ. 113
Hiems præmaturæ & sæuæ. 29
Hierocæsarea. 102
Hierocæsarienses. 177
Hispanos vlteriores per legatos orat, ut delatorum Tiberio, matrique eius extorqueri. 219
Hispaniæ, imperitante Tiberio, tribus legionibus habebantur. 194
Romanus Hospes, egens, ignotus, inquies. 59
Dicta in senatu sententia, ut prætoribus ius verberum in histriones esset. 63
Pulsi histriones Italia. 202
Augustus immunes verborum histriones respondit. 63
de immodestia histrionum à Tiberio relata est. 202
Hieronadenses populi Ciliciæ. 165
Homines in sinere Germanici reperti, ac decreti. 125
Oratio M. Hortalij petentis ab Tiberio vt se, & filios ab inopia defenderet. 92
Hortalus Tiberio grates non agit quamuis ab eo pecunia donatus. 94
M. Hortalus illectus ab Augusto liberalitate desiit fœturum ducere uxorem, suscipere liberos. 92
domus Hortensij pudendam ad inopiam delabitur. 94
Hostiles exuuiæ ad ornatum vrbis & posteritatis gloriam quàminus seruentur Augustus non impedit. 183
Hyberus Rex. 194
Hypepeni. 234
Myrcani. 102

I

IAno templum dedicatur. 105
campus Idistauisus medius inter Visurgim, & colles. 79
ignes effulserunt inter ruinam duodecim urbium Asiæ. 202
ignis violentia. 240
Ilienses parentem vrbi Romæ Troiam reperunt. 254
determino eumque incedebat licentia impunitate probra, & immodestiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris. 156
ea condicio est imperandi, vt non aliter ratio constet, quam si vna reddatur. 9
vocabulum Imperatoris ab Augusto quibusdam consessum. 185
plures Imperatores. 185
Imperator augurato, & vetustissimis cæremoniis præditus fœdalia attrectare non debet. 51
Imperitante Tiberio Italiam vtroque ari duæ classes tenebant. 194
Italia externa opu indiga. 171
bellum Italicum. 151
vniuersum Imperium Romanum quot classibus, & legionibus teneretur. 193
Imperium Romanum, principe Tiberio, ad mare rubrum patescebat. 111
satis parauerum aduersus Impudicas in ipsa professione flagitij est. 126
casilia mortalium incerta. 58
Industria & vigilantia haud minùs noxia quæ ties parando regno fungantur. 192
Inguiomerum Armenio patruus ab Arminio trahitur in partes suas aduersus Romanos. 50
Inguiomerum in prælio, tota volitantem acie fortuna magis, quã virtus deserebat. 82
Inguiomerus laudatur à Marobodno. 100
Inguiomerus grauiter vulneratus. 55
Inguiomerus ad Marobodnum perfugit. 100
Inguiomerus fugit ex prælio. 80
commendatio interdum oritur ex minima. 185
plerumque Inscriptiones vocum inanes ampares. 121
quæ inopina accidunt, multò quàm cætera, sunt maiora. 55
Insomnes magis, quàm pernoctes. 53
Interamnates. 64
ex Insubria nascitur odoratum. 186
Irreuocabilia sanctitatis grauibus decretis notata. 154
Isauricus. 177
aduersus Impios hostesque fœdera, ruunt tempestates. 30
Iuba rex. 194
Iudæa fessa oneribus diminutionem tributi orat. 98
altum de sacris Iudaicis pellendis. 127
vera, aut in deterius credita indice ab vno facilius discernuntur. 137
Iulia nupta Augusto adultera, ideoque proscripta insulam Trimerum mortem obit. 245
Iulia filia Augusti moritur. 45
Iulia patri Augusto literas scripsit cum adulatione Tiberij, eaque à Gracche compositas credebantur. 45
Iulia dum esset in matrimonio M. Agrippæ Sempronius Gracchus temerauit. 45
Iulia Drusi filia Neroni nuptũ datur. 153
Iulia fuerat in matrimonio Tiberij spreuitque vt imparem. 45
Iulia ob impudicitiam à patre Augusto relegata. 45
Iulia Augustæ ope sustentata. 245
Iulia Augustæ velectuda atrox. 178
Iulius Indus è ciuitate Treuerorum, discors Floro, inconditam Treuerorum multitudinem discit. 181
Iulius Antonius ob adulterium Iulia morte punitus. 228
Iulius Florus exstimulator rebellionis apud Treueros orta. 160
D. Iulius seditionẽ exercitus uno verbo compescuit. 37
Iunia Catone auunculo genita, C. Cassio uxor M. Brutj soror moritur. 186
Iunia familia. 182
Iunius quidam ab Libone tentatus vt infernas vmbras carminibus eliceret. 86
Iunio Otthoni vetus ars fuit exercere ludum literarium. 179
Iunius Senator. 240
Iunius Silanus consul. 242
Iunius Otthoni sciens potentia Senator. 179
Iunius Blæsus & Lepidus à Tiberio nominantur, ex quis proconsul Africæ legatur. 158
Iuppiter Salmoneus. 177
Iusiurandum perinde æstimandum, quàm si quem Iouem fallat. 57

L

LAbeo Antistius studiis cunctis, artibusque egregijs præcellens, & incorrupta libertate. 185
Pomponius Labeo è Mœsia cum legione ad Sabinum venit. 229
Lacedæmonij cum Philippo Macedone bellarunt. 227
Lacedæmonij & Messenij contendunt de vsu templi Dianæ Limnatidis. 217
Ælius Lamia proconsul Africæ. 208
Langobardi. 100
Langobardi pro antiqua deorũ, & recenti libertate pugnant. 101
Laodicenj. 234
Laodicea vrbs Syriæ. 123
Lamiorum municipium. 165
Latiaris modico vsu tẽtigebat Sabinũ. 222
Latiarij Sabinum domum & in cubiculo trahut. 243
Latiarij & tres alij accusant Sabinum. 224
Latinius Pandus Propretor Mœsiæ 114
Latinius Latiaris fraus ad decipiendum Sabinum. 242
Latona partu gramida edidit Apollinem & Dianam. 177
Legati ab suorum apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. 35
sacrum etiam inter hostes vt Legatis violatur. 56
Legati Artabani Parthorum regis Germanicum adeunt. 109
Leges turbantur vi, ambitu, pecunia. 4
mos est vtendum imperio vbi Legibus aptè potest. 182
corruptissima rep. plurima leges. 151
Legum alia oblitione, alia contemptu abolentur. 171
Leges, p. Respublica. 150
multa Leges in maleficos ex delicto sunt latæ. 150

INDEX.

Leges Cretenſium lata à Minoe. 150
aliquando Leges diſſentanea ordinem &
adipiſcendi illicitos honores, aut pellendi
claros viros, aliaque ob prava per vim lo-
ta ſunt. 150
Leges primò rudes erant. 150
Leges ideo in falſa conſtituuntur, quia fu-
turo in incerto ſunt. 181
Libo ſine patrono ad cauſam dicendam ac-
ceſſit. 86
Legiones ſibi faciebant caſtra. 82
Legionis in manu ſita erat res Romana. 31
Gn. Lentulus moritur. 227
Lentulus augur adverſus Seruium Malaga-
nenſem diſſerit. 175
Lentulus Getulicus conſul deſignatus A-
quitaniam lege Iulia damnat. 217
Gn. Lentulus nominatur à filio Q. Vibi-
Serani. 218
Lentulus Getulicus conſul. 218
Cn. Lentulo infenſa legiones ſeditioſa. 27
Gn. Lentulus triumphalia inſignia de Ge-
tulo retulerat: eique bene tolerata pau-
pertas gloria fuit. 227
Lentulus intimus amicus Tiberij, & fe-
ſtinatus extremo. 212
Lepida deſtinata vxor L. Cæſari, ac dein-
de Auguſto nouæ. 147
Lepida multa, atrociaque crimina in iudi-
cio obijcuntur. 146
Lepida Tiberium petit veneno. 148
Lepida multum miſerationis erga ſe permo-
uet. 147
M. Lepidus Ptolemæi liberis tutor in Æg.
ptum miſſus. 116
Manius Lepidus frater Æmilia. 146
turbide Lepidi rogationes. 151
M. Lepidus contra ſententiam Haterij A-
grippæ verba facit. 166
Æmilius Lepidus accipit à Tiberio bona
Æmilia Muſæ. 102
Lepidus ſpecie amicitiæ ab Auguſto decep-
tus. 14
Lepidus inuentor fit excuſat ne in Africam
eat. 158
Lepidi atque Antonij arma in Auguſtum
eſſerre. 3
Lepidus pecunia modicus. 183
Lepidus grauis & ſapiens vir, qualibet au-
ctoritate, & gratia apud Tiberium vi-
guit. 106
M. Lepidus incuſator à Sex. Pompeio, vt
ſecors, inepti, & maioribus ſuis dedecoris.
155
M. Lepidus Piſoni adeſt ad dicendam cau-
ſam. 137
M. Lepidus Aſiæ proconſul. 135
M. Lepidus ab Auguſto capax iudicatur
imperij, ſed aſpernatur. 18
Lepidus à ſenatu laudatur. 155
M. Lepidus & Iunius Bleſus à Tiberio nu-
meruantur, ex quis proconſul Africæ lege-
retur. 158
Lepidus à ſenatu petit vt baſilicam Pauli,
Æmilia cognominis, propria pecunia fir-
maret, ornaretque. 183
Lethum venit Germanico. 106
Diana Leucophryena. 177
Liber pater bello victor ſupplicibus Amaz-
onum ignouit. 177
Liber apud Græcos Deũ numero additus. 222
Libertas Auguſtia uulſa. 206
Libertatem Roma L. Brutus inſtituit. 3
Libertorum ſeruilia ingenia. 77
Libo ornatur prætura à Tiberio. 85
Libo inuenis improbus, & facilis inſanis
bus. 85
Libo ſua manu ſe interficit. 87
Accuſatio Libonis, ipſo mortuo, apud patres
peracta eſt. 87
L. Libo conſul. 71
Libo Druſus deſertor moliri res nouas ab
Firmio Cato ſenatore. 84
Libo accuſatus ab Trione, mutata veſte, cir
cumit domos, vocem aduerſus periculo
poſcit. 86
Libo lectica delatus in ſenatum immoto
Tiberij vultu excipitur. 86
bona Libonis inter accuſatores diuiduntur 87
Libo extremas preces P. Quirinio propin-
quo ſuo ad principem mandat. 87
accerſit ex Libano. 16
Lybiam delatus Menelaus. 111
M. Licinius conſul. 239
Varini Lepti adulter Aquilia. 227
Lincorum Regulus Poſens adeſt ad dicendã
cauſam. 137
Linia ſoror Germanici forma initio ætatis
indecora, mox pulcherrimæ præcellebat.
193
Linia ab Auguſto in familiam Iuliam, no-
menque Auguſta aſſumpta. 11
Linia Agrippinam inſectatur. 32
Linia cum Auguſtus moreretur, acribus cu-
ſtodijs domum ei vtæ ſepſerat. 8
Linia auunculus Auguſtus, ſocer Tiberius,
ex Druſo liberi. 193
Linia ſuſpecta mortis Auguſti. 7
multa patrum in Liuiam adulatio. 19
Linia grauis in remp. mater. 14
Linia C. Cæſari, nec Druſo nupta. 214
Linia ſoror Germanici nupta Druſo duos
viriles ſexus ſimul edidit. 216
T. Liuius Pompeianarum partium ducis
nuſquam latrones, & parricidas ſæpe vt
inſignes viros nominat. 217
T. Liuius eloquentia, ac fide præclarus. 217
T. Liuius amicus Auguſto. 217
T. Liuium Auguſtus Pompeianum appella-
bat. 217
C. Liuius accuſator Libonis ſingillatim re-
crimina obijcit. 86
M. Lollius ab Tiberio incuſatus in ſenatu
tanquam auctor prauitatis & diſcordia-
rum C. Cæſari. 165
augendam cæremoniam Loco, in quo tactum
in principe honorẽ dq; eſtenderent. 140
maleſtati mater à longinquo reuerentia. 41
ex longinquo cuncta augentur. 114
quanto quis plus adeptus eſt, tanto magis
in lubrico eſt. 58
Lucius Capito accuſatus à prouincia da-
natur. 202
Lucilius Lõgus intimus Tiberio moritur:
decretique ei honores. 202
Lucilius centurio ab ſeditioſis interficitur
militibus. 25
Lucullus pellit Mithridatem. 219
Lucullorum ſeſtertium ſexies, quo quinquagieſta ho
minum millia debilitata, vel obrerta ſunt.
239
Ludibria rerum mortalium cunctis in re-
bus verſantur. 144
Ludi Auguſtales. 81
Lugduni cohors præſidium agitabat. 126
Luna clariora cælo vſa langueſcere. 27
Germanicus Luppia caſtello ponitur. 74
Obſeſſores Lupiæ caſtello ad famam adue-
tus Germanici dilapſi ſunt. 74
Lupia flumen Germaniæ. 50 & 74
Curtius Lupus Quæſtor captantem T. Cor
ſiſi conſeruationem diſiecit. 218
C. Lutorij Priſci celebre carmen, quo ſupre-
ma Germanici deflenerat. 106
C. Lutorius Priſcus compoſuit carmen ægro
Druſo, quod ſi extinctus foret maxima pra-
mio vulgaretur. 166
C. Lutorius legit carmina ab ſe compoſita
in domo P. Petronij. 166
Lutorius Priſcus in carcerem ductus, & ſe-
tus examinatus. 167
Luxus à fine Actiaci belli acta arma quis
Ser. Galba temp. Romanam adeptus eſt,
per annos ſeptuaginta profuſis ſumptibus ex-
ercitu. 178
Luxus in iuuene Druſo non adeò diſplice-
bat. 149
multa conſtituta ſunt in luxum comitatus.
88
de Luxu coercendo actum. 170
Luxus quibus in rebus conſiſtat. 170
Luxuriæ panitatum exoleuerit. 172
Lycium mare. 111
Lycurgus Spartanorum legiſlator. 150
Lydus Herculis puerus. 177
Lydorum opulentia. 235
Lydus Atye rege genitus. 234
Lygdus ſpado veneficium dat Druſo. 197
Lygdus occulto indicio Druſum venenum da-
patrem arguit. 199
Lygdus ut torturæ eorum patefacit ordinem
ſcelerij aduerſus Druſum. 199
Lygdus etate, atque forma charus domino,
inter quæ primores monſtrosa erat. 198

M

Macedonia limata proconſulari impe-
rio, Cæſarique tradita. 62
Macedones Hyrcani. 102
facta de Magis Italia pellendis ſenatuſcon-
ſulta. 88
ſolitum magiſtratibus diem priuatis dicere.
205
Magius Cerialianus prætor ſiſtit maieſta-
tis criminibus accuſatus. 114
Magnetes L. Scipioni, & L. Sullæ conſtitu-
tis mitebantur. 177
apud Magnetes eſt perfugium inuiolabile
Dianæ Leucophryenæ. 177
Magnetes. 102 & 134
Ludi Magni ab ſenatu decreti. 178
dites olim familiæ magnificentia prolabebã-
tur. 171
Magorum ſacra. 85
contra Tiberij artes lex Maieſtatis tractaba-
tur. 58
lex Maieſtatis amplectitur principem, aut
principis parentem, eumque ſignum in hoſtes
parcant. 217
quamnam legem maieſtatis contineremus. 58
Legem Maieſtatis reducit Tiberius. 58
Maleolidas Chatterorum dux in deditionem
acceptus. 83
Maleficia. 117
Maleuentanſis patro in ſeminio Dialis ſac-
ceſſit. 103

INDEX.

Mamercus opprobriis maiorum fessus. 179
Mamercus Scaurus pro L. Sulla mutuat. 154
Mamercus patrum, ac vitricus L. Sulla, vi oratoriam vberrimam. 154
Mamercus Scaurus suspectam Tiberij animum perstringit. 18
parum absit, quin Mancipij vnius audacia deferatur, armisque cunctibus temp. parauerit. 94
Manlio adultero Apulea Varilia Italica, atque Africa interdictum est. 104
Manipulares turbantes. 119
Marcellus intra iuuentam ereptus. 66
Gramen Marcellum pratum Bathyllo à quæstore ipsius diuersis de causis mancipatum pomulatus absoluitur. 59
Marcelli. 137
Marcomanni. 101. & 118
Marius corrumpitur sæpe prauitatibus virorum. 117
Marius Nepos prodigus, eoque motus fama. 103
Sex. Marius accusatur. 119
Marobodno vnum subsidium est miseratio Cæsaris. 112
Marobodnus Rauenna habitat. 112
Marobodnus ab Druso receptus. 137
Marobodnus rex Suevorum pace abstrictus à Tiberio. 84
Marobodnus in Marcomannos concedit 101
Marobodnus fractus. 113
Marobodnus mittit legatos ad Tiberium oratores auxilio. 101
Marobodnum sæuitiat, nec probris in hostem abstinet. 100
Marobodnus scribit Tiberio. 112
Marobodnus duodecim legionibus petitus à Tiberio. 101
Marobodnus ab Arminio appellatur fugax & præliorum expers. 100
Marobodno regis Suevorum nomen inuisum apud populares. 100
Marobodni opes, & potentiam extollit Tiberius. 112
templum Martis vltoris. 183
Ædes Martis Vltoris. 144
Marsus Vibius monuit Pisonem Romam ad dicendam causam venire. 126
ad vicos Marsorum Germanicus exercitum ducit. 45
Marsos Germanicus irrumpit. 83
Martia vxor Maximi causa exitij mariti fuit, quòd quæ nupsi secreta narrauerat, id illa Liuiæ aperuerat. 7
Martina infamis veneficij, Plancina perchara à Gn. Sitio in verbum mittitur. 120
Martina subita morte Brundisij extincta 135
P. Martius supplicio affectus. 88
flumen Marsiæ in Germania. 113
Massiliæ studijs opera dabatur. 228
Massiliensium preces. 227
Mater Deûm. 240
Periti cœlestium, & mathematici ferebant reditum Tiberio, cum in Campaniam ueret, denegare. sed patuit breue commentum artis. 236 & seq.
facta de mathematicis Italiæ pellendis senatusconsulta. 88
Libero regio more externo, sociati in matrimonium, regnumque. 72
Mattium caput gentis Chattorum ab Germanico incensum. 47
Mauri à Masinissa in bellis trahuntur. 105
Mauros labes rex accepit donum populi Romani 194
aliud est Medicina, aliud clades. 43
Mauolam Græcum repetens Libyam deuastat. 111
Secordes sunt qui putant præsentis potentiæ extinguis posse etiam sequentis ætatis memoriam. 219
Memmius castrorum præfectus duorum nobilium supplicio seditionem reprimit. eosdem audacia. 55
Ludi Megalesij. 135
Memnonis saxea effigies. 111
Apulum Merula, quod in alia Augustæ obtruncarat, albo senatorio exuit. 227
Valesius Messala Asiæ proconsul. 181
Messala Valerius inscitiam Tiberij adulatur. 12
Messalinus cùm eos enumeraret, quibus grata ea dies debebatur, ob vindictam Germanici, omisit Claudij nouercam. 144
Valerius Messalino, filius Messalæ, materni moris patrona secundina. 156
Messalina Cotta fomentum, vt mariti prænobilibus uxorum crimonibus teneretur. 207
secundum Messinæ saltum est senatusconsultum, de aure templi Dianæ Limnaticidis 227
Lacedæmonij, & Messenij contendunt de aure templi Dianæ Limnaticidis. 227
L. Metellus Pontifex Max. 183
proprius motus excusam quoque eloquentiam debilitat. 180
non omnia metuenda. 95
Milesia 178. & 227. & 234
voluntarius Miles non eadem uirtute, ac modestia agit, atque in quo ex delectibus est conscriptus. 194
Militum manes quando penitus nosci possint. 77
Miles, nouerit nomina, patriam, parentes, uxorem & liberos commilitonis. 21
desidiam militum non per seditionem, & furias ad principem ferri debere. 25
Milites non sunt appellandi seditiosi. 37
milites Romani à Germanis patibulo affixi 246
gaudebat radibus miles, tanquam semen absolueret. 39
plerumque inopes, ac vagi spernit Militiam sumunt. 194
militia seditiosa grauis est, & infructuosa. 22
Mines dictæ leges Cretenses. 150
Misenum. 194
atrox exemplum miseriarum, & sæuitiæ. 218
Misericordia interdum eâ accusantibus est. 218
Mithridates à L. Sulla pulsus. 177
Mithridates constantia Cyzicenorum. & per assidio Lucullo pulsus. 219
Mithridates bellum gessit aduersus Sullam 106
Sertorij, ac Mithridatis regentibus bella labebat Resp. 184
Adrogans Moderatio. 13
Morum prouecta ætate, spretum magistratuum principia, quæ in eum tenuit. 154
Maximus effusus in amorem Bathylli. 46
provincia Mœsia. 64
mœsta vbi semel prorupere, difficilius retinentur. 244
Veterius Montanus ob orationem in Cæsarem dictas postulatus. 226
immensis montes sedisse feruntur. 102
Morbo corpora veteres, & diu auctis, nō nisi per dura & aspera exercere possunt 270
uerso cuncta statu pubis usquam prisci, & integri mores. 6
Mosa flumen. 74
Sexus mulebris natura imbecillus. 157
Mulierum ossa pernoctata, & impotentia. 116
Sexus mulebris non imbecillus tantùm sed, si licentia adsit sæuus, ambitiosus, potestatis cupidus. 115
Munonius imperator. 227
Munatius Plancus princeps legationis ad Germanicum à militibus incusatus tanquam auctor atrocis senatusconsulti. 55
Munificentia Germanici, qua militibus quæstum quos dimittebat professus erat, exsolutum. 84
Principes Mutinensium defectionem captantes a Dolabella secum pertrahuntur. 208
Mutinensium dux Tacfarinas. 105
Mutinam valida gens, & solertissimus Africæ propugnat. 105
Mutilia Prisca adultera. 200
Myrina. 102

N

REx Nabatæorum accipit Germanicū. 109
Nar amnis. 64
optimè rebus Mortalium consulunt Natura 63
Augustus restituit Naues Achaicæ victoriæ captas in oppidum Forentinense mittit. 194
Gallus littus rostrata Naues præsidebant. 194
Naues Pisonis, & Agrippinæ aliæ aliis obuiæ. 122
medias inter Naues, nec sæuitia sinus ad conspiciendam classem. 74
Naues lato vtero faciliùs tolerant fluctus. 74
Naues planæ carinis sine mora sidunt. 74
Naues appulsæ vtrinque gubernacula, conuerso remigio, hinc vel illinc appellunt. 74
Naufragium patitur classis Germanici 82
Nauporti in manipulis, qui eò missi erant cædes legionum seditiosos, deprimitur. 24
interdum Necessitate experimentur quæ per modestiam habere non possunt. 23
Negatus honor gloriam intendit. 210
Nero decus Iuliæ Drusi filius vocatus. 154
Nero è liberis Germanici à Tiberio commendatur patribus. 155
Nero proximus successioni Tiberij. 237
Nero agit grates patribus, atque auo. 203
Nero modestia inuenta. 237
Nero à libertis & clientibus exstimulatur. 238
Nero vetustissimus liberorum Germanici. 98
Nicopolis vrbs Achaia. 105
lacus receptacula Nili. 111
Nisi. 111

INDEX.

Nihil neque nimium, neque modicum est, veteri urbe conflagrata. 88
Nola urbs Campaniæ. 235
Nona legio Romam reportata ex Africa. 208
C. *Norbanus consul.* 46
L. *Norbanus consul.* 110
Nortia pronuncia. 112
Nox alios in audaciam, alios ad formidinem opportuna. 231
Numa religionibus, & diuino iure populum Ro. deuinxit. 150
Numantina prætor uxor Silani insons iudicatur. 208
Numidæ pedestrem aciem ferre negarunt. 209
Numina infera. 117

O

OCeanum castra mari violantior. 83
Octo sepem, & quinquaginta per annos Vestalibus sacra præsit is. 117
Oclauius Fronto multa dicit in luxum civitatis. 88
Paterna odia fas est publicis vtilitatibus remittere. 14
Odrysæ populi Thraciæ. 160
Olennum infensos Germanos fuga præuenit. 246
Olennum à primipilaribus regendo Frisiæ impositum. 146
magna opes innocenter parta, & moderatè habita. 227
M. *Opsius prætura functus.* 442
Oppius & alius legibus constructa est famosarum impunitas. 156
optimates in Pharsalica acie. 228
Optimi mortalium altissima cupiunt. 212
Oraculum Clarij Apollinis Germanico maturum exitium terruisse fertur 206
rebus omnibus stesse quondam volutis orbis. 173
motus Orientis nisi Germanico sapientia compositus non potuit. 98
Motu Orientis regna. 71
Orientis motus. 98
Lotus Orygiæ. 177
Ossum indicrum. 201
Iunius Otho prætor Silanum accusat. 179
Aduersus etiam castrorum molitas quæsitas erant. 33

P

MPaunius legatus Silanum accusat. 180
Pacuuius legatus Pisonem præmisit. 113
Pagus flumen Africæ 143
Pannonicas legiones solutio inuolat. 21
Pannoniam duæ legiones tenebant, imperante Tiberio. 196
Legiones Pannonicæ solutionem emittunt. 29.
Decretum ne domus Pancominorum Senatus intraret, & alia quæ ad eam pars pertinent. 63
Paphus Veneri. 177
Paphus Martis adolatur. 87
Lex Pappia Poppea quid continuerit. 311
Lex Pappia Poppea ab Augusto lata, & cur, & quid contineret 143
Cur olim parcimonia pollerent. 171
Parthorum pudor, quasi de generatus. 71
Parthis assuescimus Veneno. 71
Apharidisenus, & Stratonicenses laudati quod Parthorum irruptionem portaluerint. 177
Instituta motus Orientis apud Parthos ortum. 71
Parma rus magnum ad curatum progressa. 154
Passienus diuitis equitis Rom. hereditatis Tiberius tradidit M. Seruilio. 101
Patrobi consilia se secreto iunxit. 136
Bene tolerata paupertas. 217
Pax Germanis Langobardis & soluta inter semulatio. 43
Pax quæ consecuta est mortem Lepidi, atque Antonij cruenta fuit. 14
In pace causa & merita spectantur, vbi bellum ingruit, innocentes, ac nisi iuxta cadunt. 41
Pedibus meretrix incedit Germanicus 10
Pedo præfectus equitum aduersus Germanos ducit, pulsus Frisiorum. 10
Pelops. 235
Dimissio Peloponesso inter Herculis posteros. 227
Peucinorum dux seditionis. 21
Indocto perfuga habitus ab Germanico fidus. 77.
Pergamum. 234
Cum maiora pericula sunt subeunda, hic detrimentum curarum, & periculorum euitandum non est. 89
Asylum Æsculapij apud Pergamum. 178
Perinthus vrbs Thraciæ. 106
Perpenna. 177
Persica Diana. 177
Perseus rex. 234
Petilius Rufus prætura functus. 241
Pharsalica acies. 228
Philadelphens. 101
Philippopolis à Philippo Macedone fita. 160
Philippus mouendus Atheniensibus. 112
Philippus Macedo. 227
Philippus. 183
Philopater Cilicum rex defunctus. 98
Phraates cum parentem prolis miserat ad Augustum. 71
Phraates cunctis venerantium officia ad Augustum vertit. 71
Phraates rex Parthorum depulsi exercitus, ductisque Romanos. 71
Pecunia. 136
Pomponius Natta accusator Cremutij Cordi. 217
Piso pater Cn. Pisonis simul bello resurgentis in Africa partes acerrimo ministerio adiuuit Cæsarem suum. 98
Cn. Piso Atheniensis oratione sæua increpat & obliqui Germanicum perstringit. 106
Piso occupat Celenderim. 113
Piso nauem soluit ex Syria. 117
Piso indictas lectica, & à Tribuno Prætoria exhortu deducitur. 140
Piso regulas Cilicum vi ope auxilia subactos seruitio. 121
Piso ad Drusum pergit. 135
Piso legatus & amicus Augusti. 137
Sequatur legionis signa signum ad Pisonem transferre. 123
Piso solum veneni crimen visus est diluisse. 140
Pisonis accusatio non peracta ob mortem ipsius opportunam. 207
Piso Dalmaticum mare transmittit, ventique Anconam. 136
L. *Piso Co. Pisonis adest ad dicendam causam.* 137
Piso intemperanter accipit nuntium mortis Germanici. 120
Piso abijcit coronam sibi à rege Nabathæo datam. 109
Piso vix Tiberio concedit, liberet sine vi multum infra despectat. 99
Cn. Piso adeo corruptis militum in Syria, vt vulgo fermone parti legionum haberetur.
Piso vagus per amœna Asia, atque Achaia 135
L. *Pisonis libera querela.* 89
Pisonis effigies, missu Tiberij, protecta & reposita 140
L. *Pisonem citeriorem Hispaniæ prætorem quidam agrestis nationis Termestinus vno vulnere in mortem afflixit.* 218
Piso præmittit in vrbem filium, eique data mandata ad Tiberium 135
Cn. Pisonis diuersa sententia ab Asinio Gallo super absentia Tiberij 90
Piso in nimere crebrò se militibus ostentat. 136
Cn. Piso in cætus violentus, & obsequij ignarus, Syriæ præfectus. 58
Piso in Suria ab legionibus parum appellatus. 123
Capita accusationis, seu criminum quæ Piso sibi ab accusatoribus obijci sibi sentiebat. 139
Piso datus à Tiberio adiutor Germanico rebus apud Orientem administrandis. 137
Piso elusis à Seiano. 141
Piso vltro ab Augusto ambitiosè consolatio accipere. 99
Piso adeo Syriæ imposuit vt spei Germanicum coercerit. 99
Piso ex Celenderi castello seditionem captat 113
Pisonis codicilli ad Tiberium. 141
Piso classem adpugnare tentat. 113
Piso Brutium & Cassium sequitur. 98
Pisonem Tiberius accusat secreti sermonis aduersum maiestatem habiti. 207
Piso durat mortem, senatumque rursus ingreditur. 141
M. Piso ignominiæ exhibitur. 143
Piso per literas incusat Germanicum luxus & superbiæ. 114
Fratres Pisonis implacabiles. 140
effigies Pisonis à plebe tracta in Gemonias 140
Cn. Piso assequitur Germanicum apud insulam Rhodum. 107
vxor Cn. Pisonis in Cilicia apud regem Nabatæorum. 109
Pisonis domus fore imminent. 136
Pisonem nuntios assequuntur, excussis Germanicum. 120
Cn. Piso assensus vitæ Atheniensium propria ira. 107
Piso Narbone vocat Tiberi deuehitur. 136
Piso perfossa iugulo, in cubiculo reperitur. 141
accusatores Pisonis. 139
Piso offert famulas, & ministros in tormenta flagitat. 140

INDEX.

Piſo filius haud ignauus ad miniſteria belli 112
Piſo poſtulatur apud conſules. 236
L. Piſonis ſententia de Silano. 181
M. Piſo ſuadet patri vt properet in vrbem. 121
Piſo promptus famulus. 122
L. Piſo vocat Vrgulaniam in ius. 89
Piſo adire Surra ſtatuit. 116
Piſonis nomen è faſtis non eſt exemptum. 143
Piſo Scleriam degreditur. 116
Piſo ſcribit Tiberio. 141
Piſo Tarmeſtinorum dolo caſus habetur. 228
L. Pituarium è numero Mathematicorum & magorum ſaxo deiectus eſt. 88
Planciæ conceditur ſacrificium ob preces Auguſtæ. 143
Plancina, nunciata morte Germanici, lætitiam amiſſæ ſororis tum primum lato cultu mutauit. 120
Plancina vxor Cn. Piſonis, nobilis, & diues. 99
Plancinæ in Agrippinam, & Germanicum contumelia. 107
Plancina paulatim ſegregat ſe à marito, impetrata venia ab Auguſta. 141
Plancina admonita ab Auguſta, vt malieb. emulatione Agrippinam inſectaretur. 92
Planci maximum periculum. 35
viſa in arduo, qua plana erant, formatur. 102
Plautius Siluanus prætor vxorem in præceps iecit. 207
nihil auerſi Plebi principibus amotis. 46
C. Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor 55
Plumbea tabulæ. 117
ſic eſt à maioribus conſtitutum, vt ſi delicta auctoſſent, pœna ſequeretur. 181
nonniſi in culpam primi ad Pontificatum. 28
Pollionis filia cum prætata ſit Fonteij Agrippa filia in ſacris Veſtalibus. 127
Pompeiopolis Ciliciæ maritima vrbs. 110.
Vonones Piſoni gratiſſimus. 110
Gn. Pompeius tertium conſul corrigendis moribus delectus. 151
Sex. Pompeius. 137
Sext. Pompeius agitat odium aduerſus M. Lepidum. 155
Pompeius Macer prætor conſultus Tiberio an iudicia magiſtratus redderentur. 58
Pompeius pronepos Libonis. 85
Pompeij theatrum igne fortuito hauſtum ſe Tiberius extruxiſſe rem pollicitus eſt. 183
Pompeij & Craſſi potentia citò in Cæſarem ceſſit. 3
Pompeius apud Siciliam oppreſſus. 3
Pompeius ab Auguſto imagine pacis deceptus. 14
Pomponij Flacci ſententia in memoriam Labieni. 87
L. Pomponius conſul. 96
Pomponius Atticus pronepos Druſo. 99
ſummus Pontificum ſummus etiam bonorum, Tiberius. 175
Pontifices ſæpe dialia ſacra fecerunt. 175
Pontificum magna pars è propinquis Tiberij, aut primores ciuitatis erant. 204
Poppæo Sabino prorogatur prouincia Moſia, & Achaia, & Macedonia. 61
vera apud Tiberium populantes, 182
Populus Rom. non fraude, neque occulte, ſed palam, & armatus hoſtem ſuum vlciſci ſolet. 128
Populus parens omnium. 158
clari homines metuuntur vt poſteros habeant 92
ſuum cuique decus poſteritas rependit. 218
Aulus Poſthumius Flamen. 183
A. Poſthumius dictator venerat ædes ſacras Libero, Liberæque & Cereri. 103
Iulius Poſthumius adulter Mutilia Priſca. 200
ne toſtpoſiti contumelia inrogentur, cauendum eſt. 41
Prompti aditus, obuia comitas, ignota Parthis virtutes. 72
an præmia ſub domum, pœna ſine arbitro ſint? 27
nouæ præterea cohortes ſcriptæ Etruria, Vmbriaque delecta, aut veteres Latio, & colonia antiquitus Romanis. 195
Principes mortales, reſp. æterna. 135
Principes debent ſcire ſe eſſe mortales, & humanum officia fungi, ſatisque habere ſi principem locum implent. 221
Principum diuerſa eſt ſors ab reliquis mortalibus: hos enim in eo ſtant conſilia, quid ſibi condocere poſſint: illis præcipua rerum ad famam ſunt dirigenda. 223
Principes non poteſt cuncta ſua ſapientia cõplecti. 181
virtutes & laudes præcipiis propriæ. 221
munus aliquod & exceſſiſſe à principe poſtulatur quàm ab ordinarijs magiſtratibus. 170
Princeps vix terrore & minis vincit poteſt. 29
Princeps vel precibus, vel armis adiitur. 22
Principes noſtri Deorum ſunt. 158
Principes ne ſatis cauere poſſint parare debent, nempe, proſperam ſui memoriam. 222
omnia cuncta regendi, i. principatus valde arduum, valdeque ſubtectum ſortunæ. 15
cum Principatum reſoluit qui cuncta ad ſe natum vocat. 9
Muſilia Priſca ea animo Auguſtæ valida. 201
Præda ſunt quæ incommunem expoſtulantur, priuatam gratiam ſtatim mercare, ſtatim recipias. 29
Proconſul poterat coronã ciuicã militi ob virtutem dare. 146
C. Proculeium Auguſtus in ſermonibus habuit, vnum ex illis quibus meditabatur filiam ſuam dare nuptum. 225
Prodigia à Tiberio moti ſunt ſenatu, aut eos ſponte cedere poſſe eſt. 103
Proditores etiam eis, quos anteponant inuiſi ſunt. 48
Proditores ferunt arma ad ſuum patrumque ſeruitium. 230
res Roma Prolata. 90
Promiſcua viris & fœminis veſtes. 170
auguſta Propontidis. 106
Proſtatare minimum obtrectationes affert. 215
Prudentia honeſta ab deterioribus, utilia ab honeſtis diſſerunt. 215
Ptolemæum Iubæ filium rex Mauroſij. 208
Ptolemæus Iubæ filius cum populatibus exercitu aduerſus Tacfarinatem. 209
L. & M. Publicij ædiles. 103
Punica vrbs. v. Carthago. 235
Pyramides. 111
Pyramus amnis. 116
Pyrrhum metuendum Romanis. 112
Pyrrho Romanos vincendum produnt. 118

Q

Q Eus Quadrum. 113
Quercea corona. 125
mons Querquetulanus, poſtea Cælius appellatus. 241
Quæſtiones Veneficij cum exercitu amiſſos. 6
vt in Quæ quotannis magiſtratuum comitia haberentur conſunt Galbo. 91
Quirinij, prætor quam Tiberio, haud læta memoria. 166
P. Quirinius domo maritus Lepida. 146
Quirinius ſenex, vrbis, atque obſequens. 147
Quirinus Deum numero additus. 222

R

R Aamsa filius Arminij habitus. 49
Ramsena. 194
Reatinis. 62
Regibus æqua, nedum ſuperba, inſolita ſunt. 97
Remotionibus exercitus eſt, egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco ſententia proferre. 93
aſperrimæ Remedy tractus. 39
Remmium euocatus occidit Vononem. 116
Reſponſum Tiberij ad Marobodnum. 112
Resp. forma tenet. 215
Reſp. æterna. 135
non eſt prohibendus Reus quominus cuncta proferat, quibus innocentia eius ſubleuari, aut iniquitas aduerſarij coargui poſſit. 139
Rhæti ne caſtris Romanis præſunto. 80
rex Romæſes quos prouincias imperio tenuerit. 111
Rhœmi Siculum fretum accolunt. 45
Rhenum iuxta præcipuum robur imperij Romani, octo legiones erant. 194
Rheni deſcriptio. 74
Rheſcuporidis Thraciæ regis fratres aduerſus Cotyn fratres ſitum. 114
Rheſcuporis damnatur vt procul regno teneretur. 115
Rheſcuporis fraude Cotyis cæteris onerati, & Thracia omni potitur. 114
Rheſcuporis Thracia rex. 113
Rheſcuporis ſcribit ad Tiberium. 114
Rheſcuporis circumdatus cuſtodia in vrbe trahitur. 115
Rheſcuporis Cotyis necat. 114
Rheſcuporis Alexandriam deductus, interficitur. 116
Rheſcuporis fratre Cotye interfecto, bellum aduerſus Romanos volvit. 159
Rhœmetalces cum auxilio popularium ad Sabinum venit. 229
Vannium Germanis in Rhætiam mittitur. 39
M. Porcio Conſule magna quidem iam pecunia res, pondũ tamen ad ſummã clara. 235

INDEX.

vrbem Romam à principio regis habuere. 3
neogenti Romanorum pugna cum Germanis consulis. 147
Romani multi, & nullis casibus superabiles. 84
Romanis omnia aduersa pugnantibus contra Cheruscos. 51
Romulus, vt libuit, Romanis imperitauit. 150
Romulus conditor vrbis. 198
Rubellius Blandus consularis Lepido assensit in ea sententia, quam dixit de Hat. terio Agrippa. 167
Rubellius Blandi sententia in Lepidum 147
Rubrius eques Ro. accusatur quòd peruerio violasset nomen Augusti. 58
Rufus Helium gregarius miles seruati ciuis decus refert, idemque donatus est donis militaribus ab Agrippa & Tiberio. 346
Relinquendum Romanibus tempus qui seruitant. 121
non ex Rumore quicquam statuendum. 181
falsa auditiones depellende, falsique rumores arguendi. 199
P. Rutilius à M. Scauro accusatur. 179
P. Rutilium legibus pulsum ciuè sibi Smyrnæ addiderant. 227
P. Rutilius à M. Scauro accusatur. 179

S.

SAbinorum sacra retinuit T. Tatius. 45
Sabina nobilitas. 198
Sabinus, dones ex exercitu in vnum conderet, missa responsa dat Thracibus. 229
qua ratione Sabinus Thraces, qui montem arduum occupauerant obsederit. 230
Poppæo Sabino ob constitas Thracum gentes decreta triumphi insignia. 228
Sabinus audentiùs iam cuerat Seianum apud Latiarem. 243
Titius Sabinus traditus in carcerem ob amicitiam Germanici. 242
Titius Sabinus amicus Germanici, comes, & liberorum eius. 242
Sabinus Thraces montanos aggreditur. 229.
Sabinus vltro quæ rerit Latiarem. 243
Sabinus traditur damnatus. 244
Sabinus exercitum aquo loco ostendit. 230
distincta sunt sacerdotiorum iura. 178
Sacerdotium sodalium Augustalium quãdo institutum. 45
Sacerdotales Augustales. 125
Iulius Sacrouir rebellionẽ extimulat apud Æduos. 160
Sacrouer satello capite pugnam pro Romanis ciet. 161
Sacrouer hortatur suos Gallos aduersus Romanos. 164
à Sacrouiro proponit Galli ad arma conciti. 160
Sacrouir occupat Augustodunum. 162
Sacrouer sua manu cadit. 164
Iupiter Salmanius. 177
Sallustius interficiendi Postumi Agrippæ conscius. 115
Sallustius Mæcenatem æmulatus. 153
Sallustius Crispus particeps secretorum Tiberij, & Liuiæ monet Liuiam ne arcana euulget. 9
C. Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor. 153
Sallustius Crispus moritur. 213
Sallustij Crispi opera Clemens in vrbem trahitur. 95
Salinatores in exilium mittitur. 219
Sacra Samothracum. 106
Samij petunt vt delubro Iunonis firmetur inuiolatum asylum. 241
Sardiani meta terra constituti. 102
Sardiani consanguinei Hetruscorum. 234
Sardiani. 178
quatuor milia libertini generis in Sardinia vecta. 127
grauitas cæli in Sardinia. 227
Scantia virgo Vestalis. 203
Satrius Secundus accusator Cremutij Cordi. 217
Saturnius turbaret plebem. 158
quæ sacro firmantur, si violentia posteriorum in alium vertit, pro sepulchris spernuntur 221
Mamercus Scaurus Seianum accusat. 179
Scaurus ex Lepida filium genuit. 147
Scauro Tiberius implacabiliter iratus. 19
L. Scotta à Scipione Africano accusatus. 179
L. Scipio Antiochum populat. 177
P. Scipionis & Germanici similitudo. 110
Cornelius Scipio legatus in Africa aduersus Tacfarinatem mittitur. 134
Scribonia Augusti coniux. 87
Scytha. 114
seditiosorum militum seditiosa voces. 22
defendere à contactu seditiosorum, & diuidere turbidos ab quietis, præsentissimum solutionis reprimendæ remedium est. 19
remedium comprimendæ maximæ seditionis, quo vsus est Germanicus. 34
seditiosi milites orationi Germanici respirant. 39
Iudicium magni at implacabilis motus, i. seditionis. 31
seditionis pernicie ratio, quo vsus est C. Cæsar. 35
edicta seditiosa in Chaucis captatur. 35
seditiosorum militum verba. 30
seditio, vide Pannonicæ.
Segestani. 227
Segestes gentis Germanorum idoneus enumerator, tum Romanis. 48
Segestis verba ad Germanicum. 48
Segestes ab Augusto ciuitate donatus. 48
Segestes fidelis Romanis. 46
consilium Segestis datum Varo. 46
Segestes cur dissensit Arminio. 46
Segestes per legatos orat auxilium aduersus vim populorum. 47
Segestes Arminio catenas iniecit. 48
Segimerus frater Segestis, ab Stertinio in ciuitatem Vbiorum perductus. 57
filius Segimeri Quinctilij Vari corpus illusisse dicebatur. 57
Segimero fratri Segestis datur venia, eiusque filio. 57
Segimundus filius Segestis, sacerdos apud aram Vbiorum, idemque prosugus ad rebellem, pertulit tamen mandata patris ad Germanicum, à quo benignè exceptus est. 47
Seianus destinatur socer filio Claudij. 153
mira Tiberij indulgentia in Seianum. 192
Seianus prima iuuenta C. Cæsarem Augustum pepetum sollatus. 191
Seianus Liuiam adulterio pellexit, eamque ad coniurationem, consortium regni, & necem mariti impulit. 193
iustum & causa turbande domus Tiberij penes Ælium Seianum. 191
Seianus Lygdi Spadonis animum supra vincit. 198
Seiano occiso, Tiberius sex annos secretò vixit. 235
Seianus non ita Drusum timebat, vt non in eum quoque feminæ futuri exitij meditaretur. 239
Seianus accendit offensionem Tiberij in Agrippinam adeo in longum iacentem. 56
Seianus ferox scelerum voluptas secum quonam modo liberos Germanici peruertat. 200
Seianus Tiberium ad vitam procul Roma amœniorem degendam impellit. 226
Seiani in occulta aduersum Agrippinam & Neronem insidiæ. 242
congressus Seiani per ambitum, & societate consiliorum parabatur. 248
Ælius Seianus cohortibus prætorijs præfectus. 191
Seianus nunciatus Blæsi. 184
summa crudelitatum Seiani ad Tiberiũ. 222
Seianus Drusum Neronis fratrem in suas partes traxit. 238
Seianus eludit Pisonem, ne professi libelli quo continebantur secreta mandata Tiberij in Germanicum. 141
quibus artibus Seianus impulerit Augustũ ad vitam procul Roma degendam. 226
Seianus varijs artibus adrò Tiberium deuinxit, vt obscurum aduersum alios sibi vni incautum intellectumque redderet. 191
Ælij Seiani origo, mores, & quo facinore de nationem cœperit. 191
Seianus acrius turbat suspiciones in Neronem, & credendo temeritatem. 242
Tiberius cum Blæso tribunicæ insignia triumphi, dare ei se duxit honoris Seiani. 184
ad Consulatum nunciis per Seianum additus. 242
Seianus parat venenum quo Drusum necet. 197
Seianus genus, vultusque & manibus super Cæsarem suspensus reportus est à militibus in magno metu, & periculo. 237
Seianus corpus laborum tolerans, animus audax insuper desceptus. 192
Seianus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis metuebatur colebat. 196
Seiano voluntas, nisi scelera quærebatur. 242
suspectus, & nimia spei Seianus. 139
cur Seianus prætorias cohortes dispersas per vrbem vna in castra conduxerit. 192
Seianus dextor congressus quàm Tiberis ipsi. 248
censent patres effigiem Seiano. 124
Seianus facinorum omnium reperior. 199
Seianus peritus morum Tiberij. 56
Seianus adsimulat imbecillas partes aduersus Herpem Germanici. 217
Seianum Tiberius laudibus effert. 183
Seianus compotat ad Cæsarem codicillos. 222
Seianus nimia fortuna socors. 222
respondet Tiberius Seiano. 223
aster Seianus aduersus Agrippinam. 234
Seianus sustat diduclam esse ciuitatem in duas partes. 204
Servi Strabo eques Rom. pater Seiani. 191

INDEX.

Sempronius Gracchus cornicem percussoribus offert. 45
Sempronius Gracchus familia nobili, solers ingenio, & prauè facundus. 45.
Sempronius Gracchus ob adulterium Iuliæ à Tiberio male habitus & Cercinam Africæ maris in insulam amotus. 45
Sentius obsidet Calenderim. 123
Sentius contrahit copias aduersus Pisonem. 123
Sentius potitur Calenderi castello, in quo erat Piso, eius nihil, quàm naues, & tutum in rebellem iter concedit. 124
Sentius monet Pisonem ne castra corruptoribus, ne prouinciam bello tentet. 123
Cn. Sentius legatus, extincto Germanico, Syriæ præfectus. 120
Septimus Centurio militibus ad cædem datur. 31
Ne hostis quidem sepulturam inuidet. 24
Sequani pauca turmæ profligat. 164
Sequanis finitimi Gallorum extremi, & Aedui centermini. 163
Galli Asiæ sententia in Senatu. 221
In Q. Vibium Serenum ex Seruis quæsitum. 211
Serenus ad Tiberium literas mittit. 218
Serenus Amerynus reperitur. 213
Vibij Serени consilia crimina in Fonteium Capitonem. 219
Q. Vibium Serenum accusatur maiestatis à filio. 211
Saxum Scriphium. 207
Scriphum insula. 127
Q. Seruæus Cornelius præponitur. 108
Sertorij. ut Mithridatis sagittibus bellum lahabat Resp. 184
M. Seruilius consularis illectus à Tiberio ad dicendum testimonium aduersus Lepidum. 147
Seruius Maluginensis flamen Dialis ut Asiam sortè haberet, postulat. 175
Seruius Tullius sanctor legum, quæ tunc exercitus parauerat. 150
Seruilia bella seruus. 210
Quæstor de seruo in caput domini vetere Senatusconsulto prohibebatur. 86
Cæsius Seuerus exul Cretam amotus. 207
Sexagenta dies u, cuius erat in aliquem actio, ex delicto ad consultandum dabātur. 126
Asinius Gallus censet ut, quia Tabris plana urbis Stagnaueras Sibyllinis libris adscriptus. 92
Signum prætorijs cohortibus dedit Augusto dedit Tiberius, ut imperator. 10
M. Silanus censet ut publicus, prouisi, quæ monumenta, ad memoriam temporum non consulum nomina præferrentur, sed eorum qui tribunitiam potestatem gerunt. 174
D. Silanus imperitante Tiberio, Senatum, & principem deprecari assuefit. 148
C. Silanus proconsul Asiæ repetundarum postulatur. 179
D. Silanus in optati Augusti adulter amicitia Cæsaris prohibitus. 148
D. Silanus Lanua familia redditur. 148
Silanus defensionem suo deferri & ad Tiberium mitti recusat. 180
M. Silanus potens, & nobilis, & eloquens. 148
M. Silanus Consul. 110
Silius hortatur suos ut pugnam capessant aduersus Gallos. 164
Silius modicam prædam, & Arpi principis Chatturum conjugem, filiamque rapit. 74
Silius ingentes exercitus septem per annos moderator, partis apud Germanicum triumphalibus, Sacrouiriani belli victor. 204
Silius ab Germanico cum alijs præponitur fabricandæ classi. 74
C. Silius obiecta legiones Treueris, qui Ardennam petebant. 168
C. Silius à Germanico mittitur in Chattos cum triginta peditum, tribus equitum millibus. 83
Silius Augustodunum petit. 163
Silio vagus concedit Varo, insolidum semella. 162
C. Silius legatus superiorem exercitum detinebat, in Germania. 50
Accusatio Silij & uxoris quæstione mestatis exercita. 206
Silius legatus mobatur irruptionem facere in Chattos. 74
Silius & uxor haud dubiis repetundarum criminibus herebant. 206
Bona Silij fisco addicta. 206
Silius anticipatam damnationem voluntario fine præuertit. 206
Silius vastat Sequanorum pagos. 163
Silius Nerua Consul. 242
Silius & uxor corripiuntur. 205
Sirpicum centurionem una legio morti deposcit: alea cum tuetur. 26
Sisenna Statilius Taurus Consul. 73
Suis fatigantur Thraces. 231
Smyrnæi primi templum urbis Romæ fecerunt. 235
Smyrnæi P. Rutilium cinctu fibi addunt. 227
Smyrnæi à Tantalo, siue Thoseo, siue ab Amazonum conditi. 235
Smyrnæi. 235 & 178
Smyrnæorum merita erga populum Rom. 235
Smyrnæi præferuntur Sardianis. 235
Smyrna. 235
Solon legislator Atheniensium. 150
Somniorum interpretes. 84
Sosia uxor Silij in eandem peditur. 206
Sosia quid Agrippinam ad cultū delegerit, affinitas. 232
Sosia Galla uxor Silij, caritate Agrippinæ iuncta principi. 205
Spartaco nunquam datum ut pacto in fidem acciperetur. 184
Spartani leges dedit Lycurgus. 150
spelonca villa. 237
Quæ in te dicuntur, spreta exolescunt, si irascere, adgnita videntur. 218
Nihil spernendum. 85
spes edita à Germanico facratur. 103
spolia Variana clades hostibus erepta. 48
stamen tribunus Curtisium, & cæteros cruciatos in urbem trahit. 211
Manlius postulatus ob Marcellum, quòd statua sua altius quàm Cæsarum, sita erat. & alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberij indiderat. 60
stertinius missus Germanico equitem vado transmittit per Virfurgis flumen. 76
Stertinius ab Germanico præmittitur ad accipiendam in deditionem tegumentum fratrem legatus. 17
L. Stertinius aquilam cum Varo amissam inter Bructeros reperit. 50
L. Stertinius Brisaeros sua vectes fundit. 50
Stertinius perfidiam Angrivariorum vitauit. 75
Stertinius accurrens attinet Italicum, ne cum fratre Armenio pugnet. 76
Stertinius cum turmis equitum circumgreditur Chaucos. 80
Venus stratonicide. 178
Stratonicensium gentes Iouis, & Troiæ religionem turbatur. 177
Sueui ab Tiberio in deditionem accepti. 84
Sueui auxilium orant aduersus Chaucos. 100
Sueue gentes deficiunt ad Arminium. 100
Suetium ab exule regressum vidit sequens ætas prapotentem. 214
P. Sulpicius Quæstor Germanici amotus in insulam. 214
Sulpicius Claudij principis amicitia diu prospere, nunquam bene vsus. 214
Sulla non longa dominatio. 3
L. Sulla dictator. 151
Sullanæ centuriæ anno Ateij Capitonis. 185
C. Sulpitius Consul. 168
Sulpitius Quirinius moritur. 165
Sulpitius Quirinius datus rector C. Cæsari Armeniam obtinenti. 165
Sulpitius Hemonadensium castellis expugnatis insignia triumpho adepta. 165
Lex sumptuaria. 168
Sunes nubiles ad superstitionem parentis fœmel mentis. 28
Dum superstitio vrget, adsciendi sunt medicinæ. 29
supplicationum dies constituti ab initio Liberæ. 87
Sycambros ab Tiberio in deditionem accepti. 84.
Sicambra cohors. 238
Syene 111
Syra fossa oneribus diminutionem tributi orat. 91

T

Tiberius dat negotium Blæso ut militet Tacfarinatem ad spem armis sine moca ponendi proiceret, opsus autem dare quoquomodo potiretur. 184
Tacfarinas vinclo ui filio & effusis undique Romanis, rumore eo tela captiuitatem haud multa morte effugit. 210
Tacfarinas pellit cohortem Romanam. 145
Tacfarinas audet mittere legatos ad Tiberium, pérque eos petere sedem sibi, & exercitui suo. 134
Trucer Tolemonis filius. 177
Tacfarinas nationes Numida tuetur Africam. 104
Adhuc repetat Africam Tacfarinas. 202
Copia Tacfarinatis fundantur. 146
Tacfarinatis frater capitur. 135
Tacfarinas angit vires, postisque castris Thubustum oppidum circumsidet. 202

Tacfarinas deserter, & praedo, & latro. 184
Ratio belli gerendi quo utebatur Tacfarinas. 146
Quomodo adversum artes Tacfarinatis sit bellogeratum. 184
Tacfarinas bellum in Africa renouat. 145
Tacfarinatis copiæ fundantur. 209
Qua ratione bellum cum Tacfarinate sit confectum. 209
Tacfarinas cohortem Romanam circumsidet. 145
Tacfarinas pugnat cum Camillo, ab eóque fugatur. 105
Tacfarinas spargit bellum. 146
Tacfarinas ab Apronio Cæsiano pellitur in deserta. 146
Templum Tanfanæ in Germania solo æquatur. 44
Tantalus Ioue ortus. 235
Tarquinius rex Romanorum pulsus. 150
Tarquinius Priscus rex. 241
Tarsa dux Thracum dimittit in potestatem fortunam. 231
T. Tatius fodalis Titios instituit. 45
Mons Taunus in Germania. 46
Taurus. 183
Telamon pater Teucri. 177
Tanus. 102
Templum ut in provincia Tarraconensi struatur Augusto petentibus Hispanis permissum. 63
Templa quæ sibi princeps erigere debet. 221.
Tempora infausta & adulationes funebres. 179
Terebra augent formidinem. 230
Tanus. 178
Termestini populi citerioris Hispaniæ. 218
Testamentum Augusti per virginis Vestæ. in Senatum illatum est. Tiberium & Liviam heredes habuit. 11
Teutoburgiensis silua. 50
Thala. 146
Theatrum Marcelli. 178
Theberum magna vestigia. 111
Theophilus quidam Asiæ iudicio falsi damnatus. 107
Theseus divina stirpe. 235
Thracia dividitur in Rhœmetalcem filium, & liberos Cotyos. 115
Thracum virtus. 232
Thracæ Rhœmetalcen, & Trebellienũ incusat, quòd populatum insontes multas fugerent. 160
Thracæ quidam bellum impeditum, adeòque cruentum verentur. 215
Thracia divisa in Rhœmetalcen & liberos Cotyos. 159
Thracia regnum ab Augusto datur in partes dividitur. 115
Thracæ arma capiunt adversùs Romanos. 160
Thracam imperante Tyberio tenebat Rhœmetalces, ac liberi Cotyos. 194
Thracia insolentia Romanorum discors agit. 160
Thracæ adoriuntur castra Romana. 230
Thraces aliquot se dedunt Sabino. 231
Thracæ fracti. 160
Thraces dedunt se Sabino. 222
Thubusicum oppidum in Africa. 209
Thusci vicus. 241
Tiberium quasi vicarium in Germaniam euntem fefellit. 41
Tiberius decretas ob tribunitium Drusi potestatem cæremonias temperat. 175
Dissimulatio Tiberij cum Libone. 85
Tiberius in loco prælij adversus Germanos commissi salutatur Imperator. 81
Responsum Tiberij datum Marobodno. 101
Tiberius se collegam consulatus Germanici destinat. 97
Tiberius properè matris literis Romã accitur cum moreretur Augustus. 8
Tiberius cunctis, etiam formosis ad gloriam trahebat. 126
Oratio Tiberij ad patres, qua purgat se ut, quorum rumore arguebatur in exulcerationem flexisse. 210
Tiberius sacras ædes dedicat. 205
Tiberius in funere Germanici publicè obstitit. 132
Tiberius cultum, habitúmque Germanici laudibus verbis perstringit. 110
Tiberius Germanico proconsulatu imperium petit. 20
Tiberius iurat se pacturum fuisse vitam Libonis quamuis nocentis, nisi voluntariam mortem properauisset. 87
Tiberij sermo & vultus adrogans & obscurus. 31
Tiberius accitos pontifices percũctatur, num id proximo Agrippinæ, aut minus tribuissent, vt filios Germanici iisdem Dijs, quibus ipsum commendassent. 204
Tiberius varia crimina struit in, quos Augustus imperio dignos iudicauerat, è quibus illi præter M. Lepidum sunt cæremonio. 18
Tiberius latior quòd Germanicus pacem sapienter firmauerat, quàm si bellum per acies confecisset. 113
Tiberio læta Germanici mors. 132
Tiberium vrget liberos Pisonis matrẽve tuentur. 143
Tiberij verba ad vitaeum. 148
Tiberij oratio in Senatu de Pisone. 137
Tiberium per inuidiã Sciani incusatur. 224
Tiberium duodecim villarum nominibus, & molibus vsedit. 241
Id morum Tiberio fuit, continuare imperia, & cur. 64
Tiberius cunctis per consules incipiebat, tãquam vetere Rep. & ambiguus imperandi. 10
Tiberius Pisoni occulta mandata dat adversus Germanicum. 99
Moro gaudio Tiberius afficitur ob genitam sterpem à Luna editam. 126
Tiberius dedicat per Campaniam templa. 175.
Tiberius summus pontifex. 175
Tiberium non obstitit falsis quæ de morte Germanici nuntiabantur. 125
Tiberius nomine Germanici frumentos plebi sestertios virtutim dedit. 97
Tiberius in iudicio Pisonis clausus. 141
Aures Tiberij verba, & memoria mandanda. 228
Tiberius & Seianus in proximo Campanie aspiciuntur. 248
Tiberius abstrusus & tristissima quæque maxime occultans. 26
Hereditatem nullius adit Tiberius, nisi cùm amicitia meruisset. 102
Tiberius volebat videri vocatus à Rep. 21
Senatus impense petit à Tiberio vt imperiũ susciperet. 16
Tiberius sperendis rumoribus validus. 136.
Tiberius literas ad exercitus, tanquam adepto principatu mittit. 10
Tiberium ob mortem Pisonis in mœstitiam sicilit. 142
Non fas Tiberio infringere dicta Augusti. 63
Tiberius vt propriũ & sui sanguinis Drusum fouebat. 99
Tiberij ingenium in mandandis rebus fuit. 195
Tiberius ferocissimas gentes perdomuit. 165.
Tiberius aduersus Germanos plura consilio, quàm vi perfecit. 84
Tiberius Rhodi agens. 165
Literæ Tiberij ad senatum. 169
Tiberius mandabat honores. 195
Tiberius nesciuum cunctabundum, nisi cum in senatu loqueretur. 20
Tiberius in Campaniam concedit. 154
Qua gloria se Tiberius prisci imperatoribus æquarit. 128
Tiberius cupiens erogandæ pecuniæ pretia nostra, quam veritatem dissimulat. 61
Tiberium laudat Drusum pro rostris. 200
Intima causa cur Tiberius Rhodum abscederet. 45
Tiberius grauiter indoluit contumelias, quæ sibi, populóque Rom. Tacfarinas inferebat. 184
Tiberius honorabilis in speciem oratione vim imperij tentat contra sententiam Galli Asinij. 92
Tiberij modestia, ac temperantia in spernendis nimiis honoribus. 127
Tiberius habet in animo abstrahere Germanicum ab sortis loquentibus. 73
Tiberium metuebat libertatem, & adulationem oderat. 128
Tiberius cunctis Germanici in deterius trahebat. 51
Tiberij animus firmitudo in morbo, & mortem Drusi. 197
Tiberius pergit in cubiculum Apronia. 208
Tiberius dissimulat dãnum accepta in Germania, ne eo bellum permitteret. 247
Tiberius cur ab Augusto successor adscitus 14
Tiberius ne lucrorum quidem matri decerni passus est. 10
Tiberio nomen Augusta suo posscripsit. 178
Simul excessisse Augustum & Tiberium verum patris animum eadem tulit. 8
Tiberius bellica Germanici gloria exagitatur. 44
Tiberius aduersatur precibus M. Hortali. 93
Tiberius lenamentum statuit terrori illato per legem Poppeam. 152
Tiberius lætitia, eoque finul afficitur ob res Germanicas ab Germanico gestas. 44
Tiberius magnificum sibi credidit acrin Remos Vennetum. 71
Quando tempora Tiberij amœnissima existimatur. 97
Tiberius in deterius mutauit principatum. 195
Principe Tiberio publica negotia, & pri-

natorum maxima apud patres tractabantur. 195
Tiberius, quò maiorem prouincianum moliri ipse nunciabatur, tantò imponsius in secessum compositus. 163
Tiberius Iuliam uxorem suam spernit, tam quam imparem. 45
Tiberio cur non ingratum acciderit, tam barbaro exercitu. 73
Tiberio non probatur factum Germanici, quòd primum cospitem extremo tumulo Varo, cuiusque legionibus cesis posuisset. 11
Tiberius ad vana & sapibi irrisa reuolatur. 198
Tiberius libellum Augusti manu perscriptum quo ea omnia continebantur, ex quibus constabat imperium Romanum senatu recitari iussit. 16
Tiberij responsum aduersus Seruium Maluginensem flammeum Dialem. 153
Tiberium auerruncè increpuit Germanicum quòd Alexandriam introisset. 110
Tiberius quantò intentus olim publicis adeundis, tantò occultatior in luxus, & malis otium refoluitur. 242
Tiberij littera ad senatum, quibus decretam sibi, Delabellæ sententiæ, orationem pernebat. 165
Tiberius Rhescuporim Thraciæ regem alio ex gradiuor. 111
Tiberius Drusum, & suorum Illyrici motus in senatu laudat. 44
Tiberius per literas obliquè castigat patres quòd cuncta iterum ad principem referrent. 158
Tiberius per literas petit ab senatu tribuniciam potestatem Druso. 173
Tiberium conjulunt super rebellique Gallica asperatus est indicium, animique dubitatione bellum. 161
Tiberius, cognomen Germanico, interitum Postumi ipsum & Drusum sedulius tenuit. 174
cur Tiberius abstinuerit spectaculo ludorū, vbi spectabantur gladiatores. 62
Tiberius sub ipsi adsidebat in curuli tribunali. 61
Tiberius interdum simulachra libertatis senatui prabebat. 63
Tiberius duas prætorias cohortes misérat obuiam Agrippinæ Brundisium vsque. 131
Tiberius crebris ep'stolis monet Germanicum, redeat ad triumphum decretum. 84
Tiberius dat liberis Hortalis duodena sestertia quo sexus virilis essent. 93
Tiberius tertium consul. 205
Tiberius defendit Plancinam. 142
oratio Tiberij, quo senatum consolatus est propter obitum Drusi. 197
Tiberius Nero cum moreretur Augustus, maturos annis, spectatos bello. 7
lætabatur Tiberius cum inter filios suos, & leges senatus disceptaret. 104
Tiberius torum ego Neronem. 138
Tiberius etiam in his, quæ cito secuere, acerbus. 61
Tiberius quomodo principatum sibi firmaret. 176
Tiberius validus spernendis honoribus. 220
Tiberius omnia facta, dictaque Augusti
uice legit obseruabat. 220
Tiberius ultionis in Sabinum auidus 244
Tiberij mens haud facilè interdum dispici poterat. 146
Tiberius quartum consul, & collega Drusi 104
Tiberius liberalit erga Sardianos, & alios populos maximis damnis ob nocturnos terræ motus affecti. 102
Tiberium auceps cura distrahit, vinc militum Clementem seruum coerceret, an manum reuocaret ira tempore ipso vanescere iubenti. 95
Tiberium nihil æquè anxium habebat, quàm ne composita turbarentur. 113
Tiberius matris impotentia extrusit, quam dominationis socium aspernabatur. 236
Tiberius agit grates patribus, quod Sabinij punissent. 241
Tiberius famam moderationis peperit 173
Tiberius Nero, defuncto Agrippa, assumptus socius tribunitiæ potestatis. 173
Tiberius negotia pro solitis accipit. 201
Tiberius festinanter in urbem redit ob ægrum Augustæ valetudinem. 178
Tiberij animum altius penetrant animi magnitudo, & liberalitas Agrippinæ. 55
diuersa sententiæ super absentia Tiberij 90
a proximum Tiberio fuit scelerā nuper reperta prosu verba obiecere. 205
Tiberius venenum à Lepida petitus. 148
Tiberij verba Græca. 179
Tiberio etiam jam habitus corporis erat pudor. 238
sola effigies Tiberij, concilio civium flagrantibus, conuulata manfit. 240
Tiberius auctor cadis Sempronij Gracchi. 45
Tiberius cum Agrippina & matre eius distinctā poma laudant manus, sua manu tradidit. quæ illa intacta ore ferum transfit. 234
Statuæ & formæ Tiberij. 236
Tiberium Germanici liberos patribus commendat. 197. & seq.
Tiberius Rhodi secretò vitabat cætum, & voluptates recondebat. 236
Tiberius Agrippinam reliquit suæ reipos so. 233
Tiberius excerptum poculum, in quo venenum esse dicebatur, tradit Druso. 199
Tiberius sanus quod Rhodi egerit. 7
intra ari Tiberij in qi quæ pertinent ad comitia. 64
nomen patris patriæ Tiberius repudiauit: neque in alia sua iurare permisit. 57
prima Tiberio erga pecuniam abstinentia. 206
Tiberius satis firmus aduersus pecuniam. 144
Tiberij liberalitas in uxorem Fonteii Agrippæ ab eo posibabitam. 127
in verba Tiberij Cæsaris Sex. Pompeius, & Sex. Apuleius Con. primi iurauere, mox omnes & magistratus & populus. 9
Tiberius scelerum ministros ut perueriti ab aliis molebat, ita plerosque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres, & pregraues assimit. 245
Tiberius dat operam ut primas vulgi sermones aduersus se ideo orti, quòd non satis honorum Germanico in funere tributū
esset. 134
Tiberium asperauere termina incerta an flouibus uaigata in famium superbiamque cint. 15
Tiberius quoties submoueba, solutis, propiusque inquebatur 214
Tiberius quatenus matri indulserit. 89
principe Tiberio sua consulibus, sua prætoribus species, minoresque magistratus suā quoque exercebant potentiam: leges quoque, si maiestatis quæstio exercetur, bona in usu. 195
Tiberius perinde diuina, humanaque obiegens. 62
Tiberio aduersus sermones ciuitatis, à quo incusabatur, quod non ad comprimendos exercituum motus profecisceretur, fixum sui non omittere capui rerum. 42
Tiberius integram Pisonis causam ad senatum remittit. 237
periculum Tiberij. 237
Tiberius M. Pisonem crimine cuiusdā belli purgat. 142
Tiberius nē imminentes virtutes sollicitabat, & retrorsum vitia adorat. 64
Tiberius socordia minime peccabat. 213
Tiberius agit grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni. 117
Tiberius incusatur, quòd ex tanto rerum motu, nempe, in defectione Galliarum, bellis accusatorum consumeret operam. 163
quando Tiberius otium, patratumque bellum apud Gallos senatus scripserit. 164
Tiberius parentis patriæ vocabulum recusat. 127
Tiberius in adulationem lapsis coibebat. 195
Tiberius nonies ab Augusto in Germaniam missus. 84
principe Tiberio immota, aut modicè lacessita pax, mœste vbis res: & principi pro serendo imperio incuriosus. 215
Tiberius humaniter excipit Pisonem filium. 135
Tiberius haud unquam decori Germanici mitis. 103
Tiberius offert ad senatum de rebus gestis Germanici. 44
Tiberius Nero primigenus Augusti, filius, collega imperij, consors Tribunitiæ potestatis ab Augusto sumitur, emanisque per exercitus ostentatur. 5
Tiberius interclusa temporis nō mitigabatur. 168
Tiberium monet Germanicum, vt relinquat materiem Drusi fratris gloriæ. 84
Tiberius mira arte versat animos senatorū varie disserendo de magnitudine imperij & sua modestia. 15
Propertio Celeri prætorio Tiberius decreta sestertium largitus est. 61
Tiberius fessus clamore omnium, expostulatione singulorum & ultro populorum, non ut fateretur suscepti à se imperium, sed ut negari, & rogari desineret. 19
Tiberius odium aduersus exulem Seruium. 212
Tiberius Germanico alterum essert consulatum. 84
Tiberius Capreas se in insulam abdidit. 241
Tiberius Romæ ab tropida ciuitate incusatur, quòd non ipse ires ad reprimendas se-

ditiones. 40
Tiberium consum quorundam Senatorum iuuat. 92
Asia urbes templum Tiberio, matrique eius & Senatum eas decreuerat. 202
Tiberius lentus in meditando, ubi proruperat, tristibus dictis atrocia facta coniungebat. 245
Tiberio suspensa semper & obscura verba. 15
Vigilantia Tiberij. 196
Tiberij munificentia. 240
Tiberius proficiscitur in Campaniam. 235
Tiberius callidus & nouis iuxta reperitur. 86
Tacitus. 134
Tigrani suo donatum imperium fuit. 72
Tigranes ab Augusto Armeniæ rex datus, deductisque in regnum à Tiberio Neronc. 72
Titulum Labeo Pistilia maritus quòd in vxore delicti manifestaret nomen legi omisisset, accusatur. 116
Titulus superbus adpositus congestis armorum. 82
Tmolus. 102
Torquata soror Silani. 182
Trallium. 234
Trebellienus Rufus datus tutor liberis Cotyis. 159
Trebellienus Rufus, filius Cotyis modum adulto datur qui regnum tractaret. 115
Treuereri tumultus fuit. 162
Treueri rebellionem captant. 160
Tribuni relicta licentia quæque vellent populum agitando. 151
Tribunorum nolitum consulare ius non diu valuit. 3
Tribunos & centuriones lata sapiùs, quàm comperta nuntiant. 77
Tribunitia potestas summi fastigij vocabulum ab Augusto repertum. 173
Regna tributa Cappadocibus deminuta. 108
Triumuiri tabulas haud procul Apulis litoribus. 245
Tulumnum trio Pisonem apud consules postulat. 136
Trio priorem vitam Pisonis accusat. 136
Trio accusator insignis corripit Libonem reum. 86
Troas. 177
Triumphalia insignia decreta A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanis gestas. 57
Augustus ponit Triumuiri nomen. 3
Troia parens urbis Romæ. 234
Tubantes Germani. 44
Seius Tubero nominatur à filio Q. Vibij seruos tanquam eadem principi, & res nouas cogitarit. 212
Tuberi defecto corpore. 212
Seius Tubero legatus Germanicii. 81
Tullus rex Romanorum. 150
Turesis dux Thracum. 231
Turoni in Aedicanos primi rebellionem cepere aduersus Romanos. 161
Tuta & præsentia præstant vetustioribus, & peruersissima. 4
Rumultum coercendi Tiberis quibus modis datum. 62
Tiberis planus vrbi stagnat. 62
Tyrrhenum Atye rege genitus nomen condidisse sedes. 234
Turonj oppressi ab Acilio Aviola. 161

V

Vahalis, i. Rhenus. 74
Valerium Naso Smyrnam mittitur ad dedicandum templum 231
M. Valerius Consul. 132
Valerij Messalinæ sententia. 144
P. Vellæus præfectus exercitui, qui proximus Thraciæ erat. 160
Vmbraculorum C. Luterij. 166
Vana ἀτέλειαν differunt. 146
Vanorum rex. 113
Varro Consul paternas immunitates obtendens diem dicit Silio. 205
Varro inualidus senecta. 162
Varus Quintilius scripsitur à Demisio Afro. 241
Reliquias Vari, legionúmque insepultas deplorabant haud procul Teutoburgiensi silua. 50
Quintilius Varus secundum quietem visus Cæcinæ. 53
Varus vulneratus infelici dextra, & sibi mortem inuenit. 51
Varo castra lato ambitu. 51
Varo fato, & vi Armenij recidit. 46
Vberum tumulus in Germania. 57
Vbiorum oppidum ab sedentibus legionibus excelso destinatum. 54
Vbianus lacus in Narem effunditur. 64
Vcromorum ac Pyrrhum regum ab Romanis vetitum & prodatum. 108
Vecilium Druso datum per Lygdum spadonem. 197
Vecilium modo crimina Martinæ occultatum. 135
Paphia Venus. 177
Venus Stratonicides. 178
Venus Amathusia. 177
Q. Veranius legatus Cappadociæ præficitur. 108
Veranius amicus Germanici. 136
Veritas visa & mota, falsa fallacia, & incerta valescunt. 95
Vespasianus à Tiberii morte auctor antiqui cultus, vitiique. 173
Vetustissimi mortalium sine pœna aut coercitione agebant. 149
Vestales in foro, & iudicio, quoties testimonium dicerent, audiebantur. 90
Decretum vt quoties Augusta theatrum introisset, vt fœminæ Vestalium considerent. 203
Vesuuium mons ardescens. 241
Domo vetera extollimus, recentium inuisa. 118
Veterum constituta erant, vt magna post prælia sancte largirentur, & cuncta festinarent. 240
Apud locum Vetera, duæ legiones primæ seditionem cœptant in Germania. 40
Vetera crebrescunt sacratu primum seruorum. 95
Vexillum militet seditiosi flagitant. 35
Vibidius Varro prodigus, cóque motus Senatu. 103
Vibilius dux Hermundurorum. 113
Vibius vrente præfectus equitum. 116
Vibius Serenus proconsul vltionis Hispanie de vi publica damnatus. 201
Vibius Marsus Legatus Germanici in Syria. 120
Fibius Q. Vibij Sereni cum quæstio maiestatis, quam adoriri patrem intenderat, sibi aduersa comminiscens, refutat vrbe. 212
Vinius Marsus. 238
Vibulenus gregarius multa seditionem augens, dum recenset ac fratrem suum à Bleso cæsum interfectum. 25
Magna victoria Romanorum aduersus Germanos auspicijs Tiberij, ductu Germanici. 81
Magna victoria Germanici aduersus Germanos. 80
Legiones quamuis plus vulnerum eadem cæborum exigitas fatigarit, vim, sanitatem, copias, cuncta ex victoria habuere. 15
Quemadmodum temporum vices, ita morum vertuntur. 173
Vrgulanorum ratum. 214
Vindelici in castris Romanis pugnantes. 80
Vipsania mater Drusi excedit. 145
Vipsanius Gallus prætor mortuus. 104
Vitia Dea. 144
Vitellij contraria obsequio & disciplina 23
Vitellius Varro infertus Germanicæ legationi mittit Acilio Aviola legionarium militem ad opprimendam rebellionem ortam in Gallia. 161
Vitellius obuius legionis Treueris quæ Ardennam petebant. 161
Vitellius Varro consul. 203
Vitilia licentiam stupri apud Aedilis vulgat. 126
Vitilia in insulam Seriphon abdita est. 127
Vitrasij exuuiæ Germanica. 56
Flumen Vistrgis medium inter Romanos, & Cheruscos. 75
Vitellia soror Petronij. 166
Vitellius nihil se audiuisse adseuerauit eius carminum, quod C. Lucanus composuerat. 166
Q. Vitellius prodigus cóque motus Senatus. 103
P. Vitellius duas legiones sibi ab Germanico commissas munire terrestri itinere decreuit, vt proximus Oceano constitueret. 56
Vitellius eloquens. 239
Vitellius auunculus Germanici 136
P. Vitellius mittitur ab Germanico ad census quibusdam. 74
Ad vnum omnia deferri non debent in ciuitate multis illustribus viris fœcunda. 15
Vnum reip. corpus vnus animus regendum. 17
Volcatius Moschus exsul in Massiliensis receptus bona ingenia reip. earum relegat. 227
L. Volusius moritur. 153
Vonones pompeianorum amicus. 110
Vonones fugit. 116
Profugus Vonones ab Armeniis in regnum accipitur. 73
Vonones diuersus à maiorum institutis. 72
Vonones à Vibio Frontone vincitur. 116
Vonones genus Arsacidarum obsis Augusto datus à Phraate. 71
Vonones à Partbis per legatos accitus. 72
Vonones ob sæua vocatur mancipium Casaris. 71

INDEX.

Venenum custodia circumdatur. 73
Ville venenum ab Artabano perfugium Armenia fuit. 72
Venenum interficiatur. 216
Vota pro reditu Tiberij, supplicationisque & alia decreta ab Senatu decernuntur. 165
Vestimenta manifestis panis affecta. 216
Vrgulania ad tribunal pretorio testimonij dicendi gratia venire dedignatur. 29
Vrgulania Sulcam ante pugionem nepoti mittit. 208
Vrgulaniam in ius vocat L. Piso. 89
Vrgulania à Pisone in ius trahit. 207
Vrgulania potentia cunctas nimia. 90
Vrgulania in ius vocata non obtemperauit. 89
Amicitia Augustæ cum Vrgulania. 208
Vsipetes Germani. 44
Velissima vetustissimum annulo clausa. 72
Mos vulgo est, fortuita ad culpam trahere. 240
Nihil in vulgo medicum, nam terret ni pauet. 29
Vulgi sermones de morte Germanici. 124
Vulgo mos est quæuis falsis reum subdere. 35
Impiis pectoribus honesta vulnera accepisse. 4
Reuertentibus mariti post laborem, quod honestius, quàm vxorium lamentum? 156

Z

ZEno accepto regni Armeniorũ insigni cum urbe Artaxata, consalutatur Artaxia. 208
Zeno Polemonis regis Pontici filius, Armeniæ gratus. 208

FINIS.

Errata sic corrige.

PAg. prima in margine quorundam exemplarium lege, A. V. C. DCCLXVII.
Eadem pag. linea 7. pro dinitate lege dignitate.
Pag. 10. obseruat e. aut Regem pop Romani præscripsit, sed tantùm Tribunum plebis, qua appellatione Repone, aut Regem pop. Romani, sed tantum Tribunitium aut præscripsit: qua præscriptione, &c.
Pag. 13. obseruat. e. non melius dici, lege, dici.
Pag. 20. obseruat b cùm Tribunus plebis esset: repone, cùm Tribunitia potestate fungeretur.
Pag. 22. lin. 24. post imitaretur, pro 2. repone. 2.
Pag. 40 obseruat. a. patefacerunt, lege, patefecerunt.
Pag. 71 in quibusdam exemplaribus obseruat. 2. pro iis, lege, ia.
Pag. 83. lin. 22. in quibus exemplaribus legitur, redemere, repone, reddidere.
Pag. 113 in 5. Annotat pro 2. repone 3.
Pag. 136. lin. 23. pro successit, lege successit.
Pag. 140. obseruat. b. pro sic, lege sily.
Pag. 158. lin 19. & seq. pro, nihil iustas preces supplicum, repone, nisi iustas supplicum preces.
Pag. 204. obseruat. e. pro tendam, lege tandem.
Pag. 166. in obseruat f. post, Satyr. scribe numerum 9.
Pag. 191. in obseruat. b. pro naturam, lege natura.

LVTETIÆ PARISIORVM,
EXCVDEBAT PETRVS CHEVILOTIVS.
ANNO M. D. LXXXI.
PRID. CAL. IVNII.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE